Anul I
nr. 12
2-8 aprilie 1993
16 pagini 50 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE
DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

©M. Oroveanu

Din sumar:

◆ Între "proces" şi analiză (Mircea IORGULESCU)
- pagina 3

◆ Divanul DILEMEI: Alexandru PALEOLOGU în dialog cu Andrei PLEŞU (II)
- paginile 4-5

◆ Exerciţii cu măşti ("Săptămîna uşilor deschise" la Academia de Teatru şi Film)
- paginile 8, 9,10

◆ "Să bem cu veselie din sobrul vin al duhului."
- pagina 11

◆ Neo-fraierul ca proiect (Radu COSAŞU)
- pagina 12

◆ André MALRAUX, vizionarul
- paginile 14,15

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

"Se poate glumi? Da şi nu. Se poate – cînd ai a face cu oameni sănătoşi. Nu se poate – cu oameni bolnavi. Se poate – cu oameni veseli şi bine dispuşi. Nu se poate – cu oameni posaci şi mîhniţi. Se poate – cu oameni de spirit. Nu se poate – cu oameni proşti. Se poate – cu literaţi şi artişti. Nu se poate – cu gloabe literare şi artistice."

I.L. CARAGIALE (1896)

Era timoraţilor

Cînd, imediat după decembrie '89, societăţii româneşti i-a fost adus la cunoştinţă faptul că se află într-o criză morală, o agitaţie creatoare, ce mai durează şi astăzi, a pus stăpînire pe intelectualitatea noastră. Nu cred să existe personalitate publică la noi care să nu fi căutat, în aceşti ultimi trei ani, să diagnosticheze cît mai precis boala societăţii noastre post-revoluţionare. Prin reviste de cultură sau prin cotidiane, prin eseuri sau prin interviuri, la televiziune sau în lungi discuţii particulare, inteligenţele naţionale constată: sîntem o societate bolnavă, bolnavă de comunism, de neocomunism, de antireformism, de dihonie, de politică, de Europa, de anti-Europa, de anti - , de pro -, de uitare sau de neuitare, de ofensiva lichelelor şi de obsesia restauraţiei. Filosofi, jurnalişti, compozitori şi interpreţi, scriitori şi oameni politici, în fine gînditori, gînditori de toate soiurile încearcă din răsputeri să demonstreze cît mai convingător caracterul şi simptomele stării în care se află astăzi societatea noastră. Demersul acesta are în el ceva nobil, ceva binefăcător, şi trebuie să recunoaştem că ne-ar fi fost mai greu şi mai trist în aceşti ultimi ani fără el.

Tocmai de aceea ne vom opri, în cele de mai jos, asupra unui sindrom ceva mai puţin comentat, dar deloc neglijabil în ierarhia convulsiilor morale ale societăţii româneşti: timorarea.

*

În mijlocul Bucureştiului, anume în Piaţa Romană, există de pe vremea dictaturii un soclu uriaş de beton. Nu se ştie ce intenţiona Ceauşescu să aşeze pe el, ceva revoluţionar, fără îndoială, revoluţionar în sensul pe care ei îl dădeau atunci acestui cuvînt, cert este că acest fabulos cilindru, turtit, din beton a devenit, pînă la urmă, el însuşi un simbol realmente revoluţionar. Aceasta pentru că, în zilele lui decembrie '89, oameni cuprinşi cu adevărat de fiorul revoluţiei au scris pe el, cu mîna grăbită de efervescenţa acelor trăiri intense, cuvinte menite să ne amintească, atît cît va ţine vopseaua, că pe acele locuri au fost oameni care au luptat şi au murit pentru ideea de libertate. Printre acele multe inscripţii pe care bucureşteanul le vede zilnic în preumblările sale, se numără una care atrage în mod special atenţia. Ea arată astfel: PACE VOUĂ, MORŢII NOŞTRII.

Desigur, gramaticianului stafidit, ieşit din bibliotecă doar să-şi cumpere, din Piaţa Romană, un senviş cu salam, îi tremură în fiecare zi bărbia de indignare la vederea unui asemenea grosolan agramatism: "noştri" se scrie cu un singur i, nu cu doi! Ia mai tremină-te, domne, cu prostiile dumitale! - îi va replica însă omul onest, de pe stradă, lingvistului nostru ofensat. Ce, de gramatică îi ardea omului ală care a scris, cînd a scris, cuvintele astea frumoase? Trebuie să recunoaştem că, cu toată formaţia noastră filologică, într-un asemenea caz ne-am situa fără rezerve de partea omului onest, de pe stradă. În fond, revoluţionarul care a scris propoziţia din Piaţa Romană putea fi un om mai puţin şcolit, un ins amărît şi mai puţin deprins într-ale scrisului, ceea ce însă nu l-a împiedicat să gîndească frumos despre eroii care au murit lîngă el, despre cei aleşi de destin să se jertfească pentru libertatea noastră. Pe atunci, omul, împins de durere şi de spaima omenească în faţa eternităţii întunecate, a scris acele cuvinte acolo, fără să-i ardă de rigorile, într-adevăr penibile în astfel de momente, ale gramaticii. Cum să-l acuzi acuma, cînd tu mănînci un senviş cu salam în Piaţa Romană, cum să-i reproşezi acelui om că n-a respectat legile... gramaticii? El s-a luptat atunci tocmai pentru ca tu, astăzi, să poţi mînca liniştit un senviş cu salam în Piaţa Romană. Nu este acesta cel mai grozav semn de ingratitudine, mascat sub faldurile reci ale ştiinţei? Şi oare n-am vulgariza enorm starea de graţie a acelor zile din decembrie '89 pe care şi noi le-am trăit, aplicînd acum o judecată lingvistică, cinică în definitiv, unui gest uman şi sincer?

Ba da, sigur că da. Ceea ce ne uimeşte pe noi însă este altceva: anume că, de trei ani de zile, nici unul din cetăţenii acestui oraş, nici una din instituţiile, nu neapărat culturale, dar şi civice (Primăria, Prefectura, fundaţiile de tot soiul, Ministerul Culturii, în fine, Academia), n-a avut ideea să ia o bidinea şi să şteargă frumos acea ultimă literă... să-i zicem de prisos. Acel î suplimentar. Întrebarea noastră este: de ce?, şi la ea vom încerca să răspundem în cele de mai jos.

În primul rînd, să eliminăm o falsă dar posibilă supoziţie: ar fi indecent să se sugereze că nimeni, în aceşti trei ani, n-a observat eroarea gramaticală de pe soclul din Piaţa Romană, sau că nimeni în oraşul acesta nu ştie cum se scrie corect cuvîntul "noştri". Ceva însă i-a împiedicat şi, hai s-o spunem, ne-a împiedicat pe toţi să ştergem litera cu pricina, şi acest ceva ne interesează acum.

Să presupunem că ne-am plimba, aşa, într-o zi, prin Piaţa Romană, şi c-am avea la noi o bidinea şi o găleată cu var, deci toate condiţiile pentru corectarea greşelii ar fi îndeplinite. Ar urma numai să coborîm de pe trotuar, să ne îndreptăm, printre maşini, spre soclul din centrul pieţei şi, în loc să punem o floare acolo, cum fac, spre cinstea lor, mulţi cetăţeni, noi să scoatem bidineaua să ne-apucăm să ştergem litera buclucaşă. Ei, am putea să facem lucrul ăsta? Nu, eu cred că nu, şi dovada cea mai bună e că n-o face nimeni de trei ani de zile. Pentru că, ne-am gîndi în clipele acelea, avem noi dreptul, din considerente lingvistice, să ciuntim un simbol al revoluţiei? Avem noi căderea să "umblăm" pe un text realmente sacru, născut din sufletul mare al acestui neam şi devenit o emblemă a luptei sale pentru libertate? N-ar fi o impietate? Întrebarea este: avem sau nu acest drept?

*

Răspunsul nostru este acesta: da, îl avem. Pentru că, hai să judecăm: ce admirăm noi, de fapt, la acel revoluţionar care a scris pe soclul de beton nobila propoziţie? Admirăm agramatismul şi lipsa de cultură? Nu, desigur. Noi admirăm curajul şi eroismul, devoţiunea şi spiritul de sacrificiu, care n-au nimic în comun cu lipsa de pricepere într-ale scrisului. Noi admirăm virtuţile acelor eroi fără să ne intereseze micile lor defecte omeneşti: că ăla nu ştia să scrie, că ăluilalt îi cam plăcea băutura, că celălalt şi-a părăsit nevasta şi s-a dus după alta!

De ce facem noi această cumplită eroare! Anume să credem că n-avem voie să ne atingem nici cu un pai de valorile spirituale consacrate ale acestui neam? Preferînd să le compromitem prin indiferenţă sau prin ploconire, decît să le afirmăm prin luciditate. Pentru că, să ne înţelegem: imaginea revoluţiei este mai întinată datorită prezenţei acelui agramatism, decît ar fi datorită gestului de a-l corecta. Un singur exemplu: ce-ar zice un străin proaspăt sosit la Bucureşti cu o **gramatică a limbii române** în geantă? Ce-ar zice: revoluţionarii ăştia români, erau cam **agramaţi**! Şi-ar avea tot dreptul să zică aşa, pentru că mintea lui este frapată de ceea ce vede cu ochii, el n-are cum să trăiască şi cu sufletul nişte evenimente care nu-l privesc personal. Ceea ce în sufletul nostru stîrneşte emoţie, pentru că ne aminteşte de zilele acelea fantastice din decembrie, pentru el nu înseamnă mai mult decît o ştire la actualităţi. Aşa cum nici nouă nu ne spune mai mult faptul că în Chile sau în Angola a avut loc o lovitură de stat în care au murit oameni.

*

Sîntem, aşadar, timoraţi! Şi poate că, odată ajunşi în acest punct al demonstraţiei noastre, ar trebui să ne apucăm a produce cîteva justificări pentru această tristă constatare, să ne căznim a arăta că da, sîntem noi timoraţi, dar o facem conştient, de fapt **ne lăsăm** timoraţi, avem chiar o voluptate a timorării, ce ştiţi voi a fi timorat e chiar o virtute!

Noi nu putem gîndi aşa, oricît ne-am sili. Dar va trebui să concedem că, cel puţin pînă în momentul de faţă, ecuaţia pe care o propunem nu este completă. Avem, pe de-o parte, ceea ce am numit **timoraţii**, adică noi, toţi, societatea românească în genere. Mai avem apoi, la mijloc, **agenţii timoranţi**, "lucrurile sfinte", pe care le-am pomenit în treacăt şi de care ne vom ocupa mai jos. În fine, pe de altă parte, cel de-al treilea termen al ecuaţiei, pe care nu l-am pomenit deloc pînă acum, şi anume ceea ce am putea numi **factorii de timorare**, adică cei care ne timorează. Ar fi caraghios să se înţeleagă faptul că aceştia sînt un grup restrîns de inşi, o lojă secretă care nu s-ar ocupa cu altceva decît cu inventarea de tot felul de idei care să intimideze populaţia. Nu, aceşti factori de timorare sîntem, paradoxal, tot noi, adică tot societatea românească în genere. Da, sîntem timoraţi atunci cînd vine vorba de "lucruri sfinte", dar vai de cel care încearcă să se scuture şi să vorbească în termeni lucizi despre ele; odată ne îmbăţoşăm, figura ne devine severă şi recalcitrantul este degrabă pus la colţ. Timoraţi care ne apărăm cu înverşunare condiţia de timoraţi, devenim chiar agresivi cînd cineva s-ar încumeta să ne-o zdruncine.

*

Una dintre ideile în faţa cărora cădem ca seceraţi din picioare este ideea de Eminescu. Nevoia noastră de mituri, nevoia de zei la care să ne închinăm (ceea ce trădează, să fim iertaţi, un stadiu mai puţin... contemporan al evoluţiei culturale) au condus la extragerea din cadrul istoriei literare a acestui foarte important scriitor şi la transformarea lui într-o idee: Marele Scriitor. Eminescu nu mai este pentru noi un mare poet; el este Poetul. Ia să încerce numai cineva să vorbească despre Eminescu, chiar şi elogios, dar altfel decît în clişeele instituite. Doamne, ce cor de proteste s-ar dezlănţui! Cum am mai sări cu toţii să-l apărăm pe Eminescu de cei care vor cu orice preţ să-l "desfiinţeze", să ne lase fără Marele Poet! De mult am încetat să-l mai citim pe acest mare scriitor, de mult am uitat să-i mai comentăm opera, în schimb ştie orice puşti care bate mingea pe maidan că Marele nostru Poet e... Imenescu!

Dar, dacă stăm să judecăm drept, probabil că nu există idee faţă de care să fim mai timoraţi decît faţă de ideea naţională. Această problemă este de mai multă vreme acaparată de cercurile naţionaliste, de către cei ce-şi spun "adevăraţii patrioţi" cu o impertinenţă care ar trebui să ne culpabilizeze mult mai mult. Astfel s-a ajuns la paradoxul acesta trist, că forţele democrate şi minţile luminate evită să se pronunţe în problema naţională de teamă ca demersul să nu fie confundat cu demagogia şi cu oportunismul naţionaliştilor. Cîteva cuvinte, acum, despre ceea ce numim cu efuziune **interes naţional.**

*

Am avut anul acesta, cum se ştie, o iarnă secetoasă. O secetă prelungită şi, bineînţeles, inamică interesului naţional. Pe la sfîrşitul lui februarie a început totuşi să plouă, să ningă, în fine, precipitaţii cel mai adesea sub formă de lapoviţă au cuprins întreaga ţară. Într-una din aceste zile cîinoase, lîngă mine, în tramvaiul 19, două doamne bine coafate, bine îmbrăcate, bine aşezate, discută uitîndu-se pe geam: - Vai, tu, ce noroc! Îţi dai seama cum prinde apa asta la cîmp?! - Ţine-o doamne! zice ailaltă. Numa' de-ar ploua aşa vreo lună, că-i pămîntu' crăpat de-ţi intră mîna-n el pîn' la cot! N-o s-avem ce mînca la vară, soro!"

Mă uit, deşi nu-i frumos, în sacoşa doamnei care nu va avea ce mînca şi, ce văd? O pungă de spaghetti "Divella", o conservă de carne de porc australiană, lapte praf american şi-o pîine... turcească. Acuma, mărturisesc că mie, ca bucureştean, cînd îmi pomeneşti de lapoviţă, de ploaie în general, îmi zboară gîndul numai la nenorociri: străzi desfundate, canale care dau pe dinafară, maşini care te stropesc cu noroi din cap pînă-n picioare, blocaje de trafic, pneumonie, igrasie, viroză şi, nu în ultimul rînd, ghetele... adică distrugerea lor, dezlipirea tălpii cu tot noianul de nenorociri care urmează. Fireşte, poate că dacă aş avea mai multe perechi de ghete, nu mi-ar păsa nici mie de intemperii şi aş putea şi eu să mă gîndesc în linişte la interesul naţional. Dar cînd mie ploaia îmi distruge ghetele, ghetele cu care speram să ies în primăvară, cum aş mai putea eu s-o binecuvîntez! Oricît de patriot aş fi, nu pot să nu observ că, în acest caz, interesul naţional vine în totală contradicţie cu interesul meu personal. Celor care au mai multe perechi de ghete sigur că le dă mîna să se agite pentru interesul naţional. Mie, nu! Şi, dacă totuşi o fac... vai, ce demagogie!

*

Trăim o vreme de perfectă îngrădire a libertăţii de expresie. Dar aceasta nu vine din partea autorităţii de stat, ci din partea societăţii. Să ne amintim că, într-o vreme, nimeni nu se-ncumeta să critice în vreun fel opoziţia într-un cerc de intelectuali, aşa cum nimeni n-avea voie să-l atingă nici măcar cu o silabă pe Iliescu, într-un cerc de gospodine. Dar ieşi chiar şi astăzi pe stradă şi spune un cuvînt de bine despre monarhie, să vezi cum sare pe tine o duzină de antimonarhişti, sau înjură-l pe rege şi-ţi va sparge capul o altă duzină de monarhişti. Nu avem, orice s-ar zice, decît o foarte redusă zonă socială unde putem discuta absolut liberi, şi asta dacă avem noroc. În rest, rostim precauţi orice propoziţie, căutînd privirea interlocutorului, pîndindu-i reacţiile, timoraţi pînă peste poate de ideea că o dăm în bară, că-l putem supăra, că el e de altă părere, din alt aluat, din altă tabără. Timoraţi, în fond, de propria noastră laşitate, de propria noastră lipsă de curaj în a ne exprima clar şi deschis, faţă de oricine, opiniile.

*

Nimic nu ne intimidează mai tare, în viaţa socială şi politică, decît deţinuţii anticomunişti. Eu, unul, mărturisesc că n-am făcut puşcărie de nici un fel, n-am fost nici măcar în beciurile securităţii, la vreo anchetă sau pentru vreo declaraţie, n-am avut deci o experienţă directă în acest sens. Celor care au avut-o şi celor care, unii, şi-au dat viaţa în astfel de împrejurări, le port un respect profund, îi admir pentru tăria lor morală şi le sînt recunoscător. Da, dar asta este insuficient! Mi se cere să particip şi afectiv la drama acestor oameni, faptul că ei au făcut puşcărie politică nu ajunge să fie numai respectaţi, respectul e prea puţin, trebuie ca lucrul ăsta să mă şi doară, să şi sufăr pentru el. Or, pentru mine, suferinţa carcerală a d-lui Coposu, de pildă, este un fapt care ţine de istorie. Nu pot participa afectiv decît la evenimentele în care sînt sau am fost implicat nemijlocit. De ce mi se cere astăzi să mă şi emoţionez în faţa cărţii de istorie? Istoria eu o respect, dar n-am cum să mă şi emoţionez în faţa ei! Ce-ar fi să mi se ceară acum să sufăr şi să-mi smulg părul din cap pentru soarta tragică a lui Tudor Vladimirescu?! Sau a Ecaterinei Teodoroiu?! De aceea, o vreme am fost chiar complexat că nu mă puteam emoţiona în faţa foştilor deţinuţi politic, aşa cum foarte mulţi dintre cei din jurul meu o fac. Părerea mea e că o fac din ipocrizie. Dacă nu, poate că sînt eu incapabil de astfel de trăiri.

*

Destule motive, aşadar, pentru a fi intimidaţi, pentru a trăi toată viaţa cu ochii în pămînt, ca o infantă anemică. Dacă vrem să ne exprimăm o opinie afirmativă, foarte bine: avem o listă cu lucruri care pot fi lăudate, dar să nu ne treacă cumva prin cap să devenim critici la adresa lor! Pentru critică avem o altă listă, cu lucrurile pe care putem să le-njurăm după voie, pînă ne sar ochii din cap. Doar să nu le lăudăm, asta nu! În fine, ce ne mai trebuie, avem liberatate de expresie cîtă vrem! Libertate cu listă...

Timoraţi pînă-n măduva oaselor, grijulii să nu şocăm sau să nu producem proaste impresii cu opiniile noastre, vom ajunge curînd să nu le mai avem deloc. Şi vor veni cei care n-au astfel de scrupule şi vor ţipa sus şi tare că iarba e albastră, şi nu vom avea ce le face, şi, în cele din urmă, poate ne vor şi convinge că "noştri" se scrie nu cu un **singur i**, ci cu **trei**. De vreme ce ei însişi îl vor desena pe **al treilea**, pe soclul din Piaţa Romană, de ce, la urma urmei, n-ar fi chiar ăsta adevărul?!

Cătălin ŢÎRLEA

Premiul latinităţii

La 15 mai 1993, Uniunea Latină organizează ediţia a III-a a concursului "Premiul Latinităţii", la care pot participa tineri pînă la 25 de ani, cunoscători a trei dintre următoarele patru limbi romanice: franceză, italiană, spaniolă, portugheză. Concursul va consta din două probe: traducerea unui scurt text (acelaşi, de aproximativ 5 rînduri) din română în cele trei limbi alese şi traducerea a trei scurte fragmente din cele trei limbi romanice în română.

Vor fi acordate următoarele premii în dolari (I - 300, II - 250, III - 150, IV - 100, V - VIII - cîte 50 de dolari) şi alte premii constînd din cărţi.

Concursul va avea loc la Bucureşti şi în alte centre universitare (în funcţie de numărul celor înscrişi). Înscrierile se fac prin poştă pînă la data de 30 aprilie, pe adresa: Uniunea Latină, Institutul de Lingvistică, str. Spiru Haret 12, 79515, Bucureşti, candidaţii urmînd să specifice: numele şi prenumele, vîrsta, profesia/facultatea, cele trei limbi romanice alese, adresa şi telefonul. Vom confirma primirea înscrierii.

Redacţia noastră i-a adresat domnului Mircea Iorgulescu un set de întrebări care ar putea constitui tot atîtea dileme ale cititorilor, ale lumii româneşti de azi. Reproducem, în continuare, răspunsurile domniei sale în a căror formulare publicul va regăsi, sperăm, reflecţii asupra propriilor incertitudini. Cît despre întrebări, ele pot fi cu uşurinţă deduse.

Între "proces" şi analiză

Un efect neaşteptat şi dureros, vizibil nu numai în România, al schimbărilor aduse de "anul revoluţionar 1989" este diminuarea pînă la dispariţie a prestigiului disidenţilor, opozanţilor, rezistenţilor anti-comunişti. În chip uimitor, prăbuşirea regimurilor comuniste a fost urmată, în scurtă vreme, de o "cădere" şi a celor care, într-un fel sau în altul, se împotriviseră acestor regimuri. Mişcări, grupări, persoane, nimic nu a fost ferit de o eroziune ce a părut, şi probabil este, tot atît de nedreaptă pe cît de accelerată.

Campaniile de discreditare duse împotriva lor, de astă dată "în libertate", au fost într-adevăr intense şi prelungite, dar nici asprimea şi nici durata acestora nu le explică într-un chip satisfăcător succesul. Mai semnificativă decît victoria acestor campanii este, probabil, audienţa lor; şi, în definitiv, au avut ele cu adevărat succes?! Nu cumva triumful lor este unul măcar în parte inventat, din fireasca nevoie a găsirii unei justificări a eşecului?! A unei justificări avînd acest avantaj (sau părînd să-l aibă): proiectarea adversarului într-o postură descalificantă. Fiindcă toate aceste campanii au fost considerate drept o expresie a revanşei comuniste, susţinute de forţe şi cercuri rămase fidele vechilor regimuri şi instituţiilor pe care ele se sprijiniseră. Ceea ce este însă departe de a fi evident. Cu atît mai mult cu cît rămîne de neînţeles de ce nu se reuşise această operaţiune **înainte**, cînd acele presupuse forţe şi cercuri nostalgice de astăzi deţineau puterea în mod absolut, cu alte cuvinte, de ce a fost nevoie ca regimurile comuniste să cadă pentru ca adversarii acestor regimuri să fie, de fapt, înfrînţi. Prestigiul disidenţilor, al opozanţilor, al rezistenţilor anti-comunişti a fost nu doar foarte mare, a fost inatacabil cîtă vreme regimurile comuniste aveau monopolul puterii, dar acest prestigiu s-a deteriorat rapid îndată ce n-a mai existat acest monopol. Iar campaniile de compromitere au avut un rol cu totul secundar în acest proces. Oferă o justificare, dar nu conţin o explicaţie.

S-a încercat, pentru România, şi o altă cheie: absenţa unor grupări şi cercuri de rezistenţă cît de cît organizate şi coerente, capabile să propună şi să genereze noi structuri în momentul cînd regimul comunist s-a volatilizat. Şi-au dat concursul, pentru constituirea acestei interpretări aproape intrate în folclor, două clişee de gîndire - cel al specificităţii "cazului românesc" şi cel al victimizării. Ar fi fost însă de ajuns, pentru eliminarea ipotezei "specificităţii", să se constate că o deteriorare similară s-a produs şi în ţările foste comuniste unde existaseră puternice mişcări anti-comuniste. Cît despre victimizare (tradusă în facila, frivola, primejdioasa certitudine că "poporul e bou", incapabil să înţeleagă, să aleagă, să **ne** aleagă), românii au o lungă tradiţie în materie. Iar diferenţa dintre ceea ce s-a petrecut în România şi în celelalte ţări europene foste comuniste nu este, uneori, nici măcar de grad, necum de categorie: este suficient să se facă un inventar al defăimărilor la care au fost supuşi disidenţii şi opozanţii cehi, polonezi, unguri pentru a se vedea că românii nu au făcut cîtuşi de puţin excepţie.

Altceva deosebeşte însă România de celelalte foste ţări comuniste: amploarea invocării unui "proces al comunismului". De la care s-a aşteptat şi se aşteaptă **totul**. Inclusiv **analiza** comunismului. Iar aici, într-adevăr, situaţia României este una specială. România este ţara fostă comunistă unde analiza comunismului încă se află în faza cea mai rudimentară: faza rechizitoriilor, a patetismelor, a reacţiunilor sentimentale. Faza "procesului"...

Mircea IORGULESCU

Noua democraţie: note despre executanţi

Dosarele (II)

...Să mai continui cu exemplele? Îmi pare de prisos. Ele nu urmăresc decît să arate cît de diferite pot fi listele personale de "buni" şi "răi" după criteriul cooperării cu defunctul regim comunist. Aş risca chiar a spune că, puţinele excepţii fiind desigur permise pentru orice român se pot găsi unii mai puţin şi alţii mai mult asociaţi cu regimul comunist, şi că de locul de unde îl priveşti depinde justiţiarul verdict de demn a rămîne cu noi în lupta pentru democraţie ori respins, ca o urmă ruşinoasă a unui trecut pe care îl vrem pe vecie îngropat.

Înseamnă oare asta pledoarie pentru o caragialească împăcare cu pupături şi trecere cu buretele peste toată drama unei jumătăţi de secol? Doamne, desigur, nu. Eu personal nu pot să nu fac distincţia între un profesionist onest, chiar obedient şi un oportunist carierist care a profitat de împrejurări, dacă nu chiar le-a provocat prin intrigi şi denunţuri, spre a obţine succese în meserie, după cum am să deosebesc totdeauna între un poet de curte, lăudător al dictatorului şi un mare poet traducător din lirica universală, chiar dacă ambii au fost publicaţi ori chiar premiaţi. Şi mie îmi pare nefiresc ca unii pe care îi socotesc ca fiind răspunzători de tragedia în care a fost tîrît poporul nostru să se plimbe nestingheriţi (şi uneori înfloritori şi prosperi) printre victimele care ca şi ei, torţionarii, au supravieţuit dictaturii. Pînă aici, deci, nimic nou.

Ceea ce însă sper să fi subliniat însemnările mele este faptul aproape banal ce spune că, dacă în analiza trecutului există tipurile generale de "bun" şi "rău" (în particular: criminal), listele concrete de "buni" şi "răi" nu pot fi decît personale şi, deci, discutabile. Iar modul în care societatea îşi alcătuieşte listele ei de "buni" şi "răi" depăşeşte posibilităţile indivizilor, şi face apel la instituţii (ca cele juridice, de pildă) - deci la elemente ce şi ele ar trebui construite, ca parte din proiectul "noua democraţie". Cel puţin aparent, deci, ne învîrtim în cerc închis: spre a selecta pe cei demni a participa la edificarea democraţiei ar trebui să apelăm tocmai la (încă inexistenta) democraţie.

Ce concluzii putem trage din aceste observaţii? În primul rînd fireşte, că fiecare dintre noi are dreptul - ori, poate, chiar datoria - să nu tacă, să-şi facă publice părerile şi să încerce a-i convinge şi pe alţii - cu mijloace cinstite, se subînţelege - de acurateţea vederilor sale privind povara trecutului comunist; şi, drept consecinţă fiecare dintre noi are libertatea să voteze în conformitate cu propriile opinii, fără a putea fi suspectat de altceva, decît de o omenească părtinire. În al doilea rînd, din observaţiile de mai sus urmează şi că nimeni nu are în principiu dreptul să fie indispus de faptul că alţii - la putere ori în opoziţie - nu-i împărtăşesc întru totul părerile, şi mai ales că nu se cuvine să privească astfel de diferenţe cu suspiciune, blamînd ori sancţionînd opiniile altora pe care este îndreptăţit,

© M. Oroveanu

fireşte să le critice.

Astfel înţelese, ca sugestii de dezbateri publice şi nu ca sentinţe definitive deja date de inexistente (şi poate chiar imposibile) instanţe, dosarele trecutului vor înceta să aibă, sper, acea devastatoare influenţă destabilizatoare asupra unei societăţi a cărei energie ar trebui canalizată spre executarea proiectului "noii democraţii".

... Instalat zilele trecute ca prim-preşedinte civil al Coreei de Sud după 32 de ani de neîntrerupt regim militar, fostul disident Kim-Young-Sam, ales în numele reconcilierii naţionale cu sprijinul foştilor săi adversari politici, a răspuns astfel celor ce l-au acuzat de trădare morală şi pactizare cu inamicul: "Cei ce nu pot pune la un moment dat trecutul în urma lor nu au nici un viitor".

Este oare aici cinic politicianism ori patriotic realism?

Mihai BOTEZ

Avocatul diavolului

Limba politică este relativ simplă: ea foloseşte cîteva mii de cuvinte banale. Limbajul politic, însă, este nespus de complicat. Aici, privirile, tăcerile, pauzele, intonaţiile joacă roluri importante. De aceea, toţi au nevoie de interpreţi ai limbajului politic, de la departamente, comitete centrale şi contrainformaţii pînă la omul de rînd. Păcatele ziariştilor politici, în relaţia lor cu publicul, vin din aceea că analizele lor sînt unidimensionale, purtînd amprenta marcată a crezului, a prejudecăţilor, a manierei de interpretare. Pentru a intra în intimitatea discursului politic, este nevoie să joci în cărţile adversarului.

Patriotism cu cheie

Serviciile secrete cunosc o general umană slăbiciune şi au exploatat-o de-a lungul timpului în fel şi chip. Şi-au plasat oameni-cheie în poziţii-cheie în mai multe state şi asta s-a văzut. Libanul a avut un preşedinte agent CIA, liderul est-german Lothar de Maisière era agent STASI, au existat mişcări naţionaliste furibunde cu infiltrări NKVD (Mişcarea Legionară) ş.a.m.d. Secretul acestei munci de infiltrare este simplu. Agentul se transformă în "cîrtiţă", el nu iese la lumină decît atunci cînd interesele patronului o cer.

Acoperirea "cîrtiţei" este limbajul naţionalist. Cine să te bănuiască de trădare atunci cînd plîngi de dragul şi jalea ţărişoarei tale toată ziulica? Cînd înfierezi trădarea, duşmanii, decăderea moravurilor, corupţia, incompetenţa, necinstea, străinii, hoţii, răuvoitorii? Cînd viaţa ta o sacrifici patriei? Aşa o fi scris, să fim sensibili numai la cuvinte pompoase.

Cel care face, însă, o analiză politică serioasă nu poate să nu fie izbit de cîteva amănunte stranii. Punînd fals accent pe salvarea şi viitorul patriei, agentul acoperit va greşi întotdeauna în momentele grele. Să ne amintim, acum, momentul războiului din Golf. Toată populaţia a fost de partea aliaţilor (văzînd în Saddam Hussein un Ceauşescu mai viclean şi mai crud, înţelegînd că viitorul nostru moare alături de lumea arabă), numai cîteva persoane au tunat şi fulgerat legînd interesul naţional de datoria Irakului faţă de noi. O întîmplare, veţi zice, fiecare are dreptul la o părere. Numai că, în conflictul dunărean, aceleaşi persoane au îndemnat guvernul să boicoteze embargoul. O atitudine nonconformistă - veţi spune. În fine, în Parlament, aceleaşi persoane tună şi fulgeră împotriva Occidentului, laudă comunismul ordonat - spre binele poporului român. De acum lucrurile se leagă. O delegaţie irakiană ne vizitează ţara la invitaţia unui anumit partid. O campanie de presă ridică în slavă modelul islamic.

Să tragem linie. Deci, prin astfel de acţiuni, presiuni, campanii, România poate fi îndepărtată de Occident şi civilizaţie. Dar trebuie apropiată de altceva. Or, cele două opţiuni sînt acestea: lumea islamului sau Rusia. E clar că nimeni nu poate accepta aşa ceva. Numai că, în cazul unei decizii politice greşite, căderea noastră într-o astfel de zonă de influenţă ar fi fost inevitabilă. O ţară nu poate trăi în afara unei zone de influenţă. Şi, cum poporul român e ortodox, creştin, singura soluţie mai rămînea Rusia. Puneţi la socotală şi amănuntul că persoana vizată de noi are acces aproape neîngrădit la anumite dosare (deşi ziariştii lui nu ies din birouri) şi veţi înţelege de unde vine convingerea mea de nezdruncinat că dl.. Corneliu Vadim Tudor este un trădător. Cît despre SRI - să nu-i tulburăm somnul, odihnească în pace!

Florin IARU

Alexandru Paleologu şi Andrei Pleşu

... dreapta-stînga, azi

Andrei Pleşu: - Domnule Paleologu, toată lumea manevrează cu o nonşalanţă fără criterii concepte politice abia digerate. Confuzia e în creştere. De pildă, polaritatea **stînga-dreapta** a ajuns, prin inflaţie, inoperantă. Vorba lui Nae Ionescu, la sfîrşitul unei tablete polemice: "Sînt de stînga, sînt de dreapta? Habar n-am". Ce aveţi de spus despre această polaritate?

Alexandru Paleologu: - Dacă spui astăzi, în Occident, unui intelectual de stînga, că polaritatea dreapta-stînga nu mai înseamnă nimic, îţi va răspunde invariabil că ai o poziţie de dreapta. Stînga a devenit ceva insuportabil, prin prezumţia ei, prin ideea că, cu toate infirmările aduse de istorie, ea este bună "în principiu". Nu este bună nici măcar în principiu, pentru că acest principiu se bazează ori pe o minciună, ori pe o iluzie. Conceptul justificator de "idealuri nobile" este un concept criminal. Idealurile nu trebuie să fie "nobile" şi nici măcar nu trebuie să fie idealuri. Trebuie să fie nişte prospecţii, nişte mize mai mult sau mai puţin programatice într-un sens natural şi omenesc. Trebuie să avem în vedere nu caracterul "nobil" sau ne-"nobil", ci pe acela uman. Nu mai este posibil să zici astăzi că eşti de stînga, pentru că stînga este infectată de toate puruleţele posibile. Dreapta, nu. Deşi, ce e dreapta? Noi, românii, am fost acuzaţi de criticii şi de sociologii noştri de "reacţionarism". Întîmplător, "forţele reacţionare" erau cei mai iluştri oameni ai României. Faptul că am avut "la dreapta" marile noastre genii nu este un lucru de care trebuie să ne jenăm. Trebuie să căutăm să înţelegem de ce. Stînga, la noi, cîtă a fost, are o tradiţie intelectuală şi umanitară - nu umanistă, cuvîntul e aberant - foarte stimabilă. Eu am avut totdeauna o mare simpatie şi chiar admiraţie literară pentru Dobrogeanu-Gherea. Era un om bun şi foarte inteligent, şi lectura lui, pe la paisprezece ani, mi-a provocat o poftă nebună de lecturi, de discuţie intelectuală şi de nume proprii, noi, de autori. Gherea avea această euforie, de autodidact, a marilor nume. Mai pot spune, astăzi, despre un om ca Dobrogeanu-Gherea, că e "de stînga"?

Deci noi am avut elitele noastre intelectuale şi sociale plasate mai degrabă la dreapta. Extrema dreaptă este altă problemă. Cum se trece de la dreapta la extrema dreaptă este şi ea o întrebare. Extrema noastră dreaptă a fost foarte batjocorită şi acoperită de acuze din cauza, evident, a unor fapte strigătoare la cer şi indiscutabile: nişte asasinate culminînd cu cel al lui Iorga. Dar legionarii nu seamănă, în fond, nici cu naziştii, nici cu fasciştii. Fascismul italian a început ca o acţiune mai curînd energică decît violentă, şi s-a asociat apoi cu hitlerismul numai din motive de conjunctură, pentru că nici doctrinal nu se potriveau. Nici analiza nazismului german nu este foarte simplă. Albert Béguin, de pildă, s-a întrerupt din studierea romantismului german cînd a constatat ce fir direct şi infailibil duce de la libertatea romantică, nelimitată, la tirania nelimitată nazistă. Cum, deci, se poate adopta o atitudine globală în chestiuni care sînt aşa de intricate? Nazismul a fost tot atît de monstruos şi de înfiorător, nu mai monstruos şi mai înfiorător decît **leninismul**, şi nu decît stalinismul, pentru că de la Lenin pleacă totul.

Putem reveni din nou la Noica, pentru că adeziunea lui la extrema dreaptă s-a produs mai tîrziu decît la ceilalţi prieteni ai lui, ca efect al unui pariu pierdut, în care el a avut o reacţie de onoare. După care a scris nişte articole greu de acceptat astăzi. Dar Noica nu se opreşte aici. Şi este necinstit să judeci vieţi întregi de oameni care au trăit mult printr-un segment de viaţă care se poate explica prin foarte multe motivaţii, nici una, însă, neonestă.

... estetismul ca participare

Andrei Pleşu: - Într-un interviu din "Adevărul" îmi reproşaţi că aş fi victima unui puseu de estetism. Aş vrea să intru în replică pe tema aceasta şi să vă provoc. În paranteză fie spus, undeva în **Epistolar**, spuneţi că estetismul e o formă de mitocănie. Şi am tresărit. În interviul din "Adevărul", dumneavostră îmi reproşaţi că, în **Minima moralia**, eu sistematizez plînsul. Rămîn la ideea că nu tot plînsul e onorabil şi cred că nu este neapărat un estetism să spui că simplul fapt de a izbucni în lacrimi nu este o virtute.

Sînt tentat să vă replic că simt, în multe din ideile şi atitudinele dumneavoastră, forme diferite de estetism. Cîteva exemple. Întîi, ce spuneaţi adineauri, problema cu procesul comunismului şi cu ce ar trebuit să urmeze după 22 decembrie. Eu vă mărturisesc că niciodată nu mi-am imaginat că o să se întîmple altfel, şi din această cauză am avut un fel de calm care a fost citit fie drept pasivitate, fie chiar drept complezenţă faţă de tot ce se întîmplă. Pentru că nu mi s-a părut niciodată rezonabil ca, după 45 de ani de viaţă aşa cum a fost, să survină un episod punctual, după care, în mod tranşant, lumea să se clarifice ca după o ploaie de vară. Mie nu mi se părea plauzibil aşa ceva şi nu cred că mizeria, toxina despre care vorbeaţi, şi care a stat între noi şi în noi atîţia ani era atît de uşor de dat la o parte, cu un simplu gest lămuritor. Cred că toxina aceasta era şi continuă să fie difuză, în grade diferite, că, într-un fel sau altul, ne-a atins pe toţi, ceea ce nu înseamnă că sîntem toţi la fel de răi şi la fel de vinovaţi. Dar atmosfera proastă pe care am respirat-o a afectat în fiecare din noi organele care au fost mai sensibile. Într-un loc, deci, în care s-a respirat minciună şi în care s-a trăit sub compresie psihică timp de 45 de ani era greu de presupus ca, după o zi pe alta, să se poată face operaţiuni alchimice. Eu sînt pentru procesul unor cazuri clare: anchetatori, criminali dovediţi, cei care au făcut colectivizarea agriculturii, cei care au organizat Canalul etc. Sînt, deci, cîteva procese pe care le văd foarte clar şi mi se pare că nu este normal că ele nu se fac. E o problemă penală, cum spuneaţi, care ar putea fi tranşată în modul cel mai tradiţional cu putinţă. Cînd mă gîndesc, însă, la procesul comunismului, vă mărturisesc că nu îmi mai pot reprezenta cum ar putea arăta. Şi vă întreb dacă nu este un estetism uzitarea de această formulă. Eu cred că nici dumneavoastră chiar, ca jurist, nu vă puteţi reprezenta "procesul comunismului" în termeni juridici foarte limpezi, dată fiind şi difuziunea toxinei, de care vorbeam, şi stratificarea uriaşă care s-a produs în 45 de ani şi amestecul teribil de oameni şi de împrejurări care nu pot fi, după părerea mea, sistematizate juridic. Ce ar putea însemna procesul comunismului? Procesul unei doctrine? Cum ar putea arăta aşa ceva în plan juridic? Dincolo de procesul unor împrejurări şi al unor oameni, eu nu văd ce se poate înţelege prin "procesul comunismului". Înţeleg doar că este o formă de estetism, o nevoie interioară de contur, care este legitimă, dar care, de fapt, nu se poate materializa.

Continui cu seria de estetisme. Adeziunea dumneavoastră la masonerie. Sentimentul meu, atît cît vă cunosc, este că e vorba tot de o formă de estetism. Nu e o adeziune, ci intrarea într-un ornament, topirea într-un motiv, care e de altă natură decît doctrinară sau politică.

Am avut momente în care m-am întrebat dacă nu şi participarea dumneavoastră la tot ce ţine de problematica monarhiei nu are, şi ea, nu anumit subtext de estetism. Noi am stat în ultimii douăzeci de ani de vorbă despre vrute şi nevrute, despre te miri ce, şi a fost una din şansele vieţii mele. Eu nu-mi aduc aminte să vă fi auzit vreodată, între 1970 şi 1988, vorbind de regalitate în vreun fel. Mi-aduc aminte, însă, că mi-aţi spus ceva care nu a încetat să mă tulbure, chiar să mă şocheze: că după ieşirea din închisoare, în 1964, admiteţi că aţi avut un episod mai curînd de adeziune la ce se întîmpla atunci în ţară. Eu am rămas atunci perplex. În acel context, eu nu-mi aduc aminte să fi apărut vreodată pe tapet problema monarhiei. Sigur, nimeni nu visa în acel moment că s-ar mai putea pune vreodată problema monarhiei. Deşi e bine cunoscut faptul că regalistul este un radical şi un conspirator, o natură a continuităţii, indiferent de conjuncturi. De aceea uneori mă întreb dacă nu este şi în acest caz vorba de un estetism.

Şi, ca să culminez, prestaţia dumneavoastră parlamentară. Eu sînt de acord că nu se poate reacţiona cu aceleaşi arme la manifestări precum ale celor doi "corifei", cum i-aţi numit. Dar nu vă ascund că atunci cînd îmi spuneţi: - Domnule, m-am amuzat grozav ieri, în parlament. A fost ceva... Nu-mi pare rău că m-am făcut parlamentar, pentru că are un haz nebun, reacţia mea de alegător este să spun: - Domnule, nu de aia te-am trimis noi pe dumneata în parlament, ca să te distrezi, de distrat ne putem distra noi, dar dumneata eşti acolo ca să întreprinzi ceva. Deci şi aici aş fi înclinat să detectez tot o formă de estetism, adică un fel de a privi spectacolul lumii cu umor, cu inteligenţă, dar numai în virtutea unei anumite detaşări. Pentru că, dintre cele trei virtuţi despre care vorbeşte Lucian Pintilie, iubirea şi umorul, în sine, par mai degrabă a suspenda problema cu procesul, de orice fel ar fi el, pe care numai memoria rămîne să îl mai susţină. **A propos** de memorie: trebuie să ne întrebăm odată ce a vrut să spună cu adevărat Mircea Vulcănescu cînd a spus acel "Nu ne răzbunaţi" de la sfîrşitul vieţii lui. Pentru că a devenit aproape un fel de limbaj de lemn secund. Noi spunem totdeauna: - Noi nu vrem să ne răzbunăm. După ce ai spus chestia asta, totul pare în regulă. Dar nu e chiar atît de simplu. Hai să vedem: de fapt, ce vrem? Şi dacă vedem ce vrem fără răzbunare, mie mi se pare că este o scenografie roz destul de ridicolă. Am vrea, parcă, să defileze unii, pioşi, prin faţa noastră, punîndu-şi cenuşă în cap, iar noi să-i arătăm cu degetul, dar blînd! Şi totul să se termine cu un fel de atmosferă curată, respirabilă, în care vinovaţii au făcut dovada unei metanoia absolute, iar noi ne-am liniştit că în sfîrşit lumea îi ştie, dar totul este cît se poate de diafan, în fond, iar eu am mereu sentimentul că folosim cuvintele apăsat, dar că, dacă mergem cu oarecare realism la substanţa lor posibilă, dăm de forme de estetism.

Mai mult decît atît. Asta am reproşat îndelung opoziţiei, ceea ce mi-a făcut un portret negativ. Opoziţia a manifestat prea mult declarativism, chiar legitim, dar prea puţin realist în soluţiile imediate. Dumneavoastră aţi spus la un moment dat că avem o putere nelegitimă. Ce înseamnă, de fapt, putere nelegitimă? Putere antipatică, da; în general puterea e antipatică, dar asta, a noastră, e antipatică la cub. Eu nu cred că alegerile au fost măsluite în mod decisiv. Cum simt eu că e mişcarea populară în România, am senzaţia că s-a ales exact cum se crede, deocamdată. Rezultatele unor astfel de alegeri nu cred că pot fi numite nelegitime. Pot fi numite nefericite, tragice. Spui nelegitim şi ai brusc senzaţia unei legitimităţi proprii pentru care nu ai deocamdată acoperire, şi lupta politică se dizolvă în schimburi de declaraţii. Justificarea luptei politice deschise, parlamentare este tocmai legitimitatea unei puteri. Dacă nu e legitimă, nici nu mai stai de vorbă cu ea. Ori intri în puşcărie, ori te arunci pe fereastră. Ce înseamnă că la noi a venit o stîngă la putere? Eu zic că a venit o aripă inerţială a ceea ce exista deja pe un loc vacant, în care nu putea veni în momentul acela nimic altceva. Noi nu am fost pregătiţi pentru ceea ce s-a întîmplat în decembrie şi nu vrem să recunoaştem acum acest lucru. Noi nu eram pregătiţi să ni se întîmple acea minune şi ca atare am avut reacţiile cele mai inadecvate cu putinţă. Şi nu trebuie să uităm asta. Nici în alegerile din mai '90 nu eram pregătiţi să alegem altceva. E un fapt. Sigur că procentele pot fi puse în discuţie, dar trebuie să luăm notă de fapte dacă vrem să ne înscriem într-un conflict plauzibil. Altfel, vom fi nişte statui care proferează lucruri agreabile, dar care nu au nici un fel de eficacitate. Dacă opoziţia nu va formula din timp un candidat plauzibil pentru viitoarele alegeri prezidenţiale, ea va cădea toată sub acest estetism. Mi se reproşează tot timpul că dau numai în opoziţie şi că nu dau deloc în putere. În putere se tot dă, pe toate tonurile, şi, pentru unii, asta pare a fi raţiunea suficientă a opoziţiei. Dar dincolo de polemică, trebuiesc construite alternative, propuse soluţii de înlocuire. La acest capitol, opoziţia mi se pare scadentă.

Am ţinut, deci, să vă lansez toate aceste provocări sub o cuvertură unică, aceea a **estetismului**.

... legitimitate şi divinitate

Alexandru Paleologu: - Eu spuneam, în **Epistolar**, că estetismul, ca atare, mi se pare o utopie ridicolă şi bovarică. Nu-mi plac estetizanţii în artă tocmai fiindcă nu înţeleg arta. Arta este fenomen estetic, dar nu este estetistă. Frumosul şi arta sînt valori supreme, tot atît cît viaţa, nu deasupra şi nici dedesubtul ei. Criteriul estetic plasat în morală este foarte bun, îi dă acesteia legitimitate. O morală inestetică este o morală resentimentară, urîtă şi brutală, care vine de la detestatorii, care există dintotdeauna, ai vieţii şi ai bucuriei, deci şi ai frumuseţii şi ai artei.

Venind acum la lucruri mai serioase: cum să înlocuieşti puterea altfel decît dînd în ea? Ce altceva să faci decît să dai în ea? Dai cu ce poţi şi cum poţi, în afara mijloacelor belicoase, extreme şi violente. Trebuie să dai în putere, şi critic, şi polemic, şi pamfletar, folosindu-te de toate mijloacele permise ce-ţi stau la îndemînă. Este legitim acest lucru. Că puterea nu este ilegitimă pentru că este rezultatul unei sufragiu care nu este, pînă la urmă, totalmente contestabil este adevărat. Sînt de acord că puterea nu avea cum să nu cîştige alegerile. În primul rînd, pentru că venea după o jumătate de secol de absenţă a vieţii politice şi a exerciţiului politic. Numai comuniştii aveau o anumită experienţă a politicului. Opoziţia nici nu exista. Nu a plecat de la zero, ci de la minus. Eu nu cred că sufragiile sînt legitimatoare. Nu cred că legitimitatea vine din sufragiu. Căci, dacă ar fi aşa, nimic mai legitim decît nazismul. Sufragiul nu mai poate fi astăzi unul cenzitar. Sufragiul universal a dobîndit un rol hotărîtor în constituirea formelor de guvernare. Jean-François Revel - (care este un agnostic, care elimină factorul religios, deşi este clar că nu există societate în absenţa unei angajări religioase; Europa este în primul rînd creştină) - spune că alegerile libere sînt validante numai prin repetare. O alegere greşită poate fi corectată la o alegere viitoare. Astfel încît, pînă la urmă, alegerile sînt un mod de control a voinţei populare şi de impunere a ceea ce aceasta doreşte.

Legitimitatea, însă, este altceva. Ceva mai greu de definit mai cu seamă în limbajul laic pe care îl întrebuinţăm. Legitimitatea este altceva decît legalitatea. Eu ţin la legalitate, pentru că sînt jurist. Şi legitimitatea este un capitol juridic, dar cu un regim ceva mai aparte, care întîlneşte şi teologia. Legitimă este acea putere care are o referinţă dincolo de empirie, de aleatoriu şi de statistică. Mulţi nu pot să înţeleagă şi să accepte acest limbaj al transcendenţei.

Andrei Pleşu: - Eu îl accept, însă, în cazul acesta, nici dacă cîştigă Convenţia ea nu va fi legitimă.

Alexandru Paleologu: - Sînt de acord. Dar îmi permit să intervin cu o mică teorie, a lui Guillermo Ferrero, dacă nu mă înşel, şi care mi se pare foarte interesantă. El spune că orişice putere se instaurează printr-un act de autoritate, după care intră în exerciţiu, ca în dreptul civil, privat, unde este nevoie de o anumită uzucapiune. Posesiunea unui teritoriu, de pildă, devine legitimă şi inatacabilă numai după trecerea unui anumit termen. Şi puterea devine legitimă numai după trecerea unui anumit termen. Cu o singură condiţiune, ca şi în cazul uzucapiunii: dacă cineva, care are titlul să o facă, revendică posesiunea uzucapată, termenul legitimator se întrerupe. Dacă puterea legitimată minte, ea suspendă durata propriei legitimări. Or, în genere, puterea instaurată minte. Cînd, însă, într-o perioadă cînd funcţionau, poate, alte concepte morale şi alte autorităţi care aveau influenţă asupra conştiinţelor, atît individuale, cît şi colective, s-a produs, totuşi, o durată fără minciună sfruntată şi instaurată cu de-a sila, fără ofense majore aduse adevărului, o putere se legitima şi devenea legitimă în timp. Dublată în mod fundamental, zic eu, de apelul la transcendenţă, la divinitate. Fără aceasta nu se poate. Eu nu cred că poate exista un rege laic. Nu are sens.

– în dialog despre... (II)

Sentimentul meu în prezența Regelui este un sentiment efectiv și concret de apropiere de ceva sacru. Sînt, însă, de acord că alegerile nu au fost fundamental frauduloase. În general, se votează cu puterea. Foarte rar are electoratul atitudini de răsturnare a puterii instalate. De ce au votat, la noi, oamenii așa cum au votat? Și nu mă refer la 20 mai, cînd din pornire alegerile erau nule, dat fiind că plecau din niște condiții improprii. Opoziția nici nu exista încă. La alegerile din 27 septembrie, eu nu cred că numai în funduri de provincie, unde nu ajunge decît televiziunea, s-a votat pentru Iliescu. La fel cum sînt convins că foarte puțini oameni au crezut în minciunile sfruntate care au fost vehiculate, cu moșierii și alte tîmpenii. Sînt totuși puțini cei care le cred. Poporul român nu este un popor de imbecili și nici de ticăloși. Atunci de ce oamenii au votat cum au votat? Pentru că au avut un instinct corect, pentru care eu îi salut. Există foarte multă lume, îndeosebi din categoriile mijlocii ale societății, care duce o existență minabilă, dar sigură. Există categorii întregi de oameni care au fost marginalizate, pauperizate și eliminate, practic, din societate. Aici nu au nici o importanță, așa cum se pretinde, munca, talentul sau valoarea. Foarte mulți oameni, și capabili, și inteligenți, și valoroși sînt eliminați. Or, ei au știut că dacă, acum, se întîmplă o răsturnare, pentru ei este riscant, pentru că se propune o societate concurențială - și asta este ceea ce în mod necesar trebuie să propunem -, care constituie o amenințare gravă pentru foarte multă lume. Oamenii au amînat termenul. "Om vedea cum votăm data viitoare". Totul este un proces în desfășurare, care nu merge liniar, coerent, ci brambura - așa e viața. Că, la alte alegeri, lucrurile nu vor mai fi la fel sînt aproape - nu complet - sigur. Pe de altă parte, în septembrie au fost și fraude electorale, și cred că ar fi trebuit făcut mai mult scandal. Acolo unde funcționează democrația, numărul suspect de mare de voturi anulate ar fi atras în mod firesc casarea alegerilor. Au existat astfel de cazuri în istoria noastră, de pildă după Congresul de la Paris, cînd caimacamul Vogoride a falsificat alegerile, determinînd Puterile tutelare să caseze alegerile. Dar acum noi nu avem Puteri tutelare. Nici nu ar avea abilitatea morală să fie. Occidentul, care a dat, pentru o jumătate de secol, lui Stalin o jumătate din Europa și o bună parte a Planetei nu are o astfel de abilitate morală. Și, de altfel, pe occidentali nici nu îi interesează, fiindcă sînt inconștienți, nu știu ce este Europa, cred că Europa sînt numai ei, Occidentul. Însă o Europă fără Răsărit nu este o Europă adevărată, ci una grav mutilată.

Legitimitatea este și una europeană. Europa însăși trebuie să devină legitimă. Ea nu este legitimă acum nici în Occident. Eu folosesc, prin urmare, legitimitatea ca o categorie de dincolo de statistică și de empirie. Nu se poate înțelege legitimitatea în categorii profane.

... prețul lui Proust

Ce se întîmplă conform unor planuri ale Providenței. Rugăciunea mea constantă este aceasta: "Facă-se voia Domnului, iar nu a mea". Căci eu pot să greșesc, dar Domnul nu greșește, chiar dacă aparent procedează injust. Deci este sigur că tot la calea electorală trebuie să se recurgă, tot la sufragiu, și trebuie să credem și să facem în așa fel încît sufragiile să fie corectabile și corectate în mod succesiv. Important este să fie posibilă succesiunea de sufragii. Să nu vină la putere cineva care să oprească procesul electoral. Acesta este marele pericol. În rest, tot ce ai spus este perfect corect și sînt întru totul de acord cu tine. Nici nu mă gîndeam că aș putea fi în dezacord cu tine în lucruri esențiale și chiar în unele neesențiale.

Este adevărat, am avut o perioadă de stînga, pe care nu mi-o reproșez, pentru că era, într-un fel, onestă. Pe de o parte, cu puțină vreme înainte de a ieși din închisoare am făcut niște greșeli grave de comportament ca pușcăriaș. M-am abătut în ultima fază de la statutul meu de pușcăriaș, lucru pe care îl regret. Am fost foarte corect tot timpul, afară de ultimele cîteva luni, cînd am înțeles că vine o reconciliere, că ni se întinde o mînă și că e aberant să o refuzăm, este o șansă pe care trebuie să o acceptăm, și, în definitiv, nici Marx nu e completamente eronat în anumite puncte ale lui. Eu am simțit, la închisoare, dar mai ales în coloniile de muncă, unde era adevărata suferință, în special la munca cîmpului - unde mă certam în gînd cu Vergiliu, cu **Georgicele** lui - că, dacă eu și ai mei am avut privilegiul să-i citesc pe Mallarmé, pe Proust, pe Shakespeare și să mă bucur de civilizație este pentru că niște oameni au muncit și au fost împinși la muncă cu metode care nu s-au schimbat de la faraoni pînă în ziua de azi, iar eu, acum, cînd prășesc pe cîmp pe o căldură toridă, fără apă, cu picioarele goale în miriște, cu instrumente care îmi rup mîinile, și sînt mînat din spate nu trebuie să mă plîng pentru că îl plătesc pe Proust în felul acesta. Și prețul merită. De aceea am ieșit eu din închisoare cu acea viziune trandafirie-roșie, pe care am recuperat-o în timp. Am învățat atunci - printr-un semn de sus - să nu mă cred infailibil. Din fericire, abaterile de la codul meu moral comise în acea perioadă nu au avut nici un fel de urmare efectivă, dar eu făcusem ceea ce nu trebuia.

Și tot așa am văzut atunci și istoria apropiată. Nu se poate, **hélas**, veni la normal printr-o întoarcere înapoi, îmi ziceam. Dacă lumea rămîne împărțită în două blocuri antagonice, nu vom scăpa. Numai printr-o mondializare a comunismului vor dispărea aceste tensiuni și se va putea ajunge la un mod de existență care va deveni și el o nouă normalitate, într-o altă lume, încă de neimaginat. Construcție teoretică, evident, completamente naivă și idioată, și infirmată categoric de istorie. Spun asta pentru a face **mea culpa**, nu pentru a mă justifica. De regalitate nu se putea vorbi atunci. Îmi aduc aminte că, în '69, în curtea Academiei, într-un grup de cercetători și de cititori ieșiți la o țigară, se afla Romulus Vulpescu, care striga în gura mare: "Eu sînt regalist. Trăiască Regele Mihai!". În '69, era o vorbă total lipsită de sens. Nu avea nici un sens să provoci lumea și să stîrnești suspiciuni. Nu era ceva plauzibil atunci. Greșeam, însă, crezînd că nu va fi plauzibil niciodată. Acestea sînt limitele noastre: judecăm viitorul cu elementele prezentului.

... umor și iertare

Acum, este adevărat, că în calitate de parlamentari nu sîntem plătiți ca să ne amuzăm, dar amuzamentul nu este, totuși, ilicit. Iar dacă nu avem dimensiunea amuzamentului, sîntem imaturi pentru viața politică. O politică în care nu te amuzi este o politică infernală. Anecdotica politică și parlamentară din istoria noastră este încîntătoare și dă chiar calitatea admirabilă a vieții parlamentare românești. Evident, nu ne oprim la amuzament. Se pot întîmpla și lucruri mai grave. Cine intră în politică își asumă un risc personal, chiar fizic. După mine, lupta parlamentară trebuie dusă fără prea multă încrîncenare, fără cantonări excesive în gravități omogene, în nici un caz fără simț critic și fără a utiliza mijloacele care pot fi eficace. Pentru opoziție, cel puțin deocamdată, nu este eficace limbajul agresiv și peremptoriu, căci am pune față în față două tipuri de discurs care se contrazic, dar care au aceeași esență. Deocamdată, trebuie să găsim acele mijloace care să ne dea o anumită putere de captație. Faptul că, de pildă, la discursul lui N. Manolescu, de vinerea trecută, a rîs și Dan Marțian și au aplaudat și FDSN-iștii este un mare cîștig. Cînd îi vom învăța pe adversari să ne aplaude sau să rîdă la o glumă a noastră, făcută chiar pe seama lor, o să ajungem la ceea ce spuneai tu, întrebîndu-mă cum era viața politică românească pe vremuri, cînd adversarii politici puteau fi amici. E adevărat că, pe vremea aceea, lucrurile nu erau dramatice, ca acum, nu veneau după o tragedie de cincizeci de ani, cu milioane de vieți distruse. Noi nu sîntem, așa cum prea adesea s-a spus, un popor de lași, un popor de imbecili și de oameni fără curaj. Sîntem, la știința mea, singura țară din Răsăritul Europei care a avut, timp de peste un deceniu, pînă la exterminare, o rezistență armată. Numele Elisabetei Rizea trebuie să fie un nume sacru. Lucrurile acestea trebuie luate foarte în serios și trebuie să ne prevalăm de ele. Sîntem o națiune care am luptat împotriva comunismului încă de la început; oamenii și-au asumat în mod conștient cele mai teribile destine, dacă n-ar fi decît la modul cel mai modest, acela al vieții ratate. Sacrificiul a fost enorm. Prin urmare, societatea românească are dreptul să aibă revendicări. Respectînd, evident, vorbele testamentare ale lui Mircea Vulcănescu. Și neomițînd faptul că, într-un fel, Vulcănescu corectează o vorbă a lui Noica, din **Rugați-vă pentru fratele Alexandru**. Foarte frumoasă, ca literatură, și foarte frumoasă, moralmente, pentru el individual. Nu este, însă moral să ierți **tu** pentru **toată lumea**. Nu ai voie. Nimeni nu te abilitează pentru așa ceva. Cum spunea Nicu Steinhardt, replicîndu-i prietenului său Constantin Noica: Pîinea altuia nu este pentru mine o problemă materială, ci o problemă spirituală. Nu am voie să admonestez și să pedepsesc pe cel ce se vaită de o foame programată de putere.

© M. Oroveanu

... exil și bucuria de a te simți acasă

Andrei Pleșu: - Să vorbim puțin și despre exil. Raporturile românilor din diaspora cu cei din țară trec printr-o criză prelungită pentru care se fac vinovate, cred, ambele părți. Fiecare din cele două tabere a dezvoltat un straniu complex de superioritate față de cealaltă. Cei din țară au orgoliul "salamului cu soia", devenit simbol al suferinței asumate, cei din afară, la rîndul lor, se comportă ca și cum exilul asigură, prin el însuși, un inviolabil prestigiu moral și politic. Românul din afară se crede mai competent, mai legitim, mai pur. Necontaminat de toxina dictaturii, el nu poate fi decît infailibil. Tot ce spune e oracular, toate motivațiile lui sînt sublime. Ca atare, a avea o opinie diferită de a lui sau a-l comenta critic e a face jocul securității, a abdica de la morală, pe scurt, a fi "omul puterii". Ați trăit cam doi ani la Paris. Cu ce sentiment reveniți în țară?

Alexandru Paleologu: - Noi trăim într-o perioadă de mutație profundă și de teribile zbateri în parcursul către o nouă formă de viață a societății, formă care nu se poate fabrica impecabil în cîteva zile sau chiar în cîțiva ani, și evident că există o sumă întreagă de impurități, de incoerențe și de aberații care se produc. Aici, la noi, în Răsăritul Europei apar niște lunecări de exces, iar dincolo se produce un fenomen de închistare și chiar de anchilozare, din confortul conștiinței împăcate de a fi în exil pentru că nu a mai putut fi suportată turpitudinea din țară, și acum e tot turpitudine, și nici acum nu mai poate fi suportată și de aceea nu se poate reveni în țară. Este turpitudine acum, aici, și o să mai fie, probabil, totdeauna. Și în Occident este turpitudine, și probabil că turpitudinea este legea de existență a societății politice. În exil, însă, mai e ceva. Întîi, **sindromul securitate**, care bîntuie și la noi teribil. E ceva care, de obicei, nu se poate proba. O explicație prin congruență. "Nu vezi cum se leagă lucrurile?" Sigur că se leagă, totdeauna o fabricație se leagă bine. Realitatea e mai puțin coerentă. Monica Lovinescu este dintre puținii care este mai informată ca alții și are o judecată mult mai adecvată și mai la obiect în problema aceasta - evident, nici ea cu totul la adăpost de erori și excese. Dar, după mine, este omul care are cea mai corectă percepție asupra realităților din țară.

Apoi, ideea că, dacă ești în exil, ești curat și ești la adăpost de riscul de a greși, nefiind supus tentațiilor, amenințărilor, sau șantajelor, în general constrîngerilor teribile. Problema vieții morale a omului în contextul în care poate fi șantajat, cu copiii, cu familia nu poate fi rezolvată în două vorbe. Și noi chiar asta am trăit aici: o sumă întreagă de dileme grave de ordin moral, care nu s-au rezolvat totdeauna bine și nici nu se puteau rezolva totdeauna bine. Uneori, trebuia să alegi între două rele egal de mari. Aici avem noi o anumită autoritate să putem să judecăm. Știm pe cine putem absolvi și pe cine nu. Știm pe cine trebuie să privim cu dispreț, sau cu regret, sau cu admirație, sau cu înțelegere. Această neconcordanță de atitudine și de apreciere dintre exil și țară devine acum ceva într-adevăr maladiv, aproape o patologie, pentru că în continuare se operează cu niște criterii și niște date care nu mai sînt în vigoare. Pe ideea că la noi este tot turpitudine, ca și înainte, sau tot comunism. Nu este, domnule! De fapt, cum am mai spus, la 22 decembrie 1989, gorbaciovienii au pregătit un derapaj pe care îl voiau total. Or, nu a fost așa. Au conservat ei ce au conservat, dar mult mai mult am cîștigat noi decît au recuperat ei, în realitate. Și mult mai puțin am pierdut noi decît au pierdut ei. Și cred că ceea ce au pierdut este pentru ei irecuperabil, și le va fi mortal. Neputînd recupera întreaga putere, o vor pierde pe cea care le mai rămîne. Dar lucrurile sînt așa cum sînt, așa e realitatea. A nu vedea ce se întîmplă și a spune că simpla prezență aici este o cauționare a puterii este o prostie enormă.

Pe de altă parte, și perspectiva din țară asupra exilului este în mare măsură falsă. Exilul este privit ca un privilegiu. A sta la Paris nu e neapărat un privilegiu. Uneori poate fi foarte greu. Eu însumi am făcut această experiență. O vreme mi-a fost, la un nivel modest, ușor. Dar asta nu a durat. A trăi acolo, cu tot agrementul, inclusiv gastronomic și ambiental, nu este compensat. Mărturisesc că am venit în țară cu o bucurie enormă. Îmi plac nespus de mult Bucureștiul și lumea românească. E o societate foarte bună. Românii sînt niște oameni foarte bine, în general. E frumos orașul ăsta, așa mutilat și prăpădit cum este. Și, pînă la urmă, este totuși formidabil să fii la tine acasă, domnule! Aici nu sînt tolerat, așa cum sînt tolerat în Franța. E drept că , pentru a trăi agreabil acolo, nu e nevoie de niște venituri foarte mari. Dar nu prin asta se satisfac marile dorințe. Deși, și noi judecăm, aici, exilul cu o oarecare suficiență și chiar cruzime. Și ei la fel, poate chiar mai mult decît noi. Dar nu se poate să nu înțelegi nimic la infinit.

A consemnat Bogdan GHIU

Parlamentul de altădată

Dictatura regală

Guvernul Goga, intitulat pompos "guvern al uniunii naţional creştine", instalat la 29 decembrie 1937, era, evident, o soluţie tranzitorie. Nici omogen nu era, contradicţii insolubile instalîndu-se între grupul naţional creştin, antisemit şi profascist, cei patru foşti naţional-ţărănişti, în frunte cu Armand Călinescu, antifascişti cunoscuţi, şi cîţiva transfugi din Frontul Românesc. Dar aceasta fusese dorinţa regelui, de a controla guvernul din interior, prin interpuşii săi. Suveranul îşi lua un răgaz, prin numirea acestui guvern, pentru a ieşi din înfrîngerea suferită prin alegerile din decembrie 1937. Pentru că, incontestabil, înfrîntul în alegeri nu fusese atît Tătărescu cît Carol al II-lea. I se ivise ocazia instituirii dictaturii personale? E probabil. Oricum, încredinţînd guvernul unui partid ce n-avea decît 9% din parlamentari voia să demonstreze că puterea în ţară o deţine el şi nu partidele. Deocamdată, cum spuneam, a ales această formulă tranzitorie pentru a ieşi dintr-un greu impas, căutînd, între timp, soluţia pentru a-şi instala dictatura personală. Acumula, prin acest scurt răgaz, motivaţii. Pentru că nici ţara, nici cancelariile europene tradiţional prietene nouă nu erau mulţumite de guvernul Goga. Se anunţaseră noi alegeri parlamentare pentru începutul lui martie 1938. Guvernul se tot lăuda că le va cîştiga, uzînd, cu siguranţă, de recuzita obişnuită de falsificare a consultării electorale. Legionarii - făloşi pînă la agresivitate - nu mai agreau nici măcar pacte de neagresiune cu vreun alt partid, Codreanu refuzîndu-l, abia politicos, pe Iuliu Maniu. La început, legionarii, tot înjurînd guvernul Goga, refuzau să colaboreze cu el în alegeri, practicînd, sistematic, violenţa în campania electorală. Dar, mai tîrziu, regele a primit ştiri, prin Armand Călinescu, că premierul trata condiţii de pactizare în alegeri cu Corneliu Zelea Codreanu, acesta din urmă declarînd că-şi retrage partidul din consultarea electorală, cerînd aderenţilor să voteze listele gogo-cuziste. Toate partidele democrate critică, prin declaraţii publice, guvernul Goga. Iată declaraţia P.N.Ţ.: "Prin tendinţele sale extremiste în politică internă şi prin cunoscutele sale directive în politica externă, guvernul actual creează o situaţie plină de îngrijorări interne şi primejdii externe". Pericolul mare era Garda de Fier şi, îngrijoraţi de această primejdie, au putut avea loc convorbiri între rege, Maniu şi Dinu Brătianu, apoi între reprezentanţii lor. Dar Maniu cerea un guvern penetist, Dinu Brătianu unul de coaliţie (fără extrema dreaptă) iar Palatul susţinea alcătuirea unui guvern care să lase regelui întreaga putere. Finalmente, Maniu a acceptat o soluţie oferită de rege, răspunderea asumîndu-şi-o Coroana, Brătianu a convenit că e bine să se formeze un guvern de concentrare format de rege, cu permisiunea suspendării temporare a drepturilor constituţionale pentru a calma viaţa politică. Firește, că ambele partide au menţionat că formula tratată e una cu valoare provizorie. E tocmai ceea ce avea nevoie regele. Obţinuse acordul integral sau parţial al principalelor două partide (PNŢ şi PNL) pentru instituirea regimului puterii personale. Condiţia, totuşi asumată în cadrul tratativelor, a caracterului provizoriu al acestor măsuri neconstituţionale, nu a fost, evident, respectată.

Regele Carol al II-lea, şiret, îşi crease cale liberă. Intempestiv, la 10 februarie 1938 i-a cerut lui Goga demisia din demnitatea de premier şi, aproape în acelaşi timp, l-a însărcinat pe patriarhul Miron Cristea cu formarea unui nou guvern. În aceeaşi zi au început audienţele de rutină, pentru "consultări", cu şefii principalelor partide şi - fapt inedit - cu foştii premieri. Tuturor li s-a cerut participarea sau numai sprijin pentru noul guvern. Protocolul era formal pentru că, de fapt, cu cei interesaţi regele purtase mai înainte convorbiri. Dar aşa cereau uzanţele şi ele au fost strict respectate. Regele i-a anunţat pe cei primiţi în audienţă de consultare că noul guvern va fi unul de uniune naţională, capabil să asigure păstrarea ordinii în ţară. **Deocamdată**, va revoca pur şi simplu convocarea corpului electoral (adică va amîna sine die alegerile), va dispune revizuirea unor articole din Constituţie, cu deosebire cele referitoare la dreptul de vot. Evident, repet, a reanunţat că toate aceste măsuri excepţionale vor avea o durată temporară. În sfîrşit, a făcut apel către Dinu Brătianu şi Iuliu Maniu să accepte desemnarea unor foşti prim-miniştri pentru a deţine, în noul guvern, calitatea formală de miniştri de stat fără portofoliu. Brătianu a acceptat, desemnîndu-i pe Arthur Văitoianu, C. Angelescu şi Gh. Tătărescu, Maniu a refuzat, declarîndu-i regelui că e bine să fie menţinut regimul constituţional şi că un guvern PNŢ ar fi soluţia cea mai potrivită. Dar acordul pentru un guvern de uniune naţională şi-l dăduse mai înainte, în timpul tratativelor cu regele. Odată consultările încheiate, guvernul a fost constituit. Şi avea în componenţă, ca miniştri efectivi, reprezentate principalele partide politice (trei liberali, un fost penetist - Armand Călinescu - un exponent al Frontului Românesc, pe inevitabilul Argetoianu din partea Partidului Agrar), plus armata şi Camarila. A doua zi, la 11 februarie, a fost decretată starea de asediu şi cenzura, au fost numiţi prefecţi şi revocate alegerile.

Pînă la instalarea dictaturii regale nu mai era decît un pas. A fost, desigur, făcut. Foarte rapid, la 20 februarie, a fost publicat proiectul noii Constituţii, care o abroga pe aceea din 1923, anunţîndu-se că peste patru zile va avea loc un plebiscit, prin vot deschis, la care "poporul" se va rosti prin Da sau Nu. O personalitate a timpului, academicianul general Radu R. Rosetti, directorul Bibliotecii Academiei, a lăsat, în jurnalul său, o mărturie revelatoare a acestui eveniment politic: **"21 februarie**. Dimineaţa ne-am trezit cu o nouă Constituţie decretată de rege şi supusă unui plebiscit jos, plebiscit aşa făcut, ca puţini să poată spune nu... **24 februarie**. Fost la aşa-zisul plebiscit şi votat **nu**. De fapt este o vastă farsă: funcţionarii sînt aduşi pe căprării cu liste nominale, toţi acei care au nevoie de guvern - şi cine nu are? - sînt ameninţaţi într-un chip sau altul. Pentru a face presiuni asupra restului cetăţenilor, sînt ameninţaţi cu amenzi etc., dacă nu vin la vot. Cînd am spus **nu** şi la mirarea funcţionarului am repetat acest **nu**, sala întreagă s-a întors spre mine. Atît de nepregătiţi au fost ca cineva să spună **nu**, încît nu găseau liste pe care se înseriau cei ce votau **nu**". Trei zile după plebiscit (numai 0,13% au votat împotrivă, voturile favorabile fiind... 99,87%), la 27 februarie 1938, regele promulgă noua Constituţie. Regimul dictaturii regale, atît de dorit de Carol al II-lea din momentul suirii sale pe tronul României, a fost înfăptuit. După alte trei zile, au fost dizolvate toate asociaţiile şi partidele politice. O formalitate în plus, deoarece partidele nu mai puteau funcţiona din momentul instituirii stării de asediu. Iuliu Maniu, care îl sfătuise pe rege, şi în ultima audienţă, să nu lovească în regimul democratic, a protestat la decizia dizolvării partidelor (deci şi închiderea sediilor). În 18 aprilie declara printre altele: "Nu ne considerăm dizolvaţi, ci ne considerăm obligaţi a continua activitatea noastră". Dinu Brătianu şi alţi şefi de partide i s-au asociat. Atunci regele a îngăduit continuarea activităţii unor partide, în sediile şi cluburile lor, iar gazetele de partid au continuat să apară - sub regimul sever al cenzurii -, fără indicaţia că sînt organe ale partidului. **Dreptatea** şi-a încetat apariţia la 29 iulie 1938, înlocuită fiind cu alte gazete conduse de jurnalişti aderenţi ai partidului. La fel s-au petrecut lucrurile cu ziarul liberal **Viitorul**. Desfiinţate **de jure**, marile partide politice continuau să existe **de facto**. Dar dictatura regală, odată instituită, şi-a continuat existenţa malefică. Aceasta chiar după decretul regal din 15 decembrie 1938 cînd s-a creat **partidul unic** recunoscut de lege, Frontul Renaşterii Naţionale, devenit apoi Partidul Naţiunii. Atitudini ferme a adoptat regele şi guvernul (guvernele) său (sale) însă împotriva Gărzii de Fier, ca organism care milita pentru fascizarea ţării prin forţă.

Prin Constituţia sa din februarie 1938, regele Carol al II-lea a administrat o lovitură dură şi ireparabilă democraţiei parlamentare în România. Această brutală întrerupere a democraţiei în ţara noastră avea să dureze practic pînă după decembrie 1989. Adică peste jumătate de veac. A avut "mînă bună" regele Carol al II-lea cu dictatura sa. Odată instalată, i-a supravieţuit domniei sale încă aproape o jumătate de secol. Sumbru ca o îngropăciune a fost actul inaugural din februarie 1938 al aceluia căruia îi plăcea apelativul de "voievod al culturii".

Z. ORNEA

Între declaraţii

Luni; 22 martie, Parlamentul a debutat într-o nouă săptămînă de lucru, cu audierea Declaraţiei Guvernului, care exprima poziţia oficială a României faţă de evenimentele din Rusia, Declaraţie prin care se precizează sprijinul României pentru linia reformelor democratice iniţiate de preşedintele Boris Elţîn. Revenind la specificul fiecărei Camere, e de menţionat că Senatul a găzduit numeroşi membri ai Guvernului, veniţi să răspundă interpelărilor senatorilor, din "dialogul" respectiv fiind de reţinut: chestionarea de către domnul P.Popescu (P.N.Ţ.C.D.) asupra prezenţei domnului R. Ciuceanu la conducerea recent creatului "Institut pentru Cercetarea Totalitarismului", solicitîndu-se Guvernului şi domnului Văcăroiu personal să nu se valideze respectiva numire deoarece domnul Ciuceanu are o biografie dubioasă şi se foloseşte de documentele ce-i cad în mînă pentru a şantaja pe oricine nu e de acord cu el (!); dl. senator Sabin Ivan (P.L.), adresîndu-se domnului Meleşcanu, a vrut să ştie dacă e adevărat că se prefigurează o eventuală axă Belgrad-Bucureşti-Moscova, care ar explica izolarea crescîndă a României faţă de toate alianţele apărute în estul Europei (exceptînd Tratatul Iliescu-Gorbaciov); problema ridicată de dl. Ion Coja (P.D.A.R.), în legătură cu dreptul investitorilor străini de a cumpăra teren în România, subiect care face şi obiectul medierii Comisiilor de specialitate ale celor două Camere şi care a tot fost amînat **sine die**, între Guvern şi legislativ ivindu-se neconcordanţe în această problemă, respingerea mai mult decît sigură de către Parlament a dreptului investitorilor străini de a achiziţiona teren, nefiind agreată de executiv, care-şi vede oarecum compromisă astfel politica economică externă, de atragere a investitorilor străini, vitali pentru România.

Camera Deputaţilor a ratificat o serie de acorduri internaţionale şi mini-legi şi a discutat propunerea legislativă privind sprijinul acordat de stat pentru refacerea şi dezvoltarea agriculturii. Dar nu s-a finalizat nimic.

Marţi şi miercuri, Parlamentul a dezbătut oarecari "paleative", în lipsa de pe ordinea de zi a Legii bugetului de stat şi a bugetului pentru asigurări sociale, Lege care constituie un al doilea vot de încredere pentru Guvern, mai serios decît Moţiunea de cenzură de săptămîna trecută, după cum susţin specialiştii. Astfel, s-au prelungit unele prevederi care frînează procesul inflaţionist şi şomajul, dar pe termen scurt, de asemenea hotărîndu-se majorarea impozitelor. Tardiv ca întotdeauna, liderul P.R.M., C.V. Tudor, a citit o declaraţie în Senat, în care recomanda să "ne facem că plouă" faţă de evenimentele din Rusia, "mai ales că Elţîn a încurajat hungarismul" (!), dar afară, în faţa Senatului, mitingul Asociaţiei chiriaşilor din casele naţionalizate a adus lumea cu picioarele pe pămînt. Dezbătînd Legea pentru sancţionarea contravenienţilor fiscali, reprezentantul Guvernului a afirmat că "cei mai mari evazionişti sînt unităţile cu capital de stat"!

Joi, "manifestările" doamnei deputat Liuba Tupchilatu, alias Leonida Lari, prin care aceasta a acuzat opoziţia "că dărîmă guverne de dragul propriilor socoteli" şi şi-a anunţat demisia din P.N.Ţ.C.D. (al cărui membru nu a fost niciodată!), aceste "manifestări" deci, ale unei "fiice" a Basarabiei, au umbrit oarecum momentul Declaraţiei citită cu ocazia împlinirii a 75 de ani de la unirea Basarabiei cu România. În rest, Senatul şi-a continuat "severul" regim de lucru, de seară, pentru definitivarea Regulamentului, a cărui dezbatere a început în octombrie '92.

Amînatul proiect de buget pe 1993, a fost "înlocuit" cu o vizită de "lucru" a primului ministru, însoţit de cîţiva importanţi membri ai guvernului, prin ţară, pentru o "consultare cu poporul", un plebiscit economico-social, un test al actualului proiect de buget, pentru ajustarea lui în concordanţă cu "nevoile naţiei", în aşa fel ca atunci cînd va fi prezentat la vot, în Parlament, să aibă "girul" poporului şi să vedem cine mai îndrăzneşte să nu-l aprobe!? Asta demonstrează ce tare se teme Guvernul Văcăroiu de "propriul partid" şi că opoziţia nu trebuia poate să-şi "implementeze" moţiunea înainte de discutarea bugetului.

Petru IONESCU

Naţiune, naţionalism şi politologie

Lectura provocatoarelor "dileme cu privire la Naţionalism m-a instigat să adaug la diversitatea opiniilor care s-au ciocnit în No. 10 şi una politologică.

Mai întîi ce este naţiunea? În timp ce autorii marxişti abordează comunităţile etnice din perspectiva claselor şi accentuează factorii materiali ai existenţei sociale, alte şcoli de gîndire cad în cealaltă extremă, supralicitînd factorii spirituali. Unde a dus marxism-leninismul în problema naţională am experimentat pe pielea noastră şi nu mai este cazul să insistăm. Ceilalţi, pornind de la formula lui Ernest Renan, pentru care naţiunea este un suflet, un principiu spirtual, s-au străduit să-şi întreacă maestrul. Ei defineau naţiunile ca "unităţi spirituale" (Spengler), ca "suflete sociale" (Karl Lamprecht), "comunităţi mentale" (F. Meinecke), "personalităţi colective" (Luigi Sturzo) şi ca "grupuri de oameni care se diferenţiază prin felul în care impulsurile elementare excită sau inhibă celulele nervoase, ducînd la reacţii similare în faţa unui excitant dat" (Northrop). Autorii germani, care au dominat această şcoală, utilizează larg conceptele **Volksgeist** şi **Volkseele**, apropiindu-se mai mult de domeniul ficţiunii decît de cel al ştiinţei, deoarece nici o naţiune nu se poate constitui sau menţine fără anumite condiţii materiale de existenţă comune, fără un teritoriu şi fără legături economice. Dar, imediat sar apologeţii exclusivismului spiritual cu întrebările lor derutante: evreii şi ţiganii, cum şi-au menţinut identitatea etnică, deşi timp de secole n-au dispus de un teritoriu comun? Răspunsul facil este: excepţiile confirmă regula, dar politologul, simţind nevoia să stea pe un teren sigur, consideră că evreii au constituit o naţiune modernă numai cînd şi acolo unde au format statul Israel, iar pe ţigani îi consideră o naţionalitate, adică o etnie fără stat şi fără teritoriu comun.

În ştiinţele sociale, modul în care-ţi defineşti termenii prevesteşte modul de abordare a problemei, iar uneori şi concluzia la care ajungi. Dintre toate componentele definiţiei staliniste a naţiunii - comunitate stabilă, evoluţia istorică, limbă, teritoriu, viaţă economică şi trăsături psihice care se manifestă printr-o comunitate culturală - care a rămas în Est "clasică" pînă la moartea autorului ei - (cam asta a fost soarta teoriilor liderilor comunişti, valabile numai cît erau la putere) lipseşte; nu numai **etnia**, dar şi liantul care le uneşte într-un tot, catalizatorul lor - adică politicul.

Să procedăm sistematic. Este adevărat că elementul etnic este complex, naţiunea fiind mai curînd o categorie **social-istorică**, la originea ei aflîndu-se, mai ales în Europa, mai multe grupuri etnice. Spre sfîrşitul secolului XVIII, Herder nota: "În multe ţări europene, le-ar fi greu astăzi locuitorilor, mai ales dacă am întreba fiecare familie sau individ, să spună din ce popor se trag: goţi, mauri, evrei, cartaginezi sau romani, gali, burgunzi, franci, normanzi, saxoni, fini sau iliri; sau să precizeze cum s-a amestecat sîngele strămoşilor lor de-a lungul istoriei". [1] Herder adăuga, însă, că în pofida acestei interpătrunderi etnice, fiecare naţiune europeană are un "caracter specific", care poate fi identificat. Iar Ernest Renan argumenta că cele mai "nobile" ţări—Anglia, Franţa, Italia— erau acelea în care sîngele era cel mai amestecat; nici Germania nu constituia o excepţie.[2]

Majoritatea politologilor consideră că factorii esenţiali în formarea unei entităţi naţionale stabile sunt **comunitatea de limbă, teritoriu şi viaţă economică**. Celelalte tipuri de relaţii sociale, cum ar fi organizarea statală, cultura şi modul de viaţă, religia, trăsăturile psihice nu sunt obligatorii în etapa de formare şi pot apărea mai tîrziu, ca rezultat al vieţii în comun, dînd naştere specificului naţional. Din momentul în care naţiunea este pe deplin constituită, una sau alta dintre componente pot să-şi piardă din intensitate şi chiar să dispară complet, fără a duce la pierderea identităţii naţionale. În acest caz, însă, celelalte trăsături tind să se accentueze, deoarece le revine o contribuţie mai mare la menţinerea fiinţei naţionale (vezi rolul bisericii ortodoxe în Vechiul Regat şi al limbii latine în Transilvania, în timpul imperiilor otoman şi habsburgic).

Stadiul final al formării comunităţilor naţionale este cel al **înfiinţării statului şi al integrării naţionale**, fenomen pe care istoricul englez E.H. Carr îl numeşte "democratizarea naţiunii", în sensul "promovării clasei muncitoare la rangul de membru plin al naţiunii"[3], prin industrializare şi sufragiu universal, forţa crescîndă a mişcării sindicale, dezvoltarea rapidă a mijloacelor de comunicare în masă, în special radioul şi televiziunea, ca factor de unificare a conştiinţei naţionale, legislaţia de protecţie socială (Welfare State) şi recunoaşterea crescîndă a faptului că bunăstarea tuturor este legată de bunăstarea întregii naţiuni.

Dar în timp ce în Europa occidentală, britanicii, francezii, italienii, germanii şi alţii s-au constituit în state naţionale în perioada ascensiunii victorioase a capitalismului şi a triumfului său asupra fragmentării feudale, în Răsărit, supravieţuirea structurilor feudale pînă tîrziu în secolul XX şi slăbiciunea dezvoltării capitalismului şi industrializării, au împiedicat formarea statelor naţionale, iar menţinerea celor două imperii (Habsburgic şi Ţarist) au impus o întîrziere istorică a întregului proces de dezvoltare naţională. Toate vechile conflicte etnice, religioase şi teritoriale care colcăiau în cele două imperii au fost păstrate ca într-un freezer istoric în perioada comunismului totalitar, pentru ca astăzi să explodeze, cu furie peste tot.

De aceea definiţia pasivă a naţiunii, prin înşiruirea componentelor ei, nu explică ce anume a menţinut coeziunea naţiunilor care au trecut prin atîtea suferinţe şi torturi menite să le distrugă sau prin atîtea presiuni sau ademeniri menite să le asimileze?

În lucrările mele, răspunsul la această întrebare este **politicul**. În ce priveşte **naţionalităţile**, ele se transformă în naţiune numai din momentul în care se angajează pe calea luptei politice pentru a cuceri puterea şi a se constitui într-un stat naţional prin care să-şi realizeze aspiraţiile şi valenţele sale. Iar în ce priveşte naţiunile organizate în stat şi funcţionînd în mediul internaţional competitiv datorită **inegalităţii dintre naţiuni**, cele mari, puternice şi bogate folosesc diferite căi pentru a profita de superioritatea lor, iar cele mici sau mijlocii, sărace sau subdezvoltate rezistă, protestează şi se luptă împotriva dominaţiei, opresiunii şi exploatării. Cu alte cuvinte, nici componentele sale materiale, nici cele spirituale, nici teritoriul şi viaţa economică, nici limba, cultura sau trăsăturile psihice nu sunt adevăratul catalizator al unei naţiuni ci dinamica tuturor acestor elemente constitutive şi valenţelor lor puse în valoare prin **lupta politică** în mediul competitiv al vieţii internaţionale. Ernest Renan avea dreptate cînd afirma: "Existenţa unei naţiuni este un plebiscit cotidian, aşa cum existenţa individului este o afirmare perpetuă a vieţii".[4] Definiţia dinamică a naţiunii este impusă de însuşi mediul internaţional în care există, funcţionează, activează: **Naţiunea este o comunitate integrată social care se luptă fie să-şi apere şi menţină, fie să-şi extindă comunitatea de limbă, teritoriu, economie şi cultură, identitate şi caracter specific prin intermediul politicului.** Numai politicul poate mobiliza, uni şi direcţiona toate resursele naţiunii, toate laturile diferite ale existenţei sale — de la etnie, limbă, teritoriu şi economie la cultură, psihologie şi tradiţie— în lupta pentru apărarea intereselor ei şi atingerea scopurilor ei.

Definiţia dinamică a naţiunii este de fapt şi definiţia naţionalismului. Căci naţionalismul nu este altceva decît pulsul naţiunii, modul ei de manifestare în arena internaţională. Fiecare naţiune luată în parte şi toate la un loc sunt naţionaliste — numai cele pe cale de dispariţie nu sunt. În momentul în care o naţiune încetează să mai lupte pentru afirmarea sau păstrarea limbii, teritoriului, economiei şi culturii sale, ea se înscrie pe panta declinului şi a dispariţiei. În funcţie de împrejurări, lupta se duce pentru apărarea unuia sau altuia din elementele constitutive sau valenţele naţionale şi atunci lupta pentru limbă, pentru teritoriu sau pentru resurse economice devine o cauză naţională. Pe scurt, toate naţiunile sunt naţionaliste.

Concluzia logică este că toate partidele politice româneşti trebuie să reflecte această atitudine generală. Încercarea unui singur partid de a monopoliza naţionalismul este de aceea, un abuz. Pentru a ieşi în evidenţă, acest partid va fi nevoit să supraliciteze normalul şi firescul, lozincile sale vor fi nesăbuite, iar declaraţiile vor suna strident şi fals.

Silviu BRUCAN

1. Johann Gottfried von Herder, **Sämtliche Werke**, (Stuttgart un Tübingen, Cotta, 1853)
2. Ernest Renan, **Discours et Conférences** (Paris, Calman-Lévy, 1887)
3. E.H. Carr, **Naţionalism and After** (Londra, Macmillan, 1945)
4. Ibidem

Monologul polimorf

— Evenimentul politic al săptămînii reflectat în presă —

Cap de afiş al săptămînii politice care a trecut a fost, neîndoielnic, situaţia de la Moscova. Anunţată sîmbătă, intenţia instituirii de către Boris Elţîn a regimului prezidenţial, ca urmare a ridicării de către Congresul Deputaţilor Poporului, a împuternicirilor speciale ale preşedintelui şi a respingerii ideii de referendum constituţional, a fost calificată de Sovietul Suprem drept neconstituţională şi chiar drept "tentativă de lovitură de stat", de preşedintele parlamentului, Hasbulatov.

Previziuni apocaliptice străbăteau presa începutului de săptămînă, atît pentru Rusia ("Zvîrcolirile bolşevice din Rusia pe cale de a degenera în război civil", cum titra, de pildă **Adevărul** de luni, preluînd îngrijorarea fostului ministru de externe sovietic Şevardnadze, care declarase: "Miroase a război civil"), cît şi pentru "stabilitatea lumii întregi": "Vor profita oare forţele conservatoare de absenţa preşedintelui pentru a încerca o lovitură de stat? La Moscova acum, orice este posibil. Preşedintele Rusiei se află într-un moment al istoriei cînd soarta ţării sale şi stabilitatea lumii întregi se găsesc în mîinile sale", scria **Adevărul** de marţi.

În ecuaţia acestei îngrijorări intră, neîndoielnic, şi atitudinea Occidentului faţă de cele ce se petrec la Moscova, ca şi aceea a autorităţilor române. Preşedintele Elţîn, observa **Tineretul liber** de marţi, e susţinut "de lideri importanţi de la Tokio la Londra, Casa Albă rămînînd în expectativă. Pînă şi guvernul român a lansat un plăpînd semnal de solidarizare proletară", pentru ca a doua zi să completeze că declaraţia României "păstrează totuşi un anume grad de inexpresivitate pe care-l au de regulă telegramele de felicitare sau de condoleanţe", şi că "dacă în august '91, ne-am permis o atitudine evazivă, în '93 orice ezitare poate fi fatală".

Încercînd să analizeze "substratul crizei" de la Moscova, **România liberă** de miercuri scria: "Un parlament format din mai mult de 1000 de membri, aleşi în 1990, pe vremea lui Gorbaciov, care nu face decît să reprezinte, la scară redusă, contradicţiile şi incoerenţele Rusiei de azi. Pentru a impune reforme radicale, necesare transformării societăţii, preşedintele vrea să dobîndească puteri mai largi. În schimb, parlamentul face orice ca să menţină şi să aplice Constituţia adoptată în timpul lui Brejnev şi confuzionată de 300 de amendamente, pentru a bloca aceste reforme". **Tineretul liber** identifică şi el aceeaşi tensiune dintre voinţa reformatoare şi o legislaţie retrogradă care conduce la următorul paradox: "deşi în formă preşedintele rus se poartă ca un dictator, în fond el apără valorile lumii libere. De cealaltă parte, echipa Hasbulatov-Zorkin se arată democraţi în formă, pe cînd în fond nu fac altceva decît să încurajeze tendinţele restauraţiei comuniste". Pentru **Vremea** "graba de a-l fixa pe Elţîn într-o postură pozitivă mărturiseşte mai mult partizanat politic, decît o privire circumspectă a situaţiei", căci "între forma de imperialism pe care o preconizează Elţîn şi cea presupusă sau declarată de adversarii lui, diferenţele sînt de nuanţe, iar nu de esenţă". Din acest punct de vedere, "imperialismul" lui Elţîn este echivalent cu cel al adversarilor săi politici, pentru că "deprinderea omului politic rus a fost şi a rămas de a gîndi la nivel continental, strategic, propunîndu-şi planuri vaste şi epuizante". Nu bolşevismul şi democraţia se înfruntă la Moscova, în viziuna **Vremii**, ci "forţa şi prestigiul" tradiţiei slavofile cu soluţiile filo-occidentale" reprezentate de Gorbaciov, deunăzi, de Elţîn, azi; şi după cum s-a dovedit altădată "asimilînd o lecţie europeană, fără a renunţa la propriul său punct de vedere, Moscova a anexat ea teritorii", ceea ce dovedeşte că "România n-are de ce să creadă că norocul său se numeşte Elţîn".

În consecinţă, în timp ce pentru **Vremea**, Elţîn este "oricînd înlocuibil", pentru **Adevărul** de miercuri reuniunea în sesiune de urgenţă a Sovietului Suprem, adoptarea hotărîrii cu privire la caracterul anticonstituţional al deciziei lui Elţîn, de Curtea Constituţională, şi convocarea pentru vineri a sesiunii excepţionale a Congresului Deputaţilor Poporului, organ abilitat să-l demită pe preşedinte, toate acestea par a contura "o coaliţie antireformistă" agravată de faptul că: "Acest trio (Hasbulatov-Zorkin-Ruţkoi, n.n.) se bucură de simpatia unui personaj misterios, Iuri Skokov, secretarul Consiliului Rus al Securităţii", căruia "îi revine sarcina de maximă importanţă a coordonării forţelor armate, securităţii şi internelor"; pentru **România liberă** de joi, toate acestea dovedesc că "se pune în scenă o lovitură de stat prin care foştii nomenclaturişti încearcă să revină la putere".

Cum la Moscova ritualul paşilor înainte şi înapoi este un specific naţional, miercuri se înregistrează o primă tentativă de conciliere pe care un ziar familiarizat şi el cu această strategie - **Adevărul** - o consemnează chiar cu acest titlul "Elţîn dă înapoi": "După ce timp de patru zile, preşedinţia rusă a refuzat să dea publicităţii decretul care să confirme măsurile preconizate în alocuţiunea de sîmbătă seara a lui Boris Elţîn - instituirea unui regim prezidenţial special şi organizarea unui plebiscit naţional - miercuri s-a produs o răsturnare spectaculoasă, interpretată de observatori ca o serioasă dare înapoi. Într-adevăr, din textul decretului dat publicităţii în dimineaţa zilei de 24 martie, rezultă că preşedintele Boris Elţîn nu va mai introduce regimul administraţiei speciale în Rusia. În text este menţinut însă planul privind organizarea plebiscitului din 25 aprilie a.c.".

Întîlnirea de miercuri dintre Elţîn, Hasbulatov, preşedintele parlamentului, şi Zorkin, preşedintele Curţii Constituţionale părea a fi semnul unui posibil compromis; deşi cu această ocazie se decisese şi amînarea celui de-al 9-lea Congres al Deputaţilor Poporului, vineri, într-o atmosferă de maximă tensiune, s-a deschis la Kremlin sesiunea de urgenţă a Congresului. Cu această ocazie, o altă încercare de compromis a fost făcută de preşedintele Curţii Constituţionale: "Valeri Zorkin, scrie **Adevărul** de sîmbătă, care a luat cuvîntul imediat după Hasbulatov, a avansat un pachet de propuneri de natură a deschide calea unui compromis de ultimă oră. Pe scurt, el a propus **instituirea unui moratoriu între executiv şi legislativ, pînă la toamnă**. Actuala structură a legislativului ar urma să fie modificată radical, prin desfiinţarea Congresului Deputaţilor Poporului şi crearea unui parlament bicameral, ales în urma unui scrutin anticipat. Între timp, ar urma să fie aduse o serie de amendamente actualei Constituţii (...). În fine, tot pentru perioada moratoriului, ar urma să fie constituit un guvern provizoriu de unitate naţională. "Ziarul **Vremea** de sîmbătă îi mustră pe gazetarii români căzuţi în "etichetomania occidentală" care consideră, nu-i aşa, simplist, că Elţîn ar reprezenta "binele şi progresul", iar adversarii lui "răul şi reacţiunea". Şi ca o probă în plus de profesionalism, **Vremea** aşează sub fotografiile principalilor protagonişti de la Kremlin, următorul comentariu în ce-l priveşte pe Zorkin: "preşedintele Curţii Constituţionale, care lucrează pentru debarcarea actualului preşedinte rus". Parcă numai el "lucrează"?

În fine, **Evenimentul zilei** de sîmbătă consideră că "războiul Elţîn-Parlament a coborît la nivelul şicanelor" şi publică o serie de declaraţii ale unor participanţi la Congres de o diversitate care lasă să se înţeleagă că lucrurile pot lua cele mai neaşteptate întorsături. Evoluţia evenimentelor, la ora la care scriem aceste rînduri o confirmă. (D. M.)

Principala regulă, regula regulilor, este

"Micile Dionysii"

Luni, 22 martie – deschiderea "uşilor deschise". Arta actorului. Clase. Olga Tudorache. Adrian Pintea. Ion Cojar. Simona Măicănescu. Vîrste. Diferite. Salinger. Băieşu. Gorki. Dan Tărchilă. Alte vîrste. D.R. Popescu. Printre invitaţi. Dramatizări. Grigore Gonţa. Teatru istoric. Ştefan Radoff. Senator. PAC. Commedia dell'arte.

Marţi, 23 martie. Altă clasă. Bibanu. Iar commedia dell'arte. Glume politice. Mişto etnii. Ruşi-unguri. Unde e cenzura de altădată. Florin Zamfirescu. Iar dramatizări. Sabato. Sebastian. Sukşin. Îi privesc. Silvestru. Solomon. Giugaru. Fiica. Fotografi. SOTI. Bărbuţă. Rîsete. Înghesuială. Dl. Moisescu zîmbeşte permanent. În sfîrşit îi recunoaştem şi pe. D-na Berlogea. Ion Toboşaru. Vremurilor vechi. Fete frumoase. Băieţi talentaţi. Ness. Sîni. Picioare. Funduri. Şi cam atît. Shakespeare.

Miercuri, 24 martie. Gonţa. Caragiale. Ploaie. Bufetul Academiei. Plin. Şi ieftin. "Nu le iau chirie" (Rebengiuc). Primul colocviu. Micuţele dionysii. Moderează o teatroloagă. Studentă. Discuţii politicoase. Cafele. Ceva mîncare. Apă. De ploaie. Afară. Replici pe la uşi. Închise. "Zamfirescu a fost mai bun!". Mai tîrziu. O lansare. Italienii. O carte. "Fellini despre Fellini". "Utopia cinematografică". Guido Aristarco. Altă carte. Meridiane. Florian Potra. Ce-a îmbătrînit.

Joi, 25 martie. Începe regia. Eugenia Ionescu. Conferenţiar universitar. În sfîrşit. Anul I. Dramatizări. Rainer Maria Rilke. Şukşin. Se joacă peste tot. Spaţiul teatral e pe unde nu gîndeşti. Cine n-are loc pe scaun. Afară. Se stă pe la uşi. Apare un profesor de mişcare. Buză de iepure. Cascador. Vrea la sala de sport. Dar acolo e examen. Şi noi am fost daţi afară. "Ce face şi Ioneasca aia pe nebuna". Alte mini-spectacole. Clasa Mărăscu-Manolescu. "Azilul de noapte". Se amînă. Doi studenţi au întîrziat. Au adormit. În cămin. Rectorul Rebengiuc rîde. Sînt băieţi buni. Amînăm pe mîine. Cum o să le tăiem bursele. Hai la alţii. Clasa Purcărete. Caragiale. Gaguri. Visarion. Tot Caragiale. Ne stropeşte. Multă mişcare. Miţa şi Didina. Amintiri despre Pintilie. Un examen bun.

Vineri, 26 martie. Regia continuă. Clasa Mărăscu-Manolescu. "Platonov". Cehov. Pianina mecanică. Interpreţi foarte buni. Bibanu n-are loc în sală. Trage şi el cu ochiu. O studentă îl invită. Jos. Să ia loc. Nu. Merci. Pocneşte un bec. Era vechi. Altă clasă. "Conu Leonida". Reacţiunea e în sală. Faţă de spectacol. O să adormim. Să se termine mai repede. De ce l-or fi selecţionat. "Fata avea un cur frumos". Nu? Şi el! Altceva, nimic. Din nou Visarion. Clasa. Din nou Caragiale. Fără clasă. O noapte de mişcare. Mai puţin furtunoasă. Un pat cu ziare. "Evenimentul zilei". "România liberă". "Cotidianul". Atît. "Vocea patriotului naţionale". "Răcnetul". Ioc. Din nou clasa Mărăscu. Ce n-am văzut ieri. Gorki. Cea mai numeroasă distribuţie. Cel mai bun spectacol. Rectorul aplaudă ca la un spectacol de-al lui. A meritat. Dar n-am scăpat. Clasa Mărăscu mai are pe cineva. Beatrice Bleonţ. Soţia. Studentă la regie. Şi ce regie. "Nunta". Cehov. Mic taraf ţigănesc. De la conservator. Nuntaşi. Mîncare. Băutură. Pe bune. Un spectacol bun. O mică bijuterie. O lucrătură tragi-comică. Profesionistă. Mihalkov ar fi aplaudat şi el. Alt colocviu. Regie. Criticii dau buzna. La ness. Şi sandvişuri. Şi scaune. Discuţii. Un monopol. Nu de stat. De Silvestru. Dacă era el profesor. Se bea. Se "antamează" cocteilul. De fapt băutura. Şi mîncarea. Şi bîrfa.

Sîmbătă, 27 martie. Ultima zi. Păpuşi. Marionete. Teatrul "Ţăndărică". Deplasare cu autobuzul. Profesori cunoscuţi. Brînduşa Silvestru. Cristian Pepino. Actori talentaţi. Mici parabole. Pline de spirit. Scenic. "Elefănţelul curios". Mai puţin pentru copii. Şi mai puţin păpuşi. Dar mult talent. Pentru copiii economiei de piaţă. O nouă selecţie. Coregrafie. Dansuri slabe. Muzică bună. Colocviu. Lansare de alte cărţi. Jurnalul lui V. Silvestru. Sponsorizat de fiica lui Giugaru. Ăsta e sfîrşitul. V. Rebengiuc citeşte. Mesajul lui E. Albee. Pentru Ziua mondială a teatrului. În România. Studenţii sînt veseli. Cine le va deschide uşa la absolvire. Mai bine s-o lăsăm aşa. Deschisă.

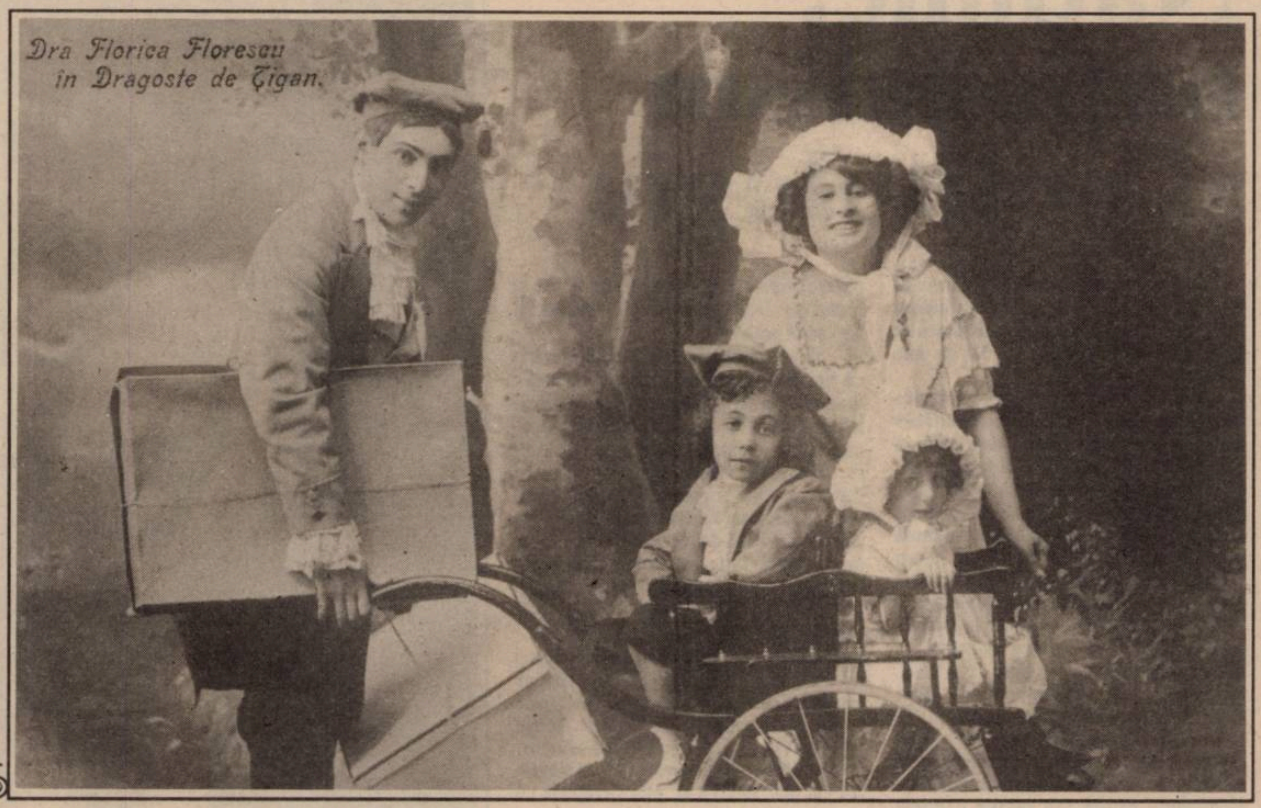

Dra Florica Florescu în Dragoste de Ţigan.

© ?

Un rector discret

— cîteva cuvinte de la Victor REBENGIUC —

Între 22 şi 27 martie a avut loc prima ediţie a unui festival "de atelier" la Academia de Teatru şi Film, cu cele mai reprezentative examene ale studenţilor de la Facultatea de teatru - "SĂPTĂMÎNA UŞILOR DESCHISE". Mini-festivalul a fost împărţit pe patru secţiuni: Arta actorului, Regie, Păpuşi şi marionete şi Coregrafie.

Stînd de vorbă cu rectorul **Academiei de Teatru şi Film**, dl. Victor Rebengiuc, - pe cît de mare actor, pe atît de discret dascăl - (deşi dînsul a repetat mereu că nu vrea să zică el nimic despre ce se întîmplă în "propria ogradă", că "nu vreau să zică lumea că mă laud singur") am reuşit totuşi, din aproape în aproape (e drept, fără reportofon, pe care l-a considerat un intrus) să aflu următoarele, într-o discuţie de-a-npicioarelea:

● această "săptămînă a uşilor deschise" a fost pregătită îndelung de întreaga secţie de Teatrologie - profesori şi studenţi, în toţi cei trei ani de după '89;

● prin această manifestare se dă prilejul unei originale transparenţe a şcolii de teatru, arătîndu-se lumii bucătăria renaşterii perpetue a teatrului românesc, putîndu-se spune că se prezintă "marfa" din timp, eventualii "patroni" de teatru şi manageri avînd prilejul să "pună un ochi" pe ce-i interesează şi cu această ocazie Academia de Teatru îşi face şi reclamă, îşi face simţită prezenţa în viaţa culturală şi se atrag poate, poate, şi ceva sponsori;

● la întrebarea - "cum s-au reflectat cei trei ani post-decembrişti în viaţa Academiei de Teatru", dl. Rebengiuc a insistat pe o schimbare "invizibilă" la prima vedere: aerul occidental a influenţat studenţii şi profesorii, în gîndire şi comportare şi logic, de aici şi axarea produsului artistic pe subiecte "la modă" în lumea civilizată;

● revenind la specificul şcolii de artă, în general şi al Academiei de Teatru în special, dl. Rebengiuc a făcut observaţia că nu e normal să existe repetenţi la o facultate de artă, adică să se admită că poţi "învăţa" talentul, cu timpul, - "pe ăsta dacă nu-l ai, nu-l ai şi pace, n-are rost să te nenoroceşti pe viaţă"; - astfel că dînsul a considerat că toţi "anii" trebuie să fie eliminatorii şi în acest sens au fost trimise nişte amendamente la Legea învăţămîntului, ca să se ţină seama de specificul unei şcoli de artă;

● referitor la perspectivele absolvenţilor Academiei, am aflat că "acum diploma de absolvire nu mai echivalează cu decizia de pensie, ca pe vremuri, cînd aveai locul asigurat într-un teatru ca orice funcţionar", piaţa muncii funcţionînd cît de cît corect, măcar cît în presă, valorile avînd căutare şi fiind plătite ca atare;

● În încheiere, un amănunt: în timp ce-l aşteptam pe dl. Rebengiuc, unul din mini-spectacole n-a putut avea loc deoarece doi studenţi au întîrziat. Dl. Rebengiuc n-a devenit deloc rectorul intransigent şi nu s-a impacientat, ba chiar l-a calmat pe unul din asistenţi care intenţiona să le taie bursa - "lasă măi, că nu e o tragedie, au adormit şi ei puţin mai mult în cămin, nu-i nimic, reprogramăm reprezentaţia mîine, ne cerem scuze şi gata! Un accident ca ăsta face farmecul teatrului, e firesc, în teatru, în artă; dacă ieşea totul perfect, ceva nu era în regulă, era suspect! Mîine or să fie cei mai buni!" Şi aşa a fost. A doua zi, fragmentul din "Azilul de noapte" de Gorki, prezentat de clasa profesorilor T. Mărăscu şi M. Manolescu, a revelat un tînăr aspirant la regie, cuceritor, matur în gîndire scenică.

Rareori un mare artist e şi un om bun, îmi spunea un cunoscut poet mai demult, dîndu-mi de exemplu pe Cehov. Cred că şi V. Rebengiuc e un asemenea om.

© ?

Scurt dialog în pauză

In pauza dintre două fragmente ale "păpuşarilor", în sala Victoria a Teatrului "Ţăndărică", am abordat-o pe Beatrice Bleonţ, studentă în anul doi la regie de teatru, clasa Mărăscu-Manolescu, autoarea unui mini-spectacol cu "Nunta" de Cehov, cu totul remarcabil.

Reporter: Cum ai reuşit să găseşti atîtea tipuri distincte, ca vîrstă mai ales, printre studenţi?!

Beatrice B.: Dar nu sînt nici pe departe toţi de la Academie. Unii sînt de la Universitatea particulară "Hyperion", alţii de la secţia de păpuşi şi marionete, de la secţia de teatrologie, de la Conservator!

R.: Deci "uşile au fost deschise" la acest festival şi pentru celelalte facultăţi de teatru, particulare?

B.B.: Nu chiar. Eu i-am căutat, i-am ales, conform concepţiei pe care mi-am format-o despre piesă.

R.::... textul parcă a fost altcumva...

B.B.: N-am schimbat nimic. Am adăugat doar cîteva cuvinte personajului Zmeiukina şi am introdus nişte personaje noi: soţia marinarului, chelnerul, muzicanţii, o nouă pereche...

R: Vreun prolect de viitor?

B.B.: Anul III. Teatru!

Pagină realizată de Petru IONESCU

tocmai regula de a plăcea" (Molière)

Învăţăm să învăţăm

Studenţii actori, regizori, coregrafi, păpuşari şi marionetişti, teatrologi au evoluat sub ochiul vigilent al profesorilor în faţa unui public special, format din importanţi oameni de teatru şi cultură, reprezentanţi ai presei şi mass-media. Se năştea o nouă manifestare în peisajul mişcării teatrale româneşti: **Săptămîna uşilor deschise.** Despre originalitatea acestei întîlniri, care se află la prima ediţie, rectorul Victor Rebengiuc mărturisea cu emoţie la deschidere: "Uşi deschise. O săptămînă. Să intre cine vrea. Cine ne iubeşte. Chiar şi cine nu ne iubeşte. Noi nu avem nimic de ascuns. Totul este la lumina zilei. Vă vom arăta deci, reuşitele noastre din recenta sesiune. Încercăm această scoatere din anonimat, din opacitatea zidurilor noastre urîte şi parcă departe de strădaniile noastre artistice, cu speranţa că ni se vor releva noi posibilităţi de abordare a pregătirii studenţilor noştri. Uitaţi-vă la ei, observaţi-le vocaţia, pasiunea, uimirea, dragostea lor pentru teatru, pentru film. Această săptămînă este pentru A.T.F. o "AUDIŢIE".

Spectatorii - cunoscuţi actori, regizori, scenografi, dramaturgi, directori de teatru, redactori-şefi ai unor reviste şi publicaţii, ai emisiunilor de specialitate de la radio şi T.V. au încercat să intuiască în exerciţiile prezentate de studenţii anilor I-III pe viitoarele personalităţi ale scenei româneşti. Experienţa a fost pasionantă. S-a pătruns într-un laborator, oaspeţii au fost invitaţi să se apropie de acel moment sensibil şi definitiv pentru un viitor artist: primii paşi în profesiune. Cu toţii au avut convingerea că în condiţiile actuale, dinamismul social, politic al societăţii, efervescenţa mişcării teatrale româneşti recunoscută şi pe plan internaţional, particularităţile de creaţie ale tînărului om de teatru cereau un asemenea cadru de dezbatere. În cele şase zile, **Săptămîna uşilor deschise** a urmărit, şi în bună parte a reuşit să depăşească faza impresiile epidermice, a declaraţiilor indulgente, afectuoase. S-au făcut judecăţi de valoare aplicate şi exigente ce pot ajuta dezvoltarea învăţămîntului artistic. În colocvii, s-a vorbit chiar de schimbarea unei mentalităţi în pedagogie, de înlăturarea acelor forme care "menţin vechi erori sau generează altele noi". S-au afirmat noi concepte ca "spaţiu deschis" în acest sens, prof.univ.Ion Cojar, şeful Catedrei de Arta Actorului remarcînd: "Dezmarginalizarea şi mediatizarea activităţilor specifice din şcolile de teatru prin «ieşirea în public», este astăzi, în condiţiile în care, «diversitatea» este caracteristica principală a fenomenului teatral, o necesitate de ordin formativ ce poate depăşi efectul propedeutic al oricărei forme închise de «învăţare»".

La diferitele secţiuni ale **Săptămînii** fragmentele-spectacol cu dramatizări, momente de teatru psihologic, istoric, commedia dell'arte, secvenţe din Caragiale, Shakespeare, Cehov, creaţii pe muzică polifonică sau creaţii libere au permis o apropiere şi o cunoaştere a stilului de lucru a unor dascăli ca: Sanda Manu, Olga Tudorache, Ion Cojar, Mircea Albulescu, Florin Zamfirescu, Grigore Gonţa, Dem Rădulescu, Tudor Mărăscu, Alexa Visarion, Silviu Purcărete, Gina Ionescu, Brînduşa Zaiţa Silvestru, Dorina Tănăsescu, Cristian Pepino, Cornel Todea, Adina Cezar, Sergiu Anghel.

Se remarcă la tinerii lor elevi, plăcerea jocului, bucuria de a crea fără inhibiţie, unele examene depăşind exigenţele strict pedagogice, detaşîndu-se prin fantezie şi libertate imaginativă. Se simte la cei mai mulţi o nerăbdare în găsirea drumului propriu. În căutarea personalităţii şi a identităţii s-a apreciat cu luciditate critică că nu lipsesc drumurile false, soluţiile convenţionale, sterile, unele metode pedagogice dovedindu-se perimate. Tinerii oameni de teatru sînt o prezenţă ca număr, diverşi ca individualităţi şi deşi sînt inegali valoric în acest moment al evoluţiei lor, prin cele mai bune producţii sînt competitivi. În acest sens prof.univ.Valeriu Moisescu, şeful Catedrei de Regie-Teatru subliniind că **Săptămîna** a fost şi o rampă de lansare pentru cei mai buni, semnala că-n aceste zile s-au stabilit punţi de legătură între instituţia de învăţămînt artistic şi beneficiari, între şcoală şi viaţă: "Această cunoaştere oferă posibilitatea beneficiarului de a alege din timp, dacă ne gîndim numai că în această stagiune o serie de spectacole făcute de studenţii regizori, actori sau de către cadre didactice şi studenţi au fost preluate de către teatre profesioniste (**Tinereţe fără bătrîneţe** al Nonei Ciobanu la Teatrul L.S.Bulandra, **Prospero's Book** la Teatrul Naţional)."

Săptămîna uşilor deschise încercînd "să se înscrie în alt sistem de gîndire" a reuşit nu numai să apropie şcoala de scena profesionistă, dar să şi depăşească graniţa dintre teoreticieni şi practicieni. Echipa organizatorică a **Săptămînii** era formată din studenţi de la secţia de Teatrologie. În speranţa că printre ei îi vom afla curînd pe animatorii mişcării teatrale româneşti îi numim: Antoaneta Banu - director, Carmen Croitoru - director executiv, (Teatrologie III), Alice Săceanu, Eduard Bănărescu, Mircea Apostol - Biroul de Presă, Carmen Stanciu, Cristian David, Ioana Ichim - Protocol (Teatrologie II). Prezenţa lor s-a impus printr-un aer de prospeţime, o participare entuziastă, însufleţită şi însufleţitoare. În cele şase zile ei au reuşit împreună cu invitaţii şi profesorii, cu studenţii, actori, regizori, coregrafi, păpuşari şi marionetişti să creeze un climat cultural în jurul ideii de teatru. Profesoara lor, conf.univ.Mihaela Tonitza Iordache declara: "Mai important decît orice pentru noi, profesori şi studenţi-teatrologi a fost starea de solidaritate, care s-a creat, atît între noi, cît şi între colegii noştri de la secţiile paralele şi care s-a regăsit în toate întîmplările acestei **Săptămîni**, stare pe care am vrea să o păstrăm şi pe care am dori, de asemenea, ca toţi cei care au participat la ea s-o poarte şi după ce vor termina această şcoală. E vorba de **o solidaritate a teatrului** de care cu toţii avem mare nevoie".

Formarea unui om de teatru este o profesiune de sinteză şi de durată. De aceea considerăm că în acest proces ierarhiile şi concluziile definitive sînt premature. **Săptămîna uşilor deschise,** a impus cu evidenţă un lucru: investiţia spirituală, reuşitele artistice ale tinerilor ne îndreptăţesc să privim cu speranţă viitorul teatrului românesc.

Lector univ. Ludmila PATLANJOGLU

Uşile deschise şi curentul

"... cel mai greu lucru cînd ai început să scrii e să fii sincer..."
A.Gide

Continuînd o veche tradiţie românească - aceea a aerisirii şi purificării spaţiului în care trăieşti odată cu sosirea primăverii, Academia de Teatru şi Film s-a hotărît, ca măcar o "cameră" (adică una din cele două pe care le deţine - şi anume Facultatea de Teatru) să fie supusă acestui proces primăvăratec de reîmprospătare a aerului.

Dacă el va deveni un obicei, dacă el va aduce şi soarele în "casa" noastră, dacă el va duce acolo unde trebuie măcar o "gură" din adevăratul aer care se respiră în această şcoală???... rămînem deocamdată la speranţe.

Căci cine a avut urechi de auzit şi ochi de văzut, a venit, a văzut şi a auzit - sperăm - exact ceea ce am avut noi de arătat.

Să faci un festival de teatru - studenţi fiind - poate părea multora, azi, o insolenţă sau un soi de naivă inconştienţă.

Şi într-adevăr, cam aşa şi este. Nimeni nu ştie cîte eforturi şi nopţi nedormite trebuie să îţi asumi ca să ai curajul să deschizi uşile propriei tale "case", unor invitaţi pe care ţi i-ai dori aliaţi, dacă nu prieteni şi cărora nu trebuie să le arăţi decît strălucirea zidurilor frumos împodobite, nu austeritatea lor obişnuită.

Că ne vor lăuda, că ne vor critica, că s-au plictisit, că s-au simţit agresaţi sau uşor stresaţi de teribilismul vîrstei şi înflăcărările artistice (firesti totuşi unor studenţi la o Academie de artă) - ştim şi nici nu ne mai sperie aşa de tare.

Am mai participat la festivaluri, am mai publicat ziare dedicate acestor manifestări, am mai... am mai...

Dar de fiecare dată am fost discutaţi în general, de fiecare dată ecourile au fost prea scurte, de fiecare dată propunerile au rămas la faza de proiecte, iar discuţiile reduse la nişte principii generale.

Ne-am plîns, am rugat, am cerut, dar am întîlnit prea multe uşi închise.

Poate în sfîrşit, deschizîndu-ne noi porţile (căci inimile ne sînt dintotdeauna) vom reuşi să facem ca lumea să ne citească printre rînduri.

Să vadă dincolo de afişe, cenuşiul zidurilor noastre, să audă dincolo de metaforele shakespeariene sau umorul lui Caragiale, rîsu-plînsul nostru, feţe triste ale celor ce mîine vom fi actori, regizori, critici.

Nu s-a ştiut pînă acum? Se va şti...

Se va şti ce-i lipseşte unei Şcoli superioare de Artă dramatică: echitate, libertate creatoare şi rigoare.

Pare incredibil dar la noi primăvara adusă de decembrie '89, nu a fost decît o singură primăvară.

S-au uitat promisiuni, s-au încălcat regulamente... Şi totuşi - pentru că există acest "şi totuşi" - noi facem artă de dragul artei şi nu de frica absenţelor, noi îngheţăm la cursuri şi în biblioteci nu pentru notă, noi repetăm cu recuzită cumpărată din "faimoasa" bursă, împărţită între sandwich-uri, cafea şi taxiurile care trebuie să te reîntoarcă în miez de noapte acasă.

Se uită voit şi se trece cu uşurinţă peste doleanţele care în ultima vreme sînt din ce în ce mai încet spuse şi numai în locuri în care doar pereţii le aud (şi în cazul acesta, din nefericire, la noi în şcoală pereţii nu mai au urechi, iar cuvintele noastre rămîn nişte zbateri ale conştiinţelor, ce se transformă la această vîrstă atît de uşor în obsesii negative).

Nu se uită în schimb obiceiuri, tipare, stereotipii lingvistice şi comportamentale, atitudini ce pot dacă nu distruge, "cel puţin"marca o minte creatoare aflată în formare. Existenţa noastră stă sub semnul unei fundamentale dualităţi: supunerea resemnată unui spirit de turmă sau ruperea de colectivitate - şi de aici imposibilitatea comunicării.

Şi nu cred că într-un mediu artistic - şi mai ales într-o şcoală a modelării spiritelor creatoare, aceste soluţii sînt cele mai potrivite.

Sigur, ele pot fi şi nişte rătăciri de moment, pot fi şi defulări ale unor neîmpliniri artistice, dar devin grave atunci cînd sînt generate de ambiţii personale, de false ierarhii, de umilirea provocată de situaţia materială, de închistări ale programei de învăţămînt, de relaţia profesor-student, student-profesor, de... şi lista ar putea continua.

Cauze?

Soluţii?

Ar fi foarte uşor dacă numai numind, cuvintele ar putea şi înfăptui.

Dar pentru asta esenţial este să mai putem păstra în noi intactă puterea şi voinţa de **a numi**.

De a nu ajunge să ucidem ideea, de a nu accepta "joaca" ci doar "jocul", de a fi în stare să ne facem auziţi şi văzuţi, de a avea curajul să fim noi.

Pentru că din nefericire toate acestea se răsfrîng asupra noastră, iar eu, el, ea, tu - nu putem deveni NOI.

Iar condiţia sine qua non a reuşitei actului artistic este echipa, comuniunea şi comunicarea.

Sîntem într-adevăr tineri, există bucurie, există exuberanţă, există dorinţă, dar e păcat ca ele să fie umbrite de interese meschine, aranjamente de culise, cuvinte sau gesturi necontrolate.

Toate acestea nu sînt decît rătăcite gînduri ale oricăruia dintre noi.

Căci dincolo de uşile deschise, nu se pot întîlni decît ochi vii şi jucăuşi, spirite chinuite şi pertinente - toate stăpînite de febra creaţiei.

Că se vrea sau nu, singurul lucru pe care-l vom arăta oricînd şi în orice condiţii, este dovada că ştim să fim o generaţie, că ne uneşte dorinţa de a face teatru, că ştim să învăţăm din greşeli, că nu ne e ruşine de ele, că nu ne temem să jucăm încă din timpul şcolii, că avem curajul să facem festivaluri, că îndrăznim să scriem şi chiar să facem reviste.

Şi ar mai fi multe pe care ştim să le facem, dacă am fi ajutaţi, dacă am fi lăsaţi să transpunem gîndul în gest şi şoapta în cuvînt.

E greu să faci toate acestea, dar vom dovedi - sperăm - că vom mai putea să deschidem uşile - şi poate chiar uşi -, că avem suficientă energie şi imaginaţie, dar mai ales dragoste şi dăruire să continuăm tradiţii româneşti sau să slujim Thalia cel puţin cu demnitate.

Corina STAN
an II Teatrologie, A.T.F.

Exerciţii cu măşti

Tranziţie în teatru?

Nevoia de metaforă: electricitatea e o lampă (a lui Ilici), comunismul e un vis (de aur, bineînţeles), viaţa e o fîntînă. Abia acum cîteva secunde s-a desprins omul de concret, a săltat în abstract şi, iată, tînjeşte din nou după concret. Chemarea lutului. Prin urmare, tranziţia e un tunel. Un tunel din care nu ştim cînd şi unde vom ieşi, fiindcă îl săpăm încă. Unii sapă la stînga, alţii la dreapta iar cei mai mulţi aşteaptă rezultatul săpăturilor. Oricum, se pare că tronsonul politic duce spre democraţie, iar cel economic spre capitalism (economie, socială sau nu, de piaţă, dar capitalism).

Ce se întîmplă cu teatrul? Se află şi el în tranziţie? Spre ce? Se va scrie şi se va juca **altfel** de teatru? Cîţiva regizori, dintre cei mai buni, care s-au întors din vest pentru un timp mai scurt ori mai lung, au strigat: Jos metafora! Jos parabola! Jos aluzia! Li s-a răspuns, nu neapărat de către cei legaţi de metaforă, parabolă sau aluzie: Jos Andrei Şerban! Jos Vlad Mugur! Jos Lucian Giurchescu! Taberele păreau ireconciliabile. Şi părea să se întrezărească naşterea, eventual prin cezariană, a unui teatru nou. Ce fel de teatru? Teatrul direct. Dar teatrul direct nu e nou; există de cînd teatrul, ca şi metafora de altminteri. Cu timpul, cei care strigau jos metafora şi aluzia au făcut spectacole înţesate de metafore şi aluzii. Cine ar putea să conteste că **A douăsprezecea noapte** sau **Noaptea regilor** a lui Shakespeare e plină de metafore, ca şi **Visul unei nopţi de vară** (noaptea, se ştie, trage fie la somn, fie la metaforă), după cum cine ar putea să conteste că spectacolul lui Andrei Şerban cu **Noaptea regilor** e plin şi de aluzii? Tot cu timpul, cei care strigau "jos Andrei Şerban" au recunoscut că **Trilogia antică** este un spectacol extraordinar, cu toate că, sau tocmai pentru că, nu poate fi luat drept model şi imitat. Iar cei care au apărat cu înverşunare metafora în teatru, printre care mă număr, n-au murit pe baricadele ei, ci şi-au văzut de treabă, adică s-au întors la concret. Aşa că prima piesă pe care am scris-o după 1989 este deloc metaforică şi foarte directă. Ba chiar şi a doua. Nici o tabără, nici cealaltă nu şi-au apărat poziţiile pînă la ultima picătură de sînge, deşi sîngele are aici o valoare abstractă, altfel spus metaforică. Iar spectatorii au venit la teatru să-l vadă pe Shakespeare (cu sau fără aluzii), fie că era interpretat de Liviu Ciulei, Andrei Şerban, Silviu Purcărete, Alexandru Darie sau Mihai Măniuţiu.

La începuturile tranziţiei, regizorii, directorii de teatre, editurile, revistele, străinătatea cereau spectacole cu piese despre revoluţie. "Altceva nu ne interesează". Să fi cerut şi publicul acest lucru în mitinguri, marşuri, în Piaţa Universităţii? Nu ştiu dacă s-au scris piese despre revoluţie (pesemne că da), dar de jucat nu s-au jucat. De ce? Probabil fiindcă teatrul nu e ziar, iar piesa de teatru nu e articol. Dacă s-ar fi scris o capodoperă - e drept - ea s-ar fi jucat. Acum nu mai cere nimeni piese despre revoluţie. Dimpotrivă. Există chiar un fel de agasare. De care ne jenăm. Deşi, cine ştie? Poate o capodoperă... Cît despre unele piese ce ar fi vrut să fie cu revoluţie şi post-revoluţie, se povesteşte că ele ar exalta un om nou, cu totul nou, anticomunistul de omenie, cu aceeaşi încrîncenare cu care înainte exaltau comunistul de omenie. Dacă nu cumva or fi aceleaşi piese, în care s-au schimbat anumite cuvinte.

Speriaţi de rumoarea tranziţiei, îngrijoraţi de rărirea spectatorilor în staluri, unii au căutat soluţiile în altă parte: să iasă teatrul afară, în stradă, în spaţii neconvenţionale, care va să zică. S-a ieşit şi-n stradă (nu numai teatrul "Masca", dat afară, la un moment dat din sală), în ciuda faptului că străzile noastre sînt pline de gropi, gunoaie, cerşetori şi borfaşi (dar parcă în Evul Mediu era altfel?). S-a jucat şi în spaţii neconvenţionale: în săli de protocol, în poduri, printre ruine sau schele. Există însă mulţi spectatori (mentalitate burgheză? socialistă?) care preferă să-şi cumpere bilet şi să stea comod în fotolii. Cineva a zis că e bine ca spectatorii să fie aduşi cu autobuzul la teatru, altcineva a zis că e mai bine ca teatrul să meargă cu autobuzul la spectatori. Se caută cu înfrigurare soluţii, iar unii descoperă pînă şi soluţia spectacolului bun. Se spune că la spectacolele bune chiar ar fi public. Dar spectacolele bune costă, nu atît de mult cît cele mediocre, dar costă.

Aşadar ce ar fi oare tranziţia în teatru?

Dincolo de modul de organizare a structurilor şi de dez-îmbîcsire, ceea ce e treaba managerilor, tranziţia în teatru pare a fi nimic altceva decît libertate: libertatea fiecăruia de a cere să se facă teatru într-un anume fel şi libertatea fiecăruia de a face teatru în orice alt fel. Singura libertate în care deocamdată tranziţia impune limite din ce în ce mai restrictive este aceea de a face teatru prost.

Dumitru SOLOMON

Surparea

Convorbire cu regizorul-profesor Alexa VISARION

– Săptămîna aceasta, nu doar prin prezenţa fizică ci şi prin examenele pe care le-am văzut mi-am amintit de regizorul Alexa Visarion. Ştiu că ai avut fel şi fel de iniţiative culturale, ai lucrat în străinătate, ai fost şi eşti director de teatru. N-ai mai pus nimic în scenă. De ce?

– Se întîmplă un lucru mai ciudat cu mine. Pe de o parte, probabil că este experienţa tulburătoare a trecerii la o altă vîrstă, am împlinit 45 de ani, pe de altă parte evenimentele din decembrie '89 în care am fost implicat mi-au dat şi o anumită doză de tristeţe privind rostul omului şi semnificaţia umană. Pînă acum, teatrul a fost pentru mine şi sper să fie pînă la moarte, un mod de a ţine viu dialogul cu lumea, de a avea posibilitatea să comunici ceva dinăuntrul tău spre lume şi să primeşti de la lume ceva care să reverbereze în tine. Şi dintr-odată, avînd senzaţia că am scăpat de cenzura ideologică a apărut o opresie dureroasă a lipsei de semnificaţie a actului teatral. Teatrul a devenit un comerţ elegant, un loc unde se propun valori spre a fi parafate, cultivate şi lansate pe piaţa mondială, unde idealurile se adaptează la modă, unde nu mai are rost să trăieşti intens viaţa, pentru că a trăi intens pe scenă înseamnă a-i obosi pe cei care trăiesc intens chiar viaţa adevărată. Înăuntrul meu s-a produs un şoc, o surpare, între ceea ce a însemnat teatrul pentru a putea trăi prin el şi ceea ce este teatrul acuma, pentru a putea fi important. E un moment dureros. Şi e dureros pentru că nu se mai urmăresc creaţiile, ci creatorii, deci se urmăresc în primul rînd raporturile care se stabilesc între acceptarea unei viziuni regizorale şi gradul ei de relaxare. Pentru că viziunea regizorală la ora actuală, nu vorbesc numai la noi, ci peste tot în lume, nu înseamnă altceva în substanţă, decît un mod de a face turism cultural. Nu mai există nicăieri în lume mari spectacole, ci spectacole de mare succes. Am vorbit de curînd cu teatrologul George Banu, la Paris şi mă întreba de ce am reluat **Unchiul Vanea**, de ce am reluat **Năpasta**, de ce vreau să reiau **Woyzeck**, informîndu-mă că nu sînt singur. Strehler vrea să reia **Gîlcevile din Chioggia**, Bob Wilson vrea să reia un spectacol de acum 20 de ani. Mă întreba de fapt care ar fi susţinerea acestei întoarceri, din punctul meu de vedere. Pornind de la această informaţie, cred că creatori de talia lui Strehler, a lui Bob Wilson sau a lui Marowitz vor să intre într-o polemică profundă cu spectacolul actual. Spectacolul actual pe care chiar ei îl fac. Teatrul însemna un mod profund de a tulbura conştiinţa iar acum înseamnă un mod spectaculos de a te impune. Diferenţa este foarte clară pentru mine: în primul caz te oferi prin profesie şi în al doilea caz eşti doar acceptat prin profesie.

Teatrul nu va muri tocmai din această cauză: el se schimbă mereu şi te foloseşte în diferite moduri. Avem însă măcar dreptul acesta, ca uneori să ne lăsăm mai greu folosiţi. Şi de aici vine reţinerea mea de a lucra unele spectacole. Ele erau capitolele unui proiectat testament. Iar acum n-are rost să-mi fac testamentul. El nu mai are nici o însemnătate.

– Totuşi predai regia la Academia de Teatru şi Film. Pregăteşti oameni pentru această meserie. Dacă aceasta e poziţia ta, şi izbuteşti să le-o transmiţi, ei vor abandona înainte de a începe.

– Important e că eu nu vreau să mă las şi nu mi se pare că a înţelege un fenomen înseamnă a te debarasa de pasiunea pentru profesie. Cred că a înţelege înseamnă a-ţi recalcula forţele şi energiile pentru a intra din nou în luptă. Pentru mine nu e decît un moment de aşteptare, o încercare de a sesiza nuanţele adevărate în acest vălmăşag de întruchipări teatrale.

Am lucrat şi în America, şi în Suedia şi în Islanda cu oameni foarte tineri, cu oameni care au nevoie de ceea ce ştie un profesionist, de ceea ce poate el să ofere. Mă leagă de tînăra generaţie, şi de cea de la Academia de Teatru şi Film din Bucureşti şi de peste tot generozitatea pe care ea o arată în comunicare. Te poţi oferi lor pentru că ei nu vor să te cumpere, ei vor să te epuizeze. Contactul cu regizorii tineri, cu actorii tineri, poate să mă oblige din nou să pornesc la drum. De altminteri, eu n-am renunţat la profesia de regizor: am montat un scenariu Cehov în Suedia, scenele de dragoste din toate piesele lui Cehov, un scenariu Shakespeare care va veni la Bucureşti în săptămîna teatrului româno-american, un **D'ale carnavalului** în Islanda. Cred că avînd posibilitatea să nu intru în tăvălugul acesta rapid şi distrugător, care presupune facerea de spectacole, am putut să şi văd. Am avut nevoie de acest moment de răgaz, pentru că eu am fost un om care ani de zile a lucrat piesă după piesă, am încercat să fac ceva în această meserie. De cinci-şase ani mi-am adunat gîndurile încercînd să înţeleg. Cred că e foarte important, nu ştiu dacă eu o să ştiu să fac, dar cred că e important ca spectacolul de teatru să nu obosească, să nu plictisească, să transmită publicului viziunea fără şocuri inutile. Cred de asemeni că violenţa, expresia violentă care are valoare teatrală trebuie însoţită cu mult umor. Nu există spectacol cu o rezistenţă dincolo de moment, care să nu folosească umorul ca sursă de implicare a spectatorului. Cred de asemeni că accesibilitatea profundă se referă la posibilitatea de a nu obliga spectatorul să accepte o singură viziune. Punctul de vedere unic asupra operei nu este regie şi viziune regizorală ci este un mod dictatorial de a monta piesa. Pentru un regizor este important să deschidă căile spre o înţelegere profundă şi operele mari îţi dau această satisfacţie. Numai piesele obişnuite, piesele culinare obligă la o singură rezolvare. Un Shakespeare, un Cehov, un Dostoievski îţi dau voie să călătoreşti într-un univers. Universul unor autori mă interesează: universul Büchner, universul Shakespeare, univesrul Cehov. Caut posibilitatea să nu pierd ce am acumulat pînă acum şi să folosesc această surpare pentru a găsi soluţii noi şi în munca cu actorii şi în raportul spectacol-spectatori. Pînă în '87 am făcut teatru epuizîndu-mă şi acum încerc să am o privire din afară. Şocul existenţei e atît de mare, încît teatrul trebuie să devină şi martor. Nu e suficient să fie inculpat sau judecător. Nu avem dreptul ca artişti să acuzăm din nou lumea, cînd vine în sala de spectacol, pentru degradarea vieţii pe care o trăim. Nu trebuie să impunem, la modul expresiv, mizeria.

Mă doare din ce în ce mai mult sufletul că artiştii se epuizează în orgolii, într-o îmbrînceală permanentă într-un top inexistent. Cel mai important lucru pentru cel care doreşte să aibă această comunicare prin teatru sau film, este că artistul are ceva dincolo de lume, ceva de spus care nu-i aparţine decît lui. Iar acest ceva nu trebuie să fie o armă, ci un mod de a întreţine o relaţie pură, cinstită, curată.

Eu sînt bolnav încă de gînduri frumoase. Cred că tăvălugul de nimicnicie care a dat năvală peste noi m-a blocat pentru o perioadă bună. Nu că n-aş fi putut face faţă, dar mi s-a părut prea puţin să faci artă folosind acest climat plin de zgură. Cred că înăuntrul meu se pun acum de-a curmezişul două direcţii: pe de o parte dorinţa de a renunţa la această aventură sublimă care este teatrul, dar care devine o luptă prea concretă şi pe de altă parte dorinţa de a face ceva prin teatru. Iar a face ceva prin teatru – înseamnă a elibera arta teatrului de momentan. Pînă acum nimeni n-a putut să elibereze teatrul de conjunctură.

Punem în discuţie actualitatea lui Caragiale. Caragiale nu e actual, el e peren. Actualitatea încearcă să trăiască hrănindu-se din el. Actualitatea e mică, ea vine la opera autorului şi încearcă să existe prin opera lui Caragiale. Viziunile spectacolelor bune, împlinite din ultimii ani, simplifică sumar destinul, îi dau o rezoluţie. Sînt viziuni care pun în prim-plan răspunsul. Pe mine mă interesează întrebarea.

A consemnat
Magdalena BOIANGIU

"Să bem cu veselie din sobrul vin al duhului."

Divanul Dilemei a stat de vorbă despre festivităţi, petreceri şi comemorări, punînd accent, aşa cum se cuvine în ziua de azi, pe "problemele" subiectului, pe criza, penumbrele şi distorsiunile lui. Pagina de faţă ne îngăduie, credem, să evocăm o variantă, ce e drept singulară dar de o masivă realitate, a termenilor. E vorba de experienţa, tensionată la "polul plus", a amintirii, petrecerii şi sărbătorii; e vorba de îndeletnicirea cotidiană a monahului îndrăgostit de Dumnezeu. Prin pomenirea neîntreruptă a Numelui divin (rugăciunea inimii), el atinge punctul culminant al ascezei: "beţia trează", jubilaţia unirii depline.

Pe urmele lui Grigore de Nyssa din Tîlcuirea la Cîntarea Cîntărilor, marii maeştri ai iubirii "din pustie" invocă pînă azi starea paradoxală a "trezviei bete" şi a "beţiei treze" (sobrietas ebria, ebrietas sobra), care dezmărgineşte fiinţa şi o propulsează spre zonele cele mai înalte ale adîncului divin fără de sfîrşit. Ţinînd simultan de natura lichidă şi solară, vinul suportă dubla semnificaţie a limpidităţii luminoase, decurgînd din Înţelepciunea divină, şi a fluidităţii, capabilă să se insinueze în canalele cele mai intime ale fiinţei pentru a stîrni "căldura", entuziasmul iubirii. Vinul monahului este cunoaşterea care îmbată, "dulceaţa cunoştinţei Duhului". După Isaac Sirul, ea e pregătită de căldura iubirii Lui, care se aprinde în inimă şi consumă patimile sufletului şi trupului... "apoi omul începe să se mişte spre dragostea dumnezeiască şi dintr-odată se îmbată de ea, ca de un vin; şi mădularele lui se destind; şi cugetarea trece în uimire; şi inima lui e robită pe urmele lui Dumnezeu. El ajunge ca un îmbătat de vin. Şi pe cît se întăresc simţirile lui dinăuntru, pe atît se împuterniceşte şi vederea însăşi - contemplaţia (Isaac Sirul, Cuvinte despre nevoinţă, XI). Omul devine aşadar cupa Vinului, răspunzînd Luminii prin contemplaţie şi Căldurii prin iubire. "Trezvia" beată presupune concomitent luciditate maximă şi uitare de sine absolută. Beţia şterge limitele, accidentele condiţiei umane, servituţile dispersante ale corporalităţii şi mentalului pentru a lăsa trezvia să se încordeze către Autorul vinului. Acelaşi Isaac Sirul spune: "cînd puterea vinului pătrunde în mădulare, mintea uită de amănuntele tuturor. Iar cînd pomenirea lui Dumnezeu ajunge păşune a sufletului, acesta leapădă toată păşunea altor vederi din inimă." Despre o atare cunoaştere vorbea, concordant în al său Dîwan marele sufi persan Sanâ'i cînd spunea că "ignoranţa e de preferat unei cunoaşteri care nu te răpeşte ţie însuţi". Sentinţă care a declanşat, după legendă, iluminarea lui Djalâl-od-Dîn Rumî, maestrul dervişilor rotitori: "Fusese un savant, a devenit un poet. Fusese un ascet, s-a îmbătat de vin. Dar nu de vinul strugurelui: sufletul iluminat bea doar din vinul Luminii" (Sultân Walad).

"Beţia trează" este experienţa nesfîrşită a Luminii, este un rapt contemplativ care smulge pe om şi din sine şi din lume, pentru a-l antrena într-o ascensiune inepuizabilă. Vinul ei e situat dincolo de materialitate, de finitudine şi, ca urmare, de saţietate; el acţionează ca o "momeală" divină: cu cît curge mai îmbelşugat cu atît intensifică setea celui ce îl bea. (Cu cît îşneşte mai mult iubirea, cu atît îl arde mai tare pe cel însetat" - Isaac Sirul).

Conform unui monah contemporan de la Muntele Athos, treptele urcuşului ascetic (roadele rugăciunii) sunt asimilabile unor fluidităţi ascendente: rugăciunea stîrneşte întîi apa lacrimilor purificatoare, se preface în uleiul care înmoaie şi mîngîie inima devenind, în sfîrşit, vin care naşte extazul şi unirea cu Dumnezeu. Intelectul este atunci "răpit" la vederea Luminii increate a Taborului şi omul îşi recapătă corpul luminos, reverberant din începuturi (în Hiérothée Vlachos, Entretiens avec un ermite de la Sainte Montagne sur la Prière du coeur, Paris, 1979, p. 107).

Cu titlu de concordanţă, alăturăm celor cîteva fragmente din perimetrul creştin, extrase din poemul "Beţia" al lui 'Omar ibn ul-Fâridh, marele poet mistic al Egiptului arab, 1182-1235, supranumit "Sultanul îndrăgostiţilor". Textul e însoţit de comentariul lui Nabolosi, sufi din Damasc (1641-1731).

... via înflorită, al cărei vin, care veseleşte inima, va umple odată **paharul înţelepciunii** şi se va pune înaintea comesenilor din **înălţimea propovăduirii**, ca să-l soarbă spre **beţia cea bună şi trează**. Vorbesc de acea beţie prin care li se întîmplă oamenilor extazul (ieşirea) din cele materiale, spre ceea ce este dumnezeiesc. (**GRIGORIE DE NYSSA, Tîlcuire la Cîntarea Cîntărilor** 2, 8 - 17)

●

Pentru că orice beţie obişnuieşte să pricinuiască un extaz al minţii, luată în stăpînire de vin. Deci starea spre care se îndeamnă s-a înfăptuit atunci (cînd Cuvîntul îmbie prietenilor **tainele Evangheliei**, zicînd: "mîncaţi, beţi şi vă îmbătaţi, fraţii Mei" la **Matei**, 26, 28) şi ea se înfăptuieşte totdeauna, prin mîncarea şi băutura aceea, odată cu ele rezultînd strămutarea şi răpirea minţii de la cele mai rele la cele mai bune... Ştim că şi fericitul Petru a fost în acel fel de beţie, fiind în acelaşi timp flămînd şi beat. Căci înainte de a i se aduce mîncare (**Faptele**, 11, 1-10), îi vine beţia dumnezeiască şi trează... (**GRIGORIE DE NYSSA**, ibid., 4, 16 - 5, 2).

●

După aceea beţia e urmată de somn... dar somnul acesta e un somn ciudat şi străin de obişnuinţa firească unde cel ce doarme nu priveghează şi cel ce priveghează nu doarme. Aici însă se observă o amestecare nouă şi ciudată, o împreunare a celor contrare. Căci zice: "eu dorm şi inima mea veghează"... Toate simţurile sunt stăpînite ca de un somn, din pricina nelucrării. Astfel lucrarea inimii e curată şi cugetarea priveşte în sus, omul rămînînd ferit de orice zgomot şi netulburat de mişcarea simţurilor... De aceea, sufletul, cînd se veseleşte numai prin contemplarea Celui ce este, nu este treaz pentru nimic din cele ce se lucrează prin simţire spre plăcere. Ci, adormind toată mişcarea trupească, primeşte cu înţelegerea curată **prin trezvia dumnezeiască**, arătarea lui Dumnezeu, dobîndind prin somnul amintit trezvia sufletului... (**GRIGORIE DE NYSSA**, ibid., 4, 16 - 5, 2).

●

Dragostea de Dumnezeu este o **căldură** mai presus de fire şi cînd vine în cineva fără măsură, face acel suflet să-şi iasă din sine. De aceea, inima nu o poate cuprinde şi suporta, dar după calitatea iubirii pătrunse în ea, omul suferă o schimbare neobişnuită. Iar semnele ei sensibile sunt acestea: faţa omului se face ca de foc şi plină de farmec, trupul lui se încălzeşte. Frica şi temerea se îndepărtează de la el şi îşi iese din sine (e cuprins de extaz). Puterea ce ţine mintea adunată îl părăseşte şi se face ca un ieşit din minţi. Moartea înfricoşătoare o socoteşte bucurie şi vederea minţii sale nu află niciodată întrerupere în înţelegerea tainelor cereşti... Cunoştinţa şi vederea naturală încetează, nu-şi simte mişcarea printre lucruri în chip trupesc. Chiar dacă face ceva, nu simte, ca unul ce are mintea înălţată la vedere. De această beţie duhovnicească au fost cuprinşi odinioară apostolii şi ucenicii (**ISAAC SIRUL, Cuvinte despre nevoinţă**, XXIV).

●

O, beţie a luminii! O, mişcări ale focului!
O, pătrunderi ale flăcării în mine,
nevrednicul,
produse de Tine şi de slava Ta.
Iar slava aceasta ştiu şi spun că e Duhul Tău
cel Sfînt...
Ştiu că stăruiam să rămîn şezînd în mijlocul
întunericului.
Dar fiind eu în mijlocul lui şi acoperit de
întuneric,
Te-ai arătat ca lumină, m-ai luminat întreg cu
lumina Ta întreagă
şi m-am făcut lumină în noapte, eu care eram
în mijlocul întunericului...
Astfel sunt în lumină, aflîndu-mă în mijlocul
întunericului
şi iarăşi în întuneric, petrecînd în mijlocul
luminii.
Iată-mă astfel în mijlocul luminii, cît şi în
mijlocul întunericului...

SIMEON NOUL TEOLOG, Imnele Iubirii, 25

© M. Oroveanu

Beţia

Am băut, în amintirea Iubitului, un vin de care ne-am îmbătat înainte de facerea viei.
Înaintea lui nu era "înainte"; după el nu există "apoi". Începutul veacurilor e pecetea existenţei sale.
S-a aflat sub teasc înainte ca timpul să fie. Legămîntul părintelui nostru i-a urmat; vinul acesta nu are părinţi...
Cel ce nu l-a cunoscut se bucură la auzul numelui său...
Mi-au spus: "păcătuieşti dacă-l bei". Nu, n-am băut decît ceea ce ar fi fost vinovat să nu gust.
Fericiţi oameni ai mănăstirii! Cît de mult s-au îmbătat de el. **Dar nu l-au băut, ci sunt plini de dorirea lui.**
Bea vinul acesta curat; nu-l amesteca decît cu sucul din gura Celui Preaiubit; orice alt amestec e vinovat...
De te vei îmbăta de el, fie şi numai un ceas, timpul îţi va fi rob şi vei stăpîni cu putere.
N-a trăit cu adevărat cel care n-a cunoscut beţia lui; fără rost e omul care n-a murit de o asemenea beţie.
Poate să-şi plîngă zadarnica viaţă cel ce nu s-a împărtăşit de el.

'OMAR IBN UL-FÂRIDH, Khamriya (apud trad. Emile Dermenghem, L'Éloge du vin, Paris, 1931)

●

Fără mireasma lui n-aş fi găsit drumul cîrciumilor sale. Fără strălucirea lui, imaginaţia nu l-ar putea concepe.
Din acest vin timpul a păstrat atît de puţin încît e ca o taină ascunsă în adîncul inimilor.
A urcat, încet, din fundul sticlei şi numele doar i-a rămas printre noi.
Vederea singură a peceţii de pe vasele pline cufundă pe comeseni în beţie.
De vei stropi un mormînt cu vinul acesta, cel dus îşi va regăsi sufletul, trupul i se va trezi...
Alături de tavernele lui, ologul merge; cei muţi încep să grăiască la amintirea savorii sale.
Dacă, în Răsărit, miresmele parfumului său umplu văzduhul, omul lipsit de miros se învredniceşte să-l simtă la Apus.
Cel ce ţine cupa, în palma colorată de vin, nu va rătăci în noapte căci poartă în mînă un astru.
De îl primeşte în inimă, orbul din născare îşi recapătă îndată vederea. Freamătul lui trezeşte auzul surzilor...
Atingîndu-şi doar buzele de ulcior, cel mai stupid dintre oameni va fi în stare să-i înţeleagă desăvîrşirea.
Da, cu adevărat ştiu să descriu vinul acesta.
E o limpezime altfel decît a apei, o fluiditate alta decît a aerului, lumină fără foc duh fără trup.
Verbul său preexistă din veşnicie; înaintea tuturor lucrurilor existente, el a fost, pe cînd formele şi imaginile nu apăruseră.
Toate subzistă prin el, însă toate îl învăluie cu înţelepciune, ascunzîndu-l de cel ce nu e în stare să înţeleagă.
În el, duhul meu s-a topit într-o intimă amestecare; dar nu e corp pătruns de un altul...
Puritatea vasului provine din puritatea ideilor; ideile cresc din puterea vinului.
Distincţia nu operează aici: totul e unu; spiritele noastre sunt vinul, corpurile noastre via.

El e Iubire

Acest vin este iubirea divină veşnică, prezentă în manifestările creaţiei. Dumnezeu, înălţat fie El, a spus: "El îi iubeşte şi ei Îl iubesc" (**Coran** V, 54). Soarele din "El îi iubeşte" se reflectă în luna din "ei Îl iubesc": e o aceeaşi lumină, lumina celor două avînd o singură natură. Şi iarăşi, vinul acesta e lumina care străluceşte pretutindeni, e vinul adevăratei existenţe şi al chemării celei adevărate. Toate lucrurile au băut din acest vin. El e iubirea prin care germinează seminţele; el, vinul care îmbată spiritul; el, existenţa care face să se reverse generozitatea. El e chemarea iniţială: "să fie şi au fost". "Fie, şi este", din el purcede orice mişcare şi orice stabilitate. El e substanţa care menţine toate substanţele.

NABOLOSI

Pagină realizată de
Anca MANOLESCU

Lumea vizualului

Marea băşcălie continuă

Odată distruse zăgazurile convenţionalului şi proclamată libertatea absolută a gestului întîmplător, dadaiştii, mai ales din Germania, inventară noi mijloace de exprimare, reanimînd colajul sub o formă nouă: fotomontajul.

Despre originea şi inventatorii fotomontajului sînt multe versiuni. Desigur, s-au făcut colaje cu fotografii mai de mult, însă fotomontajul obţine statut de artă abia după ce a fost impregnat cu spirit dadaist. Unul dintre protagoniştii fotomontajului, **Raoul Hausmann,** afirma în 1931: "...Dadaiştii au fost primii care s-au folosit de fotografie ca de un material pentru a crea, cu ajutorul unor structuri foarte deosebite, adesea eteroclite... o nouă entitate care provoacă un reflex optic în mod intenţionat nou..."

Ceea ce făcea Tzara cu texte decupate, se face în fotomontaj cu fotografii decupate. Însă imaginea, cea fotografică în special, posedă o putere de sugestie mai mare decît cuvîntul. Făcătorii de fotomontaje o simt şi cad sub vraja ei. Fotografiile decupate, deşi sînt fragmente, totuşi rămîn parcele ale unei realităţi şi, prin alăturare întîmplătoare în montaj, ele se influenţează şi îşi schimbă semnificaţiile. Max Ernst, parafrazînd fraza celebră a lui Lautréamont: "Frumos ca întîlnirea fortuită pe o masă de disecţie a unei maşini de cusut cu o umbrelă", descrie fotomontajul ca "Exploatarea întîlnirii fortuite a unor realităţi deosebite într-un context nepotrivit". Deşi fotomontajul se bazează pe eclectism, discontinuitate şi eterogenitate, el devine totuşi un mijloc simplu şi direct de comunicare pe înţelesul oricui. Mai toţi creatorii de fotomontaje declară că travaliul la aceste opere devine pasionant pentru că, spune Ernst, amestecul de elemente figurative atît de deosebite, "chiar absurditatea acestor combinaţii, provoacă în mine o intensificare subtilă a facultăţilor mele vizionare". Rusul El Lissitzki spunea că "în fotomontaje se creează imagini printr-un fel de a vedea bazat pe opoziţie şi diferenţă care tulbură ordinea obişnuită, armonia optică a aparenţei şi scoate în evidenţă puterea de decizie a artistului... "

În condiţiile în care hitlerismul ajunsese la putere şi ameninţa Europa cu un nou război, veteranul din primul război mondial care îi trăise ororile, **John Heartfield** (alias Herzfelde) şi părinte recunoscut al fotomontajului, a simţit că sosise vremea de a preschimba "joaca ironică" dadaistă cu combinaţiile întîmplătoare, în instrument de luptă împotriva fascismului. Fotomontajul, cu puternicul său impact, cu limbajul său vizual concis şi inteligibil, se potrivea cu rolul de mijloc eficace de propagandă. Se terminase timpul băşcăliei. Venise vremea protestului violent.

John Heartfield a creat cele mai agresive fotomontaje politice, folosind puterea de expresie polemică izbucnită din contrapunerea unor imagini fotografice special alese, conţinînd adevăruri indiscutabile. Fotomontajele lui, publicate în revista AIZ cu un tiraj de un milion jumătate, au avut un ecou larg, nu numai în Germania.

Un sîmbure din ideile dadaiste se încăpăţînează să supravieţuiască. El se vădeşte în happéninguri, în Pop-Art, Body Art şi în alte curente moderne.

Eugen IAROVICI

Din viaţa unui extremist de centru

Neo-fraierul ca proiect

Dacă s-ar face un sondaj pentru a se constata care e categoria umană din ce în ce mai disprețuită aici şi aiurea, cred că noi, manipulaţii, am fi primii în top, înaintea zgîrciţilor, romanticilor sau linguşitorilor, ca să dau trei exemple de rivalităţi valabile.

Se pune peste noi, cei care ne lăsăm duşi cu preşul de Putere, dar şi de Opoziţie, o privire de-ţi vine să intri în pămînt de ruşine; între neo-şi paleo-, noi sîntem neo-fraierii! Un sociolog ne-a numărat: am fi 2-3.000, "fanii lui Pleşu". Ar fi bine, dar mi se pare enorm. În general, nu ne numărăm, ci ne privim în ochi, glumind. E ceea ce nu pot să facă totalitariştii, de cînd lumea, simţind că din această simultaneitate se naşte o fisiune mai ceva ca aceea atomică.

Aşa că sîntem printre ultimii oameni, dar, spre deosebire de cerşetori, nouă nu ni se dă pomană.

Nu meritărm decît un: "ia mai dă-i la dracu!", de pe ambele maluri.

Avem, totuşi, se pare, un grad minim de inteligenţă care ne face nu numai să nu fim asimilaţi cu sărmanii din populaţia "tuţi", reprimată sălbatic în Ruanda, ci ne acordă dreptul să fim enervanţi chiar pentru cei care ne miluiesc cu un sever şi concis dialog. Îl rabd zile şi nopţi însă, uneori, sînt atît de îndurerat şi jignit, încît mă apucă o pandalie şi mă văd capabil - desigur, cu spaima de a nu fi criptoanacronic sau criptonostalgic - să strig, noaptea, ca un Marx, sau ca un Whitman, da, mai bine ca un Whitman: "Manipulaţi din toate ţările, treziţi-vă!"

Îmi dau repede seama că aş fi ineficace - somnul manipulaţilor e prea dulce şi nu naşte monştri, ăsta-i adevărul; atunci, de la strigătul mut trec la acţiunea expresivă, făcînd întîi şi întîi un plan pentru a instaura o dictatură (ce altceva?) a noastră, a manipulaţilor, a neofraierilor, cucerind puterea într-o ţară africană.

După ce vom cuceri puterea într-o ţară africană, printr-o revoluţie permanentă şi legitimă a noastră, a disprețuiţilor, a ofensaţilor, a neofraierilor, vom trece în Europa, ajungînd unde ne doare mai mult, la Mizil, ca de acolo, printr-o fugă de iapă pînă crapă, să ne instalăm la Bucureşti.

Nu vom lua mai mult decît Internele şi Finanţele. Cum? Rămîne un secret revoluţionar.

Ne vom feri de metafizică.

Nu vom aresta nici Opoziţia şi nici Puterea care ne-au disprețuit. Le vom lăsa saşii, precum omul acela din filmele cu Stan şi Bran, după ce a încercat să le urmărească acţiunile şi logica generoase. La 6 zile după izbîndă - de data asta ca Garin şi Borodin din "Les Conquérants" ai lui Malraux - vom pleca, spre alte zări, ca acelea ale stepelor calmuce, lăsînd nu numai Puterea, dar şi o amintire frumoasă, cum numai fraierii - vechi şi noi - ştiu manipula.

Într-un cuvînt sau o frază: noi, manipulaţii, vom ştii să manipulăm şi luarea şi părăsirea Puterii. Cu asta vom da lovitura!

Mă reţine o singură frînă, a conştiinţei noastre bolnave: ideile cele mai nobile, înfăptuite, au sistematic consecinţe ignobile; doi sau trei, două sute sau trei mii, stăm ca popîndăii în faţa acestei revelaţii.

Radu COSAŞU

© M. Oroveanu

Picătura de firesc

Autori autohtoni de romanţe:

Ionel Băjescu-Oardă, Vasile Bărbuleţ, V. Bilciurescu, Borisow, Ioan D. Burlan, G. Carlson, Mişu Cassvan-D'Ayol, E.J. Ceaikovski, Alfonso Cirillo, Ioan N. Cutrupi, Emanoil M. Drossino, Jak Fulga, C. Georgescu-Theologu, Gheorghiu-Pogoneşti, V.S. Gold, Sandi Hagi-Pantelly, Năstase Ionescu, Stelian Ionescu-Mîţă, N. Lenghescu-Clej, Anatolia Lenina, Ioanian Lupescu, Basile Lupu, M. Lydic, Em. L. Manoach, Evghenie Macarie, Nell Martini, Ath. Moschuna, Aurel Maxiny, Alfred Pagoni-Fredon, Stan Palanka, Nicu Popelca, P.Popescu-Peppo, Carol Scrob, Gicu Soare, Guilelm Şorban, Const. D. Ticu-Ştefănescu, Vespasian Vasilescu, Mauriciu Vescan, N. Vieroşanu...

Time-out

Schwitters locuia într-un apatic apartament burghez. Camerele erau destul de mici şi mobilate sumbru. (...) Ne-am dus la groapa de gunoi a oraşului plimbîndu-ne preţ de două ceasuri prin murdărie, cenuşă şi deşeuri şi adunînd material pentru Merz-Bau-ul din apartamentul de dedesubt. La întoarcerea din expediţia noastră, în tramvai, lumea se uita la noi intrigată. Schwitters, fiu-su şi cu mine căram fiecare cîte un coş plin cu resturi: aveam bucăţi de hîrtie şi zdrenţe, obiecte distruse din metal, ba chiar şi un bandaj de ghips. Toate urmau să fie transformate în fragmente de Merz-Bau. Merz-Bau era ca o casă într-un apartament, un muzeu personal în care atît obiectele expuse cît şi camerele erau părţi inseparabile ale aceleiaşi opere de artă construite cu răbdare.

Merz-Kunst era propria formă de Dada a lui Schwitters, cu ecouri mult mai evidente în poeziile şi povestirile sale. În seara aceea Frau Schwitters ne-a pus un platou mare cu căpşuni pe masa din sufragerie. Ne-a venit deodată ideea să facem **Maibowle.** M-am dus pînă la o prăvălie din apropiere să cumpăr o sticlă de gin, din care Schwitterşii susţineau a nu fi gustat niciodată. Frau Schwitters făcu **Maibowle,** din care băurăm cu toţii, inclusiv băieţelul (de doisprezece ani). Puţea îngrozitor, însă căpşunile erau mai bune îmbibate cu gin. Cînd Schwitters deveni euforic, l-am rugat să recite din poezia lui silabică, lucru pe care-l făcu, cu multă poftă. Una care îmi plăcea în mod special începea aşa:

Lanke trr gll.
Pe pe pe pe pe
Ooka. Ooka. Ooka. Ooka.
Lanke trr gll.
Pi pi pi pi pi
Tzuuka. Tzuuka. Tzuuka. Tzuuka.

Mi-am notat cuvintele, ritmul şi inflexiunile vocale, pe care aveam să le folosesc neschimbate ca fundal al temei rondoului dintr-o sonată pentru oboi şi clarinet. La insistenţa gazdei melé, le-am cîntat două-trei bucăţi. Schwitters îî întreabă pe fiu-su: "Cum ţi se pare?" iar acesta răspunse: **"Schrecklich!",** fără a-şi da osteneala să explice în vreun fel reacţia lui.

Paul BOWLES
(din **"Fără oprire"**)

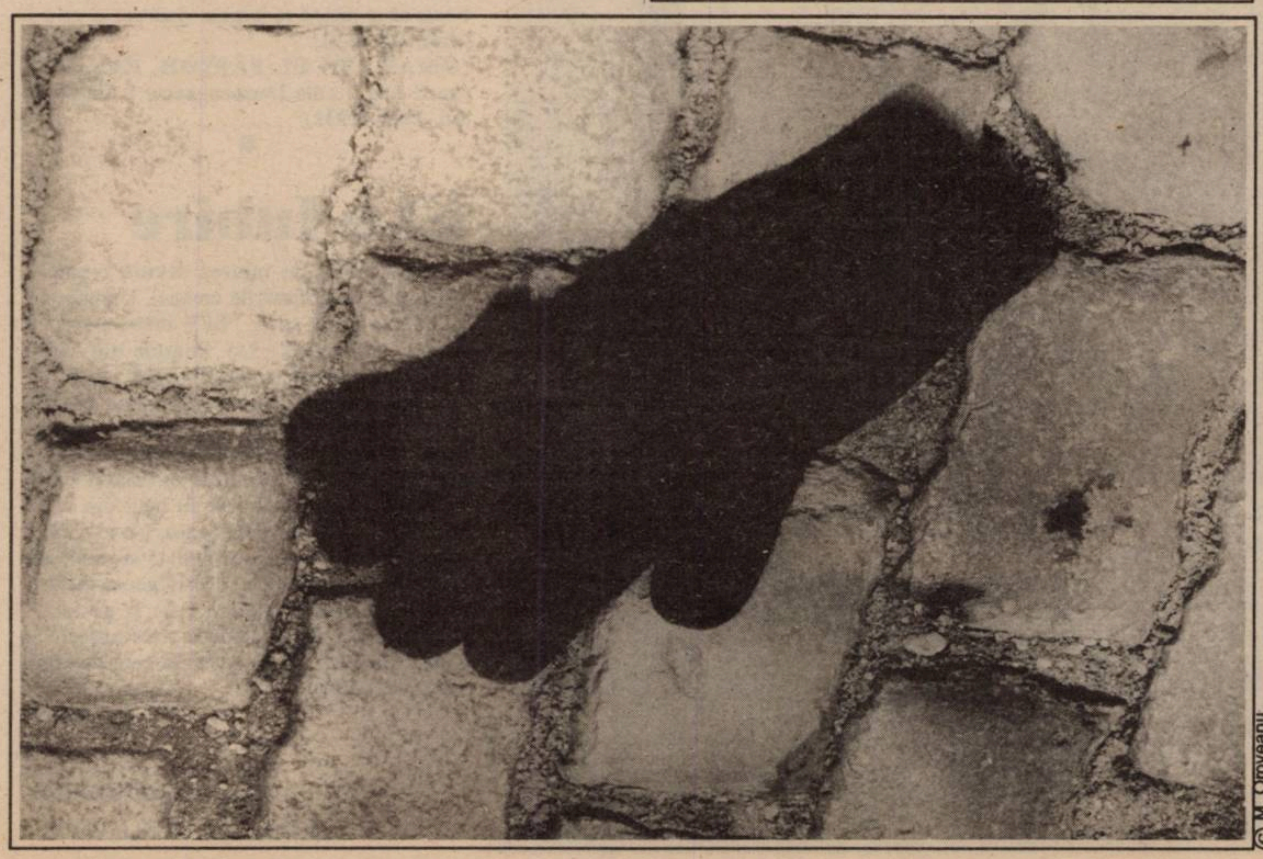

© M. Oroveanu

Motto-ul paginii:

"Esenţialul nu e esenţial."

Bustul Thaliei

Gura tîrgului. V-aţi gîndit vreodată cît contribuie ea la succesul sau insuccesul unui spectacol? Cîţi dintre noi nu ne-am dus la teatru convinşi de ceea ce ni s-a transmis prin sistemul gură-la-ureche, atît de bine pus la punct! Indiferent ce se spune despre el, faptul că se vorbeşte despre un spectacol e o dovadă că există. Aşa că vă propun să aplecăm urechea la ultimele zvonuri.

Se zice că **Părinţii teribili** pus în scenă de Andreea Vulpe ar fi un spectacol extrem de slab. Să nu credeţi! Am văzut lucruri şi mai rele. Să vă dau reţeta folosită aici. Se ia o piesă nici proastă, nici genială. (Oricît l-am iubi pe Cocteau, trebuie să recunoaştem că nu tot ce a scris e genial. Şi ne aflăm în faţa unui text care nu a îmbătrînit prea frumos.) Se caută modernizarea/actualizarea lui cu orice preţ. Se alege o distribuţie cît mai nepotrivită (în care strălucesc prin neadecvarea la rol Tatiana Constantin şi Damian Crîşmaru). Se adaugă o ilustraţie muzicală în care trebuie masacrat cu orice preţ Mozart. Se asezonează cu nişte costume făcute din sărăcie, care ar trebui să semene a oarecare bogăţie, şi care de fapt nu seamănă cu nimic. Apoi se joacă, cu sălile pline. Lumea rîde, căci se provoacă rîsul cu orice preţ. Verificaţi (dacă mai găsiţi bilete) duminică 4 aprilie, ora 18.00, la sala Amfiteatru a Teatrului Naţional.

În sfîrşit, umblă vorba că **Richard al III-lea** montat de Mihai Măniuţiu ar fi un spectacol bun, dar... Dar ce? Nici un dar! Dacă stagiune de stagiune ne inventăm cîte un eveniment în lipsa spectacolelor deosebite, de data asta avem de-a face cu unul adevărat. Merită să-ţi iei în serios cariera de spectator şi să înghiţi spectacole foarte proaste, proaste, mediocre, bune, foarte bune în speranţa că vei vedea şi unul extraordinar. Ca acesta. Cred că nu aveţi un regat pentru a-l schimba pe un cal, şi nici măcar invers, dar veţi găsi 208 lei pentru a vă cumpăra un bilet joi 8 aprilie, ora 19.00 la Teatrul Odeon. Mai vorbim după ce-l vedeţi... Dar nu vă dezvălui nimic. Deocamdată.

Rolland MAN

Erată

În numărul trecut, o **mînă liminară** ne informa de sosirea la Bucureşti a "cunoscutului regizor american" Woody Allen. În legătură cu această ştire, sînt de făcut cîteva precizări:

1) Ultimul film al lui W.A. se numeşte **Soţi şi soţii**, şi nicidecum "Soţi şi concubine" - amalgam conjugalo-chinez, deloc inocent, al încurcăturilor sentimentale ale regizorului;

2. Din cîte ştim, dlui Allen nu urmează să-i apară (din păcate) nici o carte în România - cu-atît mai puţin acel titlu cel puţin bizar ("Eu, etcetera şi alte efecte secundare"), din nou, melanj suspect al titlului unui volum de Susan Sontag cu cel al unui volum de W.A.;

3) Fundaţia Culturală Română nu era cîtuşi de puţin la curent cu intenţia dlui Allen de a face o scurtă vizită la sediul ei; ca atare, prevăzuta întîlnire cu "oameni de cultură români" nu a avut loc;

4) În consecinţă, declaraţia dlui Allen nu putea fi făcută "cu această ocazie" (pentru autentificare, citatul e de găsit - totuşi! - în nr.462 al revistei **Cahiers du cinéma...**);

5) Joi, 1 aprilie, Woody Allen **nu** se afla în drum spre Moscova... (aşadar, nici nu putea "face escală" la Bucureşti); dl. Allen, e de presupus, se afla în altă parte.

Kitschtesenţe

Moravuri vestimentare la români

— Fatala din metrou —

O vezi de departe, pentru că este genul care se vrea vizibil cu orice preţ. Este dimineaţă, în jurul orelor nouă şi jumătate. Pe fundalul cromatic şters şi întunecat al mulţimii din staţia de metrou, ea se profilează ca o pată de culori, dispuse de sus în jos, după cum urmează.

Pletele sînt blonde, platinate, cu nuanţe de morcoviu, drepte, linse, de lungimi diferite şi aproximativ dese. Machiajul feţei se compune din pete de turcoaz sidefat pe pleoape, din linii negre ce conturează sprîncenele şi marginea pleoapelor, din "bujori în obrăjori" aplicaţi peste o crustă de pudră şi, în fine, dintr-un roşu violent aplicat pe buze cu rujul.

Mai departe, un trench-coat vişiniu, dintr-un fîş creponat, croit cu umeri înguşti şi poale evazate şi scurte pînă sub genunchi. El este purtat deschis în faţă pentru a lăsa la vedere un minunat pullover din lînă de Angora de culoare muştar, cu guler rulat, foarte mulat pe trup. Urmează o pereche de colanţi negri lucioşi, purtaţi peste un dress negru cu buline. Peste colanţi, o fustă lungă pînă deasupra gleznelor, complet desfăcută în faţă, croită dintr-o pînză de cearşaf albă cu un imprimeu fovist: mari flori roşii şi galbene, cu petale verzi şi albastre, totul conturat artistic, din vîrful penelului, cu linii delicate, negre. Mai jos, pantofi negri, cu toc mic, decupaţi în bot, astfel încît se vede unghia roşie a degetului mare de la picior. Aceşti pantofi sînt decoraţi cu găuri mici şi rotunde, executate cu preduceaua de 4mm., dispuse în figuri geometrice.

Pe umăr atîrnă nonşalant o poşetă din vinilin vişiniu, cu o cataramă aurie mare drept închizătoare. Cerceii sînt două funde dintr-un material negru (posibil catifea), ornat cu buline aurii.

Personajul are în jur de 30 de ani, este înalt ca siluetă şi surîzător ca expresie. Priveşte lumea din jur cu un soi de bunăvoinţă condescendentă şi duioasă. Duduia se apleacă binevoitoare să dea nişte informaţii legate de circulaţia metroului la ore şi în direcţii de vîrf unei bătrînici sosite cu greu din provincie sub povara a două sacoşe grele. Bătrînica o priveşte cu o invidie maternă şi provincială pe duduia noastră. Ochii ei devin nostalgici: "Ehei, cînd eram şi eu de vîrsta matale!" Se despart şi fatala din metrou trece pe lîngă mine, mă pipăie cu privirile ei apoase şi mă învăluie într-un parfum dulce şi greu. Silueta ei domină mulţimea. Parfumul ei domină aromele tehnologice ale metroului.

Cristian CRISBĂŞAN

Telefonul galeriilor

(trr la Călin DAN, directorul revistei ARTa)

- Salut Călin, ce mai faci?

- Salut Leo, uite mă chinui să scriu o chestie şi nu mă laşi.

- Te-am sunat să te-ntreb cum a fost cu DRACULA.

- Am şi uitat, stai să-mi aduc aminte... A fost bine, pentru că am avut un sponsor generos - Inspectoratul pentru cultură Bistriţa a dat minimalul buget pentru această instalaţie "poveristă"... adevărul e că a fost un miros oribil, partea olfactivă era extrem de puternică - adică am avut vreo zece kilograme de usturoi, jumate sub formă de mujdei, jumate sub formă de hartă a României, şi chestia asta ne-a cam indispus pe toţi...

- Deci, instalaţia asta cînd s-a întîmplat?

- Deci instalaţia asta s-a întîmplat la Bistriţa... cred că pe 11 martie a avut loc vernisajul şi cu ocazia aia s-a şi terminat expoziţia din punctul nostru de vedere, pentru că era mai mult o instalaţie cu public (un fel de instalaţie-happening), ce se mai întîmpla în a doua şi-a treia zi era că mirosul mujdeiului devenea din ce în ce mai apăsător... iar cei 150 de mititei pe care i-am întins pe un catafalc, îţi dai seama că-ncepeau să "mişte" - deci presupun că au fost aruncaţi la gunoi. Cu asta, o parte din display era deja distrusă.

- Publicul nu s-a repezit să consume?

- Nu, păi erau cruzi, era un fel de biftec tartar modelat în formă de mititei...

- Şi toată chestia asta, aţi făcut-o "cu voie" de la prinţesa Caragea?

- Nu, înţeleg că a apărut pe post în contextul în care s-a dat şi instalaţia noastră, şi şi-a mai debitat odată inepţiile...

- Da' de ce-ai făcut chestia asta cu DRACULA - aşa, că e moda, cu Coppola...?

- Nu, Coppola şi-a făcut filmul după noi pentru că grupul subREAL lucrează la acest proiect de cel puţin un an şi jumătate, şi chiar în contextul geografic al Bistriţei - deci, de-acolo ne-a venit ideea... mă rog, ca să sune aşa filozofic, e un proiect de lungă durată care se cheamă DRACULALAND, şi este de fapt un comentariu pe diverse căi mediatice asupra mediatizării şi asupra manipulării mediatice a unei figuri istorice (considerînd că pînă şi cronicile saxone de secolul cinşpe care inventează acest personaj sînt o manipulare mediatică...) Iar filmul lui Coppola, pe care l-am văzut, este foarte slăbuţ şi cred că i-ar face bine ca, să zicem aşa, în loc de forşpanul filmului, s-apară un forşpan cu instalaţia noastră!

- Şi cu mititei!

- Mititeii sînt o chestie esenţială acolo - dar nu numai ei: sînt şi ţepele, şi extrase din Biblia mass-mediei româneşti, adică din **Evenimentul zilei** (care este una din lecturile mele favorite), şi o hartă a Statelor Unite - deci ţine minte: harta României făcută din căţei de usturoi, şi harta Statelor Unite din mălai...

- Trebuia din parai.

- Domne, mălaiul era paraiul secolului descoperirilor! "paraiul lui Columb"... Deci, cele două hărţi erau strîns lipite, şi, printr-un fel de aculturaţie a plăcilor continentale, practic, România devenea mai mare decît Statele Unite...

- Sună la uşă; te las.

- Pa.

Trecerea prin reviste

INTERNAŢIONALA BIROCRATICĂ.

Occidentalii se regăsesc în ea

Ultimul număr (martie) al revistei britanice **Art Monthly** descrie expoziţia închisă duminică 28 martie la muzeul Stedelijk din Amsterdam, aparţinînd lui **Ilya Kabakov**. Intitulată **"Marea arhivă"**, ea este parte a unei serii de instalaţii purtînd numele generic de "Lumea rusească" (care a putut fi văzută şi la "documenta" de la Kassel); secţiunea de la Stedelijk propunea vizitatorilor un labirint birocratic kafkian: tavan jos, cîteva becuri murdare iluminînd palid pereţii bej sau verzi (culori "instituţionale"!) ai încăperilor întunecoase cu gunoi în colţuri, cu peste 500 de anunţuri scrise de mînă îndrumînd publicul cînd la un birou, cînd la altul (la care, evident, nu se afla nimeni...), totul construit în interiorul însuşi al muzeului devenit, pe timpul vizitării instalaţiei, univers de coşmar. Această "carte de întrebări", cum a numit-o Kabakov, şi care se dorea o "hiperreprezentare" la scara 1/1 a birocraţiei sovietice, nu li s-a părut occidentalilor prea departe de realitatea propriei lor birocraţii!

PÎRÎTUL ROBERT DOISNEAU

Marele fotograf francez, chemat în instanţă de modelele sale!

Este vorbă de o fotografie celebră - "Baiser de l'Hôtel de Ville" -, făcută în 1950, şi care reprezintă un tînăr cuplu de îndrăgostiţi sărutîndu-se pe stradă. Bazîndu-se pe legea copyrightului francez, care permite indivizilor să dispună de propria lor imagine, Jean-Louis şi Denise Lavergne s-au hotărît, după 43 de ani, să-şi ceară drepturile; mai nostim este însă că încă o doamnă, pe numele ei Françoise Bournet, pretinde a figura în pătimaşa fotografie...

"COITUL POATE FI ÎNTRERUPT,

dar nu cogitaţia..."

Aceasta este concluzia excelentului portret pe care Peter Conrad îl face, în **Observer** din 14 martie, pianistului şi muzicianului Alfred Brendel, ale cărui mîini "nu se opresc niciodată din meditaţie..." Considerat un fel de "estet Dada", Brendel, care s-a născut în Iugoslavia, a crescut în Cehoslovacia şi apoi în Austria, s-a stabilit acum 20 de ani la Londra, unde a devenit o figură foarte pitorească a lumii muzicale: cîinele său primeşte întotdeauna **carte blanche** pentru a asista la concertele stăpînului.

Bon de lectură

Lucian Raicu, "Journal en miettes" cu Eugène Ionesco*

"Vine o vreme, prin forţa lucrurilor, a vîrstei, cînd nu mai citeşti orice. Şi încă e puţin spus, pentru că o foarte crudă selecţie începe să opereze, implacabil, şi în rîndul cărţilor bune, tăind în carne vie, în carnea însăşi a literaturii de valoare. De cealaltă nici nu mai poate fi vorba, nu mai e timp, nu mai e nici răbdare" (p.5). Cînd o asemenea vreme a sosit pentru criticul-eseist Lucian Raicu, în preajma plecării definitive din ţară, el "l-a pus la încercare" pe Eugène Ionesco, ştiind dinainte că acesta va trece "proba". Dar **încercarea** a avut efect de bumerang: Ionesco l-a "pus la încercare" pe Lucian Raicu. Criticul a trecut şi el "proba" strălucit, dovadă fiind cartea **Journal en miettes cu Eugène Ionesco** scrisă, nu întîmplător, la Paris.

Dacă şi pentru Dumneavoastră a sosit vremea cînd nu mai citiţi orice, puteţi încerca să-l recitiţi pe Ionesco prin Lucian Raicu, pe Lucian Raicu prin Ionesco, pe Dumneavoastră prin Ionesco şi Raicu. Dacă experienţa nu vă reuşeşte înseamnă că aţi ales un moment nepotrivit. Aşteptaţi vremuri mai bune. Cînd iată ce se va întîmpla: "Este ca o ceaţă care ţi se ridică de pe ochi şi începi atunci să vezi ce este şi ce se întîmplă şi să te miri că a trebuit să aştepţi prea mult un semnal din afară, începi să ştii ceea ce ştiai de mult şi n-aveai curajul să afirmi că vezi, că auzi, că parezi tu însuţi. Citind, abia începi, în fine, să te recunoşti. Cineva **spune** în locul tău cuvintele acelea pe care, prosteşte te străduiai să le ignori, să le uiţi, să le suprimi. Este ca o limpezire a vederii, a auzului, a percepţiei veritabile. Imaginarul artistic ionescian are acest dar că limpezeşte percepţia bună a realului" (p.112). La fel şi paginile lui Lucian Raicu.

Ioana PÂRVULESCU

---

* Ed. Litera, Bucureşti, 1993, 180 p.; 580 lei

© M. Oroveanu

ULTIMA ORĂ

"Decameronul" montat de Silviu Purcărete la Rîmnicu Vîlcea (cu mult succes, puţini spectatori şi deloc costume) va putea fi văzut pe scena Teatrului Odeon (sala Majestic) astăzi 2, mîine 3 şi poimîine 4 aprilie.

Fremătăm de nerăbdare

Pagini realizate de
Alex. Leo ŞERBAN

André Malraux: Europa între civilizaţia

Vizionarul

Unul dintre extrem de rarele privilegii pe care mi le-a acordat viaţa a fost acela de a mă fi aflat de cîteva ori în preajma lui André Malraux. Un rar privilegiu, dar în acelaşi timp unul regal pentru că soarta a vrut ca dintre sutele de interlocutori celebri ai scriitorului nici unul să nu fi pomenit altfel timpul petrecut împreună, decît ca pe o stare de supremă graţie. Ceea ce André Gide spunea despre Malraux la tinereţe a rămas valabil pînă la sfîrşit: "Malraux e nepăsător; marea sa forţă e de a rămîne nepăsător şi de a nu-i păsa că-l face să gîfîie, că-l lasă în urmă, că-l părăseşte pe cel care-l ascultă şi care nu are decît grija (atunci cînd cel care-l ascultă sînt eu) să pară a-l urmări, mai degrabă decît de a-l urmări cu adevărat... Pretutindeni unde vreo cauză dreaptă are nevoie de un apărător, unde se angajează o luptă frumoasă, el e primul pe baricadă. Se oferă şi se dăruie fără a sta pe gînduri, cu un soi de vitejie amestecată cu o anume disperare care lasă să se subînţeleagă că nu ţine prea mult la viaţă, că aceasta îl interesează cel mult ca ofrandă, nu merită să fie trăită decît riscînd-o, într-o aventură valabilă. Iar cuvîntul aventură recapătă, odată cu el, sensul său plin, cel mai frumos, cel mai bogat, cel mai omenesc".

Pînă şi detractorii săi - şi nu puţini, şi nu puţine femei -, pînă şi cei care-l contestau cîndva, au pălit cu timpul, s-au retras în uitare, iar el cucereşte noi adeziuni intelectuale, este celebrat la aproape două decenii de la moarte, cu noi şi noi elogii.

Am scris de cîteva ori despre André Malraux. Dar, niciodată destul, şi niciodată n-am putut spune în ce sens exact îmi făcea el educaţia.Textul din care revista "Dilema" publică acum, pentru prima oară în România, cîteva fragmente (în tălmăcirea Magdalenei Boiangiu), mi-a fost înmînat din partea sa de doamna Sophie de Vilmorin, (nepoata ultimei sale soţii, Louise de Vilmorin) în 1978, atunci cînd am primit şi alte cărţi lăsate mie de autorul **Condiţiei umane.** El reprezintă postfaţa la **Cuceritorii** (carte apărută în 1928) şi a fost adăugată după notele extraordinarului său discurs de la sala Pleyel din Paris, din 5 martie 1948. Este unul din textele europene fundamentale anti-totalitariste, rostit în zorii războiului rece de către unul dintre intelectualii care parcursese întreaga călătorie spre comunism, trecînd prin revoluţia din China, prin Franţa Frontului Popular şi prin războiul civil din Spania şi se întorsese vindecat după ce cunoscuse şi U.R.S.S.

Esteticianul, aventurierul, soldatul erou, scriitorul, omul de stat care a fost Malraux se exprimă exemplar, în deplină cunoştinţă de cauză în Apelul adresat de el intelectualilor la 5 martie 1948.

Fiind rostit pe un ton oracular, dar cu un spirit lucid, discursul este motivat chiar de Malraux: "Au trecut mai bine de 20 de ani de la publicarea acestei cărţi de adolescent. Şi cîtă apă nu a curs de atunci sub atîtea poduri rupte? După 20 de ani de la cucerirea Pekinului de către armatele revoluţionare ale lui Jiang-Jieshi (Cian-Kai-Şek), aşteptăm cucerirea Cantonului de către armatele revoluţionare ale lui Mao-Tze-Dong. Peste 20 de ani, o altă armată revoluţionară îl va alunga pe fascistul Mao? Ce gîndeşte despre toate acestea umbra lui Borodin (comisarul sovietic din China - n.n.) care, potrivit ultimelor ştiri, solicita la Kremlin înainte de război, o locuinţă încălzită.

Şi totuşi, cu tot jocul complex care va arunca - probabil - China de partea Rusiei, este sigur că revolta care însufleţea trupele din 1925 a asigurat victoria trupelor lui Mao.

Nu vechea patimă a libertăţii s-a schimbat. Ceea ce s-a schimbat cel mai mult acolo la ei, nu este China, şi nici Rusia, ci Europa: ea a încetat să mai conteze.

Şi deoarece sunt întrebat: ce au devenit în Europa de astăzi acele valori ale sale ce aparţin spiritului, am preferat să răspund prin apelul lansat intelectualilor în numele camarazilor mei gaulişti".

Discursul acesta este un discurs vizionar pentru o întreagă epocă istorică. El ni-l explică extrem de bine pe acela care scria că s-a aflat "întotdeauna sub dubla dominaţie a demonului Artei şi al Istoriei".

Cristian POPIŞTEANU

P.S. După ultime semnale de presă occidentale, arhivele K.G.B. ar conţine documente despre Jean Moulin, agent K.G.B. şi, se pare, că nici André Malraux...

Dacă eroul naţional al rezistenţei franceze antihitleriste, ale cărui rămăşiţe pămînteşti se odihnesc în Pantheon, la Paris, este într-o asemenea situaţie, înseamnă că situaţia însăşi este ieşită de sub orice control. Şi avea de o mie de ori dreptate scriitorul britanic John Le Carré cînd afirma că societăţile postbelice sunt cu totul puse sub zodia spionajului. Dar, rămîne să mai vedem. Deocamdată, să-l lăsăm pe Jean Moulin în Pantheon, iar pe Malraux la locul său.

Spiritul european este rezultatul unei duble metamorfoze. Iată care este pentru noi drama secolului XX: agonia mitului politic al Internaţionalei se produce în acelaşi timp cu internaţionalizarea fără precedent a culturii.

De-a lungul secolului trecut, începînd cu răsunătoarea voce a lui Michelet pînă la cea a lui Jaurés, s-a considerat evident că devii cu atît mai om, cu cît eşti mai puţin legat de patrie. Nu era nici josnic, nici greşit, atunci aceasta era forma speranţei. Victor Hugo credea că Statele Unite ale Europei se vor alcătui de la sine – preludiu la Statele Unite ale Lumii. Or, Statele Unite ale Europei se nasc în dureri şi Statele Unite ale Lumii sînt încă departe...

Ceea ce am învăţat este că marele gest de dispreţ cu care Rusia înlătură melodia Internaţionalei, care rămîne, fie că dorim, fie că nu, legată de visul etern al justiţiei umane, risipeşte dintr-odată proiectele secolului XIX. Acum ştim că nu vom fi mai oameni, fiind mai puţin francezi, ci că vom fi, pur şi simplu, ceva mai mult ruşi. Sîntem legaţi de patrie, la bine şi la rău. Şi ştim că nu vom deveni europeni în absenţa patriei, dar va trebui să devenim, fie că vrem, fie că nu, europeni prin ea.

În timp ce această imensă speranţă se stingea, în timp ce fiecare om era azvîrlit în patria sa, o profuziune de opere erupeau în civilizaţie: muzica şi artele plastice îşi inventau tiparniţele. În toate ţările traducerile găseau porţile deschise: colonelul Lawrence îl regăsea pe Benjamin Constant şi colecţia Payot era alături de Clasicii Garnier.

În cele din urmă s-a născut cinematograful. La ora aceasta, poate, o femeie hindu plînge la **Anna Karenina**, privind cum o actriţă suedeză şi un regizor american exprimă ideea despre dragoste a rusului Tolstoi.

Dacă n-am reuşit să visăm la fel în timpul vieţii, am izbutit măcar să unim visele dispăruţilor.

Şi în această sală, în această seară, putem spune fără teamă de ridicol: "Voi, cei de aici, sînteţi prima generaţie de moştenitori ai întregii lumi".

Este posibilă o asemenea moştenire? Trebuie să realizăm că fiecare din civilizaţiile dispărute se adresează doar unei părţi a omului. Cea a Evului Mediu era înainte de toate o cultură a sufletului cea a secolului XVIII era mai presus de orice o cultură a spiritului. De la o epocă la alta, civilizaţiile succesive se suprapun, adresîndu-se diferitelor elemente din care este alcătuit omul; ele se întîlnesc doar în profunzime, la generaţiile care urmează. Moştenirea este întotdeauna o metamorfoză.

Bineînţeles, nu Saint-Sulpice moşteneşte Catedrala din Chartres, ci Rembrandt. Michelangelo, crezînd că reface antichitatea, a devenit Michelangelo...

Ce aveau în comun cei care sînt la originile civilizaţiei noastre? Ea îmbină elementul grec cu cel latin şi cu cel biblic – toţi o ştiu; dar despre ce ar fi putut să discute Cezar cu profetul Eli? S-ar fi insultat. Pentru ca între Cristos şi Platon să se poată desfăşura într-adevăr un dialog a trebuit să se nască Montaigne.

Doar la urmaşi se produce metamorfoza care naşte viaţa.

Geniul lui Musorgski nu legitimează politica lui Stalin

Cine revendică astăzi această metamorfoză? Statele Unite, Uniunea Sovietică, Europa. Înainte de a ajunge la esenţial, aş vrea să desţelenesc puţin terenul. Şi să înlătur batjocura prin care culturile sînt asemuite statelor într-o permanentă stare de pugilat. Proba că aceasta este o prostie e oferită de America Latină. Acum ea e pe cale de a concilia, fără nici un fel de bătălie, ceea ce doreşte să preia din lumea anglo-saxonă şi ceea ce doreşte să-şi însuşească din lumea latină. Există conflicte politice ireductibile; dar este absolut falsă presupunerea că între culturi ar exista conflicte ireductibile prin definiţie. Se întîmplă ca uneori ele să fie grave, dar alteori ele sînt inexistente.

Ne putem lipsi de acest maniheism absurd, de această separaţie între îngerii care sînt prieteni cu oratorul şi demonii care sînt inamicii lui, maniheism care a devenit o modă cînd se discută despre America şi Rusia. E limpede cum apreciem noi politica rusă faţă de ţara noastră: noi considerăm că aceleaşi forţe care au fost de partea Franţei în momentul eliberării, sînt acum, implacabil, împotriva Franţei; şi că sîntem decişi să ne delimităm. Dar Stalin nu înseamnă nimic în faţa lui Dostoievski, tot aşa cum geniul lui Musorgski nu legitimează politica lui Stalin.

Şi acum să examinăm pretenţiile Statelor Unite în revendicarea moştenirii culturale a omenirii. Unu: în America nu există o cultură specific americană. Aceasta e o invenţie a europenilor. Se consideră că în America viaţa se desfăşoară într-un decor anume. Se consideră că America este o ţară fără rădăcini, că este o ţară citadină: o ţară care ignoră această veche şi profundă legătură cu arborii şi cu pietrele, aceeaşi la geniile antice ale Chinei şi la cele mai vechi genii occidentale. O ţară care are asupra noastră ascendentul de a dori şi de a putea primi cu egală bunăvoinţă toate moştenirile pămîntului şi în care cel mai important muzeu expune în aceeaşi sală statuile romane care privesc de departe către occident şi statuetele Tang care privesc de departe civilizaţia chineză.

Dar o mare cultură nu poate fi depozitul unui anticar luminat. Dacă respinge Europa, cultura americană va fi un domeniu al cunoaşterii, nu un domeniu al organicului.

De altfel, America dezvoltă acum cultura de masă: radioul, filmul, presa.

Spunem că o artă este specific americană, cînd este o artă de masă. Dar, Doamne, spiritul din **Life** şi cel din **Samedi-Soir** nu se deosebesc chiar atît de mult, doar că americanii sînt mai numeroşi decît francezii.

În fine, America are un deosebit spirit romanesc. Dar, încă o dată, este el specific american? Există, fără îndoială, o atitudine americană faţă de lume, care o reduce la această dimensiune romanescă. Dar ţin să vă amintesc că în **Cei trei muşchetari**, Richelieu nu este un om mare prin ce a făcut pentru Franţa, ci pentru că i-a semnalat regelui că Ana de Austria nu mai are bijuteriile. Deocamdată, America semnifică romanescul, mai mult decît oricare altă ţară, dar îl semnifică în calitatea ei de ţară a maselor. Cultura e dincolo de aceste probleme. Ce cred americanii cultivaţi? Ei consideră cultura americană una din culturile naţionale ale occidentului şi că nu există mai multe deosebiri între cultura superioară americană şi cea franceză, decît între aceasta din urmă şi cea engleză, sau ceea ce a fost cultura germană. Nici în Europa oamenii nu se aseamănă atît de mult şi vă rog să mă credeţi că între behaviorism şi bergsonieni diferenţa nu e mai mare decît între Bergson şi Hegel. În definitv, niciodată America nu s-a considerat în raport cu noi, în ordine culturală altfel decît o parte a lumii: **ea s-a perceput întotdeauna ca o parte a lumii NOASTRE.** Există mai mulţi artişti americani, decît artă americană. Avem acelaşi sistem de valori: ei nu posedă ceea ce e esenţial în trecutul Europei, dar tot ceea ce este esenţial la ei e legat de Europa. Repet: ideea diferenţei între cultura noastră şi cea americană, după modelul diferenţei faţă de cea chineză, este o invenţie europeană.

"Nu se cuvine să scuipi în fîntîna din care ai băut."

Nu există o ipoteză culturală specifică americană, opusă nouă, decît în condiţiile unei demisii europene.

E dificil să susţii, fără jenă, că Rusia e ţară europeană. Sankt-Petersburg dădea (şi

atlantică şi structura sovietică

Leningradul dă în continuare) impresia unui "stabiliment" european, a unei imense agenţii imperiale din occident – magazine, cazărmi şi cupole – un fel de New-Delhi nordic.

Dar a-i considera pe ruşi, aşa cum o fac dintotdeauna adversarii lor, drept asiatici, un fel de chinezi sau hinduşi e derizoriu. Poate că adevărul e că n-ar trebui luate prea în serios hărţile geografice. Rusia nu e nici în Europa, nici în Asia (ea e în Rusia), tot aşa cum Japonia, ţară unde devotamentul faţă de armată are un rol atît de important, nu e nici în China, nici în America.

Celelalte ţări europene fac parte din cultura noastră prin acumulări şi prin schimburi: Italia, Spania, Franţa, Anglia au dominat pe rînd. Toate aceste ţări deţin în comun mitul cultural al Greciei şi al Romei precum şi moştenirea a cincisprezece secole de creştinism comun. Tocmai această moştenire, atîrnă fără îndoială greu, separîndu-i pe slavii din Boemia de cei din Rusia. Moştenirea Bizanţului e prezentă încă în pictura rusă şi Stalin se revendică în aceeaşi măsură de la Vasilii al doilea şi de la Petru cel Mare.

Rusia a intrat în cultura occidentală de-abia în secolul XIX prin muzică şi romancieri. Iar dintre aceştia din urmă, doar Dostoievski este singurul care se pretinde specific rus.

Ilia Ehrenburg a răspuns indirect la un interviu al meu despre civilizaţia atlantică, întrebînd: "Ce este european, bomba atomică sau Tolstoi?"

Să lăsăm deocamdată bomba atomică de-o parte. Ruşii nu o aveau nu pentru că nu doriseră să o aibă. Şi nici încercarea de a-l prezenta pe Stalin ca pe un fel de Gandhi nu e prea serioasă.

Rămîne Tolstoi. Despre cine vorbim? Autorul romanelor **Anna Karenina** şi **Război şi pace** nu numai că face parte din Europa, dar este o culme a geniului occidental. Conform zicerii: "Nu se cuvine să scuipi în fîntîna din care ai băut". De altfel, cînd îşi scria romanele, el se dorea european, se simţea rivalul lui Balzac. Dar dacă este vorba despre contele Lev Nikolaievici, care încerca să fie un Gandhi creştin, murind înzăpezit ca un erou de baladă şi care scria că îi preferă lui Shakespeare o pereche de cizme, îmi aduc aminte de marii inspiraţi ai Bizanţului. Şi dacă trebuie neapărat comparat cu un alt geniu, atunci acesta nu ar fi Stendhal ci Tagore, inseparabil de India, prin **Casa şi lumea**, unul din marile romane universale.

Ceea ce îl deosebeşte cel mai mult de noi este, fără îndoială, ceea ce ne separă de Rusia: dogmatismul său oriental. Stalin crede în adevărul său şi adevărul său e nepărmurit: şi cînd Tolstoi se separă de occident crede la fel de mult în adevărul său; iar geniul lui Dostoievski a fost de-a-lungul întregii sale vieţi în serviciul unor profeţii neîmblînzite. Rusia n-a avut niciodată nici Renaştere, nici Atena, nici pe Bacon, nici pe Montaigne.

A existat întotdeauna în Rusia o aspiraţie spre Sparta şi una către Bizanţ. Sparta se integrează cu uşurinţă în occident, Bizanţul nu. Astăzi s-ar putea considera industrializarea forţată impusă de peste treizeci de ani acestei imense ţări agricole cel mai năvalnic efort de occidentalizare pe care l-a cunoscut de la Petru cel Mare: "Să ajungem şi să depăşim America!". Dar spiritul rus este cu atît mai rezistent, cu cît efortul este mai mare.

Comuniştii ruşi nu-l atacă din întîmplare pe Picasso. Pictura lui pune în discuţie sistemul însuşi, ea este – cu sau fără voie – prezenţa cea mai acută a Europei.

În ordinea spiritului, tot ceea ce Rusia numeşte formalism şi tot ceea ce ea deportează sau ucide neîncetat de zece ani, este Europa. Pictori, scriitori, cineaşti, filosofi, muzicieni sînt suspectaţi că ar fi sub influenţa "putredei Europe". Eisenstein, Babel, Prokofiev sînt europeni. Spiritul Europei este o **primejdie** pentru o industrie faraonică. Condamnarea lui Picasso la Moscova nu este cîtuşi de puţin un accident: ea se vrea o apărare a planurilor cincinale.

Dacă artiştii mor la timp sînt înhumaţi cu onoruri în zidul Kremlinului, dacă întîrzie, sînt înhumaţi fără onoruri în lagărele de muncă din Siberia.

Adevăratul motiv pentru care Rusia nu este europeană nu are nimic comun cu geografia: motivul este voinţa rusă. (...)

"Dacă e să priveşti tirania, nu te mai trezi!"

Drama actuală a Europei este moartea omului. Odată cu bomba atomică, şi chiar dinainte, era clar că ceea ce secolul XIX numise "progres" avea un preţ greu de plătit. Era limpede că lumea a devenit dualistă şi că imensa speranţă nu mai era valabilă, în afara pasivului pe care omul l-a investit în viitor.

Dar dispariţia optimismului din secolul XIX nu înseamnă dispariţia gîndirii umane! De cînd se întemeiază voinţa pe optimismul imediat? Dacă ar fi fost aşa, n-ar fi existat niciodată Rezistenţa franceză de dinainte de 1944. Aşa cum spune o veche şi celebră frază: "Nu e nevoie să crezi pentru a acţiona..." şi mai departe ştiţi cum e.

Da, omul trebuie structurat din nou, dar nu cu imagini de Epinal. Deocamdată, Europa apără cele mai înalte valori intelectuale din lume. Şi pentru a realiza asta e suficient să ne închipuim că e moartă. Dacă am ajunge ziua în care "stuful unduitor şi murmurînd" ar năpădi terenul pe care a fost Florenţa şi cel pe care a fost Parisul, credeţi că ar dura mult pînă cînd aceste locuri ilustre s-ar regăsi în memoria noastră ca spaţii sacre?

Doar noi nu mai credem în Europa: lumea priveşte în continuare cu sfioasă şi distantă veneraţie aceste bătrîne mîini bîjbîind în întuneric...

Nu e pentru prima oară cînd Europa nu se mai defineşte în cuvintele libertăţii ci în termenii destinului. Nu ne mergea foarte bine nici pe timpul bătăliei de la Mohács. Nu ne mergea foarte bine nici cînd Michelangelo grava pe piedestalul statuii **Noaptea**: "Dacă e să priveşti tirania, nu te mai trezi!"

Nu se pune problema supunerii Europei. Să ne lase în pace cu poveştile astea! Există, pe de o parte, ipoteza Europei ca element capital al civilizaţiei atlantice. Şi mai există o întrebare: ce va deveni Europa în structura sovietică? Civilizaţia atlantică cheamă şi în fond respectă (în termeni culturali) cultura; structura sovietică dispreţuieşte trecutul, urăşte prezentul şi nu acceptă decît un viitor în care nu rămîne nimic din ceea ce a fost.

Valorile europene sînt ameninţate dinăuntru de tehnicile născute de mijloacele care se adresează pasiunilor colective: presa, filmul, radioul, publicitatea – într-un cuvînt "mijloacele de propagandă". În stilul nobil, acestea se numesc tehnici psihologice.

Ele au fost elaborate, în special, în ţările despre care am vorbit. În America ele sînt, în principal, în serviciul unui sistem economic şi tind să-l oblige pe individ să cumpere. În Rusia, ele sînt în serviciul sistemului politic şi tind să-l constrîngă pe cetăţean la adeziunea fără rezerve la ideologia conducătorilor; în acest scop, aservesc în întregime individul.

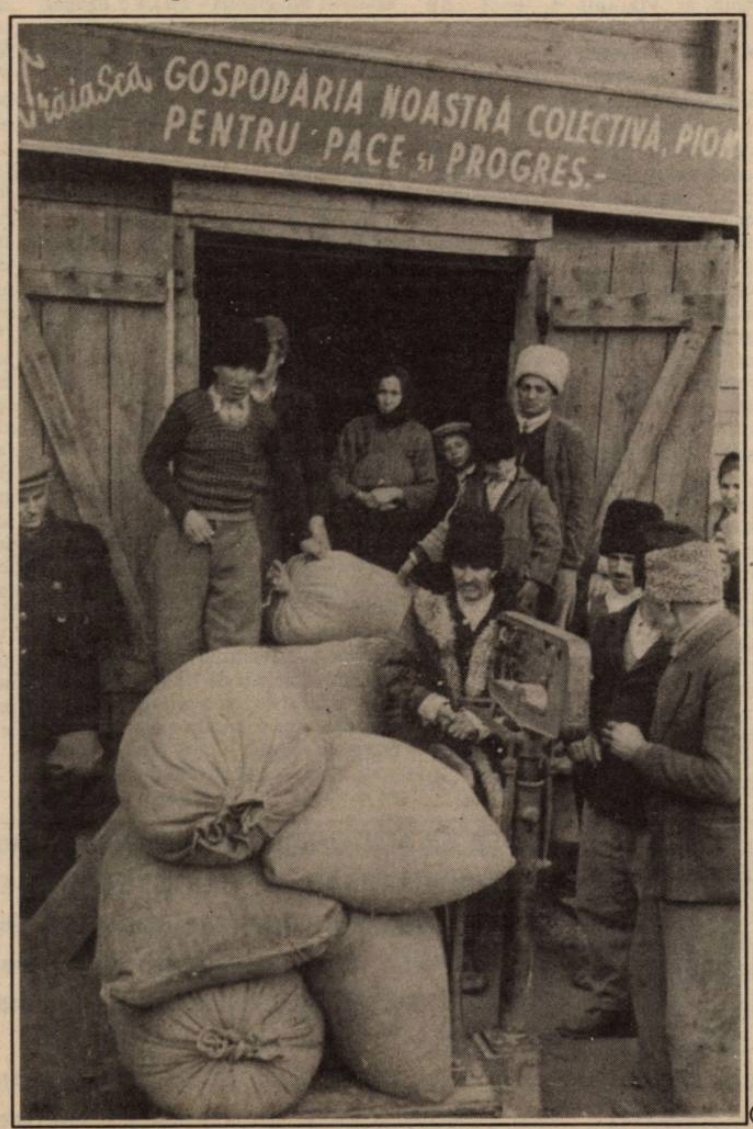

Să nu confundăm acţiunea acestor tehnici în ţările lor de origine şi incidenţa acţiunii lor asupra Europei şi în special asupra Franţei. Incidenţa tehnicilor psihologice americane în cultura noastră este secundară, cea a sovieticilor se vrea decisivă.

Să nu discutăm acum despre cultura viitorului, la care se referă mereu psihotehnica rusă. Să vorbim despre ceea ce există: mecanismul tehnicii sovietice în Franţa ajunge practic astăzi la organizarea sistematică a minciunilor eficiente.

Generalul de Gaulle este "adversarul Republicii" (pentru că a restabilit-o?), "contra evreilor" (pentru că a abrogat legile rasiale?), "împotriva Franţei"; este instructiv că se poate scrie, fără teamă de ridicol, măcar o dată pe săptămînă că este împotriva Franţei cel care, în timpul teribilei adormiri a ţării, i-a menţinut onoarea ca un vis invincibil...

Interesant e că, desigur, staliniştii ştiu la fel de bine ca şi noi că toate acestea sînt în întregime false. E la fel ca în tehnicile publicitare: în acelaşi ambalaj se împachetează şi săpunul Cadum şi "zorii luminoşi care cîntă". Se încearcă obţinerea unui reflex condiţionat, adică se face în aşa fel încît un anumit vocabular, sistematic legat de anumite nume, conexează la aceste nume sentimente pe care acest vocabular le numeşte obişnuite. A dota adversarul cu păcatele proprii, pentru ca cititorul să nu mai înţeleagă nimic, este de asemeni un procedeu banal. De exemplu: "partidul american".

Nu vreau să discut acum despre temeinicia sau nimicnicia acuzaţiilor din articolele publicate în **L'Humanité**, ci doar să arăt ce tehnici sînt folosite pentru acţiunile psihologice pe care omenirea le cunoaşte de cîteva secole. În plan intelectual prioritate are dezonorarea adversarului care face imposibilă discuţia. Jean Paulhan a încercat timp de un an să-i convingă pe stalinişti că a spus ceea ce a spus: totul a fost zadarnic.

Atacul permanent pe plan moral: acest mod de a gîndi nu pretinde că adversarul este un adversar, ci, ceea ce se numea în secolul XVIII, un scelerat.

Sunetul unic al acestei propagande este indignarea. (E de altfel, partea ei cea mai obositoare). Şi acest sistem, care se întemeiază pe postulatul fundamental că scopul scuză mijloacele – şi deci nu există morală, ci doar scopuri – este sistemul de propagandă cel mai tenace şi mai infiltrat în morala cotidiană pe care l-am cunoscut.

Această tehnică tinde să obţină, în sfera spiritului, fie aliaţi, fie (în Rusia) stalinişti.

În ceea ce-i priveşte pe aliaţi:

Întîi e vorba de o străveche mistificare: mistificarea creştină şi etică. În Franţa, unul din elementele cele mai profunde ale stalinismului a rămas inseparabil legat de marea chemare creştină. Dar acum ştim preţul acestor glume.

Apoi e vorba de mistificarea naţională: aceasta recuperează toată politica stalinistă de la Kominform încoace. Este vorba despre încercarea de a împiedica în toate ţările din occident orice reviriment economic, deoarece astfel ele s-ar apropia de Statele Unite şi de Anglia. În acest scop se inventează "apărarea naţională a ţărilor ameninţate de americani".

Staliniştii vor să adauge elementului muncitoresc, elementul burghez: deci se tentează consolidarea unei ideologii în care partidul comunist este – cum se spune – forţa dinamică, în aşa fel încît nu se apelează nici la datele ruseşti, nici la datele luptei de clasă, ci la datele experimentate în timpul Rezistenţei – uniunea tuturor forţelor sincer naţionale sub mască comunistă, în beneficul Moscovei.

Urmează mistificarea perspectivei istorice. Iarăşi spun că a venit vremea să înlocuim întrebarea "Ce-i asta?" cu voinţa de a explica mereu semnificaţia ascunsă, de preferinţă istorică a ceea ce este. Se face teoria realismului socialist în pictură - şi, desigur, e o teorie posibilă, ca oricare alta, dar ce tablouri se fac? Nu se fac tablouri realist socialiste, ci icoane ale lui Stalin, în stil Deroulède.

Bernanos poate fi condamnat, în absolut, în numele unui proletariat mitic, dacă n-ar trebui să admirăm în acelaşi timp romanele lui Garaudy. Ah! Cîte speranţe trădate, cîte insulte şi cîţi morţi, pentru ca în cele din urmă să se modifice Biblioteca Roz!

Şi apoi mai e celebra mistificare a continuităţii revoluţionare. După cum toată lumea ştie, mareşalii plini de decoraţii sînt urmaşii colegilor lui Lenin. Aici e totuşi nevoie de o explicaţie: şi André Gide şi eu am fost rugaţi să-i prezentăm lui Hitler un protest împotriva condamnării lui Dimitrov, nevinovat de incendiul din Reichstag. A fost o mare onoare pentru noi (şi nu eram prea mulţi). Acum, fiind la putere, Dimitrov îl spînzură pe nevinovatul Petkov. Cine s-a schimbat? Gide şi cu mine, sau Dimitrov?

Dintru început marxismul a recompus lumea după principiile libertăţii. Libertatea sentimentală a individului a jucat un rol imens în Rusia lui Lenin. El i-a comandat lui Chagall frescele de la Teatrul Evreiesc din Moscova. Astăzi, stalinismul îl repudiază pe Chagall; cine s-a schimbat?

Una din cărţile mele, **Condiţia umană**, i-a interesat la timpul său pe mulţi ruşi. Eisenstein a vrut să facă un film pe muzica lui Şostakovici, Meyerhold a vrut să facă un spectacol de teatru pe muzica lui Prokofiev... O singură carte poate oferi un palmares suficient pentru moarte şi abjurare? Mi se va spune că nu cunosc dialectica: nici ocnaşii n-o cunosc, iar cadavrele cu atît mai puţin.

Au fost nenumărate rupturi: Victor Serge, Gide, Hemingway, Dos Passos, Mauriac şi alţii. E fals să se considere că ele ar avea vreo legătură cu problema socială. Deoarece n-a fost niciodată vorba ca "zorii luminoşi care cîntă" să se identifice cu acest vaiet prelung care urcă de la Marea Caspică la Marea Albă şi că acest cîntec va aparţine ocnaşilor.

De la această tribună nu reneg Spania. Să mi se arate, într-o zi, un stalinist care îl apără pe Troţki!

Titlul şi subtitlurile aparţin redacţiei

© 1

Introducere în studiul îngerilor (III)

X. De la Platon la Sartre, dispunem de o foarte ramificată **analitică a imaginației** care însă, în loc să consolideze conturele termenului, le-a relativizat. Imaginația a apărut cînd ca simplă "fantezie", opusă raţiunii şi bunului simţ (Descartes), cînd ca o oarecare capacitate combinatorie, fără putere creatoare (Diderot), cînd, dimpotrivă, ca o veritabilă "regină a facultăţilor" (Baudelaire). S-a înţeles însă, încă de timpuriu, că există o formă degradată a imaginaţiei, imaginația care inventează formaţiuni arbitrare, "fantasmagorii", "capricii", şi o formă nobilă a imaginaţiei, imaginația producătoare de lumi consistente, quasi-autonome, imaginația care sesizează şi descrie **aspectul "imagine"** al realului, zona lui de virtualitate. Voltaire deosebea **l'imagination passive**, înţeleasă ca pură închipuire, de o **imagination active**, creatoare. E faimoasă distincţia lui Coleridge între înşelătoarea **fancy** şi legitima **imagination**. În mediul bizantin, datorăm lui Grigorie Palama (+ 1359) o suită de reflecţii plină de consecinţe pentru estetica "imaginii". El opune unei imaginaţii de tip "omenesc", legată de conformitatea sufletului cu trupul (şi deci determinată fiziologic), o specie a imaginaţiei, pe care o numeşte "divină", eliberată de amprenta corporalităţii şi orientată nu spre eludarea artificială a realului, ci spre **instaurarea** unor noi "trepte" ale lui. Jung regăseşte "imaginaţia divină" în cîteva tratate alchimice (vezi **Psychologie und Alchemie**) care o definesc drept "corp subtil al sufletului", **astrum in homine**; e vorba, deci, de o înzestrare "cerească" de aceeaşi natură cu înzestrarea creatoare a lui Dumnezeu şi, ca atare, infinit mai "productivă" decît stricta fantezie omenească. La o asemenea înzestrare se referă, probabil, Borges cînd, în prefaţa "manualului" său de zoologie fantastică, admite că, oricît de spectaculoasă, imaginaţia "artistică" nu poate concura imaginaţia care se exprimă în formele realului însuşi: animalele adevărate sînt mai numeroase şi mai stranii decît cele ale ficţiunii. Neoplatonismul, fie în varianta lui renascentistă (cu ecouri care se percep pînă în secolul 19, la romantici), fie în prelucrările lui islamice (la Avicenna - sec. 11 - sau la Ibn Arabi) ne oferă comentarii dintre cele mai subtile pe tema imaginaţiei "divine" înţeleasă - după spusa lui Alexandre Koyré - drept un "intermediar magic între gîndire şi fiinţă", drept "întruchipare a gîndirii în imagine şi implantare a imaginii în fiinţă". E limpede că ne aflăm dincolo de accepţiunea comună a "fanteziei". Fantezia (**Die Phantasey**) - în termenii lui Paracelsus - "ist nicht **Imaginatio**, sondern ein Eckstein der Narren". Dimpotrivă, imaginaţia, **imaginatio vera** e calea regală de acces către o rubrică a realului care nu e nici a particularului concret (lumea senzaţiilor), nici a universalului logic (lumea ideilor), ci a unui universal metafizic, alcătuit din "imagini", adică din forme care, fără a fi "abstracte", sînt, totuşi, necorporale. **Imaginatio vera** e "gîndire în imagini", e capacitatea de **a vizualiza** realităţi trans-vizuale, de a incorpora spiritul. Cînd Giordano Bruno declara că "a înţelege e a «specula» cu imagini" (**Intelligere est phantasmata speculari**) - el are în vedere, cu siguranţă, tocmai o facultate de acest tip, indispensabilă pentru a intui **realitatea** spiritului, pentru a înţelege, de pildă, lumea simbolurilor, a epopeilor mistice, a literaturii hermetice în genere (Ciclul Graalului, Ciclul Niebelungilor, "Chemische Hochzeit" a lui J. Valentin Andreae, Le Roman de la Rose, textele lui Raymundus Lullus etc.) A sesiza **specificul** acestei forme a imaginaţiei, diferenţa care o separă de fantezia comună, e a sesiza diferenţa dintre texte ca cele invocate adineaori şi romanul obişnuit, sau, în alt plan, diferenţa dintre alegorie şi simbol. A **nu** deosebi între imaginaţia "omenească" şi cea divină e a nu vedea între "Comedia umană" a lui Balzac şi Biblie decît o diferenţă de grad. E ceea ce Henry Corbin numeşte undeva - o variantă de "surditate hermeneutică", un fel de a nu avea "ureche" pentru o categorie de texte foarte riguros delimitată. Şi pentru că l-am pomenit pe Corbin, trebuie să spunem că îi datorăm esenţialul, în efortul pe care îl face de a defini **imaginatio vera**. Pentru a clarifica lucrurile, el a pus în circulaţie un concept - conceptul de "imaginal" (distinct de "imaginar") - decisiv, din punctul nostru de vedere, pentru înţelegerea oricărui discurs mistic. Nu e vorba de o pură invenţie terminologică, ci de un decalc latin după o expresie arabă, care constituie cheia platonismului persan reprezentat, între secolele 11 şi 16, de cîţiva mari gînditori ca Shorawardî sau Mollâ Sedrâ. Expresia arabă este **'âlam al-mithâl** (sau **'âlam al-khayâl**), iar decalcul latin al lui Corbin este **mundus imaginalis**.

XI. **Mundus imaginalis** e lumea intermediară dintre lumea corpurilor (a existenţelor materiale) şi lumea Intelectului pur, a existenţelor spirituale. E, prin urmare, **lumea sufletului**, o lume în care spiritul şi corpul se întrepătrund, o lume de imagini, **imaginală**, dar la fel de puţin **imaginară** ca şi lumile care o flanchează. În această lume au loc "viziunile", "revelaţiile", teofaniile de tot soiul şi resurecţia postumă a sufletelor. În această lume, în care nu există spaţiu şi în care timpul e reversibil, Absolutul coboară atît cît este necesar pentru a se arăta creaturilor sale. E lumea în care spiritul capătă densitate şi densităţile devin diafane. (Un alt platonician, de la Cambridge de data aceasta, Henry More, vorbea - în secolul 17 - despre **spissitudo spiritualis**; Oetinger, discipol, din sec. 19, al lui Böhme şi Swedenborg, invoca acelaşi univers intermediar prin termenul **Geistleiblichkeit, caro spiritualis**, iar Swedenborg însuşi îşi recolta "informaţiile" dintr-o lume a "aparenţelor reale" - **apparentiae reales**.) Aceasta este **lumea îngerilor**. Este ea o lume "obiectivă"?

1). Nu, dacă "obiectiv" înseamnă "localizabil". "Nu se poate spune **unde** se află această lume imaginală - precizează Corbin. Cine **a văzut-o**, nu o poate **arăta** altora. De aceea, i se mai spune şi «teritoriul lui **non-unde**» (pers. **Nâ-kojâ-abad**), în sensul că nu te poţi orienta spre el referindu-te la coordonatele lumii geografice sau astronomice".

2). **Mundus imaginalis** nu e o lume "obiectivă" nici dacă "obiectivitatea" presupune "exterioritatea autonomă". **Mundus imaginalis** e la hotarul care desparte exterioritatea de interioritate. Pentru a se manifesta, ea are nevoie de aportul imaginaţiei "vera", de "activarea" unei facultăţi lăuntrice anume constituite pentru perceperea ei. Fără intervenţia acestei facultăţi, lumea imaginală e o simplă existenţă virtuală, la fel ca universul extern pentru un orb.

Este, atunci, lumea îngerilor, lumea imaginală, o lume "subiectivă"?

1). Nu, dacă "subiectiv" înseamnă "închipuit", "imaginar", valabil doar în limitele unui delir solitar. **Imaginatio vera** nu e o **Einbildungskraft**, o specie a inventivităţii interioare; ea e mai curînd o **Vorstellungskraft**, o capacitate de a transfera invizibilul în vizibil, de a **pro-pune** spiritului imagini revelatoare. **Imaginatio vera** nu e o facultate **fără obiect**, o simplă surescitare a fanteziei individuale. Dimpotrivă, aşa cum simţurile fizice au un obiect (lumea sensibilă) şi aşa cum intelectul are un obiect (lumea ideilor), **imaginatio vera** îşi află **obiectul** în **mundus imaginalis. Mundus imaginalis**, ca loc de apariţie a formelor imaginale, are o certă consistenţă ontologică şi se oferă, ca atare, unei modalităţi de cunoaştere specifice: **cunoaşterea imaginativă**, cu instrumentul ei caracteristic: **percepţia imaginală**.

2). Lumea îngerilor nu e "subiectivă", nici dacă "subiectiv" înseamnă strict "psihologic". **Mundus imaginalis** nu e un "accident" al vieţii interioare, un fenomen psihic. "Viziunea" pe care o are un profet, e desigur, viziunea **sa**. Dar **toţi** profeţii se întîlnesc într-un **spaţiu comun al viziunii** şi, dacă vorbesc între ei, ştiu că vorbesc despre acelaşi lucru. Spaţiul comun al viziunii e, deci, **nu** subiectiv, ci **inter-subiectiv** şi, de fapt, **trans -subiectiv.**

Analogia vizuală cea mai la îndemînă pentru **mundus imaginalis** este universul **oglinzii**. Ca şi formele din oglindă, formele imaginale sînt un insolit amestec de evidenţă şi inefabil. Oglinda recepţionează şi reflectă, fără a incorpora. Ceea ce vedem în spaţiul ei nu face parte din substanţa ei, dar nu s-ar putea vedea fără transluciditatea acestei substanţe. Imaginea din oglindă e în alt spaţiu decît noi, dar nu intră în mişcare decît prelungind mişcarea noastră: se apropie de noi cînd ne apropiem de ea şi încetează să mai existe, dacă încetăm să o mai privim. Totul e suspendat în **apropierea de neatins** a purei vizualităţi. Cel care se contemplă în oglindă - spune Ibn Arabi - ştie că ceea ce vedem nu e tocmai imaginea sa, dar nu poate nega că e, totuşi, imaginea sa. El ştie, de asemenea, că imaginea nu e **în** oglindă, nici **între** oglindă şi el. Ce vede el atunci? Ce este acest pozitiv - negativ, existent -inexistent, ştiut - neştiut din oglindă? E un "paradox simbolic" - conchide Ibn Arabi - prin care ni se sugerează în ce direcţie trebuie să căutăm sensul oricărei teofanii. Relaţia dintre optică, katoptrică şi angelologie e

identificabilă atît în spaţiul european cît şi în cel oriental, ori de cîte ori e vorba de mistica luminii, de problema manifestărilor divine şi de ierarhia lumilor necorporale. Lumea îngerilor - **mundus imaginalis** - stă ca o oglindă între lumea lui Dumnezeu şi lumea oamenilor, aducîndu-le pe amîndouă într-o nesperată contiguitate. Lumea îngerilor aduce în acelaşi plan "văzutele şi nevăzutele" (**visibilia et invisibilia**), distanţele ireconciliabile, dichotomiile.

XII. Ca "teorie a proximităţii", angelologia poate deschide un domeniu de investigaţie cît se poate de fertil pentru lumea de azi, o lume care nu şi-a găsit încă amplasamentul optim în intervalul dintre extreme. Evident, o anumită utilizare a raţiunii şi a bunului simţ poate decide că a vorbi, azi, despre îngeri e o extravaganţă, o încercare de a reînvia legenda. Şi e un fapt că, pentru omul modern, îngerul e rareori mai mult decît prilejul unui surîs. "În viaţa modernă - spune un teolog contemporan (Johannes Wagner), îngerul apare - chiar şi atunci cînd existenţa lui nu e contestată - ca o fiinţă aflată în retragere; el seamănă, ca să recurgem la o metaforă, cu locuitorul străvechi al unui ţinut - cu indianul Americii de Nord, de pildă - care, alungat de pe proprietăţile sale nu mai are nici o putere şi trăieşte în rezervaţii. Sigur, e încă viu, se poate vorbi cu el, se pot povesti multe despre ce a însemnat el cîndva, dar, în realitate, el nu mai e pentru conştiinţa contemporană decît o fabulă". Cum s-a ajuns aici? Ce ne lipseşte pentru a regăsi - dincolo de prejudecăţi - interesul pentru **mundus imaginalis**? Dar poate că nu ne lipseşte ceva, ci **ne prisoseşte** ceva. Nu mai dispunem de simplitatea Venerabilului Beda care, cînd întîrzia la Vigilae, îşi închipuia că îngerii privesc, nemulţumiţi, prin biserică şi se întreabă: **ubi est Beda?** Sîntem mai rezonabili şi mai maturi. Rezonabil şi matur e - într-un pasaj vechi testamentar (Numeri, 22) - şi Balaam, cel care, la rugămintea Moabiţilor şi împotriva cuvîntului lui Dumnezeu e gata să treacă de partea duşmanilor poporului lui Israel. El îşi înşeuează măgăriţa şi porneşte la drum. Pentru a-l opri, Dumnezeu trimite în trei rînduri în întîmpinarea lui un înger. În trei rînduri, măgăriţa lui Balaam vede îngerul şi se opreşte, în vreme ce Balaam nu-l vede şi îşi bate, contrariat, măgăriţa îndărătnică. Rezonabil şi matur e şi Descartes, cînd nu mai acceptă angelologia decît ca pe expresia unui scuzabil conformism religios. Ceea ce nu l-a împiedicat pe Leibniz să-şi scrie monadologia pornind de la cartea despre îngeri din **Summa** lui Thoma de Aquino. Poţi fi, desigur, de partea lui Descartes. Dar încercarea noastră se justifică prin aceea că, din punctul nostru de vedere, e preferabil să fii de partea lui Leibniz, a Venerabilului Beda şi a măgăriţei lui Balaam.

Andrei PLEŞU

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefoane: 633.74.03 - 633.31.21 ● Telefax: 312.75.59 -312.89.05 ● Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET SA ● Abonamentele se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, et. 1, cam. 9, tel. 633.11.62 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.009.401.30.03- BRCE ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU, Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Dora MEZDREA, Teodor SUGÁR (secretar general de redacţie), Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (secretar general de redacţie), Mircea VASILESCU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU
Tiparul executat la PROGRESUL ROMÂNESC SA, Calea Plevnei 114, tel. 637.71.96

Anul I
nr. 13
9-15 aprilie 1993
16 pagini 50 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE

DIRECTOR: ANDREI PLEȘU

©-M. Oroveanu

Din sumar :

◆ *Ştefan Aug. DOINAŞ:*
Comunismul rezidual
- pagina 2

◆ *Mircea IORGULESCU:*
Dispariția imunității
la prostie
Andrei PLEŞU:
Scrisoare deschisă
către Virgil Ierunca
- pagina 3

◆ *Divanul DILEMEI:*
Invitați – Radu Toma,
Mircea Nedelciu,
George Pruteanu,
Ștefan Cazimir
- paginile 4-5

◆ *Z. ORNEA:*
Parlamentul
de altădată
- pagina 6

◆ *Limbajul (inclusiv de lemn) – de la reclamă la discurs politic*
Articole de
Mircea VASILESCU,
Ovidiu VERDEŞ,
Cezar TABARCEA
- paginile 8, 9, 10

◆ *Petre ROMAN:*
Din experiența
românească
postrevoluționară
- pagina15

EDITOR: FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Într-un oraș oarecare,
Ca și Bucureștiul de mare,
Unde lumea în piață iese
Și încoace-încolo se țese,
Printre cei ce vînd producte
Și fel de fel de fructe,
Unde răsună haznale,
Trîntindu-se pe tablale,
Unde unii iau, dau, număr,
Alții încarcă, brață, mîini, umăr,
Unde glasuri și guri multe
Nu stau să se mai asculte,
Vorbind orice-n gura mare,
Altul de ei habar n-are.
Unde mulți casc' guri degeabă
Și de sănătăți se-ntreabă...

ANTON PANN

Mai-mult-ca-prezentul

Comunismul rezidual

12. Machiavelismul necesar

Democraţia nu rezidă în partide, ci între partide.
Giovani Sartori

A fost nevoie să treacă trei ani de zile (răstimp în care - sub diverse costumaţii pretins democratice şi reformiste-nostalgicii comunismului s-au instalat solid la putere, înlocuind cu oameni din fosta structură de partid noua administraţie de stat) pentru ca, în fine, opoziţia să dea nişte vagi semne că s-ar fi trezit din letargia ei legănată de ariile frumoase ale unui romantism şi eticism cu totul depăşite. Aceste semne apar, deocamdată, în presă. "Nu există alternativă la compromisul politic", scrie Stelian Tănase. "Compromisul este viitorul României", afirmă Dan Amedeu Lăzărescu. Dar ele se fac simţite şi în sfera politicii, unde opoziţia - care s-a exclus singură, imediat după alegeri, de la proba puterii - pare acum dornică de a lua parte la guvernare. Aşadar, dispusă la un compromis care, acum cîteva luni, i se părea... compromiţător.

Foarte bine! Numai că un compromis devine realizabil şi iminent abia atunci cînd ambele părţi, care se află în conflict, au interesul de a-l realiza. Or, ce fel de interes ar împinge Puterea actuală, bine aşezată peste tot, să dorească vreun compromis?... Interesele ţării? Să fim serioşi! Ce considerente, de ce ordin, ar putea să împiedice partidul majoritar în Parlament, în alianţă cu cîteva formaţiuni politice aflate la cele două extreme ale spectrului nostru politic, să susţină - ceea ce şi face, de altfel! - că interesele sale corespund perfect intereselor poporului? Adversarii susţin că acest partid este incapabil să gestioneze criza actuală, şi că datoria lui morală ar fi să renunţe la putere. Să fim serioşi!... Unde s-a mai văzut un partid de guvernămînt care să-şi cedeze locul, pentru a permite adversarului său politic să demonstreze că e mai capabil decît el însuşi?... Aşa ceva se întîmplă, eventual, într-o democraţie reală, unde doxocraţia constituie o forţă eficientă, unde societatea civilă e în stare să oblige Puterea să renunţe la putere, unde democraţia e asigurată de relaţia dintre partide. Dar aşa ceva nu se poate întîmpla la noi, unde opinia publică, poporul în general, plătesc tribut gras **comunismului rezidual**. La noi, aşa cum scria Florin Iaru, refuzul oricărui compromis nu mai este acum apanajul unei opoziţii care înţelegea să facă politică bazată pe principii etice. Nu: în situaţia actuală, cei care se arată refractari la orice dialog, la orice înţelegere, sunt tocmai vechii comunişti tolăniţi comod în jilţurile unei puteri pe care nici n-o visau pe timpul dictatorului căruia-i lingeau tălpile.

În asemenea context socio-politic-moral, cîtă dreptate are Corneliu Coposu, cînd pretinde că "reaua credinţă piere prin ea însăşi"? Cum mai poate liderul P.N.Ţ.C.D. să spună: "nici una din gugumăniile care s-au spus despre mine în 1990 n-a fost reluată în noua campanie electorală"?... E drept, nu s-a repetat, de pildă, gugumănia că domnia sa ar fi fost în străinătate în toţi aceşti ani de dictatură şi că n-ar fi mîncat salam cu soia, ca noi. În schimb, s-a afirmat ceva mult mai grav, şi chiar de către cel ce avea să devină preşedinte al ţării: şi anume - că fruntaşul ţărănist ar fi întocmit - în cadrul unui neiertător "proces al comunismului" - liste negre cu sute de oameni, simpli membri de partid cîndva, care ar urma să fie judecaţi. Oare o atare afirmaţie nu constituie o reală probă de "rea credinţă"? Aici nu e vorba doar de discreditarea politică a adversarului; e vorba de alimentarea unei adevărate psihoze, existente în electorat, - aceea că oameni care n-au nici o vină vor fi totuşi traşi la răspundere de către un partid al răzbunării. O atare afirmaţie este doar o pietricică; dar, aruncată cu dibăcie şi la momentul oportun, ea tulbură teribil pînza freatică a **comunismului rezidual** al populaţiei.

Iată de ce mă întreb: cît timp, şi ce experienţă a bîjbîielii şi neputinţei politice, îi vor trebui Convenţiei Democratice pentru a-şi schimba însuşi **felul de a gîndi politicul?** Dacă aş vrea să fiu sarcastic şi hiperbolic, aş putea să spun că din ianuarie 1990 şi pînă astăzi opoziţia din România şi-a dus campaniile politice în lumina celor zece porunci biblice. Cît timp se mai poate considera că o asemenea politică poate să fie eficientă împotriva **comunismului rezidual** al societăţii noastre, ale cărui metode de lucru le-am parcurs în capitolele precedente ale acestei analize? Se pare că opoziţia nu are încă antidot la "jocul" extrem de abil şi lipsit de orice scrupule al partidului de guvernămînt care se menţine ca atare şi decide în Parlament sprijinit simultan din dreapta de P.U.N.R. şi P.R.M., iar din stînga de P.S.M. Mai există naivi care să creadă că F.D.S.N.-ul ar trebui să se simtă "pătat" de asemenea alianţe? Să fim serioşi!... În bună tradiţie bolşevică, conform unui cunoscut scenariu istoric (care vai! se repetă), partidul majoritar s-a dezbărat de "menşevicii" lui Petre Roman, iar după ce-şi va fi atins ţelurile se va descotorisi şi de actualii săi "tovarăşi de drum". Opoziţia n-are nimic de învăţat din fidelitatea cu care se realizează zi de zi acest scenariu?

În mod paradoxal, aş zice, deşi, în cadrul Convenţiei Democratice, fiecare partid ţine mult la identitatea sa, această grijă excesivă faţă de interesele proprii nu se conjugă azi la noi - aşa cum ar fi normal - cu acceptarea **jocului politic** ca atare. Încă nu se vede clar că regulile acestui joc sunt extramorale? Un idealism politic, căruia osînza de moralitate de pe burtă îi anulează orice vioiciune de reacţie, nu poate fi decît perdant. Opoziţia şi-a dezvăluit acest joc păgubos încă din primele zile după Revoluţie: atunci cînd puterea provizorie a fost confiscată nu de către victimele şi opozanţii comunismului (unii abia eliberaţi din temniţe), ci de către tovarăşii de ieri ai lui Ceauşescu, deveniţi în ultimul timp rivalii lui la domnie, care s-au dovedit extrem de agili în a pune mîna pe pîrghiile de comandă. Unora dintre ei li se întocmeşte acum, cu migală, cîte un adevărat... "dosar de disident". De ce nu, la urma urmei?... De atunci şi pînă acum, timp de trei ani, anumiţi oameni politici nu s-au deprins încă să raţioneze în funcţie de Statul care există realmente azi la noi, nici în funcţie de personalul politic instalat la cîrma lui. Ei judecă încă în funcţie de o idee de Stat - Statul de drept - pe care o cultivă cu obstinaţie, împotriva oricăror stări de fapt evidente, şi în funcţie de o visată clasă politică, pe care o credităză în mod generos cu o seamă de principii etice. Aceşti bărbaţi politici se comportă ca şi cum, în această situaţie dată şi inconturbabilă, ei ar mai avea de ales între diverse concepţii despre politică. Pentru ei, politicul - încă plin de pulberea glorioasă a trecului - este încă acel splendid exerciţiu practic cu finalitate naţională, supus unei doctrine cu implicaţii religioase, etice, justiţiare etc. Or, o asemenea viziune n-are nimic comun cu ceea ce se practică azi la noi: realitatea noastră ne divulgă, fără menajamente, că o politică este eficientă în măsura în care nu se logodeşte cu nici o doctrină, în măsura în care nu are pretenţia de a fi o politică generală şi generoasă, pusă în slujba unor valori sau speranţe, ci o practică eficace în planul concret al datelor realului. Machiavelism? Fără îndoială! Numai că machiavelismul acesta constituie realismul necesar al zilelor noastre, el este numele istoric a ceea ce astăzi se cheamă **autonomia politicului**. Această autonomie se manifestă - că vrem sau nu - îndeosebi faţă de morală. Separaţia între politică şi morală se poate face (Cf. André Comte-Sponville: **Une éducation philosophique**, P.U.F., Paris 1989, pp.126-127) fie în beneficiul moralei (şi atunci avem de a face cu **cinismul moral** al lui Diogene, cel din butoi, pentru care virtutea lipsită de putere valorează mai mult decît puterea lipsită de virtute), fie în beneficiul politicii (şi atunci ne găsim în faţa **cinismului politic** al lui Machiavelli, pentru care puterea fără virtute valorează mai mult decît virtutea fără putere). Ar fi de dorit să se înţeleagă, mai ales cînd lucrul acesta se vede limpede zi de zi, că, în politică, scopul nu numai că scuză mijloacele, dar le justifică fără ca el, scopul, să aibă vreo justificare: după Machiavelli, singura normă valabilă în politică este eficacitatea, care contează în aceeaşi măsură pentru a impune tirania (a se vedea **Il Principe**) sau pentru a apăra republica (a se citi **I Discorsi**). Virtutea politicii stă în a învinge, nu în a fi morală; singurul criteriu de apreciere în sfera ei este reuşita. În a sa celebră **Istorie a literaturii italiene**, (Editura pentru Literatură Universală, Bucureşti 1963, pp.544-545), Francesco De Sanctis scrie următoarele ca rezumat al ideilor lui Machiavelli: "Politica sau arta guvernării are drept conţinut al ei nu o lume etică, determinată de legile ideale ale moralităţii, ci lumea reală, aşa cum există ea într-un loc anumit şi într-un timp anumit. A guverna înseamnă a înţelege şi a regula forţele care mişcă lumea. Om de stat este acela care ştie să calculeze şi să mînuiască aceste forţe, pentru ca apoi să le îndrepte potrivit scopurilor sale".

Dacă **motto**-ul din fruntea acestor rînduri e adevărat, înseamnă că oricît s-ar strădui opoziţia - comportîndu-se conform unei minime principialităţi etice - să asigure un climat democratic societăţii politice de la noi, adevărata atmosferă în care vom evolua este totuşi condiţionată de comportamentul **tuturor** partidelor de pe eşichier. Or, suntem departe de a constata că jocul politic al anumitor formaţiuni s-ar desfăşura conform anumitor scrupule, unanim acceptate. Unii "joacă" tare şi pe ascuns, ştiind că propaganda care le-a adus succesul în alegeri este singura cîştigătoare, tocmai pentru că le pune în mînă marele, regretabilul, inevitabilul atu al acestui timp şi loc: **comunismul rezidual.**

A nu ţine cont de această **realitate** ar fi o prostie; iar a fi prost în politică - înseamnă a fi imoral.

Dar, atunci, ce se întîmplă cu **omul democrat?** Să fie această sintagmă doar numele modern al unei **fata morgana** apărînd în calea celor care - mutilaţi de diverse torturi, dar cu speranţa încă intactă - ies tîrîndu-se pe brînci din totalitarism? Oare omul democrat nu e decît propria noastră siluetă, prizonieră a orizontului, care - deşi încercăm în fel şi chip să ne apropiem de ea - rămîne mereu la aceeaşi distanţă de noi? Dacă machiavelismul politic este necesar, omul democrat mai e oare realizabil?

Mă tem că nu ne este îngăduit să ne facem prea multe iluzii. Mie, personal, omul democrat îmi apare ca un pariu cu viitorul. De ce? Pentru că statuia lui Lenin poate fi dărîmată în mai puţin de o zi; dar imaginea ei nu poate fi raclată cît ai bate din palme de pe retina coreligionarilor săi. Chiar şi soclul acelei statui poate fi uşor demolat cu tîrnăcoapele; dar o bună bucată de vreme pe locul acela nu va mai creşte iarba. Pentru ca omul democrat - care este omul raţionalului, al respectului faţă de celălalt şi al dialogului - să capete iarăşi viaţă şi forţă numerică la noi, machiavelismul devine necesar: el se impune ca singura armă într-o luptă (nedorită, dar obligatorie) pentru eliberarea de **comunismul rezidual** şi de cei ce "joacă" fără scrupule cartea lui; adică împotriva comandanţilor fanatici şi soldaţilor abrutizaţi ai unei lumi care, impusă prin teroare, n-a stîrnit decît o imensă eroare. Pentru a învinge o **demonie** a Istoriei, pentru a contracara forţa unor inteligenţe malefice care falsifică raţionalul, calcă în picioare respectul şi viciază dialogul interpersonal, e nevoie de forţă şi inteligenţă.

Ştefan Aug. DOINAŞ

Aduse cu poşta

Stimate Domnule Director,

Aş dori să spun cîte ceva pe marginea discuţiei "Între xenofobie şi naţionalism" din "Dilema" nr. 10 a.c., avînd ca participanţi pe Dnii: Ion Coja, Victor Neumann şi Aurelian Pavelescu.

Plec de la ideea că o asemenea discuţie, dacă se vrea fertilă, trebuie să pună în paranteză aspectul psihologic-emoţional al problemei. Desigur elementele emoţionale sînt firesti, ele fiind accentuate la noi de împrejurări specifice (nevoia de a ne raporta la situaţia antebelică - expresie a revenirii la normalitate după 45 de ani aberanţi; aşa numitul internaţionalism promovat în primii 30 de ani de dictatură şi redus de fapt la "dragostea faţă de URSS" mai presus de cea de patrie, internaţionalism înlocuit apoi prin naţionalismul comunist limitat, agresiv, închistat, toate îndepărtîndu-ne, îndeosebi pe plan teoretic, de aprecierea corectă a fenomenului naţional). Totuşi nu trebuie să uităm că istoria a mers înainte şi că deci revenirea la normalitate nu mai poate fi echivalată cu o simplă întoarcere la ceea ce a fost.

Punerea discuţiei pe fundamentul obiectivităţii implică atît însuşirea achiziţiilor de necontestat ale antropologiei culturale contemporane - dată fiind legătura profundă dintre o comunitate şi cultura ei - cît şi problematica lumii actuale, cunoaşterea direcţiilor ei de dezvoltare, în particular tendinţele de apropiere a naţiunilor, caracterul comlex al acestui proces.

În acest sens, înţeleg îngrijorarea colegului meu din tinereţe, prof. Ion Coja, în legătură cu pătrunderea unor modele americane în cultura noastră, precum cel "jalnic" - menţionat de dînsul - fabricat la Hollywood şi pe străzile New York-ului acest model însemnînd "a mesteca chewing-gum şi a te bîţîi după o muzică superficial numită muzică...". Aş sublinia că asemenea modele nu sînt reprezentative pentru cultura americană în care ele nu au o funcţionalitate deosebită, iar străzile New York-ului nu arată deloc a străzi de pierzanie, aşa cum am fost obişnuiţi să tot auzim de zeci de ani; sînt străzile unei mari metropole. A pune astfel problema ne readuce în perioada anilor '50 cînd Coca-Cola era prezentată ca o băutură periculoasă, asemenătoare drogului. Este vorba de aspecte superficiale de modă care au răsunet doar în mintea unor tineri neformaţi, obligaţi ani în şir să aibă comportamente nefireşti vîrstei lor şi care acum "îşi dau drumul". Este adevărat că aceşti tineri şi-au format cultura pe stradă dar aceasta tocmai pentru că societatea nu le-a oferit acele modele alternative care să-i poată interesa; prin interdicţii însă nu vom rezolva nimic. În această ordine de idei, mă raliez părerii Dlui cercetător Victor Neumann, după care dezvoltarea individului este o cerinţă majoră ce poate conduce către depăşirea diferitelor primejdii (ca unele din cele prezentate de dl. prof. Coja), inclusiv xenofobia.

Valorile culturale preluate din altă cultură sînt asimilate numai dacă răspund unor necesităţi profunde şi anume în conformitate cu cerinţele comunităţii respective; totdeauna procesul are loc în jurul unui nucleu stabil al culturii autohtone. Mă gîndesc de exemplu la asemenea valori ca: principiul lucrului bine făcut, eficienţă, adevăr, sinceritate, spontaneitate şi altele asemenea pe care le-am întîlnit în viaţa de zi de zi a americanilor şi a căror asimilare nu numai că nu ne-ar submina cultura naţională dar i-ar îmbogăţi benefic valenţele. Cît despre "asimilaţia românilor de către chewing-gum", la care se referă dl. prof. Coja, sper că nu a luat-o în serios căci nu ar avea rost să ne luptăm cu pseudoprobleme.

Mi se pare mai gravă interpretarea de către acelaşi interlocutor a interferenţei culturale drept "corupere"; cred că aici Dl. profesor plăteşte un greu tribut atît naţionalismului "rău" cît şi omiterii adevărurilor bine stabilite relativ la modalităţile de realizare a dezvoltării culturale.

Este un bun cîştigat al antropologiei culturale concluzia conform căreia o cultură nu se dezvoltă de una singură ci totdeauna "în coaliţie" cu alte culturi. "Şansa pe care o cultură o are de a totaliza acest ansamblu complex de invenţii de toate categoriile pe care o numim civilizaţie este - afirmă Levi Strauss - în funcţie de numărul şi diversitatea culturilor cu care ea participă - cel mai adesea involuntar - la elaborarea unei strategii comune «şi continuă»... singura fatalitate, singura ţară ce ar putea să lovească un grup uman şi să-l împiedice să-şi realizeze propria-i natură este de a fi singură" (autorul citat "Istorie şi rasă" în "Rasismul în faţa ştiinţei", Ed. Politică, 1982, Bucureşti, p. 39). Este un fapt bine cunoscut că tradiţia greacă, romană, anglo-saxonă ca şi influenţele arabă şi chineză se întîlnesc şi fuzionează în chip benefic în cultura Renaşterii.

Acceptînd inevitabilitatea convergenţelor culturale ca "fapte ce ţin de istorie împotriva cărora n-ai ce să le mai faci, le iei în consideraţie", dl. prof. Coja propune încetinirea procesului în cauză pentru a "împiedica istoria să meargă grăbită înainte călcînd totul în picioare într-o direcţie în care oricum va merge". Cred că nu stă în puterea noastră nici să încetinim nici să grăbim procesul istoric şi s-a văzut ce teribil de nefastă a fost intervenţia făcută în acest sens de către "partidele unice" şi ce greu ne este să intrăm din nou în propriul mers al istoriei.

Situarea pe poziţiile relativismului cultural reprezintă o cale de a evita capcanele xenofobiei şi megalomaniei de sorginte naţionalistă, de vreme ce orice cultură îşi are propriul său specific ce nu poate fi comparat, valorizat în raport cu alte culturi; acest specific reprezintă modalitatea prin care cultura respectivă contribuie la rezolvarea problemelor inerente comunităţii date. În acest context, nici o naţie nu poate fi superioară alteia, nu poate avea modele infailibile iar afirmaţii ca cea făcută de Dl. asistent Pavelescu, conform căreia "ţăranul care stă într-un sat românesc este mai aproape de pămînt şi ştie mai mult ca americanul" dincolo de un anumit caracter jignitor, nu are acoperire căci fiecare comunitate îşi dezvoltă cultura şi implicit personalitatea umană în direcţia în care îi este necesară. Judecăţile axiologice nu au aici nici un sens.

Cît despre aserţiunea, făcută în continuare de către acelaşi, că "pentru americani valoarea supremă este capitalul", ea denotă o generalizare nepermisă la care nu ar subscrie o parte însemnată a acestui popor. În ceea ce ne priveşte, fie că vrem fie că nu vrem, capitalul devine o valoare (supremă sau nu) pentru mulţi şi nu cred că avem mijloace, şi motive aşa cum consideră Dl. Pavelescu, să împiedicăm răspîndirea acestei mentalităţi "distructive"- rezultat al unei cerinţe obiective.

Cu deosebită consideraţie
dr. Rodica TOPOR

Redacţia noastră i-a adresat domnului Mircea Iorgulescu un set de întrebări care ar putea constitui tot atîtea dileme ale cititorilor, ale lumii româneşti de azi. Reproducem, în continuare, răspunsurile domniei sale în a căror formulare publicul va regăsi, sperăm, reflecţii asupra propriilor incertitudini. Cît despre întrebări, ele pot fi cu uşurinţă deduse.

Dispariţia imunităţii la prostie

Pe la jumătatea anilor '80, cînd o editură bucureşteană a trecut la publicarea lucrării filosofice a lui Camil Petrescu despre doctrina substanţei, lucrare rămasă neterminată şi din care pînă atunci apăruseră doar fragmente, cei care îngrijeau ediţia au fost nevoiţi să elimine un pasaj despre conţinutul căruia nici nu îndrăzneau să vorbească.

Dar ce putea fi atît de înfricoşător într-o scriere filosofică redactată înainte de război?!

Iată: în acel pasaj, datînd, pare-se, de prin 1938, Camil Petrescu notase că DACĂ POPORUL ROMÂN NU VA REUŞI SĂ-ŞI PREŢUIASCĂ VALORILE, VA AJUNGE SĂ FIE CONDUS DE UN CIZMAR.

Atîta tot.

Însă atunci, la jumătatea anilor '80, poporul român era într-adevăr condus, şi încă de multă vreme, de un cizmar. Un cizmar semianalfabet ce a fost comparat şi pus alături cu personalităţile cele mai ilustre din istoria culturii universale, un cizmar bîlbîit aşezat fără nici o tresărire de jenă în rîndul marilor oratori ai lumii.

LINGUŞIREA mai-marilor zilei, chiar dacă "ziua" durează uneori zeci de ani, nu a fost desigur inventată în vremea lui Ceauşescu şi nici nu este un fenomen românesc. Dar ceea ce s-a petrecut în România lui Ceauşescu nu ţine decît parţial de obişnuinţă de a linguşi pe cei puternici.

La umbra elogiilor desfrînate aduse celor doi dictatori, în România a înflorit o enormă industrie a atestării pseudo-valorilor drept valori. Zeci, poate sute de mii de diplome universitare şi de titluri de doctorat au fost atribuite pe nemerit. Nici o profesie şi nici o instituţie nu a fost ferită de mareea surogatelor de valori. Ca şi alţi "înlocuitori", au apărut şi s-au înmulţit vertiginos "înlocuitorii de valori". Iar consecinţa nu a fost şi nu este neapărat îndepărtarea valorilor autentice, marginalizarea lor; a fost şi este ATROFIA SENTIMENTULUI VALORII.

Sau chiar dispariţia lui.

În cel de al doilea volum al romanului MOROMEŢII, Marin Preda îl pune pe bătrînul ţăran Ilie Moromete să reflecteze în felul lui rural şi bătrînesc la schimbarea situaţiei prostului în societate. Prostul – spunea personajul lui Marin Preda – este şi el dat de Dumnezeu, nu ai ce să-i faci, trebuie să trăiască şi el; dar la locul lui de prost. Nu lua însă prostul pentru a-l pune în frunte! Nu-l împuternici!

Răsturnarea silită a "ierarhiei valorilor", cu aducerea premeditată a prostului în frunte era însă o fază idilică. Prostul încă era perceput ca prost, punerea lui cu de-a sila "în frunte" era, încă, resimţită ca un viol, ca o agresiune împotriva ordinii firesti. Imunitatea la prostie nu fusese, încă, distrusă.

Pe un fond oricum şubred, vulnerabilitatea la prostie fiind o realitate (şi nu o "temă") ce a neliniştit de multă vreme spiritele non-idealizante şi non-idilizante din cultura română modernă, s-a produs acest fenomen: atrofierea pînă la dispariţie a discernămîntului valoric. Diminuarea capacităţii de apărare a diferitelor organisme sociale şi profesionale în faţa prostiei nu a fost doar un efect al "răsturnării ierarhiilor valorice", a devenit, ea însăşi, un factor favorizant al obişnuirii cu prostia, al instalării în prostie ca într-o stare firească. Normalizarea prostiei – iată rezultatul nespectaculos şi sumbru al atrofiei discernămîntului valoric.

Fiindcă este infinit mai grav ca nimeni să nu-şi mai dea seama că prostul e chiar prost, prost de-a binelea, decît punerea cu de-a sila a prostului în frunte.

Mircea IORGULESCU

Stimate domnule Virgil Ierunca,

Am citit în revista "22" textul dumneavoastră despre "culpabilizarea intransigenţei". L-am citit cu o infinită melancolie şi m-am gîndit, zile întregi, dacă să vă răspund sau nu. Eram foarte aproape s-o fac şi, probabil, mi-ar fi reuşit binişor, date fiind calităţile pe care mi le atribuiţi cu o generozitate niţel retorică ("gînditor fascinant", "inteligenţă", "farmec", "statură" şi altele asemenea, toate fără nici o consistenţă, firește, de vreme ce nu mă scutesc de a fi politiceşte şi moralmente idiot). Am hotărît însă să nu vă răspund, în orice caz să nu vă răspund cu pedanterie, punct cu punct, încercînd să vă fac să înţelegeţi ceea ce singur mărturisiţi că "nu înţelegeţi prea bine". Aşa e. Nu înţelegeţi. Dar refuz să alimentez schizofrenia generală, cearta "intransigentă" a tuturor cu toţi şi, mai ales, **cearta dintre oameni asemenea**, care au avut la dispoziţie ani lungi pentru a-şi verifica buna-credinţă şi nu au nevoie decît de o clipă pentru a şi-o contesta reciproc. Refuz să polemizez cu dumneavoastră. Prefer să vă scriu - fie şi în forma aceasta "deschisă" (vechi reflex de "epistolar") - cu sentimentul că o scrisoare, oricît de mîhnită, păstrează un fond de afecţiune, de implicaţie **personală**, la care nu sînt dispus să renunţ. Cum să polemizez cu dumneavoastră? V-am ascultat atîta amar de vreme ca pe "conştiinţa mai bună a ţării", am trăit săptămîna de săptămînă din muzica - uşor demodată - a vocii dumneavoastră, din patosul discret al comentariilor dumneavoastră radiofonice. Cînd, într-un tîrziu, v-am cunoscut în mod direct, ceea ce fusese o simpatie oarecum abstractă s-a consolidat şi s-a adîncit. Am descoperit un om cald, delicat şi comprehensiv la care, în momentele dificile de după reîntoarcere în ţară, m-am putut raporta ca la un reper stabil şi întăritor. Cum să polemizez cu dumneavoastră? Cum să intru în categoria acelora care, iritaţi de "intransigenţă" sau de tăcerea dumneavoastră, se grăbeau să vă acopere cu injurii ignobile? Evident, sînt trist (atît cît poate să fie o natură frivolă). Şi sînt consternat. Nici în cele mai negre prognoze ale mele nu mi-aş fi putut imagina că, la un moment dat, voi sta, în acelaşi timp, sub tirul lui Virgil Ierunca şi al lui Corneliu Vadim Tudor. (Întîmplarea face că textul dumneavoastră a apărut la o zi sau două după ce intransigentul senator m-a demascat, într-un discurs parlamentar televizat, ca pe un tîlhar de rînd. Asta ca să ne referim, după sfatul dumneavoastră, la "context"...). Nu vreau să polemizez cu dumneavoastră, nu vreau să vă inventariez, în replică, sofismele, să semnalez abuzurile geometrizante ale demonstraţiei dumneavoastră. Nu vreau pentru că nu pot vedea în dumneavoastră un adversar. Dar şi pentru că am obosit. Am obosit să mă tot explic, să mă justific la nesfîrşit dinaintea unor prieteni mereu siguri de opinia lor şi mereu nesiguri de loialitatea mea. Am obosit să fiu, fără întrerupere, prost aşezat, suspect, dirijat ocult de neo-comunişti, numit ministru de Măgureanu (cum spune Paul Goma), pus pe tranzacţii impure, cotrocenizat, fesenizat sau, în cel mai bun caz, uşuratec pînă la inconştienţă. Am obosit să întunec, cu neghina mea, recolta cristalină a virtuţilor din grădina fraţilor şi confraţilor mei. Îndrăznesc, totuşi, să vă invit şi pe dumneavoastră la un mic **exerciţiu de oboseală.** E igienic ca, din cînd în cînd, să obosești de tine însuţi, de certitudinile tale, de principiile tale inflexibile, de intransigenţa ta; să obosești de a avea mereu dreptate, de a întruchipa, neîncetat, personajul judecătorului. Noi, cei de aici, am simţit, pe pielea noastră, unde duc adevărurile infailibile: ştim prea bine, din păcate, ce înseamnă "vigilenţă" **neobosită**, efort **neobosit**, "entuziasm" **neobosit.** Sîntem obosiţi de atîta neoboseală, de îndemnul de "a ridica tot mai sus ştacheta exigenţei". Cerem, avem dreptul să cerem, puţină răbdare şi puţină îngăduinţă. S-ar putea să greşim, să fim derutaţi, tatonanţi, degradaţi de atîtea decenii de viroză morală. Dar lăsaţi-ne să greşim; şi, dacă se poate, să greşim fără să ne simţim irecuperabili, urît mirositori, rebuturi de umanitate. În definitiv, tocmai am ieşit dintr-un coşmar. Nu ne faceţi să ne simţim mereu într-o rezervaţie experimentală, în care trebuie să dăm, clipă de clipă, teste de moralitate, de justeţe ideologică, de "principialitate". Nu ne trataţi mereu cu un ochi clinic, hiper-competent, dispus să tranşeze, fără ezitare, între "recuperaţi" şi muribunzi. Mai mult: acceptaţi că puteţi greşi şi dumneavoastră, că s-ar putea să fiţi teoreticienii defazaţi ai unei drame care, în imediatul ei, e inanalizabilă. Nu fiţi atît de siguri de criteriile dumneavoastră, de soluţiile dumneavoastră, de inteligenţa dumneavoastră. S-ar putea să treceţi şi dumneavoastră printr-o criză de identitate, să suferiţi - cum ar spune Liiceanu - de o temporară "încremenire în proiect". Cu alte cuvinte, dacă cereţi intransigenţă, începeţi prin a o interioriza; nu vă scoateţi din cauză. Veţi fi avînd şi dumneavoastră penumbrele dumneavoastră, dramele dumneavoastră interioare, căderile dumneavoastră inavuabile: vreun păcat de tinereţe, vreo angajare de stînga contemporană cu Gulagul sovietic, vreun articol despre Lenin scăpat din condei pe vremea cînd leninismul făcea ravagii printre aţia intelectuali onorabili, convertiţi ulterior la antileninism. Nu vă grăbiţi să fiţi dezamăgiţi de noi şi să ne clasificaţi, la rece, conştiinţele. Nu vă grăbiţi să luaţi solemnităţile moralizatoare drept o garanţie de caracter şi frivolitatea "superioară" drept simplă neseriozitate balcanică. Nu fiţi aşa încruntaţi şi nu căutaţi să vă confirmaţi toate ipotezele. În sfîrşit, nu cereţi înnoirea ţării fără să vă înnoiţi dumneavoastră înşivă, dincolo de schematisme, idiosincrasii şi "convingeri" inerţiale. Ne-aţi fost şi ne sînteţi prieteni. Avem nevoie de dumneavoastră. Dar nu ne cereţi să fim materia primă a unor scenarii de laborator. Şi, după ce ani de-a rîndul aţi fost expresia speranţei noastre, sursa noastră de curaj şi de solidaritate, nu lăsaţi împrejurările să vă transforme într-o sursă de amărăciune, de disperare şi de dezbin. Rămîneţi emblema a ceea ce e mai bun în conştiinţa românească. Lăsaţi-ne să ne fie dor de voi.

Cu afecţiune,
Andrei PLEŞU

P.S. Am răsfoit, îndemnat de iritarea dumneavoastră, numărul 6 al **Dilemei**, cel care vrea să aducă, în chip frivol, "pe calea compromisului", "scriitori şi artişti din ce în ce mai numeroşi". Sînt stupefiat. E frivol şi corupător articolul lui Doinaş despre "comunismul rezidual"? Frivol Mircea Iorgulescu cu textul său despre "patrihoţia" P.R.M. - P.S.M.? Conţine articolul meu despre "victime, călăi şi judecători" vreo notă de băşcălie relativizantă? Frivoli domnii Coposu şi Dan Amedeu Lăzărescu? Frivolă pagina 7, dedicată în întregime Doinei Cornea? Frivol Patapievici? Împăciuitorist Petru Ionescu cu textul său din pagina 10? Frivol Koestler? Cripto-comunistă mica antologie despre China (pag.15)? Am sentimentul că aţi ţinut în mînă, iubite domnule Ierunca, o gazetă cu numai două-trei articole, cele de care aveaţi nevoie pentru a şarja nemilos împotriva machiaverlîcurilor mele cotroceniste. În rest, exemplarul dumneavoastră pare să fi avut numai pagini albe. Dacă îmi aduc bine aminte, **Dilema** era pentru dumneavoastră suspectă încă înainte de apariţia primului număr. Aşa stînd lucrurile, aveţi dreptate să o judecaţi fără scrupulul de a o mai citi.

Avocatul diavolului

Omul din eprubeta spartă

Visul alchimic presupunea o îndelungată, enervantă, aproape sterilă frămîntare a materiei, pentru o iluzie care a înmormîntat pre mulţi. În afară de aur, alchimiştii visau la **homunculus**, realizare superioară transmutaţiei metalelor, prin care omul încerca dumnezeirea. Procedura descrisă de Paracelsus este, chiar şi în ochii noştri, obişnuiţi cu oroarea, respingătoare, infectă. Se amestecau cele mai curioase detritusuri şi se puneau la fezandat, la căldură, oferindu-se iluzia unei matrici umane. Rezultatul, conform teoriei, ar fi fost o fiinţă fără ascendenţi, 100% artificială.

După revoluţia din decembrie, s-a afirmat, nu fără temei, că încercarea comunistă de făurire a omului nou s-a spulberat. Ieşeam la timp, s-a spus, din eprubeta schizofreniei ideologice. Numai că rezultatele imediate şi spectaculoase ale democratizării i-au lăsat pe mulţi cu gura căscată. Rata criminalităţii s-a dublat, s-a triplat, corupţia a crescut în proporţie geometrică, ultrajul, violenţa, imoralitatea au înregistrat proporţii inimaginabile - cel puţin pentru noi. Parcurgînd atîtea cazuri de incest, viol gerontofil/pedofil, mutilare, schingiuire, cetăţeni onorabili şi cu frica lui Dumnezeu se întreabă dacă, totuşi, nu era mai bun, măcar din punct de vedere coercitiv, regimul anterior. Sigur că era rău, dar parcă era mai bine decît acum, cînd nu mai poţi fi sigur de nimic. O ameninţare continuă, o legislaţie în care pedeapsa cu moartea să funcţioneze ar fi de preferat acestei brambureli cotidiene. Nu-i aşa că, în multe momente, aţi gîndit şi dvs. la fel?

Ei bine, acum urmează duşul rece. Aceşti "răufăcători" n-au apărut din neant. Ei s-au găsit zi de zi în preajma noastră. Potenţialul lor criminal a existat, pentru că nimeni nu se hotărăşte să omoare, să distrugă, să violeze, să tortureze peste noapte. Analiştii si-au pus numai problema unei imense carenţe de educaţie şi morală. E mai mult decît atît. În conştiinţa acestor oameni trebuie că funcţionează un mecanism fioros. Şi nici nu-i greu de depistat: dispreţul absolut pentru om. Or, lucrul ăsta se deprinde. Mai mult, este pedeapsa de dincolo de mormînt a comunismului - groparul omenirii.

Descoperim abia acum că am trăit într-o lume a iluziilor. Şcoala românească nu a fost deloc acel izvor de talent şi bun simţ de care facem paradă cînd denunţăm superficialitatea şi kitsch-ul occidental. Tot ceea ce s-a realizat în materie de educaţie se datorează unor indivizi disperaţi care au luat cursa pe cont propriu precum şi familiilor ambiţioase. Nivelul general este la pămînt. Rata criminalităţii urmează distrugerii sistemului educaţional. Nu mai vorbesc de Biserica Ortodoxă care este vinovată în faţa lui Dumnezeu pentru indiferenţă şi abandon. Orice justificare se anulează din start, pentru că preotul are un contract cu transcedentul, nu numai cu statul. Înţeleg acum că alfabetizarea cea atît de trîmbiţată nu a fost decît un mijloc murdar prin care poporul să silabisească lozinci. Dar nici asta nu e totul. Cînd s-a plecat de la premisa că un fiu îşi poate denunţa tatăl (îl poate ucide, adică), s-au pus bazele **fiarei.**

Imaginaţi-vă, acum, un imens laborator, cu miliarde de eprubete în care alchimişti schizofreni cultivă homunculus. Experienţa reuşeşte oarecum, adăugîndu-se produsului uman atîta mizerie cîtă este nevoie încît să dispară din fiinţă legătura, valenţa cea mai profundă: apartenenţa la comunitatea umană. Din nefericire, într-o zi, laboratorul este zguduit de un cutremur. Eprubetele cad pe jos, se sparg şi omuleţii, şiroind de sînge şi mizerie, se răspîndesc peste tot. Acolo unde au stat nu au ştiut niciodată precis cum arată ei. Oglinda îi lămureşte în asemenea hal încît singura salvare este crima. Împotriva imaginii vii a realităţii acţionează ei.

Comunismul a creat omul nou. Asta e sigur. Odată scăpat din retortă, artificiul trebuie să extermine realitatea cealaltă, lumea cealaltă. Priviţi fosta Germanie de Est, cuibuşor de nebunii, priviţi Rusia, cea mai bogată ţară a lumii, ajunsă în cel mai mare rahat mondial, admiraţi fugoslavia aceluiaşi popor fratricid, comunista Africă a crimei pe maldărul de gunoaie şi Cărarea Luminoasă din America Latină. Murind comunismul clasic, el nu a făcut decît să-l pregătească pe cel modern. Fiţi fără grijă, într-adevăr, el e ultima treaptă istorică. Omul nou a intrat în scenă!

Florin IARU

© M. Oroveanu

Se poate comunica prin ascundere în cochilie?

Invitaţi: Radu TOMA (Facultatea de Litere, Univ. Bucureşti)
Mircea NEDELCIU (scriitor)
George PRUTEANU (jurnalist „Evenimentul zilei")
Ştefan CAZIMIR (deputat FDSN)

Bogdan Ghiu: - Aş vrea să încep cu un citat recent din presa românească: "Toată lumea (...) vorbeşte. Identitatea vocilor e secundară. Important este cum, din această materie verbală, se constituie, ca la Caragiale şi Preda, maeştrii necontestaţi ai genului, o lume, un univers social şi moral. Şi el este, prima dată, acela de după decembrie '89. Vai, nu foarte diferit de cel dinainte" (N. Manolescu, "România literară", 11/1993). Chiar credeţi că nu s-a schimbat nimic în felul nostru de a vorbi? Iar dacă ceva, totuşi, s-a schimbat, în ce direcţie s-a produs această schimbare? În ce măsură "logocentrismul" nostru tradiţional a rămas acelaşi?

Radu Toma: - Eu aş spune că există nişte schimbări teribil de vizibile, în sensul că am devenit o societate care vorbeşte, care pălăvrăgeşte foarte mult. Pînă în 1989, trăiam într-o societate tăcută. Cred că, în cîteva luni de zile, am făcut un salt enorm, saltul de la o societate de tip tradiţional, în care nu se vorbeşte, la o societate de tip, să zicem, modern, bazată pe principiul de publicitate, de expunere în public a ceea ce gîndeşti spre a fi atacat, corectat, modificat de ceilalţi. Într-un fel, viaţa noastră a ieşit în piaţa publică. Cred că am putea să discutăm modificările din ultima vreme de la noi ca modificări ale raportului dintre viaţa intimă şi viaţa publică. În cea mai mare parte, intimitatea a dispărut, spaţiul intim fiind mai mult sau mai puţin ocupat de spaţiul public, spaţiu al vorbirii. Citim şi scriem în ziare, mergem pe stradă şi riscăm în fiece clipă să fim intervievaţi, să ni se ceară părerea despre cutare sau cutare lucru, tot ce se află în mintea noastră poate fi pus oricînd pe masă, în faţa noastră şi a celorlalţi, spre a fi disecat şi analizat. Cred că am ajuns să fim, într-un fel, o societate comunicaţională, chiar dacă această societate nu merge bine, apar distorsiuni enorme, chiar dacă nu ajungem să dialogăm. Am devenit, însă, fiecare dintre noi tot atîtea instanţe de vorbire.

Bogdan Ghiu: - Oare tăcerea dinainte, la care aţi făcut aluzie, era o absenţă a exprimării sau doar o ascundere, o ţinere sub capac a unor discursuri mentale care nu au făcut acum decît să iasă la iveală?

Mircea Nedelciu: - Mie mi se pare că simplificaţi nepermis de mult. Fosta societate se caracteriza printr-un blocaj intenţionat al comunicării la toate nivelele. Cred că problema nu este dacă s-a schimbat ceva, ci ce trebuie să facem ca să se schimbe într-adevăr ceva. Mie mi se pare că, în actuala societate, blocajul comunicaţional este mult mai periculos decît cel economic sau al circuitului financiar care, pînă la urmă, tot la un flux de informaţii pot fi reduse. Intenţia statului comunist de a bloca circulaţia informaţiei nu mai trebuie demonstrată. Cînd comunicarea se realiza, cît de cît, faptul se petrecea în grupuri sociale bine stabilite, cumva subteran.

Bogdan Ghiu: - Grupuri constituite poate tocmai pentru a putea comunica.

Radu Toma: - Era o comunicare de un tip special, o comunicare şoptită.

Mircea Nedelciu: - Primordială era intenţia de a bloca informaţia. Comunicarea, acolo unde se producea, era o comunicare cu conştiinţa fraudei. Faptul că, totuşi, în ciuda interdicţiei, comunicai te obliga să te ascunzi. Nu era foarte simplu să comunici. Cînd lucrurile nu au mai fost blocate, să zicem, intenţionat, s-au păstrat mentalităţile de ascundere, de necomunicare. Ceea ce, cel puţin în domeniul afacerilor, al pieţei, al relansării este catastrofal. Mie, de cîte ori intru în contact cu vreun şef de întreprindere cu care am interes, îmi este aproape imposibil să smulg de la el informaţia de care am nevoie şi de care el, în primul rînd, ar avea nevoie. Ascunde cifra de afaceri, nivelul de profit, obiectul de activitate. S-a păstrat, ca mentalitate, teama de comunicare, spaima că, în clipa cînd comunici, te dezvălui şi devii vulnerabil. Cînd, de fapt, logica sistemului economic către care tindem face ca sursa principială de bogăţie să fi devenit tocmai informaţia. Deja, pămîntul şi resursele naturale sînt surse secundare de bogăţie. În absenţa informaţiei, aproape că nu pot fi valorificate. De aici, deci, provin toate celelalte blocaje.

Aţi dat exemplul acelei comunicări continue, de tip Caragiale, Preda etc. Acolo, vorbirea continuă este o comunicare cel mult aleatorie. Cititorul asistă la o comunicare care nu se realizează. El înţelege, evident, ce vrea fiecare protagonist în parte, dar aceştia nu. Acest tip de comunicare ce se auto-bruiază îl întîlnim peste tot, din stradă pînă în parlament - nu e nici o diferenţă. Oamenii vorbesc tot timpul despre altceva şi ajung să se certe cu toate că vorbesc despre lucruri diferite. Aşa că eu nu cred că trebuie să vedem ce s-a schimbat, ci ce trebuie făcut pentru ca această stare de lucruri să fie, cît de cît, eliminată.

Bogdan Ghiu: - Ar fi interesant de ştiut dacă pe oamenii politici îi interesează dacă mesajul lor - care este unul destinat, nu închis, autoadresat - ajunge şi anume unde ajunge, şi în ce fel îşi pun ei problema controlului eventualelor răspunsuri pe care le primesc.

Ştefan Cazimir: - Acest **feed-back** se realizează mult mai clar ca oricînd în trecut. Din momentul în care a apărut televiziunea, iar unele manifestări politice sînt transmise în direct, statutul oratorului politic s-a schimbat fundamental. El trebuie să se adreseze în acelaşi timp şi să găsească un limbaj care să corespundă simultan auditoriului nemijlocit, în sala Parlamentului, de pildă, şi enorm care se află în faţa televizoarelor. Este o situaţie absolut nouă. În trecut, vorbitorii erau chiar specializaţi. De pildă, Maiorescu era vorbitor de amfiteatru, de parlament, dar în adunările publice nu era printre vorbitorii de prim rang. În vreme ce Delavrancea era, dimpotrivă, un orator de mase. Putea fi şi de parlament, dar spaţiul lui optim era mulţimea.

Bogdan Ghiu: - Credeţi că se poate deja, din nou, vorbi, la noi, de oratorie politică?

Ştefan Cazimir: - Evident. Eu i-am constatat doar existenţa, nu am formulat o judecată de valoare. Oratorie a existat şi în timpul lui Ceauşescu...

Mircea Nedelciu: - Pentru două perechi de urechi.

Ştefan Cazimir: - Nu, pentru două guri.

Mircea Nedelciu: - Domnule profesor, eu aş vrea să vă întreb dacă aveţi senzaţia că colegii dumneavoastră din parlament îşi pun problema pasării mesajului sau pe aceea a ascunderii unor mesaje care nu trebuie să ajungă la mulţime.

Ştefan Cazimir: - Nu ştiu cît de conştient este procesul, dar cred că trebuie avute în vedere ambele aspecte. Pofta de a vorbi creşte cînd există conştiinţa că discursul se transmite prin televiziune.

Mircea Nedelciu: - Eu nu mă refer la discursuri, ci la mesaj. Există intenţia ca mesajul să ajungă? Senzaţia mea de privitor la televizor este că, de fapt, conştienţi fiind că sînt televizaţi, unii dintre parlamentari încearcă să paseze cu totul alte mesaje decît cele pe care le afişează, că avem de a face cu un fel de oratorie prin minus, prin ascundere.

Ştefan Cazimir: - Vreţi să spuneţi că vorbesc pentru a-şi ascunde gîndul adevărat?

Mircea Nedelciu: - Da. Pentru a-şi ascunde intenţia, ce doresc ei, de fapt, să obţină în interiorul sălii parlamentului. Nu avem încă virtuoşi care să nu se deconspire unei priviri cît de cît atente.

Ştefan Cazimir: - Este posibil să fie şi ceea ce spuneţi dumneavoastră, dar sînt încredinţat că, la nivelul macroauditoriului, manevra nu are aproape nici o şansă.

Mircea Nedelciu: - Dimpotrivă. Cred că exhibiţionismul acesta, temele abordate, lexicul folosit nu urmăresc rezolvarea problemei aflate în discuţie, ci vizează, oblic, tangenţial, crearea unei reacţii de masă pentru atingerea unui obiectiv mai greu avuabil.

Ştefan Cazimir: Am înţeles: vă gîndiţi la discursurile de tip demagogic, diversionist, care pot avea o anumită influenţă asupra unei părţi a macroauditoriului...

Mircea Nedelciu: - Cînd, pentru cei din sală, este evident că e pură demagogie...

George Pruteanu: - M-aş întoarce la tema pusă în discuţie. Problema modului cum comunicăm se reduce la o chestiune de fond. Majoritatea oamenilor, în afara celor care aveau ceva de răcnit, a acelora care aveau probleme strict pragmatice, a acelora care aveau chiar ceva de comunicat, se găseşte într-o stare de buimăceală. Din cauza întoarcerii mănuşii pe dos, a trecerii de la constrîngere la o libertate uneori anomică, cea mai mare parte a oamenilor sînt de-a dreptul zăpăciţi. Este o stare de derută lăuntrică, de criză de personalitate, manifestă atît la oamenii care au un intelect mai pronunţat şi o viaţă interioară mai acută, cît şi la cei care nu problematizează înainte de toate. Numitorul comun este senzaţia de om vidat, care simte că şi-a pierdut ancorele. Îşi cîştigă, de bine, de rău, pîinea, nu trăieşte cu oroarea imediată a şomajului, dar nu are păreri, nu are proiecte, se simte oarecum suspendat. Aceasta mi se pare a fi starea dominantă. Blocajul de care vorbea anterior Mircea cred că se datorează şi faptului că majoritatea oamenilor, cu excepţia celor cu personalitate pronunţată şi, la extrema opusă, a celor care au clacat, încă nu ştiu ce au de spus, ce e de spus în situaţia actuală.

Aş vrea să mă refer şi la tema felului în care vorbeşte omul politic. Din experienţa gazetărească mai densă din ultimul an, am observat o situaţie care se repetă cu o regularitate aproape prototipică. Aceea a omului politic lipsit de conştiinţa statutului public al persoanei sale, care retrage, ca un copil, ceea ce s-a imprimat deja pe bandă, sub pretextul că-s afirmaţii făcute "pe hol". Or, este clar că omul politic nu încetează nici o clipă a fi o persoană publică ce trebuie să îşi asume ipostazele în care se manifestă.

Ştefan Cazimir: - Aş vrea să vă întreb: el ştie cînd este imprimat, sau nu?

George Pruteanu: - Domnule profesor, nu contează dacă ştie sau nu. Trebuie să fie permanent conştient de rolul pe care îl joacă, indiferent că se află într-un grup de reporteri sau într-un grup de suporteri.

Ştefan Cazimir: - Aici este vorba de deontologia profesională a gazetarului.

George Pruteanu: - Atunci cădem iarăşi în schizofrenie, în gîndirea dublă: într-un fel vorbesc dacă se imprimă ceea ce spun şi în altul dacă nu sînt solicitat explicit să mă pronunţ.

Ştefan Cazimir: - Una este o **declaraţie** acordată unui ziar, în formularea căreia omul politic pune toate nuanţele şi rigorile de care este capabil, şi altceva este o **spusă** pe hol. Acest din urmă mod de a vorbi nu este, totuşi, destinat imprimării. **Declaraţia**, dacă acordăm termenului demnitatea pe care o presupune, trebuie să fie precedată de punerea celui care o face în situaţie. Altminteri, totul devine promiscuu.

Mircea Nedelciu: - Un moment! Deci eu, ca cetăţean care aflu că, atunci cînd cutărui om politic i s-a spus "**declaraţi**", acesta a spus un lucru, iar într-un alt context, spune cu totul altceva decît în declaraţie, care este imaginea pe care trebuie să mi-o formez despre el? Aveţi dreptate, din punctul de vedere al deontologiei profesiunii de ziarist, acesta este obligat să anunţe atunci cînd imprimă. Dar, din punctul de vedere al cetăţeanului, care trebuie să fie imaginea despre cele două discursuri?

George Pruteanu: - O singură condiţie: ambele luări de cuvînt trebuie să fie publice, nu captate în stil **paparazzi**...

Ştefan Cazimir: Dumneavoastră aţi introdus o antiteză între cele două mesaje...

George Pruteanu: - **Declaratul şi spusul**.

Mircea Nedelciu: - Ba dumneavoastră aţi introdus-o!

Ştefan Cazimir: - Nu, aţi spus: "dacă spune cu totul altceva". Evident, dacă diferenţa este atît de tranşantă, nici nu mai contează în ce cadru a spus-o. Dar există şi o goană a gazetarilor, de care am învăţat să mă feresc, după exprimări improprii, neglijenţe...

Mircea Nedelciu: - Din moment ce un om politic simte nevoia să retracteze este evident că există o contradicţie între ceea ce **declară** şi ceea ce **spune**.

Ştefan Cazimir: - Această goană a gazetarilor poate merge pînă la redarea unei

© C. Bumbuţ

Se poate comunica prin ascundere în cochilie?

declaraţii prezidenţiale prin transcrierea aproape fonetică a benzii magnetice inclusiv cu ezitările în care orice om introduce cîte un **ă**. Cum arată declaraţia şefului de stat transcrisă în acest mod? Mai există sau nu deontologie profesională? Ă-urile respective fac parte din declaraţie?

Mircea Nedelciu: - Eu, ca cititor foarte atent, pot găsi semnificaţii în aceste **ă**-uri. Ele nu apar deloc întîmplător înaintea cîte unui cuvînt.

George Pruteanu: - Ştiţi foarte bine cum se retuşau - cînd nu se confecţionau de-a dreptul - fotografiile Agerpres...

Ştefan Cazimir: - Eu nu cred că declaraţia unui şef de stat de pe alte meridiane poate fi reprodusă într-un ziar în felul acesta...

Mircea Nedelciu: - Chiar mai mult decît atît, mai ales de cînd există televiziunea. Dumneavoastră aruncaţi întrebarea privitoare la civilizaţie asupra presei, dar să nu o punem cu totul între paranteze cu privire la civilizaţia celui care îşi permite să aibă două opinii separate, în funcţie de împrejurare.

Ştefan Cazimir: - Dacă opiniile sînt divergente, este evident că omul se pune într-o situaţie de neapărat. Însă există gazetari care se străduiesc să creeze situaţii cît mai ambarasante cu putinţă pentru oamenii politici.

Mircea Nedelciu: - Ceea ce dă succes acestor încercări ale lor este tocmai inconsistenţa celor vizaţi!

George Pruteanu: - Şi, în fond, acest hiperrealism al redării face parte din arsenalul reflectării gazetăreşti. Nu eu, ca gazetar, sînt dator să retuşez discursul unui om politic, oricare ar fi el, ci omul politic trebuie, ca Demosthene, să facă exerciţii cu pietricele în gură pînă îşi suprimă **ă**-urile. Nu e de datoria mea să-l fac mai "vandabil".

Ştefan Cazimir: - Faptul de a nu-i retuşa textul este calea de a face ziarul mai vandabil, ceea ce este o iluzie.

Mircea Nedelciu: - Eu aş vrea să introduc noţiunea de **marketing politic**. Omul politic face o acţiune de comunicare exact aşa cum se face comunicarea oricărei mărfi. El face un comerţ în care ceea ce i se plăteşte în schimbul a ceea ce oferă sînt voturile. Toate elementele mesajului comunicării din piaţă sînt prezente. Distorsiunile de pasare a mesajului pe toate canalele existente, cu adaptări în funcţie de fiecare canal în parte, se află la originea eşecului sau succesului oricărui vînzător de marfă. Partidele comuniste aveau sistemul de propagandă integrat, celelalte partide făceau apel la comunicatori profesionişti. Este o diferenţă care se păstrează.

Ştefan Cazimir: - Şi atunci care este diferenţa dintre un ziar care transcrie mesajul prezidenţial în formă demnă şi un alt ziar care o transcrie cum s-a văzut? Nu acceptaţi că şi aici există o diferenţă, una de ordin calitativ?

Mircea Nedelciu: - Ba da, dar acestea sînt diferenţe naturale în societatea în care începem să ne mişcăm. Dacă eu vreau să vînd un anumit produs pe o anumită piaţă, trebuie să cunosc acea piaţă, canalele existente, cu păcatele şi calităţile lor. Trebuie să mă folosesc eu de aceste instrumente, nu să pun pe seama lor insuccesele mele datorate faptului că nu le-am acordat atenţie. Trebuie să-mi construiesc mesajul astfel încît pe orice canal să pot obţine ceea ce vreau să obţin, fie că vînd marfă, fie că vînd iluzii politice. Obligaţia oricărui comunicator profesionist este aceea de a cunoaşte toate canalele. Nu putem da vina pe ele dacă noi am vrut să comunicăm pe un tip de canal şi am intrat pe un altul.

Ştefan Cazimir: - Dacă practica aceasta s-ar extinde, am ajunge, prin ricoşeu, la falsificarea totală a limbajului. De teama unor astfel de gazetari, care speculează cea mai mică pauză în vorbire, s-ar renunţa total la vorbirea spontană.

Mircea Nedelciu: - Spontaneitatea trebuie asumată.

Ştefan Cazimir: - În gazetar trebuie să poţi avea o anumită încredere, să vezi în el şi un incitator, dar şi un colaborator. Altminteri, pactul se rupe şi ne vom reîntoarce la practica citirii unor texte scrise dinainte. Eu nu mai răspund în ultima vreme gazetarilor decît pe baza unui text scris.

Mircea Nedelciu: - Aţi luat măsura cea mai potrivită pentru dumneavoastră!

George Pruteanu: - Aş vrea să-i spun ceva direct domnului profesor. Dumneavoastră, ca imagine de om politic, prezentaţi un anume **flou**, o anumită dualitate. Gazetarul nu ştie exact pe ce canal să vă abordeze. Cu toată stima pentru profesorul şi omul de litere care sînteţi, sub aspect politic omul nu ştie de unde să vă ia: sînteţi vechiul

© M. Oroveanu

liber-schimbist, sau omul care a trecut repede în barca partidului de guvernămînt?

Ştefan Cazimir: - Este de datoria dumneavoastră să descifraţi enigma, nu a mea să v-o ofer pe tavă.

Radu Toma: - Eu cred că este o datorie reciprocă. În plus, şi spontaneitatea este tot un **rol** pe care-l jucăm. Ne putem crea o imagine publică chiar şi din defectele noastre. Şi diformităţile pot fi exploatate cu succes.

Însă un om politic, public, este acela care se pliază în propria imagine, pe care şi-o creează sau care i-a fost creată. În societate, fiecare dintre noi joacă mai multe roluri şi nu-şi poate permite să le încurce sau să le amestece. Diferenţe pot fi, totul e să nu apară contradicţii. Deci problema nu ţine numai de deontologia jurnalistului, ci şi de deontologia omului politic: cît de mult trebuie să se identifice acesta cu rolul politic pe care-l joacă în detrimentul celorlalte roluri, care-i sînt, poate, mai dragi.

Mircea Nedelciu: - Eu aş merge chiar mai departe. Cred că este foarte imputabil omului politic actual faptul că nu controlează imaginea propriei prezenţe politice. Pentru că, de trei ani, principala noastră problemă este aceea a **imaginii**, pe care omul politic trebuie să şi-o rezolve în primul rînd sieşi.

Radu Toma: - Eu aş merge şi mai departe. Nu sînt foarte de acord să înainte se comunica, pentru că, pe de o parte, era vorba de o comunicare între roluri sociale foarte vizibile şi foarte controlate - limbajul de lemn, - iar atunci cînd, în micile grupuri, se comunica, nu era vorba de comunicare autentică. Grupurile nu erau constituite pe baze comunicaţionale, prin cunoaştere dialogică, ci erau grupuri afective în care existau unanimităţi de păreri. Cînd apare unanimitatea nu mai putem vorbi de comunicare. Comunicarea are loc într-un spaţiu dialogic în care există indivizi cu păreri diferite. Pînă în '89-'90, noi nu ajungeam să avem păreri bine cristalizate şi articulate, pe care să le putem argumenta. Iar dacă omul politic de astăzi nu reuşeşte să-şi controleze imaginea publică este pentru că nu are o părere foarte bine cristalizată despre ceea ce vrea să facă. De aici trecerile în masă de la un partid la altul, care au devenit un simptom al faptului că oamenii politici joacă alte roluri decît acelea de oameni politici. De aici nu putem să identificăm poziţiile pe care fiecare dintre cei vizibili le ocupă.

Mircea Nedelciu: - Comunismul a avut metodele lui de dez-identificare a persoanei. Există, însă, şi o criză a identităţii specifică societăţii de consum. Un borcan de iaurt dintr-un supermagazin are mai multă personalitate decît tine, pentru că de formarea şi întipărirea pe cortex a imaginii lui s-au ocupat echipe întregi de specialişti. Această criză de identitate a persoanei se reflectă în primul rînd în amploarea naţionalismelor, fenomen care nu există numai în societăţile postcomuniste. Deci problema identităţii persoanelor, coroborată cu ideea controlului asupra propriei imagini - în primul rînd să ştii **cine eşti**, în al doilea rînd să ştii **cum te comunici** – sînt două elemente în care distorsiunea nu este nevinovată sau simplă nepricepere. Poate să fie intenţie, şi chiar intenţie vinovată. Pentru politicianul de pretutindeni, comunicarea este o responsabilitate mai mare decît altele. Imaginea, odată creată, trebuie să ţi-o asumi, indiferent dacă s-a creat din întîmplare, pentru că nu ai controlat-o, sau dacă este conformă realităţii. Trebuie să te apuci să o modelezi abia după ce ţi-ai asumat-o, nu prin retractări. Orice imagine, odată creată, indiferent cum, trebuie asumată. Oricare altă manevră este pur şi simplu condamnabilă, chiar dacă este mai puţin evidentă, din pricina blocajelor şi a spaimei de comunicare moştenite a masei de cetăţeni cu drept de vot, care poate să accepte toate aceste jocuri. Responsabilitatea omului politic care profită de absenţa fermităţii publicului căruia i se adresează este cu atît mai mare, el ajungînd, la limită, să nu-şi mai asume nici una din imaginile proprii, care se pot multiplica la nesfîrşit.

Ştefan Cazimir: - Imaginea nu poate fi controlată decît din interior. Din clipa în care ea zboară în eter, intră în responsabilitatea altora.

Mircea Nedelciu: - Nu, tocmai de aceea sîntem oameni publici! Imaginea exterioară a omului politic nu trebuie să fie în discordanţă cu portretul interior al acestuia. Faptul că nu sîntem o societate în stare să sancţioneze aceste distorsiuni face şi mai vinovată atitudinea celui care profită de această stare de lucruri.

Ştefan Cazimir: - Eu cred, pe de altă parte, că ar fi fost imposibil să nu apară o astfel de criză de identitate la nivelul omului politic, atîta vreme cît ea există la nivelul partidelor.

Mircea Nedelciu: - Eu nu m-am referit chiar deloc la omul politic! Criza de identitate e generală. Atitudinea omului politic este fie de a o constata şi de a-i ajuta pe oameni să se identifice, fie de a profita de această criză, propunîndu-le oamenilor tot soiul de măgării, care să-i manipuleze, oferindu-le drept identitate altceva decît ceea ce este identitatea lor. Ceea ce se numeşte acum "naţionalism" se bazează tocmai pe această criză de identitate de care oamenii nu sînt conştienţi, oferindu-li-se drept coagulări identitare nişte fantasme care îi pot duce cine ştie unde. Aici începe o vină foarte precisă a omului politic.

Bogdan Ghiu: - Aş vrea, în final, să-mi răspundeţi, pe rînd, la următoarea întrebare: v-aţi surprins vreodată în flagrant delict de vorbire "de lemn"? În ce fel de împrejurare?

Mircea Nedelciu: - În ceea ce mă priveşte, da. Într-o situaţie cînd am avut de rezolvat o problemă practică cu funcţionari care îmi erau angajaţi. Problema pe care o aveam de rezolvat putea fi exprimată în termenii economiei de piaţă, dar simţeam că, pe măsură ce le vorbeam, trebuia să recurg la expresii - cum ar fi, de pildă, "productivitatea muncii" sau altele - care au circulat golite de sens. Trebuia să le folosesc şi să le umplu de sensul de care fuseseră golite în limba de lemn. În mintea interlocutorului meu nu exista un echivalent care să-l facă operaţional.

Bogdan Ghiu: - Tu nu te-ai trezit vorbind în limba de lemn, ci te-ai folosit de ea.

Mircea Nedelciu: - Da, dar, în acelaşi timp, mi-era jenă să rostesc acele cuvinte. Limba de lemn asta a făcut: a golit de sens cuvinte necesare. Reacţia oamenilor de a respinge acum astfel de cuvinte nu ţine de concretul faptelor. Aşa că a trebuit să-i fac să privească cu oarecare umor aceste cuvinte, ceea ce a dus la ineficientizarea acţiunii.

George Pruteanu: - Am fost şi eu pus în situaţia să folosesc limba de lemn în situaţii cvasioficiale, în contact cu unele instituţii mult prea solemne, unde un limbaj poate prea slobod, sau care se vrea precis şi nuanţat ar fi putut trece drept îngîmfare şi ar fi dus la respingere şi necomunicare. Deci, printr-un mimetism oportunist, mi-am coborît standardul şi am căutat un limbaj aproape de lemn, cu infinitivele acelea lungi, cu fraze cît mai prototipice, mai imprecise şi mai impersonale, ca să par un om ca toţi oamenii, la locul lui, cu picioarele pe pămînt. Făceam oportunism lingvistic ca să nu se uite nimeni lung la mine.

Ştefan Cazimir: - Eu am folosit limbajul de lemn cu voluptate şi cu intenţii parodice, în informările politice, cîte mi-a fost dat să redactez, şi în procesele verbale la inspecţiile de grad. După 1989, l-am folosit mai rar şi tot cu intenţie parodică, ca inserţii în anumite contexte. De surprins, nu m-am surprins niciodată vorbind astfel fără să-mi dau seama.

Radu Toma: - Cred că folosesc şi acum cu naturaleţe limbajul de lemn. Depăşind oarecum sfera limbajului politic, fiecare dintre noi se pliază foarte uşor, vrea să obţină ceva de la interlocutor şi atunci trebuie să aibe cu acestea o platformă comună. Este un rol ca oricare altul. Există roluri în care încerc să vorbesc şi roluri în care produc şi atunci mă las vorbit. Limbajul de lemn - depăşind, repet, sfera politicului - este un limbaj eficient, care creează o comuniune, o bună repartizare a rolurilor.

Bogdan Ghiu: - Ar fi poate de insistat pe "economicitatea" lui. Nu te introduci ca limbaj mai mult sau mai puţin diferit, original, ceea ce ar presupune o adevărată "ediţie critică:" a actului de comunicare.

Radu Toma: - Nu pot spune că m-am "susprins" vorbind, ci că folosesc, şi chiar cu dezinvoltură, limbajul de lemn. Dar nu văd în asta o vină.

George Pruteanu: - Eu nu cred că limbajul de lemn poate fi eficace şi funcţional. E ca şi cum ai umbla în haine de tablă.

Radu Toma: - Ba nu, pentru că atunci cînd vorbeşti poţi să ai fie intenţia de a comunica un mesaj, fie intenţia de a crea o comuniune.

George Pruteanu: - Dar atunci nu vorbeşti, ci doar emiţi, te înregimentezi.

Radu Toma: - Evident. Sînt situaţii cînd nu vrei să polemizezi cu celălat, ci să te simţi confortabil, şi atunci recurgi la banalităţi.

Ştefan Cazimir: - Dar în cazul acesta nu mai este vorba de limbă de lemn, ci de clişee.

Radu Toma: - Am precizat de la bun început că ies din sfera strictă a politicului.

Ştefan Cazimir: - Termenul de limbă de lemn s-a specializat pentru o anumită perioadă şi o anumită zonă. Cred că ar trebui să restrîngem sfera conceptului pentru ca el să rămînă operativ.

Radu Toma: - În sens restrîns, cred că limba de lemn ar putea fi definită drept un discurs lenifiant...

Bogdan Ghiu - ... leninfiant...

Radu Toma: - ... care încearcă să descrie evenimentele ca avînd un sens, o logică şi, deci, o raţionalitate de a fi aşa cum sînt. Clişeele intră în lexicul folosit de acest cod.

Bogdan Ghiu: S-a ajuns la o paradoxală creaţie de clişee.

Radu Toma: - Din perspectiva acestei definiţii a limbii de lemn, pot spune că nici înainte, nici acum nu am vorbit-o.

Mircea Nedelciu: - George Pruteanu spune că prin limbajul de lemn nu se comunică. Eu aş zice că se comunică, dar prin ascundere. E o cochilie, o haină de tablă.

Ştefan Cazimir: - Dar ceva, totuşi, se comunică. Încheierile clasice ale comunicatelor oficiale: "Întîlnirea a decurs într-o atmosferă caldă, tovărăşească", sau "Într-o atmosferă de lucru" spuneau, prin variantele posibile, prin omisiuni sau adăugiri, ceva precis.

Mircea Nedelciu: - Există situaţii în comunicare în care ai nevoie de asemenea comunicări prin ascundere pentru a trece mai departe.

George Pruteanu: - Ca să scapi mai ieftin sau mai repede.

Bogdan Ghiu: - Acum, la încheierea lucrărilor, nu-mi rămîne decît să vă mulţumesc pentru tot ce aţi declarat sau - vă priveşte - aţi spus şi vă asigur că mi-ar face o deosebită plăcere dacă aş putea să vă transcriu toate **ă**-urile, dar nu ştiu dacă spaţiul îmi va permite. În măsura în care v-aţi exprimat deschis şi nuanţat, mă tem că unele retuşuri vor fi, inevitabile. V-aş ruga să mai rămîneţi numai cîteva minute pentru a ne pune de acord supra termenilor comunicatului final. Oricum, împreună, imaginea fiecăruia nu va avea cum să nu sufere unele modificări. Vă mulţumesc pentru riscul, sper, asumat.

Pagini realizate de
Bogdan GHIU

Parlamentul de altădată

Ultimul episod

Am ajuns la sfîrşitul acestui excurs în istoria consultărilor electorale din deceniile interbelice. Din cele unsprezece cîte au fost, numai una (aceea din 1928) a fost relaxată şi singura în care trucajul nu a funcţionat, fiind deci legală, a fost aceea din decembrie 1937. Toate celelalte au fost trucate, ele neexprimînd, în fapt, voinţa electoratului ci a guvernului care le-a patronat. Şi acestea s-a putut întîmpla pentru că viciată a fost practica electorală de la 1866 încoace. Uzanţele ce s-au stabilit, din păcate, la noi, confereau regelui prerogativa de a desemna (după cam formale consultări cu şefii de partide) primul-ministru care-şi forma de îndată guvernul. Acesta "făcea" alegerile şi, automat, le cîştiga. Uzanţele s-au păstrat şi după 1918, cînd în locul celor două partide ce se roteau, cam o dată la patru ani, la guvernare, au apărut mai multe. De fapt, această multitudine de partide se reduceau, din 1926, la două puternice: cel liberal şi cel naţional-ţărănesc. Pentru că cele două guvernări averescane, din 1922 şi 1926, au fost realizate prin voinţa lui Ion I.C. Brătianu, fiind cunoscute şi în epocă sub denumirea "paranteze averescane ale liberalilor". Iar dacă rotativa dintre liberali şi naţional-ţărănişti n-a putut funcţiona atît de perfect ca aceea, de pînă la 1918, dintre conservatori şi liberali, de vină a fost tot voinţa regelui (de astă dată a lui Carol al II-lea), care nu-l agrea deloc pe Iuliu Maniu (detestarea era reciprocă) şi nici pe Ion Mihalache, preferîndu-l pe obedientul Gh. Tătărescu. Fatalitate, datorită cartelului electoral ("pactul de neagresiune în alegeri") dintre P.N.Ţ. şi legionarii grupaţi în partidul Totul pentru Ţară, Tătărescu n-a putut cîştiga alegerile pe care le patronase. Repet, a fost singura experienţă, din întreaga istorie a consultărilor electorale în România, cînd guvernul care "făcea" alegerile a fost înfrînt. Acest eşec mai mult al suveranului decît al lui Tătărescu, i-a îngăduit celui dintîi să-şi făptuiască deziderатul cu care se înscăunase în tron prin actul de restauraţie din 8 iunie 1930. Deziderатul creării unui regim al autorităţii personale, deasupra partidelor şi împotriva lor. Nu vreau să simplific lucrurile. Sigur că realitatea din decembrie 1937 - februarie 1938 a fost mult mai complicată. Forţele extremei drepte urcaseră vertiginos în eşichierul vieţii politice, prezentînd, în conjunctura externă din epocă, un grav pericol pentru destinul democraţiei româneşti. Regele a căpătat din partea partidelor îngrijorate de soarta democraţiei în ţară, acordul - inclusiv al intratabilului, nu numai pentru rege, Iuliu Maniu - de a i se spori prerogativele suspendînd, temporar, consultarea electorală, numind un guvern al său, de uniune naţională. Temporarul, odată admis, s-a prelungit, regele Carol al II-lea suprimînd Constituţia din 1923 şi instaurînd-o pe a sa în februarie 1938. A fost o Constituţie antidemocratică, ce a instaurat, de fapt, dictatura regală. E începutul dictaturii totalitare în România care avea să sfîrşească tocmai după decembrie 1989.

Din acest sistem al consultărilor electorale, mereu uzînd de aceleaşi mijloace vexatorii şi falsificatoare, ar reieşi absenţa dimensiunii democraţiei în România. Ar fi, de s-ar trage această încheiere, o judecată pripită şi neadevărată. Democraţia şi libertăţile individuale erau realităţi indubitabile dar, aş spune relativizant, imperfecte. Pentru că dacă excludem din ecuaţie modalitatea consultării electorale (dar e posibilă o astfel de eliminare integrală?), democraţia a fost o realitate înfăptuită. Parlamentul funcţiona după toate standardele internaţionale, legile erau dezbătute, interpelările guvernului (evident şi răspunsurile acestuia) se produceau în toată libertatea. E adevărat că moţiuni de cenzură nu s-au prea produs pentru bunul motiv că guvernele lucrau cu majorităţi confortabile în parlament. Dar ce dezbateri consistente - în dueluri oratorice memorabile - au avut loc în parlamentele României! Şi ce mari oratori s-au perindat la tribuna parlamentului, unele discursuri provocînd adevărate "cutremure parlamentare!" Lectura colecţiei **Dezbaterile Adunării Deputaţilor** (sau ale Senatului) constituie şi azi, ca întotdeuna, o adevărată delectare (uneori şi savuroasă). Şi va constitui, pentru eternitate, un document probatoriu pentru realitatea democratismului românesc. Apoi se respecta, ceea ce Constituţia (şi cea din 1866 şi aceea din 1923) sancţiona, libertatea expresiei. Presa era liberă şi punctele de vedere se puteau încrucişa în polemici de răsunet. Polemici de ordin politic sau de idei. Guvernele erau supuse, prin instrumentul presei, cenzurii şi criticii opiniei publice. O făceau, partizan, şi gazetele de partid. Dar, cu cîtă strălucire se producea această amendă a opiniei publice faţă de guvernanţi în cotidianele independente! Şi, mai ales, cu cîtă forţă şi eficienţă! Cei ce s-au trezit la viaţă politică democratică în perioada postdecembristă sînt uimiţi, năuciţi sau se indignează de "obrăznicia" presei. Le-aş recomanda, ca tratament, lectura presei de odinioară pentru a înţelege cum se cuvine ce a însemnat presa în democraţia românească de altădată şi ce extraordinar de mari gazetari am avut. Examenul acesta comparat va fi, din păcate, mult defavorabil gazetarilor de azi din masa pestriţă a cărora se vor naşte, cu timpul, valori. Dar, revenind la idee, presa românească din epoca modernă (exceptînd scurtele perioade de stare de asediu sau de instituire a regimului de cenzurare a presei) a fost liberă, verificînd, o dată în plus, democratismul ce a domnit la noi. Nu uit să adaug. E adevărat, democratismul românesc a fost imperfect şi politicianismul inerent îl eroda din interior. Aşa a fost la noi, ca şi peste tot în ţările democratice, de aceasta folosindu-se grupările politice ce aspirau spre totalitarism. Vorba lui Churchill, democraţia parlamentară este regimul cel mai puţin bun din cîte pot exista, cu excepţia tuturor celorlalte.

Serialul acesta al "parlamentului de altădată", care se încheie acum, n-a urmărit, ferit-a Sfîntul, (am spus-o şi în preliminarii) să umbrească democratismul parlamentarismului românesc şi al democraţiei în general. El a ţintit numai, în spiritul deziderатului demolării poncifelor, agreat de **Dilema**, să spulbere false nostalgii şi ofuri nejustificate. Realitatea, inclusiv, dacă nu în primul rînd, cea a trecutului istoric, trebuie cunoscută aşa cum a fost, fără fard şi false aureolări. Cunoscînd trecutul, vom putea aprecia prezentul. Pentru că prezentul este un rezultat al trecutului şi o indicaţie pentru viitor.

Sfîrşitul anunţă, uneori, un alt început. Le dau întîlnire cititorilor pe spaţiul altei rubrici.

Z. ORNEA

© C. Bumbuj

Administraţia locală şi bugetul central

Săptămîna 29 martie - 4 aprilie, a adus în dealul Mitropoliei şi-n faţa naţiunii problema paralelor (că paraii se discută acasă). Legea bugetului de stat şi a bugetului pentru asigurări sociale, a mai "pus" de-o moţiune, cel puţin teoretic, pentru că, practic, Constituţia nu echivalează votul eventual negativ dat proiectului de buget, cu un vot de neîncredere în Guvern, ci, în acest caz rămîne în vigoare bugetul pe 1992!

Dar s-o luăm de luni, 29 martie, cînd Camerele au "mers" încă separat. Senatul, cu ocazia obişnuitelor interpelări adresate Guvernului, a ridicat, prin reprezentanţii partidelor din coaliţia majoritară, problema prefecţilor din judeţele Harghita şi Covasna, numiţi de Guvern dintre fedesenişti, în locul celor maghiari, UDMR. Sigur, problema a fost deschisă de reprezentantul UDMR, Gabor Kodjokar, care însă a adresat doar o interpelare Guvernului, nu a polemizat cu Senatul. Atît însă a trebuit vajnicilor "apărători" ai naţiei. Dl. Văcaru a plasat un "sofism" de casă, afirmînd că dînsul nu protestează că în Gorj s-a numit un prefect originar din Vîlcea, după care a urmat A. Păunescu, care după ce s-a "săturat" de unguri, a trecut la avionul din care a fost dat jos de "valuta veneticilor". Senatorii V. Suian de la PUNR şi I. Coja (PDAR), au adresat "frumoase cuvinte" UDMR-ului, ca de pildă: "partid unic, bolşevic, care are în persoana dlui. Kodjokar - un monument de faţărnicie"! În replică, d-nii. Vereştoy şi M. Béla au spus că ei nu fac altceva decît să exprime opiniile celor care i-au ales! Şedinţa Senatului de luni a mai pus problema Legii 35, privitoare la investitorii străini şi la dreptul lor de-a cumpăra teren în România, drept aprobat de Camera Deputaţilor în actuala legislatură, dar respins de Senat în legislatura 90-92! Guvernul şi FDSN-ul sînt aici în oarecare "litigiu", durii din FDSN ţinîndu-se "cu dinţii de glie"!

De marţi pînă joi inclusiv s-a trecut la şedinţele comune ale Camerelor şi la drăguţul de buget. După prezentarea Rapoartelor, de către domnii Florin Georgescu - ministrul Finanţelor şi Marin Stelian - liderul Comisiilor de specialitate ale Parlamentului, am rămas doar cu cîteva "certitudini" cifrice, ca de pildă: 2151, 3 miliarde lei venituri la buget, 2577, 5 miliarde lei - cheltuieli şi 426, 2 miliarde lei - deficit! Altfel, am asistat din nou la un duel subteran între Banca Naţională "a domnului Mugur Isărescu" şi partidul FDSN, reprezentat de Marin Stelian. Ajunge să amintim două din "argumentele" proiectanţilor de bugete şi anume: creşterea economică 0 şi paritatea de schimb de 500 lei/$, pentru a vedea cît de "solid" a fost gîndit "banul public"! De menţionat că se prevede ca acest deficit să fie acoperit din împrumuturi fără dobîndă, de la Banca Naţională, pe seama unor resurse de creditare normale ale acestor împrumuturi! Dar dacă se adaugă la acest deficit "prestabilit" şi datoria publică internă, care cuprinde şi deficitul bugetar pe 1992, se ajunge la suma de 900 de miliarde de lei, adică 9% din produsul intern brut! Cele mai multe reproşuri au venit din partea opoziţiei în legătură cu intenţiile, specificate în buget, de a se finanţa în continuare unităţi industriale, economice în general, care sînt nerentabile, subvenţiile amînînd un faliment iminent. Cît priveşte finanţarea (subvenţionarea), micilor întreprinzători, a iniţiativei particulare în genere, proiectul de buget nu prevede nimic, deşi sume importante de la "privaţi" au intrat în "patrimoniul statului"! De asemenea, majoritatea vorbitorilor, unii chiar din "stînga" sălii, au constatat că proiectul de buget încalcă principiul autonomiei locale, Guvernul micşorînd sumele alocate consiliilor locale, cînd obligaţiile financiare ale acestora cresc zilnic! Başca faptul că aceste sume se acordă selectiv, pe criterii strict politice, judeţele care au votat FDSN-ul fiind favorizate. Colac peste pupăză, "cîrmacii" şedinţei au hotărît să interzică aducerea în faţa plenului a oricărui amendament de fond, fapt ce a determinat un boicot din partea opoziţiei, în cele din urmă ajungîndu-se să se discute repartiţia banilor pe sectoare şi apoi să se voteze suma per total. Guvernul ar fi dorit un vot "în principiu", adică pe neve (!) şi amănuntele să le ştie numai unii!

Odată dezbaterile generale încheiate, de bine-de rău, s-a trecut la discuţiile pe articole. Încă de la început, Cultura, Învăţămîntul şi Sănătatea au fost trecute la "diverse" şi votate la grămadă, adică sîntem de acord că au şi ei nevoie de bani, aşa, în principiu, dar să vedem ce rămîne! Principiul contează!

În altă ordine de idei, Parlamentul s-a " concentrat" asupra vacanţei de Paşti, pentru toate "orientările" de credinţă. Consens!

În încheiere, un amănunt: ce-a căutat dl. Văcăroiu, împreună cu alţi cîţiva importanţi miniştri, în "vizite de lucru", prin ţară, chiar cu o săptămînă înaintea discutării bugetului în Parlament (de fapt, bugetul trebuia să "debuteze" în Parlament chiar în săptămîna "vizitei de lucru", din cauza căreia s-a şi amînat!) ?! Nu cumva s-a dorit un "aprob pozitiv" al poporului suveran, un "vot de încredere popular" care să-i stea ca o sulă-n coaste celui din Parlament, deci presiune mascată care să ţină loc de argumente pentru cei care ne mînă?! Şi de unde venea "girul" naţiei, de la acel "luceafăr al huilei", cum a fost preamărit Miron Cosma de presa de toate orientările?! Tot cu minerii, dom-le?!

Petru IONESCU

Chiar după apariţia primului său număr, **Dilema** a fost asaltată cu scrisori şi cu opinii de diverse feluri. Acum, după douăsprezece numere, am putea clasifica paginile primite de la cititorii noştri în trei categorii: 1. unele care contrazic, combat, condamnă sau laudă materialele publicate într-un număr trecut; 2. unele care solicită abonamente, numere mai vechi, contracte de difuzare (şi nu trebuie să credeţi că ne lăudăm singuri: cei care nu ne plac - din principiu, în ansamblu sau pe bucăţi - nu ne scriu nouă; ei nu cunosc decît adresele acelor publicaţii care au reînviat - înjurîndu-ne săptămînal - odată cu intrarea noastră în peisajul pur şi bine orientat al presei); 3. unele în care cititorii noştri (crezînd, ca şi noi, că au dreptul să se exprime chiar dacă prin asta nu se înscriu automat într-o categorie sau alta) văd ei înşişi **"Situaţiunea"** altfel decît o fac gazetarii, politicienii sau "judecătorii" de profesie.

La rubrica "Aduse cu poşta" am publicat, pînă acum, replici polemice din prima categorie. Şi totuşi, pentru că am primit inclusiv opinii politice, considerăm necesar să deschidem această pagină acelor comentatori cărora ziarele nu le stau la dispoziţie pentru simplul motiv că ei nu au... nume sonore.

Profităm de ocazie pentru a aduce la cunoştinţa corespondenţilor noştri că **Dilema** nu poate publica texte **necomandate** mai lungi de 2-2,5 pagini, chiar dacă ele sînt bine scrise şi extrem de interesante. E bine ca măcar prietenii noştri să vadă **Dilema** aşa cum e: o revistă în care o pagină tipărită include 6,5 - 7 pagini dactilografiate la două rînduri; o revistă cu numere "tematice", în care colaboratorilor (solicitaţi în prealabil) li se aduce la cunoştinţă spaţiul pe care-l au la dispoziţie; în fine, o revistă care ar dori să se "dezveţe" de ifosele tradiţionale şi să **accepte,** întîi de toate, **rigorile** libertăţii occidentale, spre care majoritatea dintre noi ne prefacem că tindem. (E.Ş.)

Diletantism şi profesionalism în viaţa politică

Privind viaţa politică de astăzi, se poate constata că amatorismul se întinde de la baza piramidei pînă spre vîrful ei. Prin forţa împrejurărilor, acolo unde trebuie să fie specialişti, sunt tot amatori. Oameni care posedă o specializare în altă parte invadează scena politică, deocamdată, natural, ca diletanţi. Există apoi prejudecata că în politică "se pricepe" toată lumea, indiferent de pregătire sau de specializare. Nu se înţelege faptul că lumea fenomenelor politice, dincolo de aspectele ei de suprafaţă, este extrem de complexă şi această complexitate creşte mereu, încît nici oamenii politici de vază nu mai pot face faţă uneori în zilele noastre. Sigur că fiecare om e interesat de problemele politice şi ştie cîte ceva, dar este evident că a cunoaşte pe jumătate e o pseudo cunoaştere, care, în foarte multe cazuri, e mai periculoasă decît necunoaşterea. Semicunoaşterea e înşelătoare; omul nu prea îşi dă seama cît ştie, dar mai ales cît nu ştie şi atunci are iluzia că el e de fapt în posesia întregului adevăr, lucru care îl face să fie prea încrezător în el însuşi şi poate chiar arogant, devenind disponibil pentru erori de multe ori grave şi, dacă e vorba de politică, acestea pot fi foarte costisitoare.

Unii oameni, chiar de valoare, care au obţinut nişte performanţe în domeniul profesionalităţii lor, au impresia că aceleaşi performanţe le pot trasfera şi în politică. Dacă, de pildă, e doctor în matematică sau în inginerie aceasta îi dă dreptul să fie "doctor" şi în politică. Desigur posesia unei diplome de genul acesta este un ascendent, dar aceasta constituie, dacă vrem să facem o analogie, numai un fel de "garnitură" pentru că "friptura" constă în altceva. Esenţialul şi legile politicii sunt altele decît cele din matematică, din critica literară, sau cine ştie ce alt domeniu. Există şi aici, ca oriunde, un specific de esenţă şi de legitate, o ţesătură de relaţii, nu uşor de pătruns de către amatori, de orice calibru ar fi ei, pentru că amatorul, oricît, nu posedă o armătură adecvată de înţelegere şi comportament într-o zonă cu nisipuri mişcătoare aşa cum este politica. Aşadar încercarea de translaţie dintr-un domeniu în altul poate reuşi uneori, sau poate să nu reuşească şi acest caz din urmă e cel mai frecvent. Istoria vieţii politice ne poate confirma acest lucru. Dacă înţelegem bine, oameni cu remarcabile performanţe în domeniul lor profesional, aşa cum ar fi Titu Maiorescu, poate şi Nicolae Iorga, general Averescu, învingătorul de la Mărăşeşti (1917), Nae Ionescu, mentorul unei întregi generaţii de intelectuali, Octavian Goga, Istrate Micescu, celebrul advocat la timpul său ş.a., care au deţinut funcţii politice importante (miniştri, prim-miniştri, şefi de partide) nu au rămas în memoria posterităţii ca mari oameni politici, ci ca oameni de ştiinţă, ca militari, poeţi, jurişti etc.

La noi, astăzi, dat fiind cele întîmplate, se tinde ca intelectualilor să li se facă acest favor sau celor care au suferit condamnări politice, care au luptat împotriva dictaturii ca disidenţi sau eroi ai Revoluţiei. Se vorbeşte şi de solicitarea "elitelor" din alte sectoare de activitate spre a se putea obţine mai multă competenţă.

Fiecare din aceste preferinţe sunt mai mult sau mai puţin justificate, dar în condiţiile de astăzi, nu credem că se mai poate susţine ideea că numai o anumită categorie de oameni - cîteodată cerută cu exclusivitate - are dreptul cu preeminenţă la viaţa politică militantă. Se poate observa că au fost principi şi regi şi "buni" şi "răi", industriaşi competenţi şi incompetenţi, muncitori sau intelectuali capabili dar şi incapabili în viaţa politică. În consecinţă aici se impune un singur criteriu de selecţionare şi promovare: **capacitatea de a înţelege şi a acţiona politic** bazată pe **vocaţie, aptitudine şi talent** precum şi pe o **pregătire** teoretică şi practică adecvată. E vorba de o anumită profesionalizare a oamenilor politici, o specializare, o dobîndire de calităţi specifice, deşi nu prea ştim care sunt acestea, deoarece performanţele unor oameni politici se bazează pe anumite însuşiri dominante, care la diferiţi oameni politici sunt diferite şi ele, încît nu ne putem gîndi la un om politic standard.

Oricine reflectează puţin asupra acestor lucruri îşi dă seama că anumite tare ale diletantismului politic ca subiectivismul (apartenenţa la un partid politic te determină să fii părtinitor în aprecieri) şi simplismul (care din multitudinea de factori adeseori necunoscuţi se reduce la luarea în considerare numai a unora şi poate neesenţiali), rivalitatea politică (astăzi eşti într-un partid, mîine în altul, acum lansezi o lozincă şi apoi o părăseşti etc.) trebuie eliminate. Trebuie eliminat compromisul cu tendinţele de a te baza pe păreri şi concepte neverificate şi a se lua decizii fără a reflecta asupra consecinţelor. Schimbările din perioada de tranziţie sunt absolut necesare, dar nu orice schimbare e bună şi nu în orice moment. Ceea ce numim fler sau intuiţie politică, bunul simţ, trebuie completate cu introducerea aparaturii ştiinţifice cu rigurozitatea, exactitatea şi putinţa de prevedere în actele politice.

Nu este greu de constatat că erorile din politică, mai ales în zona ei de vîrf, pot afecta milioane de oameni, pot provoca nişte catastrofe. Dacă un inginer a construit un pod şi acesta se dărîmă este o pierdere, dar pierderile din erori politice sînt incomensurabile şi poate pe termen lung.

Să ne gîndim la ce a dus conciliatorismul politicienilor occidentali (francezi şi englezi) faţă de politica lui Hitler şi Mussolini, la ce a dus politicianismul practicat la noi în perioada interbelică, la ce s-a întîmplat după Ialta cînd 100 milioane de oameni au fost aruncate în braţele comunismului, la ce se întîmplă acum în Iugoslavia după înarmarea şi încurajarea la secesiunea unor provincii de către unele forţe interne sau externe.

Dar să ne gîndim la noi, acum, cînd luarea unor măsuri în agricultură, nebazate pe cercetarea în prealabil a realităţilor ţărăneşti, a mentalităţilor şi posibilităţilor de a lucra pămîntul, a situaţiei viitorilor moştenitori, a posibilităţilor de cadastrare şi altele (pe care numai specialiştii le pot cunoaşte bine) au produs pierderi economice incalculabile, care se vor prelungi pentru mulţi ani.

Dar să ne referim şi la unele măsuri neinspirate luate de unele formaţii politice care au afectat rezultatele alegerilor (manifestări zgomotoase care au speriat oamenii, acţiunile greviste cu tentă politică, declaraţii în ţară şi străinătate a căror consecinţă au fost imprevizibile etc.). Nu mai vorbim că unele rezultate mai slabe în alegeri au fost puse pe seama altor factori, neimplicaţi sau implicaţi secundar, decît luarea în considerare a propriilor erori. Cu bună dreptate un om politic din opoziţie spunea că "nu adversarii noştri au cîştigat în alegeri ci noi am pierdut". Şi din cauza acestor pierderi mulţi oameni au rămas decepţionaţi şi dezamăgiţi, afectînd astfel negativ starea de spirit a populaţiei sau a o parte a ei.

Nu puţini oameni şi-au pierdut încrederea în oamenii politici şi în politică în general. Să ne gîndim la tineretul care se izolează de politică tot mai mult.

Fără să fim rău înţeleşi, credem însă că, spre deosebire de omul de ştiinţă, artistul, militarul sau economistul de valoare, omul politic remarcabil, mai ales la nivelul funcţiilor înalte, are o valoare deosebită prin efectele acţiunilor sale asupra unor populaţii întregi. Un director de la Confederaţia Generală a Muncii din Geneva spunea că "Diferenţa dintre o măsură bună şi una foarte bună e de ordinul milioanelor de dolari".

Societatea, aşa cum pregăteşte specialişti din alte sectoare ale vieţii, este obligată să-şi selecteze şi să promoveze, să pregătească şi profesionalizeze pe aceia susceptibili de a deveni oameni politici.

Se constată astăzi, aşa cum observa un sociolog american, că mulţi oameni, mai ales tineri, cu posibilităţi intelectuale şi manageriale superioare se orientează spre profesiuni mai "profitabile" decît cea politică. Un conducător de corporaţie, de pildă, cîştigă mai mult decît orice om politic, mai mult chiar decît preşedintele S.U.A. Astfel, o parte din energia mintală a unei ţări se poate scurge în afara preocupărilor politice.

La noi o parte din personalităţile care ar putea să urce pe scara politică se feresc de o asemenea îndeletnicire, dat fiind asperităţile vieţii politice, unde se practică pe scară largă, defăimarea şi încercarea multora - mai ales presa - de a nega cîteodată totalmente unele realizări ale adversarilor politici. De aceea nu riscă să se aventureze într-un asemenea hăţiş, din care nu se ştie cum vor ieşi, lăsînd astfel un vid, în care pot pătrunde cei care nu ştiu politică dar ştiu foarte bine să pună politica în slujba intereselor personale.

Cred că oamenii politici dotaţi şi pregătiţi politiceşte din orice grupare politică ar face parte, să fie susţinuţi şi încurajaţi de electorat în primul rînd pentru că ei, prin gîndirea şi comportamentul lor, pot deveni şi nişte educatori pentru naţiune, influenţînd pe cei care îi acceptă, dar pînă la urmă şi pe aceia care nu-i acceptă. Smaraldul din orice parte l-ai privi, tot smarald rămîne.

Alexandru GĂVENEA

Economie şi psihologie

Deşi economia de piaţă începe de oriunde, este aşteptată în orizont planificat, să înceapă de undeva, cu teoria şi numirile de rigoare.

Deşi economia de piaţă începe cu orice marfă, este aşteptată prohibitiv, să înceapă musai cu nevoile mele. Deşi economia de piaţă începe cu preţuri libere, este aşteptată să înceapă comizerînd cu buzunarele noastre. Deşi economia de piaţă începe cu pistoale, obloane şi coviltire, ca în America dibuirilor, este aşteptată să înceapă transparent şi feeric, ca în California de azi. Deşi economia de piaţă începe în luminiş economic şi legislativ, este aşteptată să înceapă generalizat şi abundent, fiecăruia după puteri. Deşi economia de piaţă începe cu iluzia mărfurilor, cu mărgelele lui Magellan, este aşteptată să înceapă cu certitudinea acestora, numai riscul inerent capriciului personal. Deşi economia de piaţă începe seismic, cu crăpături imprevizibile în scoarţă (amintiţi-vă impactul comercianţilor şi bancherilor în morala creştină), este aşteptată euforic, în tălpi, cu emoţia ciobanului antic translat, prin efect criptovulcanic, cu turma în vîrf de deal: comunism împins lîngă stele cu mioarele, măgarii şi dulăii ceva mai agitaţi. Este clar că avem de resorbit, individual şi plenar, o întîrziere structurantă de cîteva sute de ani, dramatică pentru o generaţie îndoctrinată finalist, fără reflexele viului, fără memoria calitativă şi evolutivă a lucrurilor. Numai că precipitarea reformistă în jurul **omului-generaţie** de azi nu întrece eficienţa unui pahar cu apă întins toxicomanului.

Se crede că sîntem în criză de legămînt şi avem nevoie de un rege; se crede că sîntem în criză de spaţiu vital şi avem nevoie de un perimetru; se crede că sîntem în captivitate, în criză de destin şi avem nevoie de un dumnezeu; se crede că sîntem uzurpaţi şi avem nevoie de securitate; se crede că sîntem refulaţi şi avem nevoie de plăceri; se crede că sîntem exploataţi şi avem nevoie de un nou comunism. Se crede prezumtiv, se crede sentenţios; se crede pur, se crede meschin, şi totul cu o vivacitate decompensată fundamental, dintr-o sensibilitate ireductibilă a organismului social de a-şi reprezenta disconfortul profund, visceral.

Dislocaţi funcţional, intervertiţi între sat şi oraş, între bază şi vîrf, între glorie şi anatemă, nu găsim coagulantul formei ideale.

Fără răspunderea proprietăţii, fără coeziunea intereselor, fără lubrefiantul muncii şi onorabilităţii, formidabila presiune mecanică, comunistă, pe stare, cu manometrele ideologice la vedere, n-a produs decît efemere cărămizi de nisip pentru construcţii economice şi mentale care se năruie la cea mai slabă adiere de vînt: C.A.P.-uri şi întreprinderi, daciade şi cîntări.

Biocenoza clocotitoare de viaţă, respectiv, autonomia locală, a fost distrusă considerîndu-se că omul este sortit ubicuităţii şi imposturii.

Păsările, înmărmurite iarna de ger, au în disponibil genetic logica primăverilor; păianjenul - logica neatenţiei; viermele - logica defuncţiei; vulpea - logica absenteismului; leul - logica ascendentului concentrat, tîlhăresc; uliul - logica instantaneei a spaţiului-timp. Teleenciclopedia ne oferă săptămînal prisosul zoologic de patente, numai omul este tratat încă paradisiac, expectativ, scîncit şi neajutorat.

Înainte de Revoluţie cîrciumile vuiau de dorul proprietăţii; să mi se dea o bucată de pămînt şi ştiu eu ce să fac. Cozile de bărbaţi şi femei, asexuaţi de mizerie, promulgau legile nescrise, insurmontabile, ale privatizării şi eficienţei economico-sociale. Peste tot lumea constata deriva şi era hotărîtă să ia taurul de coarne, să intre în subordinea raţiunilor de fond ale existenţei. Astăzi i se oferă pămînt dar constată că are bolovani, îi trebuie lapte dar nu-şi imaginează decît o sacoşă cu sticle adăugată la rînd de cu seară; i se oferă prilejul familiei integrate, cu toate vîrstele organic atribuite dar îi lipsesc facultăţile morale de contact şi, mai ales, de convieţuire. Ne lovim de alteritatea - leneşă, posturală, bănuitoare, comunistă - din fiecare. Hedonismul individualist imputat societăţilor avansate, postindustriale, la noi este sociopat, intranzitiv. Adevărul vieţii, însă, îşi face loc printre ipotezele parvenirii, cu toată nesfîrşita repliere politică a partidelor în jurul electoratului şi a electoratului în jurul promisiunilor conservative.

Gerontocraţia politică vrea să înainteze cu spatele iluminînd puternic trecutul, tatonînd deductiv viitorul cu călcîiul; naţional-comuniştii vor să reia triumful de unde l-au abandonat înaintînd revolut cu mulţimile ţinîndu-se de steaguri; reformiştii au sarcina grea a înaintării competitive, cu alunecările şi căţărările inerente ascensiunii globale. Apercepţia, senzaţia şi acţiunea sînt mobilurile disparate momentan ale actualităţii politice. Sistemele se desfiinţează prin destructurare, nu prin schimbare de direcţie. Prin cele cîteva **curbe de accelerat** trăite la fereastra comunismului românesc nu şi-a schimbat statutul de garnitură penibilă cu canapelele direct pe saşiu, fie că a fost prosovietic, prooccidental, prochinez sau pretins autocritic. Nehotărîtă ideologic, cu ipotezele de mers epuizate de istorie, **puterea** se vede incapabilă să manipuleze sinergetic arcul economico-social care îi stă - **destins** - la picioare. Evită, poate, după experienţa lui Ceauşescu care l-a încordat teribil încît săgeata a capotat după un zbor zănatec prin văzduh. O pasionează ţintele dar îi scapă fizica energiilor de resort. Nu ştie să se proptească în act. De aceea guvernele, instituţiile, consiliile de administraţie cad în fund ca nişte copii cînd încearcă să tragă. Nu ştie să combine direcţia cu energia sau poate simte că te poţi sinucide cu o săgeată pusă strîmb şi lansată energetic. Nu ştie să lucreze vectorial cu forţele, nici cu cele ce se opun, nici cu cele care se duc, nici cu cele de aport, nici cu cele intrinseci. De aceea trăim într-un univers abandonat, rece, fără potenţial, în care se confundă energiile de poziţie cu aranjamentul entropic de vitrină plasînd uzinele dincolo de rentabilitate, munca dincolo de întrebuinţare, conducătorii dincolo de funcţii, spitalul dincolo de asistenţă, proprietarul dincolo de proprietate, sindicatele dincolo de rezultatele economice. Într-un cuvînt, viaţa dincolo de fiziologie. Sărăcia, îngînată guvernamental şi subliniată meteorologic, devine, paradoxal, singura soluţie prin virtuţile inconştiente, necruţătoare pe care le are: dependenţa vitală de muncă, inventivitate, religiozitatea bunului muncit, proprietate disperată şi poate, în final, prosperitate japoneză, prin suplete socială şi endomorfism tehnologic.

Ec. Alex. Puiu POPESCU

"Vorbele celor mari sînt ca smochinele de dulci, iar

Să reclădim împreună reclama

Lumea modernă este şi o lume a sloganului, a expresiei sintetice care are pretenţia de a convinge, scurt şi (mai mult sau mai puţin) imperceptibil, un public prezumtiv (sau dedus) asupra unui "adevăr" considerat de necontestat. Domeniul în care sloganul are impactul cel mai puternic (şi în care cunoaşte o glorioasă carieră) este cel comercial. "Reclama e sufletul comerţului", asta o ştie orice tarabagiu moldo-valah, şi nu de azi, de ieri, ci de pe vremea cînd, în ziare scrise încă în alfabetul de tranziţie (nici pomeneală pe atunci de î sau â), se anunţa graţios deschiderea unor şcoli franţuzeşti, a unor prăvălii armeneşti sau a unor spiţerii nemţeşti. Nici comunismul, cu economia lui centralizată cu tot, nu s-a putut dispensa de reclamă; chiar şi pe ecranele ideologizate ale televizoarelor noastre de acum 20-25 de ani s-a putut auzi "Pepsi Cola - avînt şi energie!" şi s-a putut vedea o negresă superbă prezentînd reţeta de "CUBALIBRE". E drept, comunismul a permis o vreme astfel de manifestări, dar nu aceste mici "alunecări" neprincipiale către economia de piaţă au constituit "sa qualité maîtresse". Ideologia comunistă s-a folosit din plin de virtuţile sloganului în domeniul care îl interesa cel mai mult, cel politic. De la "Trăiască lupta pentru pace!" ori "Stalin şi poporul rus / Libertatea ne-au adus" pînă la "Partidul, Ceauşescu, România", asemenea enunţuri concentrate ne-au însoţit istoria ultimelor decenii, făcînd parte "în mod firesc" din spaţiul nostru moral, începînd cu prezenţa lor artizanală de-a lungul şoselelor ţării (mai ales în comunele fruntaşe, în care primarii se îngrijeau să planteze pe marginea drumului pancarte colorate, cu inscripţii "revoluţionare") şi terminînd cu insinuarea lor permanentă la locul de muncă, fie sub formă de afişuţe şi tăbliţe lipite deasupra strungului sau a biroului, fie sub formă de împliniri măreţe, ridicate pe acoperişurile marilor ctitorii ale industriei socialiste. (O paranteză: pe halele care compun Combinatul de Utilaj Greu din Iaşi, Revoluţia din decembrie a făcut ordine şi în materie de lozinci, eliminînd cuvintele de prisos; au rămas în urma schimbărilor democratice nişte texte-cu-pauze, care la o lectură "spaţială" arată aşa: "Trăiască pauză-pauză România!"; "Trăiască poporul român, pauză-pauză-pauză-pauză semnul exclamării" etc). Inepţia perfidă şi cinismul rece au colaborat perfect în realizarea acestui program susţinut de propagandă lozincardă, a cărei funcţie principală era acoperirea (şi, astfel, atrofierea) acelei zone a receptivităţii umane care are predispoziţii pentru enunţurile scurte şi expresive conţinînd legi sau adevăruri fundamentale, capabile să genereze principii şi modele de gîndire şi acţiune. Fantezia extraordinară a lozincilor strigate în decembrie '89 (culminînd cu celebra "Ole, ole, ole, Ceauşescu nu mai e!") a avut un rol recuperator, a funcţionat ca o exorcizare, parodiind limbajul şi mecanismul propagandei comuniste. Procesul a continuat în '90, înregistrînd şi faza de "reacţiune" sau de "restauraţie" (sintetizată în piramidala strigătură "Noi muncim, nu gîndim!"). O antologie a tuturor lozincilor rostite pe la mitinguri ar spune, probabil, într-un mod figurat, la fel de multe despre problemele politice ale României din ultimii trei ani ca şi o dare de seamă a Guvernului sau o analiză a unui raportor ONU pentru drepturile omului.

Funcţionarea unui slogan în context politic are, evident, alte premise şi alte conotaţii decît în domeniul comercial. Dar din punctul de vedere al comunicării nu e lipsit de importanţă faptul că publicul nostru este familiarizat cu acest tip de enunţuri sintetice, chiar dacă receptivitatea sa în acest sens a fost coruptă (sau poate tocmai de aceea). Texte precum "V-am prins, vrăjitoarelor!" au căzut tocmai pe acest fond de exorcizare prin parodie sau prin antifrază, dublat de o mai veche vocaţie a românului pentru (pardon!) băşcălie şi zeflemea, pentru (mai pretenţios spus) o "detaşare" de obiectul contemplat. Este, deci, publicul nostru unul la care reclama "prinde"? Iar textele publicitare sînt ele în stare să-şi exercite întreaga forţă perlocuţionară în spaţiul carpato-danubiano-pontic? Sigur, nu există un "specific naţional" al publicităţii în chip absolut, dar există conjuncturi şi coordonate ale mentalului colectiv la un moment dat. În ultimul timp, se face simţită din ce în ce mai mult constituirea unei pieţe a reclamei, concurenţa sporeşte coeficientul de inventivitate şi viitorul va fi al celor care vor fi în stare să priceapă cît mai mult din psihologia cumpărătorului român. Deocamdată însă, o fugară privire asupra sloganurilor publicitare (cele de la TV, de pildă) dezvăluie o diversitate vecină cu incoerenţa. Se observă, de exemplu, un anumit conservatorism al firmelor româneşti "cu tradiţie" chiar şi sub aspectul textelor de reclamă; industriaşul român îşi prezintă marfa **informîndu-şi** potenţialul cumpărător că există şi uitînd că nu e singurul care produce o asemenea marfă - predomină formulările de genul: "Firma xyz S.A. vă oferă la preţuri avantajoase produsele sale de cea mai bună calitate..." (şi urmează enumerarea lor, în timp ce pe ecran apar chiar ele, "produsele"). La celălalt pol se află textele "importate" din Occident odată cu mărfurile: "Garrone - the only one!" ori "Agfa nu scapă nici o ocazie!" ori "Stimorol - gustul care cucereşte!" ori intraductibilul "Go well - go Shell!". Totul pe imagini filmate profesionist. Dacă în prima situaţie publicul nostru află despre ce e vorba, dar nu se entuziasmează, ştiind el ce înseamnă la noi "produse de calitate superioară", în cel de-al doilea caz se entuziasmează, dar nu prea-i foloseşte. În ambele ipostaze, comunicarea prin intermediul textului publicitar nu funcţionează cum trebuie. Între emiţător şi receptor se interpune fie o fixare (din partea celui dintîi) într-un cod astăzi compromis, fie preexistenţa unor convenţii culturale şi ideologice diferite. Avînd încă în spate umbra lozincilor politice de odinioară (ba chiar crezîndu-le, parţial, pe cele de azi), nestăpînind încă gramatica limbajului publicitar, românul ia ce i se oferă, adică o nouă formă de spectacol, din care, la o adică, se pot culege replici bune de plasat în discuţiile cu amicii, indiferent de context. În rest, aşteaptă cuminte viitoarea campanie electorală, fie pentru "a reclădi împreună speranţa", fie pentru a se convinge încă o dată cine e "al nostru, dintre noi, pentru noi".

Mircea VASILESCU

Există limbaj de lemn în Parlament? Sînteţi şi dumneavoastră printre "practicanţi"?

Francisk Karoly Szabo (UDMR)

Cred că un răspuns afirmativ la această întrebare acoperă realitatea! Mă refer doar la prima întrebare! Trebuie să mai remarcăm şi faptul că folosirea acestui limbaj nu se face în mod conştient. Este un reflex, materializarea modului de gîndire a respectivului! Cu alte cuvinte, nu avem de-a face cu accepţia din informatică, a limbajului. Ci aici reprezintă materializarea gîndirii sau a lipsei de gîndire! Nu agreez ideea că folosirea în sine a limbajului de lemn este un păcat, ci, aici în Parlament, comportamentul politic mi se pare de lemn. El e o reminiscenţă a unor vremuri de care este foarte greu să ne debarasăm. Vorbesc aşa, la plural, tocmai pentru că, trăind cum am trăit toţi în ultimii 40 de ani, educaţia pe care a primit-o populaţia, oficializarea unui anumit mod de gîndire, şabloanele şi tot ceea ce este specific limbajului de lemn a persistat şi în manifestarea unor persoane care altminteri au idei democratice şi moderne. Deci, eu nu aş pune la zidul infamiei limbajul de lemn, ci ceea ce se găseşte în spatele lui, ceea ce este mult mai greu de înlăturat. În ce mă priveşte, îmi este greu să răspund cu multă sinceritate, pentru că asta ar însemna că mă pot controla permanent cînd vorbesc. Posibilitatea autocontrolului în timpul exprimării parlamentare e de competenţa unui parlament cu tradiţie. Eu cred că dacă limbajul de lemn dispare din modul de a gîndi al oamenilor, atunci autocontrolul poate dispărea de la sine pentru că nu va mai avea obiect. Altfel, limbajul de lemn apare şi cînd se utilizează un limbaj profesional. Sînt automatisme specifice unui anume mediu, care transferate în altul, devin de lemn! Limbajul de lemn "clasic", e menit să ascundă precaritatea unui fel de-a fi şi de-a raţiona. Cred că la şcolile de activişti de partid, fără să fie menţionat în programă, limbajul de lemn a fost o disciplină cvasi-obligatorie.

George Stancov (deputat FSN)

Noi căutăm mereu să schimbăm, de la Revoluţie încoace. În primul rînd trebuie schimbate mentalităţile şi toate reflexele care sînt expresia acestor mentalităţi. Eu nu cred că putem vorbi de un limbaj de lemn, ci de un limbaj adînc intrat în mintea românului, după zeci de ani de repetare a unor fraze şi discursuri aşa-zis politice, care s-au transformat într-un limbaj majoritar. Fie în cadrul organizat al PCR, fie în afara lui, limbajul trebuia să semene cu al celor care conduceau. De aici schematismul de care ne acuzaţi punînd această întrebare. Sigur că în mare măsură acest limbaj se regăseşte printre noi, dar un anumit limbaj de lemn al specialistului, al politicianului, nu prea are graniţe. Mie îmi spunea un ziarist remarcabil, care lucrează în lumea liberă, că să te ferească Dumnezeu de limbajul de lemn al politicienilor din Vest! Aştia îţi fac asemenea declaraţii, încît nu mai înţelegi nimic, sau nu ai de unde să-l "apuci"! Nu cred că ar fi bine să aruncăm peste bord un anumit mecanism al unui limbaj specializat, care să-ţi permită ieşirea dintr-un impas în care după aprecierea ta implici un întreg grup de oameni, o colectivitate, chiar un popor întreg. Să ne imaginăm ce poate însemna pentru America o declaraţie făcută fără controlul riguros al fiecărei expresii, la nivelul preşedintelui! Între limbajul specialistului şi limbajul fostului nomenclaturist, de care ţara nu duce lipsă, trebuie găsită legătura, regula fiind că specialistul era şi omul de partid. Şi partidele actuale folosesc un anume limbaj aşa-zis de lemn. Trebuie să ne remodelăm gîndirea prin cît mai multă sinceritate în exprimare. Eu personal fac foarte mari eforturi să mă controlez, pentru că iniţial am fost prins şi eu de acest mecanism uriaş al limbajului de lemn. Dar mă şi tem să nu pic în alt fel de limbaj de rutină. Mi se pare că deocamdată trebuie să ne exprimăm pe înţelesul omului simplu. Lumea are nevoie de adevăr. Şi aici nu încap nuanţe.

Popa Virgil (FDSN)

Problema poate fi pusă ca expresie a raportului dintre formă şi conţinut. Viaţa este acum foarte dinamică în raport cu etapele anterioare. Schimbările astea pe care nu le-am mai trăit fac ca vocabularul să nu fie suficient pentru a cuprinde în sfera judecăţii întreaga gamă de cuvinte de care e nevoie acum. Sînt pe de-o parte fenomene care rezultă din viaţa politico-socială internă şi din cea internaţională. Avem o deschidere mult mai largă şi multe informaţii vin chiar în legătură cu ceea ce se întîmplă la noi, pe care nu le putem trata ca pe vremuri. Apare deci o discrepanţă între nevoia de a explica şi posibilităţile lingvistice. Schimbările din comportament şi gîndire nu pot avea loc peste noapte. Sîntem încă tributari comunismului din care am ieşit. Evident, şi eu m-am surprins vorbind aşa, fără să vreau. Mai ales cînd viaţa asta nouă te aglomerează şi-ţi impune alt ritm. Rămîne valabil şi raportul dintre limbajul specializat şi limbajul stereotip. Comunicarea politică deformează într-un sens, iar comunicarea interumană într-altul! Trebuie să facem exerciţii mereu. Partidul din care fac parte încă nu e aşa marcat de limbajul de lemn nou! Personal, am nevoie de timp pentru a nu mai scăpa expresii de lemn!

Sabin Ivan (PNL-CD)

Limba de lemn e lipsa de gîndire, domnule! Nu contează că trăieşti în comunism, ca membru de partid, ca deţinut politic, ca om neimplicat etc. Dacă ai viaţă în tine, dacă nu eşti o mortăciune care vegetează, dacă existi prin propria-ţi minte atunci eşti de carne, ai un limbaj de sînge şi carne, adică viu, domnule! Eu, poate doar cînd am vrut să fiu politicos cu vreo femeie, cînd mă foloseam şi eu ca tinerii de "vrăjeli" cu gagicile, doar atunci să fi folosit ce numeşti dumneata limbă de lemn, dar eram numai fierbere pe dinăuntru. De lemn e toată clasa politică apărută peste noapte, gata să profite de orice, să-şi atingă scopul fără să ţină cont de mijloace! Mie nu-mi plac. Mintea fără cinste nu ne va duce nicăieri în situaţia în care sîntem!

Petru IONESCU

© C. Bumbuț

Cronica vidului

Imperialismul corpuscular ne ameninţă spaţiul ondulatoriu

Există şi în jurnalistică boli profesionale. Una dintre abilităţile esenţiale ale jurnalistului este aceea de a descoperi în fapte cît se poate de omogene un filon epic, o structură care să poată fi relatată. Abilitate care, cultivată constant, devine maladie. Cu timpul, un ziarist nu mai poate înţelege decît lucrurile pe care le poate la rîndul lui povesti. Fenomenul este important atunci cînd implică o anumită concepţie despre existenţă, concepţie de care se contaminează cu uşurinţă cititorul, datorită aparentei ei comodităţi. Eroarea fundamentală se petrece printr-o inversare: în loc de a căuta îndărătul oricărei poveşti elementele generale, ireductibile (desigur că sarcina ziaristului nu e atît de extinsă), se caută sistematic o poveste chiar şi în spatele unui fapt esenţial nepovestibil. A **bon entendeur, salut,** dar o ilustrare se impune chiar dacă astfel începem noi înşine o poveste.

Românismul, odată pus în discuţie, poate fi justificat istoric. Nepus în discuţie, este în mod fundamental de nepovestit. Soluţia ingenioasă este descoperirea anti-românismului: dinamic, în actualitate, oferă un prilej perfect pentru "relatare" şi pentru apariţia unor gazete săptămînale.

"Suntem cu ochii pe voi", spun amicii orogenezei hercinice de la M.P.R. . "Voi" înseamnă "22", "Dilema", "România literară", "Tineretul liber", "Adevărul" şi alte sălaşe ale antiromânismului în care hălăduiesc indivizi ca Zigu Ornea sau Nicolae Manolescu. Stînd cu privirea aşa împrăştiată, le-ar fi desigur mai comod să le adune la un loc. Dar ce urmează după ochi?

Sorin Gherguţ
student

vorbele celor mici sună ca niște nuci" (Anton Pann)

Un anume limbaj şi cristalizarea climatului

"Caţaoane, mă slăbeşte cu al tău limbagi de lemn..."
Mircea Cărtărescu, LEVANTUL

Spun scepticii, resemnaţii sau cei doar distraţi că discursul puterii, începînd fireşte chiar de la vîrf, ar fi rămas acelaşi din 22 decembrie '89. Eroare şi iluzie: această monotonie sau consecvenţă e mai degrabă efectul obişnuinţei noastre decît semnul unui blocaj ideologic. Privită mai atent, ea dezvăluie suficiente evoluţii, care nu sînt simple variaţiuni.

Preşedintele Iliescu nu a răspuns niciodată înţepăturilor răutăcioase la adresa limbajului său "de lemn", cu excepţia cîtorva aluzii pline de humor, din care am dedus pe atunci că aspectul nu-i este total indiferent. Acuzaţiile respective îl vor fi mîhnit într-o oarecare măsură, deşi am exagera afirmînd că i-au ocazionat insomnii. Dovadă faptul că a rămas disponibil şi receptiv, "deschis la dialog" cum repetă mereu, fie din convingere personală, fie în virtutea funcţiei pe care o ocupă.

Ultimele alegeri au demonstrat cîtă dreptate a avut învingătorul să nu se coboare la un asemenea afront, pentru că din două una: ori limbajul său, devenit anacronic, nu putea cîştiga partida, ori... Între timp, sintagma "de lemn" a devenit din ce în ce mai rară, iar comentatorii nu mai aşteaptă cu acelaşi viu interes apariţiile sale televizate pentru a-i antologa prompt redundanţele, stereotipiile, micile gafe, lungimile de frază ce-ţi taie răsuflarea. Uitată este pînă şi rumoarea vechilor scandaluri declanşate de cîte un cuvînt strecurat în treacăt, precum "golani", "paraziţi", "legionari" sau "măi animalule", de cîte o întorsătură expresivă sau confuzie de registre, mai curînd catastrofală în materie de limbaj politic. Nostalgicii spun chiar că nu prea mai sînt şanse ca preşedintele să recidiveze cu asemenea crude şi nedrepte exprimări, căci vremurile s-au schimbat înspre stabilitate, climatul s-a cristalizat, discursurile prezentului nu se mai abat nici ele de la schemă, desfăşurîndu-se într-o ordine quasi-rituală.

Resemnaţii de azi sînt opozanţii naivi de ieri care, în cursul furtunoaselor meciuri electorale televizate, s-au grăbit să vestească victoria candidatului lor. Intelectualii bovarici, fascinaţi de spectacolul unui duel verbal, au etichetat drept slabă şi timorată performanţa preşedintelui în exerciţiu, uitînd esenţialul (exerciţiul). În secţiunea de monologuri, analizele acestuia păreau mai generale şi mai cenuşii ca niciodată; expunerile challangerului Emil Constantinescu erau mai clare şi mai logice, - de unde mulţi se temuseră că rectorul Universităţii nu va vorbi "pe înţelesul tuturor". Cel din urmă a ironizat chiar, în treacăt, limbajul de lemn al celui dintîi, care amintea de tipicul vechilor şedinţe. Destul de curînd însă, la o masă rotundă televizată, tot el, avea să-i recunoască învingătorului calitatea de "politician abil". Ion Iliescu a folosit o strategie dublă: pînă în ultima clipă, el a arătat naţiunii la televizor doar faţa sa cenuşie, general-valabilă, după chipul şi asemănarea auditoriului, care în acest caz era o ficţiune statistică. În schimb, "pe teren", în cursul raidurilor preponderent rurale, "un alt" Ion Iliescu îşi sufleca mînecile şi, reiterînd paroxistic trei idei simple, denunţa duşmanul de clasă. Fireşte, în metafore meşteşugite, numindu-i "moşieri" şi "bogătaşi" pe cei care se pregăteau să sugă sîngele poporului. Strania metamorfoză nu se poate explica decît prin faptul că "adevăratul" Ion Iliescu nu se regăsea în nici una din cele două imagini (ipostaze); cea generică şi cea de consum local şi popular...

Cineva remarca, după alegeri, că Emil Constantinescu a pierdut pentru că "nu arată/vorbeşte ca un preşedinte". Scurt, dar cuprinzător. Aceasta nu înseamnă, cred, că există o imagine-standard a preşedintelui printre arhetipurile românului, ci că există o normă a **impersonalităţii** de care faimosul zîmbet se apropie mai mult decît, să zicem, barbişonul eroic gen Emil Constantinescu, descinzînd electoral din papionul gen Ion Raţiu. Aşa-numitul zîmbet cald, părintesc, este în realitate un zîmbet profund enigmatic, dacă ne gîndim că a putut seduce o majoritate. Barbişonul şi papionul, e limpede, îşi au farmecul lor, dar e un farmec superficial, de care ochiul vigilent al electoratului nu se va lăsa niciodată amăgit. Ceea ce deranjează în cazul lor nu este conotaţia burgheză, cum s-a crezut, ci aspectul a-tipic, "bătător la ochi". Nu poate aspira la o viguroasă identificare colectivă cel care se prezintă astfel "însemnat"... Şansele îi erau rezervate domnului Iliescu, celui care a înţeles că trebuie să te prezinţi la alegeri ca... "un bătrîn atît de simplu, după vorbă, după port" şi mai ales, "cît sîntem încă pe pace", deschis la dialog.

Aici ajungem la fondul chestiunii. Este posibil ca discursul contracandidatului din partea Convenţiei să fi fost mai clar, mai direct, mai logic şi chiar mai pe înţelesul tuturor decît cel al favoritului numărul unu. Dar tocmai această manieră directă, imperioasă şi oarecum didactică le va fi părut unora ca o inovaţie inacceptabilă faţă de "vorba şi portul" prezidenţial. Ceva tot atît de neverosimil ca termenii economiei ai d-lui Caius Dragomir sau convingerea magică (logică a disperării?) a d-lui Funar că va cîştiga repetîndu-şi la nesfîrşit acest lucru. În raport cu toate aceste ciudăţenii, generalităţile preşedintelui ales s-au impus, avînd un efect liniştitor. Dincolo de logistică, strategie, mediatizare, argumentaţie şi elocvenţă, dincolo de bine şi de rău, discursul domnului Iliescu şi-a demonstrat superioritatea **politică**, reuşind, am spune, să **cristalizeze climatul** (citat-reflex) - nu neapărat în sensul zicalei "minţi de-ngheaţă apele". Să îl cristalizeze începînd cu psihicul auditoriului şi terminînd cu echilibrul politic, întruchipînd ideea de **stabilitate** (cf. **linişte, consens** etc.) în vîrtejul tranziţiei.

O ultimă observaţie: poate că, din unghi sociologic, dl. Emil Constantinescu avea dreptate să denunţe în rostirile adversarului său persistenţa limbajului de lemn. Dar pe moment, adică în situaţia de dialog şi competiţie, distincţia între categoria sociologică şi persoana interlocutorului nu funcţiona. În consecinţă, pentru mulţi, începînd cu cel vizat, remarca trebuie să fi sunat ca o culme a atacului la persoană. Nu vreau să spun că dl.Constantinescu a trişat, încălcînd una din regulile jocului. Dl. Iliescu a trişat, după mulţi, conştient şi consecvent, în mai mare măsură, prin falsele alternative (monarhie vs. constituţie) pe care le scotea din mînecă pentru a-şi "înfunda" rivalul. Dar, paradoxal, sofismele sale respectau spaţiul de joc, în timp ce prima remarcă îl încălca, punînd sub semnul întrebării posibilitatea şi sensul oricărui dialog. Cum poţi continua să discuţi cu cineva determinîndu-i limbajul, deposedîndu-l de limbajul **său**, fie el de lemn? Nu era o "lovitură sub centură", ci un act de violenţă, anarhic în raport cu relaţia de dialog, cu acea ordine în care partenerii vrînd-nevrînd sînt "legaţi", astfel că orice negaţie absolută este, prin consecinţă, şi o negare de sine ca interlocutor.

Prin opoziţie, formula cu care dl.Iliescu se arată mereu "deschis la dialog", deşi banalizată şi aproape golită de sens, constituie o atitudine politică mai subtilă. Este, evident, o formalitate, dar, indiferent de subtext, în primul rînd o recunoaştere formală a dialogului, a jocului, a Celuilalt ca limbaj diferit...

După victoria sa, preşedintele Iliescu a rămas, fireşte, la fel de deschis şi receptiv, cu toate că intensitatea dialogului pare să fi scăzut simţitor. Poate că preşedintele îşi îngăduie un răgaz de odihnă, profitînd şi de faptul că în parlament au pătruns figuri noi, forţe proaspete dornice să continue dialogul cu opoziţia. Aceştia dispun de toate calităţile unor vorbitori irezistibili: volum, debit, inventivitate, darul de a spune orice, în proză sau în versuri, de aşa manieră încît restul e tăcere. Ce vreţi, au fost special antrenaţi pentru istorica misiune ce le revine, după ce ani de zile au îndeplinit alte misiuni similare, numite - vă mai amintiţi? - "Săptămîna", "cenaclul Flacăra"...

Ovidiu VERDEŞ

© C. Bumbuț

Dezrobirea cuvintelor

"Multe cuvinte trebuie să fie dezrobite" - era de părere domnul CORNELIU COPOSU, preşedintele PNŢCD, într-o convorbire din care revista noastră a publicat, nu de mult, cîteva fragmente. Neapărute atunci, din considerente de spaţiu, cele ce urmează ni se par potrivite cu tema numărului de faţă.

● Observ că se studiază prea puţin, sau cu o "competenţă de amator", marele efect al dezinformării centralizate, concepute şi practicate de partidul unic în societatea românească. Vreme de 45 de ani, prin înăbuşirea "setei de adevăr", fireşti şi necesare, s-a creat, programatic, "setea de minciună", care animă, din păcate, straturi largi ale populaţiei. Pe acest teren infestat, calomnia prinde cu uşurinţă şi orice aberaţie este crezută. Fiecare pare să aibă în loc de creier un burete uscat care aspiră cu nesaţ toate invenţiile şi insultele. Suburbanitatea limbajului dă iluzia "adevărului", a lucrului spus de-a dreptul, gol-goluţ, unor oameni care sînt sistematic determinaţi să nu facă diferenţă între injurie şi sinceritate, egalizîndu-le.

● Presa românească de astăzi nu şi-a asumat educaţia cetăţenească, senzaţionalul şi distorsionarea sînt preferate edificării civice şi morale. Deocamdată, presa pune în lumină doar un aspect anarhic al democraţiei, fără legătură cu libertatea responsabil asumată. În 45 de ani de vacuum politic, ziariştii n-au avut preocupări doctrinare. Chiar şi celor mai puţin atinşi de morbul propagandei totalitare, le era greu să se axeze pe principii în educarea opiniei publice în spirit democratic. Cu toate că astăzi se citesc vrafuri de ziare, lumea este încă străină de cadrul de desfăşurare al democraţiei. Prezentul este judecat, încă, prin experienţa trecutului apropiat. Educaţia democratică ar trebui să se facă aplicat, cu claritatea şi concreteţea pe care o dau unei expuneri "materialele didactice".

© ?

● Cred că e o mare greşeală să ne ferim de cuvintele inevitabile. Cînd ne propunem educarea opiniei publice, cuvîntul inevitabil este chiar "educare", cum, la fel, nu putem vorbi de "organizare", ocolind tocmai acel cuvînt; sau de "propagandă", atunci cînd dorim să răspîndim, să propagăm ideile şi soluţiile noastre, pe considerentul că termenul a fost maculat de dictaturi, prin abuz şi deturnare de sens. Denumirea de "comitet central" nu a fost inventată de comunişti, dar a fost compromisă de ei, şi nu va mai putea fi folosită prea curînd. "Partid" - de asemeni, pare un cuvînt demonetizat, de care s-au ferit, după revoluţie, în special intelectualii, gata să înlocuiască partidele prin formaţii civice, dintr-o eroare cu grave consecinţe. Nu se poate dirija transformarea societăţii româneşti dintr-un spaţiu privilegiat, ca un turn de fildeş, fără angajare politică prin partide. Realitatea sancţionează: ca probă, în alegerile din 1990, n-a reuşit să intre în parlament nici un independent, deşi se propuseseră electoratului nume de rezonanţă ale intelectualităţii noastre. O idee generoasă, cea a cooperativizării în agricultură, legată, în România, de doctrina ţărănistă (Ion Mihalache) nu poate fi, din păcate, adusă în discuţie şi comentată la adevărata sa valoare, pentru că imediat este asociată, în mod eronat, de mentalitatea curentă cu C.A.P.-urile. Multe cuvinte trebuie să fie dezrobite....

● Consecinţă a manipulării prin limbaj este şi nivelul civic scăzut al maselor electorale. Oricît de accesibil, limbajul electoral al fiecărui partid democratic nu poate evita comandamentele timpului prezent: democratizare, redresare, economie de piaţă, intrarea în Europa. Adresate unei mulţimi care a stat decenii întregi la coadă pentru "ce se dă", aceste cuvinte se îneacă în apatie. Întrebarea concretă e "ce ne daţi" acum. E doar o schimbare de vocabulă, o undă de personalizare exercitată de acel "ne", care, deşi explicabil, nu poate reduce totul la pragmatism şi folos instantaneu. Este şi motivul pentru care P.N.Ţ.C.D. a refuzat să avanseze electoratului promisiuni pe care le ştia irealizabile de la bun început. Oficialitatea, folosind un program sectar şi demagogic, a cîştigat teren cu promisiuni care nu se pot ţine. Trăim încă efectele unei farse de limbaj.

A consemnat
Tita CHIPER

"Ce-a fost verde s-a uscat..." (Cîntec popular)

Ars ornandi cum adjectivis

Probabil că primii autori - deci primii care au semnalat în scris **limbajul de lemn** (pe care, în acord cu şcoala funcţională sub semnul căreia stă stilistica românească, preferăm să-l considerăm **limbaj** şi nu **limbă**) - primii autori ai unui "studiu" **sui generis** asupra sistemului specific al acestei variante a unei limbi naţionale comuniste au fost Ilf şi Petrov, prin intermediul celebrului lor personaj Ostap Bender.

Aflat în trenul special care îi transporta pe reprezentanţii propagandei sovietice către "Magistrala de răsărit", Ostap Bender, ca totdeauna, într-o cumplită jenă financiară, se gîndeşte să se restabilească spectaculos, alcătuind, spre profitul ziariştilor imbecili, dar şi al său, deoarece îl livra contra cost, un "Glosar festiv. Clauză indispensabilă pentru compunerea de articole comemorative, foiletoane, aniversări, precum şi poezii ocazionale, ode şi epitalame". (1)

Romanul **Viţelul de aur** a apărut în 1929 şi deci, la acea dată, el nu făcea altceva decît să constate existenţa - solidă, în felul ei - a limbajului de lemn care se va dezvolta pe orizontală foarte rapid, atît de rapid, încît cei doi autori - care n-au încetat niciodată să-l sancţioneze, mai tîrziu alăturîndu-li-se, tot din interior, Mihail Bulgakov - îl semnalează în 1932 în domeniul criticii de artă, sub forma celebrelor prefeţe şi prezentări pe care ni le amintim şi noi foarte bine, din anii 50.

Format aşadar mai ales în URSS, limbajul de lemn pătrunde în curînd - pe măsură ce colosul comunist se străduia să-şi legitimeze existenţa - în limbajul diplomatic, unde va găsi un mediu fertil, datorită existenţei deja a unui "limbaj dublu" (**double talk**) care se practica de secole în domeniu, după părerea lui Mario Pei. (2)

După cel ce-al doilea război mondial, o dată cu formarea lagărului socialist, limbajul de lemn devine internaţional şi variantele naţionale se constituie rapid, ceea ce nu e de mirare, avînd în vedere că aparatul de propagandă al regimurilor comuniste fusese format în întregime la Moscova. Dacă, în 1954, Edmund Glenn, directorul resortului de interpretare (**Interpretation Branch**) al Departamentului de Stat al USA, mai putea vorbi despre "dificultăţile de comunicare între oameni aparţinînd unor culturi diferite" (3), acest fapt era valabil doar în interiorul culturilor occidentale sau între acestea şi o "cultură de tip nou" care - deşi rămasă la stadiul de utopie - primea un limbaj gata fabricat, experimentat pe larg în URSS, aşa că nu mai avea, cel puţin aparent, dificultăţi de comunicare.

Iată un pasaj cu care un oarecare N. Melinescu deschide un articol intitulat "Clica fascistă a lui Tito pune în primejdie pacea în Balcani": "Isteria războinică a imperialiştilor americani şi englezi, care creşte cu fiecare nouă înfrîngere, îi face pe aceşti monştri ai omenirii să-şi intensifice pregătirile febrile pentru provocarea conflictelor armate" (4). Juri că e un fragment din Ilf şi Petrov!

Putem spune deci, că din 1945 şi pînă prin anii '60, limbajul de lemn este de fapt o variantă a limbajului propagandei, pe care tot Mario Pei îl califică drept un "limbaj esopic" (**Aesopian Language**), dar - adăugăm noi - internaţionalizat numai pe o porţiune a mapamondului. Aşa l-au considerat şi Orwell, în romanul său **1984**, George Lasswell, în lucrarea sa de analiză, intitulată chiar **The Language of Propaganda** (1951), Ch. Perelman şi L. Olbrechts-Tyteca, în **Traité de l'Argumentation** (1970) şi, în ultima vreme, Françoise Thom.

În treacăt fie spus, Lasswell, apoi Perelman şi Olbrechts-Tyteca au observat bine că limbajul de lemn s-a format în egală măsură în URSS, dar şi în Germania nazistă, şi aceasta tocmai pentru că este vorba despre o variantă a limbajului propagandei. Aşa, bunăoară, termenul de "cortină de fier", atribuit lui Churchill, a fost de fapt introdus de Goebbels, într-un discurs ţinut la 23 februarie 1945. (5)

Limbajul de lemn există desigur şi în alte regimuri, ca limbaj al propagandei, dar cel din ţările comuniste se deosebeşte net, în primul rînd prin caracterul său esopic mult mai accentuat (Edmund Glenn a fost, se pare, primul care a decodat bine-cunoscutele de către noi: "atmosferă de lucru", "atmosferă tovărăşească", "atmosferă caldă, tovărăşească" etc.), apoi prin generalizarea lui la nivelul întregii societăţi, limbajul de lemn comunist avînd un scop formativ - mai bine zis, uniformizant declarat, urmărind consensul sub conducerea partidului unic, neţinînd seama de diferenţele de vîrstă, cultură, preocupări.

Pînă prin anii '60, după cum spuneam, limbajul propagandei, în forma sa de limbaj de lemn, a fost unul singur pentru întregul lagăr socialist. O dată cu ruperea Chinei şi a Albaniei, el se împarte în cel puţin două variante, diferite prin registru, pe care le-am putea numi "varianta deşănţată" (chinezii şi albanezii) şi "varianta sobră" (ceilalţi). Începînd din 1964-65 se produce a doua ruptură: România şi, în 1968, Cehoslovacia.

Aşadar, din 1965, propaganda comunistă românească dispune de un limbaj de lemn devenit brusc foarte original. Dominanta sa ideologică, de unde şi originalitatea sa, este naţionalismul.

Dintre multiplele aspecte ale acestui limbaj de lemn original românesc, mă voi opri, în cele ce urmează, asupra unuia singur: **sistemul de raţionalizare a adjectivelor**, aşa cum rezultă el din studierea aproximativă statistic a articolelor de fond din ziare, a discursurilor lui Nicolae Ceauşescu şi ale activiştilor, rostite la congrese, plenare, conferinţe etc.

Fără să intru prea mult în amănunte, voi spune că, datorită proprietăţilor sale semantice, adjectivul se leagă aproape firesc de naţionalism, pentru că el poate realiza particularizarea necesară acestei trăsături ideologice.

Căutînd să demontez mecanismul limbajului de lemn, cu scopul de a avertiza generaţiile viitoare asupra pericolului pe care acesta îl reprezintă - şi care, cel puţin la început, nu ne atrage reacţii mai mari de un

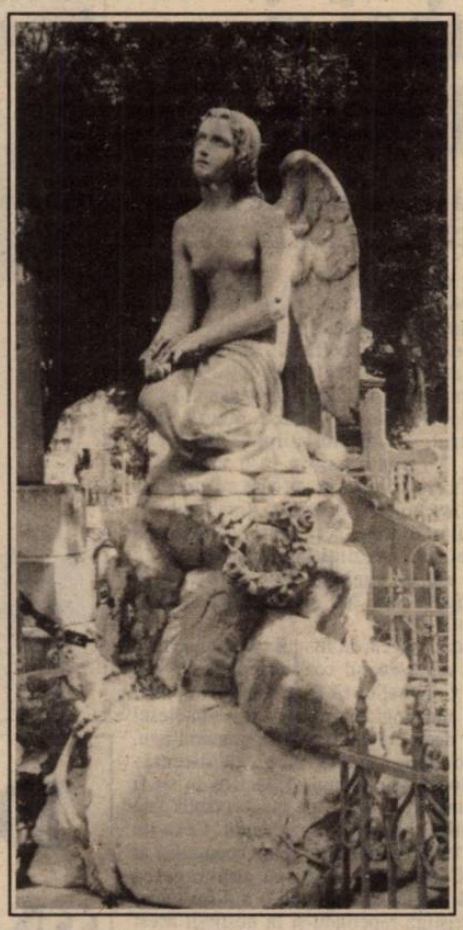

zîmbet -, am cercetat fenomenul de mai multă vreme.

Voi prezenta aici doar cîteva concluzii, bazate însă pe un mare fond de date.

În privinţa utilizării adjectivelor în limbajul de lemn românesc, se pot stabili **trei perioade**, folosind drept criterii bogăţia lexicală, frecvenţa de apariţie în texte şi gradul de comparaţie al formelor utilizate:

I - **Perioada 1965/ aprox. 1970** caracterizată printr-o bogăţie mare (să zicem 1), cu frecvenţă de utilizare medie (să zicem 0,5) şi gradul pozitiv.

II - **Perioada aprox. 1970/aprox. 1980** caracterizată printr-o bogăţie mai redusă (0,75), frecvenţă de utilizare mare (1) şi gradul comparativ.

III - **Perioada aprox. 1980/1989** caracterizată printr-o bogăţie considerabil redusă (0,25), frecvenţă de utilizare exagerată (1,5) şi gradul superlativ.

Cîteva exemple:

Determinatul:
proiecte, planuri
realizări
condiţii (de trai, de activitate)
culmi
I
îndrăzneţe
mari
bune
înalte
II
(tot) mai îndrăzneţe
mai mari (ca oricînd)
(tot) mai bune
(tot) mai înalte
III
cele mai îndrăzneţe
cele mai mari (din istoria ţării)
cele mai bune, optime
cele mai înalte

Observaţii

- Este de remarcat mai întîi intensificarea comparaţiei, prin adverbul **tot**, folosit cu valoare repetitivă, sau prin specificarea termenului cu care se face comparaţia.

- Cea mai evidentă este tendinţa de superlativizare (al cărei izvor este în "Discursul suprem" declamat cu rîvnă de către Dictator ce duce uneori la un umor involuntar ("cele mai înalte culmi" =catacreza "culmea culmilor") şi, în general, la "uscarea" totală a limbajului de lemn.

- Superlativizarea se transferă în mod ciudat şi la substantive, creînd o semantică absurdă; astfel, un termen cum este **unanimitate**, care nu admite comparaţie, apare în etapa I nedeterminat, pentru ca, în etapa II să devină **unanimitate deplină**, iar în cea de-a III-a, **vibrantă/ entuziastă unanimitate**, echivalentă cu superlativul.

- În ceea ce îl priveşte pe declamatorul "Discursului suprem", în căutarea dementă a superlativului, el avea să vorbească nu numai despre **noi culmi, noi dimensiuni, cele mai noi cuceriri ale ştiinţei**, ci şi despre absurde **noi şi noi taine ale naturii**, ceea ce voia să spună, pare-se, "cele mai ascunse taine ale naturii"!

- Un fenomen propriu limbajului de lemn în ceea ce priveşte utilizarea adjectivelor este inversarea topicii (avem aici dovada clară că limbajul de lemn are sistemul său propriu, pentru că topica **substantiv + adjectiv** este o particularitate definitorie a limbii române) în aceeaşi tendinţă de reliefare superlativă a determinantului. În ultimele texte, din 1989, frecvenţa topicii inverse este imensă: **temeinică analiză, spontană şi entuziastă manifestare de dragoste, grăitoare(?!) acţiuni de muncă, deosebit succes, nou şi important forum, profunde transformări revoluţionare** etc.

*

Dorindu-se persuasiv, limbajul de lemn n-a reuşit să fie niciodată o **"ars bene dicendi"**, precum retorica clasică, ci a eşuat rapid într-o **"ars ornandi"** lemantabilă şi absurdă.

Detaşarea, cu timpul, ne voalează obiectivitatea. Să nu uităm - pentru că tot vorbim despre adjective - că şi secolul lui Pericle a fost socotit "de aur", Pericle fiind el însuşi un "ctitor" dar şi un "tiran". Să nu uităm epitetele limbajului de lemn din vremea lui Nero, şi superlativele respective. Să ne dăm seama de pericolul uriaş al adjectivelor a căror utilizare, puternic pragmatică (vorbitorul este cel care le alege şi face determinarea), poate duce rapid către un nou limbaj de lemn şi deci către un nou instrument - eventual mai rafinat - al unei noi dictaturi.

Dacă aş fi un eventual "consilier lingvistic" al unui eventual preşedinte democrat, în clipa cînd aş vedea în presă primul adjectiv cu valoare ornantă atribuit uneia dintre acţiunile sale, i-aş spune cu orice risc: "Atenţie, domnule preşedinte, cineva vă vrea răul!".

Cezar TABARCEA

NOTE

(1). Ilf şi Petrov, **Viţelul de aur**, trad. rom., ELU, Bucureşti, 1965, p. 324.

(2). Mario Pei, **Language Today. A. Survey of Current Linguistic Thought**, Funk & Wagnalls, New York, 1967, p. 63.

(3). **Idem**, p. 63 -64.

(4). În "Lupta de clasă", seria V, nr. 7-8, iulie -august, 1951, p. 84.

(5). **Apud** Mario Pei, **op. cit.**, p.78.

Modul de vorbire al monahului

Strîns legată de năpasta platitudinii şi a vorbirii standardizate aflăm urgia rămînerii în urmă, a zăbovirii în trecute vremi, adică a predicilor care uită că se adresează unor contemporani, iar nu unor credincioşi de acum cîteva decenii ori veacuri, de nu şi milenii. Pildele, exortaţiile, sfaturile, mustrările se cuvine să fie mereu actualizate. Acesta-i adevăratul **aggiornamento**! Dogma este cea neclintită, nu imagistica, nu captarea, după cum în viaţa profană morala nu se schimbă, dar sensibilitatea poetică ia mereu alte înfăţişări şi dialoghează cu alte regiuni ale sinei. Nu trebuie trecut cu vederea că fiecare epocă istorică îşi are păcatele ei predominante; acestea se cade a fi combătute, nu altele vechi, căzute în desuetudine, atenuate de mersul înainte al istoriei. Actualizarea pildelor şi a temelor poate singură feri cuvîntul de învăţătură de căderea în monotonie şi plictis şi de transformarea sa în osîndă pentru enorie. Cel care vorbeşte în ultimul deceniu al veacului al 20-lea nu se poate referi la aceleaşi păcate, năravuri şi situaţii ca Sfîntul Ioan Gură de Aur, Veniamin Costache ori Antim Ivireanul. Sunt, acum, alte boli, alte racile, alte primejdii, alte ispite! Pe acestea să le avem în vedere dacă vrem să fim ascultaţi cu adevărat (iar nu din obligaţie şi politeţe şi cu mîini discret duse la gură spre a tăinui căscatul), urmăriţi cu atenţie şi după ieşirea din biserică, socotiţi drept dascăli utili, nu drept roboţi şi portocale mecanice. Nu mai are rost, bunăoară, a se lovi cu asprime şi cu stăruinţă în setea de avuţie ori în neplata la timp a slugilor ori în amănunte ale vieţii sociale şi economice demult dispărute. Monahii şi preoţii de mir sunt deopotrivă datori să cunoască nevoile, greutăţile şi necazurile zilelor noastre, să le vorbească ascultătorilor ca un contemporan al lor, nu ca o mumie, ca o fantomă, ca un patefon. Călugărilor nu li se cere să fie la curent cu filmele, comediile şi meciurile radiodifuzate ori televizate, dar le revine datoria de a fi perfect informaţi despre durerile şi suferinţele celor "din lume".

Modul de vorbire al monahului să nu fie distant, mîndru, "oficial", adică sleit sau sterp. Nu aşa a vorbit Domnul, ci mereu prietenos, apropiat, cu imagini clare şi mai toate extrase din viaţa de zi de zi a păstorului, a plugarului, a pescarului, vierului şi omului de rînd.

N.STEINHARDT

(Din volumul **Dăruind vei dobîndi**, 1992)

"Moartea nu consumă corpul, ci stricăciunea lui"

"Dumnezeu - scria N. BERDIAEV - **este negat fie că lumea este prea rea, fie că lumea este prea bună."** Mi se pare evident că în Răsăritul creştin, dominat încă de somptuozitatea vulturului bicefal, **criza credinţei,** mai corect spus viaţa neîntemeiată în credinţă, pe care unii preferă să o numească "depresiune post-totalitară" se manifestă ca reflex al sentimentului că "lumea este prea rea", în contrast cu situaţia din Apus. Acolo, secularismul avansează sub bănuiala hedonistă că lumea ar fi, dimpotrivă, "prea bună". Ambele atitudini antrenează urmări a căror gravitate ne copleşeşte discernămîntul situîndu-ne în zona mediocrităţii deprimante. În pofida atîtor (re)interpretări şi a unor scenarii socio-politice, amăgită de ideologii care încearcă să fabrice reguli generale sau şi reţete pentru propriile ideologii, rămîn - cu o consecvenţă subversivă - la ideea - mai puţin împărtăşită -, că deriva noastră continuă să aibă în liniile sale majore explicaţii şi dezlegări religioase.

Actualmente, starea morală fiind dominată de goana după noutatea care produce confuzia şi oboseala noastră, tendinţa de a ne substitui lui Dumnezeu, de a-L exclude din umbra incomodă a conştiinţei sau de a afirma, pur şi simplu, identitatea cu Dumnezeu, a atras ca pe o consecinţă imediată grava patologie a resemnării care ne obligă să trăim mai mult prezentul disperat decît viitorul definitiv. Provenită din neînţelegerea sensului Tainei Învierii, a rînduielilor cultului şi a teologiei trăitoare într-un cuvînt, această stare de spirit este perfect articulată cu apatia celui care ratează şansa unică a cunoaşterii **Adevărului** prin tot ceea ce înfăptuieşte Biserica prin cuvinte scrise sau rostite, prin icoane sau simboluri liturgice. Atîta timp cît Dumnezeu este Taina revelată nesfîrşit prin taine, e, pentru noi, de cea mai mare însemnătate să ajungem la trăirea creştină prin acceptarea Sfintelor Taine ale împăcării şi unirii noastre prin înviere cu Dumnezeu. Pentru aceasta însă, trebuie să consimţim de la mai marele zilei care se smereşte pînă la sărmanul care se înalţă spre indicibilul privilegiu al cuminecării, că realitatea nu se opreşte la realitatea sensibilă, experienţa nu se mărgineşte la experienţa empirică a simţurilor iar Dumnezeu se află deasupra **cunoaşterii conceptuale** ale adevărurilor în care **cunoştinţa formulată** poate deveni singurul rezultat al activităţii noastre spirituale.

Fără posibilitatea de a insista, mi se pare normal să gîndesc că numai (re)citirea scrierilor adevăraţilor "părinţi" ai Bisericii, care sînt de fapt şi Sfinţii Părinţi ai ei, marii dascăli ai lumii şi ierarhi, cuvioşi şi mărturisitori, imnografi şi melozi, poate suscita germenii unui simţ religios, atrofiat dar nu iremediabil pierdut.

În acest context de reevaluare a principalelor teme ale ortodoxiei izbăvită de complexele culturale, **"Omilie** (predică) **despre învierea morţilor"** - din care publicăm cele cîteva fragmente - semnifică, în fond, nu numai mărturisirea credinţei în ce are ea mai caracteristic, învierea, ci şi comentariul pe care **Sfîntul IOAN HRISOSTOM** (Gură de Aur) îl face la unele din învăţăturile, pildele sau îndemnurile **Sfîntului APOSTOL PAVEL** (c. 3 - 64 sau 67 d.ch.).

Privită printr-o dimensiune infinită şi spiritualizată, "învierea morţilor" este după teologul-predicatôr, patriarh de Constantinopol la 398 d.c.h. un "subiect" care poate fi definit în termeni "morali" şi "dogmatici", pentru că e pregătită de **"cel care vindecă pe orbi, cel care alungă pe demoni, cel care curăţă pe leproşi, cel care vindecă boalele, cel care distruge moartea, cel care poate atât de multe şi atât de felurite lucruri într-un corp şubred şi muritor..."**

Consider că, oricine, după ce va medita asupra acestor rostiri, se va întreba totuşi în ce fel, prin ce metode se poate ajunge să "guşti" înţelesul acelei fărîme de eternitate a **"vieţii fără de moarte". (A.Z.)**

"Chiar dacă omul nostru din afară se strică, dar cel dinăuntru se înnoieşte din zi în zi"

Pe corp îl numeşte deci omul din afară, iar pe suflet îl numeşte omul dinăuntru. Sensul cuvintelor sale este acesta. Şi înainte de a învia, înainte de a te bucura de slava ce va să fie, ai primit aici pe pămînt o mare răsplată a nevoinţelor tale, căci chiar prin strîmtoare sufletul nostru se reînnoieşte, devine mai înţelept şi mai evlavios, dobîndeşte mai multă răbdare, ajunge mai statornic şi mai puternic. După cum cei cari luptă corp la corp au mare folos din exerciţiul şi lupta lor, chiar înainte de a dobîndi coroanele şi premiile, deoarece îşi fac, prin exerciţiu, corpurile lor mai sănătoase şi mai puternice, alungînd orice boală, tot astfel şi în luptele virtuţii, înainte chiar de a se deschide cerul şi înainte de a veni Fiul lui Dumnezeu şi a ne da răsplăţile, vom dobîndi din ele mare răsplată, deoarece sufletul nostru ajunge mai iubitor de înţelepciune. Tot astfel şi negustorii, cari călătoresc mult pe mare, înfruntă mii de valuri, luptă cu multe fiare, sufăr multe furtuni şi înainte de cîştigul din comerţul lor, dobîndesc mult cîştig din această lungă călătorie, prin faptul că au curajul şi îndrăznesc să înfrunte marea şi să facă aceste călătorii dealungul mării; tot astfel în adevăr şi cu privire la viaţa de aici, cel care suportă multe strîmtorări pentru Hristos, cel care suferă multe necazuri, a luat, chiar înainte de a primi împărăţia cerurilor, mare răsplată, căci a dobîndit chiar pe pămînt îndrăzneală către Dumnezeu, prin faptul că şi-a făcut mai bun sufletul, încît poate să-şi rîdă de toate necazurile.

Dar ca să fie mai clare cele spuse, vreau să vi le fac clare printr-un exemplu. Însuşi Pavel, suportînd mii de necazuri, a luat de aici mare răsplată, căci şi-a rîs de tirani, s-a ridicat contra popoarelor înfuriate, a dispreţuit orice pedeapsă, a rămas rece şi în faţa fiarelor şi în faţa sabiei şi în faţa mării şi în faţa prăpastiei şi în faţa revoltei şi în faţa uneltirilor şi în faţa tuturor necazurilor. Cine ar putea fi egal acestuia? Pe cel neexercitat şi care n-a suferit nici-un necaz şi întîmplările fără însemnătate obişnuiesc să-l tulbure. Dar mai degrabă nu numai întîmplările, ci şi simplele aşteptări; dar pentru ce spun simple aşteptări? Umbrele îl înspăimîntă şi-l înfricoşează pe unul ca acesta. Cel care a lepădat toate şi a intrat în lupte şi a suferit mii de necazuri, este mai presus de toate şi îşi rîde de cei cari îl ameninţă ca şi gaiţele care ţipă. Această coroană nu este mică şi nici nu este o răsplată întîmplătoare, cînd nimic din cele omeneşti nu va putea să-l întristeze, cînd cele înfricoşătoare pentru alţii sunt pentru el uşor de dispreţuit, cînd el va rîde de acelea de care alţii tremură şi le e frică, deoarece prin marea sa răbdare **s-a făcut ucenic al filosofiei puterilor îngereşti.** În adevăr, dacă fericim trupul care poate să suporte fără durere frigul, căldura, foametea, lipsa, greutăţile călătoriei şi alte necazuri, cu cît mai mult trebuie să fericim sufletul, care poate să suporte, cu răbdare şi bărbăţie, toate loviturile nenorocirilor şi să-şi păstreze prin toate nerobit sufletul lui. Unul ca acesta este mai presus chiar decît împăraţii. Pe împărat ar putea să-l nedreptăţească mult, uneltind şi făcînd rău, şi ostaşii şi prietenii şi duşmanii, dar pe unul, care are un asemenea suflet, aşa cum am spus acum, nu va putea să-l vateme nici împăratul, nici ostaşul, nici servitorul, nici prietenul, nici duşmanul, nici chiar diavolul. Căci cum poate să considere drept rele acela care gîndeşte că relele sunt aparente?

"Necazul lucrează răbdare, iar răbdarea încercare, iar încercarea nădejde, iar nădejdea nu ruşinează"

Aşa dar chiar înainte de înviere necazul ne procură mult folos, anume că avem sufletul mai încercat, mai înţelept şi mai energic şi suntem liberaţi de orice sfiiciune.

"Deoarece noi nu ne uităm la cele ce se văd, ci la cele ce nu se văd; căci cele ce se văd sînt trecătoare, dar cele care nu se văd sînt veşnice"

Să nu-mi spui aşa dar că cele viitoare sînt nevăzute; căci dacă ai voi să cercetezi cu deamănuntul sînt mult mai văzute de cele pe care le ţinem în mîni. Şi aceasta ne-o arată iarăşi Pavel: pe unele le numeşte **"veşnice",** iar pe altele **"trecătoare";** prin **"trecător"** indică caracterul lor pieritor. În adevăr, ele înainte de a se arăta îşi iau sborul, şi se duc înainte de a se fixa; schimbările lor sînt grabnice, iar stăpînirea lor necredincioasă. Acestea şi cu privire la bogăţie, cu privire la slavă, cu privire la demnităţi şi cu privire la fumuseţea trupului; aceasta şi cu privire la forţă şi în general ar putea vedea cineva că se întîmplă astfel cu privire la toate celelalte ale vieţii. Pentru aceasta şi profetul, bătîndu-şi joc de cei cari trăiesc în desfătări, cari se înnebunesc după bani şi după lux zice: **"Ei le socoteau ca pe unele ce stau şi nu fug".** După cum nu este cu putinţă să prinzi umbra, tot astfel nici lucrurile vieţii pămînteşti; unele dispar la sfîrşit, iar altele se pierd înainte de sfîrşit, mai uşor decît torentul. Cele viitoare însă nu sînt aşa, ele nu cunosc schimbare, nu primesc modificare, nu o întrerupe bătrîneţea, nu se schimbă, ci înfloresc continu şi rămîn cu aceeaşi frumoasă înfăţişare. Încît dacă trebuie să numim lucrurile prezente invizibile şi nevădite, trebuie să le numim şi **necredincioase,** căci nu rămîn la cei cari le au, ci schimbă stăpînii, sar în fiecare zi de la acesta la altul şi iarăşi de la acesta la altul. După ce Pavel ni le-a arătat pe toate acestea şi pentru că numeşte pe cele prezente trecătoare, iar pe cele viitoare veşnice, vorbeşte despre înviere, zicînd astfel:

"Căci ştim că dacă casa noastră cea pămîntească a cortului se va strica, avem de la Dumnezeu în ceruri, casă nefăcută de mînă şi veşnică"

Vezi iarăşi că şi aici Pavel s-a folosit de sensul propriu al cuvintelor, arătînd prin însăşi numele, **puterea ideilor.** Căci n-a numit la întîmplare **corpul cort,** ci cînd ne arată caracterul trecător al vieţii prezente şi ne indică schimbarea spre mai bine, aproape că spune: Pentru ce oftezi şi lăcrămezi, iubite, că te loveşti şi te persecută şi te aruncă în temniţă? Pentru ce jeleşti aceste necazuri de o clipă odată ce trebuie să primeşti descompunerea completă a corpului, dar mai bine spus **nu a corpului, ci a stricăciunii din corp?**

***

Prin aceste două nume **"casa cortului"** numeşte trupul; sau prin **"casa cortului"** numeşte casele în care locuim, oraşele, înfăţişarea vieţii prezente. N-a spus în mod simplu: **"ştiu",** ci **"ştim",** deoarece îşi împropriază părerea ascultătorilor săi. Nu vorbesc despre lucruri îndoielnice, spune Pavel, nici despre lucruri necunoscute, ci despre acelea despre care aţi şi primit credinţa, căci aţi crezut în învierea Domnului. **Pentru aceea numim corturi trupurile celor cari au murit.** Vezi cît de just întrebuinţează cuvîntul. N-a spus **"a murit"** sau **"a dispărut",** ci **"s-a stricat"** (descopus), arătînd că se descompune ca să învieze mai strălucitor şi mai luminos. Apoi după cum a făcut comparaţie cu privire la osteneli şi la recompense, din punct de vedere al calităţii, al timpului şi al cantităţii, tot astfel face şi aici **numind trupul care cade, cort, iar cel care înviază, casă;** şi nu numai casă, ci veşnică; şi nu numai veşnică, ci şi cerească, arătînd superioritatea ei şi din punct de vedere al timpului şi locului. Căci aceasta este pămîntească, iar aceea cerească; aceasta vremelnică, iar aceea veşnică. Acum nouă ne trebuie din pricina slăbiciunii cărnii şi trup şi locuinţe; dar atunci acelaş va fi şi trup şi locuinţă, fără să aibă nevoie de acoperiş, nici de acopereminte, ci **în locul tuturora nestricăciunea îi este de ajuns.**

"Căci cei cari sîntem în cort suspinăm, îngreunaţi fiind, pentru că nu voim să ne desbrăcăm, ci să ne îmbrăcăm pe deasupra"

Nu vreau să-mi lepăd carnea, spune el, ci stricăciunea; nu corpul, ci moartea; altceva este corpul şi altceva este moartea; altceva este corpul şi altceva stricăciunea; nici corpul nu este stricăciune, dar nici stricăciunea nu este corp. Corpul în adevăr este stricăcios, dar nu este corpul însăşi stricăciunea; corpul este muritor, dar nu este corpul moarte: trupul este opera lui Dumnezeu, iar stricăciunea şi moartea au fost introduse de păcat. Aşadar vreau să deosebesc ceea ce este străin, spune apostolul, dar nu ceea ce este al meu; iar străin nu este corpul ci stricăciunea. Pentru aceasta zice Pavel: **"Pentru că nu voim să ne desbrăcăm",** adică să ne desbrăcăm de corp, ci să ne îmbrăcăm pe deasupra corpului cu nestricăciune. Corpul este la mijloc între stricăciune. Se desbracă aşadar de stricăciune şi se îmbracă pe deasupra cu nestricăciune; aruncă ceeace a luat dela păcat şi dobîndeşte ceea ce a dat harul lui Dumnezeu.

***

În adevăr, cînd vine viaţa, nu corpul dispare şi se consumă, ci stricăciunea şi moartea, care l-a invadat. Prin urmare oftatul nu este din pricina corpului, ci din pricina stricăciunii lipită de el. În adevăr corpul este greu, împovărător şi neputincios, nu prin firea lui proprie, ci prin mortalitatea adăugată lui mai tîrziu. Corpul nu este stricăcios, ci nestricăcios. Căci atît de mare este noblеţea lui, încît trupul îşi arată vrednicia lui chiar în stricăciune. Umbrele apostolilor au pus pe fugă puterile netrupeşti; cenuşa şi praful au învins pe demoni; iar hainele, care au îmbrăcat corpurile lor, au lecuit boalele şi au readus sănătatea.

Să nu-mi vorbeşti de flegmă, de fiere, de sudoare, de jeg şi de celelalte, pe care le numesc cei cari acuză trupul; acestea nu fac parte din firea corpului, ci sînt ale stricăciunii, adăugate mai pe urmă. Dar dacă vrei să cunoşti bine vrednicia trupului, examinează formaţia tuturor mădularelor, puterile lor, armonia unora cu altele şi vei vedea că aceste mădulare trăesc unele cu altele mai bine decît o cetate care are legi bune şi în care toţi cetăţenii sînt filosofi. Dar dacă nu vrei să ţii seamă de acestea şi ne-ai pune înainte faptul că este stricăcios şi muritor, nici aici nu vom fi lipsiţi de apărare. Că nu numai că nu a avut nici-o vătămare din această pricină, ci şi mult cîştig neamului omenesc, este clar din cele ce urmează. **Toţi sfinţii, deşi au trăit în trup, totuşi au arătat acea vieţuire îngerească** şi nici-o vătămare nu le-a venit din pricina corpului pe drumul virtuţii; dar celor cari erau înclinaţi spre necredinţă, nu mică piedică era pentru ei stricăciunea corpului, prin faptul că nu puteau depăşi propria lor fărădelege. Dacă **mulţi oameni, cu toate că erau îmbrăcaţi cu acest corp sticăcios şi pătimaş şi-au închipuit că sînt egali cu Dumnezeu** şi au făcut totul pentru a-şi atribui lor o astfel de slavă, oare n-ar fi înşelat pe unii din cei simpli, dacă n-ar fi avut un corp pătimaş şi stricăcios, dovada slăbiciunii lor? Prin urmare de ce iertare ar avea parte cei cari acuză corpul şi-l numesc rău, cînd el este o piedică necredinţei - cea mai mare răutate - iar sfinţilor le prilejuieşte să-şi arate bărbăţia sufletului! Dar nu numai aceasta putem să spunem despre el, ci şi că a ajuns pentru noi cauză a cunoaşterii lui Dumnezeu. Căci dacă însuşirile nevăzute ale lui Dumnezeu dela zidirea lumii se văd cînd cugeţi la cele făcute de el, iar credinţa este din auzire, este evident că prin ochi şi prin urechi sufletul este condus ca să cunoască pe Dumnezeu, care l-a făcut. Pentru aceasta Pavel iubeşte corpul şi adaugă zicînd: **"Nu voim să ne desbrăcăm de el, ci să îmbrăcăm pe deasupra lui nemurirea".**

Sfîntul IOAN HRISOSTOM,
IZVOARELE ORTODOXIEI, OMILIE
DESPRE ÎNVIEREA MORŢILOR)
(Traducere Pr . D .FECIORU)

Pagină realizată de
ARIADNA ZECK

Lumea vizualului

Limbajul vizual

Omul, ca animal gregar, are nevoie să comunice: de aceea, el a izvodit o mulţime de modalităţi de comunicare, unele mai funcţionale, mai ingenioase şi mai precise decît altele. Dintre toate, limbajul cu imagini a fost la obîrşia civilizaţiilor şi dăinuie pînă astăzi, bucurîndu-se de o răspîndire din ce în ce mai largă. Ba chiar, în viaţa trepidantă de acum, cu migrări anuale de milioane de turişti de toate neamurile, cu automobilişti grăbiţi pe reţeaua de autostrăzi şi şosele, limbajul cu imagini de pe indicatoare şi semne rutiere a devenit o necesitate. Cine s-ar putea descurca fără ele în marile aeroporturi şi gări internaţionale? Care automobilist îşi poate găsi drumul şi circula în siguranţă, fără acele semne cu informaţii precise, citibile din viteză? Ne putem întreba: Cărei particularităţi i se datorează lunga supravieţuire şi larga răspîndire a limbajului vizual? Cel mai simplu şi adevărat răspuns este că avem a face cu un limbaj "omenesc", tot atît de omenesc ca durerea sau mîngîierea.

Să încercăm o comparaţie: Ce se întîmplă, de exemplu, în limbajul scris? Sîntem confundaţi cu o caligrafie abstractă. Patru litere, una după alta: C-A-S-A. Pentru a înţelege, cititorul trebuie să fie alfabetizat, să cunoască limba respectivă, să cunoască şi codul de descifrare. Un proces intelectual care, în final, conduce la descoperirea "casei", un termen generic pe care fiecare cititor şi-l "în-chipuie" pe baza experienţei sale trecute.

Dar imaginea cititorului corespunde cu cea a aceluia care a scris cuvîntul "casa"? E îndoielnic! Dar dacă se face un desen cu casa? Dintr-o dată oricine îşi dă seama depre ce fel de casă e vorba, indiferent dacă e alfabetizat sau nu, dacă e român sau de alt neam.

Mergînd mai departe, se descoperă şi alte valenţe ale limbajului vizual. Înţeleptul Sf. Augustin, considerat precursorul semiologiei, a spus următoarele: "Nici o cunoaştere nu se poate dobîndi sau transmite fără a recurge la ajutorul semnelor". Ca orice frază cu miez ea îşi găseşte aplicare şi în alte domenii decît a gîndit autorul ei. Ea se potriveşte de minune în limbajul vizual. Aici nu se folosesc cuvinte sau fraze, ci semne, forme-semne şi combinaţii între ele: linii, unghiuri, tonalităţi, culori. Oricare dintre acestea posedă o putere mai mare sau mai mică de sugestie, după forma şi aşezarea sa alături de alte semne, după locul şi dimensiunea pe care o are înlăuntrul unui cadru. Fiecare semn-formă, oricît de abstract, trăieşte, acţionează şi îşi face simţită influenţa, fiindcă este manifestarea exterioară a unei stări, gînd, sentiment.

Să punem capăt afirmaţiilor teoretice şi să trecem la prezentarea unor exemple concrete, la semne-forme, care sînt mai convingătoare decît vorbele. Două semne familiare oricui: semnul de exclamaţie (!) şi semnul întrebării (?). Primul este o linie dreaptă, hotărîtă, care sugerează verticalitate, forţă. Al doilea, format din linii curbe sugerează ezitare, îndoială. Nu întîmplător s-au ales forme diferite, fiindcă ele "exprimă" stări diferite, în mod foarte clar şi direct.

Dacă un exemplu atît de simplu arată uşurinţa cu care se pot produce sugestii, vă puteţi imagina cît de multe se pot comunica prin semnele-forme ale limbajului vizual, dacă ele sunt folosite cu măiestrie şi subtilitate. Datorită lor te opreşti fascinat în faţa unui tablou sau a unei fotografii şi simţi şi înţelegi mult mai mult decît este înfăţişat. Te simţi captat de ceea ce poate fi numit "magia comunicării".

Eugen IAROVICI

Din viaţa unui extremist de centru

Aventura limbajului la Th. Stolojan

În ţara asta a maximei volubilităţi, foarte ostilă tăcerii echivalate de obicei cu eşecul sau prostia, niciunul din oamenii politici apăruţi după căderea tiranului, n-a dus ceea ce intelectualii subţiri numesc aventura limbajului pînă în pînzele albe la care a ajuns fostul premier Theodor Stolojan. Semăna, ca facies, cu actorul american Richard Widmark care joacă, în general, personaje clare, justiţiare, corecte, rareori disperate. Se exprimă fără cursivitate, fără neologisme, greoi, trudind sub ochii noştri la clarificarea şi comunicarea ideii; ţinea morţiş să comunice, deşi fondul lui de vocabular era departe de cele 500 de cuvinte de bază cu care un de Gaulle stabilise un record mondial pentru politicienii secolului. Era bolovănos în expresie, dar găsea tonul just, natural pentru formularea unor idei foarte populare în problemele cele mai complicate. De pildă, în problema naţională, unde oricine îşi poate rupe gîtul: "Există lucruri cu care nu se glumeşte în România - Transilvania e unul dintre ele". Sau despre dezastrul economic: "Fabricile noastre nu sînt unităţi de producţie, ci de protecţie socială". Sau despre puterea lui de muncă şi de dialog: "Pot lucra şi discuta pînă cad lat". Lumea le ţinea minte şi nu le lua la mişto, ceea ce era fenomenal în practica orală a ţării. Un şofer cu care am străbătut într-o noapte Capitala, după ce a ascultat, la radioul de bord, toată conferinţa de presă a premierului, mi-a spus, fără să aducă vorba pe departe ca să ştie ce orientare politică am: "Domnule, eu înţeleg tot ce spune!" "Şi ce spune?" l-am întrebat, calm, ca omul care nu votează cu nimeni, acceptînd să fie hulit pentru asta decît pentru formalism electoral. "Spune adevărul!" Era supremul compliment.

Totuşi, adevărul obsesiv - rostit fără lamentări şi melodrame - era unul singur: "ne merge rău şi ne va merge şi mai rău!". Cu aceasta, aventura limbajului stolojenist - "Stolo", cum era numit cu acea intimitate care măsoară cel mai bine simpatia spontană - atingea absurdul, acceptat însă cu mazochism, după cum arătau sondajele: în mod normal, pe alte tărîmuri, un prim-ministru sub care lucrurile nu merg deloc mai bine nu e bun şi naşte întrebarea firească: "păi ce facem, domnule?" care creşte pînă la soluţia dramatică: "păi dacă nu e în stare să facă nimic..." Numai că, la noi, mistica adevărului crud, spus pe şleau, fascinaţia rostirii cu "ce-i în guşă şi-n căpuşă", ţin loc de acţiune, uşurînd mult omul de povara făcutului. Spusul, la volubili ca noi, e mult mai important ca făcutul, iar dacă spusul mai e şi adevărat, el se confundă cu absolutul: ne mergea tot mai rău, deci, "Stolo" - muncind pînă cădea lat - nu minţea! Era O.K. Majoritatea inteligentă şi opoziţia - care nu are nevoie niciodată de acest adjectiv, fiindcă el e subînţeles în cazul ei - l-au îndrăgit în egală măsură. De la politicienii cei mai acri pînă la cei mai dulci, nimeni nu l-a luat - cum s-ar spune la peluza atotputernică - nici la palme, nici la gioale, ci, dimpotrivă, a avut grijă să pună lîngă numele său o vorbă enormă în textele melodramei noastre: onest!

În sfîrşit, victoria vocabularului stolojenist a fost definitivă în clipa cînd a plecat din fruntea guvernului. El a spus de la rău început că nu vrea să ia puterea şi, într-adevăr, s-a ţinut de vorbă. Cu asta ne-a dat gata pe toţi, ne-a dat chiar lacrimi, ridicîndu-ne de pe inimă piatra aceea grea, piatra de încercare a fiecărui om politic: "vezi, domnule, că n-a minţit?". De aici încolo, domnul Theodor Stolojan chiar că nu mai trebuie să facă nimic pentru a rămîne una din cele mai elocvente şi pătrunzătoare imagini ale României şi ale limbajului ei intraductibil, dar simpatic foc.

Radu COSAŞU

Bustul Thaliei

Săptămâna aceasta vă sugerez clasicii.

N-aţi fost la **Richard al III-lea**? Înţeleg, n-aţi găsit bilete. Sau v-aţi speriat pentru că vi s-a spus că e un spectacol greu, plin de simboluri (focul, şarpele, şacalul, merele etc.). Vă sfătuiesc însă să lăsaţi acasă dicţionarul de simboluri, măcar pentru faptul că e prea greu şi vă poate disloca umărul dacă îl căraţi prin tot Bucureştiul. Încercaţi duminică 11 sau miercuri 14 aprilie orele 19:00 la Teatrul Odeon, eliberaţi de prejudecăţi, Magia teatrului orchestrată de Măniuţiu vă va prinde.

Dacă vă hotărîţi însă pentru **Trilogia antică**, duminică la Teatrul Naţional, lăsaţi acasă dicţionarele grec şi latin. La 17:30 începe **Medeea** şi, dacă aveţi noroc, o veţi prinde interpretată de Maia Morgenstern, cel mai bun rol al actriţei până astăzi. Ea declamă mult mai bine în limbi străine decît ţipă în româneşte în alte spectacole. Dacă joacă Leopoldina Bălănuţă, resemnaţi-vă. Greaca veche nu i se potriveşte. Îi sugerăm ca pe viitor să încerce în sanscrită. Cine ştie? Oricum, lăsaţi-vă antrenaţi în jocul propus de Andrei Şerban. Ieşiţi de aici la ora 19:00, intraţi în cortegiul **Troienelor**, cea mai împlinită parte a spectacolului (fără îndoială, o bucată antologică). După pauză - **Electra**. Mie îmi place mai puţin, aşa că mă abţin de la comentarii. Veţi frisona însă la apariţia minunaţilor şerpi!

Să încheiem tot cu Sheakespeare: **Noaptea regilor**, tot în regia lui Andrei Şerban, Sala Mare a Teatrului Naţional, vineri 9 şi marţi 13 aprilie, ora 18:30. Merită să o vedeţi măcar pentru a vă convinge că, deşi există o artă a aluziei, nu tot ce e aluzie e artă. Aici e mai aproape de...Kitschtesenţă (iertat fie-mi împrumutul). Că spectacolul a deranjat nişte..., să le zicem personalităţi, e una. Că totul e cam grosier, e alta. Dar veţi rîde. Şi cu asta veţi rămîne...pînă săptămîna viitoare.

Rolland MAN

Picătura de firesc

1. Expresii jurnalistice:

"Intreprinderea de industrializare a poamei"; "Lecţii de mînuire a computatorului"; "Soldăţimea israeliană"; "Avionul de recunoaştere a scotocit tot teritoriul"; "La Chişinău, gheţuş..."

2. Expresii intime:

"De ziua ta iubito
Cu drag îţi dăruiesc
Scluptată în pietre scumpe
Cuvîntul Te iubesc"

3. Expresii intim-jurnalistice:

I. **Paul Everac** "Cu ce se leagă furia aceasta, este ea revoluţionară?(...) Ce ai cu sistemul de irigaţii, ce ai cu liftul pe care-l strici?(...) Pe urmă vine seceta şi nostalgia. Împrejur se face pîrloagă, personalităţile cad ca nişte popice, se face proaşcă, terra deserta, vine oricine, găseşte totul devastat.(...) Mergem spre îmbunătăţire pînă ne facem unul cîte unul praf.(...) Ai o casă modestă, uneori o bujdrulă, un bordei, candelabrul îţi sparge bordeiul.(...) Ţi-l ia pe mai nimic, îţi dă cît să bei şi tu, sau să faci şi tu un alişveriş oarecare.(...) A dat de pămînt cu stăpînirea veche, cinste lui, dar i-a înhăţat candelabrul.(...) Na şi ţie, na şi ţie, pe bani fireşte, ori pe simpatie(...) Se face puţin mai întuneric! Ne întoarcem puţin spre întunericimi, cum ne-am întors puţin spre deşert".

II. **Mica publicitate**

Personalitate multilaterală germană, ştiinţă, literatură, bele-arte, proprietar apartament mare, maşină, posibilităţi stabilire Germania, caut parteneră intelectuală, tînără, independentă, eventual germană. Aştept provincia. Tel. 687.19.61.

Doamnă tandră sociabilă, spirituală, independentă material, fără obligaţii, doreşte compania unui domn cult, manierat, 46-50 ani, pentru 1,80 m, suplu. Căsuţa agenţiei Unipress 9559. Ion Cîmpineanu 24.

Nous sommes des jeunes Française de 20-45 ans, avec une immense désire de fonder un mariage et une famille pleine de bonheur, d'amour, sincérité, fidélité. Avec vous. Madame. Envoyez une lettre + photo à: Piccarreta Daniela. 8, Rue Barbilon 38.000. Grenoble, France.

Sînt intelectual, am 47/172/72, cu un băiat de 18 1/2, în urma divorţului de acum cîţiva ani în urmă, doresc doamnă intelectuală 39-44 ani, nici drăguţă, nici urîtă, dar cu adevărat caracter de soţie şi doamnă cum puţine căsnicii sînt pe lumea aceasta pe care am dorit-o şi o doresc, deoarece prea multe doamne au privit şi privesc căsnicia ca un ultim refugiu de relele lumii şi de vicisitudinile vieţii nedebarasîndu-se întru totul de acestea, deoarece slăbiciunile sexului femeiesc dăinuiesc de cînd lumea. Gîndiţi-vă foarte bine, analizaţi profund şi temeinic cu discernămînt şi devotament pentru soţ, copil al meu sau al dumneaei cît şi pentru ea, iar dacă nu v-aţi gîndit, păstraţi anunţul pînă cînd sînteţi hotărîtă pentru acest pas decisiv şi definitiv. Relaţii la tel. 631.22.87. Între orele 18-23.

Tînăr care a ales calea evidenţei spirituale prin yoga, doreşte o prietenie adevărată cu tînără practicantă yoga, avînd acelaşi ţel. Str.Jupiter 5/173, cod 5450. Jud. Bacău.

Tînără 23/160/50, puţin handicap şold stîng, doresc corespondenţă tînăr asemănător. Loc.Tulcea, telefon 17390.

Tînără 35/1,57/55, serioasă, doresc prietenie cu licenţiat. Galaţi, str.Furnaliştilor nr.4, bl.D 1, ap.24. T.L. 25/12

Efeb doct redau frigide societăţii şi întineresc fete bătrîne. Plata în valută. Gigi Elixir - Galaţi.

Vine o vreme cînd tainele se deschid ca bobocii, cînd lanţul gravităţii se rupe, iar dacă ridici braţele zbori... De 6 ani a plecat, dar este mereu cu noi, cu toţi prietenii ei, înţeleapta şi generoasa DORINA.

La cea mai frumoasă vîrstă o săgeată perfidă şi nevăzută cu vîrf de foc venind din Univers a străpuns inima iubitului, frumosului şi gingaşului meu soţ (LULU, ŢUŢU, NAE), care a încetat să mai bată joi, 17 decembrie '92. Ţuţule, aş vrea ca braţele mele să poată cuprinde florile din toate grădinile pămîntului pe care să ţi le aşez la căpătîi iar, lacrimile mele să-ţi mîngîie obrajii tăi frumoşi prelingîndu-se uşor prin fiecare petală a fiecărei flori. Mă voi ruga toată viaţa cu toată fiinţa mea bunului Dumnezeu să-ţi spulbere grija şi neliniştea cu care ai plecat pentru mine, să te ierte şi să te aşeze într-un loc unde să-ţi găseşti liniştea şi odihna veşnică. Ţuţule, dragul meu soţ, te-am iubit cu tot sufletul meu şi nu te voi uita niciodată, ştii asta, aşa-i NAE? De ce nu-mi răspunzi? Sincera şi iubita ta soţie de-o viaţă.

4. Limbi străine

Catar sean comuna = din ce comună eşti?
gias che buti = te duci la servici?
tu sean dilo = eşti nebun?
te na mai pies = să nu mai bei
jitu teale = ai ţigări?
te na teleares că muafaraitu = să nu pleci de aici că te omor

"Antuca, leo roman deo şeovalri e tro samplalalectiur - Canz volium deo cazrii, imajinevú! Ampranté o canziem sieclă. Bocu danspirasion, se leovră metres de Sanbeov. De resi deo voaiaj chi son o an culeor. De dram, dezampoazonman, de şoz tre poetic. Car meme avan setan, ilia leo stad feotal. La ras mongolien a eon sertan aspé fizic. An italí ilia tro deo muvman, ilia peo didé." (**Curs oral de literatură franceză**).

Idiosincrazii

... Pentru cine are ochii deschişi (şi minte să priceapă), **fenomenul GRAFFITI** există. În formele sale extreme (adică în Occident), el este o experienţă revelatoare - explozie multicoloră a unui limbaj subversiv (dar care limbaj popular nu este subversiv?), undeva între "acting - out" şi artă-manifest. Un fel de **samizdat** mural. Acest gestualism nervos şi anarhic care zebrează zidurile oraşelor mari este, de altfel, printre puţinele moduri în care o subcultură se poate manifesta polemic: arta contemporană (prin Keith Haring) nu putea să întîrzie a recupera acest fenomen. Doar că, trecut în postere sau pînze, graffito-ul îşi schimbă polaritatea... intră într-o sintaxă a consumului căreia i se opune **a priori.**

(Dar nu: toată această introducere este prea lungă, şi nu explică decît pe jumătate ce vreau să spun!)

Imediat după decembrie '89, Irina Nicolau şi un grup de la Institutul de Etnologie au făcut un lucru remarcabil, scoţînd o carte cu multe din acele graffiti sprayate în graba evenimentelor: este ca o fototecă a strigătului popular. (Francezii făcuseră ceva asemănător, în mai '68). Documentul este emoţionant şi pentru că aglutinează **tonuri**, la fel de diferite precum grafiile acelor anonimi - de la cel grav la cel disperat sau, dimpotrivă, ludic. Vedem scrijeliturile, şi parcă auzim vocile celor care-au scris... Cum ai putea să modifici ceva în enunţurile acelea, să "corectezi"?! E ca şi cum ai corecta "Miorita"! Faptul că acele graffiti sînt scrise de o mînă semianalfabetă nu contează - ele sînt inviolabile ca nişte desene rupestre: corectîndu-le, ai comite un kitsch academic.

Canonicii, cusurgiii (cu trei "i", vedeţi bine!) ar fi în stare să şteargă umlautul de pe folcloricul ÿ din **Te iubesc, Florÿ**..., fără a realiza ridicolul întreprinderii (ÿ este o formă de imaginaţie transalfabetică!); în ce mă priveşte, continui să mă amuz amintindu-mi de inenarabilul **AZ E OO** văzut în vitrina unei alimentare şi să preţuiesc mai mult decît cuvintele o pot spune gloriosul **23 positions in a one-night stand** de la întretăierea străzilor G-ral Berthelot cu Popa Tatu.

Kitschtesenţe

Moravuri vestimentare la români

Ciocaţi cu vipuşcă şi cimpoi

Legendă: Textul se va citi cu pronunţiile de rigoare pentru "ü", "ö", "ë" în limbile turcă şi germană.

Centrul Capitalei. Esplanada unui mare hotel. Lume vine, lume trece. Totuşi, sînt unii care se învîrt pe loc, cu priviri iscoditoare. În grupul lor, apare, de după colţ, un personaj nou. Spilcuit, sigur pe el şi cu o expresie de om preocupat. Dialog: "Aaahaaaa! Salut, möşule! - corul. "Bahto Delo Delo" - zice omul. "Cë faci, mhëi, care-i şmenii?" Tipul este vizibil nemulţumit că tovarăşii săi nu au remarcat încă ceva evident. Totuşi, unul se prinde. "Ahaa, şi-a tras ţöl nöü!" Fac toţi cerc în jurul primenitului. Tipul surîde superior. Dar unul dintre ei, un tartor se pare, mai mare şi mai tare, e sceptic. "Bhëi! Ăsta-i ştift! Săh-l vëhzi pă Gigelis, shă möahră mhama! Mi-a picat plömbëlë, ca la Sahn Rëhmo ëhra!"

Grupul devine atent. Se profilează o dispută. Mai mulţi îşi aprind, preocupaţi, ţigările, aruncînd priviri rapide în jur.

"Cëhë, bhëi", zice newcomer-ul, "nhu-i mişto?" Se dă un pas în spate, să fie văzut mai bine. Un trandi-coat culoarea nisipului, cu inserturi de piele întoarsă la butoniere, catarame, epoleţi şi buzunare, plus o etichetă cusută ostentativ pe piept. Ai zice că arată bine, dacă n-ar fi cu trei numere mai mare. Poalele aproape că ating pămîntul, umerii sînt căzuţi în lături, mînecile ca nişte burlane boţite se încreţesc subraţ, la cot şi la încheieturi. Cordonul atîrnă neglijent. Un sacou verde închis, descheiat complet, pe care-l ghiceşti mai mare cu 2-3 numere după lungimea poalelor. O cămaşă turcească de mătase, cu un imprimeu mînjit în culori incerte, gen camuflaj. Nasturii sînt deschişi generos, lăsînd să se vadă un şarpe de aur odihnind pe părul de pe piept. O pereche de jeans-i de culoare muştar-ocru, plini de etichete ca o valiză de voiaj. Evident turceşti, evident pensaţi şi foarte largi pentru că sînt încreţiţi sub curea şi jos, la glezne. Pantofii au o talpă foarte subţire, un toc la fel, sînt foarte decupaţi, au botul împletit şi sînt ornaţi cu ciucuraşi de piele şi plăcuţe de metal auriu. Omul mai posedă ghiuluri pe ambele mîini şi ambele unghii de la degetele mici sînt foarte lungi, albe şi manicurate cu grijă. Fiinţa sa emană un parfum greu, dulceag, de carovanserai.

Tartorul evaluează expert şi ţîţîie superior. "Möşulë, iëftiu! Türcëşti, nëhnë! Nü să mai pöartă. Da', mërgë, aşa, d'un şmën! La Gigica, mhërge, da' la alëa cu aţă-n cür, vax! Săh-l vezi pă Gigelis cë barză şhi-a thras, brici! E tahrë, învîrthë parnösu grös, căhrămida dă vërzişhori. Ahrë "ciocaţi cu vipuşcă şi cimpoi" ashta ë! Da', i-a phrömis-o Maröcanü".

Se lasă tăcerea. Toţi fumează preocupaţi, concentrîndu-se intens. Lumea vine, lumea trece. Apoi, unul zice discret: "Mărci şi dolari".

Cristian CRISBĂŞAN

TELEFONUL GALERIILOR

(ţrr la Radu IONESCU, orele 9.20)

"- Bună dimineaţa Radu, te-am sunat să te-ntreb dacă ai văzut vreo expoziţie care să merite a fi consemnată... chiar şi prin telefon.

- Da, deşi nu primisem invitaţie la vernisaj (aşa, cu caracter protocolar, pentru că nu ţin neapărat la asta), am văzut expoziţia **"Portretul în România în perioada Biedermayer"**, deschisă la Muzeul naţional de artă - expoziţie a cărei **idee** mi se pare excelentă... Ea este dominată de litografii - care sînt legate de epoca Biedermayer nu atît prin stil, ci prin faptul că au fost executate în aceeaşi perioadă - lipsindu-le tocmai farmecul aceleiaşi epoci, un farmec direct, apropiat, comunicativ... de atmosferă de burghezie aşezată, căreia-i place să trăiască într-o oarecare voluptate a interiorului... Or, tocmai această latură lipseşte expoziţiei! Este dezavantajată de faptul că în sala învecinată sunt expuse garnituri de salon, pendule, sfeşnice, tapiserii, sticlărie, ceramică etc. - lucruri care au fost luate Muzeului, şi recuperate ulterior (cîte au fost recuperate), din reşedinţe ale "lui" şi ale "lor"... Or, în marea sufragerie a palatului, spectacolul este fastuos, iar omul neavizat - în momentul în care trece din această sală în sala Biedermayer - părăseşte sala din prag! Vecinătatea nu-i este prielnică - şi este păcat, pentru că ideea mi se pare foarte interesantă.

- Deci: să mergem sau nu la această expoziţie?

- Fără-ndoială că trebuie mers, dar ducînd în suflet - nu la ducere, ci la plecare - regretul de care vorbeam...

- Bon... Uite, îţi voi da o invitaţie pentru joi, 8 aprilie - este vorba de o conferinţă despre **Bruxelles, oraşul Art Nouveau** prin excelenţă... te duci?

- Îţi mulţumesc pentru ea - fiind dată prin telefon, sper că n-o să mi-o ceară la intrare! Mi se pare foarte bună ideea unei conferinţe despre Art Nouveau-ul din Belgia în România - pentru că la noi în ţară acest moment, acest gust pentru Art Nouveau a avut o foarte mare trecere (via Viena, Transilvania, nu-ştiu-ce); avem în ţară exemple admirabile de Art Nouveau, avem obiecte de epocă - epocă complet uitată şi neglijată pînă mai acum cîţiva ani, cînd dintr-o dată mulţi oameni şi-au dat seama ce lucruri frumoase au în casă (lucruri pe care le ţineau probabil în fundul unui dulap, în bucătărie sau nu-mai-ştiu-unde) şi le-au adus la loc de cinste. Epoca este fermecătoare - plină de o "învigorare a minţii", a imaginaţiei artiştilor, chiar dacă aceştia pe urmă au părăsit stilul în chestiune şi au continuat să activeze în alte zone ale gustului... oricum, această experienţă i-a fertilizat, ceea ce este minunat! Am văzut, nu de mult, la Lipova, una dintre cele mai frumoase case (e-o locuinţă mai bogată) Art Nouveau din cîte am văzut - comparabilă cu cele mai frumoase de la Viena sau de la Bruxelles... sau din Spania - şi care este acuma, sau grădiniţă de copii... de copii din ăştia...

- De copii "Art Nouveau"...

-... nu, reduşi - sau copii cu program redus, aşa ceva..., şi care este într-un hal de delabrare absolut criminal! Unul din cele mai frumoase exemple de operă de artă care sînt la noi în ţară şi care se distrug... şi asemeni ei mai sînt şi altele! Aşa că, această conferinţă nu este numai o conferinţă - ea ar trebui să se audă mult dincolo de zidurile casei Vernescu (**conferinţa a avut loc la sediul Uniunii Arhitecţilor, n.m.**), să constituie un strigăt de alarmă **şi a zis că vine la gară cu damigenele, că şi năşica...**

- Da' ce se-aude pe fir?! Alo! Alo! S-a-ntrerupt..."

Bon de lectură

Răzvan Petrescu

ECLIPSA

Ed. Cartea Românească, Bucureşti, 1993, 248 p., 250 lei.

Naratorul: proteic. Pictor, soldat, doctor, copil, adolescent, matur, uşor abulic, uşor nevrotic, fantast. Prin creierul şi prin ochii lui viaţa e filtrată salvator: tragicul, răul sînt, printr-un firesc efort de prelucrare, trăibile, suportabile. Frumuseţea e percepută parcă sfios, cu neîncredere. Hedenismul, ca într-un joc secund, e "mai pur".

Autorul: n. 20.09.1956, redactor la LITERA, medic de formaţie, scriitor de vocaţie sau poate ceasornicar poantilist, pianist, Narciss cînd nu scrie, Goldmund cînd (de)scrie.

Maestru-prieten : Mircea Horia Simionescu.

Debut : Grădina de vară, C.R., 1989.

Critica: "Răzvan Petrescu are stofă de adevărat prozator" (Mircea Martin).

"Parabola şi micul realism se înfruntă, părînd a-şi împărţi egal teritoriul şi bunurile" (Nicolae Manolescu).

"Deşi compusă din douăsprezece povestiri autonome, noua carte a talentatului prozator optzecist (...) e un roman ascuns" (Laurenţiu Ulici).

"**Amarul** ideatic are un fericit contrabalans în **dulcele** joc postmodernist" (Claudiu Constantinescu).

Previziuni : Răzvan Petrescu nu va trece la roman. Îşi va şlefui, cehovian, prozele mai mult sau mai puţin scurte pînă cînd nimeni nu va mai simţi nevoia să-l vadă scriind şi romane.

Ioana PÂRVULESCU

©?

...&:

NU RATAŢI, la Cinematecă, încîntătorul FUNNY FACE al lui Stanley Donen (din 1957), cu Audrey Hepburn şi Fred Astaire...

("Medalionul Audrey Hepburn", care a început încă de săptămîna aceasta, cu **"Sabrina"** lui Billy Wilder, mai cuprinde **"Război şi pace", "Şarada", "Dragoste de după amiază", "My Fair Lady"** şi **favoritele mele - "Mic dejun la Tiffany"** şi **"Cum să furi un milion"**).

Pagini realizate de
Alex. Leo ŞERBAN

Presa, Puterea şi Adevărul

Sentinţa dată în 1735, în procesul lui John Peter Zenger, din New-York, avea să fie o piatră de hotar pentru presa anglo-saxonă. Zenger, proprietar al publicaţiei **Weekly Journal** stătea în puşcărie, acuzat că a permis publicarea unor articole calomnioase şi de incitare la răzvrătire. Apăruseră în ziarul său acuzaţii împotriva şerifului, a unuia dintre consilierii guvernatorului şi a guvernatorului însuşi. Juriul l-a declarat nevinovat, în temeiul argumentelor apărării: adevărul faptelor este cel care defineşte caracterul calomnios al cuvintelor. Şi Zenger a fost achitat pentru că cea ce se afirmase în ziarul său era adevărat.

După o sută de ani, Tocqueville scria că libertatea presei este un element definitoriu al democraţiei americane şi că admiră acest lucru mai degrabă pentru relele pe care le împiedică, decît pentru binele pe care îl produce.

Atît relele, cît şi binele se învîrt în jurul aceleiaşi probleme: a adevărului. Puterea fie nu doreşte deloc să-l spună, fie îl amînă pentru un moment mai potrivit, fie consideră că partea poate să ţină loc de întreg. Presa îl caută, îl presupune, îl descifrează, îl plasează în context şi îl spune. Iar în momentele ei de graţie izbuteşte să-l şi impună.

În relaţia ei cu puterea, presa poate fi cu un pas înainte sau cu un pas în urmă. Dar numai cu un pas. Institutul Internaţional de Presă - organism neutru cu mari merite în susţinerea demersurilor presei democratice - publică lunar un buletin în care trece în revistă situaţia din zeci de ţări. De la protestul împotriva întemniţării unor gazetari şi a interzicerii unor publicaţii în Guatemala, Algeria sau Turcia, pînă la analiza luptei pentru influenţă în Rusia, la descrierea transformărilor tehnologice şi a derapajelor care decurg, în presa ţărilor democratice, buletinele cercetează aplicat relaţia între putere (politică sau financiară) şi presă, în măsura în care adevărul este miza conflictului. Recent, în colocviul de la Moscova, Institutul Internaţional de Presă a discutat relaţia dintre putere şi presă după colapsul comunismului (reproducem intervenţia domnului Roman) analizînd influenţa economiei de piaţă asupra presei, reflectarea problematicii minorităţilor, cenzura, subsidiile şi proprietatea ş.a.

Presa din ţările în care libertatea de expresie este un bun cîştigat recent, nu se confruntă doar cu vechile mentalităţi ci şi cu faptul că modelul la care se referă – mass-media ţărilor occidentale este în plin proces de modificare. Noile tehnologii au revalorizat rolul şi locul informaţiei: performanţele electronicii (informaţia - în special cea economică) - distribuită direct de ordinator celui care o solicită - şi tipul de concurenţă care decurge deplasează centrul de greutate şi obiectivele obligînd "presa tradiţională" să se supună mai curînd legilor vînzării, decît legilor adevărului. Vîltoarea prin care trece presa britanică e o dovadă. Cumpătarea presei italiene într-un moment de criză acută reprezintă totuşi o speranţă. Pateticile chemări la respectarea unui elementar cod moral par sortite eşecului. Sateliţii de comunicaţie nu sînt programaţi conform codurilor morale. Acum. Mai tîrziu, cine ştie? (M. B.)

Cele şapte păcate capitale ale presei

Gazetarii sînt deseori inconştienţi de obligaţiile pe care le implică poziţia lor, ei se consideră mai puţin responsabili decît, de exemplu, oamenii politici. Dar, într-o măsură mai mare decît politica, presa stă în centrul tuturor activităţilor umane. Nu există ungher sau crăpătură din lumea noastră, nici un teritoriu al spiritualităţii omeneşti, care să rămînă necercetat de presă. Cei mai mulţi dintre noi doresc ca lucrurile să se petreacă aşa, deoarece propria noastră curiozitate este nepărmurită. Dar asta înseamnă că gazetarul – o denumire generică pentru orice om responsabil din presă – mai mult decît politicianul sau preotul, trebuie să fie o persoană morală şi să privească totul atît din punct de vedere etic, cît şi profesional.

Acum acest lucru, pur şi simplu, nu se întîmplă. Foarte puţini ziarişti sînt pregătiţi profesional şi niciunul nu are un punct de vedere moral asupra meserie lui. În urmă cu 40 de ani, tînăr gazetar fiind, singura învăţătură pe care ţin minte s-o fi primit de la şeful meu, Kingsley Martin, a fost: "Nu te lega niciodată de vreo soţie de ministru, chiar dacă o merită. Nu intră în regula jocului". Mă îndoiesc că astăzi cineva mai primeşte măcar o asemenea îndrumare. De aceea e foarte importantă identificarea slăbiciunilor caracteristice presei, care duc la condamnarea ei globală. Eu le numesc cele şapte păcate capitale. Primul este distorsiunea. Nu spun minciuna, deoarece e rară publicarea unui material despre care se ştie precis că e fals. Distorsiunea deliberată sau nu, e mult mai răspîndită şi poate să capete multe forme. Singura pavăză împotriva ei este ceea ce un jurnalist talentat, dr. Samuel Johnson, considera a fi necontenita vigilenţă, dorinţa pozitivă de a găsi adevărul exact. Boswell îl citează: "Un adevăr superficial dăunează mai mult decît minciuna intenţionată, de aceea e atît de multă falsitate în lume".

E bine spus, şi cuvintele lui Johnson ar trebui afişate în toate redacţiile şi studiourile de televiziune. Distorsiunea poate fi determinată de selecţia tendenţioasă, de redarea incorectă, în special în banda sonoră a documentarelor televizate – ceea ce se numeşte reducere – prin eliminarea deliberată a nuanţelor şi a caracterizărilor, prin exagerări şi hiperbole, printr-un entuziasm prost plasat sau criticism nejustificat, şi în cele din urmă prin prezentarea greşită a probelor, probabil forma cea mai răspîndită a inexactităţilor gazetăreşti. Mi-ar face plăcere să pot aplica jurnalismului, ca şi scrierii istoriei, legea probelor formulată de Karl Popper: cînd omul de ştiinţă emite o ipoteză, el trebuie să caute nu doar probele care îl confirmă ci, cu egală ardoare, probele care îl infirmă. Cîţi gazetari aplică acest principiu?

Aş numi cel de al doilea păcat capital cultul imaginii false. El apare în special la televiziune unde imaginea surprinsă dictează şi formează sensul ştirii şi chiar importanţa ei – dacă va intra sau nu în emisie. Această formă specială de minciună este impusă de axioma conform căreia spectatorul se plictiseşte uşor şi trebuie captivat cu imagini, de preferinţă violente; cuvintele, justificarea imaginii sînt luate în considerare în al doilea rînd. În felul acesta lucrurile lipsite de semnificaţie devin importante. E forma cea mai obişnuită de distorsiune televizată, care prin cumulare devine de o extraordinară importanţă, deoarece o ştire fără imagini, oricare ar fi valoarea ei intrinsecă, este tratată ca nu non-eveniment. Şi ziarele contribuie la cultul imaginii false, cînd crează stereotipuri, clişeele biroului de ştiri. Există un imbold aproape irezistibil către melodrama internaţională, cu buni şi răi, cu d'alde Castro, Gaddafi, Saddam Hussein şi Pol Pot – bestiile care alcătuiesc distribuţia personajelor previzibile şi tipizate. Acumularea acestor imagini, care au viaţa lor proprie, acţionează ca un ecran opac între public şi realitate. Or, ziarele care prezintă ştiri trebuie să fie o sticlă transparentă prin care se vede limpede adevărul.

Al treilea păcat capital este răpirea intimităţii. Intruziunea în intimitate este cel mai periculos păcat al presei din zilele noastre şi pare că este în creştere: refuzul presei engleze de a publica la un moment dat textul integral al conversaţiei, chipurile libidinoase, între Prinţul de Walles şi Camilla Parker-Bowles dovedeşte că există nişte limite, dincolo de care nu păşesc nici cele mai lacome reviste. Nici privilegiile regale, nici puterea guvernamentală, nici bogăţia, nici celebritatea, nici succesul nu compensează nevoia de intimitate, nevoia unui teritoriu privat, necesar conservării sănătăţii fizice şi mentale. Chiar şi animalele au nevoie de aşa ceva. Orice ornitolog vă va spune că unele păsări – dacă îşi dau seama că sînt urmărite – încetează şi mor. Şi fiinţele umane au un psihic fragil, pe care orice intruziune îl poate răni: chiar şi cei care deţin funcţii publice au nevoie de o anumită intimitate, pentru a-şi îndeplini însărcinările. Înregistrarea telefoanelor, obiectivele telescopice, şi atîtea altele sînt instrumente ale furtului, la fel ca trusa de şperacle a tîlharului. Viaţa privată, chiar şi a oamenilor celebri nu este deschisă inspecţiei publice, considerată de unii un drept. Redactorul sau producătorul de televiziune, înainte de a depăşi linia care desparte viaţa publică de cea privată, trebuie să-şi pună întotdeauna întrebarea: "Este această dezvăluire, această intruziune în interesul evident al publicului?" Atenţie, problema nu e dacă publicul e interesat, ci dacă e în interesul său – ceea ce e cu totul altceva. Şi cuvîntul cheie este **evident**: nu în interesul marginal, sau ambiguu, discutabil sau contestabil.

Se leagă de acestea cel de al patrulea păcat capital: crima împotriva reputaţiei. Presa a fost întotdeauna folosită în acest scop exorbitant. Unul din cei mai puternici magnaţi britanici de presă, lordul Beaverbrook, era celebru pentru lista sa de personalităţi publice pe care le detesta, şi pentru lista sa de non-persoane, cei care în nici o împrejurare nu trebuiau pomeniţi în ziarele sale. Gazetarii săi slujeau vendetele sale cu ardoare servilă. Cum spunea Arthur Christiansen, comentator la **Daily Express**: "Politica era a lordului Beaverbrook, prezentarea era a mea". El nu era decît un executant al unui judecător nemilos. Vendetele proprietarilor sînt mai puţin prezente în zilele noastre, deşi nu lipsesc. Presa este ca o armă încărcată, cînd e îndreptată cu intenţie ostilă împotriva unui individ. Cei care apasă pe trăgaci, trebuie să-şi cerceteze conştiinţa şi să se asigure că ţinta e cea pe care o caută. Altfel, e o crimă de presă.

© 7

Cel de al cincilea păcat capital este exploatarea sexului ca mijloc de creştere a audienţei şi circulaţiei presei. Încă din secolul XVIII ziarele au folosit obscenitatea, dar niciodată pînă acum atît de sistematic, lipsit de scrupule şi de ruşine, cu atîta paradă de mijloace pentru a obţine un spor de vînzare. În Statele Unite sexul explicit e prezent cel mai des pe reţeaua PBS, iar în Anglia pe BBC-2 şi pe Canalul 4, şi la fel şi în celelalte ţări europene – cele care se adresează segmentului superior al pieţei. La celălalt capăt al spectrului – revistele populare rezervă un spaţiu extrem de vast unor materiale care se pot numi pornografie uşoară.

Redactorii din presa scrisă şi producătorii de televiziune meditează poate intens şi îndelung la sancţiunile existente împotriva expolatării sexului, dar mă îndoiesc că măcar unul din douăzeci se gîndeşte la efectul corupător asupra spectatorilor şi cititorilor. În acest domeniu s-a dezvoltat neutralitatea morală a obrazului gros.

Şi astfel ajungem la al şaselea păcat capital: mînjirea, s-ar putea spune otrăvirea psihicului copiiilor prin ceea ce văd, aud şi citesc. În zilele noastre a devenit, practic, imposibil pentru părinţi, oricît de grijulii ar fi, să supravegheze lecturile şi spectacolele copiilor, dar dacă exclud gazetele şi televiziunea din casă – o măsură drastică, – copiii sînt lipsiţi şi de informaţia necesară. Măsurile regulamentare, cum ar fi difuzarea materialelor "nepotrivite" doar după 9 seara, ceea ce este cunoscut ca "armistiţiul pentru sugari" sînt derizorii. Singura garanţie este simţul moral al celor care iau decizii în legătură cu ceea ce se tipăreşte sau se difuzează. Dar acesta, în general, lipseşte.

Şi acum ăl şaptelea şi cel din urmă păcat capital – folosirea abuzivă a enormei puteri pe care o posedă presa. De cînd Macaulay a spus că "presa este a patra putere" s-a conştientizat amploarea forţei politice a ceea ce s-a numit "sindromul Cetăţeanului Kane"; William Randolph Hearst a vrut să pornească un război, Northcliffe a încercat să răstoarne guvernul Lloyd George şi eu îmi aduc aminte, cum 40 de ani mai tîrziu, nepotul său Cecil King a încercat să-l distrugă pe primul ministru Harold Wilson. Mai puţin evident, dar insidios, este abuzul presei în scopul modificării atitudinilor şi comportării publice. Patronii presei nu sînt întotdeauna conştienţi de gradul de influenţă exercitat de ei şi de natura sa distructivă. Maxima lordului Acton conform căreia orice putere corupe, se aplică tot atît de bine politicii, cît şi presei. Exerciţiul îndelungat al unei puteri mari produce, chiar şi celor imuni faţă de tentaţiile financiare, tocirea sensibilităţii morale, o anume nepăsare, o anume indiferenţă faţă de deciziile imediate, care sînt la originea multor rele. Într-un sens, acest ultim păcat capital – abuzul de putere – le subsumează pe toate celelalte.

Aţi putea spune: sînt uşor de numit şi de înşirat aceste defecte ale presei. Dar pot fi ele corectate? Pot fi ele corectate printr-o schemă de reformă? Şi e suficientă o simplă corecţie a erorii, impusă de un organism guvernamental pentru a determina presa să contribuie la formarea culturală a maselor? Răspunsul este nu.(...)

Paul JOHNSON
"The Spectator" –
16 ian. 1993

Resurecţia italiană

Iată că după "revoluţia de catifea" din ţările central şi sud-est europene, după "revoluţia în direct" (am numit 22 decembrie 1989), după "revoluţia de la Kremlin" (august - decembrie 1991), după revoluţia generaţiei născute după cel de al doilea război mondial care a adus victoria în alegerile din noiembrie 1992 a tandemului democrat Clinton - Gore la Casa Albă (46 şi 45 de ani), asistăm acum la "revoluţia franceză fără ghilotină" din Italia. Asemenea evenimente, doar un segment din istoria ultimilor cinci ani, sunt suficiente pentru a înţelege viteza, amploarea şi profunzimea cu care valurile acestui final de secol trec peste ţări, naţiuni, oameni şi dacă recompunem întregul veac s-ar putea să avem surpriza să descoperim că este cu adevărat cel mai "revoluţionar" pe toate planurile, cel mai abisal, cel mai monstruos, cel mai performant, cel mai inteligent din tot trecutul omenirii, şi în plus, secolul celor mai multe lovituri de teatru şi cel dintîi al cinematografului.

O şedere mai prelungită pe un traseu celebru la ora actuală, mai ales prin închisorile sale - Milano, Roma, Napoli - m-a familiarizat întrucîtva cu resorturile acestei ultime revoluţii europene. Şi nu va întîrzia mult momentul cînd istoricii - desigur cei italieni în primul rînd - vor constata şi analiza mecanismele ei, îi vor investiga şi radiografia implicaţiile şi rezultatele. Au apărut primul film şi prima carte consacrate acestor fenomene. Deocamdată un străin poate doar sesiza fizionomia acestei revelaţii naţionale de o mare finete şi subtilitate, care smulge masca de pe un chip ştiut dar nerecunoscut - chipul corupţiei generale, de stat şi particulare.

Dintre cele cinci puteri din statul italian (cea legislativă, judecătorească, executivă, biserica şi presa - mafia neintrînd la socoteală dar existenţa ei fiind omniprezentă şi aproape omnipotentă) operaţia **Mani Pulite** (Mîini Curate) are doi protagonişti, judecătorii şi ziariştii. Am trăit la faţa locului împlinirea unui an de la declanşarea operaţiei şi dacă echipa din Milano care a început-o avîndu-l în frunte pe judecătorul de instrucţie Di Pietro acuza în fiecare declaraţie o oboseală ce devine de nesuportat întrucît de peste un an se lucrează cîte 16 ore zilnic fără zi liberă, la pregătirea dosarelor, arestărilor, anchetelor, interogatoriilor, confruntărilor, percheziţiilor, în schimb mass-media nu era şi nici nu se anunţa a fi cîtuşi de puţin depăşită.

Toată lumea este de acord în Italia că - în afara organelor direct chemate să-i ajute pe judecătorii de instrucţie - garda financiară, adevărată vedetă a acestor luni, procurorii şi carabinierii - ziariştii şi-au aruncat tot talentul şi forţa în reuşita operaţiei **Mani Pulite** (Pînă într-atît încît au ajuns să fie criticaţi pentru exces de zel, procurorul general al Republicii remarcînd că palatul de justiţie a ajuns să fie o adevărată casă a presei internaţionale - în spaţă se referea la mulţimea operatorilor T.V. care au invadat pur şi simplu tribunalele şi închisorile). Începînd de la stabilirea unor **permanenţe** în faţa închisorilor din Milano, Roma, Napoli unde "s-a mutat" lumea bună şi pînă la acordarea unor spaţii **permanente** în fiecare cotidian, săptămînal, lunar ca şi la radio şi televiziune. Aproape zilnic "cinci coloane pe a întîia" şi multe alte pagini în corpul ziarelor **informează** întreaga populaţie şi străinătatea despre succesivele "evenimente" ale sfîşierii cortinei deasupra corupţiei şi mitei. Nu se poate să nu remarci extraordinara competenţă, operativitate, diversitate, corectitudine şi neintervenţie a mass-mediei italiene faţă de Tangentopoli (denumire care pornind de la Milano acoperă integralitatea corupţiei şi înseamnă **oraşul bacşişurilor**).

Presa italiană este aliatul puterii judecătoreşti şi nu i se substituie şi nici nu o ajută. Cîteva semne distinctive fac onoarea ziarelor, radioului şi T.V. italiene în aceste împrejurări care deşi à l'italienne zguduie totuşi o ţară şi o naţiune a cărei clasă politică este practic decimată.

Deci presa italiană se ocupă de Tangentopoli prin:

- un mare volum şi o mare varietate de informaţii în aşa fel încît fiecare ziar are noutatea lui, toate, dar absolut toate dedicîndu-se subiectului;
- mare scrupulozitate şi corectitudine a acestei informaţii, preluată de la surse autorizate sau prin surse proprii;
- neintervenţii în nici unul din aspectele judiciare şi respectarea absolută a prezumţiei de nevinovăţie;
- comentarea lucidă a fiecărui caz şi mai ales a ansamblului operaţiei;
- abţinerea de la orice implicaţie şi evitarea oricărei licenţe de limbaj.

Întreaga relatare din mass-media este riguroasă şi nu se iveşte nici o ocazie în care jurnalistul să se trezească fabulînd. Orice derogare în acest sens este imediat sancţionată şi dezminţită. Un singur caz s-a petrecut în timpul cît eram în Italia cînd revista **l'Europeo** a publicat un reportaj din care se putea înţelege că preşedintele republicii, domnul Oskar Scalfaro, ar fi implicat într-o afacere necurată.

Cu o promptitudine impecabilă, procuratura generală şi judecătorii care instrumentează operaţia **Mani Pulite** au determinat publicarea în întreaga presă a unui comunicat în care se afirmă că nici înainte, nici după începerea anchetelor, şeful statului nu a fost implicat în nici un fel în nici o afacere care să contravină legii.

De altfel, nimeni nu s-a plîns că a fost pus de presă într-o situaţie jenantă sau incriminat pe nedrept. Mai degrabă au fost unele cazuri cînd justiţia şi-a cerut scuze. O asemenea precizie şi corectitudine a presei nu exclude nici punctele de vedere şi nici polemicile aprige, cea mai celebră în acest răstimp fiind între fostul preşedinte Cosiga şi liderul democreştin de stînga, domnul Ochetta, domnul Amato, primul ministru şi implicit domnul Scalfaro. Domnul Cosiga a afirmat la un moment dat că dovada crizei grave în care trăieşte Italia este chiar faptul că dintre toate puterile constituţionale doar cea judecătorească este singura curată şi pe care se poate baza statul, ceea ce nu e chiar în regulă. Există chiar polemici faţă de operaţia **Mîini Curate** (Domnul Nino Montinazzoli secretarul naţional demo-creştin a spus că nu tot ce spun judecătorii este adevărat, că nu toţi cei acuzaţi sunt vinovaţi dar trebuie ţinut seama de gravitatea crizei). Dar tot ce se vede, se aude şi se citeşte în presa italiană este nu doar fascinant, ci halucinant, dar şi curat.

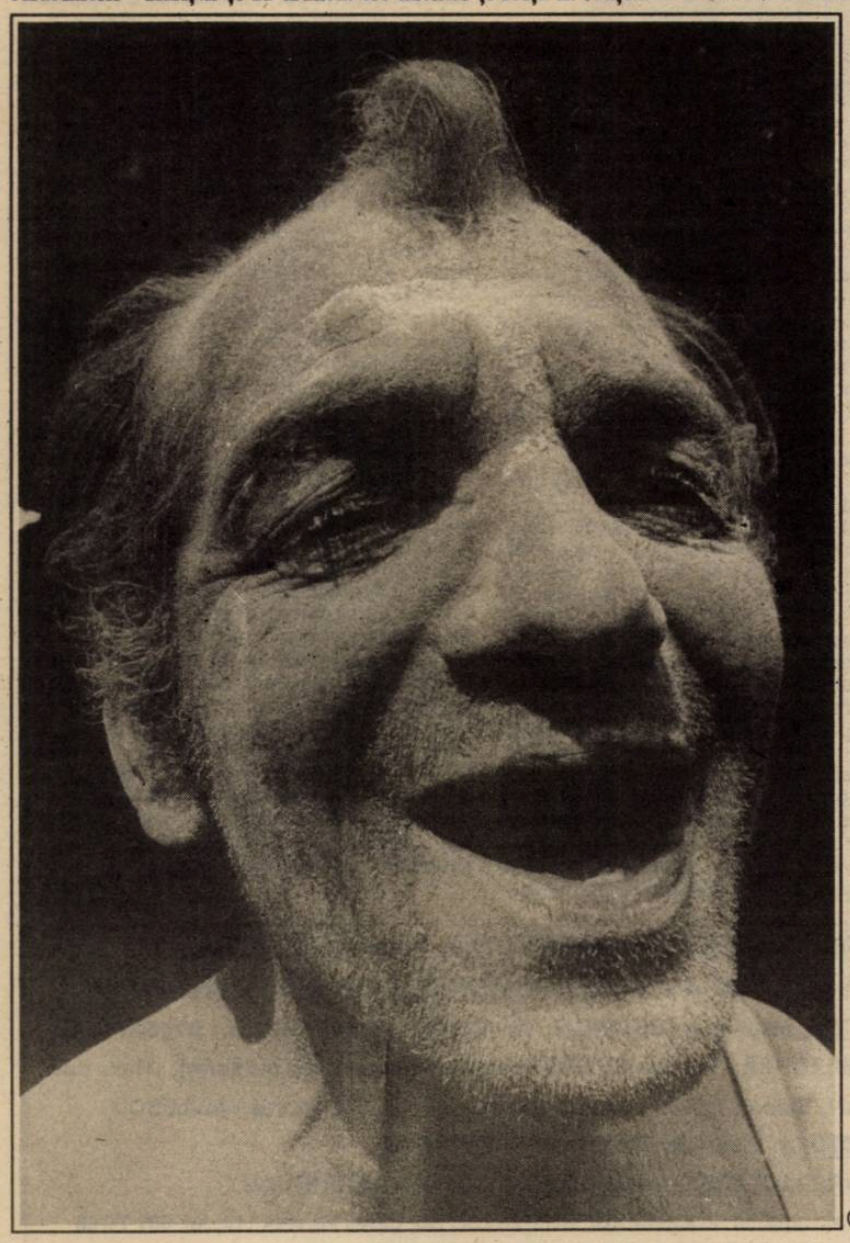

© M. Oroveanu

Presa italiană vorbeşte nu doar despre trecut şi prezent ci şi despre viitor. Prin acest sistem denunţat şi distrus acum, Italia a înfăptuit acel miracol economic şi s-a plasat pe locul 5 în ierarhia mondială, intrînd în Clubul celor 7 ţări puternic industrializate. Revoluţia franceză fără ghilotină i-a pus pe italieni faţă în faţă cu ei înşişi şi i-a obligat la reflexia amară şi profundă asupra viitorului. **Tranziţie, privatizare, asanare** iată cuvintele de ordine ale întregii ţări, printr-o politică de austeritate. Unul dintre judecătorii de instrucţie ai operaţiei **Mîini Curate,** domnul Piercamillo Davigo scrie chiar în aceste zile: "Dacă noi extirpăm comportamentele anticoncurenţelor (de fapt ineficienţa economică a aparatului de stat este una dintre cauzele corupţiei -n. C.P.), întreprinderile vor fi obligate să investească şi să inoveze. Aruncate în apă, ele vor trebui să înveţe să înoate. Dacă ele o vor face - şi eu sunt sigur că o vor face - ele vor deveni competitive şi noi vom cîştiga cu toţii". Iar preşedintele Confindustriei, domnul Luigi Alete, spunea clar că "trebuie evitate cele două capcane" - aceea că toţi sunt vinovaţi şi aceea că toţi sunt victimele sistemului. Dacă noi vom şti să ieşim din această criză, Italia poate deveni una dintre ţările cele mai bine pregătite ale Europei pentru competiţia internaţională".

Cristian POPIŞTEANU

Din experienţa românească postrevoluţionară

Există un fel de loc geometric, comun felului în care puterea politică postrevoluţionară şi-a însuşit regulile guvernării democratice şi modul în care presa şi-a asumat libertatea deplină cucerită prin revoluţie. Punctul de plecare a fost acelaşi: atît presa cît şi guvernul au ştiut şi au simţit că prima urgenţă era desprinderea radicală de trecut.

Pentru guvern această desprindere s-a materializat prin promovarea reformei economice structurale, singurul temei pentru consolidarea schimbărilor politice.

Pentru presă desprinderea a însemnat în primul rînd afirmarea propriei independenţe în raport cu puterea, care s-a manifestat prin agresivitate faţă de deciziile factorilor politici şi executivi.

Trebuie ţinut seama şi de context: era perioada în care toţi oamenii de bună credinţă credeau că servitorii zeloşi ai dictatorului şi ai dictaturii se vor retrage din viaţa publică. Se miza deci pe o anume moralitate renăscută. Este limpede însă, că nu trăim o perioadă a decenţei şi a bunului simţ, fiindcă ei nu s-au retras.

În sfera politicii acest lucru a fost probat de prezenţa în forţă a reformatorilor comunişti ai comunismului, care şi-au putut revendica vechea lor opoziţie faţă de dictatură. Eficienţa negativă a acestor oameni a sporit temerile presei, care, însă, s-a menţinut constant în refuzul unei analize de profunzime, concentrîndu-se asupra dezvăluirilor "de dosar", descoperind sau inventînd relaţii şi conexiuni. În campaniile împotriva puterii "neo-comuniste", presa independentă a folosit tot arsenalul presei comuniste, dezvoltînd intoleranţa principiului "cine nu e cu noi, e împotriva noastră". În absenţa unei legislaţii corespunzătoare, şi după cum s-a dovedit mai apoi, în absenţa voinţei politice de a o aplica pe cea existentă, presa naţional-comunistă şi naţional-fascistă îşi crează un public – poate nu numeros, dar în schimb – foarte decis.

Un loc aparte în acest proces l-a avut (şi îl are încă) Televiziunea. Statutul pe care şi l-a cîştigat în transmisia **live** a revoluţiei a fost curînd erodat de conservatorismul funciar al autorilor de emisiuni, care se tem instinctiv de nou şi au făcut tot ce le-a stat în putinţă ca să-l compromită. Pe fondul disensiunilor interne, le-a fost uşor structurilor conservatoare să acapareze posturile cheie. Ceva tot s-a modificat: propaganda pentru putere nu se mai face deşănţat, ci prin omisiuni, extrapolări, exagerări.

Dificultatea presei în stabilirea unei relaţii fireşti cu adevărul a fost favorizată de inabilitatea, pe alocuri incapacitatea guvernării (a aceleia pentru care am purtat răspunderea) de a comunica şi de a explica actele şi concepţia reformei pe care o iniţiase. Disraeli spunea că "prin cuvinte îi guvernăm pe oameni", şi umila dar mai ales scurta mea experienţă mi-a demonstrat că într-o democraţie, guvernului nu-i este suficient să aibă dreptate, ci trebuie să-i facă pe oameni să înţeleagă că are dreptate. Guvernul reformei a avut un plan pentru reînnoirea societăţii româneşti, dar presa nu ne-a judecat în raport cu acesta, ci proiectînd asupra realităţii propriile ei îngrijorări şi temeri. Este însă corect să spun că unele dintre ele s-au dovedit a fi justificate.

Acolo unde acest lucru a fost posibil (în nici un caz în România sub Ceauşescu) presa a contribuit la căderea regimurilor comuniste. În mod evident ea eşuează în accelerarea procesului de reformă, neizbutind să definească obiectivele lui fundamentale. Reforma a devenit articularea unui cuvînt cu o încărcătură politică magică, întotdeauna purtător de speranţă, dar prea ades un spaţiu concret al aşteptărilor înşelate, al iniţiativelor blocate. Şi totuşi conceptul are o semnificaţie precisă: un guvern, o putere coagulează voinţa socială în forme noi. Este una din puţinele noţiuni fundamentale care n-a putut fi confiscată nici de marxism şi comunism, nici de capitalism.

Am dori ca în jurul acestei noţiuni să se găsească din nou acel "podiş înalt" în care presa şi forţele politice (forţele combinate, nu puterea-monolit a societăţii totalitate) pot găsi spaţiul atît de necesar dialogului democratic. Nimeni n-are a se teme de adevăr: nici puterea, nici presa, nici opinia publică. Cum spunea Panait Istrati: "Singurul eroism în care cred este să privesc viaţa aşa cum este şi să continui s-o iubesc".

Petre ROMAN

Pagini realizate de
Magdalena BOIANGIU

Spectatorul bine temperat

Noua democraţie: note despre executanţi

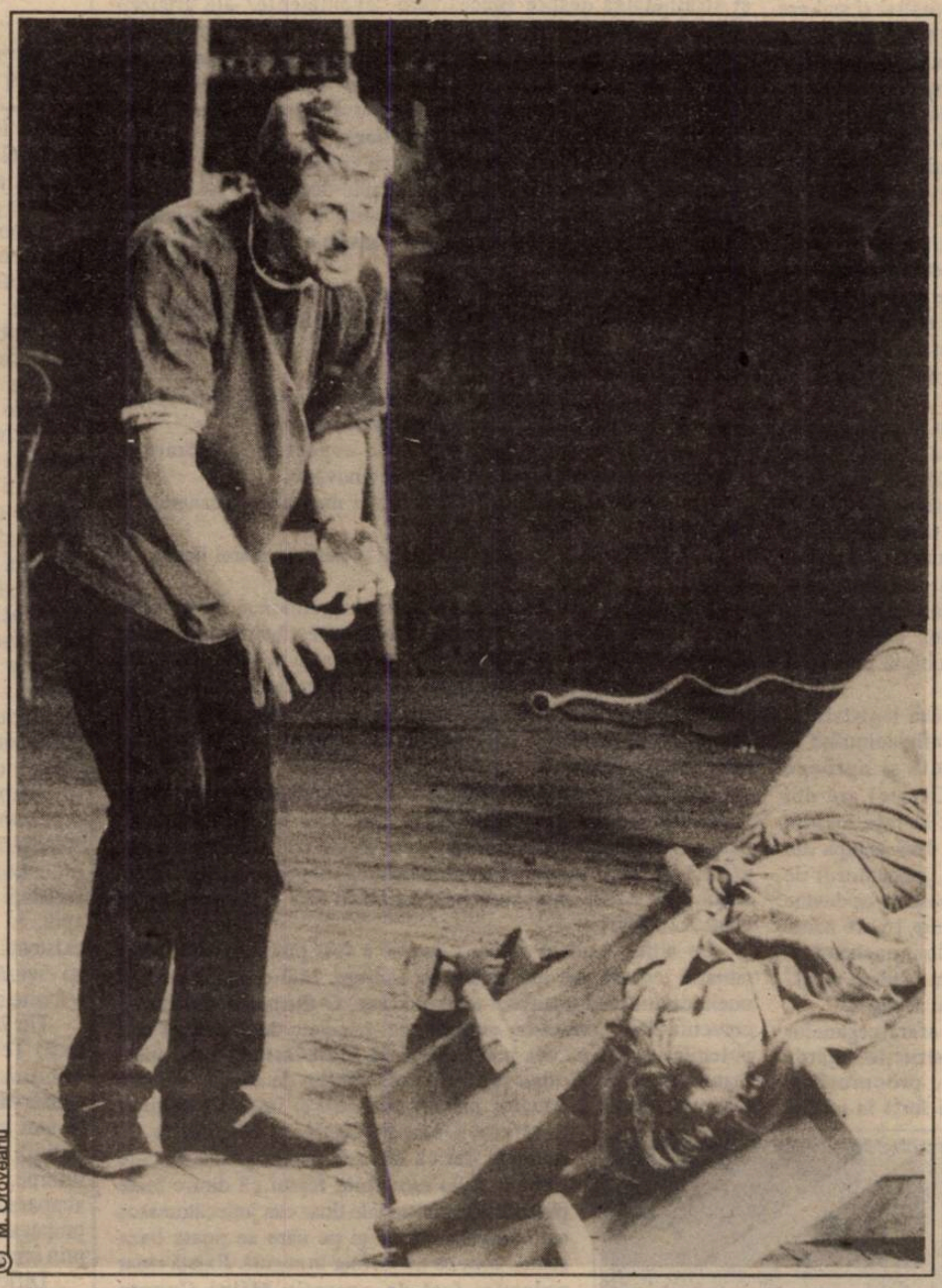

2. Experienţa

După cercetarea stării prezente, privită exclusiv ca rezultat al evoluţiei (ori, cu metafora folosită altădată, a "dosarului"), un al doilea factor ce intervine în evaluarea executantului oricărui proiect este **experienţa în domeniu**. Ce se poate spune însă despre acest factor, în cazul particular al societăţii post-comuniste privită ca executant al generosului macro-proiect social "noua democraţie"?

În primul rînd trebuie reamintit (a cîta oară?) că datorită caracterului său insolit – în care proiectantul, executantul şi beneficiarul coincid – "noua democraţie" iese din sfera (după părerea mea, definitiv depăşită) a ingineriei sociale pe scală mare, cum a fost, cel puţin în termeni tehnici, falimentarul proiect comunist. Nu este vorba, Doamne fereşte, de edificarea "conştientă" a unei noi societăţi (alta desigur decît cea comunistă, dar tot cu deziderатul "perfecţiunii"), şi cu atît mai puţin de stăpînirea a niscaiva "legi" ori "principii" generale cu care ori prin care fericirea s-ar pogorî pe pămînt; iar dacă un adjectiv pare cu adevărat străin de întregul demers, acesta este desigur adjectivul "ştiinţific". Spre a deosebi acest proiect insolit de un proiect, să-i spunem, obişnuit, aş utiliza metaforic distincţia dintre modul în care, de pildă, cetăţenii înşişi îşi transformă un loc viran într-un parc de distracţii şi modul în care se construieşte un bloc. În prima ipostază – analoagă, desigur, cu aproximaţiile pe care cu toţii le observăm, "noii democraţii" – lipseşte şi arhitectul, şi proiectul detaliat ca atare; în cea de a doua, firesc, totul este planificat – dar de regulă "din afara" grupului de locatari, invitaţi numai să aprobe proiectul şi să utilizeze rezultatul, plătind desigur specialiştilor costul. Dacă deci astfel de proiecte insolite, cum e cel al noii democraţii, nu sînt repetabile, şi dacă nici nu există tehnici generale, teoretizate ori izvorîte din experienţe similare, ce ar putea fi cunoscute înaintea începerii proiectului propriu-zis (spre a fi utilizate cu randament sporit faţă de improvizaţiile inevitabile în noi conjuncturi), ce semnificaţie poate avea termenul **experienţă**? Se poate vorbi oare de **experienţa** în construcţia noii democraţii în societăţile post-comuniste?

La prima vedere, cel puţin, răspunsul pe care îl dau mulţi comentatori ai realităţii post-comuniste este afirmativ. Am citit astfel, în presa română, referiri la experienţa domnilor Ion Iliescu, Ion Raţiu, C. Coposu ori R. Câmpeanu, ca şi la lipsa de experienţă a domnilor E. Constantinescu sau Nicolae Manolescu; ori am întîlnit comentarii privind lipsa de experienţă a electoratului român – şi, în particular, a celui post-colectivist –, ca şi experienţa unor formaţii politice (de regulă din zona puterii – ca FDSN) în contrast cu lipsa de experienţă a altora (în speţă, CDR). Dar au astfel de etichete vreo acoperire reală?

Să îndepărtăm întîi confuziile. Dacă avem în vedere o generală "experienţă de viaţă", este într-adevăr de aşteptat (dar nu este neapărat o regulă!) ca aceasta să crească cu vîrsta, şi să introducă deci diferenţe între oameni. Dacă ne gîndim la experienţa într-o anumită profesiune – ca aceea de gazetar ori profesor – iarăşi se poate vorbi de diferenţe, uneori (dar, iarăşi, nu neapărat!) legate de lungimea perioadei petrecute în respectiva profesiune (şi aceasta indirect legată de vîrstă). Dacă este vorba în general de "lucru cu oamenii", de asemenea vom observa că există profesiuni şi conjuncturi ce facilitează aceasta – ca acelea de conducător ori inginer de întreprindere ori de şantier, profesor sau chiar... activist, membru în nomenclatura comunistă – ca şi profesiuni ce nu le facilitează – cum sînt cele de om de ştiinţă ori scriitor. Dacă ne referim la experienţa de scenă ori de televizor, desigur profesioniştii-actori au mai multă decît oricare alţii ş.a.m.d. Dar ce relevanţă au toate aceste posibile experienţe personale ori de grup în edificarea noii democraţii în societăţile post-comuniste? Căci, desigur, nu spunem despre cineva care a jucat fotbal douăzeci de ani şi începe încarcă pentru prima dată să cînte la flaut, că este un flautist cu douăzeci de ani de experienţă...

După părerea mea, astfel, în raport cu proiectul "noii democraţii", experienţa lipseşte tuturor. Iată cîteva argumente.

Nu sînt istoric, şi nu am nimic special de adăugat la disputele ce nu datează numai din epoca post-comunistă: privind tradiţia democratică în istoria României. Ştiu şi eu, ca toată lumea, că mulţi cercetători (ca şi mari descriptori, de la Caragiale la Camil Petrescu) au preferat să scoată în evidenţă imperfecţiunile funcţionării modelului occidental, formă fără fond în societatea românească în perioada de dinaintea dictaturilor, şi că alţi cercetători scot în evidenţă tocmai ritmurile rapide şi remarcabilele succese ale modernizării, silnic întreruptă de dramele secolului – nazismului şi apoi comunismul. Argumentele nu lipsesc, nici de o parte nici de alta: şi, aşa cum în racilele democraţiei ante-belice mulţi văd rădăcinile spirituale ale rătăcirilor de dreapta – nazismul şi derivaţiile sale, ori de stînga – comunismul, ce au căutat ambele mîntuirea în altă parte decît în modelul întemeiat pe manipulabila voinţă populară, în succesele ei reale alţii văd dovada faptului că acest model "prinsese" şi în România, ca peste tot în lume, şi că se cerea numai, firesc, perfecţionat, nu înlocuit. Iar cum experienţa mea de analist îmi arată că fişierele de date şi statisticile pot fi citite şi interpretate în moduri diferite, nu cred că vreodată vom fi în măsură să tragem concluzii "definitive" asupra subiectului. Chiar însă dacă vom continua disputele privind, de pildă, reala democraţie a vieţii interne a partidului liberal sub conducerea (ori dominaţia) Brătienilor, sau controversele referitoare la principialitatea unor alianţe electorale ale naţional-ţărăniştilor cu forţe politice declarat nedemocratice, ori ne vom păstra dubiile asupra unora dintre metodele de "convingere" a electoratului şi a corectitudinii şi rezultatelor scrutinelor, îmi pare în afară de discuţie că, aşa imperfectă cum era, democraţia românească rămînea mult mai propice progresului înţeles în sensul modern al cuvîntului decît dictaturile ce i-au urmat – şi mai ales decît sufocantul totalitarism comunism.

Pentru discuţia noastră însă nu evaluarea democraţiei în viaţa politică de acum o jumătate de secol contează atîta cît efectele ei posibile, astăzi. Se poate vorbi de continuitate pînă în zilele noastre în acest demers democratic? Desigur, nu. Dar se simt oare în România de astăzi urmările tradiţiei democratice, urmări ce ar îndreptăţi ipoteza unei experienţe transmise imaterial, păstrate în stare latentă şi posibil a fi folosită în edificarea noii democraţii?

După părerea mea, nu. Există, desigur, amintiri – după cum am văzut, destul de diferite – ale democraţiei. Dar dictatura ce a funcţionat o jumătate de secol şi-a pus hotărît pecetea pe comportamentul indivizilor şi grupurilor sociale. Reflexele democraţiei, atîtea cîte erau înaintea dictaturii, au fost paralizate şi atrofiate la generaţiile mai vechi, şi nu au fost deloc educate în generaţiile mai noi – şi raţiunea este simplă: fiindcă nu mai erau necesare, şi puteau deveni chiar periculoase. Au fost reprimate astfel libera gîndire şi exprimare, simţul critic, non-conformismul de orice fel, încrederea în semeni, în conducători şi în societate, ca şi sentimentul – fundamental pentru orice democraţie – că soarta individului este în mîna sa, şi că, utilizînd tocmai pîrghiile democraţiei, această soartă poate fi controlată şi îmbunătăţită. Au fost în schimb educate şi cultivate duplicitatea şi (falsa) obedienţă, suspiciunea, neîncrederea generalizată (în semeni, în conducători, în societate) ca şi sentimentul fatalist că "jocul social", prin definiţie corupt, nu poate fi în nici un fel influenţat de individ, şi că acesta trebuie să transfere societăţii grija pentru soarta lui, pe care şi-o poate îmbunătăţi numai prin supunere şi cooperare cu puterea. Toate aceste cuvinte sună rău, ştiu: dar tocmai aceste reflexe, să le spun negative, au ajutat românilor "să se descurce" în anii dictaturii şi să supravieţuiască, astfel încît, în termeni realişti, apariţia şi generalizarea lor pot fi privite nu numai ca semne ale decăderii (mai ales morale), ci şi ale vitalităţii, ca orice adaptare forţată la medii ostile. În schimb, se înţelege de la sine că reflexele cultivate sub dictatură pot fi cu greu trecute, cu semn pozitiv, în categoria "experienţelor" ce ar facilita instaurarea "noii democraţii".

Am văzut, deci, că la nivelul de masă al "guvernaţilor", nu se poate vorbi de experienţă democratică, nici măcar în stare latentă: de altfel, peripeţiile alegerilor au demonstrat asta – şi probabil că nu puţini români nu s-au simţit în largul lor atunci, cînd, după o jumătate de secol de false alegeri cu candidat unic, s-au trezit în situaţia de a avea opţiuni pe care nu le înţelegeu prea bine, şi pe care, bănuiesc, s-au grăbit nu arareori să le simplifice după calapodul bine cunoscut, votînd în continuare cu puterea, după cum le spunea "experienţa" sub dictatură. Dar, dacă la nivelul guvernaţilor reflexele democratice, explicabil, lipsesc, s-au refugiat ele la plutonul eventualilor guvernanţi? Oare printre liderii politici există într-adevăr unii cu experienţă democratică, ori unii cu mai multă experienţă democratică decît alţii?

După părerea mea, iarăşi nu. Partidul comunist şi organizaţiile socialiste în care a lucrat de pildă domnul I. Iliescu cu greu pot fi trecute în categoria celor ce i-au oferit exemple de democraţie şi i-au antrenat reflexele de lider democrat. Închisorile prin care a trecut domnul C. Coposu, într-adevăr după o scurtă carieră politică post-belică dar într-o Românie cu totul diferită de cea de astăzi, iarăşi nu pot fi uşor încadrate în rîndul celor ce antrenează reflexele democratice.

Nici militanţa anti-comunistă în exil nu pare să fi oferit domnilor I. Raţiu ori R. Câmpeanu oportunităţi în exersarea calităţilor de lideri democratici şi nici universităţile în care şi-au petrecut viaţa domnii E. Constantinescu, P. Roman ori N. Manolescu (adevărat, dl. Manolescu avînd în plus experienţa interesantă de la Uniunea Scriitorilor). Şirul exemplelor poate fi continuat, dar fără să aducă nimica nou observaţiei, după mine, esenţiale: dacă experienţa politică în viaţa democratică înseamnă în fond participare la campanii electorale, atunci nici unul dintre actualii lideri politici din România (cu excepţia, îmi pare, a domnului Raţiu, care a încercat parcă să facă politică, dar... în Anglia) nu participase, cel puţin ca actor, pînă în decembrie 1989, la nici o astfel de campanie.

Urmează că, într-un proces de învăţare generalizat, cum ar spune M. Maliţa, după decembrie 1989, cînd eram cu toţii la fel de lipsiţi de experienţă democratică, iarăşi cu toţii – guvernaţi şi guvernanţi – ne apropiem de "noua democraţie". Iar egalitatea în perspectiva "lipsei de experienţă" nu are de ce să ne neliniştească. Din contră, aceasta poate introduce, cel puţin în principiu, o necesară echilibrare a oportunităţilor în viaţa politică, benefică la început de drum. Şi poate activa **toate** păturile societăţii noastre: tineretul, a cărui lipsă de experienţă sub dictatură devine o calitate – căci nu are a se "dezvăţa" de reflexele totalitarismului, de care n-a avut timpul a fi contaminat – îşi găseşte astfel, şi teoretic, locul într-o Românie pe care a făcut-o posibilă prin jertfele din acel neuitat decembrie 1989.

Mihai BOTEZ

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefoane: 633.74.03 - 633.31.21 ● Telefax: 312.75.59 -312.89.05 ● Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET SA ● Abonamentele se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, et. 1, cam. 9, tel. 633.11.62 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.009.401.30.03- BRCE ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU

REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU, Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Dora MEZDREA, Teodor SUGÁR (secretar general de redacţie), Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (secretar general de redacţie), Mircea VASILESCU

CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU

TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU

Tiparul executat la PROGRESUL ROMÂNESC SA, Calea Plevnei 114, tel. 637.71.96

Anul I
nr. 17
7 - 13 mai 1993
16 pagini 50 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE

DIRECTOR: ANDREI PLEȘU

În acest număr:

ARMATA – două interviuri şi mai multe articole

- General-locotenent Niculae SPIROIU, ministrul Apărării Naţionale: "Dacă ar fi apolitică, armata ar fi rudimentară, necivilizată, amorfă". *(pag. 4)*
- General (r) Ion EREMIA: "Morala a fost principiul fundamental al armatei dintotdeauna" *(pag. 5)*

Muzeul Militar Naţional, ieri şi azi

Ce spun parlamentarii

Rescrierea istoriei

(pag. 8-9)

"Pe cîtă vreme tabacii, cavafii şi croitorii vor crede că libertatea constă în a nu se permite concetăţenilor lor să cumpere piei, cizme şi haine de la alţii din ţară sau din afară, şi a obliga, în numele patriei şi al patriotismului, pe toţi locuitorii să se îmbrace şi să se încalţe cu haine şi cu încălţăminte făcute de domnia lor, zicerea *libertate* va fi o iluziune, şi pe toată ziua ar fi un pas către apăsare şi despotism."

***Ion Ghica*, 1881**

EDITOR: FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Mutaţia spectrului politic

De la dreapta şi stînga la centru

Congresul Partidului Alianţei Civice a readus în discuţie problema bazei sociale şi ideologiei partidelor politice din România. Obiectivul iniţial al P.A.C., formarea societăţii civile, pare depăşit, deoarece opoziţia dintre stat şi societatea civilă are sens numai într-un regim dictatorial sau totalitar, în care puterea este ostilă poporului, iar societatea trebuie să devină ostilă puterii. În aceste condiţii, la Congresul de la Timişoara s-a afirmat o orientare neoliberală, P.A.C. urmînd a fi un partid al intelectualităţii şi al noii burghezii. Dar şi alte partide politice par a-şi propune aşa ceva, chiar dacă nu au spus-o în mod explicit.

Problema merită o discuţie mai aprofundată în contextul mai larg al societăţii contemporane. Iniţial, societatea secolului XIX, divizată în clase antagoniste - burghezi şi proletari - a dat naştere unor strategii politice opuse: la stînga, cei nemulţumiţi de situaţia existentă voiau să o schimbe, iar la dreapta cei satisfăcuţi de situaţie tindeau să o menţină şi consolideze. Polarizarea socială îşi găsea expresia într-un antagonism politic care părea ireductibil.

La jumătatea secolului trecut, Karl Marx elabora previziunea simplistă că odată cu industrializarea, proletariatul va spori numeric pînă la a deveni clasa dominantă, va prelua puterea şi va proceda la schimbarea orînduirii sociale.

Între timp, în structura socială a ţărilor industriale s-au produs schimbări fundamentale care au dat peste cap previziunea lui Marx. Burghezia şi-a schimbat compoziţia, au apărut societăţile pe acţiuni şi corporaţiile transnaţionale, iar revoluţia ştiinţifico-tehnică, în loc să sporească numărul muncitorilor, l-a redus considerabil. Sectorul serviciilor a crescut furtunos (în SUA circa 70% din forţa de muncă) şi s-a format o largă clasă mijlocie. În sfîrşit, numărul celor ocupaţi în agricultură s-a redus drastic.

Cum s-au reflectat aceste schimbări sociale în spectrul politic?

În America, unde s-a format cea mai largă clasă mijlocie din istoria capitalismului, n-a prins cheag partidul comunist şi nici măcar un partid socialist. Cele două mari partide - republican şi democrat - au ocupat întreg spectrul politic, unul fiind de centru-dreapta, celălalt de centru-stînga.

În Europa de Vest, partidele conservatoare s-au adaptat situaţiei, modernîndu-şi ideologia (Marea Britanie), devenind creştin-democrate (Germania şi Italia), liberal-democrate (Japonia) sau gaulliste (Franţa). La stînga, social-democraţii şi socialiştii au renunţat la lupta de clasă şi la ideea transformării capitalismului, propunîndu-şi doar reforma sistemului de asigurări şi protecţie socială în ceea ce s-a numit Wellfare State.

Într-un cuvînt, în viaţa politică a ţărilor occidentale, locul celor două strategii antagonice, de dreapta şi de stînga, l-au ocupat două tipuri de strategie centristă: centru-dreapta şi centru-stînga. Grosul votului popular se află la centru, în clasa mijlocie şi de aceea este atacat fie dinspre stînga fie dinspre dreapta. În perioade de recesiune economică, această distincţie pierde din importanţă: de regulă, partidul aflat la putere îşi erodează popularitatea şi pierde alegerile. În alegerile americane din noiembrie 1992 a cîştigat centru-stînga, adică democraţii lui Bill Clinton, promiţînd că va aduce o "schimbare" după cei 12 ani de guvernare republicană Reagan-Bush, care a favorizat pe milionari şi pe upper-middle class. În Franţa, la alegerile parlamentare recente a cîştigat coaliţia de centru-dreapta cu promisiunea relansării economiei şi reducerii şomajului de 3 milioane, după eşecul guvernului socialist pe ambele planuri. În ţările scandinave, după guverne de centru-dreapta revin la putere coaliţii de centru-stînga. Pe scurt, lupta politică în ţările occidentale este dominată de **strategii centriste**. Grosul votului fiind în mîinile clasei mijlocii, şansele extremei drepte sau stîngi sunt limitate.

În Europa de Est, evoluţia socială a luat un curs diferit. Cele trei procese principale determinate de revoluţia tehnologică (reducerea sensibilă a numărului muncitorilor, creşterea rapidă a serviciilor şi scăderea drastică a celor ocupaţi în agricultură) au fost grav întîrziate de politica comunistă ostilă revoluţiei tehnologice, în special computerelor, informaticii, care ameninţau fundamentele regimului.

Revoluţiile din 1989 în Europa de Est nu au avut un caracter social, ci mai curînd unul politic anticomunist. Structura socială formată şi consolidată de puterea comunistă (muncitori şi ţărani plus intelectuali) a rămas în picioare, ceea ce nu era de natură a genera un antagonism ideologic între dreapta şi stînga. În România, muncitorii (peste 40% din forţa de muncă) dominau centrele urbane şi-şi puneau nădejdea în Frontul Salvării Naţionale, care-i cultivase şi alintase cu săptămîna de 5 zile lucrătoare şi majorări de salarii. Ţărănimea (28-29%) înclina de asemenea spre FSN, deoarece dobîndise loturi individuale mai mari şi libertatea de a produce şi vinde fără restricţii, iar intelectualitatea se angajase în lupta politică fără a ajunge la o expresie organizată a aspiraţiilor ei. Pe scurt, nu apăruseră diferenţieri sociale de natură a genera polarizări politice exprimate în programe alternative.

La alegerile din octombrie 1992, situaţia se prezenta cu totul altfel. Cotitura spre economia de piaţă a zdruncinat din temelii vechea structură socială, inaugurînd un proces de transformare profundă a societăţii româneşti. În sînul clasei muncitoare s-au produs diferenţieri socio-profesionale marcate în industrie, construcţii, comerţ şi servicii, în sectorul de stat şi particular, reflectate şi în proliferarea şi eterogenizarea noilor sindicate pe verticală, orizontală şi în zig-zag. În acelaşi timp se refăceau structurile capitaliste, apăreau organizaţii patronale, se forma rapid clasa mijlocie.

Dar fluiditatea socială caracteristică perioadei de tranziţie nu permite încă o identificare precisă a bazei sociale a fiecărui partid politic ca criteriu decisiv în determinarea opţiunii "de clasă" a cetăţeanului aflat în faţa urnelor. Acestei fluidităţi îi corespunde o mare confuzie ideologică. Numeroşi muncitori au votat pentru partide care favorizează restaurarea capitalismului şi "dreptul sfînt la proprietate", în timp ce unii lideri sindicali se înverşunează împotriva partidelor care se pronunţă pentru măsuri de protecţie socială.

Principalele partide politice se îmbulzesc toate spre centru, deşi la noi clasa mijlocie se află de abia în curs de înjghebare. Semnificativă în această privinţă este evoluţia Partidului Naţional Ţărănesc, care înainte de război se afla la stînga spectrului politic, în special din cauza ramurii ţărăniste. Acum, PNŢ a devenit democrat-creştin, semnalînd astfel o deplasare vădită spre dreapta. Celelalte partide aliate, cu excepţia UDMR, se feresc să-şi precizeze ideologia şi baza socială, iar conducerea CD pluteşte şi ea pe deasupra, preferînd mantia largă a Convenţiei Democratice, sub care speră să adune toate categoriile sociale nemulţumite de situaţia actuală, fără deosebire de clasă, sex, religie şi naţionalitate.

Dar puterea? Alegerile nu au dat un răspuns clar, cu excepţia preşedinţiei. Formarea guvernului a fost de aceea dificilă, în faţa procesului accentuat de polarizare: pe de o parte, un milion de şomeri şi alte milioane care trăiesc în sărăcie, pe de altă parte, creşte rapid clasa mijlocie, sporeşte numărul milionarilor. Am păşit deci în etapa în care economia de piaţă îmbracă forma capitalismului. Ce fel de guvern poate gira în mod firesc această transformare socială? Am susţinut şi înainte şi după alegeri că există un singur răspuns: **centru-dreapta**.

Deşi electoratul nu s-a pronunţat în această direcţie, iar guvernul Văcăroiu a fost constituit ca o reprezentare a FDSN, ales pe o platformă de centru-stînga, logica politică şi economică a silit echipa din Palatul Victoria să formuleze un program de centru-dreapta, ceea ce a intrigat şi nemulţumit opoziţia. Iar în faţa probei de foc de la 1 mai, guvernul Văcăroiu s-a dovedit şi prin fapte forţa politică cea mai hotărîtă în privinţa reformei economice. Şi în politica externă, vizita preşedintelui Iliescu la cartierul general NATO şi mai recent la Washington, marchează o clară şi răsunătoare deplasare a puterii spre centru-dreapta. Convenţia Democratică, deţinătoarea en titre a acestei poziţii în spectrul politic, este confruntată cu o situaţie nouă: nici ca afirmare programatică nici ca acţiune politică internă sau externă, ea nu mai poate întreprinde ceva care să o situeze la dreapta puterii, fără a cădea în extremism.

În Parlament, însă, lucrurile sunt şi mai complexe. Grupul parlamentar FDSN, pus în faţa opţiunii executivului, apare divizat şi marşează cu opinteli şi năduf, cum s-a văzut cu ocazia votului la legea dreptului străinilor de a cumpăra teren-proprietate în România. Iar guvernul are nevoie de votul unor formaţiuni extremiste.

Se pare că în perioada de tranziţie, asemenea suprapuneri în materie de strategie politică sunt inevitabile. Abia după depăşirea tranziţiei, cînd noua structură socială se va stabiliza, spectrul politic va începe să ia forma celui din ţările occidentale.

Silviu BRUCAN

Himerele oglinzii

● *Dependenţa de subiect transformă părerile în convingeri.* ● *Conjunctura, prejudecăţile şi intoleranţa – sau cum se ajunge de la interes la lozincă şi de la idoli la demagogie*

Este posibil ca, în momentul actual, multe din problemele României să se datoreze unei crize de identitate a societăţii.

După evenimente ce au făcut să se prăbuşească multe din lucrurile considerate ca sigure până acum câţiva ani, este necesară, poate, o redefinire a conceptelor vieţii sociale într-un spirit cât mai obiectiv. Aceasta este dilema cunoaşterii, dilemă, care, după cum se va vedea, poate duce la o limpezire ideatică, sau din contră la o confuzie cu consecinţe funeste, mai ales dacă este vorba despre politică, implicit despre ideologie.

Ideologia ar fi, conform unei definiţii larg răspândite, determinată ca fond de idei de un anumit context istoric (deci social, economic etc.), depinzând astfel de înţelegerea şi cunoaşterea realităţii sale obiective. Acest proces de conştientizare este însă restrâns atât de concepţiile cât şi de interesele oamenilor, ceea ce trimite la o atitudine subiectivă, altfel spus, la cea a unui anumit punct de vedere. Fiind dependentă de un subiect, o asemenea atitudine poate cauza greşeli prin faptul că fiinţa umană poate lua ceea ce i se **pare**, drept ceea ce **există** cu adevărat şi este în stare să-şi menţină această concepţie cu orice chip. După Francis Bacon aceste greşeli sunt rezultaul unor prejudecăţi numite de el idoli, tot Bacon considerând că "idolii" nu există efectiv, ci sunt doar o imagine subiectivă a realităţii, preluată ca atare şi fără o cercetare prealabilă.

Politica, prin ideologie, are "idolii" ei, cu efect mai mare sau mai mic asupra unor categorii variabile numeric de persoane. Dar, demn de reamintit este că politica are consecinţe din cele mai importante pentru viaţa membrilor societăţii.

Bunăoară, se poate ajunge la "idolatrie" din concluzia că realitatea obiectivă depinde de părerea omului, conform acestei teorii rezultând că dacă un fenomen politic sau de alt gen are loc, el nu ar exista decât în funcţie de om, adică în funcţie de conştiinţa lui şi nu în realitate. La fel, un lucru poate fi, după interpretare, alb sau negru, negrul devenind în acord cu necesitatea intereselor periodic alb şi invers şi putându-se crede cu adevărat în fiece transformare, cu convingerea că totul este relativ şi culoarea depinde de ce culoare vrea să vadă persoana respectivă.

Cu toate acestea, lucrul sus-amintit are o culoare reală, ce nu depinde de ce părere are omul despre ea. Dacă un fenomen se produce, el există chiar dacă oamenii nu vor s-o recunoască. Istoria, trecută sau prezentă, e un astfel de lucru şi e compusă din asemenea fenomene. Chiar dacă o formaţiune politică sau de altă natură încearcă să-i impună o interpretare (mai mult sau mai puţin interesată), fondul ei obiectiv rămâne acelaşi. Interpretarea propusă poate fi însă crezută sincer de cetăţeni, care nu analizează evenimentele în realitatea lor şi sunt gata să sprijine la nivel mai înalt sau mai jos diferitele iniţiative justificate de asemenea interpretări.

Această încredere poate avea şi unele componente de ordin individual: educaţie, mediu social, diferite influenţe. Pentru că nu sunt cercetate alte puncte de vedere decât cel propriu (bazat pe experienţa fiecăruia de viaţă) şi datorită faptului că astfel nu se face nici o comparaţie, reiese că nu există o conştientizare a unei poziţii diferită de cea personală. De aici, destui cetăţeni ajung să-şi imagineze că ceea ce susţin ei este unicul mod de a gândi şi receptează numai ceea ce corespunde dorinţei lor (iar dacă posedă o oarecare influenţă asupra vieţii altor cetăţeni, efectul este de-a dreptul narcisist) fără să întrevadă restul. Ei apucă trompa şi o cred elefantul întreg. De unde apare intoleranţa faţă de alte puncte de vedere, intoleranţă care merge până la negarea dreptului lor de exprimare. De aceea, aceşti cetăţeni pot sprijini cu convingere ce este mai aproape de condiţia lor, la un moment dat, într-o anume conjunctură, prin urmare ei acceptând şi schimbându-şi foarte uşor ideile, fără o nuanţare prealabilă. Doctrinele nu contează pentru ei în esenţa lor, ci într-un amănunt ce le este lor important, fie doar şi acela de a le fi mai accesibil. Chiar dacă instabilă, credinţa lor este puternică. Adversarul de ieri (sau chiar insidiosul vecin politic) poate deveni prietenul de azi, iar ei pot crede hotărât în amândouă ipostazele, ba chiar să facă sacrificii în numele lor.

Aceasta este posibil prin marea capacitate de acceptare a influenţării gândirii din motive variind de la oboseala sau frica (generată intenţionat sau nu), până la dezinteresul de a gândi. Se acceptă fără rezerve o opinie pentru că este susţinută de cineva influent şi este susţinut până la capăt cineva influent numai pentru că societatea agreează unele din ideile lui. Aceasta ajunge să legitimeze orice gest al personalităţii sau consecinţă a opiniei, ceea ce poate duce până la sacralizare.

Se explică astfel de ce pot crede cetăţenii că un sistem sau o persoană (sau amândouă sau una prin alta) sunt infailibile.

Foarte periculoasă este şi folosirea unor cuvinte rupte de realitate, ce pot duce la mari excese, deoarece, de obicei, aceste cuvinte zugrăvesc (sau se transformă până la a zugrăvi) stimuli primari: frică, plăcere, dezgust. Tocmai de aceea sunt însă ele subiective, căci nu tot ce găseşte omul înfricoşător, plăcut sau dezgustător este într-adevăr astfel, ci este aşa numai în raport cu el. Sub acţiunea stimulilor, omul însă nu mai reflectează la realitatea cuvântului, ci acţionează conform impulsului (sau după psihologia modernă), chiar înaintea impulsului direct după stimul). Dezvoltarea acestor noţiuni duce la lozinci, repetate excesiv pentru o bună memorare şi care favorizează încrederea totală.

Toate aceste prejudecăţi ar fi probabil mult mai puţin răspândite, dacă nu s-ar propaga, involuntar sau nu, de la om la om prin aproape toate mijloacele de comunicare. De aici ar trebui să derive o precauţie în aprobarea şi încrederea arătate faţă de opinii. O părere poate fi greşită fără ca actul de a greşi să constituie o "idolatrie", dar a accepta că o părere nu poate fi greşită înseamnă legiferarea perseverării în greşeală şi în ceea ce priveşte ideologiile are mai tot timpul consecinţe ragice. În acest caz, binele general invocat de orice ideologie devine o lege mult prea personală, interpretările devin din ce în ce mai tranşante şi mai greu de reconciliat. Cu cât se crede mai mult, cu atât se neglijează mai mult realul. Atunci istoria nu mai este raţională, deci oamenii se rup mental de realitate (mental, căci material ar însemna moartea lor) ajungând la un delir colectiv. Visul în care ei cred că trăiesc a devenit un coşmar ce nu poate înceta decât printr-un act decisiv.

Cei mai lucizi profită de idolatrie, ba chiar încurajează producerea unor asemenea ruperi de realitate. Aceştia sunt marii conducători machiavelici, ce se bazează pe indiferenţa de gândire şi partizanatul pasional al maselor.

Cu toate acestea, marele pericol nu vine din demagogie, căci e normal ca un om politic să vrea puterea şi tot normal este ca el să se ajute printr-o justificare morală. Pericolul derivă din intelect, când acesta nu se mai îndoieşte de ceea ce afirmă şi-şi impune afirmaţia ca unica posibilă. Se poate greşi mai mult din prea mare credinţă (să te sacrifici pentru ceilalţi, sacrificând pe alţii cu tine) decât prin a te îndoi de ceea ce afirmi sau negi.

Ideologiile nu omoară, dar se poate omorî în numele lor. Ele pot, atunci când sunt împinse de fanatism, să dea crimei măreţie, onoare, ba chiar un puternic sentiment al datoriei.

Tudor ONEA

Altfel; atîta tot...!

III. Exil, exiluri, exilaţi

Redacţia noastră i-a adresat domnului Mircea Iorgulescu un set de întrebări care ar putea constitui tot atîtea dileme ale cititorilor, ale lumii româneşti de azi. Reproducem, în continuare, răspunsurile domniei sale în a căror formulare publicul va regăsi, sperăm, reflecţii asupra propriilor incertitudini. Cît despre întrebări, ele pot fi cu uşurinţă deduse.

Presupun că numai graba îl va fi făcut pe Andrei Pleşu să se abată de la regula spiritului dilematic şi să reducă raporturile dintre românii "din diaspora" şi "cei din ţară" la o vag imbecilă înfruntare de orgolii şi vanităţi. Celor dintîi li se distribuie un fel de mîndrie stupidă, mîndria de a fi exilaţi ("se comportă ca şi cum exilul asigură, prin el însuşi, un inviolabil prestigiu moral şi politic"), ceilalţi avînd rezervat "orgoliul «salamului cu soia»". Portretizat rapid şi nervos, "românul din afară" devine, poate nepremeditat, un personaj caricatural. "Românul din afară" - spune Andrei Pleşu - "se crede mai competent, mai legitim, mai pur. Necontaminat de toxina dictaturii, el nu poate fi decît infailibil. Tot ce spune e oracular, toate motivaţiile lui sînt sublime. Ca atare, a avea o opinie diferită de a lui sau a-l comenta critic e a face jocul securităţii, a abdica de la morală, pe scurt, a fi «omul puterii»". Asta e tot.

Să fie, într-adevăr, tot?!

Mi-e teamă că orgoliul infailibilităţii (dacă orgoliu va fi fiind şi nu, mai degrabă, prostească vanitate), dominanta portretului schiţat de Andrei Pleşu, este cel puţin tot atît de răspîndit printre "cei din ţară" ca şi printre cei "din diaspora". Poate chiar mai răspîndit; în orice caz, nu este deloc un atribut al exilului. Prezumţia de infailibilitate provine, la urma urmelor, dintr-o neputinţă de a dialoga. Într-o lume de "infailibili", nimeni nu ascultă pe nimeni, nimeni nu înţelege pe nimeni, nimeni nu respectă pe nimeni. Şi poate, complexul şi obsesia "infailibilităţii" vor fi avînd, printre elementele lor constitutive, chiar anume "toxine ale dictaturii". Exilul nu este alcătuit exclusiv din persoane care nu au avut de-a face cu dictatura; mai mult, este chiar foarte probabil ca majoritatea "diasporei" româneşti să fie astăzi compusă din oameni care au trăit destui ani sub regimul comunist. Şi n-ar fi de mirare ca mulţi români "din afară" să se metamorfozeze, brusc, în "infailibili" doar în momentele cînd intră în contact cu "cei din ţară".

Oricum, nepotrivirile, neînţelegerile, tensiunile - cîte există - dintre "cei din afară" şi "cei din ţară", nu constituie cîtuşi de puţin un fenomen inedit ori specific românesc. Ştiu bine că mulţi români "din ţară" au adînc înfiptă în minte ideea că numai la români există "dezbinare" între exil şi "cei de acasă", dar ştiu la fel de bine că ungurii, de pildă, îi cred pe români ,mult mai uniţi, mult mai solidari, şi că deplîng lipsa de solidaritate dintre ungurii din Ungaria şi ungurii din diaspora maghiară. Românii din România hipertrofiază "lobby"-urile maghiare, ungurii din Ungaria, la rîndul lor, hipertrofiază "lobby"-urile româneşti...

Fapt este că există o suficient de bogată bibliografie a problemei raporturilor dintre exilaţi şi ţara de origine pentru a nu risca judecăţi pripite. De evitat ar fi, în primul rînd, culpabilizările, atitudinile de procuror, rechizitoriile. De acceptat, apoi, ar fi cîteva evidenţe.

Cea dintîi: nu există un singur exil, există mai multe exiluri. Eventualul numitor comun - plecarea din România - nu are valoare definitorie. Primele valuri masive de emigranţi datează din anii '40, dar ce legătură poate fi între legionari, carlişti, antonescieni, repezentanţi ai partidelor "istorice" şi cei rămaşi fideli ultimului rege al României, silit să abdice şi alungat din ţară?! Abia cei care aveau să părăsească România ulterior, după zece, douăzeci, treizeci de ani de regim comunist se raportează mai unitar la "sistem", plecarea lor avînd, clar şi energic, sensul unui protest politic. Unii s-au salvat de la dezastru retrăgîndu-se din faţa lui, uneori, poate, în ultimul moment, alţii l-au suportat. Deosebirea dintre un liberal plecat în 1945 şi unul plecat în 1967, după ce trecuse prin închisorile politice, nu este una de neglijat. Nu toţi exilaţii, pe urmă, au plecat din aceleaşi motive, nu toţi au avut aceleaşi experienţe, nu toţi, odată ajunşi în Occident, s-au manifestat critic împotriva regimului din România, nu toţi s-au afiliat politic grupurilor şi grupărilor existente în exil.

A doua: "cei din afară", vrînd-nevrînd, s-au schimbat. Unii mai mult, alţii mai puţin, dar de schimbat s-au schimbat toţi. Este probabil că primii plecaţi din România vor fi gîndit exilul ca un provizorat şi că vreme de maximum un deceniu perspectiva reîntoarcerii le va fi părut şi posibilă şi realizabilă. După înăbuşirea revoluţiei din Ungaria această perspectivă a dispărut. Cei care aveau să plece din România după această dată plecau avînd certitudinea eternităţii regimului comunist. Ei plecau ştiind (sau simţind) că nu se vor mai întoarce niciodată. Centrul lor vital de interese nu mai era în ţara de origine, era în ţările adoptive. Fie că o recunosc, fie că nu o recunosc, ei aparţin altor lumi decît cea românească, trăiesc după regulile şi normele acelor lumi, deprinderile lor de viaţă curentă sînt altele, gîndesc, vorbesc, simt chiar, **altfel.** Nu mai sînt, pur şi simplu, români, sînt "originari din România" Sînt **altfel**.

A treia: "Cei din ţară" nu mai sînt, nici ei, aceiaşi. Dacă exilaţii din anii '40 s-ar fi reîntors în România după doar zece ani de la instalarea deplină a regimului comunist, ei n-ar mai fi recunoscut - încă de atunci - nici oamenii, nici societatea , nici ţara. Faptul nu e nou. Chilienii plecaţi din ţara lor după venirea lui Pinochet la putere au avut surpriza să constate, cînd au vrut să se reîntoarcă după înlăturarea dictaturii acestuia, că nu mai recunosc mare lucru: ei rămăseseră cu imaginea (sau imaginile) din momentul exilării.

Mircea IORGULESCU

Patologie totalitară (I)

Aud că, sub auspiciile Academiei Române, a luat naştere un institut pentru cercetarea perioadei totalitare. Un asemenea institut nu poate fi decît arhiva unei traume. Dar proiectele lui ar putea include şi o temă ceva mai tonică: inventarul şi analiza **tehnicilor de supravieţuire** născute, prin reacţie, de-a lungul a peste patru decenii de încarcerare.

Să ne aducem aminte. Ani de-a rîndul ne-am salvat citind şi recitind Ilf şi Petrov: ştiam pe dinafară pasaje întregi şi suportam mai uşor aberaţia zilnică identificînd în ea modelul sovietic din **Viţelul de aur** sau din **Douăsprezece scaune**. O euforizantă lectură compensatoare - uitată, din păcate - ne-au oferit, la un moment dat, textele lui Monciu-Sudinski, un soi de reportaje inventate, pline de mizeria şi de poncifele cotidiene, în aşa fel încît, parcurgîndu-le, ni se părea că întîlnim o variantă contemporană a lui Caragiale: un Caragiale însă emaciat, expresionist, inapt să se mai amuze pînă la capăt. Ne-am salvat, alteori, prin filme ruseşti, prin cîte un spectacol "riscat" în care se întîlneau, complice "şopîrlele" scenariului, jocul aluziv al actorilor şi "toleranţa" perfidă a cenzorilor, prin cîte un roman "curajos", prin cîte o tabletă de Geo Bogza, prin banc, prin înjurătură, prin şedinţe de învăţămînt politic vag subversive, mă rog, prin tot soiul de subterfugii, supape şi ocolişuri care să dea, în plină catastrofă, senzaţia unei minime normalităţi, a rezistenţei posibile, a respirabilului.

Uneori, însă, ajungeam să găsim voluptăţi în confruntarea directă, neprelucrată, cu anomalia. Învăţasem să savurăm enormitatea, să degustăm oroarea cu un rafinament obosit, alexandrin. Mi-aduc aminte, de pildă, că o bună bucată de vreme, am reuşit să-mi întreţin buna-dispoziţie răsfoind lucrările "filosofice" ale cuiva despre care nu ştiam decît că era şef de catedră la Academia "Ştefan Gheorghiu". Mi-au picat în mînă întîmplător (se întitulau "Răgazul gîndirii", "Lumea în gîndire", "Replici" etc.) şi - ca să zic aşa - m-au subjugat definitiv, după numai cîteva pagini. Nu mă mai puteam sustrage abisului lor, nu-mi puteam lua ochii de la monumentala, inimitabila, formidabila lor stupiditate. Frizau capodopera. Mă delectam, împreună cu cîţiva prieteni, pînă la nevroză. Fiecare nouă, masochistă, lectură revela comori mereu proaspete, culmi de mitocănie pioasă, de haos intelectual, de patologie stilistică. Erau, de-a lungul a sute de pagini, aforisme, citate comentate, cugetări fabuloase, pe toate temele cu putinţă. Am avut, în cîteva rînduri, ispita de a parodia. Am organizat un concurs (împreună cu Gabriel Liiceanu, cu Sorel Vieru şi cu Thomas Kleininger), încercînd să imităm cît mai bine "aroma" autorului, codul lui. Ne-am dovedit cu toţii inepţi, lipsiţi de har, incapabili să ne apropiem, fie şi timid, de performanţa maestrului. Capacitatea lui de a ne stupefia, de a ne umili cu metabolismul delirant al gîndirii lui, se dovedea infinită. Fenomenul era într-adevăr unic. Cărţile cu pricina apăreau în edituri de prestigiu, cu prefeţe omagiale, semnate de publicişti notorii. Bănuiesc că tirajele erau consistente şi că se găseau destui cumpărători pentru a le epuiza. Îmi era limpede atunci, cum îmi este şi acum, că nici o editură din lume nu şi-ar fi îngăduit să publice asemenea texte, deopotrivă sub-culturale şi necomerciale, că mă aflam, prin urmare, dinaintea unui accident specific al universului totalitar. Aveam de-a face cu un succes al "omului nou", cu instalarea pletorică - şi într-un fel inocentă - a unei vietăţi fruste între rafturile bibliotecii. Prezumţia parvenitului, sechelele limbajului de partid şi tupeul strident al semidoctului colaborau spectaculos pentru a da naştere unui discurs care, analizat cu atenţie, dă măsura exactă a drăcoveniei prin care am trecut cu toţii şi de care n-am scăpat, din nefericire, nici astăzi. Căci "intelectualii" de tip nou sînt legiune: vitali, adaptabili şi agresivi, ei populează, impenitent, parlamentul, feluritele formaţiuni politice, gazetele de toate culorile, şi ne intoxică, solemn, cu verva lor zoologică. De aceea, ar putea fi util să aruncăm o privire îndărăt, spre prototip. Descrierea hilarei lui monstruozităţi rămîne, încă, o tehnică de supravieţuire. Deschidem, aşadar, o **fişă clinică** sumară, pentru a consemna simptomele unei maladii culturale insidioase, căreia totalitarismul i-a dat dimensiuni impozante: e ceea ce s-ar putea numi **spiritualizarea prostiei**. Ea se naşte în punctul de întîlnire al unei naturi primare cu fascinaţia inadecvată a ideii şi cu stereotipiile unei ideologii. Bouvard şi Pécuchet devin membri de partid şi dascăli ai naţiunii. Mitică citeşte şi comentează pe Kant, în lumina materialismului dialectic. Lăsaţi să se zbenguie printre cărţi, pacienţii noştri îşi slăbesc cureaua, îşi dau pălăria pe spate şi păşesc în ciorapi pe cîmpiile metafizicii. Se simt bine. Se simt mai buni. Se simt datori să-i înveţe şi pe alţii. Şi atunci, materia lor cenuşie în ebuliţiune secretă apoplectic cugetări. În cazul omului meu de la "Ştefan Gheorghiu", ele sună, astfel: "La unele popoare, amorul umple un gol, la altele o văgăună", sau "Cineva asemuia cerul cu o oală întoarsă; depinde nu de cer, ci de oală", sau încă: "Un om de cultură este mai reţinut, un prost mai deţinut". Sau: "Viciul e o buruiană ce consumă ilicit oxigenul vieţii". Sau, în sfîrşit: "Cît de frumos şi gingaş se exprimă profundul cugetător român Al. Vlahuţă, zicîndu-le confraţilor săi: «Cea dintîi şi cea mai de căpetenie datorie a unui om cinstit e să ne spună adevărul inimii lui». Dar cîţi s-au aplecat asupra acestei probe? Cîţi şi-au făcut «electroiubiriograma» lor de adevăr?" Dar să nu anticipăm. Fişa clinică propriu-zisă o vom publica în săptămînile care urmează.

Andrei PLEŞU

General-locotenent Niculae Spiroiu, ministrul Apărării Naţionale: "Dacă ar fi apolitică, armata ar fi rudimentară, necivilizată, amorfă."

- Domnule Ministru, armata e, categoric, una dintre valorile fundamentale ale ţării - e o idee prezentă în discursul politic de toate culorile şi se bazează, între altele, şi pe o componentă culturală şi educaţională pe care instituţia militară însăşi trebuie să o promoveze. Aşadar, cum se face educaţie în armată?

- În măsurile de depolitizare a armatei care s-au luat imediat după Revoluţie au fost înlăturate toate structurile politice care, în vechiul regim, directivau tot ceea ce însemna activitatea educativă, bazîndu-se, după cum se ştie, pe ideologia unui singur partid. S-a încercat în 1990 crearea unor structuri de educaţie în armată, dar au fost respinse tocmai datorită faptului că lăsau impresia că sînt purtătoarele aceloraşi principii ideologice. După opinia mea, s-a greşit; s-a procedat ca atunci cînd odată cu apa din albie, arunci şi copilul. În toate armatele din lume se face educaţie. Desigur, sistemul educaţional din armată trebuie să fie o continuare a sistemului care se aplică în societate, în familie, în şcoală. Intervin însă nişte elemente specifice - acele elemente care determină dezvoltarea, la individ, a acelor trăsături de caracter necesare luptătorului pentru apărarea ţării: simţul datoriei, simţul demnităţii şi al onoarei, simţul răspunderii pentru misiunea pe care o îndeplineşte. Am pus accent, fără discuţie, pe o nouă dimensiune a educaţiei patriotice, care să aibă în vedere valorile civilizaţiei româneşti, fără ca această educaţie să capete inflexiuni naţionaliste, astfel încît, dragostea de ţară şi de popor, datoria de a apăra valorile naţionale să nu se contrapună respectului faţă de tradiţiile, civilizaţiile şi identitatea altora. Deci nu o educaţie "contrapusă" cuiva. Aceasta corespunde şi doctrinei noastre de apărare care e pur defensivă, nu are în vedere un anumit inamic. Deci nu se face o educaţie în spiritul urii faţă de alţii, ci dimpotrivă, o educaţie umanistă, axată pe respectarea tuturor valorilor umane, dar dezvoltînd acele trăsături necesare omului chemat să-şi facă datoria sub drapel.

- Vorbiţi de o anume reacţie de respingere a noilor structuri educaţionale formate imediat după revoluţie. Pe de altă parte, noţiunile pe care le-aţi folosit (simţul datoriei faţă de ţară, educaţia patriotică etc.) au fost uzate, în ultimele decenii, de întrebuinţarea lor propagandistică. Nu întîmpinaţi o reacţie de respingere a ideii de educaţie şi din cauza compromiterii limbajului în care se practică această educaţie?

- Dificultăţi există, iniţial a existat chiar o stare de confuzie. Cineva a propus înfiinţarea unui departament de **educaţie şi cultură**. După părerea mea, era o greşeală, pentru că activitatea culturală este doar un mod de a face educaţie pe perioada serviciului militar. Există nenumărate altele. S-a confundat **problema** - aceea a educaţiei - cu **metodele** prin care se poate face educaţie. De aici, confuzie. Apoi, a mai fost ceva; după cum se ştie, activitatea partidului comunist achiziţionase tot ce însemna cultură. În armată, erau socotiţi activişti de partid şi figurau în nomenclatura Consiliului Politic Superior şi pictorii şi sculptorii de la studioul de arte plastice al armatei; şi ziariştii de la publicaţiile militare, şi cei de la studioul cinematografic care făceau filme de strictă specialitate, necesare pentru instrucţie, şi cîntăreţii, şi corul bărbătesc de la ansamblul "Doina" - toţi aceştia erau consideraţi activişti de partid. A trebuit să facem o departajare foarte clară între ce a însemnat activistul propriu-zis, politrucul de profesie, şi cei a căror profesie fusese sechestrată de propaganda politică. Dînd afară activitatea ideologică, de îndoctrinare, am fost nevoiţi - şi eram obligaţi să păstrăm oamenii. E adevărat, în structuri resubordonate, trecînd în grija comandantului această responsabilitate. Aceasta e mentalitatea cu care ne-am luptat cel mai mult: pînă la revoluţie, se considera că de activitatea educaţională (care era pe atunci politico-educativă) se ocupă locţiitorul politic, structura de partid, comandantul ocupîndu-se exclusiv de pregătirea militară. Nu toţi comandanţii au înţeles că de fapt lor le revine întreaga răspundere, că partea educativă e o componentă esenţială a pregătirii generale. Foarte mulţi - mai ales tinerii comandanţi - şi-au însuşit această obligaţie, dar mai e încă nevoie de timp ca să combatem mentalităţile vechi, conform cărora de educaţia militarului trebuie să se ocupe cineva anume şi nu comandantul său. Vreau să creăm acele structuri care să asigure desfăşurarea acestei activităţi sub directa îndrumare a comandanţilor şi nu a unei forţe politice, mai ales că armata este echidistantă politic.

- Una dintre formele prin care un anumit mesaj educaţional sau cultural ajunge la militari o constituie emisiunile realizate de armată la radio şi TV. Acestea sînt făcute pentru militari, dar şi pentru marele public, fiind în acelaşi timp o formă de comunicare între instituţia armatei şi societatea civilă...

- Pe linia transparenţei pe care trebuie să o aibă orice armată a unui stat democratic.

- Există multe reproşuri la adresa acestor emisiuni. Sînt folosiţi în mod frecvent unii colaboratori care vorbesc despre valorile naţionale, dar au făcut-o şi înainte, la indicaţia partidului. Apar în discursul lor chiar nuanţe de naţionalism agresiv. Or, despre valorile naţionale pot vorbi şi alţi oameni, nu doar cei care au făcut-o şi înainte.

- E adevărat, dar, vedeţi, nu poţi înlocui dintr-o dată o întreagă redacţie. De fapt, redacţia noastră a fost completată după revoluţie, pentru că are misiuni mult mai complexe, are răspunderea problematicii şi a conţinutului emisiunilor. Ea se subordonează direct ministrului, dar are o anumită autonomie. Emisiunile sînt adresate întregii societăţi, şi de aceea noi am insistat ca ele să redea, pe cît posibil, preocupările din interiorul armatei care să prezinte interes atît pentru militari cît şi pentru societatea civilă. Eu ştiu la ce vă referiţi. A existat o serie întreagă de acuzaţii în mass-media, au fost atacate nişte valori perene, pe care noi nu putem să nu le protejăm. Protecţia acestor valori face parte din obligaţia noastră, pentru că apărînd ceea ce este prevăzut în Constituţie - suveranitatea, independenţa, integritatea teritorială, ordinea constituţională - nu putem să lăsăm să fie denigrat suportul care-l determină pe tînărul venit să-şi facă armata să înţeleagă comandamentele superioare ale sacrificiilor care i se cer, mergînd pînă la sacrificiul suprem. Adeseori, emisiunea **Pro Patria** îndeplineşte această misiune de a contracara acele atacuri din presă la adresa armatei, şi care într-un fel sînt atacuri la aceste valori care ţin de educaţia patriotică. Nu întîmplător s-a vorbit despre "seismele din cultura românească" - şi, după părerea mea, a fost o emisiune foarte bună, de natură să arate ce a însemnat orînduirea comunistă pentru cultura noastră. Anumite răspunsuri, poate chiar mai dure, pe care emisiunea **Pro Patria** le-a dat la acele atacuri împotriva valorilor de care ţine formaţia luptătorului nu trebuie privite ca inflexiuni naţionaliste. Din păcate, au fost privite aşa.

Recunosc că, în cîteva rînduri, s-a mai dat cîte un drept la replică unor persoane care reprezentau anumite formaţiuni politice. A fost o greşeală, pentru că persoana respectivă a adus pe ecran şi încărcătura platformei politice a formaţiunii respective care, mai ales dacă era vorba despre un partid considerat mai de stînga sau cu accente mai dure în sprijinirea ideii naţionale, automat a atras asupra emisiunii o etichetă, "pe măsura" personalităţii care apăruse; dar nu cred că trebuie să punem asemenea etichete. În nici un caz emisiunea **Pro Patria** nu îşi propune să propage naţionalismul, dragostea de valorile româneşti în contra altor valori.

- Întrebarea mea viza faptul că valorile naţionale, pe care cu toţii sîntem datori să le respectăm, pot fi compromise dacă sînt susţinute în mod neadecvat ori de către unii oameni care au mai făcut-o şi altădată, încadrîndu-se în sistemul propagandistic de atunci. De ce mereu aceiaşi?

- Vedeţi, noi nu avem nici un fel de angoasă politică. Eu am fost împotriva faptului ca armata să fie considerată **apolitică**. Este o expresie total greşită. Oamenii au opţiuni politice, merg la vot şi aleg. Dacă ar fi **apolitică**, armata ar fi rudimentară, necivilizată, amorfă. Este vorba de altceva: de **echidistanţa** politică a armatei, privită ca o deschidere către toate forţele politice, dar o deschidere egală, fără menajarea sau favorizarea anumitor tendinţe politice, marcată şi de neangajarea militarilor în lupta pentru putere (pentru că asta ar fi dezastruos pentru evoluţia democratică a societăţii noastre).

La noi poate veni oricine, indiferent din ce partid politic face parte, şi îl primim pentru ideea pe care o exprimă, pentru valoarea sa ca persoană - evident, cînd persoana nu e cu totul şi cu totul dezagreată. Şi, pe cît posibil, sînt de evitat acele persoane care aduc o încărcătură de natură să deformeze ideile pe care le susţin.

- Cum vi se pare astăzi imaginea armatei în societatea românească, dincolo de faptul că ea este şi trebuie să rămînă o instituţie fundamentală a ţării?

- Armata a reuşit să-şi revină foarte repede după şocul din revoluţie şi să devină un subsistem, un segment de stabilitate al societăţii româneşti şi să imprime întregii societăţi stabilitatea atît de necesară. În acest fel a fost atrasă încrederea societăţii. Pe baza feed-back-urilor pe care le am dinspre societate, pot spune că armata se bucură de respect, mai mult decît alte armate din jurul nostru, tocmai pentru faptul că armata nu a acţionat împotriva poporului, ci a urmat voinţa acestuia. Dar armata română se bucură de multă autoritate şi în faţa statelor cu mari tradiţii democratice, care apreciază ce se face la noi pentru crearea unei armate moderne, aflate sub controlul forţei politice democratic alese a statului. Sigur, mai sînt şi nereguli - aţi văzut, recent, ce au scris ziarele despre "drumul Kent-ului" - dar acestea sînt hiberbolizări ale unor disfuncţii determinate de faptul că (mai ales pe nivelurile logistice) intrăm în contact cu o societate în care agenţii economici sînt necunoscuţi, sînt nou veniţi pe piaţă şi te mai pot înşela. Dar asemenea lucruri nu sînt caracteristice pentru întreaga armată. Încă un lucru vreau să adaug: în sistemul educativ despre care am vorbit, vom introduce şi acest segment foarte important pe care îl reprezintă asistenţa religioasă. Desigur, pe principii democratice, ţinînd seama şi de tradiţiile noastre - dar nu tot ce e tradiţional se potriveşte acum -, dar aplicînd modelul asistenţei religioase care se practică la ora actuală în statele democratice.

- Şi cum vedeţi, în viitor, statutul social al ofiţerului, care cîndva făcea parte din elita societăţii?

- Încet-încet, el redevine, prin întregul sistem de formare a cadrelor din armată, la condiţia sa firească. Vrem să fim o **armată de elită** prin capacitatea de a ne îndeplini misiunea, dar nu vrem un spirit de castă. Vrem să impunem un spirit de corp, ceea ce e cu totul altceva.

- Vă mulţumim, Domnule Ministru.

"Morala a fost principiul fundamental al armatei dintotdeauna"

Generalul ION EREMIA a traversat ultimele cinci decenii cunoscînd, deopotrivă, privilegiile oferite de funcţiunile înalte şi mizeriile temniţelor comuniste. Fost ministru adjunct al armatei (pe vremea cînd ministru era Emil Bodnăraş), a luat poziţie împotriva vîrfurilor partidului, demascînd abuzurile şi nedreptăţile din ţară. Eliminat din armată, scrie un roman alegoric (Gulliver în ţara minciunilor) în care satirizează totalitarismul comunist. Arestat şi condamnat la 25 de ani închisoare, îşi recuperează manuscrisul abia în 1990 şi îl publică la Editura Fundaţiei Culturale Române.

- Domnule general, biografia dumneavoastră conţine suficiente elemente dramatice pentru a merita să fie povestită. Să începem, deci, de la anii cînd aţi devenit ofiţer. Cum aţi ajuns în armată şi cum era armata pe vremuri?

- Am luat contact cu armata încă din copilărie: am făcut liceul militar - nu era altă soluţie pentru mine; tatăl meu era mecanic, eram opt copii acasă, astfel încît armata era singura mea şansă de a studia mai departe. În 1935 am absolvit şcoala de ofiţeri de geniu - era o şcoală foarte serioasă pe atunci, cu profesori de la Politehnică. În paralel, am devenit ofiţer de transmisiuni (arma de elită a vremii). Educaţia în armată se baza pe **morală**. De pe timpurile lui Cezar sau Alexandru cel Mare, principiul fundamental al armatei a fost morala. Nu poţi să ceri unui soldat să moară, la ordinul tău, pentru patrie şi să fii o canalie cu el. În anii cînd am devenit eu ofiţer, principiile morale funcţionau cu adevărat în armată. Existau, desigur, şi atunci abateri, dar erau aspru sancţionate. În acelaşi timp, armata nu se amesteca în politică; era supranumită atunci "marea mută", pentru că nu afirma şi nu întreţinea opinii politice. Singurul ei mentor moral, căruia îi datora supunere, era instituţia monarhiei. Regele era comandantul suprem, el ne înmîna gradele de ofiţer şi lui îi juram credinţă. Iar el simboliza patria.

- Cum simţeaţi atunci că se reflectă imaginea armatei, a ofiţerului, în lumea civilă, în mentalitatea oamenilor? Care era statutul militarului în societate?

- Ofiţerii aveau un prestigiu deosebit. Cred că acest lucru provenea în mare măsură şi din faptul că nu se angajau în disputele politice, îşi păstrau neutralitatea. Apoi, armata era populară, era resimţită ca o prezenţă. Nu exista secretomania instaurată după venirea ruşilor, cu unităţile militare numerotate şi cu "secretul" locului unde se află. Pe atunci, cînd spuneai: Regimentul "Alexandru cel Bun", toată lumea ştia unde este, muzica regimentului cînta pentru oameni în parc, fetele visau să se mărite cu ofiţeri - şi asta nu neapărat datorită stării materiale, care nu era extraordinară, ci datorită prestigiului moral de care vorbeam.

Mesaje pentru Pătrăşcanu şi Bodnăraş

- Cum aţi traversat perioada de după venirea la putere a comuniştilor, cînd în armată au avut loc mari epurări şi cînd întreaga societate românească intrase sub teroare?

- Eu am traversat bine această perioadă - cel puţin în prima ei parte. Din întîmplare, eu salvasem viaţa secretarului de partid din Dobrogea, avocatul Victor Duşa, un om foarte cinstit, pe care mai tîrziu Ceauşescu l-a omorît (a murit otrăvit la un banchet). Am avut ocazia să cunosc atunci cîţiva oameni cinstiţi aflaţi printre vîrfurile partidului - au existat şi printre comunişti oameni cinstiţi, nu se poate nega acest lucru. Eram la Constanţa, în comandamentul Diviziei a 9-a, în vremea războiului. Într-o zi a venit la mine fratele meu, care era student la teologie, dar era simpatizant comunist, şi m-a rugat să-i găsesc un alibi lui Victor Duşa, care fusese arestat împreună cu alţii pentru că aruncaseră în aer un depozit german de muniţii. Eu, avînd influenţă, m-am dus la regimentul de cavalerie din care făcea parte Duşa (eram în plin război), am vorbit cu şeful mobilizării şi i-am falsificat foaia matricolă, în aşa fel încît rezulta că în ziua respectivă el fusese trimis la herghelia de la Jegălia. În acest fel, l-am salvat. Dar nu numai eu l-am ajutat; a intervenit pentru el şi Maniu. Drept recunoştinţă, a luat legătura cu mine şi m-a trimis să mă întîlnesc cu Pătrăşcanu şi Bodnăraş la Bucureşti, şi să le transmit nişte mesaje. Ceea ce am făcut foarte uşor, pentru că, fiind militar, puteam circula fără să trezesc bănuieli. Eu nu ştiam pe atunci că partidele istorice, împreună cu regele şi cu cîţiva militanţi comunişti pregăteau ceva important. Pur şi simplu am transmis mesajele. Apoi am fost pe front şi am luptat pînă în ziua capitulării Germaniei, după care m-am întors la Constanţa. Aici m-am trezit chemat la telefon de Bodnăraş, care ajunsese ministrul armatei (în timp ce eu mă aflam pe front, după cum se ştie, comuniştii puseseră mîna pe putere). Îmi spune că ei mă şi cooptaseră în conducere, mă socoteau ilegalist pentru transmiterea acelor mesaje. Cum aveam unele înclinaţii spre scris (făcusem trei ani la Litere, în paralel cu studiile militare), m-a pus şeful Casei Centrale a Armatei. M-am implicat atunci în munca pe care o primisem şi eram chiar încîntat de ceea ce puteam să fac.

Se urmărea, de fapt, dizolvarea armatei

- Ştiaţi ce se întîmplă atunci în armată?

- Acolo nu mi-am dat seama prea bine, dar apoi am devenit şeful trupelor de transmisiuni. Am observat atunci că se ducea o politică de izolare a armatei noastre, de înlocuire a ofiţerilor cu oameni fără pregătire, ridicoli în faţa soldaţilor, mînuiţi ca nişte marionete de "consilierii" sovietici. Se urmărea, practic, dizolvarea armatei. Era o mişcare absolut deliberată, în care rolul principal l-a avut Uniunea Sovietică, astfel încît în scurt timp au devenit ofiţeri oamenii cei mai incapabili, adunaţi de prin toate întreprinderile. Cît am putut, am încercat să păstrez cadrele vechi, dar se ştie foarte bine cum funcţiona atunci problema dosarelor. Cele mai mari conflicte le aveam cu Ceauşescu, care răspundea atunci de armată şi insista foarte mult pentru "împrospătarea" ei cu "elemente muncitoreşti". S-au păstrat doar cîţiva ofiţeri buni, mai ales în şcolile militare, pentru a-i învăţa pe ceilalţi.

- Cînd s-a produs, pentru dumneavoastră, momentul de criză şi cum aţi ajuns să luaţi atitudine împotriva autorităţilor?

- A fost, mai întîi, ca un foc mocnit. Eu ajunsesem atunci şi deputat, şi chiar voiam să-mi fac datoria faţă de oameni. N-am mai apucat naţionalizarea pămînturilor, dar am văzut ce rezistenţă opuneau ţăranii care erau obligaţi să intre în colhozuri. Fiind deputat, credeam că pot să-i ajut în vreun fel pe oameni, şi chiar am încercat să o fac.

Îmi era o ruşine teribilă

- Şi cum vă simţeaţi ca demnitar (eraţi doar deputat şi ministru adjunct al armatei) văzînd că nu puteţi să faceţi nimic, că lucrurile merg în mod implacabil spre rău?

- La un moment dat, am spus în Marea Adunare Naţională tot ce văzusem prin sate, cum erau oamenii forţaţi să dea tot ce aveau, viaţa imposibilă pe care o duceau, arătînd că tot ce se făcea era o greşeală. Am avut atunci o discuţie cu soţia mea: i-am spus că îmi e ruşine, mănînc o pîine amestecată cu sînge şi noroi. Pentru că aveam copii, şi pentru că ştiam că odată cu Lucreţiu Pătrăşcanu o arestaseră şi pe soţia sa, am fost nevoit să divorţez pentru a-mi salva familia. Îmi era însă ruşine faţă de colegii mei: mulţi luptau în munţi ori erau arestaţi. Îmi era o ruşine teribilă. Fiind acolo sus, trăiam într-o atmosferă care din punct de vedere moral era insuportabilă. Toţi cei de la vîrful partidului erau nişte beţivi, aveau secretare tinere care nu le erau doar secretare ş.a.m.d. Mi-am dat seama la un moment dat că eu nu mai eram decît un servitor al lor. Atunci am încercat să organizez o mişcare de opoziţie, în care am atras un număr de ofiţeri şi cîţiva foşti ilegalişti care erau oameni cinstiţi (Duşa, Constantin Agiu, Mihai Levente ş.a.). Am fost chemat la anchetă. Am vorbit atunci pe faţă despre tot ce se petrece: mizeria în care se afla poporul, floarea intelectualităţii distrusă, vieţile omeneşti secerate la Canal doar pentru a-i smulge un zîmbet lui Stalin, abuzurile şi torturile din timpul anchetelor de la securitate (aflasem de la Mihai Levente cum fusese schingiuit), procesul înscenat lui Lucreţiu Pătrăşcanu şi altele. Am fost dat afară din armată şi am devenit, cum spun americanii, "ghost-writer" - scriam cărţile altora.

- Şi cum aţi scris cartea "Gulliver în ţara minciunilor"?

- Am scris-o în nişte condiţii incredibile. Mă eliminaseră din armată şi îmi dăduseră un post de aşa-zis inspector comercial: trebuia să umblu prin cîrciumi şi să verific gramajul din paharele cu băutură. Dar eu nu verificam pe nimeni; atunci am scris cartea, pe unde apucam: în Cişmigiu, în biroul de la noua mea slujbă, unde eram vreo douăzeci de persoane, dar atît de mult mă pasiona ceea ce scriam, încît nu mai auzeam pe nimeni. Mai tîrziu, după ce am ieşit din închisoare, am mai scris două romane istorice mari. Scriam repede. În închisoare am mai "scris" un roman, în gînd - şi asta m-a salvat; se numeşte **Turnul subteran** şi urmează să apară în engleză la o editură din New York. Apoi va apărea şi în româneşte, la Editura Fundaţiei Culturale Române.

O carte care a luat 47 de ani închisoare

- Cum aţi ajuns să fiţi condamnat pentru "Gulliver..."?

- Am scris cartea între 1956-1958, făcînd în paralel pe scriitorul "negru", pentru a-mi cîştiga existenţa. Am dat-o apoi unui ofiţer de marină, cu care copilărisem - oh, prietenii! - s-o trimită, dintr-un port străin, unui francez de origine română, pe care îl cunoscusem la Bucureşti. El însă, în loc s-o scoată din ţară, a dus-o la securitate. Mi s-a făcut percheziţie acasă, mi s-a găsit manuscrisul (ceea ce încercasem să trimit în Franţa era o copie dactilografiată) şi am fost arestat. La anchetă, căpitanul de securitate mi-a spus, printre dinţi, în timp ce răsfoia cartea: "Măi generale, e genială, ...-ţi mama mă-tii". Odată cu mine fuseseră arestaţi un frate şi o soră de-a mea. Am fost judecaţi şi condamnaţi abia după un an; în total, **Gulliver în ţara minciunilor** a "luat" 47 de ani închisoare: eu 25 (după ce iniţial au vrut să mă condamne la moarte), fratele meu 15 şi sora mea 7. Procesul a fost secret, nici familia mea nu a ştiut nimic. Am fost condamnat, între altele, pentru "calomnii şi injurii aduse conducătorului partidului" şi am fost considerat agent titoist. În timpul anchetei penale, şi apoi în timpul detenţiei, mi s-a promis graţierea dacă acceptam să depun mărturie împotriva unor membri din conducerea de partid (între alţii, Emil Bodnăraş, Corneliu Mănescu, Constantin Pîrvulescu) cărora urma să li se înscenеze o tentativă de complot. Pentru că am refuzat, am fost trimis în închisoarea de la Rîmnicu Sărat, apoi la Aiud, unde am îndurat chinuri groaznice. Am fost eliberat în 1964, o dată cu ceilalţi deţinuţi politici.

- Ce s-a întîmplat însă cu manuscrisul?

- În 1990 am intervenit la Direcţia Arhive a Ministerului Apărării; acolo am aflat de la un excelent arhivar că dosarul meu se află la U.M. 0123/E - asta însemnînd o fostă unitate de securitate. Atunci m-am dus la procuratură, unde am explicat că, din moment ce am fost amnistiat (prin Decretul din 1990), am redevenit proprietarul cărţii, avînd drepturi depline asupra ei, şi am cerut să mi se restituie. O jumătate de an m-am luptat cu arhivele securităţii. Nu mi-ar fi dat nimic dacă n-aş fi ştiut unde se află. Aşa, n-au avut încotro, pentru că mie îmi confirmase arhiva M.Ap.N. în ce loc e manuscrisul.

După căderea lui Ceauşescu, m-am dus imediat în America, unde am fost bine primit; în urma unui articol care relata biografia mea, apărut în **Los Angeles Times**, am fost declarat "first person" şi am semnat un contract cu un editor american. Asta mi-a folosit ca un fel de passe-partout la întoarcerea în ţară, pentru că altfel nu prea vroia nimeni să stea de vorbă cu mine. Aşa am ajuns să public **Gulliver în ţara minciunilor.**

- Există o idee, un sentiment care să vă rezume întreaga biografie?

- Cred că am fost toată viaţa un om cinstit. Am fost militar de carieră, format în spiritul onoarei. Chiar şi atunci cînd eram în vîrful ierarhiei sociale, am făcut totul din bună credinţă. Mi-am dat seama că nu se poate şi am reacţionat aşa cum v-am spus. Oricum, am vrut să rămîn mereu un om căruia să nu-i fie ruşine de faptele lui.

Pagini realizate de
Mircea VASILESCU

Puncte de vedere

Utopia

Mă gîndesc adesea la utopii şi utopism. Erau utopiile, la urma urmei, visări treze despre mai binele oamenilor. Sau, de fapt, proiectul de reorganizare socială în condiţii socotite ideale. Toate gîndeau la o lume nouă şi la un om nou. Vechiul Testament, prin strădania lui Moise, nu altceva a proiectat. Moise şi-a păstrat patruzeci de ani poporul în pustie, numai ca, în Canaan, să ajungă cu o altă generaţie, socotită a fi compusă din oameni noi, pentru a clădi o ţară nouă. În fond, creştinismul din epoca dintîi nu tot asta a năzuit să realizeze, prin milă şi iubirea aproapelui? Apoi, gînditorii au tot creat modele de organizare ideală a societăţii. Culmea e că, recitindu-i pe utopişti, realizezi instantaneu cît de vătămătoare şi de aberante erau aceste proiecte, care procedau prin năruirea firescului social. Toate se dovedesc a fi, de ar fi fost realizate vreodată, de fapt, monstruoase himere. Statul ideal, conceput de Platon, cu cele trei clase distincte (filosofii, paznicii, agricultorii şi meseriaşii), în care conducerea trebuia să fie asigurată de filosofi, nu putea duce niciunde. Dar **Utopia** lui Morus (1516), cu a sa organizare ideală în care nu există proprietate privată, toţi muncesc deopotrivă, unde putea duce? Dar **Cetatea Soarelui** a lui Campanella (1623), care proiecta fericirea pe pămînt, prin munca generală timp de numai patru ore zilnic? De fapt, grădinile fiinţei umane, în această societate a solarienilor, sînt înmărmuritoare şi sfîrşesc, la lectură, prin a îngrozi efectiv. Apoi **Testamentul** lui Messlier publicat în 1864, cu preconizata uniune a comunelor libere, în care traiul şi munca se vor bizui pe sentimentul iubirii şi al bunăvoinţei reciproce, avea şanse de împlinire realistă? Sau visările lui Morelly, Mably, cu revolta lor împotriva proprietăţii şi pledoaria pentru restabilirea legilor naturii, aşa cum credeau a fi fost, în vîrsta de aur a omenirii, nu erau, dincolo de idealismul lor de bunăvoinţă, tot atît de vătămătoare? Dar cărţile lui Fourier (**Tratat despre asociaţia domestică şi agricolă**, 1822, **Nouă lume industrială şi societară**, 1829), cu teoriile lor falansteriene, ce valoare operatorie puteau avea? Blîndul Fourier spera să găsească un filantrop care să-i subvenţioneze proiectele şi se povesteşte că ani de zile a aşteptat, după cum anunţase, la orele stabilite, ca întreprinzătorul să sosească. Şi ori de cîte ori discipolii îi propuneau planuri de creare a unor falanstere, le respingea, motivînd că se abat de la principiile sale. Iar ciuntitele încercări de a pune în practică proiectul său de organizare falansteriană a societăţii (Victor Considerant în Franţa şi America, Theodor Diamant al nostru în Scăienii Prahovei) au fost tot atîtea eşecuri lamentabile, pe care, de altfel, maestrul avusese grijă să le dezavueze ca eretice şi neconforme. Dar cînd citeşti aceste cărţi ale lui Fourier (eu am făcut-o prin anii şaizeci) încerci amestecate sentimente de milă şi groază. Milă pentru mintea lui sagace care imagina proiecte imposibile şi groază că societatea umană ar putea căpăta această înfăţişare monstruoasă, prin disciplină riguroasă şi retezarea oricăror tentative de specializare.

Alexandru Ioan Cuza

Şi comunismul modern a voit să reorganizeze societatea umană. Ce a ieşit din aceste proiecte, azi se ştie. Eşecuri scandaloase, prin fărădelegile comise. Şi totul se datora intruziunii forţate în firescul omenescului. Altfel spus, încercării de a face oamenilor, aşa-zicînd, binele cu sila. Anihilarea proprietăţii private, în toate planurile, a izgonit legea valorii, instaurînd haosul planificat, dezumanizînd firescul relaţiilor sociale, într-o îngrozitoare lume a conducerii unice centralizate, încăpută - anormal - în mîinile unor despoţi neluminaţi. Şi pentru că veni vorba de extremismul de stînga, gîndul mă duce imediat şi spre cel de dreapta. Fascismul şi hitlerismul ambiţionaseră, şi ei, spre clădirea altor tipuri de societate. Ce alta a ieşit din aceste abominabile ideologii decît hecatombele ştiute? La noi, legionarii vesteau şi ei că vor crea "omul nou" iar Căpitanul promitea că va clădi o ţară "ca soarele sfînt de pe cer". Unde a dus această monstruozitate, o ştim - şi asta - azi prea bine. Iar nostalgiile după "latura bună" a acestor ideologii de reconstrucţie socială se păstrează şi astăzi, unii idilizînd-o şi întreţinînd ofuri şi regrete.

Întrebarea e alta. Oamenii, de cînd există, visează la egalitate şi eliminarea discrepanţelor sociale. Şi e probabil că astfel de visări nu vor înceta nicicînd. Nu cred că viitorul nu va naşte noi modele utopice de reorganizare socială pentru eliminarea discrepanţelor, care continuă să nemulţumească şi să revolte bietul om. Cum vor arăta ele, e greu de prevăzut. Dar că se vor produce e hotărît sigur. Istoria, notez un truism, se repetă şi oamenii nu învaţă nimic din experienţa trecutului. Vor fi reluate ciclurile, dacă nu aidoma, oricum prin paralelism? Vorba eroinei lui Cehov din finalul la **Trei surori**: "dacă am şti, dacă am şti!"

Z. ORNEA

Să nu uităm "Reglementul"!

Două probleme "fierbinţi" au revenit săptămîna trecută în atenţia celor două Camere, separate după ce au "dat gata bugetul" - şi anume: repunerea în discuţia Senatului a Regulamentului de ordine proprie, Regulament care se dezbate de anul trecut; şi reconfirmarea de către Camera Deputaţilor, prin vot, a Legii privind măsurile premergătoare reglementării situaţiei juridice a unor imobile trecute în proprietatea statului după 23 august 1944, cu referire specială la articolele 2 şi 5 din Lege, care, în esenţă, interzic - înstrăinarea şi schimbarea destinaţiei imobilelor respective, pînă la adoptarea unei legi de fond (art. 2) - şi declară constituţionalitatea suspendării hotărîrilor judecătoreşti în legătură cu imobilele amintite (art. 5).

Luni, 26 aprilie, în cadrul interpelărilor adresate Guvernului, senatorii l-au întrebat pe dl. ministru Spiroiu care e adevărul în legătură cu afacerea "Ţigareta" şi dacă documentele prezentate la Muzeul Holocaustului, recent inaugurat la Washington, prin care se acuză armata română de genocid în Basarabia, sînt adevărate şi de unde provin? Ambele întrebări au primit răspunsuri satisfăcătoare din partea ministrului Spiroiu. În altă ordine de idei, se remarcă anunţarea în plenul Senatului a demisiei din FSN a domnului Caius Traian Dragomir şi din PRM a domnului Ioan Hristu.

Marţi, 27 aprilie, Camera Deputaţilor a votat neconstituţionalitatea art. 5 din Legea privind soarta imobilelor naţionalizate, autorizînd în acest fel reluarea acţiunilor judecătoreşti de către foştii proprietari, contra actualilor chiriaşi, "ameninţaţi să rămînă pe drumuri" (drumurile comunismului)! Astfel, Camera Deputaţilor n-a făcut altceva decît să confirme hotărîrea Curţii Constituţionale, hotărîre altfel surprinzătoare, avînd în vedere că această Curte a fost votată tocmai de cei care acum au votat contra hotărîrii ei! La Senat, discutarea Regulamentului a redebutat pe seară.

Miercuri, 28 aprilie, cele două Camere au avut o zi "plină". Senatul a încercat să procedeze, cu articolul 160 din Regulament, ca şi cu articolele 13 şi 14, referitoare la constituirea grupurilor parlamentare, adică, să-l "sară" pînă la uitare, deoarece el stîrneşte multe "iniţiative" care nu convin FDSN, în legătură cu statutul parlamentarului în teritoriu, parlamentar care deocamdată depinde, la propriu şi la figurat, de prefectură! Concret, senatorii doresc să aibă un birou, o secretară, o maşină, facilităţi normale pentru activitatea lor şi pe care să nu le cerşească şi împartă cu prefecturile, care le "dăruiesc" doar acelora care sînt "înţelegători" cu politica d-lui Iliescu! Pînă la urmă nu s-a rezolvat nimic deoarece s-a invocat lipsa unui expert financiar care să evalueze suma şi sursa ei, necesară facilităţilor amintite. O altă problemă care a creat discuţii sterile, a fost aceea a instituirii unui jurămînt pentru parlamentari, care sînt singurii funcţionari publici de marcă ai statului, care exceptează momentan de la această regulă. Chestiunea care a încurcat lucrurile, după ce s-a convenit la necesitatea de a se jura, a fost modalitatea şi "garanţia" jurămîntului. Unii au propus să se jure faţă de Dumnezeu şi să existe chiar un preot care să conducă o rugăciune zilnică (Ioan Alexandru), alţii care nu cred, au propus în locul formulei - "aşa să-mi ajute Dumnezeu", cuvintele - "pe demnitate şi onoare"! Cum nu s-a ajuns la nici o concluzie, s-a trecut din nou la alte legi, respectiv Legea fondului arhivistic naţional, unde din nou s-au ivit neînţelegeri care au dus la părăsirea sălii de către PUNR! Mare iritare prin Parlament! De altfel, nici Comisiile parlamentare nu stau mai bine, cea care trebuia să-şi decidă componenţa pentru a audia Raportul SRI nefiind capabilă de vreo nominalizare, ajungîndu-se ca dl. Ulieru, purtătorul de cuvînt al SRI, să "invoce ajutorul" opoziţiei pentru ca dl. Măgureanu să poată apărea în faţa Parlamentului!

Dar cel mai important "rol" a fost interpretat de Comisia parlamentară care s-a întîlnit cu liderii celor 6 Confederaţii sindicale, între orele 14 şi 20, în încercarea de a se evita greva din 5 mai, pentru care s-au mai pregătit şi alte "remedii", ca de pildă - Miron Cosma şi ai lui! D-nii Bogdan Hossu, Miron Mitrea, Victor Ciorbea şi ceilalţi lideri, au obţinut de la Comisia parlamentară o întrevedere cu primul ministru şi stafful său (întîlnire care s-a terminat cu un eşec), nu înainte de a le demonstra parlamentarilor că nu cunosc nici pe departe nevoile celor care i-au ales! Presa, care a asistat la negocieri, a putut remarca din nou că parlamentarii din aproape toate partidele sînt dominaţi de fantoşa politică care probabil că-i urmăreşte şi-n somn şi nu pot înţelege ceva ce nu e luptă pentru putere! De altfel, această "luptă", pentru putere de partid şi chiar personală, ba chiar pentru interese strict personale, caracterizează masiv Parlamentul României, de la care alegătorii aşteaptă rezolvarea cerinţelor lor! Păi, săracii oameni nu ştiu că "bieţii" parlamentari de-abia îşi pot rezolva propriile interese, darmite pe ale altora!

Petru IONESCU

Cîştigul politic al creşterii sărăciei

Între ceea ce se întîmplă la Petroşani, la Moscova, la Palatul Victoria şi la Sarajevo ar trebui să existe - şi pentru opoziţie şi pentru guvernanţi - un şir de legături şi un car de învăţăminte. Mersul reformei, retragerea subvenţiilor şi posibilitatea grevei generale sînt deopotrivă semne ale evoluţiei noastre şi indicii ale faptului că nu sîntem singuri pe lume, deci n-are rost să mai tînjim cu ochii spre trecut. S-au schimbat - spre deosebire de acum doi ani - nu doar puterea noastră de cumpărare, ci şi ţintele de atac din viaţa politică: deşi vehement susţinător al reformei, FSN s-a aflat de partea sindicatelor în acţiunea lor grevistă; în schimb, PSM ne-a invitat "să coborîm cu picioarele pe pămînt" şi să înţelegem că greva duce la catastrofă (şi reforma aşijderea), iar PRM s-a pronunţat împotriva ieşirii în stradă. Multe partide au preferat să pîndească semnele spaimei în ambele tabere participante la negocierile guvern-sindicate. Partidul Social Democrat Tradiţional a etichetat greva drept "o confuzie totală", cerînd în acelaşi timp suspendarea apariţiei revistelor "România Mare" şi "Europa". Nici PUNR n-a susţinut greva, dar şi-a propus să profite cît mai mult de erodarea capitalului politic al FDSN. Spre deosebire de partidele din Convenţia Democratică, aflate de bunăvoie în afara pistei, PUNR îşi permite acum să sprinteze. Prin poziţia, dar şi prin doctrina sa, el e singurul partid favorizat de convulsiile acestei perioade. Naţionalist dar nu extremist, reformist dar la fel de populist ca FDSN, realist dar la fel de şantajist ca PRM, PUNR e deservit deopotrivă de degringolada din Convenţie, de căutările prelungite ale liberalilor, de orgoliile ori lipsa de pragmatism din segmentul FSN-PAC. În plus, "subtilităţile" tot mai făţişe ale Budapestei referitor la soarta minorităţilor din ţările vecine şi evoluţia conflictelor din ex-Iugoslavia pot credita (după ce-au dat îndeajuns apă la moară partidului de guvernămînt) mai ales PUNR - ca formaţiune dispusă şi capabilă să contracareze dintr-un unghi credibil aceste pericole.

În vacarmul şi panica provocate de eliminarea subvenţiilor, analiştii (fie ei gazetari ori lideri de partid) au cam evitat să discute problema efectelor în plan politic ale acestei măsuri guvernamentale. Şi, totuşi, de vreme ce creşterea preţurilor e obligatorie, iar obligativitatea zguduie poziţia (şi aşa precară) a FDSN-ului, care sînt forţele politice care vor beneficia de pe urma ultimului "cutremur"? Greu de crezut că adversarii parlamentari ai partidului de guvernămînt au la îndemînă mijloacele şi forţa necesare în astfel de cazuri. În schimb, PUNR şi-a pregătit minuţios "mutările" şi nu pare dispus să renunţe la exploatarea momentului: în Senat, un reprezentant al PUNR l-a acuzat pe dl. Oliviu Gherman de sabotarea şedinţelor; la Cluj, subprefectul fedesenist a fost obligat să cedeze locul în favoarea unui peunerist; dorinţa Consiliului Europei ca în fruntea Ministerului de Interne român să fie numit un civil a primit tot felul de riposte: cea mai interesantă e însă aceea care susţine că locul generalului Dănescu poate fi luat de Gheorghe Funar. Referitor la participarea preşedintelui Iliescu la deschiderea Muzeului Holocaustului de la Washington, "PUNR adoptă aceeaşi poziţie ca şi PRM". Cu precizarea (însă) că n-o face pe acelaşi ton, "întrucît nu este interesat în crearea unor tensiuni traumatizante". Tuturor acestor puncte ochite (şi lovite, după expresia vicepreşedintelui Gavra) li se adaugă: 1. siguranţa cu care cotidianele simpatizante cu PUNR încă din campania electorală dau drept sigură căderea guvernului Văcăroiu; 2. o tot mai pronunţată (şi abia ţinută în frîu) confruntare între cosmopoliţii şi naţionaliştii din FDSN; 3. imposibilitatea de a împăca şi electoratul şi Occidentul în condiţiile în care partidul majoritar îşi pierde capitalul intern iar unii membri ai săi pun această pierdere pe seama politicii româneşti externe; 4. creşterea importanţei PUNR în calitate de pîrghie care mediază între preşedinţie şi extremişti.

PUNR poate limita - şi chiar bloca la nevoie - libertatea de mişcare a FDSN; chiar dacă ar dori să schimbe macazul şi să procedeze la o regrupare parlamentară, partidul majoritar n-o poate face din cauza vigilenţei şi intereselor PUNR. Acesta nu are decît soluţia de a discredita şi a ţine la distanţă restul partidelor reformiste, stimulînd în acelaşi timp slăbirea unităţii FDSN. Dacă ideea remanierii guvernamentale fascinează acum vreo formaţiune politică, nici una nu şi-o poate dori mai mult decît PUNR, care are şanse să facă saltul din eşalonul doi al puterii spre punctele cheie ale conducerii statului. Cum opoziţia parlamentară pare că priveşte în cu totul alte direcţii iar FDSN nu poate obţine pentru România statutul de membru deplin al C.E. decît asumîndu-şi riscul mişcărilor de stradă, o "reaşezare" de acest gen nu-i cu desăvîrşire exclusă. Preşedinţia însăşi o poate accepta drept convenabilă: după acuzaţiile de ipotecare a viitorului României în interesul iudeo-masonilor (aflaţi, fireşte, în cîrdăşie cu iredentiştii) o revalorificare a potenţialului naţionalist echilibrat n-ar fi decît dovada grijii faţă de patrie şi de popor. Dacă (din întîmplare sau nu) pe acelaşi talger al balanţei se aşază şi Miron Cosma şi comandamentele operative SRI, şi dacă în aceşti trei ani s-au format deja specialiştii necesari pentru a studia cît şi cum se poate întinde coarda democraţiei (în aşa fel încît mişcările sociale să fie acceptate întrucît sînt ţinute sub control), creşterea preţurilor va fi suportată de toată lumea. Inclusiv de către doi sau trei ministeriabili care vor avea parte de o rotire de cadre, pentru a arăta nevoiaşilor că nici o echipă guvernamentală nu-i (mai) capabilă să ne gestioneze libertatea şi ea să ducă la bunăstare.

Elena ŞTEFOI

De jur împrejur

"Misterul Bérégovoy"

Aşa titra premonitoriu, acum vreo două luni, "Le Nouvel Observateur", întrebîndu-se cum a putut acest om, simbol al meritocraţiei socialiste, avertizat asupra primejdiilor pe care le reprezintă banii, să se compromită, fie şi benign din punct de vedere legal, cu un om de afaceri acuzat de "iregularităţi". "Le Nouvel Observateur" este o revistă cu simpatii socialiste. E uşor de închipuit ce scriau ceilalţi. Acum Bérégovoy a stins misterul, interzicînd prin sinucidere rezolvarea lui.

Mai toată lumea cere decenţă şi reculegere în atitudinile şi comentariile care se referă la gestul final al fostului prim ministru socialist. Iar după acest apel pios se caută semnificaţiile generale, vinovaţii unei drame ale cărei date vor rămîne, de fapt, necunoscute.

Un om echilibrat şi drept, un ministru de finanţe şi apoi un prim-ministru eficient - acestea sînt trăsăturile pe care le evocă prietenii şi adversarii politici, oamenii care l-au cunoscut ca muncitor, ca tînăr membru al Rezistenţei antifasciste, ca devotat activist "la bază" al Partidului Socialist, pe atunci în plin proces de refacere şi transformare.

Spre deosebire de oamenii politici care se perindă pe ecranele televizorului şi care scriu în ziare, Pierre Bérégovoy nu a fost predestinat carierei în marile palate din centrul Parisului. A fost un autodidact, dar nu un diletant. Dacă facem abstracţie de tragedia finală, viaţa lui a fost o ilustraţie perfectă a funcţionării mecanismului democratic al egalităţii şanselor. Dar nu se poate face abstracţie de tragedia finală.

Acţiunea politică a lui Pierre Bérégovoy poate fi identificată cu virajul decisiv din 1983, cînd Partidul Socialist renunţă la "cultura de opoziţie" şi la fanatismul redistribuţiei asumîndu-şi în mod pragmatic gestiunea societăţii. Succesele - întotdeauna relative - au fost însoţite de o confuzie identitară, resimţită ca atare de toţi cei care au aderat la socialism nu pentru a obţine un post în administraţie, ci pentru afirmarea unor convingeri. Confuzia s-a accentuat odată cu criza din ultimii ani: concesiile ideologice n-au mai părut compensate prin succesele economice, lărgindu-se prăpastia între guvernanţii socialişti şi baza lor electorală. Bérégovoy nu putea să nu resimtă în mod dureros această rupere. Îl privea personal.

A mai fost şi scandalul afacerilor. Cea mai revoltătoare - cea a sîngelui contaminat - merită o discuţie separată. Pe lîngă ea şi fără legătură, o mulţime de notabilităţi de stînga acuzate - unele pe drept - de fraude. Valul de demascări a cuprins şi personalităţi ale dreptei. Dar dreapta n-a pretins niciodată că se află în posesia legitimităţii morale, aşa că, din punctul ei de vedere, acuzaţiile privesc direct persoanele şi nu politica partidului.

Imputările făcute lui Pierre Bérégovoy sînt extrem de volatile. A împrumutat un milion de franci de la un prieten bogat, fără dobîndă. A declarat fiscului acest împrumut şi l-a rambursat. Apoi s-a dovedit că afacerile prietenului nu erau ireproşabile, dar nu s-a dovedit că Bérégovoy şi-ar fi folosit influenţa în favoarea celui care l-a ajutat (prieten de altfel şi cu preşedintele Mitterrand). Şi totuşi numele lui s-a adăugat lungii liste despre care presa poate spune orice.

Au venit alegerile care au creat o majoritate zdrobitoare de dreapta. Bérégovoy condusese campania electorală a stîngii. Probabil că analiza eşecului n-a fost uşor de suportat.

După ce şi-a valorificat într-un mod superior şansa el a trebuit să plătească preţul acestei superiorităţi.

Unii dintre cei care l-au însoţit în ultima zi spun că părea obosit, dar nimic nu lăsa să se întrevadă finalul. Alţii zic că acum, ştiind ce s-a întîmplat îşi dau seama că decizia fusese luată. Sincer tulburaţi şi îndureraţi, oamenii politici pe care presa îi atacă vorbesc despre "cuvintele care ucid", socialiştii despre manevrele electorale imorale ale dreptei, foştii demnitari despre "decompresia" care urmează părăsirii unei funcţii înalte. Fiecare despre ce îl doare pe el. Ce l-a durut pe Pierre Bérégovoy, acolo, pe malul canalului de lîngă Nevers, nu ştie nimeni.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre ...

1 Mai, preţuri şi greve

Încă din prima zi a ultimei săptămîni cu preţuri subvenţionate, în fruntea topului s-au instalat analizele, supoziţiile şi cohortele de cifre care însoţesc, justifică ori acuză retragerea ultimelor subvenţii la produsele de bază: "După 1 Mai, un om cu salariul minim net de 22.790 lei va cheltui lunar cel puţin 8.200 lei numai pe pîine, unt, lapte, o butelie şi un abonament auto pe o linie" - ne aduce la cunoştinţă, încă de luni dimineaţa (26 aprilie), **Cotidianul**. Textul-avertisment, cules cu litere de-o şchioapă, lîngă firmă, e completat, în pagina trei a ziarului, cu amănunte de acelaşi fel. Concluzia: "Majorările nu ajung nici măcar de o pîine". E vorba de aceeaşi pîine al cărei preţ fusese stabilit, conform relatărilor din mai multe cotidiane, în şedinţa extraordinară de guvern din 24 aprilie: ea va costa 90 de lei. "În faţa acestei minuni, pînă şi cei doi ctitori Ion Iliescu şi Nicolae Văcăroiu îşi fac cruce", pretinde **Evenimentul zilei** - drept explicaţie la o fotografie realizată, probabil, la vreo cucernică manifestare omagială. "Ultimele noutăţi legate de şocul preţurilor" ţin loc de editorial şi în **Adevărul** din prima zi a săptămînii 26 aprilie - 1 Mai: "Pentru a mai slăbi tensiunea, premierul a dezvăluit presei intenţia executivului de a elabora un proiect de lege în baza căruia ŞOMERII - CU O VECHIME ÎN MUNCĂ DE 25 DE ANI - SĂ FIE PENSIONAŢI DACĂ AU ÎMPLINIT VÎRSTA DE 50 DE ANI! Şi tot în acest cadru premierul a anunţat că Întreprinderea de Mecanică Fină Bucureşti va trece în curînd la producerea contoarelor de gaze, energie termică şi a termostatelor de calorifer. Aceasta, aşa, pentru ca fiecare român să măsoare propria sărăcie". În pofida subtilităţii domnului Al. Gavrilescu (semnatar al rîndurilor de mai sus), care face legături inclusiv între şomaj şi contoare, românii n-au prea stat, în perioada premergătoare lui 1 Mai, cu ochii pe aparatele de măsură. Unii au făcut calcule, grăbindu-se să-şi cheltuie **toţi banii** (mulţi, puţini, numai să nu li se înjumătăţească valoarea). Alţii şi-au pus speranţa în greva generală ori în negocierile guvern-sindicate mediate de preşedinţie. În fine, domnul Miron Cosma a înţeles că dacă poţi răsturna un guvern, te poţi şi revanşa susţinînd un altul cînd e gata să cadă de la sine. Toate acestea - şi multe altele - le aflăm, citind aceeaşi ediţie a **Adevărului**. Cristian Tudor Popescu îl întreabă, "deasupra Atlanticului", pe preşedintele Ion Iliescu: "Cum credeţi că poate fi abordat şocul retragerii subvenţiilor?" Răspunsul e pe măsura întrebării: "Cu hotărîre. Cu hotărîrea de a merge înainte. Eu am fost solicitat să mediez în disputa guvern-sindicate, şi voi face tot ce îmi stă în puteri ca să explic liderilor sindicali care este situaţia şi de ce trebuie să procedăm aşa". La Petroşani - deci la mii de kilometri de avionul prezidenţial - Miron Cosma semna "protocolul de constituire a Alianţei Confederaţiei Sindicatelor Democratice din România". Comunicatul final al şedinţei explică apariţia acestei noi organizaţii, punînd-o pe seama necesităţii de a stabili o strategie comună în relaţiile cu Parlamentul, guvernul şi patronatul, precum şi modalităţile de recuperare şi administrare a fostului patrimoniu UGSR, pe baza principiului indivizibilităţii sale şi a accesului nediscriminatoriu al tuturor membrilor de sindicat". Marţi, 27 aprilie, **Libertatea** întreabă prin motto-ul primei pagini (casetat, ca de obicei, deasupra capului de ziar): "După 1 Mai... «Vom fi iarăşi ce-am fost, şi mai mult decît atîta?»". Acelaşi cotidian, derutat parcă de atîtea libertăţi şi interese, arată cu degetul spre "Paradoxurile tranziţiei văzută din Palatul Victoria: Crescînd mereu preţurile vom trăi mai bine!". Culmea culmilor (dar deloc paradoxal), respectivul organ de presă se arată extraordinar de jignit la gîndul că ambasadorul României la Washington ar fi susţinut că "jumătate dintre guvernanţi trebuiesc daţi afară". **Libertatea**, ca şi PUNR, suferă din cauza creşterii preţurilor: toate ar deveni însă suportabile dacă domnul Aurel Dragoş Munteanu n-ar mai fi ambasador în Statele Unite, lasă să se înţeleagă nemulţumiţii "apărători" ai neamului pentru care sărăcia şi dezastrul sînt preferabile deschiderii spre lume şi comportamentului normal faţă de minorităţi. Frica faţă de sindicate şi faţă de greve nu egalează - cel puţin într-o "parte a presei", frica faţă de evrei. Poate şi pentru că tulburările de stradă ce se anunţă sînt de pe acum neutralizate nu doar prin intrarea în scenă a lui Miron Cosma, ci şi prin "informaţiile" furnizate de **Evenimentul zilei**: aflăm, aşadar, că "pregătindu-se intens pentru momentul 5 mai, SRI a creat un comandament operativ" şi că "liderii opoziţiei vor fi supravegheaţi la punctele de frontieră". Ştirea nu a fost - după cîte ştiu, nici dezminţită, nici (re)interpretată.

Comandamentul operativ nu şi-a propus să preîntîmpine preventiv psihoza în masa provocată de ştirea scumpirii pîinii: s-au spart geamuri, s-au cumpărat cantităţi industriale, s-au învineţit vînzătoarele mai neascultătoare. "Atacul asupra brutăriilor", "Războiul pîinii" şi faptul că "Populaţia suferă de foame" au fost subiectele preferate ale **României libere** din 30 aprilie. În aceeaşi zi, în **Cronica română**, afirmaţia liderilor sindicali, "Dorinţa noastră este nu să facem grevă, ci să nu facem grevă", primea replica promptă a premierului Văcăroiu: "Vă rugăm, nu veniţi cu ameninţări". Cotidianul la care tocmai ne-am referit a republicat, pe prima pagină, sub supratitlul **Dilema zilei**, celebrul cîntec muncitoresc "Rîde iarăşi primăvara/ Peste cîmpuri peste plai/ Veselia umple ţara/ C-a venit întîi de mai". **Curierul naţional** se întoarce însă şi mai mult înapoi, informîndu-ne că pînă şi "Caragiale considera 1 Mai «un moment de duioşie»". Şi tot **Curierul**, care anunţă un "cutremur de gradul 9 pe scara Văcăroiu", se simte dator să reia, fără să citeze, spusele preşedintelui Iliescu: "În aceste zile, plătim un preţ al reformei care trebuie plătit, căci drum de întoarcere nu mai există".

"Nu e nimic mai primejdios decît a întemeia o formă

Ce spun parlamentarii:

● Cum se manifestă relaţia parlament - armată, în legătură cu bugetul, legislaţia, politica internă şi externă?

Radu Timofte - FDSN -
preşedintele Comisiei pentru apărare, a Senatului

Şi Ministerul Apărării, ca şi celelalte ministere, a fost nevoit să accepte bugetul limitat care i s-a acordat. Portiţa care s-a lăsat în cadrul bugetului pentru Ministerul Apărării Naţionale poate fi valorificată de ei prin resursele pe care şi le creează, dar care tot nu le vor fi suficiente pentru continuarea normală a procesului pregătirii de luptă: dotarea şi celelalte activităţi. S-a înţeles că totuşi este un buget de austeritate. În altă ordine de idei, cu ocazia recentei vizite făcute în Statele Unite, noi am pus problema ca americanii să-şi facă o bază militară la noi, chestiune care poate părea exagerată, dar pentru situaţia noastră geopolitică ar fi ceva binevenit! Numai că americanii merg acum pe reducerea bazelor din diferite părţi ale lumii, baze proprii şi chiar comune cu ţara "gazdă". Noi, românii, poate pentru siguranţa, pentru securitatea României, am dori un astfel de sprijin, la ora actuală. Bineînţeles, s-a discutat şi despre vecinul nostru de la răsărit, ca întotdeauna, dar sperăm ca referendumul care a fost la Moscova să ajute la îmbunătăţirea relaţiilor cu Rusia şi să încheiem şi acel tratat pe care ni-l dorim de mult. Din punct de vedere al facilităţilor legislative, Constituţia e prima mare realizare de care profită armata şi pe care trebuie s-o şi apere! Mai există Legea Consiliului Suprem de apărare a ţării şi Legea organizării şi funcţionării M.Ap.N. Legile importante, urmează însă să fie votate: Legea apărării naţionale a României, Legea privind pregătirea populaţiei şi a economiei pentru apărare, Statutul cadrelor militare etc.

Cît priveşte relaţia cu sfera politicului, eu cred că armata nu e implicată în politică, vîrfurile din M.Ap.N. ţinîndu-se departe de partizanatul politic, intern şi extern.

Szabó F. Károly - UDMR -
membru în Comisia de apărare

Avem de-a face cu un întreg pachet de legi pe care armata le aşteaptă: Legea apărării naţionale, care enunţă principiile, Legea privind pregătirea economiei şi teritoriului, pentru apărare, Legea privind rechiziţiile, Legea pentru apărarea civilă, Statutul cadrelor militare. Urgenţele, totuşi, nu sînt solicitate dinspre armată, ci de către societatea civilă! În raport cu armata! Solicitări care nu vor fi rezolvate nici prin legile enunţate mai sus, de perspectivă. Ar trebui reglementată strategia naţională de securitate şi doctrina naţională de apărare. Controlul asupra instituţiilor armatei şi SRI, de către Parlament, este extrem de deficitar! Parlamentul are acest control doar pe hîrtie, dar exercitarea lui, practic, este absolut nesatisfăcătoare! Pentru că Parlamentul ar trebui, mai întîi de toate, să vrea să exercite acest control! Deci lipseşte voinţa politică a majorităţii FDSN din legislativ! Şi mai e şi tendinţa "normală" de a nu te lăsa controlat, tu, Minister al Apărării, al Internelor etc., atîta vreme cît n-ai fost obişnuit cu acest control şi-ai făcut ce-ai vrut! Modelul după care aceste instituţii de apărare erau conduse de către fostul PCR, s-a mai păstrat, "pe ici, pe colo". Apoi, mai trebuie reglementată chestiunea cu secretul şi protecţia informaţiei şi persoanelor, pentru că, atîta vreme cît mai este în vigoare faimosul "Decret 23", o emblemă a epocii "lumină", societatea fiind traumatizată, aceste instituţii - armata, SRI etc, nu vor putea fi controlate, considerîndu-se controlul o imixtiune în treburile lor! Problema este, de fapt, a relaţiei dintre societate şi stat! Practic, societatea civilă nu este încă în stare să ţină statul sub control! Un control parlamentar asupra armatei şi SRI implică acces la informaţii din domeniul confidenţial, secret şi care cred că e de competenţa cetăţenilor aleşi! Deşi, de la ministrul de interne afli mai mult decît de la cel de finanţe! Mai avem pînă cînd individul se va simţi protejat de armată şi SRI! Dacă privim emisiunea "Pro-Patria", constatăm că armata nu s-a depolitizat încă! Se confundă educaţia patriotică cu o politică şovină! Adevăraţii militari, de carieră, nu se implică politiceşte, dar foştii politruci din armată, există încă şi funcţionează, aşa disipaţi prin diverse colţuri de ţară! Aceste persoane au interesul să zică că actualul buget e suficient armatei! Dar există şi un aspect deranjant, al unor fonduri din afara bugetului, care ar putea fi implicate aici, pentru că, totuşi, armata-i armată!

A consemnat,
Petru IONESCU

Soldaţii de plumb

Dacă aş fi analist politic ar fi tocmai bun momentul pentru a mă exersa în anticipaţii. Pentru că aceasta pare a fi condiţia respectabilităţii jurnalistului. Harta politică şi triverbele.

Dar cum nu sînt analist, trebuie să mă mulţumesc doar cu jocul nevinovat al soldaţilor de plumb. Mici obiecte concrete care pot fi mişcate pe covor, fără a fi constrîns la nici o rigoare. Închipuind însă nu bătălii ci armistiţii.

Aşadar, ce s-ar putea anticipa în **acalmia** actuală? În care ce se vede e mai puţin important decît ce se "proiectează". Să spunem, o participare cooperativă (**alianţă** e un cuvînt nesigur) între jumătate, sau două treimi, din actualul partid majoritar, un întreg - aproape - din fostul partid majoritar şi un destul de întreg partid ce se spera majoritar.

Ce ar rămîne pe dinafara acestei combinaţii?

Pe de o parte, o asociere modestă şi destul de friabilă a trei **peuri**. Care se află uniţi mai degrabă de ceea ce nu **pot** decît de ceea ce **vor**. Şi care, prin efectul acestei grupări, s-ar trezi pierduţi undeva în margini, departe de miezul fierbinte al bătăliei.

Pe de altă parte, un fel de unitate exotică, supusă unei discipline inteligente fără îndoială, dar, realist vorbind, o unitate doar de mijlocul plutonului. Din care nici nu ar trebui să iasă pentru a nu deveni vulnerabilă.

Care ar putea fi folosul unui asemenea dispozitiv?

S-ar micşora distanţa dintre flancuri. Ar dispărea pendulul ăsta, părînd adesea disperat, între extremităţi. În sfîrşit, s-ar concentra puterea "forţei de şoc", cu un spor previzibil în calitatea urmărilor. Şi, în sfîrşit, ar fi cedate cîteva picături din mîndria aceasta a intoleranţei elitiste - de către toate părţile.

S-ar cîştiga maturitate contra umorilor, inteligenţă contra cinismelor.

În urmă cu vreo cinci luni deplîngeam, în sine-mi, neputinţa unui astfel de joc. Acum înţeleg, fireşte cu umilinţa neofitului, că nu e bine niciodată să te grăbeşti. Că trebuie să se piardă ceva, ca să se poată cîştiga altceva. Fie şi distanţa calmă a judecăţilor.

Mihai GIUGARIU

Muzeul Militar Naţional, ieri şi azi

"Din vremuri milenare/Poporul nostru n-are...."

Acest concis adevăr cu "final deschis", stabilit de un anonim contemporan, a fost intitulat "Poezie" şi comunicat, la data de 9 mai 1991, în cartea de impresii a Muzeului Militar Naţional. Că e rezultatul unui proces laborios, trudă asupra cuvîntului, sau fulgerul unei revelaţii, n-avem cum şti; ne putem doar bucura de tăietura elegantă a cuprinzătoarei sale cugetări, ce nu îngăduie nici o adăugire. Supoziţii putem face numai asupra motivului care l-a determinat pe autor s-o scrie anume în acel registru. Adică, după atîtea lupte...

Muzeul Militar Naţional, în care vizitatorul intră întîmpinat de busturi de voievozi şi eroi, aliniate în careu, şi din care iese printre tunuri şi rachete, pune la dispoziţia privitorului pagina de istorie fără adjective. Uniforma, arma, harta de front, medaliile victoriei au asupra publicului un prestigiu de adevăr, care prevalează chiar în timpuri grele.

Reorganizat după preţioasele indicaţii ale Comandantului Suprem, muzeul s-a deschis la 25 oct. 1988, Ziua Armatei, şi este de neimaginat să nu fi cuprins, obligatoriu, portretele celor doi, aspecte din vizitele de lucru, citate din gîndirea lui, competent în domeniu, de la luptele lui Burebista pînă la cele de la Banska Bistrica, deşi, nici o zi măcar, nu fusese ostaş. Aproape nimic din acest adevărat bombardament continuu cu Nicolae Ceauşescu nu răzbate în registrul de impresii. Aduse să viziteze muzeul, colective, unităţi, comitete, detaşamente de pionieri ignoră "doctrina militară" a Tovarăşului, armata nu este desemnată, automat, ca "scut de apărare a cuceririlor socialismului", chiar numele Eroului între eroi nu este pomenit cum ne-am fi aşteptat. "Omagiul de fierbinte recunoştinţă" şi "alesele sentimente" par să fi fost lăsate la garderobă. Ocolirea limbajului consacrat dă uneori efecte insolite de emancipare; "Organizaţia U.T.C. din Centrul Militar Municipal a rămas profund impresionată de ţinuta artistică, modul de expunere şi transpunere în scenă a exponatelor văzute" (29 oct.'88). Colectivul de ofiţeri femei al Statului Major din Institutul Politehnic Bucureşti notează: "am avut plăcerea să revedem cu privirea ceea ce cunoaştem numai din cartea de istorie". Doamna Constantza Z. Teodorescu, persoană în vîrstă după caligrafie şi iscălitură, are curajul de a observa că nu a văzut "momente din timpul domniei regale, regele Ferdinand, Carol I-II, regina Maria, Elisabeta. Aceste perioade s-au şters? Sau nu e voie să se cunoască de generaţiile viitoare? (...) Istoria este adevărul unui popor, numai dacă este libertatea presei, a cuvîntului şi sînt respectate drepturile omului ca fiinţă." **11 ianuarie 1989** (s.n.) Dus cu şcoala, probabil, să viziteze muzeul în zilele premergătoare celui de al XIV-lea Congres P.C.R., elevul Cătălin Băcanu devine purtător de cuvînt al emoţiei colective: "În numele clasei a III-a B, şcoala 186, am rămas impresionat. Cel mai mult mi-au plăcut dioramele... Lui Nelu i-au plăcut armele cu 2 (două) ţevi".

Timp de aproape un an (dec.'89-oct.'90) muzeul este închis şi reorganizat. Exact în acest răgaz, presa în libertate glorifică sau culpabilizează armata într-un limbaj clocotitor, ale cărui ecouri se sting sau se amplifică şi în Parlament sau la emisiunile T.V., după caz şi moment. Are el efect asupra vizitatorilor muzeului? "Am străbătut înfioraţi camerele unor aduceri aminte şi parcă întreaga istorie se răsfira pe umerii noştri, grei de tăceri". (Ani şi Mihai - oct.'90) "Canalul Dunăre-Marea Neagră a fost construit şi de soldaţi, a fost gîndit şi de inginerii militari. De ce aceste lucruri le-aţi "uitat"? Este totuşi istoria noastră, bună sau rea cum o fi ea" (Răzvan Roşca; a vizitat muzeul de 20 de ori!). "Familia Costache consideră că se mai pot aduce foarte multe îmbunătăţiri şi în special din punct de vedere al explicării istoriei". "Ce este adevăr? Ce este minciună? După aproape 2 ani de la revoluţie nu ştim nimic şi ţara este la pămînt" (anonim). "Să nu se mai repete ce arată acest minunat muzeu" (Indescifrabil - Bacău). "Am văzut rămăşiţe de români, de nemţi şi de ruşi dar nu am zărit nici măcar o mustaţă de terorist. Cine ne-a omorît, totuşi?" (Un "om de bine"). "M-a fascinat muzeul pe mine şi pe întreaga familie. Concluzia finală: îi mulţumim celui care este iniţiatorul construirii şi realizării acestui muzeu indiferent cine este **El**" (anonim, 7 ian. '92). "Urăsc acest muzeu care ne arată cum ne-au bătut românii" (Adolf H./ iulie '92). Şcoala generală nr. 15 din Braşov, admiră "tradiţiile şi virtuţile înaintaşilor noştri pentru zăgăzuirea valurilor duşmane şi apărarea gliei străbune, fie de la răsărit, apus, miazăzi şi miazănoapte". "Domnilor! Nu minţiţi istoria. Judecătorii noştri vor fi copiii noştri. Puştiul m-a înnebunit: "Tati, istoria s-a oprit aici?" (indescifrabil). "Felicitări pentru concepţia şi realizarea noului muzeu militar, oglindă a dezvoltării societăţii româneşti şi a organismului militar pentru apărarea fiinţei neamului şi a vetrei strămoşeşti cuprinsă între Nistru-Tisa-Dunăre-Mare şi Carpaţii Păduroşi în vatra străveche a Daciei". (dr. Grecescu, 8 iulie '92) "Acest muzeu este un document pentru tiranii care vor să ne vîndă ţara la parşivul popor Ungur... La mulţi ani cu sănătate şi multă fericire. Mă numesc Radu N." (23 dec. '90) "Nu trebuiau scoase exponate din perioada 1945-1989. Partidul Comunist a contribuit mult la realizarea acestor obiective, conducerea P.C.R. acordînd o deosebită atenţie capacităţii de apărare a patriei, atît sub conducerea tov. Gheorghiu Dej cît şi a tov. N. Ceauşescu." (Un veteran din regimentul de infanterie de gardă, oct. '91) "Parcă altfel se vede sabia lui Ştefan aici în ţară" (anonim; de altfel în legătură cu această sabie sînt cîteva pagini de propuneri şi încîntări, cuprinzînd pînă şi un desen, semnat de Gh. Adoc.) "Te emoţionezi dacă vezi un pic de adevăr" (anonim, 16 mai '91). "Pe cînd arătăm că armata a bruscat manifestanţii în 21 dec. '89 şi restul + minierii?" (Dana M., mai '91) "Sperăm să nu fi murit degeaba, voi, ale căror geci însîngerate împodobesc aici pereţii. A ieşit Iliescu iar!... marea majoritate au rămas tot orbi şi drogaţi" (14 oct. '92 N. Bereş - student aeronave). "Pe data de 17-10-'92 am vizitat muzeul militar şi îmi pare rău de cei morţi" (Banu Andrei Dragoş - elev). "Ca fost ofiţer de securitate apreciez f.f. mult modul în care au fost expuse obiectele adunate după revoluţie, dar mai sînt şi multe neadevăruri. Va veni şi timpul celui de al doilea (sic!) Dictaturi". (Căpit. N... indescifrabil, 18-10-'92) "Am venit în acest muzeu fiindcă îmi plac armele, dar nu şi sîngele vărsat în războaie. Îmi iubesc patria şi iubesc libertatea" (Vlad Emil Petrea cl. a III-a D, telef...).

"Din vremuri milenare" (sau în orice caz, în ziua de azi) privitor la armată "poporul nostru n-are" limbaj sforăitor reflex şi alarmat, gata de atac, atunci cînd aude zăngănit de epitete publiciste.

Tita CHIPER

statornică pe simţiri trecătoare" (Titu Maiorescu)

Generali(zări) de ocazie

Deşi instituţia armatei presupune drept principal atribut omogenitatea, referirile apreciative la adresa acestui organism păcătuiesc cel mai adesea atunci cînd încearcă să generalizeze eventualele concluzii. Desigur, prestigiul unui organism militar rezultă din suma componentelor sale, iar un război se cîştigă îndeobşte de către întreg ansamblul. (Cînd se pierde, răspunderile se împart cu factorul politic, economic etc.) În pofida acestui postulat, preluat ca atare de istorie, lucrurile sînt, ca peste tot, ceva mai nuanţate. O armată înseamnă forţă, desigur, dar aceasta poate fi amplificată sau risipită prin acţiunea nivelului său decizional. Comandanţii sînt investiţi cu încredere, dar şi cu răspunderea hotărîrilor pe care le iau. Exemplele sînt multe şi edificatoare în acest sens. Generalii lui Napoleon au avut o contribuţie decisivă atît la ascensiunea, cît şi la prăbuşirea lui. La rîndul său, Wehrmachtul suferea, din pornire, de existenţa unor divergenţe - indiferent că ele erau de castă, de orientare politică sau aveau, pur şi simplu, un caracter personal. E drept, fisurile îşi fac simţită prezenţa atunci cînd lucrurile încep să meargă rău. Triumfurile au fost întotdeauna clare şi unificatoare.

Iată de ce mi se pare hazardat să analizezi armata unui moment istoric - în sensul de a-i motiva orientarea - exclusiv prin prisma unor considerente conjuncturale. Aşa s-a procedat în privinţa armatei române după terminarea celui de-al doilea război mondial atunci cînd puterile aliate, sub presiune sovietică, ne-au refuzat statutul de cobeligeranţă, trecînd cu buretele peste aportul decisiv la înfrîngerea coaliţiei anti-hitleriste şi oferindu-ne în schimb dezonoarea unei inexistente înfrîngeri, cu tot ce decurgea din aşa ceva. Raţiunile unei atari atitudini erau pe cît de clare, pe atît de nedrepte. Se reţinea în seama românilor doar faza războiului contra Uniunii Sovietice, justificîndu-se astfel nu doar rapturile teritoriale (Basarabia şi Bucovina), despăgubirile impuse "învinşilor", ci mai ales o aberantă culpabilizare a întregii armate. În numele acesteia au urmat epurările masive ale corpului ofiţeresc, înlocuirea acestuia prin politruci devotaţi politic comunismului iar, ulterior, deteriorarea substanţială a întregii armate române, pînă la consecinţele extreme care au fost umilirea cadrelor prin folosirea lor la demolări, culesul recoltei agrare şi construcţia "ctitoriilor" ceauşiste.

Consecinţele acestei deplorabile stări de lucruri s-au văzut în zilele Revoluţiei din decembrie '89, cînd multe unităţi au orbecăit literalmente prin confuzia creată. Se poate spune că un singur pluton (şi acela "de execuţie") a limpezit situaţia, punînd capăt atacurilor zise "teroriste". După evenimente, s-a încercat o nouă culpabilizare în bloc a instituţiei militare, aducîndu-se drept argumente modul în care ea a acţionat în perioada 17-21 decembrie. Eroarea este grosolană şi, probabil, deliberată, căci nu Armatei în totalitatea ei îi revine răspunderea pentru cele întîmplate, ci unor comandanţi, altfel perfect cunoscuţi, cărora le-au aparţinut ordinele date. La adăpostul prestigiului datorat oştirii, ei au reuşit cu succes să-şi facă nevăzute "meritele" pe care le-au avut pînă în momentul fugii lui Ceauşescu. Din circumstanţe atenuante, acestea au devenit, luate la grămadă, fapte de vitejie! Cu recompensele (adică avansările) de rigoare.

Momentul CADA a însemnat, ulterior, un nou pericol - cel al dezbinării. Între cine şi cine? Între ofiţerii care au sperat să spună lucrurilor pe nume, tocmai spre a-şi proteja uniforma de nedreptele acuzaţii şi cei cărora le convenea păstrarea acestei situaţii neclare? Pentru tranşarea disputei s-a instrumentat diversiunea naţionalistă. "Ne ocupă ungurii" a devenit un slogan cel puţin mincinos (scoaterea trupelor pe străzile Timişoarei a fost justificată prin formula "ne-au invadat..."), dar efectul său urmărea calcule mai subtile, parţial chiar realizate: pericolul maghiar era mutat din afara, în interiorul graniţelor. O soluţionare politică - altfel, perfect necesară, căci criza există - se vedea dublată de una militară. Prin acest artificiu, armata era pregătită moral să se ocupe de cetăţenii români, respectiv de o anumită parte a acestora, gata să "vîndă ţara"!?!

Pentru cine mai are dubii asupra respectivei strategii, e suficient să arunce un ochi la emisiunile Redacţiei Militare a TVR, care, sub paravanul educaţiei patriotice, practică cel mai adesea o îndoctrinare virulentă destinată celor care, prin statut şi jurămînt, sînt obligaţi nu să discute, ci să execute. Să ne mai îndoim atunci că, sub tonalităţi uneori de-a dreptul belicoase, se ascunde tentaţia de-abia disimulată a unei guvernări militare? Întrebarea este - şi rămîne, din nefericire, esenţială - cît de sus au reuşit să fie agreate asemenea refulări catastrofale.

Bogdan BURILEANU

Rescrierea istoriei

Stimată redacţie,

Vă rog să primiţi textul alăturat, Rescrierea istoriei, **ca pe un apel al unui om de rînd către intelectualitatea noastră, în scopul întreprinderii unei acţiuni unitare pentru înţelegerea cauzelor care au dus la degradarea morală a societăţii. Consider neapărat necesar acest demers de demolare a falselor cunoaşteri ale istoriei, filozofiei, literaturii, ştiinţelor sociale şi economice care au contribuit şi mai contribuie încă la înţelegerea greşită a rosturilor vieţii în societate. (A.V.)**

Se vorbeşte şi se scrie despre starea morală a societăţii noastre, insistîndu-se asupra aspectelor aparente, izbitoare. Se vorbeşte şi se scrie mai puţin despre cauzele care au produs această stare. Se pomeneşte printre altele de mentalităţile oamenilor de astăzi, mentalităţi modificate faţă de normal, stîlcite am putea spune, dar se analizează mai puţin cum s-a ajuns la aceste modificări.

Mi-aş îngădui să încerc a explica procesul psihologic care a determinat deteriorarea comportamentului individului faţă de cei cu care trăieşte alături. Într-adevăr, cele mai izbitoare aspecte apar în relaţiile dintre oameni; izbitoare pentru că ele au devenit aceleaşi la **majoritatea** membrilor societăţii, nu numai la o minoritate a lor.

Este vorba despre pierderea identităţii de element component al societăţii, putîndu-se constata: lipsa de încredere faţă de celălalt, desconsiderarea opiniei celuilalt, dispreţul faţă de valorile tradiţionale, dezinteresul faţă de chestiunile obşteşti, absenţa solidarităţii pentru cauzele generoase, încălcarea legilor, exacerbarea ambiţiilor personale, neînţelegerea diferenţei între oameni, intoleranţa, neîncrederea în autorităţi etc. Toate, mai curînd cumulate decît existente separat la un individ. Cu alte cuvinte pierderea încrederii în societate. De aici tendinţa de a nu se gîndi decît la interesele personale. Se pare deci că la perioada anterioară, caracterizată prin tendinţele colectiviste, s-a reacţionat prin individualism. Aceasta ar fi o explicaţie globală. Ce s-a întîmplat însă la nivelul psihicului individului?

Din 1945 şi pînă în 1990 în şcolile noastre s-au predat informaţii şi cunoştinţe necorespunzătoare adevărului, în special la istorie, literatură, filozofie, economie, ştiinţe sociale. Se înţelege că nu în mod total, ci parţial şi în mod diferenţiat de la şcoală la şcoală, de la profesor la profesor. Dar esenţialul, din punctul de vedere al autorilor dezinformării, a fost făcut: cele mai neevidente aspecte au fost prezentate drept dogme şi adevăruri incontestabile. De pildă: clasa muncitoare are rolul conducător în societate; împreună cu ţărănimea muncitoare şi intelectualitatea construiesc socialismul. Elevul şi studentul, după şcoală, păşind în viaţă, constatau de îndată că nimic din acele "adevăruri fundamentale" nu erau adevărate: nu clasa muncitoare avea rol conducător, ci numai oligarhia partidului comunist; ţărănimea muncitoare nu era aliată, ci exploatată; ea hrănea şi suporta pierderile clasei muncitoare; intelectualitatea era duşmănită şi marginalizată. Tînărul lansat în viaţă constata că ceea ce a învăţat în şcoală este contrazis de starea de fapt din viaţă. Un prim zdruncin!

Mass-media repeta necontenit aceleaşi formule, iar în nelipsitele şedinţe oamenii trebuiau să reproducă ceea ce ştiau deja că nu corespunde cu realitatea. Apoi s-au văzut şi rezultatele:

pauperizarea clasei muncitoare, a ţărănimii şi sărăcia cultural -spirituală.

Şi propaganda continua: epoca de aur etc.

Omul de rînd suporta trei încălcări ale conştiinţei sale: să asculte şi să citească teorii şi afirmaţii neverosimile; să se manifeste ca unul convins de ceea ce se spunea sau chiar de ce era obligat să spună el; să nu-şi poată exprima opinia proprie despre cele ce se petreceau. Şi aceasta an de an, decenii de decenii. Omul de rînd constata că afirmarea cu tărie a neadevărurilor aduce succese sociale şi materiale: promovarea în funcţii şi privilegii materiale. A înţeles că practicarea cu sîrg a debitării neadevărului social, economic şi moral este cheia unei vieţi mai uşoare. De aici informatorii, viclenii, prefăcuţii şi ipocriţii. Un om nou!

Modificările conştiinţei, ale mentalităţii au intervenit treptat, facilitate mult la cei care treceau uşor prin şcoală, nu datorită însuşirilor personale, ci indulgenţei oficiale. Imuni au rămas numai intelectualii autentici.

În aceştia a rămas şi speranţa de redresare, incluzînd, se înţelege, şi pe oamenii politici de bună credinţă. Dar, chiar la categoria în care sperăm este nevoie de un efort: acela de depăşire a eului, în această perioadă de tranziţie; renunţarea provizorie şi temporară la preocupările spirituale proprii pentru înhămarea la acţiunea unitară de redresare morală. Mutatis mutandis!

Şi pentru că trecerea timpului nu iartă întîrzierile, gîndesc că prioritară ar fi demolarea eşafodajului de cunoştinţe necorespunzătoare adevărului.

"Istoria trebuie rescrisă" ca să reluăm genericul sub care au început să fie publicate în cotidianul "Meridian", în septembrie 1992, unele fragmente de istorie, în special din aceea privitoare la evenimentele dinainte şi de după 23 august 1944. În cazul existenţei colecţiei ziarului "Meridian" şi revistei săptămînale "22", a se vedea articolul semnat de prof. dr. Nicolae Ciachir în numărul din 21 sept. 1992 şi replica la acest articol din 21 octombrie a subsemnatului. A se vedea numărul 1 din 7-13 ianuarie 1993 a revistei "22" cu articolul prof. Andrei Pippidi şi replica din numărul 7 din 18-24 februarie 1993 la acest articol. În replici se pot vedea exemple de demolare a unor afirmaţii tendenţioase.

A se vedea şi manualul de Istorie universală pentru gimnaziu 1992 care în 1992 -93 strecoară încă pagini sau rînduri echivoce.

Pentru acest an aş propune următorul sistem: începînd cu luna iunie 1993 să se publice în presa de bună credinţă, lunar, evenimentele petrecute în aceleaşi luni ale anului 1944. Opinia publică va putea afla care a fost adevărul asupra celor petrecute înainte şi după momentul 23 august 1944 pînă la 6 martie 1945, avînd posibilitatea să îndrepte imaginea deformată de întruziunea comunistă.

Personal, **în anii 1986 -1989** am elaborat în manuscris lucrarea "Scutul Român" de 650 pagini în care m-am ocupat de perioada 1917 - 6 martie 1945 sub forma unui caleidoscop al evenimentelor politice internaţionale şi interne, diplomatice, militare, economice, sociale şi morale. Lucrarea nu a fost reţinută de către editurile de stat Junimea-Iaşi, Dacia-Cluj, Enciclopedică-Bucureşti, Militară-Bucureşti şi nici de Ministerul Culturii.

În prezent am depus-o la Editura "Humanitas" Bucureşti.

Col. (r) Alexandru VASILIU
veteran de război, fost deţinut politic,
Cavaler al Ordinului
Militar "Mihai Viteazul"

Lapsul şi colapsul esenţei

Draga maichii, după tine
îmi pare şi rău şi bine
(bocet, bazinul Petroşanilor)

Nu ştiu cum erau **de fapt** românii de altădată, dar vociferarea zgomotoasă a celor de azi şi pasiunea lor stranie pentru înghesuiala lipicioasă, amestec de băşcălie vulgară şi de vicioasă desconsiderare de sine, sunt pentru mine, ca român, o permanentă somaţie. E limpede că riscurile poziţiei mele ţin de paradoxul mincinosului. Într-adevăr, dacă despre întregul căruia îi aparţin eu emit o judecată al cărei adevăr implică separarea mea de întreg, atunci poziţia mea este contradictorie. Obstacolul în care mă împiedic ţine de dificultatea de a tranşa întrebarea: "adevărata" natură a românilor a fost pînă acum pios ignorată (**pia fraus** a bunelor intenţii patriotice) sau asist, contrariat şi neputincios, la o transvaluare de proporţii a tuturor valorilor româneşti "clasice"?

Indiferent de răspunsul pe care aş fi tentat să îl dau acestei dileme, faptul care îmi impune este viaţa cotidiană românească însăşi, - soi de inconştient colectiv mostruos, cu impudică nepăsare exhibat oriunde, oricui şi la întîmplare. Parcă jupuiţi de făptura lor exterioară, românii duc, de cîtva timp, o existenţă cu măruntaiele interiorităţii la vedere. Totul se vede, **prin** actele lor: limfa pulsînd, sîngele curgînd, tendoanele moi şi efemerităţile flegmei purulente. O vivisecţie în care tragicul se amestecă indiscernabil cu hilarul, căci pacientul se vede pe sine suferind, urlînd şi scăpînd vînturi, ceea ce, avînd un vîrtos simţ al umorului, îl face să se cutremure de rîs, rîs care însă îi înteţeşte durerea, şi aşa mai departe. Este oare toată vechea deriziune a istoriei noastre îmbrîncite care reizbucneşte acum în noi, ca o recapitulare finală înaintea Judecăţii de pe Urmă? Să îmi amintesc ce se întîmpla în timpul de electiune al nostalgiilor unora dintre noi. Setea de beneficiile unei puteri înjositoare îi conducea pe febricitaţii fii ai lui Alexandru cel Bun, Iliaş şi Ştefan (ultimul îl orbeşte pe primul pentru că i-a înecat mama, iar fiul primului îl decapitează pe ultimul, în semn de justiţie familială), la erezia împărţirii Moldovei, pentru a putea domni simultan şi necontrazişi. Iliaş, ca un netrebnic, renunţă la posesiunile lui Alexandru şi manifestă căinţa slăbănogilor pentru călcările bravului său părinte împotriva polonilor. Sămînţă debilă şi diluată! Demonul deriziunii face ca un domn mărunt să se cheme nu Ilie, ci, hipocoristic, Iliaş, cum se cuvine veseliei inexplicabile care îi cuprinde uneori, din senin, pe degeneraţi. În timp ce Iliaş şi Roman se ceartă, frăţeşte, tătarii pradă ţara de două ori. Am uitat să adaug că pe fiul lui Iliaş îl cheamă tot Roman, ca pe cel decapitat: Roman îl omoară pe Roman, este istoria moldovenească între moartea lui Alexandru şi venirea lui Ştefan cel Mare. Este, în definitiv, istoria noastră şi azi, dezbinaţi de o clasă politică ahtiată după sărutul servil, şi suferind de semnele evidente ale descentrării sufleteşti, adică de confuzia dintre interes şi demnitate, dintre inteligenţă şi viclenie, dintre justiţie şi frică. E o întîrziere în spiritul nostru, o divagare infantilă stupefiantă (care acum se traduce prin delir politic-patriotic), un parvenitism descurajant şi o infatuare ridicolă, ţîşnite resentimentar dintr-un soi de minorat sufletesc. Conversaţia dintre românii de la coadă sau din tramvai (aceste două mari instituţii publice, care au făcut educaţia maselor în ultimele decenii, şi continuă să o facă, la fel de eficient, şi azi) uluieşte prin caracterul definitiv şi casant al convingerilor care se înfruntă, cum? - niciodată calm, deferent, cu demnitate, ci uzînd cu agresivitate de tonul răstit, de stridenţa băşcălioasă şi de ţîfna oţărîtă a celui pentru care discuţia nu este decît un mod de a aplica soluţia finală unui interlocutor înfricoşător (şi ridicol), demonizat de o mentalitate pueril gnostică. Ceva persiflant şi ofensator emană mereu, recriminator, din peroraţia preopinenţilor. Cu solemnă obstinaţie, românul de azi emite un discurs deopotrivă sigur de sine, incoerent şi inflamat de mania persecuţiei. Ceea ce, din capul locului, anulează posibilitatea salvării prin spirit. În mod aproape patetic, românii au încetat să se mai mîntuie prin umor, căci o umoralitate jupuită nu poate nici primi, nici emite bună dispoziţie.

Carol I

De unde vin toate acestea? Ei bine, de cîteva zile răspunsul îmi este cunoscut. În toată monumentala lui imbecilitate, el mi-a fost comunicat, confidenţial şi elocvent, de un **coleg de coadă** la pîine: "Pe vremea lui Burebista o duceam mai bine!". Adică **noi**, poporul român! Am înţeles deodată că inexplicabilul delir românesc al omniscienţei înţepate răspundea de fapt unei manii a persecuţiei care a devenit nesigură pe raţiunile ei: prin felul răstit de a fi, prin maniera nevricoasă de a reacţiona, prin flegma mitocană promovată în relaţiile sociale, românul caută să mascheze o sensibilitate ulcerată, o slăbiciune aproape corporală. Ceea ce îl face să **vază** abnorm şi să **simţă** monstruos este că a ajuns acum, la 2050 de ani după Burebista, stăpîn pe o identitate de neant. S-a trezit deodată că **vulgata** bunului român nu mai este, în ciuda oricărei sforţări patriotice, creditabilă, că recursul la antipatica fiinţă folclorică **nu mai ţine**, că, în fine, texte despre specificul naţional odinioară capitale, au fost brusc lovite de nulitate, devenind în mod stupefiant, şi de pe o zi pe alta, neverosimile. Legănaţi de certitudinea măgulitoare a propriei noastre excepţii, am descoperit că nu mai suntem ce credeam, confortabil, că fusesem, intrînd astfel nepregătiţi în riscurile pierderii identităţii. Delirul de certitudine care străbate, ca un frison epileptic, creierele românilor de azi, exprimă, cu un tragic care mie îmi taie respiraţia, surparea oricărui reazem în trecutul nostru "convenţional". Va trebui, dacă avem cumva voinţa colectivă să învingem, să ne inventăm un altul. Altminteri, neamul bizar care a tranformat argumentele în interjecţii, care schimbă replici răstite într-o română de mahala, simplificată de solecisme argotice şi gîtuită de ţigănisme, acest neam poate fi în mod desluşit considerat drept pensionarul prostrat al postistoriei române. Pentru restul lucizilor, rămîne, ca oricînd pentru făpturile înzestrate cu un suflet etern, soluţia salvării individuale. Însă cît priveşte poporul meu, deocamdată asist, amuzat şi sfîşiat, la această bizară căutare a sfîntului Graal în stare de ebrietate.

H.-R. PATAPIEVICI

Domnul Eugen Ionescu, adjudecat!

Mitul modern nu se instituie în afara mediei. El răspunde, într-o subtilă măsură, nevoii cuminţi de model şi modă, "aurea mediocritas", sîrguinţa polizată. Unde stă prostia în secolul acesta hiperinteligent, se întreba cineva. Şi îşi răspundea - în inteligenţă.

"Gloria e răsplata unei deficienţe spirituale", constata Eugen Ionescu, într-un articol de tinereţe. Dacă e aşa - şi aşa e - aderenţa mai scăzută la scrierile sale eseistice, în România - căci apar în sfîrşit - ar putea fi socotită un semn bun. Desigur, nici succesul, nici insuccesul nu sînt garanţia valorii.

"Modelul" Eugen Ionescu nu conţine nici unul dintre ingredientele necesare succesului lesne de dobîndit.

Anticalofilia lui e esenţială şi de structură. Nu e programată. O provocare da, dar mai ales un mod de-a fi, autentic, fără reţetă.

Critica sa de artă a funcţionat incomod pentru mai toată lumea, ca o clepsidră ce-ar măsura nu timpul egal numai cu sine însuşi şi compartimentabil, ci valoarea, care nu poate fi identificată cu certitudine. O clepsidră insolită care a demolat şi a instituit totodată, cel puţin criterii, pătimaş, insuportabil de derutant. Cu grimase de clovn şi surîsuri subţiri bizantino-europeneşti, cu o iubire întoarsă, gravă. Poate nimeni n-a mai practicat-o în felul acesta, căutînd într-un dincolo de negăsit. Adevărul ei transgresează deopotrivă negaţiile şi afirmaţiile sale scandaloase. Cine a mai scris în româneşte un portret ca cel din Hugoliada - portret uriaş, subtil, caustic, înţelegător, perfect cursiv în realitatea lui şi în oglinda care răsuceşte, de un imens şi inegalabil umor, cu trecerea de la caz la cazuistică şi etică? Doar Caragiale şi doar Călinescu, în Istoria sa.

Tot Ionescu a spus: "Sfîntul nu are nici geniu, nici talent". "Sfîntul" ca proiecţie ultimă, utopică, după cum o ştia bine. O lume populată de sfinţi e o aberaţie de tot hazul. Şi-a luat însă riscul de a miza în întregime pe autentic, pe harul sau puritatea acestuia. Niciînd duplicitar, nemolipsit de mode, incapabil de subordonări conformiste şi tranzitorii, a vrut să privească dincolo de toate aparenţele.

Dar n-a desfiinţat nimic cu simpla încrîncenare şi ură. Şi-a exprimat doar, şi continuă s-o facă, de multe ori în răspăr cu toată lumea, cea mai limpede, mai totală neaderare. Cu perplexitatea ultimă. Cu o uluială dureroasă, infantilă aproape, cu uimirea metafizică că ceea ce există, există. Incapabil să practice "vitalitatea disperării", exprimarea sau erudiţia sau măcar înţelepciunea ca sublimare. Căci şi aceasta din urmă, ca instituţie în sine, nu e decît dogmă găunoasă, de o suspectă sterilitate.

Teatrul său e de fapt metafizică. Inutil i s-au agăţat conotaţii politice.

Articolele, eseurile sale, da, au avertizat cînd nimeni nu avertiza. A fost printre puţinii care au intuit esenţa fanatică a Legiunii, pericolul, deformarea, şi s-a distanţat. A fost neîndoielnic printre primii care au văzut răul ascuns în doctrina comunistă şi, la fel, în stînga extremă occidentală. A fost duşmanul declarat al oricărei ideologii, al ideologiei în genere şi chiar al opoziţiei din clipa în care şi ea tinde să devină excesiv autoritară. I-a iritat şi i-a stînjenit pe toţi căci nu a avut tentaţia nici unui fanatism.

E mereu pe poziţia cea mai riscantă. Mereu cu un pas înaintea majorităţii, fascinat nu de reuşită, ci de adevăr. Dar nu-i tocmai asta calea - ceva mai lungă poate - a reuşitei? Într-o lume cuprinsă de febra schimbării, cum e în fel şi chip acest secol, avangarda sa permanentă nu putea fi decît din substanţa esenţelor. E unul dintre cele mai netrucate şi mai libere spirite.

Libertatea instituie, printre altele, dilema. Una existenţială, concretă, alta difuză, esenţială, metafizică. Nici una nu e uşor de suportat. Spiritul comun, cu siguranţă neliber, are nevoie de paliere, de certitudini, de patroni, de odihnă, de o ordine a imediatului.

Ordinea lui Ionescu a fost întotdeauna o raportare la ceva mult mai înalt. Sau mai adînc. O raportare care te lasă, în mod tragic, liber.

A fi în dilemă nu înseamnă a nu avea repere. Înseamnă a fi în căutare.

Să nu fi venit încă vremea lui Ionescu în România? Dimpotrivă, conştiinţa căutării e mai necesară ca oricînd. Şi e deja prezentă. Cel puţin la tineri. Şi, după cum se admite, răspunsul nu se va afla doar în politic, în ideologic sau numai în cultural, ci mai cu seamă în spiritual. Loc absolut al dilemei şi al libertăţii.

Diferă substanţa întrebării în faţa căreia simţi că te afli.

Donca TEODORESCU

Demonul confuziei

Într-un regim despotic şi materialist spiritul este oprimat dacă nu chiar suprimat, căci nu stă în puterea nici unui tiran să distrugă ceea ce este indestructibil, ci doar să-l silească să se ascundă. Demonul îşi manifestă ostilitatea pe faţă şi nu e nici o dificultate să-l recunoşti, cel puţin în aspectele lui cele mai nocive: violenţa, ura, minciuna care se opun autorităţii spiritului, iubirii şi adevărului. Marele pericol este însă împietrirea inimilor, dar în sufletele rămase vii, duhul continuă să fie puternic. Odată cu libertatea recîştigată pare că nu mai e nici un obstacol pentru ca duhul să sufle peste oameni unde şi cînd vrea. Cu toate acestea, există pericolul real ca nici acum omul să nu perceapă acest suflu sau să se lase atras de substitutele lui malefice, din cauza fenomenului opus constrîngerii, acela de confruntare anarhică, de disoluţie în care demonul operează în voie, creînd o confuzie în care e greu să distingi adevărul, putînd fi înşelaţi pînă şi cei aleşi. Căci atunci cînd nu mai poţi iluziona direct, încurci limbile făcînd un nou turn Babel.

Confuzia, deşi mai veche în general, e pe cale să cuprindă astăzi toate domeniile, luînd aspecte din cele mai insidioase şi mai surprinzătoare. De aceea noi ne vom limita în aceste rînduri doar la "confuzia limbilor", şi aceasta mai ales în domeniul spiritual. Căci ce poate fi mai periculos decît alterarea Cuvîntului care e purtător al mesajului divin? În această privinţă, poate cea mai gravă confuzie este tocmai aceea între **spiritualitate** şi **pseudospiritualitate**, manifestată în neospiritualisme de tot felul care-şi revendică singure adevărul. Fie că e vorba de secte derivate din religiile autentice, fie că e vorba de "invenţii" de tot felul, confecţionate prin deformarea şi amalgamarea unor adevăruri spirituale, prin deviere şi sincretism, toate nu sînt decît contrafaceri, avînd rolul vădit de a obnubila şi rătăci minţile. Că e vorba de spiritism sau teozofie, de ocultismele de toate soiurile sau de mişcări de-a dreptul satanice etc. etc, toate aceste curente nu urmăresc altceva decît subminarea spiritualităţii adevărate şi, în cele din urmă, damnarea omului. Nu insistăm, fenomenul fiind în genere cunoscut şi, din nefericire, din ce în ce mai răspîndit şi mai agresiv.

O confuzie la fel de extinsă, mai ales în cercurile "intelectuale", este aceea dintre **spiritual** şi **mental**. Din cauza degradării sensului cuvintelor şi a confuziei de planuri, se foloseşte tot mai mult termenul de spiritual şi spiritualitate pentru majoritatea activităţilor minţii şi ale culturii profane. Orice posesor al unei instrucţii şi specializări într-un domeniu oarecare face parte din intelectualitate şi crede a avea o activitate spirituală, cînd în realitate el rămîne doar în domeniul psihic şi în special în cel al mentalului. În bună parte această confuzie o întreţin şi cei care folosesc termenul **raţiune** şi pentru facultatea cunoaşterii pozitiviste şi pentru cea a cunoaşterii spirituale, care este în fond o raţiune **iluminată** (logos), o **intuiţie intelectuală** (nous), o **facultate contemplativă** (theoria). Alteori se foloseşte greşit pentru cunoaşterea supraraţională termenul de **iraţional** care e aplicabil mai curînd domeniului subconştientului sau inconştientului. Acest domeniu a căpătat o mare extensie şi importanţă în secolul nostru mergînd pînă la a submina religia, coborînd arhetipurile în infern, şi influenţînd nociv multe activităţi ale culturii şi artei profane.

O confuzie gravă afectează însăşi înţelegerea religiilor datorită unor cunoscuţi şi eruditi istorici ai credinţelor şi ideilor religioase, care atribuie existenţa religiilor unui **sentiment religios**, subiectivizînd şi relativizînd în acest fel religia pînă a o întemeia nu pe un Principiu spiritual non-uman, ci pe un aşa-zis **homo religiosus**, produs al evoluţionismului ştiinţei profane. În loc să contribuie la o mai bună înţelegere a unităţii transcendente a religiilor, aceste discipline istorice alimentează sincretismul actual, unul din produsele cele mai subtile ale confuziei contemporane.

Nu mai e nevoie cred să amintim că însuşi termenul de **religie** e folosit pentru activităţi din cele mai profane, politice, patriotice sau chiar familiale. Aşa cum cuvîntul **dogmă**, care reprezintă propriu-zis principii spirituale imuabile, este folosit în sens opus şi peiorativ, mergînd pînă la a caracteriza diferitele despotisme şi ideologii extremiste drept dogmatice, în sensul intoleranţei şi al sclerozării lor.

În acelaşi sens termenul **revelaţie** îl întîlnim folosit pentru tot felul de activităţi (de exemplu: "revelaţia" unui spectacol ori un eveniment "revelator") cînd el are sensul unei dezvăluiri spirituale supreme, a unei teofanii. Tot anapoda se foloseşte, mai ales în ultima vreme, cuvîntul **har**, atît de legat de influenţa Duhului Sfînt, mergîndu-se pînă la a se vorbi de harul unui orator sau de un om politic "harismatic". La fel cuvîntul **sfînt** sau **sacru** se însoţeşte cu tot soiul de noţiuni din cele mai profane vorbindu-se de patriotism sfînt, de scopuri sacre, etc. etc.

Tot de aici provine şi folosirea fără noimă a cuvîntului **tradiţie** care ar trebui să denumească o spiritualitate imemorială, dar e folosit în genere pentru tot ce are cît de mici rădăcini într-un trecut de multe ori foarte recent. Se vorbeşte astfel de tradiţie în cazul unor obiceiuri şi ceremonii reziduale sau chiar superstiţioase; în cazul aniversării unor evenimente profane, a unor festivităţi derizorii. Apar în acest mod tot felul de tradiţii şi tradiţionalisme, de la cele culturale la cele sportive, de la cele politice la cele pur şi simplu distractive.

Direct legată de problema uitării şi a devierii de la tradiţiile autentice este şi folosirea eronată şi abuzivă a termenului **esoteric** care nu are nimic comun cu ocultismul, avînd semnificaţia etimologică de parte interioară, tainică a unei doctrine sau religii, complementară cu partea ei exterioară, **exoterică**, accesibilă tuturor. Iisus spune ucenicilor după parabola Semănătorului: **"Vouă v-a fost dat să cunoaşteţi taina Împărăţiei lui Dumnezeu; dar pentru cei ce sînt afară din numărul vostru, toate lucrurile sînt înfăţişate în pilde..."** (Mrc. 4. II). Pildele nu sînt altceva decît simboluri; dar chiar termenul **simbol** e folosit aberant şi abuziv, dîndu-i-se sensul limitat de metaforă sau alegorie, atunci cînd nu e socotit pur şi simplu o fantezie sau un semn arbitrar. La aceasta a contribuit nu puţin lingvistica şi etnografia modernă. În realitate simbolul este sensul mai ascuns dar real al fiecărui lucru, căci aşa cum spune Goethe: "tot ce e trecător e numai simbol". De la simbol se ajunge la **mit** care e o povestire simbolică, avînd o realitate originară, chiar non-umană, nefiind o fantezie sau o invenţie. E regretabil că nici importanţa dată acestor termeni de unii savanţi ca M. Eliade, de unii teologi ca Bulgakov, Berdiaev, Schmemann etc. sau de gînditori tradiţionali ca R. Guénon, F. Schuon etc. nu a înlăturat complet prejudecăţile şi confuziile privind sensul simbolului sau al mitului în cultura şi spiritualiatea contemporană.

Nu fără legătură cu aceste confuzii este şi aceea dintre **miraculos** şi **fantastic** care în ultima vreme a luat o răspîndire incredibilă sub forma fantasticului de ştiinţă-ficţiune, înlocuind basmul tradiţional, iniţiatic şi simbolic, cu o pseudomitologie de benzi desenate şi televizate, care sînt de multe ori vehicolul unui demonism abia camuflat.

Am enumerat, fără să insistăm în acest articol doar cîteva din confuziile care ţin mai ales de ignoranţa noastră, de greşita cunoaştere a problemelor spirituale, de confuzia dintre sacru şi profan, dacă nu chiar de o pseudo - sau chiar contra-spiritualitate. Alte confuzii provin desigur din alte direcţii ale sensibilităţii şi activităţii umane, asupra cărora nu ne-am oprit aici. Cauza tuturor trebuie căutată în activitatea unor curente deviate sau chiar subversive care duc la degradarea gîndirii, a limbii şi a sensului cuvintelor, dar şi în lipsa de discernămînt spiritual a omului contemporan; şi, din păcate, chiar a unor oameni de ştiinţă şi cultură cu mare influenţă asupra maselor. **Corruptio optimi pessima.**

Florin MIHĂESCU

Nichita Stănescu în uniformă militară

Bon de lectură

David Garnett, **Femeia-vulpe,**

Traducere, cuvînt înainte şi note de Angela Jianu, Editura **Univers,** Colecţia **Globus,** Bucureşti, 1993, 326 p., 415 lei.

Deoarece oamenii se consideră mai degrabă umiliţi şi ofensaţi cînd sînt comparaţi cu animalele, de la fabulişti încoace literatura a lăsat deoparte animalele vorbitoare pentru o lume mai bună (din punct de vedere literar) şi la fel de rea din punct de vedere al moralei. Excepţiile sînt întîmplătoare şi individuale şi au bunul simţ (literar) să nu se întoarcă la convenţiile facile, încununate de morală ale fabulei şi bunul simţ (uman) de a nu pierde cu totul înţelegerea lumii fiinţelor non-umane.

Una din aceste excepţii este scriitorul David Garnett (1892-1981), ultra-britanic prin subţirimea limbii umorului său, prin mecanismele de eliminare a lacrimilor în neobosită alertă, prin conservatorismul suficient de copt pentru a se submina pe sine însuşi. În cele trei micro-romane publicate în excelenta colecţie Globus a editurii Univers, graniţele dintre oameni şi animale sînt mult mai puţin precise decît sîntem înclinaţi să le considerăm. În timp ce în primele două, **Femeia-vulpe** (**Lady into Fox**, 1922) şi **Un om la Grădina Zoologică** (**A Man in the Zoo,** 1924) povestea este una (şi aceeaşi) de dragoste, fără sau cu happy end, în al treilea roman, **Excelenţa sa, Motanul** (**The Master Cat,** 1974) povestea este în esenţă una politică. **Motanul Încălţat** este pretextul acestei capodopere post-moderniste, excelent tradusă de Angela Jianu. Valabilitatea general umană a lumii afectelor din primele două scrieri devine o valabilitate socială în acest basm trist al lui David Garnett. Regăsim aici tot ce preocupă şi clatină lumea (şi pe cea contemporană): dorinţa de putere, uneltirile politice, fidelitatea şi lipsa de recunoştinţă, trădarea cea mai cinică, rasismul, xenofobia, închisoarea, moartea şi pe de altă parte cuvîntul, tăcerea, povestea.

Ioana PÂRVULESCU

Trecerea prin reviste

ELOGIUL MARGINALITĂŢII este titlul eseului (exemplar) al lui H.-R.Patapievici, în nr.16 al Românieî literare; dincolo de rigoarea - de acum, binecunoscută - a stilului, eleganţa argumentaţiei face din acest eseu un **must** absolut pentru toţi cei care, în inflaţia actuală de opinii, n-au timp să citească orice: "Orice act creator începe prin proclamarea diferenţei. La origini, creatorul este un marginal. (...) Au progresat acele societăţi care au admis că diferenţa nu este o erezie şi care au îndrăznit, sfidînd principiile societăţii tribale, să protejeze dreptul la diferenţă. Marginalitatea nu este o crimă decît pentru societăţile tribale sau, în cazul celor moderne, pentru cele bolnave. Pretenţia integristă de unitate socială este pentru o conştiinţă modernă un semn sigur de boală"... ÎN PERPETUU NĂSCÂND. Primul număr al "revistei de apologetică" **Martyria** este simptomatic tocmai pentru ceea ce H.-R. Patapievici denunţă în eseul său; în editorialul semnat "Redacţia" se afirmă clar şi de la capăt (şi în italice): **"A fi român şi ortodox, presupune ceva din graţia trinitară a împlinirii."** (sic) În acelaşi editorial (scris într-un "stil" cruciş-încriptat, de perfectă opacitate intelectuală), mai reuşesc să descifrez: "Stând laolaltă cu cei înstrăinaţi şi piezişi, **atitudinea noastră este şi trebuie să fie una apologetică."** Ceea ce urmează este mult prea baroc - chiar şi pentru gustul meu: "Ea ţine de biserica de taină a luptei, a dăinuirii, a sfinţilor lăncieri totodată, tăinuită fiind aceasta în gestul arhetipal al altui sfânt ucigător de balaur, ori în cel al Apostolului cu pulberile Sciţiei Mici pe sandale. E biserica neamului în perpetuu născând care sîntem." Tot pe prima pagină este publicat un poem de Ioan Alexandru. Cît despre Elena Cruceru, care semnează în pagina a treia articolul "Iisus şi orgoliul european", aceasta scrie cu seninătate: "Auzim cum se mai trage în cer cu puşca şi strigătul de izbândă: «Le Dieu est mort.» Care izbândă?" Eu aş întreba: care **"Le Dieu"**? Dar acurateţea nu pare să o preocupe pe E.C., de bine ce putem citi, în acelaşi articol al ei: "Vi-l mai reamintiţi, desigur, pe Nietzsche? Dar pe Ivan Karamazov? Au sfârşit nebuni. După crimă şi pedeapsă, ar spune Dostoievski." A-l pune pe Nietzsche lîngă Ivan Karamazov este tipic pentru acest gen de gazetărie liricoidă, în care confuzia conceptuală nu este întrecută decît de infuzia de patetism pe paragraf pătrat: "Mi-e frică! Mi-e frică de dragostea lipsită de obiect a lui Ivan Karamazov, de refuzul mântuirii. Mi-e frică de formula: «Totul e permis» (...) În concluzie nu poţi deveni sfânt fără Dumnezeu." Nici articler, fără o minimă ordine în cap: viaţa e una, literatura e alta; există numeroase exemple de nebunie cauzată de delirul mistic; e preferabil, atunci cînd ţi-e frică, să ţii un jurnal intim: divulgarea cauzelor fricii poate fi ridicolă... În orice caz, dacă Elena Cruceru (numele este mult prea "aplicat" pentru a nu bănui un pseudonim!) este cu adevărat interesată de problema transgresiunilor morale în literatură, îi recomand să citească eseul lui Marc Weitzmann în **L'Autre Journal** nr.3 (martie), avînd titlul "Éloge de la mauvaise foi": va afla că literatura face drumul pînă la transgresiune şi înapoi, **fără a acuza,** ea existînd dintotdeauna ca **martorul,** în sensul religios al acestui cuvînt, adică **martirul,** acestei transgresiuni: **ea este în şi, totodată, în afara societăţii, încercînd să împingă limitele conformismului moral. De ce? Pentru că "optimismul este opiumul omenirii", cum spune Kundera; "spiritul sănătos pue la connerie..."** ELOGIUL RELEI CREDINŢE al lui Weitzmann, deşi polemic, este un eseu subtil, a cărui citire ne face să vedem limpede ce lipseşte lui "Mi-e frică de Karamazov": **cultura.** Iar aceasta, fireşte, e o chestiune de orgoliu. **(A.L.Ş.)**

Din viaţa unui extremist de centru

Nocivi şi creativi precum oxidul nitric ...

Venită din partea unui poet de talia lui Ştefan Augustin Doinaş, acuzarea Intelectualului român - "laş şi lipsit de caracter" - nu poate trece neobservată, ca atîtea blesteme şi glume care cad grămadă pe capul nostru: "Lipsa de caracter a intelectualului - scriitor român «merge» foarte bine cu incontestabilul său talent artistic". Un rînd mai jos, în aceeaşi "Dilemă" (nr. 15), generalizarea e totală: "Mă tem că principala carenţă a poporului român - purtată cu repetabilă strălucire de reprezentanţii săi artişti - este lipsa de demnitate..."

Şi eu mă tem - e primul sentiment care mă ia, citind aceste idei ale domnului Doinaş: mă tem că poetul face, cu asemenea afirmaţii, jocul acelor oameni - insistent şi îndelung atacaţi de opoziţie ca oameni ai Puterii - care, cu aceeaşi dezinvoltură, ne culpabilizează pe toţi, Ţărani, Muncitori, Intelectuali, Copii, Femei, Popor, pentru a se deconta, mulţumiţi, de cîteva remuşcări şi spaime pe care avem bunătatea de a li le pune în cîrcă odată cu oportunismul şi şmecheriile lor deloc obscure. Să nu-şi dea seama o luciditate ca aceea a domnului Doinaş că ceva "nu merge", dacă se pot găsi în judecata Domniei sale, aceleaşi adevăruri ca ale adversarilor săi care au tot interesul să se salveze alături de el, convenindu-le să fi fost "laşi" ca şi dînsul, nedemni ca dumneata, duplicitari ca mine? Am în jurul meu vreo zece persoane serioase care sînt şi azi foarte bine dispuse pentru că şi-au putut trata asumata laşitate, tăcerile, fricile, sub dictatură, citind cu voluptate "Mistreţul cu colţi de argint"; au fost oameni (mă număr printre ei) care s-au găsit curat subversivi - suprema raţiune a poeziei! - în încîntarea faţă de Doinaş; nici unul nu l-ar fi acuzat de laşitate sau lipsă de caracter, uitîndu-se la truda lui asupra lui "Faust..." Era duplicitar? Era mefistofelic? De ce nu?... Mă tem că Ştefan Augustin Doinaş, cu asemenea generalizări de vitriolant maniheism, îşi disprefuieşte lirismul, cu a sa subversivitate dincolo de politică, dar şi cititorii. Mă tem de maniheism la domnul Doinaş.

Ca să-mi treacă teama, părăsesc, ca de obicei, ideile prea generale şi mă încredinţez concretului, unui om, unei cărţi. Concretul mă calmează. Mă disciplinează. Concretul mă face să dau naibii maniheismele şi melodrama lor. Concretul e întotdeauna dramatic. Concretul e o coadă la carne, pe Mîntuleasa, prin '88, în care cineva citeşte "Mistreţul cu colţi de argint", abia ridicînd capul cînd se anunţă: "Vine! Acum a plecat maşina de la Abator!". Concretul e dedramatizarea duplicităţii, deconectarea ei de la mecanismele maniheiste, pentru a lăsa, întregi, doar drama creaţiei, tragedia de a nu putea sta între cei patru pereţi ai unei odăi. Duplicitatea trebuie privită în ochi, ea e mai puţin nocivă decît lumina soarelui sau a gloriei care ne nenoroceşte pe toţi. Are cineva curajul de a privi duplicitatea ca o formă de relief a naturii, inclusiv umane, române, franceze sau patagoneze? Atunci priviţi oxidul nitric, dacă tot avem conştiinţa aceea evoluată de a ne considera "cu umilenie" (cuvîntul inventat de poetul Emil Hurezeanu) ca elemente, ca bobi de rouă, ca picuri în soare, ca fire de iarbă, ca "if"-uri, icuri şi nimicuri.

Lirismul naturii, ca să nu-i zic dialectica ei, că-i urît şi engelsist, ne propune următoarea subversivitate strigătoare la cer: oxidul nitric e unul din cei mai puternici poluanţi planetari; el avariază grav stratul de ozon al atmosferei; potenţialul lui cancerigen e incontestabil. Însă: fără oxid nitric nu se poate concepe şi înţelege procesul memorizării în creier şi ce-am fi fără memorie, în faţa ozonului devastat, nu poeţilor trebuie să li se explice. Tot oxidul nitric e esenţial în menţinerea presiunii sangvine şi fără această presiune degeaba am fi antimaniheişti. În sfîrşit - şi aici poezia naturii e chiar superioară mistreţului nostru drag -, eliberat frumos de nervii pelvieni, oxidul nitric e cel care declanşează, în anumite regiuni ale penisului, erecţia, fără de care...

Dacă înainte de a fi oribili cum sîntem - poeţi, ciocănari, spiţeri, sau suporteri care scandează azi în Giuleşti: "Galeria lui Rapid/N-a fost membru de partid!" - am fi cu toţii oxizi nitrici, mai mult sau mai puţin expresivi, dar avînd acelaşi imn: "Nocivi şi creatori noi sîntem/Poporul mare muncitor...!"?

Radu COSAŞU

Bustul Thaliei

Să vă spun un nume: James Joyce. Aud imediat: "Ulysses", "Oameni din Dublin". "Portretul artistului în tinereţe". Cărţi de care mulţi au auzit, mai puţini le-au citit şi chiar şi mai puţini le-au apreciat. **Exilaţii** vă spune ceva? Dacă nu, încercaţi vineri 7 mai, ora 18, la Sala Amfiteatru a Teatrului Naţional pentru a vedea versiunea regizorală (?) a lui Ivan Helmer. În programul de sală ni se spune că "Exilaţii" nu este o piesă despre adulter. Bineînţeles, nu poate fi o piesă despre adulter, dar nici despre orice altceva, pentru simplul motiv că nu este o piesă. Este un text, alcătuit dintr-o succesiune de replici pe care actorii nu le interpretează, ci le rostesc, astfel încît la un moment dat ai impresia că ai citit greşit pe afiş şi te afli la o reprezentaţie cu "Cîntăreaţa cheală". Umorul este absolut involuntar, iar replicile, care ar trebui să fie hazoase, stîrnesc mai degrabă compasiunea. Sigur, există şi admiratoare ale lui Adrian Pintea care, cu gura deschisă, îi urmăresc prestaţia scenică (n-am găsit altă expresie mai potrivită pentru trecerea sa prin spaţiul de joc) şi-i oferă şi flori la sfîrşit. Nu avem nimic împotrivă, gusturile nu se discută. Cel puţin aceste flori sînt naturale, nu ca sărmanii trandafiri ofiliţi din pînză pe care Robert îi aduce Berthei pe scenă. Veţi simţi nevoia să plecaţi la prima pauză (căci există două pauze necesare schimbărilor de decor prăfuit). Vă rog, rezistaţi! Altfel veţi pierde minunata scenă în care, în zgomotul ce ar trebui să imite ploaia şi care pare mai degrabă provocat de apa de la WC-ul la care e stricată o garnitură, personajele - chipurile, ude pînă la piele - se scutură, se usucă, se schimbă, se neliniştesc în legătură cu posibilitatea unei răceli, în timp ce nici măcar un strop nu picură de pe hainele lor. (E de înţeles, ar fi fost posibil ca acestea să intre la apă şi să nu le mai cuprindă). Dar dacă apa lipseşte cu desăvîrşire (nici măcar în vasul cu flori nu există), abundă praful: totul pare scos din podul bunicii, de la costume la decor... De neocolit, ce să mai discutăm!

Rolland MAN

*

Programul manifestărilor acestei săptămîni în cadrul expoziţiei "Bucureşti, anii '20 - '30: între avangardă şi modernism"; **vineri,** ora 18: "Lăptăria Enache" (sălile de expoziţie, Galeria 3/4 a Teatrului Naţional); **Interviu** (Theatrum Mundi, adaptare de Cristina Ioviţă după Ilarie Voronca); **sîmbătă,** ora 18: "Lăptăria Enache" - **Interviu** (Theatrum Mundi); **duminică,** ora 18: "Lăptăria Enache"; **House-pARTy** (video-document, acţiuni şi instalaţii realizate în 1987 şi 1988 de Călin Dan, Teodor Graur, Iosif Király, Dan Mihălţianu, Wanda Mihuleac, Andrei Oişteanu, Decebal Scriba, Nadina Scriba şi Dan Stanciu); **joi,** ora 18: Sălile de expoziţie; **Dialoguri Urmuz** (adaptare şi regie de Cătălina Buzoianu cu Dan Puric şi trupa de marionete a Teatrului Ţăndărică).

&...

NU RATAŢI, la Cinematecă: **vineri - Cîinele andaluz** şi **Vîrsta de aur,** capodoperele suprarealiste ale lui Bunuel din 1928-30 (sala Eforie, 12, 15); **sîmbătă - Portocala mecanică,** poate cel mai bun film al lui Stanley Kubrick, făcut în 1971 după romanul omonim al lui Anthony Burgess - cu Malcolm McDowell în rolul lui Alex (Eforie, ora 11); **duminică** - acelaşi Kubrick, la aceeaşi oră; **luni - Obsesie,** primul film de Visconti, din 1942, după "Poştaşul sună întotdeauna de două ori" (Eforie, orele 15 şi 18); **marţi - Hiroshima mon amour,** filmul lui Resnais din 1959 pe un scenariu de Marguerite Duras, cu Emmanuelle Riva (Eforie, 12, 15); **miercuri - Ivan cel Groaznic** de Eisenstein, adică, chiar ultimul său film (Eforie, 12, 15); în fine, **joi - Obsesie** (de la 12, 15) şi **Portocala mecanică** (de la 18, ambele, în aceeaşi sală).

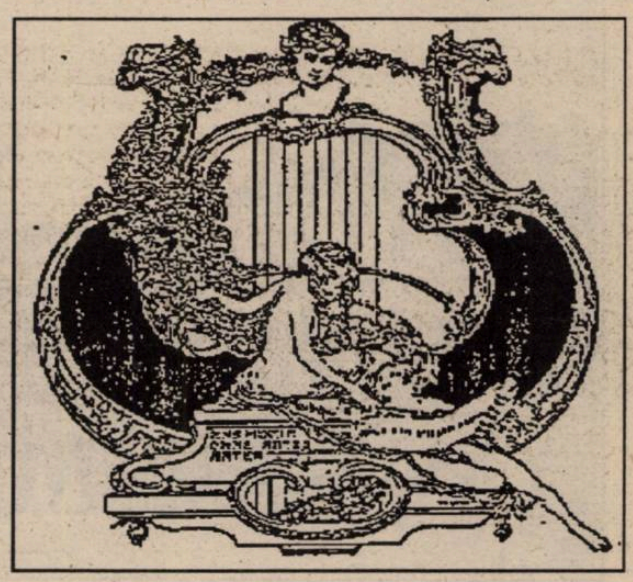

Vă mulţumim, Doamnă!

Mariana Nicolesco:
o mare tragediană lirică la Ateneul Român!

Luna trecută ne veneau de la Milano ştirile extraordinare despre triumful Marianei Nicolesco în cele două recitaluri susţinute la Teatrul alla Scala. "Regina Scalei", cum a numit-o presa italiană, a susţinut cu acelaşi succes între timp rolul Desdemonei din **Otello** de Verdi pe scena Operei din Hamburg, înainte de a aduce la incandescenţă publicul bucureştean cu ocazia concertului său la Ateneul Român, pe 26 aprilie, cu Filarmonica "George Enescu" dirijată de Cristian Mandeal. Concertul extraordinar al Marianei Nicolesco, organizat sub auspiciile Fundaţiei Internaţionale Ateneul Român, creată de marea tragediană lirică, era dedicat împlinirii a 125 de ani de la înfiinţarea orchestrei filarmonice bucureştene.

Am venit împreună cu soţia mea de la Rio de Janeiro la Bucureşti anume ca să o ascultăm pe Mariana Nicolesco. Şi ne întoarcem în Brazilia cu speranţa de a o auzi din nou în 1994 la Rio sau la Sao Paolo.

Jean BOGHICI

Desigur, Mariana Nicolesco de mult a fost captată de Zodii în perimetrul celebrităţii mondiale. Recentul ei maraton liric susţinut sub binecuvîntata Cupolă a Ateneului Român a evidenţiat largul său spectru interpretativ, o diversitate stilistică greu de atins, frumuseţea timbrală a glasului ei excepţional, înalta şcoală şi tehnică vocală, o sensibilitate debordantă declanşîndu-se demiurgic pe fondul dragostei profunde pentru pămîntul românesc. Concertul ei a fost o manifestare caracterizată de puterea şi trăsăturile adînci ale unicităţii.

Mariana este singulară, inconfundabilă, o Rara Avis ce-şi desfăşoară cu dîrzenie zborul său prin înălţimi, acolo unde aerul este mult prea rarefiat pentru respiraţiile sau recepţile comune.

Madrigalul îi prezintă, în mod firesc, omagiile sale.

Marin CONSTANTIN

Dragă Mariana,

Chiar dacă te-am auzit cîntînd pentru prima oară la Paris, Concertul de la Atheneul Român l-am resimţit ca pe un mare moment liric. Posedată de muzică, capabilă să comunici atît de mult prin cînt, tu ai transformat seara într-o mare sărbătoare a emoţiei. Numeroasele tale rechemări în scenă m-au făcut să trăiesc bucuria celui care încearcă acel ceva întotdeauna unic.

Aştept să te (re)ascult tot la Atheneu, doarece eu locuiesc, acum, aici.

Patrick de VALLOIS

O Divă adevărată

În pragul secolului XX - dar privind şi în urmă, Opera, Opera Română, fireşte - ne apare prăfuită, decolorată, am zice foarte **vieux jeu. Oedip**, de pildă, adevărată capodoperă, este greu de suportat în montarea şi interpretarea de ieri şi de alaltăieri. Fiorul tragic, frumuseţea deplină a operei enesciene cer o împrospătare şi o nouă citire, într-un spirit sobru şi modern, pe care doar un Andrei Şerban, un Ciulei sau Pintilie le-ar putea învioara şi repune în adevărata valoare... Şi încă mă întrebam: oare glasurile de odinioară, ascultate pe discuri **His Master's Voice** ale Amelittei Galli-Curci sau Enrico Caruso ar mai fi astăzi suportabile?

Îmi treceau prin minte toate aceste gînduri, stîrnite **per a contrario**, ascultînd admirabilul recita! şi concert extraordinar din seara de 24 aprilie, oferit de soprana Mariana Nicolesco sub bagheta lui Cristian Mandeal.

A fost un spectacol de înaltă clasă, de o mare generozitate, o antologie muzicală dintr-un vast repertoriu, de la Gluck pînă la Gounod, Massenet, Verdi, Puccini, Donizetti, Bellini etc. etc. Mariana Nicolesco modulîndu-şi vocea într-un mod atît de adaptat stilului fiecărui compozitor, aducînd, pe lîngă o perfectă muzicalitate, şi un impresionant joc de scenă potrivit fiecărei piese desfăşurate în minusculul spaţiu al podiumului Ateneului. Alternanţa vocii cu inflexiuni sumbre şi grave, cu accente dramatice sau cu suavităţi de cel mai pur rafinament melodic ne-au demonstrat întreaga măiestrie a interpretei, ratificînd elogiile criticii muzicale occidentale: "O Divă adevărată."

Barbu BREZIANU

Bravo !

Dragă doamnă Mariana Nicolesco,

Mă număr printre admiratorii dumneavoastră constanţi. Nu prea se potriveşte termenul acesta cu calitatea de **critic**, dar, poate mai înainte de a mă încadra breslei celor ce se îndeletnicesc cu comentarea faptelor de artă, mă consider eu însumi o fiinţă care ştie să se **bucure** de evenimentele remarcabile în cîmpul muzicii, încrustată în viaţa noastră. În orice caz, ea m-a ajutat să trăiesc (nu atît materialmente, cît spiritualmente) pînă acum şi cred că aşa va fi pînă îmi voi sfîrşi zilele. Nu aveţi numai susţinători – poate că ştiţi asta – ci şi detractori, pe care îi scuz bănuind că arta dumneavoastră covîrşitoare îi sperie şi deci nu vă pot încadra între fenomenele "drăguţe" pe care sînt obişnuiţi să le aprecieze. Este drept însă să subliniem că publicul Ateneului Român v-a făcut, acum ca şi prima oară cînd aţi apărut pe această estradă binecuvîntată a Bucureştilor, o primire triumfală şi - ceea ce este poate şi mai important - total sinceră. Nu se cuvine să vă dau sfaturi, dar am încredinţarea că suflul transmis de o sală plină şi **frenetizată** se dovedeşte prima şi cea mai de preţ răsplată a artistului. Este adevărat că vă arătaţi sensibilă la tot felul de recunoaşteri ale grandorii dumneavoastră interpretative, dar înţeleg aceasta prin prisma faptului că cel ce **arde** într-un asemenea fel şi se cheltuieşte fără măsură curentă pentru fericirea interioară a celor din jur, este determinat să se hrănească sufleteşte în primul rînd cu mărturii ale aprecierii acestora. De aceea, mă adaug şi eu celor ce vă stimează şi vă iubesc, convins fiind că numai căldura lăuntrică este sortită să răsplătească o astfel de fiinţă. Simţirile pe care le împărtăşiţi celor ce vă ascultă sînt neobişnuite, de dimensiuni mitologice. Nu din întîmplare v-aţi început programul cu aria **Divinités du Styx** din **Alceste** de Gluck, dat fiind că cea mai firească apropiere de emoţiile ce ni le dăruiţi se face cu evenimentele şi cadrul legendar. M-am bucurat însă că aţi putut reda cu farmec şi candoare chiar chipul unei fete simple, cum este **Margareta** din **Faust**-ul lui Goethe (aşa cum l-a înţeles Gounod), conturat prin **bisul** acordat alături de multe altele. Asta înseamnă că aveţi "mai multe săgeţi" la arcul dumneavoastră vocal şi scenic. Bravo!

Alfred HOFFMAN

Totul devenise luminos

A doua vizită la Bucureşti a Marianei Nicolesco a făcut să vibreze inimile iubitorilor muzicii de operă, în 26 aprilie 1993.

Posesoarea unei tehnici vocale de excepţie, personalitate remarcabilă, muziciană de mare rafinament, farmec împletit cu o mare forţă de concentrare cu care subjugă publicul, iată cîteva date care îi dau posibilitatea de a se plimba prin repertoriul cel mai dificil de soprană lirică, lirico-spintă, dramatică, depăşind chiar graniţele categoriei vocale abordînd aria de mezzosoprană a **Prinţesei Eboli** din opera **Don Carlos.**

Elementul principal de apreciat la un cîntăreţ este desigur calitatea vocală, dar cîte voci superbe nu am ascultat fără să ne impresioneze.

Tehnica vocală este aceea care dă posibilitatea de a exprima o gamă infinită de sentimente fără ca sunetul să fie afectat.

Mariana dă impresia că se joacă cu sunetele, îţi dă linişte ascultînd-o şi creează o stare de beatitudine. Vă amintesc momentele de linişte absolută, de înmărmurire, parcă viaţa se oprise în loc şi totul devenise luminos.

Tot datorită tehnicii vocale Mariana se joacă cu culorile, ea pictează cîntînd.

Excelente sînt notele cîntate în piano, atît în mediu cît şi în acut.

Muzicalitatea este înnăscută, dar la ea instinctul este dublat de cunoaştere, de înnobilare, de rafinament.

Privirea ei, atitudinea, prestanţa, mersul, gesturile expresive, vestimentaţia elegantă, arta de a mulţumi publicului, iată o altă sumă de calităţi.

Artista nu se ploconeşte în faţa publicului, ea s-a urcat prin arta sa pe culmi, publicul îl aclamă, mulţumindu-i pentru clipele de desfătare spirituală oferite, iar ea acceptă cu graţie ofranda.

Mariana a primit multe flori.

Preşedintele ţării a onorat-o cu prezenţa, iar ea ne-a rupt de pămînt timp de mai bine de două ore.

A bisat cu generozitate, publicul întrecînd poate măsura în a cere, dar ce putea face în faţa artei interpretative a Marianei, în faţa gingăşiei şi a torentului care după cinci bisuri în final au dus-o aproape de epuizare.

Mariana este o celebritate certă născută pe pămîntul sfînt al României şi care poartă prin lume flacăra marilor noştri înaintaşi. Orchestra a acompaniat-o excelent sub bagheta maestrului Cristian Mandeal.

Cele două uverturi **Alceste** de Gluck şi **Forţa destinului** de Verdi au fost punctele ei de referinţă.

Forţa mi-a adus aminte de foarte marii dirijori ai timpului nostru.

Îi mulţumesc în special lui Aurelian Octav Popa pentru **Manon Lescaut** de Puccini.

David OHANESIAN

Am descoperit Ateneul Român de abia în iunie 1991, cu ocazia primei mele apariţii pe o scenă din ţara în care m-am născut. Dar ştiam dintotdeauna ce glorie încununa aceste două cuvinte, căci în oraşul meu, Braşov, unde trăiam în ambianţa minunată a sunetelor orgii de la vechea Biserică Neagră, muzica ocupa un loc cu totul deosebit. Iar pentru noi, elevii Şcolii de Muzică, unde am învăţat de la şase la optsprezece ani terminînd cu Concertul pentru vioară de Bruch, ascultarea emisiunilor muzicale transmise în direct duminicile la orele 11 de Radio Bucureşti din această renumită sală din capitala ţării, era un adevărat ritual. (...)

Cu ocazia primelor mele concerte în România, în iunie 1991, conştientă de problemele de restaurare pe care le implică Ateneul Român, şi de acuta nevoie de instrumente muzicale de o înaltă calitate pe care o resimte Filarmonica "George Enescu", am întemeiat două fundaţii, una la Bucureşti şi alta la New York, menite ambele să răspundă acestor urgenţe, ca şi legitimelor aspiraţii culturale şi artistice ale noilor generaţii. Multe instrumente au fost deja înlocuite. Casa Walcker din Ludwigsburg care, sub numărul 2654 a fabricat orga Ateneului, studiază la cererea noastră posibilitatea de a produce piese de schimb care nu mai există în ziua de azi. Sperăm de asemenea ca înainte de sfîrşitul acestui an să fim în măsură să oferim Filarmonicii "George Enescu" şi Ateneului Român un mare pian de concert, demn de ilustrele lor tradiţii.

Mariana NICOLESCO

(Extras din articolul publicat în Revista *Teatrului Scala* din Milano, primăvara 1993)

Pagini realizate de
Alex. Leo ŞERBAN

Un capitol de istorie

Alexandru D. Danielopol este doctor în drept internaţional, membru al Uniunii Mondiale a intelectualilor, membru al Aeroclubului Franţei şi vicepreşedinte al Comisiei de istorie. Domnia-sa a făcut parte, în 1945, din Comisia Aliată (sovietică) de Control (secţia politică şi administrativă) care s-a întrunit în ziua de 3 martie a aceluiaşi an în strada Thomas Masaryk din Bucureşti pentru a discuta problema repatrierii basarabenilor şi bucovinenilor.

Domnul Alexandru D. Danielopol a părăsit România în anul 1974 şi s-a stabilit la Paris. N-a uitat însă nici un moment istoria căreia i-a fost martor şi a înţeles că în România de dincoace şi de dincolo de Prut e nevoie de mărturiile celor ca el pentru ca adevărul să poată fi scos în întregime şi pentru totdeauna la iveală. O astfel de mărturie este şi cea înregistrată pe o casetă încredinţată redacţiei noastre, căreia i-au fost anexate date complete despre un volum de documente (de aproape 500 pagini) referitor la lucrările Comisiei Române pentru Aplicarea Armistiţiului (1945-1946) - volum aflat la domnul Nicolae Radu Pan Halipa şi la Secţia "Manuscrise" a Academiei. De asemenea, dl. Danielopol ne-a încredinţat textul scrisorii primite în octombrie 1974 de la profesorul pensionar P. Nicolae Mitreanu (basarabean) domiciliat în Bucureşti; expeditorul îi solicita ajutorul documentar pentru întocmirea unei lucrări istorice "care să oglindească şi să imortalizeze, să înregistreze în istorie calvarul unei părţi din naţiunea română, tragedia întregii naţiuni române din perioada anilor 1940-1944-1945 - şi mult mai departe după acele timpuri şi evenimente, precum şi lupta unor oameni pentru cauza dreaptă". E lesne de înţeles că apelul profesorului pensionar a rămas atunci fără răspuns: Alexandru D. Danielopol tocmai părăsise ţara şi se temea, printre altele, fie de o provocare, fie de represaliile care ar fi putut urma asupra familiei lăsate în ţară.

Procesul-verbal al Convorbirii Comisiei Aliate (sovietică) de Control a fost publicat (în parte) în "Magazin istoric" din iunie 1992, dar fără o explicaţie prealabilă a contextului în care s-au desfăşurat evenimentele pentru ca cititorul român să înţeleagă mai bine gravitatea lor. Cu această convingere şi-a înregistrat Alexandru D. Danielopol amintirile participării la lucrările Comisiei respective.

Din aceeaşi sursă am primit şi o fotocopie a listei cu victimele celui de-al doilea război mondial, listă expusă la Musée des Invalides din Paris. O publicăm în această pagină, fiind siguri că cititorul român va face conexiunile necesare între cele două documente doar aparent fără legături semnificative.

Îi mulţumim oaspetelui de azi al Dilemei şi sperăm că gestul generos al domniei-sale va fi urmat de mulţi alţii: avem nevoie de aceste mărturii, avem nevoie ca martorii să nu întoarcă spatele celor ce vin după ei.

Dilema

În numărul din ian.-febr. 1990 al ziarului **Curentul**, care apare la München, a fost publicat un capitol privitor la tragedia basarabenilor şi a bucovinenilor în timpul lucrărilor Comisiei de Armistiţiu la încheierea celui de-al doilea război mondial. Articolul, semnat de scriitorul Mihai Pelin, are ca punct de plecare un proces-verbal al unei discuţii la Comisia Aliată Sovietică de Control privitor la Basarabia şi Bucovina. Acestora li se cerea să se întoarcă pe teritoriul sovietic conform articolului 5 al Convenţiei de armistiţiu. Respectivul document a fost găsit la Arhivele Statului - unde probabil mai sînt încă multe procese verbale în această problemă, care a preocupat Comisia de armistiţiu timp de aproape un an şi jumătate. Delegaţia română s-a opus cu desăvîrşire la aplicarea cererilor sovietice şi s-a ajuns cu greu la o împăcare a părţilor.

Iată, pe scurt, desfăşurarea evenimentelor. La 12 septembrie 1944 a fost semnată la Moscova Convenţia de armistiţiu între puterile aliate şi România. Partea română i-a întîlnit la Moscova pe delegaţii englezi, americani şi sovietici. Nici americanii, nici englezii nu s-au amestecat în discuţie. Singurii care au impus şi au discutat - în felul lor - termenii armistiţiului au fost sovieticii. Şeful delegaţiei sovietice era Molotov, care a citit Convenţia de armistiţiu. La fiecare întrerupere a românilor şi la încercările acestora de a-şi justifica propunerile, Molotov întreba răspicat: "Ce-aţi căutat la Stalingrad?" Ionel Cristu, pe care-l cunoşteam şi care a fost preşedinte al Comisiei de armistiţiu mi-a mărturisit că după ce epuizase argumentele şi întrebarea se repeta, a răspuns astfel: "Ce-am căutat la Stalingrad?! Ei bine, pe dracu! Şi l-am găsit!". Impasibil, Molotov a surîs şi a continuat: "Pe dracu? Foarte bine? Dar ce-aţi căutat la Stalingrad?".

Articolul 5 din Convenţia de armistiţiu prevedea că toţi cetăţenii care au rămas pe teritoriul Basarabiei după 28 iunie 1940 şi în decursul celor trei zile de ocupare a acestui ţinut de către trupele sovietice, sînt obligaţi să se reîntoarcă în URSS întrucît deveniseră cetăţeni sovietici conform unui decret din 8 martie 1941. Partea sovietică obliga astfel pe toţi locuitorii basarabeni, bucovineni şi chiar români rămaşi în URSS în cursul celor 3 zile de ocupaţie să se considere cetăţeni sovietici. Pînă şi cei rămaşi în Basarabia şi Bucovina în timpul războiului, şi cei care după revenirea Basarabiei la România se întorseseră în ţara noastră erau consideraţi cetăţeni sovietici; deci se pretindea repatrierea pe teritoriul URSS. Plecarea în România era considerată un act ilegal care contravenea legislaţiei internaţionale. Asta însemna că un funcţionar român la poştă, la CFR, sau încadrat în personalul sanitar, care nu s-a putut retrage în cele 3 zile acordate la 28 iunie 1940 pentru evacuarea Basarabiei, devenise cetăţean sovietic şi indiferent de naţionalitate trebuia să se reîntoarcă însoţit de întreaga familie, chiar şi cu copiii născuţi în România în perioada războiului. Existau însă cazuri şi mai grave în spitale: răniţii, femeile însărcinate, blocate în clinici în cele 3 zile, intrau sub incidenţa aceluiaşi decret indiferent de propriile declaraţii.

Înainte de a începe discuţiile în cadrul comisiei de armistiţiu, forţele de poliţie sovietice din toată ţara - antrenîndu-le şi pe cele din România - au trecut la ridicarea tuturor celor vizaţi prin aplicarea articolului 5 din Convenţia de armistiţiu. Partea română a intervenit cerînd sistarea unor astfel de acţiuni pînă în momentul începerii dialogului cu Moscova. Preşedinţii Comisiei de armistiţiu au fost, în ordine cronologică, Ionel Cristu şi apoi Savel Rădulescu. De asemenea, participa activ ministrul de externe Vişoianu iar din comisie făcea parte şi Edmond Ciuntu, ambasador la Moscova înaintea lui Grigore Gafencu. El avea importante relaţii la Kremlin. S-a întocmit un memoriu adresat direct lui Molotov, expunîndu-i-se situaţia şi în acelaşi timp făcîndu-se referinţă la dreptul internaţional. Am fost însărcinat cu redactarea acestui memoriu. Foarte curînd documentul s-a reîntors de la Moscova cu semnătura proprie a lui Molotov şi cu menţiunea că "dreptul internaţional nu este dreptul sovietic". În acelaşi timp a fost dat ordinul de a reîncepe imediat repatrierea forţată a tuturor celor care nu voiau să se reîntoarcă în Uniunea Sovietică. Fiind obligată să ia în considerare această hotărîre cu consecinţe tragice, comisia de armistiţiu a decis să consulte dreptul sovietic în materie de transfer de populaţie în caz de cedări de teritoriu pentru a putea examina şi interpreta cît mai concret posibil faimosul decret din 8 martie 1941. Am obţinut cu greu textul legii respective şi am descoperit dintr-odată o breşă care să ne poată ajuta. Conform legii, deveneau cetăţeni sovietici după 28 iunie 1940 locuitorii din Basarabia şi Bucovina care îndeplineau două condiţii: 1. să se fi născut în Rusia înainte de Revoluţia din 1917 **şi** 2. să fi rămas pe teritoriul Basarabiei şi Bucovinei după 28 iunie 1940 după cele 3 zile acordate pentru repatriere.

Cele două condiţiuni erau cumulative şi nicidecum succesive. Conjuncţia **şi** era un cuvînt hotărîtor în interpretarea noastră; luate separat, cele două puncte nu puteau duce la aplicarea decretului. De aici am reînceput discuţiile cu Comisia Aliată Sovietică de Control. În prima fază, partenerii noştri au fost consternaţi şi lucrările s-au amînat. Comisia aliată de control a rechemat la discuţii pe toţi cei care erau responsabili în această problemă. Cred că există undeva, la Arhivele Statului, consemnarea acestor discuţii. E important ca un cercetător ca Mihai Pelin să-şi continue investigaţiile şi să aducă la lumină procesele verbale respective. În interpretarea părţii române, toţi funcţionarii români rămaşi pe teritoriul sovietic în cele trei zile, precum şi toţi basarabenii care se stabiliseră în România definitiv, fără a fi surprinşi aici de evenimentele din 28 iunie 1940, nu aveau obligaţia de a se reîntoarce în URSS. Era deja un lot impresionant, raportat la cei pe care-i avusese în vedere partea sovietică. Nu mai vorbesc de copiii născuţi în România din părinţi basarabeni ori bucovineni în timpul războiului.

La 3 martie 1945, în timpul frămîntărilor politice şi a ocupării sovietice, invadatorii s-au hotărît să profite de panica din România pentru a rezolva toate problemele în curs, inclusiv repatrierea forţată a locuitorilor din Basarabia şi Bucovina de nord. Comisia aliată de control a convocat de urgenţă delegaţia română care se ocupa de aplicarea articolului 5 din Convenţia de armistiţiu. Sediul comisiei, din strada Masaryk, era păzit de ofiţeri şi trupe NKVD. Edmond Ciuntu a fost desemnat şef al delegaţiei române. Din partea sovietică, coloneii NKVD, Borisov şi Gusiev – şefii secţiei politice URSS la Bucureşti - colonelul Banserov - şeful KGB-ului pentru trupele sovietice - şi un singur interpret pentru limbile rusă şi română - magistratul Gane de origine basarabeană. Delegaţia română n-a avut voie să-şi aducă un interpret propriu. De la discuţii lipseau cu desăvîrşire americanii şi englezii; ni s-a dat indicaţia ca nu cumva să trimitem notele noastre respectivelor delegaţii. După intrarea noastră în camera de discuţii, au fost încuiate uşile şi coloneii în uniformă şi-au aşezat pistoalele pe masă, în faţa noastră. În acel moment am aşezat lîngă cele două pistoale stiloul meu. Nu ştiu ce m-a împins să fac acest gest. Am declarat fără ezitare: "Vedeţi: fiecare cu armele lui". Şi, înainte de a termina fraza, armele fuseseră retrase. Textul acestei discuţii din 3 martie 1945 este cel publicat de Mihai Pelin în **Curentul** din 1 februarie 1990, în ediţia de la München. El nu reprezintă însă decît unul din cele 10-15 documente asemănătoare, întocmite pînă cînd delegaţia sovietică a primit de la Moscova dispoziţia să aplice decretul din 8 martie 1941 **corect juridic**. Dar cei care intrau sub incidenţa acestuia îşi făcuseră deja acte corespunzătoare care le permiteau să iasă din prevederile lui. Şi astfel mulţi basarabeni şi bucovineni au fost scăpaţi de obligaţia de a se reîntoarce în URSS. Şefii delegaţiilor basarabene şi bucovinene care veneau aproape zilnic la Comisia de control pentru a se interesa de soarta concetăţenilor lor erau Crihan şi Pan Halipa. Ei ar fi fost cei mai buni martori pentru a arăta ce eforturi s-au făcut în cadrul Comisiei de armistiţiu de către partea română în ciuda momentului critic în care se afla ţara noastră sub ocupaţie sovietică. Aceşti martori nu mai sînt însă printre noi.

(Acest text a fost înregistrat pe casetă şi transcris în redacţie)

Muzeul Invalizilor, din Paris
Sala celui de-al 2-lea război mondial la finele circuitului de vizitare
Pierderi (morţi în război)

	Militari	Civili	Evrei	Total
ALLEMAGNE	3.500.000	500.000	200.000	4.200.000
ANGLETERRE	326.000	64.000	-	390.000
AUTRICHE	230.000	24.000	80.000	334.000
BELGIQUE	12.000	49.000	27.000	88.000
BULGARIE	10.000	-	10.000	20.000
DANEMARK	400	900	100	1.400
FINLANDE	82.000	2.000	-	84.000
FRANCE	250.000	280.000	100.000	630.000
GRECE	20.000	80.000	60.000	160.000
HOLLANDE	12.000	94.000	104.000	210.000
HONGRIE	140.000	50.000	240.000	430.000
ITALIE	370.000	80.000	-	450.000
LUXEMBOURG	-	-	-	5.000
NORVEGE	6.400	3.300	600	10.300
POLOGNE	120.000	2.710.000	3.800.000	6.630.000
TCHECOSLOVAQUIE	200.000	75.000	140.000	415.000
YOUGOSLAVIE	300.000	1.150.000	50.000	1.500.000
U.R.S.S	7.500.000	9.500.000	-	17.000.000
U.S.A.	250.000	-	-	250.000
CANADA	42.000	-	-	42.000
JAPON	1.700.000	360.000	-	2.060.000
CHINE	3.500.000	10.000.000	-	13.500.000

Militari	Civili
Omoriţi în luptă	Morţi în bombardamente
Dispăruţi	Executaţi masacraţi
Executaţi	Deportaţi
Combatanţi în Rezistenţă	Muncă forţată în Germania
Morţi în captivitate	

Notă: În ceea ce priveşte URSS, China şi Japonia, cifrele nu sînt cunoscute cu certitudine. TOTAL GENERAL între 30 şi 40 milioane

N.R. După cum se poate observa, România lipseşte cu desăvîrşire din această listă.

Cine a vîndut comunismul

Oamenii muncii din Moscova, care vroiau să sărbătorească printr-o defilare în Piaţa Roşie ziua de 1 Mai, au fost opriţi de forţele speciale cu ajutorul bastoanelor de cauciuc, al gazelor lacrimogene şi al tunurilor cu apă. S-au înregistrat răniţi. Noaptea s-au construit baricade, care înspre dimineaţă au fost părăsite încetul cu încetul de combatanţi. Unde e elanul revoluţionar de altădată?

Situaţia din Rusia e confuză: liderii, partidele, regiunile se delimitează şi se aliază într-un mod care sfidează orice logică. Demonstranţii împotriva lui Elţîn cer înlocuirea cecenului Hasbulatov cu un lider de origine rusă. Elanul revoluţionar s-a retras pe poziţiile nostalgiei imperiale, stranie combinaţie de vanitate energică şi de umilinţă agresivă.

Disidentul Alexandr Zinoviev regretă comunismul cu aceeaşi patimă cu care înainte îl demasca. Comunistul Gorbaciov recunoaşte că momentul hotărîtor în gîndirea sa politică a fost în 1987, cînd şi-a dat seama că sistemul nu poate fi reformat, că el trebuie eliminat în numele drepturilor individului şi al drepturilor popoarelor.

Gorbaciov crede că ruşii sînt oameni ca toţi ceilalţi, cu un drept egal la aspiraţia spre fericire. Zinoviev consideră că "homo sovieticus", creaţie a unei istorii în care represiunea a fost unica permanenţă, n-are dreptul la altă aspiraţie decît la aceea de a face din propria nefericire muniţia armatelor de ocupaţie.

Simptomul şubrezeniei imperiului sovietic a fost evident nu în discursurile "vînduţilor" Gorbaciov şi Elţîn (la începutul anilor '80 nişte obscuri activişti) ci în neputinţa Armatei Roşii de a pacifica Afganistanul, în pofida eroismului dovedit de generalii Ruţkoi şi Lebed.

Problema comunismului nu e cea a "vînzătorilor" ci a "cumpărătorilor". Nimeni nu l-a luat de bunăvoie, nici măcar ruşii, iar naivii au plătit un preţ exorbitant.

Zinoviev: Trecutul luminos

Toţi au trădat ● Epoca de aur a lui Brejnev ● Rusia nu poate exista în afara comunismului.

- Care va fi deznodămîntul crizei politice de la Moscova? Armata va trece de partea conservatorilor şi a foştilor comunişti? Sau sîntem în ajunul unei lovituri de stat prezidenţiale legale?

- Sînteţi foarte departe de realitate. Mediile occidentale îi descriu pe neocomunişti şi pe neoconservatori opuşi democraţilor şi reformiştilor. Absurd! Toţi au aceeaşi origine comunistă, aparţin aceloraşi cercuri conducătoare şi aparatului de stat. Sînt toţi "homo sovieticus". Nu cumva pretind că s-au debarasat de omul vechi şi de şaptezeci de ani de istorie sovietică? Înfruntarea de acum între Elţîn şi parlamentul rus este de fapt o luptă între două tabere. Lupta adevărată se dă între cei care vor să salveze Rusia şi cei care, în mod obiectiv, acţionează pentru distrugerea ei.

- Cine sînt salvatorii Rusiei?

- Oamenii obişnuiţi, închipuiţi-vă!

- Dar ei au votat pentru Elţîn!

- Poporul n-are nici o legătură. "Milioane de oameni au construit comunismul şi un grup de maniaci şi de escroci a izbutit să-l ruineze" - am scris în **Tsarville**. Totul a început în timpul "perestroikăi". Actuala "criză" politică nu este decît o consecinţă logică a crimei originare împotriva Rusiei. Gorbaciov, marionetă a Occidentului, şi-a trădat ţara şi poporul. Guvernarea sa a fost o guvernare de trădători. Lovitura de stat din 1991 a fost o înşelăciune: în spatele puciştilor era Gorbaciov, adevăratul puci a fost cel executat de Elţîn. După ce l-a înlăturat pe Gorbaciov, Elţîn i-a continuat politica. Istoria se repetă cu bîlbîieli. Dezintegrarea URSS pregătită de Gorbaciov a fost desăvîrşită la nivelul Rusiei de demnul său urmaş, şi tot în folosul Occidentului. Faptul că cel de-al doilea l-a răsturnat pe primul nu implică vreo diferenţă între ei. La rîndul său Elţîn este o marionetă în mîinile Occidentului. Dacă Clinton îi întoarce spatele, într-o oră e terminat. Dincolo de asta, auto-orbirea Occidentului în faţa imitatorilor săi, regimul n-are nimic democratic în spatele faţadei sale pluraliste. Informaţia, mass-media sînt sub control. Iar pe deasupra, spre deosebire de comunism, democraţia în sens occidental n-are nici un fel de rădăcini în Rusia. Gorbaciov a distrus partidul comunist, care era suportul statului şi Elţîn este în mod obiectiv un trădător. Ambii, subjugaţi de Occident îşi disprețuiesc ţara, poporul şi istoria. Ei reprezintă coloana a cincea a Occidentului care i-a năimit ideologic pentru a isprăvi odată pentru totdeauna cu Rusia. Distrugerea Rusiei e o necesitate logică a supravieţuirii politice a lui Elţîn.

- Elţîn agent al Occidentului? Vorbiţi serios?

- Occidentul vorbeşte despre sfîrşitul războiului rece. Dar Rusia este deja ocupată. Nu de trupe străine, ci de trădători în relaţii economice şi politice cu Occidentul ai cărui valeţi sînt. Sprijinul Occidentului este singura bază a puterii lui Elţîn. Occidentul a cîştigat războiul rece nu împotriva comunismului, care a fost doar un pretext, ci împotriva Rusiei, devenită a doua putere mondială sub Stalin, ameninţînd - spre deosebire de Japonia sau China, eleve cuminţi - supremaţia occidentală în însăşi esenţa sa. Gorbaciov şi Elţîn sînt instrumentele de revanşă ale Occidentului.

- Vorbiţi ca neocomuniştii şi ca slavofilii: Rusia, victimă a complotului internaţional.

- Ştiu că, deşi am fost persecutat de comunişti, sînt considerat "roşu". Dar comuniştii şi conservatorii, "roşii" şi "brunii" sînt mai democraţi decît aşa-zişii democraţi, şi aceasta e tragedia Rusiei. Ne place sau nu, ei reprezintă majoritatea. Desigur că nu sînt comunist. Dar sînt îngrijorat pentru Rusia, pentru poporul rus şi viitorul său. Dacă Elţîn rămîne la putere, Rusia va dispărea şi poporul ei va ieşi din arena istoriei.

- Căderea comunismului, pe care o atribuiţi trădătorilor Gorbaciov şi Elţîn, nu este de fapt consecinţa propriului său eşec?

- A existat, fără îndoială, o criză a sistemului brejnevist. La fel ca toate crizele: dacă Franţa şi în special Italia sînt acum în criză îşi vor schimba sistemul economică şi politic? Sistemul comunist putea să-şi depăşească propria criză. Dar era război rece. Şi Gorbaciov faţă cu criza internă a aruncat prosopul. Aşa a fost şi în primele luni ale invaziei naziste din 1941, conducătorii noştri au capitulat. Dar acum a fost mai rău. În loc să-şi vină în fire, cum a făcut generaţia de atunci, în timp ce URSS era în plină glorie ei au dărîmat cu mîinile lor comunismul, distrugînd propria existenţă a poporului, ca să dovedească adversarului că într-adevăr au capitulat. Pierzînd războiul rece din vina sa, URSS s-a aliniat în grabă la Occident, care şi-a impus imediat, cu ajutorul politicienilor sovietici, valorile, sistemul său economic. Criza actuală este fructul victoriei occidentale.

- Hotărît lucru, sînteţi un anticomunist deosebit.

- Mă mărginesc să constat că în firea rusească este comunismul şi nu individualismul cu corolarul său - capitalismul. "Homo sovieticus" trăieşte şi în interiorul meu şi al lui Elţîn. Şi majoritatea ruşilor visează reîntoarcerea în epoca de aur a lui Brejnev, oricît de victime pretind că au fost.

- De unde acest gust al servituţii voluntare la "homo sovieticus"?

- Occidentalii au un simţ înnăscut al auto-organizătii, auto-guvernarea indivizilor este aici o realitate. Aceasta este şansa fundamentală a democraţiei. Dar nu pentru ruşi. Ei au nevoie de o sursă exterioară pentru organizarea existenţei lor. Toată istoria Rusiei este istoria organizării ei de sus şi din afară. Este o diferenţă socio-biologică faţă de Occident şi acesta este motivul din cauza căruia democraţia şi capitalismul nu sînt adecvate capacităţilor "geniului" poporului rus, în timp ce comunismul este. Istoria a demonstrat că Rusia nu putea concura cu Occidentul decît prin această formă comunistă, care le-a permis ruşilor să-şi exprime aptitudinile lor individuale şi colective. Învinsă, trădată, istoria Rusiei este acum în spate. Şi nu va reveni, chiar dacă într-o zi Rusia va produce ordinatoare mai bune decît Coreea sau Taiwanul. Un imperiu care moare nu mai renaşte.

Gilles HERTZOG

(*"Le Point"* - 27 martie 1993)

Gorbaciov: "Am greşit cînd am crezut că sistemul poate fi reformat"

- Sînteţi comparat uneori cu Ludovic al XVI-lea, care a declanşat procesul revoluţionar, devenind victima lui. Cum apreciaţi dumneavoastră rolul pe care l-aţi jucat?

- Nu cred că am eşuat. Cînd se declanşează procese cu o miză atît de mare se eliberează forţe imense, sînt încălcate interese importante. Ciocnirea acestor interese duce la complicaţii gigantice. Eu mi-am fixat un scop moral. Sînt un om apropiat de pămînt, ceea ce înseamnă că nu sînt lipsit de conştiinţă. Destinul meu este cel al naţiunii.

- Cum s-a desfăşurat cariera dumneavoastră în partid? Colaboratorul dvs., Andrei Graciov scria: "Mihail Sergheevici este un fel de eroare genetică. Un om ca el n-avea ce căuta în aparatul de partid." De unde aţi apărut?

- De la Universitatea din Moscova. Dacă din biografia mea ar dispărea episodul legat de universitate n-ar mai exista acel Gorbaciov care discută cu dumneavoastră.

- Deşi aţi protestat împotriva campaniei anti-cosmopolite din 1953, n-aţi fost exclus din partid. Tocmai aici e "eroarea genetică": aparatul de partid n-a respins corpul străin.

- Şi de ce m-ar fi respins? N-am apărut la universitate din neant. Am fost întîi candidat, apoi membru de partid, am lucrat cinci ani pe o combină, eram decorat cu ordinul Steagul Roşu. Descriind epoca, scriitorul Beliaev mă considera "disident". N-am fost, şi oricum pe atunci nici cuvîntul nu exista. Nu vreau să deformez trecutul: n-am fost un rebel. Credeam că lucrurile pot fi schimbate în interiorul sistemului, că dacă se va conta pe oamenii cinstiţi, lucrurile vor merge mai bine.

- Care era situaţia la Stavropol? Prin ce mecanism poţi deveni din secretar de Komsomol, secretar general al partidului?

- Înotam între ape şi aşteptam momentul oportun, încercînd să-mi dau seama dacă se poate face un pas înainte, oricît de mic. Uneori mă întrebam dacă nu eram închişi într-un sistem care împiedica orice acţiune. Şi totuşi, mult timp am fost convins, chiar cînd eram secretar general, că se poate face ceva în interiorul sistemului.

- Cum de a devenit această "eroare genetică" şeful partidului? Brejnev era la putere la Moscova şi dvs. aţi venit de la Stavropol?

- Totul începuse să crape. Sistemul era depăşit: conservatorism, stagnare, gerontocraţie. Venea din urmă o nouă generaţie, apăruse mişcarea disidenţilor. Fiecare epocă îşi găseşte oamenii de care are nevoie. După Hruşciov s-au încercat mereu reforme, dar nici una n-a izbutit. Orice reformă încălca interesele nomenklaturii, ale partidului, ale complexului militaro-industrial. Sistemul se apăra ca o hidră, i se tăia un cap, apăreau mai multe în loc. De aceea introducerea reformei era un proiect foarte riscant.

- Şi totuşi cum a fost posibilă alegerea dvs. de către un birou politic brejnevist?

- Am fost un pion în jocul lor.

- Cum a început perestroika?

- A fost o idee leninistă. A apărut pentru că economia mergea din ce în ce mai rău, creşterea produsului naţional căzuse la nivelul zero, cu perspectiva s-o ia în jos. Nivelul de trai era menţinut artificial datorită petrodolarilor şi vînzărilor de alcool. Sistemul era cu desăvîrşire epuizat. Trebuia accelerată dezvoltarea economică pentru a putea rezolva problemele. Deci era nevoie de o modernizare, tehnologiile erau depăşite, industria era învechită, esenţialul era însă în altă parte. Trebuia rezolvată problema motivaţiei, dar cum s-o faci fără să introduci reforme în domeniul proprietăţii? Ni s-a spus să facem ca în China: întîi reforma economică, nu cea politică. Dar şi noi am început în ordinea asta. Dar reforma economică a fost stopată, ca de obicei, din cauza sistemului, la nivelul conducerii locale. Trebuia înlăturată alienarea oamenilor prin putere, proprietate şi cultură.

- Care a fost momentul crucial al perestroikăi?

- Au fost mai multe. Orice pas spre libertate întîlnea o opoziţie. Nomenklatura partidului a observat că pierdea o parte din putere, că trebuia să renunţe la conducerea curentă a treburilor, iar nomenklatura economică îşi pierdea privilegiile. A început rezistenţa.

- Spuneţi-mi cînd v-aţi dat seama că v-aţi înşelat?

- E o întrebare groaznică. M-am gîndit mult la asta. N-am renegat socialismul; am renegat tot ce n-avea nimic comun cu socialismul, am renegat sistemul întemeiat pe opresiune, care a făcut să curgă atîta sînge. La început credeam că e suficient să pun omul potrivit la locul potrivit. În regiunea Stavropol am făcut curăţenie generală, am pus peste tot oameni tineri, energici şi inteligenţi. Era ca un balon de oxigen, puteam în sfîrşit respira. Le-am spus că au puteri depline şi că eu doar îi voi controla. La fel am construit relaţiile şi la Moscova. Dar totul era frînat de sistem. Economia, cultura, problemele sociale - de cîte ori mă apucam de un dosar mă izbeam de o barieră de netrecut. Din 1987 a devenit evident că trebuia să ne îndreptăm spre un alt sistem. Era inevitabil.

- Care este opinia dumneavoastră în legătură cu cele două curente ale gîndirii ruse: slavofil şi european, Soljeniţîn şi Saharov?

- Aveau în comun acelaşi sens al datoriei civice. Îi respect pe amîndoi, dar poziţia lui Saharov îmi e mai apropiată. Am polemizat cu Soljeniţîn în legătură cu cartea sa **Cum trebuie condusă Rusia**. Dacă s-ar aplica toate teoriile lui pentru a reconstrui vechea Rusie, ar reapărea imperiul. Eu am un credo: fiecare naţiune are dreptul să opteze. Este o recunoaştere a diversităţii lumii şi a respectului reciproc. Cînd impui ceva, batjocoreşti liberul arbitru recunoscut anterior. Oricum, trebuie să trăim împreună.

Adam MICHNIK
şi Leon BOJKO

(*"L'Événement du jeudi"* - 15-21 aprilie 1993)

Pagină realizată de
Magdalena BOIANGIU

Europa, romii şi noi

Între 29 aprilie - 2 mai a avut loc la Snagov a doua Conferinţă Internaţională a Romilor, cu tema: Romii în Europa Centrală şi de Est: politici sociale şi viaţă cotidiană. Participarea a fost numeroasă şi de înalt nivel: oficialităţi guvernamentale din ţările est-europene, reprezentanţi ai romilor din cîteva ţări occidentale (Franţa, Spania, Anglia, Austria, Germania, Statele Unite), experţi ai Naţiunilor Unite şi ai Consiliului Europei. Beneficiind de sprijinul şi organizarea forurilor guvernamentale române, conferinţa a fost plasată sub egida Proiectului pentru Relaţiile Interetnice (PER) (finanţat de Fundaţia Carnegie), a cărei filială pentru Europa de Est se află la Bucureşti.

Deşi scopul acestei reuniuni era de a evalua proiecte de acţiune şi studii de caz, de a găsi soluţii concrete pentru probleme concrete, o parte a discuţiilor s-a cantonat în generalităţi şi declaraţii de principiu, mai ales în luările de cuvînt ale unor reprezentanţi ai romilor (în special din România). Totodată, mulţi dintre aceştia au dovedit că încă nu sînt capabili să se desprindă de o mentalitate total ineficientă, plasîndu-se în continuare în postura de a cere, pentru aproape orice, "implicare" guvernamentală, ajutoare şi subvenţii, chiar şi în chestiuni care necesitau în primul rînd eforturile şi iniţiativele proprii. Mult mai pragmatici, avînd şi experienţa reuniunilor de acest fel, reprezentanţii ţărilor occidentale (fie ei romi sau nu) au insistat asupra necesităţii imperioase ca organizaţiile neguvernamentale ale romilor să propună soluţii practice şi să facă lobby înspre Guvern pentru a obţine o decizie, mai ales în privinţa statutului social. Ceea ce nu s-a înţeles întotdeauna suficient, refrenul "vrem să aflăm poziţia Guvernului" auzindu-se la un moment dat destul de des (e drept, reprezentanţii guvernamentali n-au intervenit de cîte ori erau "somaţi", deşi în cîteva cazuri chiar era nevoie, pentru a clarifica unele chestiuni legate de conflictele din comunele M.Kogălniceanu, Bolintin sau Vălenii Lăpuşului).

Probabil că dimensiunea cea mai importantă a acestei conferinţe se situează pe latura ei culturală. După cum spunea Jan Hancock (SUA), vicepreşedintele Uniunii Internaţionale a Romilor, în lumea de azi există nişte constrîngeri culturale care îl obligă pe romi să devină un grup coerent şi bazat pe coeziune; de aceea, ei trebuie să conştientizeze faptul că sînt datori să se schimbe ei înşişi, pornind de la nivelul comunităţilor mici şi sfîrşind prin modul de organizare. Pe de altă parte, noul context european şi internaţional face posibilă, pentru prima dată, acordarea unui statut specific acestei comunităţi transnaţionale, acestui popor lipsit de teritoriu propriu şi repartizat neuniform pe harta lumii, dar avînd o certă identitate, nu numai din punct de vedere strict etnic, dar şi din perspectivă culturală şi istorică. O asemenea internaţionalizare a problemelor romilor poate fi de bun augur şi poate conduce, pentru ei, într-o epocă în care conştiinţa diferenţei e mai puternică decît percepereа identităţii, la începutul unei noi istorii. Deocamdată, cu toate rumorile şi ineficienţele aparente ale unei astfel de conferinţe, s-a produs şi s-a consolidat acea "prise de conscience" fără de care acţiunea nu e posibilă. (M. V.)

De la confruntare la cooperare

Fabienne Rousso-Lenoir, expert în problemele drepturilor omului la Consiliului Europei:

- Care este raportul dintre guverne şi organizaţiile internaţionale în stabilirea unui statut european sau internaţional al romilor?

- Cred că nu e vorba doar de un raport între guverne şi organisme internaţionale, ci de un raport tripartit între romi, guverne şi organisme internaţionale. Organizaţiile internaţionale sînt acum în căutarea unei reglementări internaţionale a problemei minorităţilor, pentru a evita exploziile de tipul războiului din fosta Iugoslavie. Privind în trecut, asemenea tentative au eşuat întotdeauna. Acum cred că mingea se află în terenul romilor. Organizaţiile internaţionale sînt reflectări ale guvernelor, deci la urma urmei tot un compromis, dar în acelaşi timp au iniţiativă - secretariatele acestor organizaţii pot prezenta propuneri guvernelor, iar pornind de la ele se ajunge la negocieri interguvernamentale. Pentru a accepta un statut specific de minoritate internaţională şi transnaţională a romilor, care să aibă efect juridic asupra trecerilor de frontieră, asupra paşapoartelor, emigrărilor etc., în mod diferit faţă de statutul care se acordă celorlalţi cetăţeni europeni, ţările vor trebui mai întîi să fie de acord. Dar, prin lobby-ul pe care îl fac, la nivel naţional, organizaţiile neguvernamentale (sprijinite de cele internaţionale) pentru a susţine anumite propuneri sau programe, guvernele sînt determinate să ia o decizie. Aşa s-a întîmplat şi în 1919, după primul război mondial, în elaborarea Tratatului minorităţilor, asupra căruia s-a discutat între 1919 şi 1929, la Societatea Naţiunilor. Practic, noi reluăm situaţia din acest punct.

Impresiile mele despre această conferinţă sînt bune. Cred că e foarte util ca asemenea conferinţe să aibă loc, pentru a risipi neîncrederea dintre guvernamentali şi organizaţiile neguvernamentale, în ţări care nu sînt obişnuite cu acest gen de raporturi. Cred că pentru organizaţiile neguvernamentale (ale romilor, în acest caz) e bine că se obişnuiesc să discute normal cu guvernele şi să treacă de la stadiul revendicărilor la stadiul iniţiativei şi al cooperării. Sfîrşitul războiului rece marchează şi sfîrşitul logicii confruntării. Ne aflăm acum într-o logică a cooperării, ceea ce nu înseamnă însă şi complicitate: organizaţiile neguvernamentale trebuie să aibă o identitate cît se poate de clară, să ştie cu exactitate unde se plasează, să-şi cunoască programele, drepturile şi modul în care trebuie apărate, pentru a putea fi suple în formele de cooperare cu guvernele, rămînînd totodată cît se poate de ferme pe terenul lor, care este terenul drepturilor omului - să nu plece capul în ceea ce priveşte principiile majore.

Între specific şi general-european

Kay Atkinson King, Congresul SUA:

Problema romilor este în acelaşi timp specifică fiecărei ţări şi general-europeană. Se pare că unele ţări rezolvă problema mai bine decît altele; cred că trebuie să devină un obiectiv al tuturor dorinţa de a-i ajuta pe romi **să-şi rezolve singuri** problemele. Acesta ar fi punctul comun, care leagă toate ţările. În ceea ce priveşte mijloacele şi posibilităţile de a acorda acest ajutor, aici lucrurile diferă de la o ţară la alta. Mă bucur că această conferinţă are loc în România, că Guvernul român a recunoscut importanţa discutării acestei probleme şi a înţeles că trebuie să încerce să facă ceva pentru a-i ajuta pe romi. Cred că a fost o conferinţă reuşită, un prilej bun pentru oameni să se întîlnească şi să discute soluţii posibile, să vadă cum ţări diferite rezolvă programe diferite, probleme diferite, învăţînd astfel unii de la alţii.

Spre o nouă coeziune

Rudolph Aggrey, Howard University:

Cred că această conferinţă este o manifestare foarte importantă pe o temă de stringentă actualitate în viaţa contemporană: formarea şi dezvoltarea unei anumite coeziuni între membrii unui popor care a intrat într-o nouă arie a relaţiilor internaţionale - economice, politice, culturale. Pentru noi, din cealaltă parte a lumii, şi care am ajuns să cunoaştem această comunitate, este o plăcere şi un fapt încurajator să vedem cum s-au adunat aici romi atît din Europa Centrală şi de Est, cît şi din cîteva ţări occidentale, pentru a discuta despre modalităţile de îmbunătăţire a statutului comunităţii.

Grupaj realizat de
Mircea VASILESCU

Patria şi duşmanii ei

În timpul dictaturii comuniste, cuvîntul "patrie" se încărcase cu nişte conotaţii sau, mai degrabă, căpătase o aură înfricoşătoare. Rostirea lui atrăgea imediat după sine, în minte, în mod reflex, completarea "duşmanii": duşmanii patriei. Patria comunistă era o ogradă bine înţărcuită şi care trebuia să fie păzită cu neadormită vigilenţă, pentru că ea era veşnic şi funciarmente ţinta duşmanilor dinafară, care ne rîvneau bogăţiile solului şi ale subsolului, şi a duşmanilor de clasă şi trădătorilor dinăuntru, care doreau să o vîndă străinilor.

Aşa cum nu este de imaginat un scriitor fără unelte de scris sau un director fără ştampilă, cuvîntul "patrie" nu putea fi imaginat fără salba de "duşmani" şi "trădători". La expresia "duşmanii patriei", atît de des întîlnită, cel puţin într-o anumită perioadă, în editoriale şi imnuri de stat, în cuvîntările de la plenare şi congrese ori în rapoartele de la şedinţele "de dare de seamă", ţi se făcea frig în spate şi deveneai brusc suspicios în ce te priveşte: eşti, cu siguranţă, şi tu un duşman al patriei, pentru că în mod cert nu se poate altfel, trebuie să fie ceva prin care ai trădat-o. Eşti culpabil din născare, fie şi numai pentru că nu ai vigilenţa în sînge şi pentru că nu ştii şi nici nu vrei să detectezi în cel de lîngă tine, cu promptitudine şi isteţime, duşmanul potenţial sau existent. Ba, mai mult, îţi este atît de silă de tine şi de tot ce faci, încît şi numai prin acest fapt ai devenit un duşman al patriei: nu arzi la temperatura patriotică reclamată zi şi noapte, nu transpiri de emoţie la gîndul atacurilor subversive ale spionilor dinafară şi al lucrărilor tainice şi insidioase ale trădătorilor dinăuntru.

Dacă era ţinta vie şi permanentă a pohtei duşmane, firească, patria comunistă nu putea fi decît "înfloritoare", indiferent de anotimp şi de standardele reale avortate de cifrele din ce în ce mai gravide ale rapoartelor oficiale. Patria mai era "scumpă", "frumoasă", "bogată", "multilateral dezvoltată", într-un cuvînt "socialistă". Iar în ea trăiau "în armonie", pe lîngă duşmanii sus-amintiţi, oameni "frumoşi", "cinstiţi", "harnici", muncind în înfrăţire, luminaţi de un soare generos revărsat la modul egal şi peste uzină, şi peste ogor.

Mulţi evitam cuvîntul-torpilă "patrie", poate şi dintr-un secret instinct de conservare: pentru a nu declanşa mental întreaga salbă de epitete, în stare a-ţi reaminti veşnic de suspiciunea şi de dispreţul pe care îl resimţeai faţă de tine.

Acum, cuvîntul are şansa - ca multe alte cuvinte - să primească sînge în celulele mortificate, pentru că ai dreptul la critică, fără a fi considerat un duşman. Da, admiţi că vor fi fiind duşmani şi trădători, dar poţi să protestezi dacă ţi se cere ţie, simplu cetăţean, să fii vigilent, cînd există organe special plătite s-o facă; da, patria noastră e bogată, dar prost şi cu inconştienţă administrată; da, patria noastră e frumoasă, dar poţi spune că ţi-e silă de tonele de gunoaie care-i sufocă porii, de drumurile părăginite, de oraşele pline de şandramale, de praf, de cîini vagabonzi, cerşetori şi beţivi, sau de satele înecate-n noroi şi-n întuneric preistoric; poţi să spui că sînt şi oameni harnici, dar cu mult mai mulţi şmecherii obişnuiţi cu formula "luna trece, leafa merge"; cu mult mai mulţi cei dispuşi să facă orice matrapazlîc pentru a cîştiga bani, în loc să-şi împlinească bine treaba acolo unde sînt puşi; cu mult mai mulţi demagogii care promit marea cu sarea înainte de alegeri ca, după ce sînt aleşi, să se preocupe numai de bunăstarea personală; cu mult mai mulţi cei care, ajungînd în posturi de conducere, îşi înjgheabă o mică întreprindere particulară în care pompează cu hărnicie benzina întreprinderii de stat la care sînt şefi. Poţi chiar să admiţi şi formula comic-aberantă "multilateral dezvoltată", fiindcă poţi adăuga imediat că agricultura e la pămînt, că industriile altădată specifice nouă agonizează şi că celelalte ne falimentează încă zilnic buzunarele etc. etc.

Fotografie de Carol Popp de Sathmari

Sigur, logic ar fi să nu mai tresară nimeni la cuvîntul "patrie". Şi să nu-l mai folosească nimeni ca o ameninţare. Dar mai sînt încă unii care, mizînd pe faptul că automatismul "duşmanii patriei" a stigmatizat pentru totdeauna unele creiere, continuă să-l folosească în chip de şocuri electrice. Şi sînt destui cei care mai reacţionează prompt şi pun mîna pe bîte, pe **România Mare** şi **Europa**, sau care ies în stradă şi-i huiduie pe cei care şi-au pierdut acest reflex.

Dar, în general, cuvîntul "patrie" s-a eliberat de salbele lui apăsătoare şi, încetul cu încetul, pare a-şi relua locul în rîndul cuvintelor pe care le putem rosti fără frică şi exaltare. Şi cu mult mai multă discreţie, aşa cum se cuvine să ne apropiem de cuvintele mari.

Mariana CODRUŢ

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 633.11.62 ● Telefax: 312.75.59 -312.89.05 ● Abonamentele interne se pot contracta în baza adresei nr. 11270/RODIPET la oficiile poştale ● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.009.401.30.03- BRCE ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU, Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Dora MEZDREA, Teodor SUGÁR (secretar general de redacţie), Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU (red. şef adjunct)
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU
Tiparul executat la PROGRESUL ROMÂNESC SA, Calea Plevnei 114, tel. 637.71.96

Anul I
nr. 18
14-20 mai 1993
16 pagini 50 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE
DIRECTOR: ANDREI PLEȘU

"Să nu ai încredere în cei care urăsc bîrfa sau nu poartă niciodată jeanşi."
(Graffito new-yorkez)

©A. de Andrade

Ce fel de bîrfă bîrfim?

În numărul de faţă răspund:

❑ Antoaneta TĂNĂSESCU: "Bîrfă, bîrfeală, bîrfelnic şi aşa mai departe" *(pag. 2)*

❑ Irina NICOLAU, Florin IARU, Călin MIHĂILESCU şi Mircea TOMA bîrfind despre bîrfă la "*Divanul Dilemei*" *(pag. 4-5)*

❑ Ovidiu VERDEŞ: "Bîrfă şi pedeapsă" *(pag. 9)*

❑ Dan C. MIHĂILESCU: "Omnipotentul Cică şi Orbirea S.A." *(pag. 10)*

❑ Claude BRÉMOND: "Nu cred că putem scăpa de bîrfă." şi Toma PAVEL: "Nu se poate să nu bîrfeşti." *(pag. 11)*

❑ H. -R. PATAPIEVICI: "Oamenii de ştiinţă şi bîrfa" şi Eugen VASILIU: "Bîrfa politică – un viciu public" *(pag. 14)*

❑ Mică introducere în zvonistică *(pag. 15)*

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

O recentă discuţie cu profesorul Claude Brémond, care a fost săptămîna trecută la Bucureşti - vezi şi pag.11-, mi-a "dat apă la moară" pentru aceste cîteva observaţii, punîndu-mă în faţa unei perplexităţi terminologice": anume că, în limba română, cuvîntul bîrfă **acoperă atît sensul cuvîntului** (franţuzesc) potins, **cît şi pe cel al lui** ragot. **"Potins" ar fi bîrfa benignă, "ragot", cea malignă - profesorul Brémond construind pe loc o teorie, conform căreia prima ar fi un liant social, a doua - un coroziv. Oricît de seducătoare, simplificarea taxinomică nu dă seama de faptul că rareori o bîrfă este** doar **"potin", sau** doar **"ragot"-în fond, există locutori şi locutori, aşa cum există locatari şi locatari! Generalizarea ascunde, ca de obicei, o varietate de nuanţe - or, în acest caz, tocmai nuanţele ne interesează: şi poate că aparenta ambiguitate a termenului - "bîrfă" în limba română (mai există şi cuvintele "clevetire"/"cleveteală"!) trebuie privită, dimpotrivă, ca o dovadă subtilă a faptului că nu se poate face, altfel decît pur teoretic, un** distinguo **între "bîrfa bună" şi cea "rea"... Dar dacă bîrfa este, aşa cum afirmă prof. Brémond, semnul unei agregări sociale la nivel de grup, este poate interesant de studiat de ce, în perimetrul românesc, ea are mai ales o conotaţie peiorativă? Cu alte cuvinte, de ce "bîrfa rea" ocultează constant, în accepţia obişnuită, celălalt sens (virtual)? Majoritatea celor interogaţi de noi în acest număr sînt de acord că a bîrfi este profund omenesc: de ce, atunci, marginalizarea bîrfei, aruncarea ei în bolgiile clevetelilor?... Nu este cumva chiar semnul unei culpabilizări profunde, cu substrat ideologic? Ideea că "vorbitul la coadă" este subversiv, că - prin extensie - orice bîrfă (a se citi: relatare, inevitabil "variaţiune" colorată personal), abătîndu-se de la norma "adevărului unic", trebuie înfierată?... O înfierare a** individualului, **în fond.**

De aici şi pînă la manipularea prin zvonuri nu e decît un pas; pînă la calomnie, încă unul... Pasul ar fi şi acela de la oralitate la literă. Să încercăm a le descifra. (A.L.Ş.)

Bîrfă, bîrfeală, bîrfelnic şi aşa mai departe

Aproape ca orice pagină de poezie, pagina de dicţionar declanşează infinite reverii sau, doar, simple asociaţii de idei. Căci, pornind pe drumul imprevizibil al arheologiei semantice, (re)descoperim destul de repede cum interesul lingvistic, pivot al cercetării, are, sub presiunea evidenţei, înţelepciunea de a îngădui nu numai concluzii de strictă specialitate ci şi accesul spre orizonturi care se pierd pe neaşteptate în depărtări.

Iată, **bîrfă,** cuvînt ce nu pare decis să opteze pentru un loc fix pe scala de înţelesuri străjuită, la un capăt, de **tacla, taifas, sporovăială...** şi, la alt capăt, de **calomnie, denigrare, ponegrire...** Este el echidistant faţă de aceste extreme? Uzul limbii răspunde că nu, la fel dicţionarele din ultima sută de ani ca şi atestările documentare ce coboară pînă spre mijlocul secolului al XVII-lea. O hartă semantică de mare mobilitate, acceptînd, ca pe un lucru de la sine înţeles, existenţa contrariilor. Pe de o parte, astfel, plăcerea pură de a vorbi, ce tinde să se transforme într-o adevărată cruciadă vizînd stăpînirea lumii prin cuvînt, o persistentă atracţie a oralităţii, echivalînd cu expunerea "la vedere" a tuturor detaliilor, cît de nesemnificative, o atracţie a conversaţiei, deci, în care celălalt este privit cu înţelegere şi îngăduinţă, opiniile lui fiind, dacă nu acceptate integral, măcar aşteptate cu interes şi curtoazie. Eul nu se estompează, el face un politicos pas înapoi, respectul faţă de celălalt impunîndu-se. Pe de altă parte, însă, pornind tot de la **bîrfă,** dar schimbînd unghiul de vedere, descoperim o comunicare întemeiată pe agresivitate, în care actul vorbirii devine cu mult mai puţin important decît scopul (gîndul) ascuns vizînd demolarea celuilalt, un celălalt căruia nu i se recunosc nici măcar meritele indiscutabile. Un război purtat fără urmă de fair-play, împotriva persoanelor iar nu a principiilor sau ideilor, un război în care probele trucate, inventate, mincinoase sînt armele preferate. Toleranţa lasă loc urii, utopia gratuităţii e pulverizată de jocul dur al intereselor, binele tinde a fi asfixiat de domnia răului.

Şi **bîrfa?** Textele consemnează ambele accepţiuni, aşa încît, aflat parcă sub semnul unei fatalităţi oximoronice, cuvîntul devine încă mai interesant. În **Îndreptarea legii** (1652), sensul e mai aproape de **pălăvrăgeală:** "Bîrfesc unii nebuni şi zic că multe trupure ale oamenilor deaca... le îngroapă în pămînt, ele nu putrezesc". Treizeci de ani mai tîrziu, Dosoftei îl îndreaptă spre blasfemie: "şi altor eretici... carii bîrfia hulenie asupra Domnului". Nu altfel va gîndi, în martie 1992, părintele profesor Dumitru Stăniloae, în ultima zi a convorbirilor cu Sorin Dumitrescu: "**S.D.** - Dar spuneţi-mi un lucru, părinte, o întrebare, o iscodire: sînt cei doi versanţi, cei doi adversari, cele două tabere: unul este Hristos, care e iubire, şi celălalt este Antihristul, care este inteligenţă rea, inteligenţă delirantă... **Pr.D.S.** - Bîrfitoare, cum şi diavolul este bîrfă".

Persistent s-a dovedit şi primul înţeles menţionat, numai că, şi din nou apelăm la litera dicţionarelor, modernii nu-l mai plasează în prim plan, schimbarea de optică semnalînd, mai mult ca sigur, la nivel lingvistic, o schimbare de mentalitate. Proba o constituie **Dicţionarul limbii române** iniţiat de Academie (Bucureşti, 1907, tom I, fascicolul I, p.499) unde **a flecări, a-i umbla cuiva gura, a spune verzi şi uscate, a vorbi nimicuri** sînt considerate sensuri "învechite", în timp ce "înţelesul actual" este recunoscut în **a vorbi de rău pe cineva, a spune despre cineva lucruri rele şi neadevărate, a cleveti, a calomnia, a defăima, a huli, a cîrti, a critica.** Dicţionarele ce vor urma acceptă, toate, această teză, adoptînd, în consecinţă, noua ierarhie semantică: 1. **a (se) vorbi de rău, a (se) ponegri, a (se) defăima.** 2. **a flecări, a îndruga verzi şi uscate** (**DEX,** Bucureşti, 1975, p.88).

Faptul că în acest secol, în secolul nostru, **defăimarea** învinge **sporovăiala** are darul să pună pe gînduri nu doar pe lingvişti. Caragiale este, la rîndul său, neliniştit. Şi ce altceva decît o încrîncenată acţiune de apărare a sensului "învechit" faţă de cel "actual" (**Momentele** apar cu 6 ani înaintea **Dicţionarului** Academiei) sînt şi multe dintre prozele sale scurte, confine acelei specii literare cultivată în Anglia începutului de secol XIX, specie numită **gossiping** (echivalent: eseu conversaţional uşor). **Gossiping,** derivat din **gossip** (**bavardage, pălăvrăgeală,** prin extensie **bîrfă**).

Să fie încăpăţînarea cu care Caragiale se împotriveşte alunecării **pălăvrăgelii** spre **calomnie** simplu gest retoric menit să acrediteze semnificaţia concordiei finale atît de caracteristică registrului comic? Mai mult ca sigur, nu. Pentru că nu e greu să întrezărim dincolo de această normă literară o nobilă normă comportamentală, loc comun al Europei civilizate, regăsită şi la noi, între alţii, de Constantin Noica în preceptul etic implicat lui **se cade - nu se cade,** "blajina intransigenţă" a celui din urmă fiind, în fapt, "necruţătoare". "E o subtilă prezenţă spirituală a comunităţii naţionale, care te investeşte sau te destituie fără drept de apel. E ochiul celuilalt, al conştiinţei tale bune".

"Necruţător" va fi şi Caragiale de cîte ori tentaţia defăimării tulbură apele destinsei conversaţii şi, dat fiind gravitatea chestiunii, ea revine deseori în lumea **Momentelor.**

La început, şi personajele şi naratorul recunosc că a vorbi reprezintă nu numai o necesitate, ci şi o mare bucurie. "Domnul Mache şade la o masă în berărie şi aşteaptă să pice vreun amic; e vesel şi are poftă de conversaţie" (**Amici**). "Mărturisesc drept.... Am mare slăbiciune de ceea ce francezul numeşte **la causerie** şi de aceea frecventez bucuros cercurile **mondains.** Îmi place adică, pe româneşte, să stau de vorbă cu damele din lumea mare. Găsesc în conversaţia lor mult mai multă graţie decît în conversaţia bărbaţilor. Femeile ştiu să spună o mie şi o sută de nimicuri într-un mod mult mai interesant decît spun bărbaţii lucrurile cele mai serioase" (**Five o'clock**). "Stau în faţa unui local de noapte, o mică berărie, şi fiindcă am poftă de vorbă, aştept, nu cumva o pica vreun alt bucureştean iubitor ca mine de aer curat" (**Situaţiunea**). "Şi amîndoi intră în berărie... Aici, se-ntîmplă să găsească o sumă de colegi, cari le fac loc la masa lor strîngîndu-se cît se poate. Colegii urmează o discuţiune foarte animată" (**O lacună...**). Tîrziu de tot în noapte trei vechi prieteni stau de vorbă într-o berărie - despre ce?... Ei! despre ce pot sta de vorbă trei români aşa de tîrziu?... despre politică, fără-ndoială" (**Cam tîrziu...**).

Odată declanşată, conversaţia înaintează vertiginos şi, incapabili să i se sustragă, dimpotrivă, fericiţi a se abandona în voia cuvintelor, protagoniştii sfîrşesc prin a deveni victime (inocente, desigur) ale propriei plăceri sau, poate, vocaţii. Dar, pentru că informaţiile, părerile, simplele zvonuri se acumulează în cascadă, după binecunoscutul procedeu bergsonian al "bulgărelui de zăpadă", şi scapă, cu voioasă perfidie, controlului public, tensiunea latentă în orice confruntare verbală se face tot mai vizibilă, clătinînd chietudinile iniţiale. Scriitorul sesizează pericolul şi intră imediat în alertă, înarmat, evident, cu mijloacele şi convenţiile literarului. În unele cazuri, el oferă soluţia inofensivă a finalului deschis, ca în **Situaţiunea, O lacună...., Cam tîrziu...,** unde textul are, inevitabil, un sfîrşit, dar cum personajele nu prea acceptă rigoarea unei asemenea bariere, nu le rămîne decît să ne surîdă complice, asigurîndu-ne că sporovăiala are şanse de a continua mai departe. În alte cazuri, observînd că plăcerea de a vorbi riscă să devieze în plăcerea de a vorbi de rău (**CFR, Amici, Five o'clock**), Caragiale exploatează efectul comic izvorît, cum prevăzuse Kant, din "brusca prefacere a unei aşteptări încordate în nimic": rostogolirea verbală este anulată prin demascarea precarităţii ei. În sfîrşit, atunci cînd pălăvrăgeala ameninţă să încalce buna măsură (ca în **Ultima oră!...**), naratorul ia hotărîrea să intre el însuşi în joc, expulzînd conversaţia "reală" în invenţie.

Tentativele de calomnie sau exagerăţiunea aberantă sînt, astfel, cenzurate cu elegantă decizie iar conversaţia de dragul conversaţiei triumfă. Odată cu ea, procedeele ce-i asigură seducţie şi spre care noi, cei de azi, avem destule motive să privim cu nostalgie.

Antoaneta TĂNĂSESCU

Aduse cu poşta

Stimate domnule Pleşu,

Rândurile* de faţă vor să exprime o oarecare nemulţumire pe care mi-a provocat-o parcurgerea numărului din **Dilema** dedicat **Mitocanului.** Precizez de la început: din moment ce îl citesc înseamnă că ziarul îmi place - n-are rost osteneala de a scrie la o publicaţie care te lasă rece. În fond - dacă înţeleg eu bine - asta v-aţi şi propus: să scormoniţi prin opinii cât mai diverse. De aici pleacă şi critica mea - de data asta nu aţi scormonit suficient de adânc. Fără a fi un profesionist în ştiinţe sociale (ceea ce mulţi dintre colaboratorii dumneavoastră sunt) am rămas puţin surprins de uniformitatea ideilor expuse, uniformitate pe care doar strălucirea stilului (acolo unde e cazul!) o mai sparge. Verva sclipitoare a unor articole te poate face să nu observi că încercarea de a caracteriza mitocanul se reduce la încadrarea lui într-o tipologie cam rigidă, care nu ia în considerare deloc relativitatea valorilor în societăţi, straturi sociale, epoci diferite. Sigur că relativitatea aceasta nu e absolută, dar a pleca de la premisa că valorile sunt neschimbătoare în cele mai mici amănunte (şi de multe ori ideile mari se joacă la nivelul amănuntelor) duce la a da buzna ca elefanţii în magazinul de porţelanuri. Teoretic, definiţiile ţin, dar încercaţi să le confruntaţi cu cazul individual - credeţi că va predomina exemplul sau contraexemplul? Am dubii mari că "mitocan" înseamnă exact acelaşi lucru pe holurile Universităţii şi într-un sat românesc, în sec.XIX, duminica la horă. Există tabu-uri comune dar şi diferenţe. Ceea ce în primul caz ar fi un exemplu de mitocan "agăţând" o studentă, în cel de-al doilea, copiind gesturile, ar fi ceva absolut natural: simultan joc (semi)erotic şi competiţie pentru prestigiu social în cadrul generaţiei tinere. Invers: o abordare banală cu o întrebare, cu solicitarea unei informaţii ar fi taxată în "mediul rural" (categorie ideală - a se lua ca o simplificare de limbaj) ca impertinenţă sau chiar agresiune. Pentru cine reuşeşte să iasă din schema zaharisită a ţăranului bun, frumos, moral etc. e uşor de văzut că în sat anumite accente vestimentare, de comportament şi de limbaj de maximă valoare şi prestigiu ajung mai târziu apanajul mitocanului, accesorii kitsch. Adică îşi schimbă valoarea. Este un exemplu destul de simplu (admit că l-am simpificat eu mai mult decât era cazul, poate). Există însă fenomene fascinante, de o complexitate incredibilă la prima vedere, care se produc la contactul între două medii culturale mai mult sau mai puţin diferite - proces numit în general "aculturaţie". Spaţiul unei asemenea aculturaţii este după părerea mea şi "mahalaua", foarte puţin studiată (la noi!) în mod serios, din păcate. A tropăi - lipind etichete în stânga şi-n dreapta - printr-o lume cu valori fluide şi sincretice poate fi atrăgător cu un anume ton şi de la o anume altitudine presupusă, dar estompează caracterul dilematic al strategiei ziarului dumneavoastră** (Dilema care vine din acumularea ideilor fiind înlocuită cu dilema care vine din lipsa lor - vezi cazul C.Ţîrlea, un bun exemplu de căutător perpetuu şi infatigabil al ideilor care, de rebele ce sunt, nu se lasă deloc prinse.)

Nu pledez pentru mitocănie, sper că e clar, dar cred că aţi chinuit prea mult noţiunea - până s-a lărgit de tot şi a devenit un fel de paraşută care acoperă (aproape) orice. În fond ceea ce vă cer e un pic de precizie în privinţa obiectului la care vă referiţi (atât de frumos, uneori!) şi un pic de cenzură a avântului vituperant al condeiului. Păstraţi eleganţa, domnilor, dar daţi-mi ceva mai mult conţinut!

Sorin IONIŢĂ
(Filosofie anul II, Bucureşti)

---

* V-am observat inapetenţa pentru "â" şi "sunt", dar eu sunt un biet student trăitor din bursă, care nu se poate expune riscului amendei Académiei.

** Paranteza e "rea", se poate sări. De-altfel în cultura română orice referire critică la un nume e mitocănească. Ori nu dai nume şi atunci înjuri cât vrei, ori dai nume, dar diluezi reproşurile (în doze homeopatice) în apă de trandafiri. Că nu ştii niciodată cum devine de se leagă situaţiunea... Noi ăştia, care încă batem (pe afară) la porţile ei ("culturii române"), ne mai permitem libertăţi, până ce vom gusta, la rândul nostru, aerul Olimpului.

"Noi, tracii" – din Senegal

Redacţia noastră i-a adresat domnului Mircea Iorgulescu un set de întrebări care ar putea constitui tot atîtea dileme ale cititorilor, ale lumii româneşti de azi. Reproducem, în continuare, răspunsurile domniei sale în a căror formulare publicul va regăsi, sperăm, reflecţii asupra propriilor incertitudini. Cît despre întrebări, ele pot fi cu uşurinţă deduse.

America nu a fost descoperită de Columb în 1492, ci de Bakari al II-lea, în 1312. Cum, nu ştiţi cine a fost Bakari al II-lea?! A fost un mare împărat, împăratul imperiului Mali. Acest imperiu fusese întemeiat de triburile de vînători, pe la 1222-1223. Un secol mai tîrziu, împăratul în exerciţiu Bakari al II-lea a plecat pe (sau peste) ocean, în fruntea unei flote de 2000 de pirogi. Nu s-a mai întors vreodată, s-au întors, în schimb, porumbeii călători pe care îi luase cu el. Dovadă că Bakari al II-lea ajunsese în America. Înaintea lui Columb; căruia, de altfel, pare-se, ideea de a călători spre Lumea Nouă i-ar fi venit după ce auzise, cu prilejul unei călătorii făcute pe coasta vestică a Africii, de zvonurile despre plimbările localnicilor dincolo de ocean. Oricum, există un timbru senegalez pe care figurează Bakari al II-lea, "adevăratul" descoperitor al Americii. Acest timbru a fost editat... cu ocazia împlinirii a 500 de ani de la călătoria lui Columb.

Şi, de fapt, nici Bakari al II-lea nu a fost cel dintîi. Marinarii vest-africani călătoreau şi călătoriseră către Lumea Nouă încă de prin anii 2000 - 800 înainte de era noastră. Ei ajunseseră în Mexic, unde au întemeiat civilizaţia olmecă. "Nici o migraţie, fie ea asiatică, fie europeană, nu a marcat istoria Lumii Noi într-o manieră atît de semnificativă" - susţine cercetătorul senegalez Pathé Diagne, care, după ce a predat la universităţile Cornell şi Harvard, conduce astăzi o Asociaţie Internaţională pentru Festivalul Panafrican al Artelor şi Culturilor. Pathé Diagne a reuşit, de altfel, să obţină de la guvernul senegalez bani pentru finanţarea unei expediţii peste ocean, cu patru pirogi "cum a făcut Bakari al II-lea". Eventuala reuşită a traversării Atlanticului va fi socotită proba definitivă a întîietăţii lui Bakari al II-lea.

DESPRE pirogile transoceanice şi despre impostura lui Columb, despre originea negro-africană a civilizaţiei olmece (uriaşele capete sculptate, piramidele în trepte, scrierea), ca şi despre alte "protocronii" negro-africane, se scrie într-un articol publicat la sfîrşitul lunii aprilie de săptămînalul parizian "Le Nouvel Observateur". Articolul este intitulat "Viziunea neagră a istoriei" şi prezintă, într-o manieră sobră, cîteva dintre principalele întîietăţi negro-africane revendicate de diverşi cercetători şi susţinute, adesea, de oficialităţi.

Spre exemplu, civilizaţia egipteană a fost inventată de negri, iar toate marile mituri egiptene pot fi regăsite, "ÎN FORMA LOR ORIGINALĂ", în Nigeria, în Benin, în Coasta de Fildeş. Faraonii erau, de altminteri, negri. La rîndul lor, egiptenii au colonizat Grecia, aşa încît cultura europeană "clasică" este indubitabil de origine negro-africană (această teorie este expusă într-o carte intitulată, desluşit, "Atena Neagră" - "Black Athena").

De altfel, susţin partizanii acestor teorii, marinarii negro-africani au ajuns, în călătoriile lor, pînă în Irlanda.

Teza după care Egiptul antic este o creaţie negro-africană a fost susţinută începînd de prin anii '50 de un şeic din Senegal, Anta Diop, al cărui nume este purtat astăzi de Universitatea din Dakar. Autorul lucrării "Black Athena" predă în Statele Unite, la Universitatea Cornell. Tot în Statele Unite a fost publicată o lucrare colectivă, "Black Women in Antiquity" coordonată de Ivan Van Sertima. Între alte "femei negre" celebre din Antichitate este pomenită şi Cleopatra, demonstrîndu-se că în realitate era negresă. Cu trei argumente: 1. un citat (fals) din "Faptele apostolilor"; 2. o menţiune din piesa lui Shakespeare, "Antoniu şi Cleopatra", după care ea ar fi fost "oacheşă"; 3. un portret pe care i l-a făcut un pictor negru în secolul nostru.

În articolul din "Le Nouvel Observateur" se mai menţionează că orice rezervă critică făcută de specialişti acestor teze este socotită de partizanii protocroniilor negro-africane drept o expresie a "complotului alb" şi a aroganţei culturale a Europeanului. "Asta nu e istorie, e psihoterapie!" - a afirmat un cercetător de la Muzeul Omului; imparţial, autorul articolului precizează însă că este vorba de un cercetător **alb.**

...În nr. 15 (9-15 aprilie) al săptămînalului bucureştean "Naţiunea" ("foaie a spiritului românesc de pretutindeni"), editat de Uniunea "Vatra Românească", găsesc, la rubrica "reviste noi", recenzia primului număr al publicaţiei "GETICA", apărută la Bucureşti la editura **Gândirea.** Cel dintîi studiu din noua revistă, fiindcă este o revistă de "studii", se cheamă - scrie "Naţiunea" -"FRANŢA A FOST ROMÂNOFONĂ!". Acest studiu, demonstrează.... dar, mai bine, iată ce spune chiar "Naţiunea": "«Franţa românofonă» este şi el un studiu neortodox, probînd, cu mulţime de argumente, faptul că Franţa veche, dinainte de evul de mijloc şi pînă în adâncurile sale istorice, ar fi vorbit româna veche. Că «România este vatra a ceea ce am numit vechea Europă, o entitate culturală cuprinsă între 6500 - 3500 î.e.n., axată pe o societate matriarhală, teocratică, paşnică, iubitoare şi creatore de artă, care a precedat societăţile indo-europenizate patriarhale, de luptători, din epocile bronzului şi fierului» (citat după Marija Gimbutas, **Civilizaţie şi cultură,** Ed. Meridiane, 1989). După cum se susţine şi ideea (certificată şi de descoperirile cretane!) că «această străveche civilizaţie europeană precede cu câteva milenii pe cea sumeriană», iar «studii documentate, profesori fără reproş de la Universitatea Cambridge arată că indo-iranienii provin din leagănul primar al arienilor situaţi în Spaţiul Carpatic, de unde au roit în jur de anul 2500, **evident, cu limba comună vorbită acasă»**".

SE CONTUREAZĂ, oare, un conflict de mîndrie şi întîietate între "noi, tracii", vatră a culturilor şi civilizaţiilor, şi partizanii protocroniilor negro-africane? A fost Atena "neagră" sau a fost "tracică"? Sînt oare strămoşii lui Bakari al II-lea urmaşii celor care "au roit" din "Spaţiul Carpatic" ori, dimpotrivă, în acest spaţiu s-a ajuns cu pirogile dinspre Africa şi "roirea" a fost ulterioară?!

Protocronismul protocronismelor, totul e, vai, protocronism...

Mircea IORGULESCU

© E. Tănjală

Patologie totalitară (II)

Intelectualul de tip nou a cărui fişă clinică o anunţam în numărul trecut abordează faptul de cultură cu o solemnitate superstiţioasă. El citeşte ca la cincisprezece ani, pentru a culege citate şi se simte obligat să decoreze numele tuturor autorilor invocaţi cu epitete tandre, respectuoase sau triumfale, după cum i se pare că este cazul. Aşa se face că, răsfoind **Lumea în gîndire** (sursa simptomatologiei pe care încercăm să o schiţăm), întîlnim nu pur şi simplu mari figuri literare şi filosofice ci o galerie de bibelouri fardate gros, năclăite într-o retorică servilă cînd nu e vertiginos elucubrantă. Unele "ornamente" au aerul sfios şi nătîng al amabilităţii de circumstanţă: La Fontaine devine "elevatul La Fontaine", Arghezi - "neobositul Arghezi", Sofocle - "unicul Sofocle". O soluţie frecvent adoptată e platitudinea indicativă: "italianul G.Papini", "iluministul Diderot", "renascentistul Machiavelli", "originalul american Mark Twain". La limită, se recurge la stupori şcolare ("vestitul B.Pascal") sau la colocvialităţi duioase ("bătrînul Eschil"). Mai există şi varianta reţinut patriotică ("Gala Galaction al nostru"), cea sentimentală ("neuitatul Ibsen"), sau aceea a admiraţiei analitice: "scăpărătorul Călinescu", "savurosul Caragiale". Toate acestea, însă, sînt încă digerabile la nivelul banalităţii ceremonioase. Dar, încet-încet, lucrurile alunecă spre neliniştitoare originalităţi. Nu pricepi, de pildă, pe ce se bazează calificative de tipul: "meticulosul R. Martin du Gard", "sarcasticul Romain Rolland", "mult prea certatul cu fericirea T.Arghezi" sau "cumpătatul Horaţius". Iar cînd dai peste "nederanjabilul Caragiale", imaginea tradiţională a lumii începe să se tulbure... Faţă de asemenea năucitoare asocieri, formule ca "subtilul şi inteligentul La Bruyère", sau chiar "scrupulosul La Bruyère" (e drept, undeva se vorbeşte şi de "scrupulosul Lăncrănjan") - par culme ale bunei cuviinţe. Cînd e vorba de femei, intelectualul "nostru" devine galant: "fermecătoarea George Sand", "ultrasensibila George Sand". Emoţionante - prin inocenţă - sînt, pe de altă parte, unele descoperiri comunicate cititorului pompos şi totuşi confidenţial ca nişte "secrete de breaslă": "marele jurist grec, autor de cunoscute legi, Solon", "originalul poet şi filosof T.Lucretius Carus", "prozatorul de real talent Tacitus" (se remarcă tonul protector, aspectul de încurajare didactică al formulei), "scriitorul de probat talent George Bălăiţă", "criticul de înaltă talie G.Ibrăileanu", "cunoscutul cugetător grec Democrit", "talentatul scriitor român Ion Ghica". Survin, fireşte, şi unele crize de inspiraţie. La un moment dat, Romain Rolland pare recalcitrant la orice caracterizare. Nu-ţi rămîne decît să-l semnalezi ca pe "compatriotul lui Robespierre", lăsîndu-l pe cititor să găsească sensul acestei apropieri. Michel de Montaigne este "ctitorul atîtor cugetări", Th.Dreiser este "unul dintre marii maeştri ai Cetăţii talentului", Delavrancea e "marele bărbat al condeielor române", iar Bertrand Russel - "marele stejar al filosofiei engleze". Printre atîtea celebrităţi îşi face loc şi Nicolae Ceauşescu, recomandat ca "un distins bărbat al ţării". Entuziasmul provoacă, adesea, hiperbole ameţitoare. H.Sienkiewicz e cineva "care avea să răscolească lumea cu lucrări de geniu". Ion Dodu Bălan "caută totdeauna lama adevărului (!) în nevăzutul lucrurilor". Dumitru Popescu, "în maniera sa sobră şi reţinută", merge şi el pînă la "lama adevărului". Mai rezervat se comportă autorul **Lumii în gîndire** cu Nicolae Iorga: "Cu toată afecţiunea pentru tot ce ne-a lăsat Nicolae Iorga, nu pot să-i subscriu (sic!) părerii că...". În alt loc, Iorga e obiectul unor fine disjuncţii ierarhice: el e "**decan** al cugetărilor şi aforismelor româneşti", dar "**rector** al celor istorice". George Călinescu beneficiază de apelative impenetrabile: e "maurul literaturii noastre", sau "mare chirurg în cultura românească". Dar e mai mult decît atît: e "un suflet infinit într-un corp delimitat". Voltaire e "demiurgul ironiei iluministe". Secretul lui constă în faptul că "din filosofie s-a născut, cu ironie s-a hrănit şi cu persiflare s-a impus". Portretistica practicată de ingeniosul nostru pacient atinge, pe alocuri, demnitatea enigmei: cine e "profesoara pe spaţii largi ale cetăţii literelor"? Zoe Dumitrescu-Buşulenga. Cine e "discretul om de simţ adînc prelungit în spaţii şi psihologii mitologice"? Octavian Paler. Şi, mai ales, cine e "filosoful pe care nu ştiu ce resort mă îndeamnă a-l asemui atît cu Descartes din cultura mondială, cît şi cu D.D.Roşca din cea românească"? Cine altul decît Dumitru Ghişe?

Înconjurat de atîtea fantoşe în deghizament de paradă, intelectualul de tip nou e, în sfîrşit, pregătit să-şi etaleze dexterităţile: va selecţiona citate edificatoare, le va comenta iluminat (şi, nu o dată, sibilinic) şi, în cele din urmă, va elabora el însuşi ample cugetări memorabile, hrană spirituală pentru cei flămînzi, din prea plinul obnubilării sale. Cîteva mostre în numărul viitor.

Andrei PLEŞU

Bîrfe despre bîrfă

Invitaţi:

Mircea TOMA (cercetător la Institutul de Psihologie al Academie Române, bîrfitor la "Academia Caţavencu")

Irina NICOLAU (coordonator al Secţiei Sinteze şi Acţiune Culturală, Muzeul Ţăranului Român)

Călin MIHĂILESCU (visiting professor, University of Western Ontario, London, Canada)

Florin IARU (scriitor)

Ce şi cum e bîrfa?

Bogdan Ghiu: - Vă place să bîrfiţi?

Mircea Toma: - Întreabă-mă dacă îmi place să mănînc! Bîrfa, ca şi mîncarea, e mai mult decît plăcere; e o nevoie fiziologică.

Irina Nicolau: - Şi mie îmi place foarte mult să bîrfesc, şi mă contrariază să constat că există mulţi oameni cărora nu le place chiar deloc, care nu au organ pentru aşa ceva. Mă mir cum trăiesc!

Bogdan Ghiu: - De ce crezi că nu le place?

Irina Nicolau: - Cred că le lipseşte dimensiunea senzualului şi a voluptăţii, pentru că bîrfa este o voluptate. Eu cred că numai omul bîrfeşte; animalele pot comunica în diferite forme, dar nu bîrfesc.

Bogdan Ghiu: - Ce fel de comunicare vi se pare a fi bîrfa? Ce conţinuturi se colportează prin bîrfă?

Călin Mihăilescu: - Ca situaţie de comunicare, bîrfa este foarte interesantă. Este, probabil, singura formă de comunicare ce are nevoie de trei persoane. Nu poţi bîrfi despre **ceva,** trebuie să bîrfeşti despre **cineva, pe** cineva. Pentru a bîrfi este nevoie de un al treilea, care trebuie să fie absent, altfel bîrfa devine metaforică. Bîrfa este o formă de democraţie care decade. Iniţial, individul despre care bîrfeşti este considerat oarecum egal cu tine şi cu cel împreună cu care îl bîrfeşti. Bîrfa e totdeauna o cădere în valoare, o scădere a individului absent. De aceea, faţă de toate celelalte situaţii de comunicare, în care referinţa la o a treia entitate e mai mult sau mai puţin necesară, bîrfa cere neapărat trei parteneri. Din punctul acesta de vedere, în rai probabil nu s-a bîrfit decît, cel mult, în ultimul moment. Bîrfa s-a născut pe pămînt.

Bogdan Ghiu: - Deci este o comunicare ce se sustrage dintr-un circuit mai larg, o comunicare privată, secretă chiar. Eu cred că bîrfa are darul de a crea, în mod retroactiv, prin false dezvăluiri, false secrete. În mod normal, conţinuturile despre care se bîrfeşte nu au nici un motiv de a fi ţinute ascunse şi, deci, de a fi "dezvăluite": sînt mai mult sau mai puţin normale, dar necunoscute, neaduse la cunoştinţa celor mai mult sau mai puţin interesaţi. Dar curioşi sîntem cu toţii, şi tot în mod natural. Ce poate face, deci, obiectul unei bîrfe? Se poate bîrfi despre absolut orice?

Călin Mihăilescu: - Bîrfa e universală. Totul poate fi bîrfit, cu condiţia să fie personalizat. Bîrfa nu poate apărea înainte de disocierea, în formarea limbajului, dintre esoteric şi exoteric. Se poate spune că bîrfa este esoterizare **ad hoc.**

Mircea Toma: - În general, conţinutul bîrfei este aspiraţia. Bîrfesc, de obicei, despre lucruri care nu îmi sînt accesibile, dar la care aş dori să am acces. Lucrurile publice, la care pot avea, în felul meu, acces, nu devin subiect de bîrfă. Zonele private, rezervate, şi imixtiunea în acele locuri inaccesibile, în care cel pe care îl bîrfesc pare a se simţi atît de bine, devin subiect de bîrfă. Bîrfa nu este numai **despre.** Bîrfa permite proiecţie - asta îi dă marea voluptate. Ea îmi permite să adaug de la mine, să contribui cu imaginaţie proprie.

Irina Nicolau: - Ea este şi un drenaj. Mă face să scap de tot felul de fantasme şi obsesii. Profit de cel pe care îl bîrfesc, care este absent, pentru a proiecta asupra lui lucruri greu de mărturisit în mod direct. De aceea este sexul una din temele preferate de bîrfă.

Mircea Toma: - Dar nota comună e zona care nu îmi este accesibilă. De aceea, cei mai mari bîrfitori sînt băbuţele. Bîrfa noastră tradiţională începe la ţară, la portiţă, cu băbuţele care îşi ţin mîna la gură, ca să nu scape secretul. Bîrfa presupune o condiţie de spectator, de marginal, de exclus. Fără regretul de a nu putea lua parte nu există bîrfă.

Bîrfă şi comunicare

Irina Nicolau: - Prin bîrfă are loc o iscodire a părţii nevăzute a socialului. Din punctul acesta de vedere, între sat şi oraş există o mare diferenţă. Viaţa la sat permite o vedere mai cuprinzătoare asupra fiecărui individ în parte. În sat se bîrfeşte mai puţin şi mai altfel. Acolo, bîrfa este mult mai omogenă: ce se bîrfeşte află toată lumea, iar bîrfa devine un fel de adevăr secund al întregii comunităţi, care, în mod cu totul interesant, e divulgat public şi manifest de cîteva ori pe an prin ceea ce purta numele de "strigări peste sat". Tinerii erau cei care făceau aceste "demascări". În felul acesta, bîrfa, care băltea omogen, devenea brusc un fapt public.

Oraşul funcţionează diferit. El este o grupare de grupuri comunitare, deci se bîrfeşte pe clanuri, ceea ce modifică bîrfa. Ea devine mai săracă, dar mai eficientă. Este mai incisivă decît la sat, unde are o oarecare inocenţă. La sat, bîrfa creştea foarte rar dintr-o minciună. Se baza întotdeauna pe ceva real, după principiul "nu iese fum fără foc". În vreme ce, la oraş, fantasmele şi frustrările au o pondere mai mare.

Călin Mihăilescu: - Pe de altă parte, într-o dialectică a societăţii orale există posibilităţi de fantazare oferite de alte coduri, ce constituie contrapărţi ale bîrfei. Noi asociem bîrfa cu comunicarea orală, dar dacă ne gîndim la culmi de bîrfire scrisă, cum ar fi, de pildă, **Legăturile periculoase** de Laclos, vom observa că bîrfa - în special aceea din secolul XVIII francez - tinde către un rearanjament social şi are întotdeauna urmări practice. Însă modelul acesta, al bîrfei scrise, a apărut tîrziu la noi.

Irina Nicolau: - Eu cred că putem aduce în discuţie şi atitudinea de a ricana, care este un fel de antecameră a bîrfei. Ricanatul se poate regăsi mult mai des în memorialistică, de exemplu. Bîrfa presupune, în schimb, un epic mai consistent.

Florin Iaru: - Majoritatea jurnalelor şi memoriile din perioada noastră interbelică - şi mă gîndesc în primul rînd la Goga, la Argetoianu - sînt numai bîrfă.

Călin Mihăilescu: - Mai există şi o altă tradiţie a bîrfei, mult mai veche, care vine de la bizantini, de la Procopius, de la ideea de a scrie o dublă istorie, idee care mai tîrziu s-a transferat în ideea de dublă contabilitate, care este marea bîrfă economică... La cronicarii munteni, bîrfa este regină. Aceasta poate din cauză că ei aveau conştiinţa că ceea ce scriiau nu era un act complet public, că trebuia ferit de ochiul turcului...

Bîrfă, calomnie, caricatură, cancan, zvon, banc

Bogdan Ghiu - Dacă tot am ajuns aici, mi-aţi putea spune numele unui scriitor român modern al cărui principiu de scriere a operelor ar putea fi identificat în zona bîrfei?

Florin Iaru: - Îmi vine automât în minte un extraordinar scriitor-bîrfitor, dar nu din spaţiul românesc: Céline. Ca mecanism psihologic, bîrfa este o neadaptare la lume şi o respingere în bloc a ei. De regulă, bîrfitorul reaşează, reface, rescrie lumea, dar pornind de la observaţii extrem de ascuţite. De cele mai multe ori, bîrfa e adevărată.

Irina Nicolau: - ... Spre deosebire de calomnie. Bîrfa este un fel de redresor care ajustează raporturile dintre oameni. E ceva care se produce pe orizontală, cu bătaie puţin spre sus. Rareori bîrfeşti un amărît.

Bogdan Ghiu: - Ea este în acelaşi timp o reducere a denivelărilor, o readucere în planul tău, o realiniere, dar o accedere a ta, imaginară, la un plan inaccesibil care se revelează brusc ca posibil.

Florin Iaru: - Uneori, bîrfa umanizează, are şi un caracter antimitic. Scrisul construieşte mituri, bîrfa le desacralizează. Amănuntele prozaice despre viaţa lui Eminescu, de pildă, nu sînt bîrfe, dar sînt resimţite nu de puţini ca o calomnie. Întrebarea e: adevărul e sau nu e bîrfă?

Bogdan Ghiu: - Eu am altă întrebare: bîrfa caricaturizează?

Irina Nicolau: - Eu văd caricatura ca pe o esenţializare a unor trăsături vizibile. Or, mie mi se pare că bîrfa vizează partea nevăzută a cuiva.

Bogdan Ghiu: - Bun. Cînd tinde această bîrfă, care ne face fericiţi pe toţi, să devină altceva? Unde se termină bîrfa şi încep calomnia, injuria etc.?

Florin Iaru: - Cînd realitatea este negată în mod intenţionat, cu bună-ştiinţă.

Bogdan Ghiu: Deci se poate spune că bîrfa e pozitivă, vizează cunoaşterea, punerea în circulaţie, în vreme ce calomnia neagă, vrea să anuleze.

Florin Iaru: Calomniezi pe cineva cînd ai în vedere distrugerea lui fizică sau morală. Calomnia are un scop precis, de distrugere, nu de coborîre sau de umanizare a unui personaj, precum bîrfa.

Bogdan Ghiu: - Dar creşte calomnia pe terenul bîrfei? Apoi, poate exista un soi paradoxal de bîrfă publică şi chiar scrisă, vehiculată prin presă? Trebuie să deosebim între **calomnie,** care urmăreşte excluderea, e anticomunitară, dar poate încerca să devină bîrfă, să treacă drept bîrfă, să profite de mecanismul "inocent", "benign" al acesteia, invadînd-o şi manipulînd-o, şi **bîrfa** propriu-zisă care, chiar dacă nu mai este privată, se referă la conţinuturi benigne, fireşti. Bîrfa rămîne, în acest sens, comunitară, caută să includă, să recupereze, să umple, nu să provoace o distanţă. Cred, însă, că va trebui să ne referim şi la **zvonuri.**

Mircea Toma: - Bîrfa rămîne bîrfă cîtă vreme circulă din om în om, prin contact direct. În momentul în care devine publică, bîrfa e anulată, se iese din ea. Calomnia e hipertrofie intenţionată. Bîrfa nu se referă în mod obligatoriu la lucruri rele, ci la lucruri secrete. Bîrfa e benignă. Faţă de ea, calomnia e o tumoră. Nimeni nu se poate supăra că este bîrfit.

Bogdan Ghiu: - Ba chiar dimpotrivă: trebuie să se bucure. Bîrfa e o dovadă de prestigiu, recunoaşterea unei diferenţe ce te caracterizează, a unei distanţe care s-a întîmplat să se instaleze.

Călin Mihăilescu: - Bîrfa mi se pare un lucru foarte subtil şi foarte fragil. Ea poate să dea foarte uşor în calomnie, şi atunci, dacă eu calomniez, nu am nevoie să calomniez **împreună cu** cineva anume pe altcineva, ci caut să îi fac părtaşi pe **toţi,** în mod nediferenţiat, şi mă reclam de la un adevăr universal. În timp ce bîrfa se referă la adevăruri particulare, iar dacă are ceva de-a face cu adevărul, este vorba de un adevăr local şi subînţeles. Calomnia are întotdeauna aspectul unui **tribunal** şi trimite la societate, în vreme ce bîrfa are un aspect mai mult privat şi trimite la o comunitate. Sigur, în principiu mă supăr mai mult dacă sînt calomniat decît dacă sînt bîrfit.

Bogdan Ghiu: - La bîrfă nu poţi reacţiona, la calomnie nu poţi să nu reacţionezi.

Irina Nicolau: - Dacă acceptăm că bîrfa circulă pe orizontală şi este comunitară, eu cred că un mediu de informare nu poate să bîrfească. Cînd nu calomniază, un ziar vehiculează cancanuri. **Cancan-ul** este un mod graţios de a-ţi arăta fundul de la distanţă, conform unor coduri care fac ca gestul respectiv să difere de o frustă punere a poalelor în cap.

Mircea Toma: - Bîrfa de ziar e selectivă. Nu se poate bîrfi decît despre

"S-o recunoaştem: atunci cînd deschizi ziarul, după ce te-ai asigurat că Anglia n-a declarat război şi nici n-a fost bombardată, la ce te uiţi mai întîi? Păi, la colţul cu bîrfe, bineînţeles!(...)

Bîrfa a ajuns într-o situaţie jalnică din cauza persoanelor care abuzează de ea. Persoana care strică bîrfa este cea care o aduce înapoi la urechile victimei.(...)

Atunci cînd citeşti în ziar despre un nenorocit care i-a făcut felul nevesti-si cu o lamă de ras, poţi fi sigur că nu era un bun bîrfitor. (...)

Bîrfa este creatoare. Toată arta se bazează pe bîrfă - adică, pe a observa şi a povesti."

W.H. AUDEN

persoane publice, care sînt date. Bîrfa tipărită este finalul, orgasmul bîrfei.

Florin Iaru: - Există ziare care ascund calomnia în bîrfă, nu îndrăznesc s-o declare, încearcă s-o facă să treacă drept bîrfă inocentă şi normală. Ziare care încearcă să acrediteze zvonul-drept bîrfă, ca să nu poată fi atacat.

Mircea Toma: - Bîrfa este sau nu zvon?

Irina Nicolau: - Zvonul este un mod de circulaţie al informaţiei.

Călin Mihăilescu: Zvonul e mişcare. Bîrfa e statică.

Florin Iaru: - Zvonul are o dezvoltare de tip **big bang**: creşte în cercuri concentrice. În vreme ce bîrfa are un circuit restrîns.

Irina Nicolau: - Din zvon, bîrfa îşi selectează informaţiile de care are nevoie.

Florin Iaru: - Bîrfa, de regulă, introduce prezumţia de vinovăţie.

Bogdan Ghiu: - Întemeiată nu atît pe conţinutul în sine, cît pe faptul ascunderii, presupus intenţionate, deci vinovate, a lui, de fapt pe necunoaşterea inerentă, firească. Nu toţi pot şti totul despre toţi. Dar şi-o doresc.

Florin Iaru: - Zvonul este tipic societăţilor închise, în care comunicarea este întreruptă. Zvonul este singurul mod în care societatea civilă luptă cu monopolul asupra informaţiei. În societatea românească de azi, zvonul este chiar mai puternic decît pînă în 1989, deşi, în mod normal, cantitatea de zvonuri ar fi trebuit să scadă.

Bogdan Ghiu: - Eu aş vedea aici un eşec, nu ştiu cît de specific nouă, al civilizaţiei scrisului de a-şi impune legi proprii, o infiltrare a scrisului de către mecanisme ale oralităţii. Mi se pare evident acest fapt, din moment ce sîntem siliţi să constatăm o proliferare a zvonurilor şi a bîrfelor în afara dar mai ales în interiorul presei scrise.

Florin Iaru: - În 1990, puterea cea mai mare au deţinut-o zvonul, bîrfa şi calomnia, o putere incomparabil mai mare decît aceea deţinută de presa scrisă, care atinsese, totuşi, tiraje de milioane.

Mircea Toma: - Zvonul e un proces, calomnia este un conţinut. Zvonul e favorizat de situaţii de presiune socială. Ameninţările iminente favorizează contactul între necunoscuţi, între persoane care de obicei nu comunică între ele.

Călin Mihăilescu: - Interesant e că discutăm despre zvonuri ca receptori, iar despre bîrfă ca producători.

Florin Iaru: - Noi căutăm un producător unic, localizabil, al zvonului, ca în cultura scrisă. Pe cînd zvonul e o aglomerare de informaţie măruntă. Fiecare contribuie la transformarea unei afirmaţii în zvon. Bancurile, de pildă, sînt un fel de bîrfe formalizate.

Bîrfă şi adevăr

Călin Mihăilescu: - Noi asociem scrisului o anumită stabilitate în timp, care s-a dovedit, mai ales de cînd cu civilizaţia imaginii, mai puţin sigură decît credeam. Asociem, de obicei, instabilitatea cu simulacre cum ar fi imaginea televizată, dar niciodată cu un text scris, care este mult mai stabil şi mult mai aproape de un adevăr, în accepţia lui veche. Stabilitatea aceasta a scrisului devine tot mai puţin credibilă, a rămas mai mult un factor arheologic. Importanţa pe care o au în România zvonurile se bazează şi pe deprecierea valorii de adevăr a cuvîntului scris, aşa cum a fost el scris zeci de ani în **Scînteia.** Noţiunea de **ştire** e dinamitată.

Florin Iaru: - Eu cred că, începînd cu sfîrşitul lui '89, a avut loc o răsturnare de mentalitate extraordinară. De unde pînă atunci exista credinţa că ziarul este minciuna pură, în mod automat bănuiala că puterea minte a dispărut ca prin farmec din conştiinţa cititorilor de ziare, s-a transformat în opusul ei.

Irina Nicolau: - Fiecare om nu crede decît în ziarul "lui", acela pe care îl citeşte. S-a trecut nu de la minciună la adevăr, ci de la minciună la o puzderie de adevăruri, cîte ziare există.

Florin Iaru: - Lumea continuă să

"Bîrfeala e începutul psihologismului. Bîrfeala este poarta prin care se intră pe poarta psihologismului şi moralismului. Operele memorialiştilor şi moraliştilor francezi sînt colecţii reuşite şi selectate din bîrfelile timpului.

Fără bîrfeală, nu se poate face psihologie şi nici morală.

Bîrfeala prezintă lansarea de ipoteze multiple, criticism, discernămînt, introspecţie".

Petre PANDREA

trăiască cu credinţa că adevărul este unul singur. O idee profund religioasă... Fiecare are adevărul lui pe care este în stare să jure. Fiecare îl crede unic.

Călin Mihăilescu: -Dacă există un adevăr logic care e unic, acela nu are nici o substanţă. Dacă există un adevăr al faptului, el devine din ce în ce mai puţin interesant în explicarea istorică. Ideea de adevăr, în genere, se relevă în demascarea minciunii celuilalt. Toată civilizaţia imaginii se bazează pe negarea faptului că un adevăr unic poate fi specificat sau are sens să vorbim despre el. Din acest punct de vedere, presa e necredibilă (uneori chiar incredibilă!). Presa nu se referă la realitatea ca atare, ci la imagini intermediare ale realităţii. Poate mai bine decît să ne interesăm de faptul în sine sau de interpretarea ce i se dă ar fi să ne uităm la partea pragmatică: ce vrei să faci cu ştirea respectivă, ce urmăreşti cu ea, cum intenţionezi să intri în relaţie cu ceilalţi?

Bîrfa şi înjurătura

Bogdan Ghiu: - Pe cine am putea noi, acum, care ne întîlnim pentru prima oară în această componenţă, să bîrfim în chip imediat? Ce ne-ar putea lega spontan la modul bîrfei? Care ar fi numitorul comun absent cel mai apropiat care ne-ar putea defini ca grup?

Florin Iaru: - Bîrfa presupune relaţii afective foarte puternice.

Bogdan Ghiu: - Dar nu se pot ele stabili tocmai bîrfind?

Irina Nicolau: - Nu putem bîrfi decît dacă nu ne propunem. Bîrfa e spontană şi se uită. Pentru bîrfă, apoi, trebuie să ai timp. Numai calomniile se ţin minte, devin chiar obsesive.

Bogdan Ghiu:-Bîrfa reuşeşte întotdeauna să se instaleze, dar începe printr-un gol, este un fel de salut. Bîrfa e drum, reface o relaţie, (re)stabileşte o legătură.

Călin Mihăilescu: -Bîrfa, fiind secretă, e ritualizată şi îi egalizează pe cei ce bîrfesc.

Mircea Toma: - Există, să nu uităm, o arhitectură a bîrfei. Ca şi o topologie a ei.

Florin Iaru: - Masa de cafenea. Mie nu-mi place să bîrfesc în picioare. Bîrfa necesită o mulţime de condiţii. Este plăcere.

Irina Nicolau: - Există chiar contexte programatic dedicate bîrfei: **vizita** de sfîrşit de secol XIX. Ce altceva puteai să faci într-o astfel de situaţie, decît să bîrfeşti pe un absent care, dacă intra pe uşă, începea să bîrfească despre un alt absent şi aşa mai departe?...

Călin Mihăilescu: - La noi, bîrfa mai este în legătură şi cu complexul sistem de înjurături, şi mai ales cu aceea fundamentală, prin care, vorba lui Alexandru Paleologu, îi interzici celuilalt nu numai dreptul de a vorbi, ci şi dreptul de a exista. Dar nu poţi bîrfi pe cineva după ce l-ai înjurat. Ca să-l bîrfeşti, trebuie să-l laşi - sau să-l faci - să existe, bîrfa procurînd chiar un surplus de fiinţă. Bîrfim, poate, şi ca să ne punem la adăpost de înjurături, care sînt neînchipuit de multe. Dar cum să bîrfească, de pildă, neamţul?

Irina Nicolau: - Cred că, într-adevăr, raportul bîrfă-înjurătură este foarte important. Cînd te saturi să tot bîrfeşti pe cineva, sfîrşeşti prin a-l înjura: "Ia mai dă-l...".

Florin Iaru: - În cazul bîrfei cu accente rele, bîrfitorul se enervează încetul cu încetul de propriile lui cuvinte, pentru că ar vrea, bîrfind, să distrugă, însă bîrfa dă viaţă. Din neputinţă, bîrfitorul ajunge să recurgă la înjurătură, pentru că intenţia lui de a nega prin intermediul bîrfei îi joacă feste.

Călin Mihăilescu: - Dacă se întîmplă ca acela care este bîrfit să îşi facă brusc apariţia, cel care îl bîrfea poate deveni, brusc, foarte prietenos: "A, tocmai despre tine vorbeam!".

Florin Iaru: - **Lache şi Mache.** Omul nu avea cu cine bîrfi. Şi atunci şi-a bîrfit prietenul chiar cu acel prieten.

"Există bîrfă la SRI?"

Călin Mihăilescu: - Putem bîrfi într-o catedrală?

Irina Nicolau: - Bîrfa se şopteşte, calomnia se strigă.

Florin Iaru: - Jurnalele intime sînt pline de bîrfă pentru că nu au public.

Călin Mihăilescu: - De obicei, între doi inşi inegali ca rang într-o ierarhie, cel care începe să bîrfească este inferiorul, pentru a declanşa bîrfa superiorului.

Irina Nicolau: - Există un gen de bîrfă care trebuie să producă plăcere. Bîrfa se naşte în intimitate şi creează intimitate.

Mircea Toma: - Oare există bîrfă la SRI?

Irina Nicolau: - Nu cred.

Florin Iaru: - Există, dar nu în cadru oficial.

© E. Tănjală

Călin Mihăilescu: - Şi SRI-stul, cînd bîrfeşte, se umanizează.

Mircea Toma: - Securiştii, înainte, îl bîrfeau pe nea Nicu.

Florin Iaru: - Lasă că ştim noi cum bîrfeau. Aceea nu era bîrfă, nu le făcea nici o plăcere. Mureau de frică.

Bogdan Ghiu: - Erau favorizaţi: aveau informaţii şi simţeau nevoia să le pună în circulaţie, cumva.

Mircea Toma: - Erau în primul rînd imuni. Dar multe informări miroseau a bîrfă.

Florin Iaru: - Ceea ce noi luăm drept bîrfă în informările colaboratorilor Securităţii nu este tocmai bîrfă. Avînd de cele mai multe ori un scop precis, ea nu putea trece dincolo de calomnie, nu avea acces la bîrfă, sau - depinde cum privim - a nu putea rămîne la bîrfă. Caracterul benign şi gratuit al bîrfei nu poate fi întîlnit niciodată în informările către Securitate.

Călin Mihăilescu: - Atîta vreme cît era vorba de o informare care urmărea consecinţe practice nu putea fi vorba de bîrfă.

Florin Iaru: - Informaţia trebuie să aibă o anumită **direcţie**.

Mircea Toma: - Eu voiam să spun că am fost dezamăgit de calitatea informaţiei vehiculate, care de multe ori era un decupaj de bîrfe.

Bogdan Ghiu: - Se referea la lucruri indiferente, "civile", normale, care îi dădeau aspectul de bîrfă, ceea ce, de fapt, nu era.

Florin Iaru: - Părerea mea este că 99% din cantitatea de informaţie pe care au furnizat-o informatorii din mijlocul nostru - mă refer în special la mediul scriitoricesc - era absolut inutilă. Muntele s-a scremut şi a ieşit o jumătate de şoricel.

Apoftegme despre bîrfă

Irina Nicolau: - Dar oare se poate bîrfi de bine?

Mircea Toma: - Bîrfesc despre un fapt care se abate, formal, de la o "normă", dar abaterea aceasta reprezintă de fapt norma reală. Este vorba de "abateri" comune. Regretăm că nu facem şi noi acelaşi lucru.

Florin Iaru: - Sau îl facem şi noi şi ne acoperim cu gestul celuilalt.

Irina Nicolau: - Consecinţa oricărei bîrfe este că focalizează asupra unei persoane, îi face publicitate. Ceea ce face bine oricui, oricît de sus s-ar găsi. Este oare o bîrfă de bună calitate aceea care pune pe cineva într-o lumină prea favorabilă?

Florin Iaru: - Aici măsura e inefabilă, iar mecanismul este de cele mai multe ori paradoxal, nu poate fi controlat. Vrei să faci rău şi iese bine. Dar ce bine mai este şi acesta, inconştient?...

Călin Mihăilescu: - Există persoane care fac totul pentru a fi bîrfite, care practică un soi de exhibiţionism menit a-i menţine cu orice preţ în conul de lumină şi a alimenta tot soiul de discursuri, printre care şi bîrfa. Un astfel de comportament - să-l numim histrionism interesat - este de obicei asociat cu nişte carenţe morale cît se poate de clare.

Florin Iaru: - Singura concluzie ar fi că bîrfa te face liber, te ţine în viaţă. Singura soluţie: **bîrfiţi, dacă vreţi să fiţi liberi!** Cine nu bîrfeşte, nu trăieşte.

Bogdan Ghiu: - Dar doar bîrfiţi!

Florin Iaru: - Mai şi bîrfiţi!

Bogdan Ghiu: - Voiam să spun: rămîneţi la bîrfă! Dacă s-a spus: "Calomniaţi, calomniaţi, ceva tot o să rămînă!", de ce nu am spune: bîrfiţi ca să nu rămînă nimic? Nimic rău, vreau să spun.

Mircea Toma: - Noi bîrfim, nu muncim!

Florin Iaru: - Bîrfa zboară, calomnia rămîne!

Irina Nicolau: - Animalele nu bîrfesc.

Bogdan Ghiu: - Dacă am văzut că a bîrfi este în acelaşi timp foarte uşor, dar a rămîne la bîrfă este deosebit de greu, eu vreau să vă mulţumesc pentru efortul pe care l-aţi făcut.

Pagini realizate de
Bogdan GHIU

Puncte de vedere

Ion Antonescu (I)

Se întreţine în jurul lui Ion Antonescu o atmosferă de pioşenie şi gratitudine naţională, fiind prezentat ca erou. Condamnarea şi executarea sa sînt considerate drept sacrilegii revoltătoare şi e exercitată o campanie concertată pentru reabilitarea sa, prezentat fiind ca salvator al neamului. Se publică studii, cărţi, colecţii de documente, toate slujind acestor ţeluri reparatorii. Văd în această campanie o eroare şi mă voi strădui să-mi demonstrez opinia, fără a obliga (cum aş îndrăzni?) pe nimeni să accepte punctele mele de vedere.

Primul care văzuse în generalul Ion Antonescu un salvator a fost regele Carol al II-lea, eşuat în toate încercările sale de dictatură personală. La începutul lui septembrie 1940, soarta regimului carlist era pecetluită. Pentru a-i grăbi abdicarea, legionarii se agitau, organizînd şi mişcări de stradă pe care Horia Sima le va prezenta apoi drept o revoluţie naţională, deşi poliţia şi jandarmeria, prompte, au cam înăbuşit acţiunile gardiştilor. Regele a apelat la generalul Ion Antonescu, respectat oarecum în armată, şi avînd bune legături cu legionarii. Avea 58 de ani, era scund, roşcovan la chip, cu un pronunţat aer maladiv. Audienţa generalului la rege a avut loc în seara zilei de 3 septembrie şi a durat multe ore. Convorbitorii s-au înşelat unul pe altul. Regele a promis generalului satisfacerea unor revendicări (minore), iar Antonescu i-a promis regelui păstrarea coroanei, restabilirea liniştii în ţară şi conducerea unui guvern supus Majestăţii Sale. Generalul devine, la 4 septembrie 1940, premier, cu asentimentul regelui de a include în guvern trei legionari. Cei doi lideri ai partidelor democrate, Iuliu Maniu şi Const. (Dinu) Brătianu au fost încunoştiinţaţi de premier despre înţelegerea convenită cu regele, solicitaţi fiind să intre în guvern, repartizîndu-li-se şi portofoliile. Antonescu a avut o întrevedere cu Fabricius, ambasadorul Germaniei la Bucureşti, convenind asupra debarcării regelui, a aplicării dictatului de la Viena şi a chemării în ţară a unei misiuni germane. Potrivit înţelegerii cu regele, Antonescu a căpătat depline puteri, partea leului revenindu-i însă suveranului. Dar, anulîndu-se Constituţia din 1938, regele domnea, iar Antonescu cîrmuia ţara. Generalul, în loc de a-i potoli pe legionari, îi îndeamnă la înteţirea agitaţiilor. Antonescu, şi nu regele, a început consultările cu liderii partidelor (inclusiv Horia Sima) pentru formarea noului guvern. Toţi cereau abdicarea regelui. Iar legionarii, îndemnaţi, manifestau în Piaţa Palatului. În seara zilei de 5 septembrie, Antonescu i-a scris regelui, cerîndu-i abdicarea şi părăsirea ţării. După consultări cu credincioşii Palatului, Carol a semnat, în dimineaţa zilei de 6 septembrie, proclamaţia de abdicare, transferînd prerogativele regale asupra fiului său, Mihai.

Antonescu a devenit, la începutul domniei regelui Mihai I, conducător al statului. De abia la 14 septembrie 1940 România e proclamată stat naţional legionar, generalul fiind conducătorul, iar Horia Sima, proclamat şef al mişcării legionare, vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri. Legionarii capătă cinci portofolii ministeriale şi cîteva subsecretariate de stat. Dar fiecare dintre cei doi aliaţi (Antonescu şi Sima) plănuiau, în secret, cum şi cînd să-l debarce pe celălalt, rămînînd singur atotputernic. O vizită în Germania, dorită, s-a produs destul de repede. Ea a avut loc la 23 noiembrie 1940. Fără a fi consultat în prealabil de nimeni, fără acordul suveranului, Antonescu îi declară lui Hitler şi, în prealabil, lui Ribbentrop, că România aderă la Axă. Ba chiar că va lua parte la război alături de puterile Axei. În sinteza convorbirii se menţionează explicit: "În concluzie, Antonescu a declarat că el va adera la Pactul Tripartit în ziua următoare; totuşi, el nu se va mulţumi cu simplul act al aderării, ci va fi de asemenea gata să lupte cu arma în mînă împreună cu puterile Axei pentru victoria civilizaţiei". Era mai mult decît se aştepta şi dorea Germania, care nu era interesată decît de potenţialul economic al ţării noastre (grîne şi petrol) şi de utilizarea ei strategică. N-a fost o simplă promisiune formală. La 23 noiembrie, generalul Antonescu a semnat efectiv documentele de aderare a ţării noastre la Axă. Reîntors în ţară, Antonescu, convocînd, la 26 noiembrie 1940, Consiliul de Miniştri în şedinţă nu găseşte cu cale să comunice gravele decizii pe care le luase la Berlin şi angajamentele asumate. Conducătorul statului era un dictator şi înţelegea să decidă singur interesele fundamentale ale ţării. (În cuvîntul său la şedinţa guvernului a spus aproape dispreţuitor: "N-am intenţiunea să intru în detalii, **pentru că nu vă interesează** (subl. ns.); dumneavoastră trebuie să cunoaşteţi numai rezultatele obţinute".)

Divorţul de mişcarea legionară se produce după rebeliunea din 21-23 ianuarie 1941, după ce Antonescu obţinuse acordul lui Hitler în convorbirea avută, la Berlin, la 14 ianuarie, cînd cancelarul a precizat "faptul istoric că generalul Antonescu este salvatorul ţării". Nu e lipsit de interes că, şi la această a doua întrevedere între cei doi conducători, Antonescu "a subliniat că în ceea ce priveşte România, ea este gata să folosească toate mijloacele de care dispune, inclusiv sprijinul armatei, pentru a ajuta puterile Axei să ducă actualul conflict la o încheiere grabnică şi victorioasă". Un memorandum al lui Ion Antonescu conţinînd aliniamentele generale ale acestei convorbiri şi înaintat lui Hitler preciza: "În caz de necesitate, România este gata să treacă la acţiuni militare de partea Germaniei. În eventualitatea unei operaţii posibile spre sud, România trebuie să formeze flancul defensiv. În cazul cînd Rusia va ataca, România doreşte să participe la operaţia militară cu toate forţele sale... România merge alături de Germania nu numai din motive care privesc actuala securitate militară şi socială, ci pentru că este deplin conştientă de unitatea sa organică cu Germania". La 12 iunie 1941 a avut loc o a treia întîlnire între cei doi Führeri, Generalul Antonescu a declarat că "poporul român e gata să mărşăluiască pînă la moarte alături de Axă". Deşi "contrar practicii engleze, el (Führerul) nu l-ar ruga totuşi în nici un caz pe Antonescu să îi acorde sprijin", generalul român "a răspuns că el însuşi doreşte să lupte alături din prima zi". Şi s-a ţinut de cuvînt, declarînd război URSS la 22 iunie 1941. Desigur, e ştiut că în această decizie a contat enorm necesitatea eliberării Basarabiei şi a Bucovinei de Nord ocupate de sovietici în iunie 1940, cu acordul, totuşi, al Germaniei hitleriste. Ba chiar Antonescu spera că Germania, devenită aliată, şi constatînd contribuţia activă a armatei române, îşi va revizui decizia dictată la Viena în august 1940, revenindu-ne Ardealul de Nord. Antonescu spusese nu o dată că soarta Ardealului de Nord depinde de comportarea noastră în Răsărit. Şi a luat decizia gravă de a antrena ţara în război fără a se consulta cu nimeni, fără măcar a încunoştiinţa regele. A acţionat atît de rapid şi obedient, încît a acceptat un fel de suzeranitate faţă de comandamentul german. Mai tîrziu, după luptele de la Odessa, s-a autoproclamat mareşal, la cererea expresă a unor generali români pentru egalizarea în grad a conducătorului oştirii române şi cei germani, mai toţi mareşali.

Sigur, la început, cît a fost vorba de eliberarea Basarabiei şi a Bucovinei de Nord, se poate spune că decizia lui Antonescu a fost populară. Dar, apoi, de la luptele, cu grele sacrificii de sînge, din Odessa, şi în continuare, înaintarea în imensitatea Rusiei a trezit împotriviri. Chiar înalţi ofiţeri i-au cerut mareşalului să-şi revizuiască angajamentul, generalul I. Iacobici, şeful Marelui Stat major, fiind demis din această cauză. Împotriva noii situaţii s-a arătat hotărîtă şi Opoziţia, reprezentată de PNŢ şi PNL. La procesul lui Antonescu din mai 1947 Iuliu Maniu, compărînd ca martor, a declarat: "N-am fost consultat înainte (de declanşarea războiului n.n.). N-am discutat cu Domnia sa despre intrarea în război.... Dar, din moment ce războiul s-a produs, am fost pentru ocuparea Basarabiei şi Bucovinei de către Armata română. Basarabia a fost şi este pămînt românesc. Părerea mea, care de altfel nu mi s-a cerut, a fost ca, spre a se evita ocuparea acestui pămînt de către trupele germane, ceea ce ar fi fost îngreunată cu multe neajunsuri, să fie reluată de români. Era clar, faţă de situaţia din Europa din acel moment, că în prima fază a războiului, Germania va avea succese şi ar fi fost periculos ca să pună mîna pe Bucovina şi Basarabia". Şi a adăugat, arătînd spre acuzaţii din boxă: "Ei sînt singurii vinovaţi, pentru că au pus mîna pe putere, n-au întrebat naţiunea, nu s-au consultat cu nimeni şi deci au procedat în mod dictatorial, ceea ce este necorespunzător şi din punct de vedere internaţional". Apoi, avansînd războiul, Opoziţia s-a pronunţat decis potrivnic. De altfel, Const.(Dinu) Brătianu a protestat, printr-un memoriu adresat la 26 noiembrie 1940, către Antonescu împotriva deciziei sale de a adera la Axă: "Se pune întrebarea: pentru ce şi pentru cine aţi iscălit pactul? Ce aţi obţinut în schimbul angajamentului ce aţi luat care ne poate băga într-un război în care putem avea mult de pierdut... Este sigur generalul Antonescu că deciziunile ce a luat corespund simţămintelor, aspiraţiunilor şi intereselor românilor? Într-o chestiune aşa de gravă ar fi trebuit să luaţi şi avizul persoanelor care au avut o răspundere în această ţară şi care puteau să vă dea oarecari sfaturi". În martie 1941 generalul Antonescu îi răspunde în scris lui Dinu Brătianu, declarînd: "Pînă în prezent, de altfel, guvernul nu a luat nici un angajament de participare la război". Ascundea, fără să clipească, adevărul, pentru că, încă în noiembrie 1940, se angajase să participe la război alături de Axă. Dar războiul încetase demult să fie, cum sperase Hitler, un război-fulger şi trena consumînd imense sacrificii umane şi materiale. Lui Antonescu i se cerea să reexamineze participarea la război. Nici că voia să asculte pe nimeni.

Z. ORNEA

Rugăciunea de cenzură

Săptămîna parlamentară **3-7 mai,** a fost caracterizată de ignorarea principalului eveniment al vieţii socio-politice a României - conflictul dintre actuala putere şi sindicate. În schimb s-a discutat îndelung şi cu pasiune dacă să se introducă la începutul lucrărilor, lunea sau joia, obiceiul creştin de a se rosti "Tatăl nostru". Cei care cred!

Luni, **3 mai,** Senatul nu a ignorat numai mişcările sindicale (faptul că sala **Omnia** era păzită ca în septembrie '91, dovedeşte însă un "anume contrariu"!), dar şi propriul Regulament, nou, a cărui discutare a amînat-o din nou pe motiv că lipsesc nu ştiu ce experţi financiari (or fi fost tocmai ăia care "negociau"?), care să calculeze cît ar costa "confortul" parlamentarului în teritoriu! Aşa că s-a trecut la Legea de modificare a impozitelor, care a ridicat şi ea probleme la articolul privitor la "atestarea" handicapaţilor, care cam scapă de impozit, sănătoşi tun! Un lucru bun: reducerea impozitului pentru serviciile prestate în afara funcţiei de bază, de la 100%, la 30%! Deşi unii au afirmat că acest impozit trebuia redus complet, fiind anticonstituţional!

Ce-i drept, Camera Deputaţilor a prezentat luni un **raport** al discuţiilor dintre Comisia parlamentară şi sindicate, discuţii care au avut loc cu o săptămînă înainte, dar s-a pus accentul pe elaborarea unei Legi care să "reglementeze" funcţionarea sindicatelor şi conflictelor de muncă, probabil pînă la anulare! Mai aprinse au fost discuţiile pe tema destituirii liderilor FSN din teritoriu, de către FDSN.

Marţi, **4 mai,** Camera a votat alocaţia de stat pentru copii, materializată în suma de 3000 de lei. În Senat, Legea pentru completarea Codului de Procedură Penală, a adus în dezbatere delictele de presă, indirect, prin solicitarea sancţionării şi a calomniilor prin presă, nu numai a celor directe, făcute verbal, în public. Adoptarea acestei propuneri şi a Legii respective face "inutilă o Lege a presei" - a afirmat dl. Frunda!

© M. Oroveanu

Miercuri, senatorul Ioan Alexandru a reiterat motivul rugăciunii în Senat (cum o făcuse şi marţi, dealtfel), argumentînd că în toate parlamentele occidentale şi chiar în Pentagon, rugăciunea se face zilnic, existînd capelani de toate cultele! Inedit a fost faptul că recunoscutul "militant" în ale creştinismului, poetul I.Alexandru, a fost fervent susţinut de un alt "poet", "mai mic", cum singur s-a denumit, dl. C.V.Tudor care s-a adresat poetului "mai mare" cu: "frate Ioane", declarîndu-l "bun" al tuturor partidelor! Pînă la urmă, "Tatăl nostru" a fost totuşi rostit în plen, de părintele Tatu, "duhovnicul FDSN", deşi cel care a condus lucrările, dl. Tărăcilă (FDSN), decretase rostirea crezului în Senat drept anticonstituţională!

Joi, la ambele Camere s-au discutat Declaraţii, e drept, diferite ca importanţă. La Senat, reprezentanţii opoziţiei au condamnat declaraţia făcută de senatorul Dumitraşcu agenţiei **Media-Fax,** unde se spunea că opoziţia a organizat o "mineriadă camuflată" prin mişcarea sindicală! D-nii Tocaci şi Gabrielescu au cerut aducerea senatorului Dumitraşcu în faţa Comisiei de apărare, aşa cum "păţise" şi C.V.Tudor cînd anunţase iminenta invazie maghiară la Timişoara. La Camera Deputaţilor s-a citit o declaraţie de protest în legătură cu mödalitatea subumană în care sînt trataţi luptătorii români de peste Prut şi Nistru, la Tiraspol, înscenîndu-li-se un proces nedrept şi fiind aduşi în sala de judecată în cuşti metalice, ca animalele!

În încheiere, menţionăm că atît medierea la Legea 35, privind investiţiile străine, respectiv dreptul investitorilor străini de a cumpăra teren, cît şi constituirea unei Comisii care să hotărască audierea Raportului SRI în Parlament şi modalitatea discutării controlului SRI de către forul legislativ superior au fost iar amînate pe săptămîna viitoare. Pînă cînd?

Petru IONESCU

Nici cu sindicatele, nici cu reforma

Ca şi în cazul Pieţei Universităţii, ca şi în cazul moţiunii de cenzură, momentul grevei generale **trebuia** consumat. Cu cît mai repede, cu cît mai strident, cu atît mai bine pentru guvernanţi. Nimeni nu va mai putea lua în serios, destulă vreme de-acum încolo, ideea unor astfel de manifestări ameninţătoare.

Ar fi putut greva de săptămîna trecută modifica raportul de forţe în Parlament, aşa cum au sperat o parte dintre gazetari şi cîţiva lideri politici? Dincolo de speculaţii, utopii şi zvonuri, care ţin la noi loc de tactică şi de acţiune, realitatea e limpede: interesele sindicale nu-şi găsesc, în această fază, necesarele puncte de sprijin în programele opoziţiei. Din timpul campaniei electorale încoace, prăpastia dintre electorat şi Convenţia Democratică, de exemplu, nu s-a micşorat cu prea mulţi centimetri. Aşa stînd lucrurile, "greva generală parţială" s-a desfăşurat **nu** împotriva puterii, ci în favoarea ei. Trăinicia legăturii dintre alegători şi aleşi a învins şi de data asta spaima de inflaţie şi de şomaj: ea se bazează pe convingerea că adversarii FDSN ar pune în practică un program economic şi mai greu de suportat de către întreprinderile cu capital preponderent de stat. În pofida aparenţelor, sindicaliştii n-au forţat nota, ba dimpotrivă: executivului i s-a lăsat, pînă în ultima clipă, o portiţă deschisă, iar greviştii au aşteptat mai ales ca liderii lor să cedeze la timp. Modul fragmentar, confuz şi emfatic al acţiunii revendicative s-a datorat, în fond, faptului că sindicatele n-au dorit nici căderea guvernului, nici condamnarea eliminării subvenţiilor, nici alinierea la declaraţiile minorităţii parlamentare. Oricît ne-am preface că nu se vede, în întreaga lume mişcarea sindicală e de stînga, iar la noi e mult mai de stînga decît se proclamă. Oricît şi-ar dori să trăiască mai bine, muncitorii români n-au alt termen de comparaţie decît perioada ceauşistă. Absenţa criteriilor economice, neputinţa evaluării corecte a muncii lor şi nesiguranţa cu privire la durata tranziţiei favorizează, momentan, ascensiunea Partidei Naţionale şi autoritarismul naţionalist propus de PUNR. Apariţia ziarului "Socialistul" în chiar perioada de grevă şi spectacolul de 8 mai de la mormîntul lui Ceauşescu fac şi ele parte din efortul de (re)valorificare a nemulţumirii sindicale. Sîntem în faza în care din confruntarea guvern-sindicate e aproape imposibil să cîştige altcineva decît conservatorii. E o etapă obligatorie, prin care au trecut şi trec inclusiv vecinii. La noi, însă, rezultatul alegerilor e mai "special" şi mai înfricoşător decît prin alte părţi. Actualul echilibru parlamentar, destul de dificil pentru partidul de guvernămînt e, în acelaşi timp, extrem de profitabil: împins inevitabil la mijloc, între extrema stîngă naţionalist-ceauşistă şi dreapta incapabilă să tragă după ea electoratul, FDSN nici nu mai are nevoie de o doctrină, pentru că ceilalţi îi construiesc, zi de zi, aura de formaţiune politică de centru, preocupată şi de valorile social-democraţiei şi de aplicarea reformei. În schimb, dezavantajul opoziţiei e dublu: ea doreşte să cîştige cu declaraţii de dreapta un electorat cu interese de stînga, şi e timorată de gîndul că eşecul actualei guvernări îi poate aduce la cîrmă pe antireformişti. Specificul tranziţiei româneşti trebuie căutat inclusiv în acest paradox: reuşita reformei ar fi, la viitoarele alegeri, un extraordinar atù pentru opoziţia parlamentară şi o pierdere pentru aliaţii de azi ai formaţiunii majoritare. Pentru a se menţine la putere, FDSN nu are altă soluţie decît să scoată ţara din criză, iar pentru asta nu există decît calea privatizării. Privatizarea contravine însă programelor politice ale stîngii şi îi apropie pe guvernanţi de linia ideologică a dreptei. Pe termen lung, adversarii politici de azi au un ţel comun, iar aliaţii nu-şi vor putea ascunde la nesfîrşit serioasele motive de duşmănie. Pînă la urmă, extremiştii naţionalişti adepţi ai centralismului economic vor fi obligaţi să aleagă: fie îşi trădează programul şi pierd momentul favorabil creat de nemulţumirea sindicală, fie acceptă ruptura cu partidul de guvernămînt şi riscul izolării parlamentare. Şi într-un caz şi în celălalt, fariseismul politic al taberei Vadim-Păunescu ar trebui să nu-i poată păcăli multă vreme nici măcar pe cei care regretă sincer regimul trecut. Dar în locul ei e necesar să existe o formaţiune de stînga în sens contemporan, eliberată de complexele stalinist-ceauşiste şi de graba de a reîntrupa - în numele egalitarismului şi al justiţiei sociale - cultul personalităţii şi ideea de castă diriguitoare. Pînă la urmă, FSN, PAC şi liberalii tineri vor consimţi că între liberalismul lor teoretic şi spaima că pentru o ideologie de acest tip nu există încă un electorat, şansa se poate juca doar în măsura în care programul de reformă al FDSN-ului va crea o clasă de întreprinzători. Pînă la urmă, ţărăniştii, pentru care stînga înseamnă încă republicanism, iară dreapta miza pe idealul monarhic, vor recunoaşte că obiectivele lor politice sînt contrare celor ale aliaţilor actuali (inclusiv maghiari) şi asemănătoare celor promovate de "Mişcarea" lui Marian Munteanu. Pînă la urmă, UDMR-ul va renunţa la iluzia că e un partid de dreapta (în calitate de partid de opoziţie), întrucît drepturile unei minorităţi nu se pot apăra, la drept vorbind, decît de pe poziţii de stînga. Pînă la urmă - şi în funcţie de ceea ce se va întîmpla în jurul nostru - sindicatele se vor radicaliza, uitînd "avantajele" etatismului şi luptînd pentru drepturile obţinute prin privatizare, iar partidele politice vor afla că revendicările celor mulţi nu pot fi susţinute şi contrazise în acelaşi timp. Deocamdată, oroarea celor pentru care dreapta a rămas la schemele ei din 1933, coroborată cu oroarea celor pentru care ideologia de stînga e sinonimă cu totalitarismul comunist, e mai puternică decît orice convingere şi orice program. Oroarea a două generaţii politice adverse şi unitatea lor subterană (dar agresivă), care-i împiedică pe cei adaptabili la mersul lumii să intre cu adevărat în competiţie, menţine confuzia doctrinară în plan politic şi favorizează bătuta pe loc în plan economic.

Elena ŞTEFOI

De jur împrejur

Opţiunea se amînă

Prin declaraţia administraţiei americane, care renunţă deocamdată la opţiunea militară în Bosnia-Herţegovina, presiunea asupra sîrbilor este practic anulată. Conferinţa de la Atena care a forţat semnătura lui Karadjici pe un acord de încetare a focului, votul parlamentului de la Pale, care a contestat această semnătură, embargoul anunţat de Miloşevici împotriva sîrbilor bosniaci, totul se baza pe ideea că Serbia va fi pedepsită pentru continuarea ostilităţilor. Hotărîrea părea a fi luată: se discuta deja în cifre despre necesarul de forţe. Desigur, argumentele care au împiedicat această intervenţie pînă acum rămîn în continuare valabile: intervenţia militară străină (fie ea dirijată de rezoluţiile Consiliului de Securitate, fie de NATO) n-ar opri luptele, ci le-ar amplifica şi prelungi. Bombardarea ar fi ineficientă, iar angajarea trupelor terestre ar presupune sacrificii pe care Occidentul nu vrea să le suporte. În faţa evidentei reţineri a Rusiei, a reticenţelor franceze şi britanice, a avertismentelor Greciei, Clinton se aliniază şi el la vocile prudenţei: decizia va fi luată după referendumul la care sîrbii bosniaci vor răspunde probabil cu un **nu** planului Vance-Owen. Pînă acum oficialităţile occidentale susţineau că acest referendum n-are nici o legitimitate.

Pe cîmpul de luptă situaţia e ciudată: sîrbii a căror semnătură pe acord e contestabilă respectă în linii mari armistiţiul, croaţii – care au semnat de mult – au pornit o ofensivă în toată regula. Este evident că în absenţa unor interese economice (ca în Kuweit) sau a unor scopuri politice (ca în Vietnam) disponibilitatea de veghe la respectarea principiilor morale este foarte redusă. Şi în fond raţionamentul occidental nu e lipsit de îndreptăţire: conflictul sîrbo-croato-musulman e greu de descîlcit, combatanţii îşi reproşează reciproc 500 de ani de istorie, prezentul oferă exemple de cruzime şi de fanatism în toate taberele. Nimeni nu e mai moral decît celălalt, doar că musulmanii au mai puţine arme. Aşa că, probabil, dintre toate opţiunile spectaculoase, cea mai discretă - cea care se referă la ridicarea embargoului de arme pentru musulmani - va fi pusă în practică. Ca în Evul Mediu: va fi victorios, deci va avea dreptate, cel mai puternic.

Lecţia iugoslavă e departe de a se fi încheiat. A devenit evident că nu există instanţe care să poată impune colectivităţilor un anume comportament, că un incendiu, odată izbucnit, se consumă sub privirile îngrijorate ale pompierilor, care discută interminabil despre modalităţile de stingere. Lecţia aceasta îşi va găsi elevi silitori şi în Cambodgia, şi în Orientul Apropiat, şi în India - oriunde conceptul "purificării etnice" se transpune în practică.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre ...

"Momentul 5 mai"

Între 1 şi 10, spaima, pana şi speranţa au fost stimulate exclusiv de miza pe cifra 5. Greva (generală şi nu prea) a dat ceva de furcă şi celor care nu se tem decît pentru propriul scaun, şi celor care cred că se tem de restauraţia comunistă şi celor care nu pot dormi (şi tăcea) de grija pericolului monarhic. De nepreţuit interes gazetăresc s-au bucurat trasul sforilor şi sforăiala parlamentară... Întîi s-au făcut supoziţii şi au curs lamentări: "va fi sau nu va fi grevă?", "se urmăreşte un puci sindicalist"; "cine are interes să ducă ţara la catastrofă?"; "10 000 de mineri se pregătesc să vină la Bucureşti"; "guvernul e singurul responsabil de escaladarea tensiunii"; "opoziţia îi manipulează pe liderii sindicali şi provoacă destabilizare". Apoi, cînd a devenit evident **şi** că greva va avea loc, **şi** că ea nu va fi pe măsura ameninţărilor, accentul s-a mutat pe multele runde de negocieri premergătoare (şi însoţitoare) conflictului de muncă. "Evoluţia" verdictelor a exprimat, evident, evoluţia disputei în cauză: "Guvernul Văcăroiu a fost părăsit de către FDSN şi preşedintele Iliescu" (Victor Babiuc, FSN, via **Evenimentul zilei**, în preziua mult anunţatei mişcări revendicative); concomitent, **România liberă** era convinsă că "guvernul va decide soarta grevei generale", iar **Cronica română** avertiza asupra "imposibilei amînări" dictată de... forţa maselor: "Credeţi oare că liderii confederaţiilor noastre sindicale, prezenţi la negocieri, ar mai putea opri tendinţa zecilor de mii de colegi ai lor de a declanşa greva, mai ales după ce li s-a fluturat pe la urechi perspectiva de a avea salarii în jur de 85 000 lei?!". Jocul de-a "uite greva, nu e greva", vizibil şi pentru **Ora** din 4 mai, n-a încetat cu totul nici în dimineaţa zilei de 5 şi nici 48 de ore după. Habar n-avem dacă răspunzători de continuarea lui sînt guvernanţii, negociatorii sindicali, muncitorii înşişi sau forţele imperialiste interesate să strice imaginea României în lume. "Soarta grevei generale" a fost, în prezentarea **României libere**, "înfrumuseţată" prin subtitlul grupajului dedicat primei zile a confruntării guvern-sindicate: "În timp ce dl. Iliescu se întîlnea cu Mickey Mouse şi prietena sa Minnie, sindicatele erau acuzate că perturbă economia naţională." **Meridian**-ul din aceeaşi zi toacă mărunt ultima rundă de negocieri şi răsturnările ei de planuri; după ce, "printr-o combinaţie între soluţia guvernamentală şi cea sindicală s-ar fi născut o rezolvare care să împace şi capra şi varza", cele două tabere au hotărît să ia pauză; la reînceperea discuţiilor, pe nepusă masă, "părerea premierului s-a schimbat, situaţia devenind la fel de ireconciliabilă ca la început." Roxana Lungu, căreia îi aparţine descrierea detaliată a respectivelor "întoarceri ca la Ploieşti", încheie triumfător: "Bulgărele sindical stă să o ia la vale". Şi-o fi dat cumva seama premierul că e nevoie de un bobîrnac, şi că-i mai bine ca bulgărele cu pricina să fie împins spre grevă înainte de a deveni o stîncă atotdărîmătoare? Asta nici domnul Everac tabletistul, care ştie ca nimeni altul **cine**, **ce** şi **cum** vrea cîte ceva, n-a putut să ne spună. Numai ziariştii de la **Azi**, imuni la virusul remanierilor şi umblaţi pe la spectacole guvernamentale, sintetizează situaţia (cu bumbişori şi poze pe măsură) în două planuri: 1. **"Un nou joc naţional: de-a greva generală • La Fabrica de Lapte Militari şoferii joacă fotbal • La alimentara de vizavi se descarcă voios lapte • Grevă mai mult lată decît lungă • Mulţi au sărit-o • Pînă şi «neclintiţii» de la Metrou s-au dezumflat • Guvernul se face că este supărat • Sindicatele se fac că sînt în grevă generală • Lumea îşi vede de-ale ei • Diviziunea sindicală, de asemenea"**; şi 2. **"Duhul lui Robert E. Lee s-a instalat la Cotroceni"**.

Specificul "grevei generale parţiale" a pus la treabă imaginaţia botezătorilor ei: "în trepte" (Ion Cristoiu), "de catifea", "în cascadă" (liderii sindicali mai vorbăreţi), "sub forma norului ameninţător de ploaie transformat în norişori" (Nicolae Manolescu) - iată doar cîteva dintre numele (publice şi celebre) primite de prea românească manifestare revendicativă. Efectele "întîmplării" sînt analizate la fel de interesant ca şi greva însăşi: de unde la început gazetarii susţineau ba că guvernul e pe ducă, ba că sindicaliştii îşi vor fura singuri căciula contribuind la agravarea crizei, pe 7 existau - pentru toţi şi pretutindeni - doar învingători. Cei care "comiseseră", cu trei zile în urmă, expresii de genul "Aroganţa guvernului Văcăroiu", "Negocierile guvern-sindicate — un dialog al surzilor", "Ţara arde şi dl. preşedinte... " ori "Cerbicia liderilor sindicali" au văzut, după trecerea furtunii, cu totul altceva. "O victorie a sindicatelor" (**Evenimentul zilei**), "un exerciţiu de democraţie" (**Cronica română**), care a contribuit, nici mai mult nici mai puţin decît la "întărirea imaginii cabinetului Văcăroiu" (**Meridian**), cam în această zonă s-au învîrtit comentariile din 8 mai. Există, desigur şi părerea că "în spatele uşilor închise s-a jucat accesul la putere" (doamna Lungu), şi aceea că "Miron Mitrea, liderul «Frăţiei», a primit 600.000 de dolari de la mafia şoferilor americani" (C.V. Tudor), şi aceea că "greva a fost o manevră politicianistă" (Cornel Nica, PSDR); dar şi aceea că "guvernul şi sindicatele nu pot fi decît parteneri" (dl. ambasador Traian Chebeleu, în numele instituţiei prezidenţiale). Mai presus de toate stau însă "adevărurile" găzduite, spre sfîrşit de săptămînă grevistă, în două dintre cotidianele bucureştene de informaţie, adică în **Evenimentul zilei** şi în **Cronica română**. Primul ne aduce la cunoştinţă, sigur de sine, că "într-o discreţie totală, ieri dimineaţă, pe la ora 9,00, dl. Nicolae Văcăroiu s-a sfătuit cu sindicatele cu care se înţelege foarte bine". Cel de-al doilea ne sfătuieşte (cu speranţa că mesajul va fi descifrat de aleşii Puterii?): "cred că a venit vremea să ne obişnuim şi noi cu grevele".

Dacă guvernanţii nu se mai sperie, dacă sindicaliştii sînt mulţumiţi cu "coşul zilnic" şi cu greva în degradé şi dacă parlamentarilor li se distribuie presa gratuit (doar-doar le-o menţine atenţia trează în timpul lucrărilor legislativului), cine ce treabă are?!

"Să mi-l arăţi pe ăla care nu bîrfeşte aşa, puţin, că-l mănînc cu riscul

Dacă tot bîrfim...

Ce e bîrfa, unde începe şi unde se termină? Ni se pare că acest concept pendulează în spaţiul dintre o discuţie, o analiză asupra cuiva şi o calomnie sau uneori o tumătorie la adresa persoanei respective. Poate că termenul cel mai apropiat este acela de indiscreţie, iar a fi discret înseamnă a nu bîrfi. Va să zică, afirmaţiile făcute la "o bîrfă" pot fi mai adevărate sau mai puţin adevărate, desfăşurîndu-se cum spuneam, între caracterizare şi calomnie. Dar în orice caz, prima condiţie a existenţei unei bîrfe este ca persoana în cauză să nu fie de faţă, să nu se poată explica, apăra sau dezvinovăţi, aşa încît bîrfitorii să nu întîmpine în acţiunea lor nici o rezistenţă în afară de propria conştiinţă. Bîrfa poate fi făcută cu rea intenţie, însă de cele mai multe ori este doar un simplu amuzament, un fel de defulare adresată în special cuiva care îi deranjază pe cei din jur, sau care le răneşte orgoliile şi le creează complexe. Atunci menirea ei este să-l aducă pe bîrfit în rînd cu ceilalţi. Îi sînt aduse în discuţie purtările, îi este bîrfită nevasta, îi sînt dezvăluite aventurile şi aşa mai departe, dar ajungîndu-se uneori la concluzia: "ce, nu e şi el om?". Sau: "cine nu face aşa, tu dacă ai fi în situaţia cutare n-ai face la fel?". Şi lucrul acesta îi liniştește pe toţi, făcîndu-i să se simtă şi ei în acea situaţie, considerîndu-se egali cu bîrfitul. Astfel îşi tratează ei orgoliile rănite.

Ar însemna deci, că nu oricine poate fi bîrfit. Trebuie să fie cineva cu niște trăsături mai ieşite din comun. Nu poate fi bîrfit un om foarte cuminte, unul fără personalitate, sau un copil. Bîrfa pe seama unui inocent nu se prea leagă şi n-are nici un haz. Dar dacă cel bîrfit trebuie să aibă anumite caracteristici, în schimb cei ce trăncănesc pe seama cuiva n-au nevoie de nimic deosebit. Şi toată lumea bîrfeşte sau ascultă bîrfe cu plăcere; şi sătenii, şi vecinii, şi rudele, şi funcţionarii, şi meseriaşii, şi popii, şi călugării, şi artiştii, şi scriitorii, şi filozofii, şi slugile, şi stăpînii, mai degrabă femeile, dar şi bărbaţii, oameni mici şi mari deopotrivă, şuşotind care mai de care, zîmbind complici, sau ţîţîind compătimitori ori indignaţi de cele auzite. Una peste alta, bîrfa e o însuşire dintre cele mai firești ale societăţii umane, şi cîţi dintre noi pot susţine cu mîna pe inimă că nu s-au bucurat niciodată, dacă nu să bîrfească, măcar să ia parte la asemenea şuete? E atît de răspîndit obiceiul că, de multe ori, cei ce nu se alătură bîrfei riscă să devină antipatici şi enervanţi. Ba chiar, se poate zice că-i plăcut să stai la o cafea sau la o bere cu colegii, trăncănind despre aventurile amoroase ale vreunui nesuferit de şef sau despre obiceiurile mai ciudate ale vreunui coleg, mai şi fabulînd cînd realitatea nu-i destul de picantă. Doar că în asemenea momente, cînd se activează morbul cu pricina, e bine să pleci ultimul acasă, pentru a nu te pomeni, altfel, sughiţînd. Bineînţeles, toate au o limită, iar bîrfa poate face şi rău.

Da mai există şi o altă faţetă a bîrfei. E vorba de aceea care se propagă foarte uşor în comunităţile mici, bine închegate, unde toţi oamenii se cunosc, au tradiţii, obiceiuri şi prejudecăţi mai înrădăcinate, deviaţiile fiind mai lesne remarcate şi apoi aprig comentate. Gura lumii, cum se spune, este în astfel de condiţii un fel de opinie publică. Şi chiar de mai greşeşte uneori, gura lumii exprimă o anume solidaritate. Bîrfiţii îşi merită de obicei vorbele spuse pe seama lor, bîrfa avînd un soi de decenţă. Căci una e să vorbeşti despre un primar hoţoman, un dregător corupt, un funcţionar leneş, un popă neserios, un negustor pungaş, un patron escroc, un poliţai beţiv sau despre vreun vecin mafiot şi alta e să bîrfeşti de amorul artei pe te miri cine. În primul caz se produce un fel de dezbatere a comunităţii asupra unor fapte, ce de regulă nu pot fi dovedite sau pedepsite, dar care sînt mai totdeauna adevărate. E o severitate cu care lumea priveşte unele acte şi presiunea creată astfel îl poate stînjeni pe împricinat. Iată aşadar că, în mod paradoxal, bîrfa poate să denote cumva o unitate. La noi însă, în ultima vreme se practică o bîrfă degenerată - dezinformată, ori răuvoitoare - îndreptată fără discernămînt asupra tuturor celor care ies din rînd. Cum se evidenţiază cîte unul, cinstit sau nu, bine intenţionat sau nu, lumea începe să-l foarfece, avînd probabil drept model stilul imbecil al unor gazete. Fenomenul este mai distructiv decît bîrfa obişnuită. Se pare că sîntem şi trăncănitori cît încape. Dar dacă tot am fost atinşi în aşa măsură de patima asta şi dacă tot nu poate fi eradicată, atunci ar fi mai bine să bîrfim pe cine trebuie, adică să ne unim bîrfelile noastre contra netrebnicilor. De bună seamă este o idee, chiar dacă trăznită. Aşa că: să bîrfim lichelele.

Andrei MANOLESCU

Omul suspicionat, geamănul

Destin ingrat: deşi "ctitorie" a anilor noştri (a ctitori=prin extindere, a pune bazele unei instituţii, a unei asociaţii, DEX) "Dosarul de cadre" n-a fost niciodată trecut, public, printre realizările Epocii/epocilor de care am avut parte 45 de ani. Conul de umbră în care a stat această capodoperă necunoscută ni se pare şi astăzi nemeritat, dacă avem în vedere ponderea şi importanţa sa în existenţa fiecăruia dintre noi. "A avea" (dosar bun) conta mai mult decît "a fi" (merituos ori incapabil). O simplă "fişă personală" de prin anii '80, parcursă acum, stă mărturie despre ce însemna o viaţă de om şi la ce se reducea (sau cum se mărea, prin adiţionări) cînd ajungea la "dosar".

Subsemnatul(a); nume înscris în Buletinul de identitate, născut(ă) în ziua; luna; anul; în localitatea; judeţul; ţara; fiul(fiica) lui; şi al (a); de naţionalitate; cu domiciliul în; cod poştal nr.; str.; nr.; bloc; scara; etaj; ap.; judeţul; telefon nr.; Studii: şcoala, localitatea; începută în anul; întreruptă în anii; terminată în anul; clase absolvite; calificare; Cursuri sau şcoli de partid; Decorări (titlul exact al decoraţiilor, clasa, anul); Premii (cine le-a decernat, pentru ce lucrări, anul); Ce limbi străine cunoaşte: denumirea, bine (scris, citit, vorbit); slab (scris, citit, vorbit); I. Situaţia profesională: profesia de bază; ocupaţia în prezent; locul de muncă (instituţia sau întreprinderea); sau pensionar al Instituţiei; din anul; cu venitul; Activitatea profesională; funcţiile avute şi domiciliile anterioare (în ordine cronologică): Activitatea profesională (de la data; pînă la data; instituţia şi localitatea); Funcţii deţinute; II. Situaţia militară: Satisfăcut/Nesatisfăcut; Specialitatea în armată (Simbolul înscris în livretul miliar) gradul; Posed livret militar sau alte acte militare Nr.; eliberat de; la data; III. Situaţia politică: Apartenenţa politică (membru al P.C.R. sau al U.T.C. sau al Frontului Democraţiei şi Unităţii Socialiste, anul intrării, organizaţia din care face parte); IV. Situaţia familială: Starea civilă a solicitantului; a) Date despre soţia (soţul) solicitantului; Numele şi prenumele avute la naştere (numai pentru soţii); Data şi locul naşterii; Profesia de bază (a soţiei sau a soţului); Locul de muncă şi funcţia; Activitatea profesională a soţiei sau a soţului şi funcţiile avute pînă la actualul loc de muncă (în ordine cronologică); Apartenenţa politică (P.C.R., U.T.C. sau Frontul Democraţiei şi Unităţii Socialiste, anul intrării, organizaţia din care face parte); b) Date despre copiii solicitantului (minori şi majori); nr.crt.; Numele şi prenumele; Vîrsta; Funcţia şi locul de muncă; Domiciliul; c) Date despre părinţii, fraţii şi socrii solicitantului: Gradul de rudenie (tată, mamă, frate, soră, socru, soacră); Numele şi prenumele; Vîrsta; Profesia; Apart. politică; Domiciliul.

"Atenţiune: se va răspunde obligatoriu la toate întrebările, nu se vor trage linii". (Cum se descurca de pildă, fericitul părinte al unui prunc de trei săptămîni, pus în faţa rubricii "funcţia şi locul de muncă" al "copiilor minori", fără a trage linii sau a da răspunsuri năstrușnice, nu ştim. Dosarul nu era un teritoriu prielnic ludicului).

De ce totuşi, odată începciat şi căpătînd un număr de înregistrare, el devenea tabu chiar pentru posesorul său, nu mai putea fi consultat şi-l domina ca un fatum? Ce se adăuga datelor, declarate pe răspundere proprie şi, îndeobşte, lesne verificabile? Referinţele. Poteci ale labirintului personal în care se prefăcea "dosarul", ele se puteau bifurca la nesfîrşit, construind minuţios o sumedenie de "vieţi paralele" aceluiaşi individ real, cu nume şi prenume, ajuns aproape o ficţiune, o ipoteză de lucru bazată pe variante. Cerute de serviciul de cadre nu se ştie totdeauna cui, în orice caz mai multora decît cei indicaţi de "subiect" ca fiind în stare să adeverească cele declarate de el, referinţele "credibile" se nutreau (şi) din bîrfă. Apartenenţe politice necunoscute (ale socrilor morţi, să zicem) deveneau motiv de bănuială dacă erau verificate cu un bîrfitor, şi, cu toate că nereale, poate, ele influenţau teribil de real viaţa omului, chinuit de calomnii de care nu se putea apăra, neştiindu-le nici amploarea, nici sursa.

Cîte nu se aflau/ inventau vizitînd doar "domiciliile anterioare în ordine cronologică", în scop de "completări la dosar?" Numai invidiosul/ ratatul clasei, pus să vorbească despre premiantul pe care îl "cunoaşte din copilărie", ce mină de date putea fi... Bîrfa, proiecţia în rău a vieţii celorlalţi, în special a celor valoroşi, proştii fiind de obicei "clari", flecăreala apărată de **secret**, capacitatea de deformare a adevărului, erau considerate aproape o dovadă de devotament, un certificat de vigilenţă. Sub regim totalitar, omul real a avut în permanenţă un geamăn, "omul suspicionat", a cărui viaţă a fost trasată, judecată şi modificată de "dosarul său", unde bîrfa ajunsese instituţionalizată, protejată de misterul sumbru al formulei, nu rareori auzită în biroul de cadre, de obicei îngust, întunecos, aşezat într-o nişă, plin de fişete, grilaje metalice şi sigilii: "noi ştim despre dumneata mai multe decît ştii dumneata **însuşi**".

Tita CHIPER

Ce spun parlamentarii

Care e rolul bîrfei în politică?

Constantin Ticu Dumitrescu (Comisia de abuzuri şi petiţii)

Bîrfa este una din deprinderile cîştigate de români în ultimile decenii. Rădăcinile ei sînt în minciuna comunistă, îmblînzită cu zvonuri şi bancuri. Aşa se face că dintr-o sută de români, 95 bîrfesc, sau ascultă cu plăcere bîrfe şi numai vreo 4-5 ştiu să vorbească de bine pe cineva, să discearnă adevărul. Nu mi-am dat seama dacă şi cît e răspîndită bîrfa printre parlamentari. Dar, oricum, asta nu-i politică domnule, e o ruşine! Sunt convins că atunci cînd adevărul va triumfa, la lumina lui bîrfa şi minciuna se vor diminua şi ne vom ruşina de folosirea lor!

Elena Preda (senator şi vicepreşedinte al FDSN)

În Parlament, bîrfa se cheamă "negociere" - asta în sala de dezbateri. Pe culoarele aceluiaşi Parlament, bîrfa se cheamă "transmitere şi obţinere de informaţii, de ştiri"! În politică, în general, bîrfa se cheamă "diplomaţie" şi o regăsim pe toate meridianele. În strictul perimetru al ziaristicii, bîrfa se cheamă "dezinformare" şi circulă nestingherită în toate direcţiile politice!

Ioan Alexandru (PNŢCD)

Eu am aici, în Senat, chiar lîngă mine şi pe rîndul din faţă, niște vecini liberali, care nu tac o clipă şi e de înţeles cînd eşti răstignit atîtea ore în scaun! Unul vorbeşte la tribună despre o lege şi cei din sală "vorbesc" despre el, în şoaptă! Iată o pildă: regele Persiei s-a dus la sfîntul Antonie şi după un drum lung a ajuns într-o dumbravă unde sfinţii rîdeau de rupeau pămîntul, făcînd glume! Atunci regele îi zice generalului care l-a adus, că de ce l-a adus să vadă niște nebuni care rîd; şi Antonie, care l-a auzit, i-a zis: ia arcul acesta şi întinde-l, aşa, mai tare, mai tare... La un moment dat regele spune că arcul se va rupe dacă îl mai forţează! - Păi vezi, zice sfîntul Antonie, se rupe... dacă nu mai faci cîte o glumă, aşa şi noi glumim în pustie să mai îndepărtăm apăsarea!

Eu aş numi asta humor, nu bîrfă! Bîrfa e cîrtirea împotriva altuia. Bîrfa nici nu cred să ajute politica. Humorul da! Eu mă feresc cînd simt că cineva vrea să înjosească în ochii mei pe unul din colegi, eu refuz dialogul! E un păcat, să nu vezi chipul lui Dumnezeu şi în cel mai slab! Ce fac eu, în tăcere, în fiecare zi este să mă rog pentru toţi, din toate partidele!

Dumitru Călueanu (PL)

Bîrfa este o caracteristică a mahalalei şi n-ar trebui să apară în politică şi mai ales în Parlament. Rolul ei este tot de diversiune, din partea Puterii. Deşi se întîmplă să fie şi din partea opoziţiei! Nu cred că bîrfa e în firea poporului român. Eu am văzut popoare unde se bîrfeşte mai mult. Bîrfă la nivel de politică, bîrfă serioasă, am întîlnit în Grecia. Bîrfa apare atunci cînd nu eşti în stare, pe cale deschisă, să rezolvi o problemă şi încerci prin uşa din spate. E ceva laş!

A consemnat:
Petru IONESCU

● Anul I ● Nr. 18 ● 14-20 mai 1993 ●

de a-mi mări cantităţile de care dispun." (Socrate, corespondent)

Bîrfă şi pedeapsă

În apropierea scandalagiului din autobuz sau a cumetrei care dirijează o coadă, intelectualul se simte în inferioritate: există, în dispreţul său, o undă secretă de invidie. Trăgînd cu urechea la o bîrfă "adevărată", el realizează că este un bîrfitor mediocru, măcinat de regrete şi complexe. Rupt de bîrfa telurică, el se mulţumeşte cu "Evenimentul zilei", pe care incapabil de o lectură onestă îl confruntă cu modele înalte (Proust, Henry James, Thomas Mann). Singuri, clasicii români rămîn, se pare, impermeabili la bîrfă, dar într-o adaptare modernă am putea avea o Antigonă sau un Hamlet în acest registru. Inşi cu vocaţia bîrfei sînt foarte puţini; marea masă o formează cei care nu se pot abţine...

În sens larg, bîrfa este orice indiscreţie ne-fatală, tolerată sub semnul normalităţii şi a cărei funcţie pare a fi aceea de a păstra socialul la o temperatură acceptabilă. Ea numeşte neputinţa profund umană de a menţine discuţia fie în sfera unicului, fie în cea a generalităţii. De aceea, printre speciile înrudite s-ar putea enumera witz-ul şi anecdota, dar şi exemplul sau citatul.

Bîrfa nu este în mod obligatoriu superficială şi neserioasă; a o considera ca abatere de la un cod, ca derogare scuzabilă de la nişte principii este, în schimb, un semn de superficialitate. Parafrazîndu-l pe Huizinga: nu bîrfa este ne-serioasă, ci discuţiile serioase sînt ne-bîrfă. Opusul bîrfei nu este seriozitatea ci secretul, cu care ea intră de altfel în tandem, de care este pusă în mişcare. Iată de ce subiectul mi se pare dificil de tematizat; nimic mai neliniştitor decît acest derizoriu, acest "nu-ştiu-ce" furtiv al unei porţii bune de bîrfă.

Formele bîrfei sînt la fel de greu de cuprins; există cîte una pentru orice fel de conjunctură, de la mica bîrfă invidioasă şi obscenă la marea bîrfă complicată dostoievskian. Dar bîrfa autentică, bîrfa "pură" (un oximoron, desigur) exprimă o răutate nealterată, fiind incompatibilă cu nuanţele, ironia şi pretextele intelectuale. Dincolo de acest "nex" antropologic, se pot face oricîte digresiuni; în cheie existenţială (divertisment, inautenticitate şi alienare, exorcizarea Celuilalt), în cheie freudistă (mecanismele comicului de ridiculizare, narcisismul de grup) sau marxistă (pe undeva între relaţiile de producţie şi suprastructură), dar...

Vorba poetului, nu de bîrfă mă cutremur ci de tristeţea care o urmează. Bîrfa imperfectă a celor care nu se pot abţine se defineşte prin acest "rest" afectiv, prin angoasa bîrfei. Senzaţia apare atunci cînd, părăsind imanenţa bîrfirii, cugeţi că ea se ocupă cu... "toate relele ce sînt / Într-un mod fatal legate de o mînă de pămînt"... A dispreţui bîrfa de la o asemenea altitudine morală şi metafizică te situează în categoria bîrfitorilor oportunişti, diletanţi şi "în silă", în opoziţie cu inocenţa cinică a adevăraţilor bîrfitori. Conflictul, inevitabil, opune în ultimă instanţă două culturi.

Dacă abţinerea de la bîrfă este o atitudine pe cît de rară, pe atît de prompt sancţionată, aceasta se datorează faptului că orice discuţie - în doi sau în grup - se desfăşoară în cerc, sub semnul obligaţiei. Cel care refuză bîrfa în numele interiorităţii, pudorii sau al nu-ştiu-căror principii "abstracte" (cf. Andrei Pleşu despre mitocănie) se auto-exclude în chip spontan, adoptînd o postură tragică. De aceea, probabil, există o varietate mare de ex-centrici dar extrem de puţini ne-integraţi... În profunzimile bîrfei, descoperi un ritual în acelaşi timp iniţiatic şi sacrificial. La acest nivel, bîrfa nu e doar "sarea" ci condiţia oricărei discuţii, punerea în discuţie prin excelenţă. Bîrfind, ne "legăm" de X sau de Y pentru "a ne lega", în fond, între noi, în cupluri şi grupuri. Interogat asupra bîrfei, bunul-simţ va răspunde evaziv: "ce să-i faci, aşa e lumea, mai vorbeşte de una, de alta... cu scumpirile astea... te duci în piaţă cu salariul şi... " etc. El consimte astfel tacit, fără ironie sau angoasă, că bîrfa se numără printre acele lucruri care ne leagă.

E trist, desigur, că nu sîntem legaţi decît în forme ale complicităţii, socialităţii şi statutului, că nu ne putem indentifica decît marcîndu-ne diferenţa şi pecetluind prin replici şi semne relaţii de grup. Dar acolo unde domneşte subînţelesul obligaţiei, reflexia şi limbajul nu intră în scenă decît pentru a derapa la rîndul lor. Nimic mai zadarnic pînă la urmă decît să filozofezi asupra bîrfei fără nici un exemplu sau citat, fără o mică bîrfă.

Şi la ce bun să ajungi la concluzia vană (şi vanitoasă) că bîrfa este un reflex al Neantului, cînd faptul este atît de evident...

Ovidiu VERDEŞ

Bîrfa. Cine n-a bîrfit? Arată-mi-l şi mie! Nu există! Viaţa nu ar fi frumoasă fără bîrfă. Pe toţi ne tentează bîrfa şi chiar curiozitatea, bat-o vina s-o bată, ne aduce la bîrfă.

Bîrfa e feminină, să te ferească Cel de Sus să fii subiect în acest caz, masculină (rezonabilă şi nu se practică pe faţă), mixtă. Bîrfa e discuţia la care fiecare îşi spune "off"-ul. Tot aici poţi afla despre o persoană mai multe decît vrei să ştii. Se îndrugă verzi şi uscate. Există ziare, emisiuni radio şi tv specializate în bîrfă.

(Socrate, corespondent fidel la Radio-Contact)

"Stau cu Fifi pe străduţa zisă Hüşet, la o musaca şi

Omnipotentul Cică şi Orbirea S.A.

Apare din nimic şi peste tot, cuprinde tot, salvează sau îneacă orice, oricînd, oriunde. Are o scală infinită: de la bîrfa ţăţească, de palier şi cartier, pînă la bîrfa interguvernamentală şi planetară. De la bîrfa-n doi, seara, la culcare, pînă la serviciile transnaţionale de diversiune. (Societatea anonimă Bîrfa S.A.)

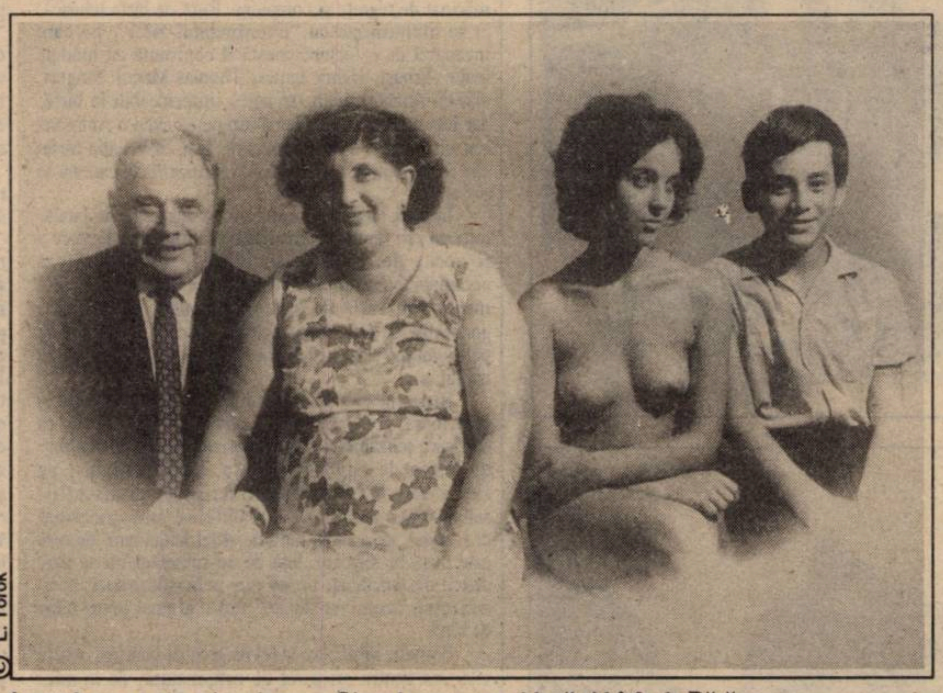

© L. Török

Scurt elogiu introductiv

Are bîrfa un specific naţional? Primul impuls ar fi către da. Mazochişti cum am devenit, am invoca rapid **five o'clock**-ul la o "cup of tea" al englezului, unde bîrfa se face sofisticat, eufemistic, într-un elan tipic de **colonizare** a interlocutorului. Apoi "cozeria" francezului, "bavardajul", "badineria" , unde bîrfa e "jeu d'esprit" în temeinica tradiţie salonardă, cu şarm, ţesătură invizibilă a comilitonilor în plasa de păianjen a intereselor care mişcă de cînd lumea "a statelor greoaie cară". Şi tot aşa, putem glosa la infinit pe tema bîrfei la italieni sau germani, ca şi la toate naţiile pămîntului, potrivit pre-concepţiilor etnopsihologice pe care le avem.

Dar nu e cazul: ca şi iubirea, ura, intriga, gelozia, răzbunarea, mila şi violenţa - bîrfa este un dat uman universal şi inalienabil, că te şi miri cum de nu figurează în tratatele de "human rights". Poate tocmai din cauza omniprezenţei şi omnivalenţei sale: la ce bun să-i acorzi şi statut? Ba, încă, bîrfa (intriga, în speţă) e sacră: nu e pantheon mitic fără propriile-i gîlcevi şi intrigi ale zeilor.

Una peste alta, ce este, ce vrea şi ce face bîrfa! Mai întîi, ea stabileşte bursa valorilor de tot felul. Ea face opinia şi ierarhiile adevărate. Campată exclusiv în prezent, ea cotrobăie cu voluptate în trecut şi pre-vede diversele variante posibile în viitorul apropiat. Poate fi nobilă sau pauperă, grijulie sau indiferentă faţă de social şi de legile cetăţii, după cum, scatofagă adesea, împarte cu generozitate onoruri şi pedepse. Face dreptate reputaţiei pătate oficial, la fel de bine cum distruge fără cruţare orice prestigiu. Bîrfa este un motor social plin de supape şi ambreiaje, dar fără frînă. E însăşi imaginea ne-limitării şi a conspiraţiei infinite, mai mult sau mai puţin periculoase. N-are părinţi, n-are ţară şi timp, nu ştie de moarte, cu toate că, prin structură, e livrată efemerului. Apare din nimic şi peste tot, cuprinde tot, salvează sau îneacă orice, oricînd, oriunde. Are o scală infinită: de la bîrfa ţăţească, de palier şi cartier, pînă la bîrfa interguvernamentală şi planetară. De la bîrfa-n doi, seara, la culcare, pînă la serviciile transnaţionale de diversiune (Societatea anonimă Bîrfa S.A.) - bîrfa este proteismul în stare pură, actorul absolut, bufonul regelui, îngerul păzitor şi demonul apocaliptic deopotrivă.

Desface căsnicii, dar şi imperii, face din ţînţar armăsar şi vice-versa, instaurează confuzia totală, sub care totul e permis, după cum poate limpezi într-o clipă cele mai tenebroase mistere. Cu o bîrfă eficient răspîndită schimbi astăzi un continent întreg, tot aşa cum, odată fisurat zidul minciunii, bîrfa decretează, sec, adevărul. Ea are funcţia pietrei aruncate de nebun în apă, după care se îneacă zece înţelepţi, dar joacă şi rolul reflectorului aprins în plină beznă, care paralizează toate rozătoarele noctambule ieşite după pradă.

Dar, ca să nu cad în panbîrfism, trec la altceva.

Psihologie, tipologie

Psihologic, ea face relieful geografiei neputinţei. Bîrfa este direct proporţională cu incapacitatea de acţiune. Ea este întotdeauna un simulacru. Simulacru impotent pentru gestul politic ("vino pe la mine, să bem ceva şi să mai punem ţara la cale"), simulacru al revoltei ("pînă cînd să mai răbdăm, domnule?"), ca şi, în substrat, simulacru sexual: excitare la rece, bîrfa este o acuplare de viduri.

Semnele ei mereu în erecţie sînt ca un joc de yin şi yang în perpetuă respingere/ atracţie. Chiar şi formulele verbale indică asta: de o parte, "la predare" există: "ai auzit?", "ce zici de?..." "ai auzit că? ..." (apelul la simţuri este esenţial aici, totul se aude, vede şi miroase, numai pipăitul e interzis). Iar de cealaltă parte, "la primire": "fugi, dragă, de-aici", "nu se poate!", "hai, lasă-mă că mor" etc. A se observa că jocul cerere/ ofertă e simbolizat de semnul întrebării, ca factor activ, şi de semnul exclamării, ca forţă pasivă. Rodul acuplării lor e zvonul, cel care camuflează realitatea, o deghizează sau o stimulează întru adoptarea minciunii ca realitate.

Bîrfa este, deci, un transfer reciproc de pseudo-energie şi o încercare de auto-exorcizare prin vampirizarea celuilalt. Cu toate că funciar egoistă (plăcerea de-a colporta), ea este condamnată la "altruism", fiindcă se cere necontenit împărtăşită. Are nevoie de alterizare în felul în care au voyeur-ii nevoie de actanţi în imagini. Pe cît de instinctuală, pe atîta de productiv-mentală, bîrfa se poate cataloga în funcţie de temperamente (bîrfa colerică, sangvină, utopismul melancolic, bîrfa pragmatic-flegmatică), de scopuri (bîrfa de tatonare şi provocare, zvonul, calomnia, bîrfa de consolidare sau de distrugere a prestigiului) etc.

Mă rog, criteriile tipologice pot fi multe, după cum aceeaşi subspecie poate să figureze la mai multe categorii. O situaţie în care se află bîrfa politică (sau "chestia zilei", cum se zicea în ziarele vechi), bîrfa artistică (rolul-cheie al cafenelei literare), bîrfa - caricatură a Ideii, bîrfa cîrcotaşă, bîrfa aluzivă, bîrfa mimetică, bîrfa populistă sau cea elitară, bîrfa veninoasă (la adresa vecinului, a rivalului), ori cea idolatră (la adresa vedetelor adorate), bîrfa bovarică, leagăn de iluzii compensatoare, ş.a.m.d.

Geografia românească a bîrfei

Judecînd după specificul istoric al Principatelor Unite, noi avem trei feluri ancestrale de bîrfă: bîrfa imperială, taclaua moldavă şi bîrfa de Bărăgan.

În Ardeal, unde bisericile-s catedrale, burgul e fortăreaţă, iar casele-s de piatră, cu garduri de doi metri şi sufletul habitatului e răsfrînt către interior, bîrfa-i şoptită, laconică şi îndreptată productiv. Palinca taie suflarea grandilocvenţei şi excesul gestual, iar slana dolofană şi pita groasă îndeamnă la eficienţă, echilibru şi sobrietate. În Moldova, sufletu-i în afară (v. pictura murală a bisericilor), casele au ceardac primitor, cuhniile învăluie-n arome tot ţinutul, iar bîrfa devine ca filosofie a vieţii. Lene multă, vorbărie domoală şi lungă, sentimentalism. Taclaua moldavă e soră cu liniştea mioriticului, învelită-n alivenci şi vin dulce. Înfrăţire cu natura, ritmuri sempiterne şi oftat slav, graţie cărora poţi să laşi fără grijă să se-aleagă praful de tot, de vreme ce noi facem nuntă-n cer.

Dacă în Ardeal bîrfa are "Grund", iar în Moldova gîlgîie de "plăşieri", în Regat ea are "rezon". Aici se poartă bîrfa de Bărăgan (sau de stepă) sau de dezmăţ. Acel "se ştie tot despre oricine, ba încă şi multe pe deasupra" care îl isteriza pe Cioran. Bîrfa de Bărăgan, ca şi faimoşii "ciulini" ai acestui ţinut, nu iartă nimic. E de ajuns să recitim **Marea trăncăneală**, eseul lui Mircea Iorgulescu, ca să ne dăm seama de dimensiunea rabelaisiană, de cosmic invers, a bîrfei levantine. Aliaj indestructibil, ea conţine babilonia verbală a bazarului turcesc, ameţitoarea cleveteală negustoreşte susurată a grecului, spiritul fin, snob, cu monoclu şi păduchi de caracter - al bonjuristului, orfevrăria pişicheră a armeanului, mercantila locvacitate evreiască şi cîte altele - totul petrecut lăutăreşte în codul de legi al Mahalalei. Codul paradoxal al unei lumi paradoxale, damnată şi mîntuită prin paradox şi ale cărei esenţe se pierd în negura istoriei. Faţă de celelalte două, bîrfa de Bărăgan este un palimpsest. În ordinea realului, ea este un factotum care nu face nimic şi sigiliul etern al fatalismului lui "n-a fost să fie". Iar dacă n-a fost să fie, încai să se vorbească!

Bîrfa are înţelepciunea ei de bufon-gropar, de Iov şi Falstaff la un loc. Explică tot, neagă ce afirmă, postulează ce spulberă, achită, condamnă, judecă fără criterii, relativizează absolut, minte cînd adevereşte, dezvăluie tocmai cînd închide. Alergică la monolog şi esenţial dialogală, bîrfa devine la noi ceva mai mult: devine însuşi liantul social, sacramentul omnicomplicităţii şi travestiul veşnic al pseudo-clandestinităţii. Nutrind fascinaţia nudului, bîrfa este şi campioana golului sufletesc. De unde altă notă specifică a ei: umple locul, umple timpul. Cu amăgiri. Simulacru, cum spuneam, al acţiunii, ea este folosită din plin în ingineria socială, al cărei agent totalitar este domnul Cică, acest caragialian Mitică ridicat la puterea 23 de milioane.

Cică (ne) este ca aerul: el ne ţine-n frîu speranţele, ne explică totul, aiurindu-ne la tot pasul ca-n hora ielelor. El ne face găuri în zid, ori astupă ferestrele, atacă pasiv, camuflează prin transparenţă, revelînd prin opacitate.

Paradoxal, cum altfel? Benefic şi malefic (una prin alta), Cică este semnatarul marelui nostru pact cu Realitatea lumii. Este sesam-ul nostru, platoşă diafană a neputinţei noastre. De un teribil laconism, el rezolvă cele mai stufoase enigme ale lumii într-o propoziţie. Care limbă mai dispune de forţa lui de sinteză?

Cum să-i explici unui străin ce imensă cantitate de informaţie este conţinută în expresii de genul: "cică-i gata-n Serbia"? Sau, sub Ceauşeşti, ce străin putea savura elipticul cu care-ncepeau bancurile: "cică S-A dus la... "

Şi cine dacă nu Cică este geniul arhitect al Orbirii de azi? Arunci pe piaţă un "cică se va merge pe federalizare" - şi-ai turbat naţia! Pune-te pe român cu patru cuvinte: "cică-ncepe-n Ardeal" şi faci o armată-n cinci minute. Ai plasat în mase un "cică vin moşierii" - şi-ai întors automat milioane de oameni la ideea de proprietate colectivă! Vine Cică şi spune: "cică ne iau nemţii siderurgia" şi ai într-o clipă zece milioane de izolaţionişti fascinaţi de faliment (care-i **al nostru**). Sau arunci, înaintea unei greve, un "cică vin iar minerii" şi-ai ras orice elan. Etc.

Nimeni nu se poate compara cu el, cu Cică, tatăl nostru şi fiul şi strămoşul şi strănepotul nostru. Prin el am învăţat mitologie ("cică Zamolxe..."), istorie ("cică Burebista..."), geografie ("cică Bucovina..."), geostrategie ("cică Balcanii..."), etnopsihologie ("cică evreii..."), astrologie ("cică Nostradamus...") cîte şi mai cîte, ca să nu mai spun de politologie, unde Cică ne este oracolul absolut, zeul nostru de tarabă, alcov şi pivniţă, într-o ţară transformată-n poiana lui Iocan, unde fiecare "ştie" totul foarte precis şi irevocabil, graţie lui Cică: cică fac ruşii, cică dreg americanii, cică se rupe PAC-ul, cică se uneşte, cică pică, cică-şi dă demisia, cică apocalipsul, cică fură toţi, cică murim toţi, cică după vară vine toamna...

Asta e. Numai bîrfologia ne mai lipsea. Mă iertaţi că am depăşit spaţiul promis, dar... m-am luat cu bîrfa. Mîine dimineaţă o să-mi sune telefonul: ce-am auzit? cică iar ai scris în **Dilema...**

Dan C.MIHĂILESCU

P.S. Recitind, observ că m-am contrazis în ce priveşte specificul.

N-are a face, d-aia bîrfim, nu?

Desface căsnicii, dar şi imperii, face din ţînţar armăsar şi viceversa, instaurează confuzia totală, sub care totul e permis, după cum poate limpezi într-o clipă cele mai tenebroase mistere. Cu o bîrfă eficient răspîndită schimbi astăzi un continent întreg.

o baclava, bîrfindu-l, pe Baudrillard..." (Carte poştală)

La Bucureşti, despre bîrfă cu...

CLAUDE BRÉMOND:

"Nu cred că putem scăpa de ea"

Claude Brémond: Cred că, în colportajul bîrfelor, se pot izola cele tradiţionale - care sînt reluate şi repetate - dar şi, foarte adesea, readaptate problematicii contemporane.

Să vă povestesc ultima bîrfă pe care am auzit-o la Paris, înainte de a pleca... Ştiţi cum se întîmplă în cazuri din acestea: eu nu cunoşteam persoana, dar era vorba de vărul unei persoane pe care o cunosc foarte bine - deci, lucrul este perfect adevărat. Se vorbea deci despre acest domn care venise cu soţia sa - amîndoi din provincie fiind -, se duc amîndoi la restaurant... La un moment dat, domnul coboară la toaletă şi nu se mai întoarce... Nu se mai întoarce, oare ce s-a întîmplat, soţia lui nu ştie nimic etc. Cîteva zile mai tîrziu este găsit, în stare de inconştienţă, rătăcind pe străzi, şi este dus la spital. Cînd este dus la spital, doctorii descoperă că avea o cicatrice foarte mare şi foarte recentă în spate şi... se descoperă că îi lipseşte un rinichi! Asta e, căzuse în mîinile unei bande de traficanţi de organe, care-l răpiseră; nu-i aşa... îl răpiseră pentru a-i fura rinichiul!

Bun... Se poate observa foarte bine, aici, acel mecanism ancestral - al angoasei călătorului, şi în special al provincialului care vine la Paris şi care se aşteaptă, nu-i aşa, să dea peste o bandă de gangsteri la orice colţ de stradă, să i se întîmple cele mai îngrozitoare lucruri... această angoasă este foarte puternică – şi, totodată, răspunsul la această angoasă: să-ţi imaginezi ce se poate întîmpla. Dar ceea ce este extraordinar este gradul de actualizare a acelei angoase într-un cadru dat - cel despre care-am vorbit! Ideea cu traficanţii de organe, asta e absolut contemporan, foarte precis şi foarte puţin probabil totodată: bîrfa nu se poate hrăni dintr-o posibilitate banală. Dacă respectivul ar fi coborît pur şi simplu la toaletă şi s-ar fi trezit lovit în cap şi tîlhărit, i s-ar fi furat portofelul să zicem - asta nu e o bîrfă interesantă! În schimb, o bîrfă bună este poate astalaltă... este făcută să circule, în asemenea hal încît, atunci cînd mă-ntrebaţi ce e o bîrfă, eu vă dau acest exemplu!

- Asta înseamnă că ea răspunde, de fapt, unei nevoi de a fantasma...?

- Bineînţeles, bineînţeles - printre fantasmele care populează imaginarul nostru contemporan, există acest sentiment de depersonalizare, de... cum să-i spunem? de dislocare corporală posibilă - datorită progreselor medicinii, faptului că se pot face transplanturi de organe etc -, există sentimentul că personalitatea noastră nu ne mai aparţine, ea aparţine savanţilor... Pe urmă, mai e şi ideea asta că totul este, totul a devenit un fel de imens trafic internaţional - că există o "internaţională a crimei", sau a alienării, care face să nu ne mai aparţinem...

- Ar fi o dovadă că sîntem cu toţii paranoici...?

- Dar sîntem, fără nici o îndoială! Vedeţi, mai ales în perioadele de criză, de războaie, de tulburări sociale, avem de-a face cu o proliferare a bîrfelor, pentru că atunci, fragilitatea noastră psihologică este mai mare... Nu este o dovadă de sănătate - sîntem cu toţii bolnavi, asta e sigur... Nu cred că putem scăpa de bîrfă... Vedeţi, faptul divers este controlabil, are o obiectivitate controlabilă: el contează în funcţie de controlabilitatea lui; bîrfa, dimpotrivă, contează, în ciuda incontrolabilităţii sale, tocmai pentru că răspunde unei anxietăţi - e o fantasmă care vrea să se realizeze.

TOMA PAVEL:

"... Nu se poate să nu bîrfeşti"

Toma Pavel: Bîrfa, discuţiile între prieteni despre un alt prieten, sau o cunoştinţă, este ca un act hermeneutic elementar. Bîrfa trebuie să fie adecvată; se bazează pe un material empiric, pe o serie de observaţii - ca toate actele hermeneutice -, dar există şi un imens curaj al ipotezei; în momentul în care spun despre cineva: "E un idiot", înseamnă că am făcut un uriaş salt hermeneutic în generalizarea unei mulţimi de observaţii! "Nu, nu e deloc un idiot, e foarte deştept", îmi răspunde prietenul meu - şi el intră evident într-o dispută hermeneutică, şi urmează un schimb de materiale empirice: "Uită-te ce-a făcut el în situaţia cutare" - "Celălalt a făcut aşa şi aşa" - este exact tipul de controverse pe care le au criticii literari cînd examinează un text, criticii biblici, sau teologii, atunci cînd propun diferite interpretări ale textelor sacre... Sînt o mulţime de fapte - plus o ipoteză!

- Dar această ipoteză este actualizată, este în discurs; dacă-mi permiteţi o mică teorie personală, eu cred că bîrfa este "romanul" omului obişnuit, care nu scrie, dar se plasează şi ca actor, şi ca producător, şi construieşte un mic univers romanesc pornind de la un fapt real - care, în sine, i se pare atît de interesant încît să-i dea declicul necesar, dar nu atît de interesant încît să merite a fi redat tel-quel: şi atunci el construieşte această mică fantasmă romanescă, pe care o propune celuilalt...?

- Exact, este exact aşa cum spui dumneata: adică este anecdota - "Uite ce-a făcut Cutare" -, materialul faptic, la care se adaugă judecata morală: dacă eu spun "E un idiot" sau "Un mare şmecher", asta este aplicarea unei reţele de categorii morale cotidiene - şi seamănă foarte bine cu ce faceau moraliştii în secolul XVII!

- Adică, un fel de radicalizare a unui tip de comportament pe care socialitatea îl marginalizează, pentru că nu poţi să-i spui unui om în faţă: "Eşti idiot" - în schimb, atunci cînd el nu mai este de faţă (pentru că ăsta este totuşi principiul bîrfei!), devii radical...

- Un prieten de-al meu obişnuia să-mi spună: "Dragă, am fost într-o societate acum cîteva zile, şi se spunea despre tine că eşti un idiot... sau nu-ştiu-cum", mă rog, cele mai negative lucruri - şi-mi dădeam seama foarte bine că persoana care spunea acele lucruri era chiar el!

- E exact chestia din Caragiale.

- Evident...

- Bîrfa are, de altfel, cum ştiţi, o conotaţie peiorativă - "nu e bine să bîrfeşti" etc...

- Nu e bine să bîrfeşti, dar nu se poate să nu bîrfeşti!... totul e să bîrfeşti cu gentileţe şi cu puţină generozitate. Cel puţin, în America se bîrfeşte cu multă generozitate; şi acolo se spune "Cutare a avut tot felul de aventuri" - dar la modul: "Ce om gentil... şi cîte supărări a avut!...", pentru că fiecare se pune în situaţia de a fi el însuşi bîrfit. În bîrfa pe care am cunoscut-o în tinereţea mea, partea care **acum** mă jenează este caracterul ei de judecată: oamenii judecă pe alţii într-un mod ritos şi peremptoriu! E foarte bine să ne bîrfim mai îngăduitor...

Grupajul despre bîrfă a fost realizat de Alex. Leo ŞERBAN

Literatură şi oralitate - aceasta a fost tema unei journée d'études **desfăşurate miercuri, 5 mai, la Institutul francez din Bucureşti. Prezenţa la lucrările acestui colcoviu de o zi a unor personalităţi precum Claude Brémond şi Toma Pavel l-au transformat într-un eveniment. Director de studii la École des Hautes Études en Sciences Sociales, Claude Brémond este autorul celebrei** Logica povestirii **(Seuil, 1973), carte tradusă şi în limba română la editura Univers, şi al unui mare număr de articole consacrate semioticii narative şi basmului popular; în colaborare cu André Miquel şi Jamel Eddine Bencheikh a publicat** Milles et un contes de la nuit **(Gallimard, 1991), pregătind o nouă carte pe tematica celor** O mie şi una de nopţi **- sub titlul** Dans le giron du père.

Toma Pavel, care din 1990 predă literatura franceză şi comparată la Universitatea Princeton, este autorul lui Le miroir persan **(Denoël, 1978), al** Lumilor ficţionale **(apărută acum şi în româneşte la editura Minerva) şi, mai ales, al unei cărţi despre care s-a vorbit şi se vorbeşte în continuare foarte mult:** Le mirage linguistique: Essai sur la modernisation intellectuelle **(Minuit, 1988); structuralist la început, T. Pavel s-a îndreptat ulterior spre teoria literară, raporturile interdisciplinare între literatură, filozofie şi lingvistică, revenind constant la literatura franceză a secolului XVIII.**

Bon de lectură

Mirajul lingvistic

Toma Pavel, **Mirajul lingvistic**, eseu asupra modernizării intelectuale, traducere de Mioara Tapalagă, cu o prefaţă a autorului la ediţia românească şi o postfaţă de Monica Spiridon, Editura UNIVERS, Bucureşti, 1993.

O carte înseamnă convingere, responsabilitate, risc.

Aventura spirituală propusă de Toma Pavel (n. 4 aprilie 1941) este definită de autor astfel: "Deşi în această carte nu încerc să distrug decît o singură piatră din edificiul structuralist şi poststructuralist, anume concepţia acestor curente asupra limbilor naturale, am convingerea că este piatra unghiulară şi că, în absenţa ei, edificiul se surpă". Că aventura aceasta este mult mai primejdioasă decît pare, că "mirajul lingvistic" atinge şi atrage în apele sale înşelătoare pe oricine, că implicaţiile cărţii lui Toma Pavel nu ne pot lăsa indiferenţi, iată ce sesizează Monica Spiridon, postfaţatoarea versiunii româneşti: "Dacă în versiunea iniţială a cărţii dedicate de compatriotul nostru de peste ocean structuralismului francez accentul părea să cadă pe întrebarea: Ce poate limbajul? în versiunea engleză şi mai ales în cea română, (ambele adăugite), ponderea maximă o dobîndeşte o anxietate adîncă, cu rezonanţe acute, azi, la noi. Interogaţia care o exprimă poate cel mai exact sună astfel: «Ce pot intelectualii?»".

Legătura dintre cele două citate o fac cuvintele lui Jean-François Revel, dintr-o carte esenţială, **Cunoaşterea inutilă** (Humanitas, 1993). Inteleçtualul, responsabil pe afirmaţiile sale poate demistifica, poate lumina printr-o singură carte un întreg lanţ de erori, dar se va lovi de iresponsabilitatea susţinătorilor erorii: "Cînd a apărut, în 1988, **Le Mirage linguistique** (Paris, ed. de Minuit), cartea de o seninătate distructivă a lui Thomas Pavel, **La Quinzaine littéraire** (1 mai 1988) - gazeta care un sfert de secol a apărat tocmai erorile denunţate de această carte - a publicat o recenzie absolut elogioasă, cu o placiditate deconcertantă, fără a arăta nici cea mai mică nevoie de a reveni asupra greşelilor trecutului". (ed. cit. p. 357) Dacă nu a încălcat odinioară "etica convingerii", revista a încălcat-o, în schimb, acum pe cea a responsabilităţii. La noi, aventura **Mirajului lingvistic** abia începe. Să vedem cum vor reacţiona intelectualii.

Ioana PÂRVULESCU

Scrisori deschise

La Şarlî 5 nu se prea poartă bârpha...

"Dragă...,

trebuie să ne mai străduim să revivăm vechiul obiceiu epistolar mîncat de masele medii, nu-i aşa? Mimethică, cum mă ştii, încerc să fac şi eu fitze şi să mă esprim în stil-pistil. Mai scrie-mi dragă, mult şi des, că ăştia m-au băgat în boli cu lipsa simţului aceluia numit humor şi d-aia mă scald în tot felul de alte umori.

Aşă că dacă o iau razna şi mă esprim prea sehrios să mă scuzi. E influenza mediului asupra dobithoculuì. Athmospherah generală precum şi cea 'telectuală e cam esuflată, sau o hi numai ochiul meu abătut de melanholii diverse care-o vede-aşa. Mă cam bruiază babiloniile şi fac iforturi să-mi păstrez sus engleza. (După cum nu ştiu dacă ţi-am menţionat, aici la şcoalele înalte această limbă, ca şi altili, se predă pre franţozăşte, mi se pare tutafé logic (que), nu?) La Şarlî 5 nu se prea poartă bârpha... Comunicaţiunile elevate se ţin în locuri de lux şi se plăteşte scump. (Aşa e dom'le în soţetatea cap.) Studenţimea e cam alienată, nu prea ştie ce e aia culturah, cu toate cărţile la nass. Io, înainte de adorm, lecturez în loc de romane poliţiste "monumentala" (kilogramic vorbind) **Histoire de la psychanalyse en France** de una madame Roudinesco, de origină după tată. Un amor. Toate caftingurile 'telectuale, toate gagicile lu' Lacan, filip şoricel, La planşă şi alde alţii. S-a dus dă râpă cultura franţozească, domnule, numa' politică şi gagicăreală.

De curînd am participatără la un coloc' la Aix (într-un peisagiu ultracézannian, care află tu că fuse un pictor ultra/hiperrealist, după cum rezultă din confruntarea directă cu naturah.) La sus numita întrunire veniră fraţii noştri americani, mai terra-terrişti şi, vorba lui O.L., "bine". Auzitărăm şi de cahetele critice cu Post-Mo. Curioasă sînt că aicea lumea strîmbă din nass, că cică nu mai e la modă (că toate e o modă dragă!) A apărut una a lui Vattimo cu Nihilismu + P.M., mai filosofică şi mai de bază. Astfel se pare că P.M. sau e ceva, sau merge undeva, şi dacă tot nu ştim bine ce e să zicem că nu se mai poartă...

Cu tezili cam bat pasul pe loc, că m-au bruiat ăştia din toate părţile cu inflaţia metaliterară, de-ţi vine să-ţi iei lumea în cap şi să-i trimiţi pe toţi intelectualii în natură. Sper însă să-mi revin într-o bună zih. Dacă nu, mă fac tricoteuză, că mi-am descoperit şi eu o meserie brătzarăh de aur.

Aştept epistolele matale ungătoare pă suflet. Studiez Podul Mogoşoaiei şi mă melanholizez intens. Aici pă bulivard să poartă safari şi mari afişe cu dl Ză stilo care să dă mare. La Citea lumea picnizează pe iarbă sau pe acoperiş, iar eu ca să nu devin prea serioasăh iau lecţii de sambă. Jump! (îl auzii acum cîteva zile pă unde). Te pup intens cu acelaşi SVP apropos de păstratul în touch..."

Cărţi poştale

"Salutări(le mele) de la lacul Como, ca să zic aşa. Dînsul este limpede şi din fericire nu arată precum pe verso: copiii din Lombardia, eficienţi cît cuprinde, au tras această poză pentru a putea fi folosită încă în vreo 5-6 locuri din Africa! Eu o trimit de-aici.

P.S. Nimeni nu poartă capot!!"

●

"5 sept. 1983, Timişoara

Cam aşa arată totul pe aici, ca această casă de pe verso. Sînt momente cînd din anumite unghiuri şi perspective ai realmente senzaţia că eşti undeva prin Viena pe la începutul secolului. Iar cînd te afli în piaţa mare (cea barocă), zici că eşti în Tirol (vezi Salzburg). Gangurile caselor, scările cu balustrade Art Nouveau, terasele deschise şi suprapuse, muşcatele, curţile interioare, lifturile - toate mă fac să mă simt ca într-un film de Fritz Lang sau să am imaginea unei duse vieţi austro-ungare. O vecină are un tablou enorm cu Franz Iosef. Iar în camera în care dorm este un tablou al unei femei ce s-a sinucis. Era fiica pictorului, iar portretul este făcut după moartea ei, din amintire. Mă priveşte f. straniu; mă urmăreşte aproape... De fapt totul mi se pare atît de ciudat... Cu mult drag, ..."

●

"2 Mai, 22.08.83

Colegul meu era lîngă mine, dînsul era în faţa mea, nemaifiind tu aici - iar eu, cum mă ştii, ambetată şi în capot, n-am mai ezitat: l-am lovit (i.e. am bătut cu picioarele încontinuu.) După care, fireşte, am tăcut... Silently yours, Mme Coutzitte"

●

"Dragul meu..., simt că te-am neglijat îngrozitor! A fost un an plin de evenimente, am trecut printr-o psihoterapie de mult necesară, în urma căreia o nouă... a ţîşnit din flăcări - dar asta mi-a luat toată energia şi timpul, aşa că-nţelegi că şi comunicarea a avut de suferit. C. şi cu mine am hotărît să ne căsătorim (nu neapărat creştin), oricum, trăim împreună de 27 de ani!... Eşti invitat, va fi un party stil anii '60 ce va dura de bunăseamă o săptămînă, culminînd cu luna de miere comunitară în Catalonia şi-apoi un an sabatic în S.U.A. Much love from...

P.S. N-am ajuns la Paris pt. că relaţia mea cu R. (care locuia la mine în casă) a luat sfîrşit brusc în momentul în care aşa-zisa mea bună prietenă P. (cea care te-a condus cu maşina la gară) mi l-a suflat... Nu vreau să mai spun nimic."

●

"Salutări din Mexico City, unde locuiesc la şeful catedrei de engleză de la Universitate. Compune singur personajul: pentru acesta, o seară nu este o seară dacă ea nu se-ntinde, udată de tequila, pînă la ora 4 dimineaţa, cu cuvintele "fucking patriarchal system" revenind pe buzele lui ca un leitmotiv...

A propos, studenta ta nu m-a căutat, deşi, dacă ar fi făcut-o, m-ar fi găsit prin Caraibe în acel moment - unde mă bucuram de febră tifoidă! Love, ..."

Kitschtesenţe

Moravuri vestimentare la români

Un "butic" cum sînt cu sutele. Nu e o dugheană de tablă ci o fostă, să zicem ,"mercerie de stat", preluată de un privatizat. Spaţiul e mic şi în interior totul este sufocat de un talmeş-balmeş de produse, îngrămădite într-un stil ce ar face să crape de invidie un bazar oriental. Vînzătoarea abia se mai vede. Forfotă de oameni ciocnindu-se uşor între ei, în căutarea vreunui chilipir.

Îşi face apariţia o pereche de tineri îndrăgostiţi. El a venit să o îmbrace pe ea. Ceva de ocazie, deosebit. El e foarte înalt şi slab, dar se mişcă natural şi dezinvolt, scormonind locul cu priviri cercetătoare. Poartă un trening din fîş subţire, croit din bucăţi de materiale în culori ţipătoare. La fermoar, un breloc cu "Marlboro". În picioare o pereche de şlapi, coloraţi bine şi ei. Nu, omul nu e desculţ, ar fi o indecenţă. Are o pereche de ciorapi de tenis albi, "Adidas". Ea e mică, tînără, dar grasă şi bondoacă. Poartă un tricou negru, ciorapi negri de mătase lucioasă, o fustă mini "de blugi" şi în picioare "tenişi" albi, chinezeşti. Fata se opreşte asupra unui compleu negru din satin negru şi dantelă neagră. Se duce în spate, să se schimbe. Reapare schimbată. Cumpărătorii ocazionali privesc admirativ. Ea se admiră într-o oglindă mare, sprijinită de perete. Mă gîndesc la hipopotamii balerini din desenele animate "Walt Disney". Compleul are o fustă mini largă, executată parcă din foi mari de varză din satin sintetic, lucios, negru. Bluza, din acelaşi material, are mînecile din dantelă neagră, gulerul de cămaşă bărbătească închis cu un papion mare, negru, pe care-l regăsim ca element decorativ şi pe spate, unde are rolul de a marca în talie, strîngînd materialul în cute. Numai că zîna nu are talie. Aşa că bluza stă să pleznească din nasturii ei frumoşi, din metal auriu cu plastic alb, sidefiu. Fata se roteşte încîntată în faţa oglinzii. Făt-Frumos e încîntat şi el.

- Mai mare, nu aveţi? întreabă fata pe vînzătoare.

- Nu.

- Nu-i nimic, Ţuchi, zice fata întorcîndu-se spre băiat, îi mai dau eu drumul pe ici, pe colo. Şi cu pantofii ăia de lac negri, cu toc de treişpe o să fie mişto. Mi-o iei?

Băiatul scoate un portofel durduliu, ce are un abţibild cu o damă goală. Începe să numere hîrtii de o mie. Se opreşte. Vînzătoarea zice fetei:

- Nu vreţi să vi-l împachetez?

- Nu, că sîntem cu maşina, răspunde ea, luînd subsuoară hainele de care se dezbrăcase. Şi tenişii ei albi, chinezeşti, se asortează simpatic cu şosetele "Adidas" ale prietenului ei.

Cristian CRISBĂŞAN

Din viaţa unui extremist de centru

"Fascismul elegant"

Foarte spontana întrebare: de ce nu se sinucid şi politicienii noştri, cum a făcut-o Bérégovoy? - demnă de farmecul copilului care, dus după tatăl său, la Moşi, îl execută cu un "tăticu, tu de ce nu poţi fi femeia cu barbă?" - impune o măruntă, dar prea serioasă observaţie, una din acelea care "omoară" multe bancuri bune: nu numai la noi, dar nici în Franţa însăşi, nu se cunosc foşti prim-miniştri care să-şi fi tras un glonte în cap după o criză de conştiinţă, oricît de groaznică. Întîmplarea e departe de a fi anuală chiar şi la naţiunile care au sentimentul paraguayan al fiinţei. Nu sîntem şi aici pe ultimul loc. La noi, doar în teatrul elitist al lui Camil Petrescu, miniştrii care văd idei (ciudat, în megalomania lui, Camil n-a "dat" prim-miniştri...!) duc revolverul la tîmplă şi trag. În rest, ei preferă să fie arestaţi - prin lovituri totdeauna de palat dizolvate în bulibăşeli eroi-comice - executaţi şi consacraţi, după cîtva timp, după cum bate limba clopotului şi a opiniei publice, ca martiri. Martiriul e suprema şi fericita sancţiune a istoriei, oncţiunea fascinantă, dar - "dacă se poate şi eşti amabil" - nu prin sinucidere.

De pe la 1936, Eliade se ţinea dîrz în a demonstra că sinuciderea nu ne prinde. Cioran - atît de calificat în domeniu - are şi el una, două precizări concise la problema asta mai presantă decît toate, după cum o socotea amicul său, Camus: n-a făcut-o din cauza unui răsărit de soare; n-a făcut-o din respectul faţă de insomnie; disperării, i-a preferat decepţia, ca o cale mai adecvată spre adevăr. Melodrama noastră tot mai modernă şi contemporană - hrănită suculent cu expresiile Caţavencului din fiecare - socoteşte însă că "decepţia e prea puţin, stimabile" ca şi moşia de la Zăvoiu. Ideal, noi vrem pămînt, disperare, consecvenţă, caracter şi, deci, glonţ. Strict realist însă, n-avem tradiţie printre prim-miniştri. Dealtfel, numai fondul nostru de gîndire melodramatică - printre primele din lume! - ne face să măsurăm adîncimea unei crize de conştiinţă după profunzimea în creier a glonţului sinucigaş. Ca după aceea să ne pară rău de nenorocitul ăla - o, deltă fastuoasă, mai ceva ca a Dunării, delta regretului! - şi să-l urmăm pe ultimul drum, înghesuindu-ne cu miile şi bocindu-l, muşcaţi şi remuşcaţi de durere.

Strict personal - deşi, vorba glumei celebre: dumneata, la cine te gîndeşti? - dacă, împotriva voinţei mele, o soartă nemernică m-ar pune "în situaţie", ideea mea, conform temperamentului şi numărului meu de la pantofi şi cămaşă, pe care oricum le-aş păstra, ar fi simplă şi curată: mi-aş trage un glonte în cap, numai dacă aş fi sigur că aflînd de sinuciderea mea, cel care m-a dezonorat s-ar sinucide şi el, cuprins de o criză la fel de disperată ca a mea, dovedind aceeaşi seriozitate, aceeaşi onorabilitate ca ale mele. Să murim, cum se zice, îmbrăţişaţi, să împărţim pînă la capăt otrava şi consecinţa. Asta chiar nu s-a întîmplat niciodată, nici la cei cu sentimentul luxemburghez al fiinţei. Nu văd de ce ne-am plînge. Nici aici, nimeni nu poate conta pe nimeni.

Încît moartea lui Beregovoi ("y" nu mă poate face să uit de pe ce tărîmuri îi vine numele) nu poate fi nici exemplară, nici stimulativă, nici ultimativă, cerînd exact ce a formulat adjunctul său de la primăria din Nevers: maximum de tăcere. Din păcate - dintr-un paradox al bunului simţ - a cerut-o la televiziune.

Mie însă mi-a rămas o expresie din tot ce au gîndit ei, acolo, lîngă catafalcul lui: "a fost victima unui fascism elegant". Chiar de aici, dintr-un oraş în care din prima noapte a căderii tiranului s-a scris pe un gard din centrul oraşului şi aşa a rămas: "fascism=comunism", înţeleg în ce constă această eleganţă a unui fascism care nu se exprimă comunist prin dube, arestări şi poliţia secretă: eleganţa lui vine din paşnica dictatură a clişeelor pamfletare, din catifelata dictatură a caricaturii, din adeziunea blîndă a maselor la terfelirea persoanei publice, din cenzurarea diafană a oricărei toleranţe, din terorizarea fiecărei decenţe pedepsite subtil ca o laşitate, din civilizatul consens al urii...

Europa, cu mîndra-i Franţă, are deja asemenea fascişti eleganţi.

Noi nu? Om fi şi aici pe ultimul loc?

Radu COSAŞU

Bustul Thaliei

Translate into English:

A: Bună, dragă, ce mai faci?

B: Vin de la teatru.

A: Da, şi ce ai văzut?

B: O piesă a dramaturgului american Sam Shepard, **Fool for Love**, premiul Obie 1983, în regia lui Adrian Pintea.

A: Spune-mi, cum e?

B: Păi, cînd intrăm în sală, scena e plină de fum şi ascultăm **The Doors.** Apoi mai iese puţin fum ca la Friedrichstadtpalast şi un personaj cîntă la clarinet.

A: Ah, e o piesă muzicală?

B: Nu, deşi se cîntă şi se dansează din cînd în cînd, uneori chiar bine. Apoi o fată se ridică din patul în care mai e şi un microfon...

A: Înţeleg, Securitatea îi ascultă...

B: Nu, acţiunea se petrece în America.

A: Atunci CIA-ul...

B: Nu, ai răbdare! La capătul celălalt al patului este un şirag de mătănii...

A: Ah, e o piesă religioasă!

B: Nu, deşi la sfîrşit protagoniştii se regăsesc în ceva ce ar putea fi Paradisul, sau Iadul, nu ştiu, că erau cam păcătoşi: fratele şi sora se iubesc, toţi beau într-una...

A: E o piesă despre alcoolism?

B: Nu în sticlele de whisky e apă, asta se vede limpede.

A: Şi spune-mi, ce ţi-a plăcut cel mai mult?

B: Cel mai mult mi-a plăcut cum vorbesc. Ştii, se joacă în limba engleză şi fiecare actor pronunţă altfel cuvîntul "bathroom".(în engleză în original - **n.red.**) Apoi...

A: Te rog, nu-mi mai spune nimic. Ard de nerăbdare să o văd şi eu. Se mai joacă?

B: Du-te vineri 14, ora 20, sau marţi, 18 mai, ora 18.30, la Sala Atelier a Teatrului Naţional. N-o să-ţi pară rău!

A: **(pe ton de reclamă la magazinul "Antoine")** Mulţumesc, dragă. Voi merge neapărat.

Rolland MAN

© C. Bumbu

...&:

NU RATAŢI la Cinematecă: **sîmbătă**, **Pămîntul se cutremură** (Visconti, 1948; la sala Eforie, 13.45) şi **duminică** (ora 19); tot **duminică**, **Extravagantul domn Deeds** (Frank Capra, 1936; la sala Union, ora 10) una din puţinele comedii cu Gary Cooper; **luni**, **Pămîntul se cutremură** la sala Eforie (14.30) şi **Extravagantul domn Deeds** la Union (14.15; 16.30 şi 18.45); **marţi** - EVENIMENT: **Spectacolul de gală cu ocazia a 50 de ani de la premiera filmului** O NOAPTE FURTUNOASĂ de JEAN GEORGESCU; **la sala Eforie, ora 18**; la sala Union, în aceeaşi zi la orele 16.30 şi 18.45, un Fritz Lang din 1956 **Adevărul neverosimil**, cu Joan Fontaine; **miercuri**, **Bellissima** (Visconti, 1951), cu **Anna Magna** - Anna Magnani, genială într-un film cam oarecare al lui L.V. (Eforie, orele 10, 14.30 şi 19) şi, mai ales, **Şantaj** (Hitchcock, 1929), un film din perioada engleză a lui sir Alfred - aşa ceva nu se ratează! (Eforie, 12.15); tot **miercuri**, dar la sala Union: **Adevărul neverosimil** (10 şi 12) şi, ÎN FINE, un film de Borzage din 1936 cu MARLENE DIETRICH (de la a cărei dispariţie s-a împlinit un an pe 6 mai) şi Gary Cooper: **Desire (Pasiunea mea)**; Frank Borzage, care întîmplător face subiectul "dosarului" revistei **Positif** din luna aprilie, considerat un maestru al melodramei, era clasat în 1928 înaintea lui King Vidor, Lubitsch (care a produs, de altfel, acest **Desire**) şi von Stroheim; Borzage spunea: "arta veritabilă este simplă, dar simplitatea necesită cea mai mare artă". NU RATAŢI deci acest film la sala Union, la orele 14.15 şi 16.30 - iar dacă vă duceţi nu pentru film, ci pentru nemuritoarea MARLENE, atunci o puteţi revedea şi **joi**, de la 10 şi 12.

Trei festivaluri de teatru

Braşov:

Un moment ca un eveniment

Cineva, cîndva, probabil dintr-o nevoie nestăpînită de a ne îmbogăţi lexicul, a derivat din **eveniment** adjectivul **evenimenţial.** Mai mulţi oficianţi ai pixului şi ai microfonului au încercat să dea o mînă (gură) de ajutor întru consacrarea noului născut. Ei bine, nu s-a consacrat. Aşa cum nu s-ar fi consacrat **elementţial, fundamenţial, postamenţial, terasamenţial, revirimenţial.** Deşi neconsacrat, **evenimenţial** continuă să răsucească limbi şi să rimeze stingher cu **dementţial** (care derivă totuşi din **dementă,** nicidecum din **dement**) sau **preferenţial** (decurs din **preferinţă** şi nu din... **preferent**). Observ că aceia care se chinuiesc (chinuindu-ne) să facă economie de cuvinte (**evenimenţial** în loc de, să zicem, **cu caracter de eveniment**) sînt de obicei aceia care vorbesc şi scriu mai mult decît e nevoie, risipind cu dezinvoltură cuvintele lor şi timpul nostru. Aceiaşi ar pune de-a valma sub flamura "evenimenţialului" aniversarea a 69 de ani de la naşterea cuiva, de pildă Ceauşescu, ieşirea din totalitarism, cîştigarea de către o echipă de călăraşi a unui concurs internaţional şi eradicarea cancerului.

Parcurgînd drumul invers, de la adjectiv la substantiv, rămîne să vedem dacă Festivalul internaţional de teatru contemporan care s-a desfăşurat (în varianta postcomunistă: derulat) la Braşov între 21 şi 30 aprilie a fost un eveniment cultural. Precaut, l-aş numi **moment.** (Într-o perioadă în care, prin legea compensaţiei, pe măsură ce sărăcim tot îmbogăţim vocabularul, nu înţeleg de ce nu s-a găsit încă un întreprinzător îndrăzneţ care să înfiinţeze şi cuvîntul **momenţial.**) Aşadar, un **moment** s-a întîmplat la Braşov, simultan cumva cu ceea ce s-a întîmplat la Tîrgu Mureş, Oradea şi Satu Mare, şi acest moment este al teatrului. Scriind **moment,** îmi dau seama că, citit într-un anumit fel, ba chiar în felul cel mai natural, cuvîntul pare că sună mai pretenţios decît **eveniment,** fiindcă, în rezonanţă istorică, el degajă o conotaţie de durabilitate, pe cînd celălalt poartă o trenă de efemeritate. Lăsînd însă paradoxul sau oximoronul pe seama logicienilor sau a semioticienilor, mă grăbesc să spun că momentul Braşov a fost pentru mine o întărire a convingerii, pe care am susţinut-o ori de cîte ori oroarea mea de militantism mi-a îngăduit, că, în ciuda crizelor aparente sau reale, teatrul se poate face nu într-un fel sau în alt fel, ci în toate felurile ce-i permit să-i fie, vorba lui Hamlet, oglinda vremii.

Teoreticienii teatrului par terorizaţi de apariţia unor noi frontiere, sociale, politice, culturale, care nu corespund celor geografice sau lingvistice şi care ar pune (din nou) în discuţie tradiţia şi inovaţia sau, cu alte cuvinte, ca să nu repetăm istoria şi istoriile, conceptul de **convenţie** şi cel de **descoperire** (chestiunea se va discuta la sfîrşitul lui mai, într-un congres al I.T.I. de la München). E firesc, teoreticienii trebuie să facă şi ei ceva, să emită întrebări, teze, teorii, deşi, dacă mă gîndesc bine, Cristofor Columb n-a mers pe o teorie ca să ajungă în America şi cu prilejul ăsta s-o descopere. Practicienii însă, la o distanţă mai mică sau mai mare de teorie, fac teatru, adică fie adîncesc tradiţia şi convenţia, fie caută modalităţi noi de expresie, cu care ocazie descoperă ceva nou, fie se întorc la ceea ce s-a descoperit cîndva. Iar publicul protestează nu cînd i se arată mai multe moduri de teatru, ci numai cînd se plictiseşte.

La Braşov am văzut că **Regele moare** a lui Eugen Ionescu este o dramă profundă şi deloc încifrată - cum ne-au lăsat să credem multe spectacole - despre spaima de moarte şi despre împăcarea cu ideea morţii. Aşa ne-a descoperit-o trupa din Chişinău a teatrului care poartă chiar numele lui Ionescu. Tot pe temă Ionescu, am revăzut **Cîntăreaţa cheală** a lui Tompa Gábor. Aici, altă cale de a descifra Ionescu. Predestinarea, paralizia existenţială e tratată, ca mecanism ineluctabil, în tragicomedie. Am mai văzut că se poate obţine dinamism şi dramatism pe scenă nu numai agitîndu-te pe diagonalele ei în plan orizontal sau vertical, ci şi stînd pe loc, pe scaun chiar, ca instrumentiştii dintr-o orchestră simfonică, emoţia ţîşnind din sunetul şi gestul **interior.** Ne-au demonstrat-o actorii de la Stages Theatre Center din Hollywood. Am înţeles, o dată cu Teatrul Tag din Veneţia, că nu există tipuri teatrale moarte, aşa cum există limbi moarte, şi că mai vechea descoperire a lui Strehler privind virtuţile **commediei dell'arte** este mereu re-descoperită, iar antrenamentul fizic stăruitor, precizia ceasornicărească, percepţia acută a actualităţii, matematica relaţiilor de joc pot declanşa efecte comice unice. Trupa Academiei de teatru din Malmö (studenţii lui Radu Penciulescu) a compus - în régia lui Alexa Visarion - un nod dramatic prin adunarea unor scene de tensiune din cîteva tragedii shakespeareene care s-a numit **Sub coroana regilor,** dar s-ar fi putut numi "Regii la răscruce". Interferenţa scenelor a fost perfect alcătuită pentru a pune în valoare esenţe ale tragicului shakesperean şi cîţiva actori de mare forţă. Poate fi dansul spectacol de teatru? Se pare că da. A confirmat-o încă o dată cu putere de expresivitate Yaron Margolin din Ierusalim, demonstrînd cît dramatism exploziv poate extrage trupul omenesc din muzica lui Liszt sau Schumann. În sfîrşit, un teatru care nu produce **modele** ci **unicate** este cel al braziliencei Denise Stoklos. Actriţa aceasta, care gîndeşte ca un filosof şi umple spaţiul gol al scenei ca un ansamblu întreg, este, deocamdată, sau cel puţin aşa cred, un fenomen. Ea face totul. Cu un singur scaun pe scenă, deci fără decor, ea este Mary Stuart şi Elisabeth într-un aprig dialog pe viaţă şi pe moarte, este şi călău şi victimă, tribun şi tribunal, parcurge toate stările posibile de la tragic la comic, trecînd prin melodramă, parodie, grotesc, patetism, lirism, zeflemea, ironie. **Teatru esenţial** îl numeşte Denise Stoklos. Se poate face teatru şi aşa. Cine poate.

Nu mi se pare că momentul Braşov e dat de cele patru continente care s-au întrunit aici. Momentul Braşov este al nenumăratelor continente de teatru pe care le prefigurează.

Dumitru SOLOMON

Tîrgu Mureş:

Dincolo de farmecul primei întîlniri

Există destule elemente ce pot parazita percepţia obiectivă în cazul unui nou festival de teatru. Dacă cea dintîi ediţie se bucură de o organizare de excepţie, sunt suficiente două-trei spectacole bune în completare, pentru ca **întregul** festival să se impună drept o reuşită. Iar în cazul în care şi planul organizatoric ar prezenta deficienţe, ar mai exista varianta salvatoare a îngăduinţei pe care **trebuie** să o avem faţă de orice început, căci, oricît de ezitant ar fi acesta, ne rămîne, nu-i aşa, speranţa ca, la ediţiile viitoare...

Desfăşurată în ultima săptămînă a lunii aprilie la Tîrgu Mureş, "Prima întîlnire a şcolilor şi academiilor europene de teatru" ar putea intra în cea dintîi categorie - dacă ea s-ar fi impus numai prin organizare şi unele reuşite în plan artistic. Chiar programarea "primei întîlniri" la concurenţă cu alte două festivaluri, dar înainte de ridicarea subvenţiilor e o dovadă de inteligenţă şi îndrăzneală: sfidarea concurenţei este, ea însăşi, o demonstraţie de forţă. Ca să nu mai vorbim de caracterul ei... formativ: somează la opţiune, în dauna reflexului omniscient şi atotcontrolator. Dar festivalul de la Tîrgu Mureş este o reuşită certă mai cu seamă prin paşii făcuţi în direcţia scopului propus: acela de a se transforma într-un mare atelier al teatrului european.

Căci specificul acestei prime întîlniri nu l-au constituit spectacolele. Spre deosebire de festivalurile "serioase", care se transformă, tot mai des, într-un fel de expoziţie (uneori, muzeu) de produse teatrale reprezentative (pe genuri, ţări, curente etc.), "prima întîlnire" s-a dorit un fel de şcoală a şcolilor, un loc în care fiecare şcoală sau academie (deocamdată, europeană) de teatru să demonstreze, pe viu, stilul, metodele de lucru, avînd totodată posibilitatea să se implice în toate celelalte ateliere. A existat, desigur, şi o secţiune dedicată produselor mai mult sau mai puţin finite ale respectivelor şcoli sau academii, secţiune ce a prilejuit cel puţin patru-cinci spectacole remarcabile. Dar secţiunea ce a polarizat, pe bună dreptate, interesul celor prezenţi a fost aceea dedicată "workshop"-urilor. Fiindcă aici se desfăşura principalul pariu al acestui festival, un pariu vital pentru întîlnirile de la Tîrgu Mureş: numai în măsura în care experienţa, specificul diferitelor şcoli s-ar fi dovedit a fi transmisibile, festivalul şi-ar fi demonstrat utilitatea. Şi şi-a demonstrat-o - cu fiecare dintre atelierele desfăşurate, în condiţii excelente (inclusiv traducere simultană la cască), în Sala Mică a Palatului Culturii, timp de aproape patru ore pe zi.

O primă concluzie apărută chiar de la prima demonstraţie practică a fost perfectibilitatea metodelor aplicate într-o şcoală sau alta, aşadar, nevoia de înnoire, de contact cu alte şcoli şi metode. Principala premisă - existenţa unui limbaj comun - există. Vremea în care orice nouă metodă o nega integral pe cea precedentă a trecut de mult. Astăzi, Stanislavski, Meyerhold, Brecht se întîlnesc, se completează, deosebirea dintre şcoli constînd, în principal, în proporţia diferită în care le-au fost preluate şi dezvoltate preceptele. Şi tocmai existenţa acestui limbaj comun a permis ca oricare dintre studenţii ce au asistat la ateliere să se poată implica în mai toate exerciţiile desfăşurate în workshop-ul respectiv. Campioni au fost, în acest sens, englezii. Nu a existat invitaţie pe care să nu o onoreze cel puţin unul dintre studenţii de la Actor's Institute din Londra. Şi nu a existat atelier, oricît de neinteresant, în aparenţă, la care doi dau trei dintre membrii delegaţiei din Londra să nu umple pagini întregi cu însemnări. În sfîrşit, tot ei au fost aceia care şi-au prelungit şederea în România pentru a mai lucra împreună cu studenţii şi profesorii de la Academia de Teatru din Tîrgu Mureş ca şi pentru contacte cu A.T.F. Bucureşti. Ar mai fi de menţionat faptul că nici unul dintre ei nu a mai fost, pînă acum, într-o ţară din "Estul Sălbatic" al continentului.

Ceea ce a interesat, în primul rînd, la atelierele matinale nu a fost atît fundamentul teoretic al uneia sau alteia dintre şcoli, cît contribuţiile personale ale fiecăruia dintre profesori, originalitatea exerciţiilor - într-un cuvînt, tot ceea ce se poate "fura". Indiferent dacă accentul cădea pe interioritate, pe expresia corporală sau pe improvizaţie. Iar efectuarea anumitor exerciţii în comun a produs, nu o dată, situaţii extrem de interesante, în care s-au întîlnit, în chip fericit, experienţe diferite - şi din care au avut de învăţat atît participanţii cît şi spectatorii. Succesul de care s-au bucurat atelierele demonstrează nu numai că pariul acestui nou festival a fost cîştigat, dar şi că această secţiune a întîlnirii va trebui extinsă la ediţiile viitoare. Dincolo de utilitatea lor pentru cei direct implicaţi, atelierele satisfac în mult mai mare măsură instinctul voyeurist al spectatorului autentic. Ce poate fi mai fascinant decît spectacolul acestor căutări continue, niciodată false, niciodată manieriste? Iată de ce, dincolo de farmecul primei întîlniri, începe nerăbdarea cu care o aşteptăm pe următoarea.

Victor SCORADEŢ

Oradea:

Între improvizaţie şi prospectare

În dorinţa legitimă de a-şi înnoi mijloacele, teatrul se simte tot mai incomodat de cutia italiană moştenită. Nu de azi, de ieri. Din clipa în care, conştientizînd schimbarea raportului cu publicul, creatori de renume ai lumii moderne au propus unghiuri noi de percepere a spectacolului, altele decît perspectiva obosită a Renaşterii (trompe l'oeil).

Ieşirea din spaţiul tradiţional i-a creat noi probleme. În general stimulative, chiar şi pentru dramaturgie, deşi practica cea mai frecventă este aceea a adaptării operei la context. Şi totuşi, nu orice se poate juca oriunde fără a friza exhibiţionismul gratuit. Este, cred, o primă idee verificată în festivalul de la Oradea, unde neexistînd o producţie adecvată spaţiilor neconvenţionale s-a oscilat între improvizaţie şi prospectare. Au fost, ce-i drept, cîteva potriveli care i-au surprins şi pe organizatori, ca de pildă spectacolul de la Muzeul baroc (**Raport pentru o academie**). În rest, proiectul fiind legat de valorificarea spaţiilor oraşului de pe Criş, n-avem de ce să considerăm la obiect un spectacol într-un restaurant şi altul într-o piaţă. Ele ar fi putut fi astfel amplasate în oricare altă localitate. Sigur că ceea ce au dorit organizatorii este foarte ambiţios şi costisitor. E bine de asemenea că s-a făcut un început. Dar pentru ca improvizaţia să nu dureze e util să recunoaştem -cum de altfel s-a şi întîmplat într-un colocviu aplicat - că noul profil al săptămînii orădene nu-şi poate asuma tradiţia constituită (teatru scurt).

Presupune acest lucru ca teatrul orădean să facă primul pas? Evident, deşi cultul pentru admirabilul edificiu e puternic în rîndul artiştilor şi al spectatorilor, aici există una dintre cele mai vechi şi frumoase săli de teatru, de sec. 19, din ţară. Dacă noua convenţie va fi acceptată pentru acest ingenios, altminteri, festival, nu vom fi în situaţia paradoxală de a constata că cei mai îndreptăţiţi să-şi exploreze cu folos mediul citadin, preferă să joace cît se poate de clasic, pe scena lor, un spectacol pregătit anume pentru această manifestare. (Ce-i drept inducerea în eroare porneşte de la titulatură: **Săptămâna teatrului scurt**). Dar să continuăm cu "spaţiile neconvenţionale" şi intenţia de a duce în această direcţie tradiţionalele manifestări teatrale de la Oradea. Asupra necesităţii unui minim de prospecţie au căzut de acord nu doar cei care au absentat motivînd, justificat probabil, lipsa condiţiilor (Teatrul Inoportun, al cărui spectacol cu **Piesă cu repetiţii** de Martin Crimp n-a mai avut loc) dar şi cei care la faţa locului s-au descurcat cum au putut. În fine, rămîne să ne mai gîndim dacă pentru o bună punere în valoare a cadrului natural şi urbanistic vizat, dar şi a spectacolelor aduse, e bine ca acestea să fie create anume sau să posede doar acea flexibilitate care să le permită reamplasarea, servind scopului dar neafectîndu-le valoarea intrinsecă. S-a pus şi se pune aici problema dacă teatrele îşi pot permite luxul să abordeze asemenea proiecte. Ce-ar însemna de pildă o reprezentaţie concepută doar pentru incinta Cetăţii din Oradea? De la caz la caz, soluţiile nu sînt de negăsit în măsura în care se poate conta pe mobilitatea unor trupe şi investiţia de profesionalism a celor implicaţi. (O propunere chiar a venit din partea studenţilor la scenografie, care ar putea pune la dispoziţie releveele unor virtuale spaţii de joc). În susţinerea ideii, să mai invocăm şi coeficientul de senzaţie pe care îl implică această scoatere din rutina condiţiei pasive a spectatorului, egală cu recîştigarea interesului pentru un fenomen artistic care a supravieţuit mereu prin vitalitate.

Acordînd Marele premiu unui admirabil spectacol: **Cîntăreaţa cheală** de Eugen Ionescu în regia lui Tompa Gábor şi interpretarea trupei maghiare de la Cluj, organizatorii festivalului de la Oradea au uitat însă de... spaţiile neconvenţionale, lăsîndu-se seduşi de originalitatea şi valoarea acestei realizări, suficientă sieşi şi scenei care a găzduit-o. Aceeaşi blestemată scenă italiană. Dar aceasta e altă problemă. Despre improvizaţia şi amatorismul multora dintre spectacolele văzute, merită cu adevărat discutat.

Doina PAPP

Pagină realizată de Magdalena BOIANGIU

"Omul are vocaţia de a trăi în grupuri mult mai structurate decît roiurile de insecte."

Oamenii de ştiinţă şi bîrfa

Nu numai situaţia copiilor din Somalia sau a handicapaţilor din România suscită interesul nostru, ci şi informaţiile epice privind faptele cunoscuţilor, ridicolul prietenilor, glezna vecinei, nasul unui necunoscut ş.a.m.d.

Bîrfa este consecinţa inevitabilă a interesului pe care îl purtăm semenilor noştri. Găsesc foarte reconfortant faptul că oamenii nu se arată preocupaţi numai de problemele cu majusculă, ci şi de acelea pe care o proastă ierarhie a adevărurilor s-a obişnuit să le catalogheze drept minore. Astfel, nu numai situaţia copiilor din Somalia sau a handicapaţilor din România suscită interesul nostru, ci şi, la fel de legitim, informaţiile epice privind faptele cunoscuţilor, ridicolul prietenilor, glezna vecinei, nasul unui necunoscut ş.a.m.d.

Bîrfa nu este doar umană, este profund sănătoasă şi în mod sigur face parte din zestrea de seninătate a păcatelor noastre veniale. Mi se pare important faptul că farmecul bîrfei este independent de caracterul malign al judecăţilor răuvoitoare prin care, uneori, se exprimă. Bîrfa nu este o instanţă de judecată, ci una de, în fond, jovială solidaritate umană. Cîteva note sunt recurente în acţiunea bîrfei: fascinaţia pentru amănuntul pur, dezinteresul faţă de ierarhia socială (regii nu sunt mai bîrfiţi decît vecinii), în fine, exerciţiul limbii ascuţite şi al ochiului moralist.

Odată precizate aceste lucruri, să vedem ce cred savanţii despre bîrfă. Sub titlul "De ce este bîrfa bună pentru dumneavoastră?", Robin Dunbar, care este profesor de antropologie biologică la **University College London,** a publicat recent o sinteză a ultimelor sale cercetări (**New Scientist**, Vol.136, No. 1848, 21 November 1992, pp.28-31). Ideea generală este de a lega mărimea creierului uman de următorul indicator paradoxal: universalitatea plină de vitalitate a bîrfei. Voi face în continuare un rezumat al înlănţuirii argumentelor profesorului Dunbar.

Pentru un primat de dimensiunile noastre, noi avem un creier cam de şase ori mai mare decît ar fi de aşteptat. Explicaţia tradiţională a acestei fericite anomalii spune că noi posedăm creiere mari pentru că avem de rezolvat probleme dificile atunci cînd ne procurăm hrana. Contra acestei teze pledează faptul că nu s-a observat o sporire a volumului creierului la populaţiile fostelor ţări comuniste. O altă explicaţie caută să coreleze mărimea creierului cu complexitatea relaţiilor sociale cărora le are de făcut faţă omul. Potrivit ipotezei inteligenţei machiavellice (sau sociale), omul are vocaţia de a trăi în grupuri mult mai structurate decît, de exemplu, roiurile de insecte. Dacă luăm ca gen proxim de comparaţie primatele, acestea îşi folosesc inteligenţa în scopul formării unor relaţii de alianţe mult mai complexe decît orice alt animal. Ipoteza inteligenţei sociale este sprijinită de corelaţia dintre mărimea relativă a suprafeţei creierului, de care este legată inteligenţa conştientă, şi numărul de membri ai grupului în care maimuţa trăieşte. Şi anume, cu cît grupul este mai mare, cu atît raportul dintre neocortex şi restul creierului este mai mare. Ei bine, dacă extrapolăm pentru indivizi umani această corelaţie stabilită iniţial pentru primate, găsim că numărul optim de asociere naturală pentru om este 148. Faptul, la prima vedere deconcertant, pare a refutare clară a ipotezei inteligenţei machiavellice. Dar numai la prima vedere. În realitate, satele neolitice descoperite în Orientul Mijlociu (cca 6000 î.Hr.) aveau în mod tipic între 120 şi 150 de membri. Mai mult, antropologii ştiu de mult timp că asocierile de 30-50 indivizi sunt instabile şi că primul tip de grup stabil este **clanul,** care însumează în medie 150 de membri. Triburile sunt nişte unităţi superioare (între 500 şi 2500 de membri) care, fapt semnificativ, se constituie prin agregarea mai multor clanuri. Şi în societăţile moderne, această unitate naturală de grup este uşor de regăsit. Cea mai mică unitate independentă de acţiune din orice armată este compania, care are un efectiv în jur de 130-150 de militari. În afaceri, o regulă de bază a managerilor afirmă că relaţiile de la persoană la persoană sunt eficiente numai în companiile de pînă la 150 de angajaţi. De la 150 în sus este necesară o ierarhie organizaţională. Investigaţiile sociologilor au arătat că există un prag critic situat undeva între 150 şi 200 de angajaţi, mai sus de care întreprinderile suferă de absenteism şi chiul în timpul programului. În viaţa academică, numărul de cercetători ale căror lucrări într-un domeniu un singur om le poate urmări cu succes este între 100 şi 200. Cînd o disciplină numără peste 200 de membri, ea se sparge în specialităţi, care, ca număr de membri activi, conservă regula mediei de 150.

Întrebarea legitimă este: care este originea existenţei unui grup social natural? Altfel spus, care este activitatea de bază care conferă coeziune grupului? Robin Dunbar face observaţia că mecanismul care cimentează relaţiile dintre maimuţe este despăducherea mutuală. Într-un grup de 55 de babuini, 20% din timpul zilei este cheltuit pe căutarea, depistarea şi înlăturarea paraziţilor corporali. Or, dacă ne gîndim că acest timp, pe care Dunbar îl numeşte timp necesar de coeziune al grupului, este pierdut pentru procurarea hranei zilnice, este firesc să ne mirăm de această aparent inutilă risipă. În fapt, dacă maimuţele nu şi-ar petrece timpul curăţindu-se reciproc, grupul s-ar dezagrega. Aceasta este conjectura profesorului Dunbar.

Să ne întoarcem acum la oameni. În mod convenţional, se admite că limba a apărut pentru a permite humanoizilor să schimbe informaţii utile privind sursele de mîncare şi a facilita colaborarea în timpul vînătorii. Evident, nu este clar de ce aceleaşi nevoi nu au dotat carnivorele care trăiesc în haite cu un limbaj evoluat. Dunbar presupune că limba a apărut pentru a permite humanoizilor să integreze un număr tot mai mare de indivizi în societatea lor imediată. Şi anume, ceea ce la maimuţe este despăduchere mutuală, la oameni este schimb de informaţii privind alţi oameni şi relaţiile dintre ei, prin intermediul limbajului. Faţă de curăţenia mutuală, în care un individ îl curăţă pe altul, limbajul are avantajul de a se adresa simultan mai multora şi de a putea fi practicat în acelaşi timp cu alte activităţi (muncă, mîncare, călătorie etc.). Dacă presupunerea este întemeiată, atunci eficacitatea suplimentară a limbajului de a agrega social un grup de indivizi trebuie să reflecte raportul 148/55≈3. Or, faptul se constată. Un om poate purta conversaţii simultan cu trei parteneri, iar limita acustică pentru un ton conversaţional normal nu poate depăşi cinci ascultători. Dunbar opinează că modul de a integra cel mai mare număr posibil de relaţii sociale este schimbul de informaţii privind indivizii care nu sunt prezenţi. Altfel spus, **o bîrfă bună asigură întotdeauna o eficientă coeziune socială a comunităţii. În consecinţă bîrfa nu este patologică şi nici nu este apanajul portăreselor.**

În cantinele universitare, membrii personalului didactic petrec 70% din timpul mesei schimbînd informaţii despre cunoştinţe absente sau despre oameni pe care nu i-au văzut vreodată. Dacă ne amintim opinia unui savant, potrivit căreia la masă sunt pomenite **toate** lucrurile importante pentru o comunitate ştiinţifică, atunci înţelegem că bîrfa este elementul central nu numai al sănătăţii noastre sociale.

Un ultim amănunt. Sociologii au stabilit că bărbaţii tind să vorbească mai mult de relaţiile **lor** personale, în timp ce femeile mai mult despre relaţiile personale ale **altora.** Faptul este în sine senzaţional, căci sugerează, în lumina conjecturilor lui Dunbar, ideea că limbajul s-a născut în contextul legăturilor sociale dintre femei, despre care se ştia deja că reprezintă elementul păstrător în societăţile tradiţionale. **Maternalitatea** limbii capătă astfel o notă oarecum neaşteptată: sensul unui contact corporal, prin intermediul bîrfei, cu aproapele. Se ştie că relaţia **fizică** cu un om are ceva ireductibil fascinant. Poate acest lucru să explice de ce este atît de fascinantă bîrfa.

H.-R. PATAPIEVICI

Bîrfa politică - un viciu public

Pentru orice om normal, BÎRFA este ca un plîns cu sughiţuri, întrerupt din cînd în cînd de grija bocitorului de a-şi şterge ochii cu o batistă în care tocmai şi-a suflat nasul.

Desigur, în ce priveşte **bîrfa politică** lucrurile se complică puţin. Ea are nevoie de o mise-en-scène: plînsul este totdeauna pe umărul poporului, sughiţurile au gravitatea unor poticneli constituţionale, iar batista are obligatoriu vocaţie de tricolor.

Lacrimile însă sînt sincere. Sînt lacrimi adevărate, pentru că bîrfitorul, şi cu deosebire cel politic, are o mare şi autentică suferinţă: e prea mic să scoată un răcnet mare.

Indiferent că e vorba de un **răcnet de efort** (cînd încearcă să urnească bolovanul puterii) sau de un **răcnet de ciudă,** cînd bolovanul puţin clătinat striveşte degetele pigmeului), neputinţa de a expira urlînd naşte scîncetul numit bîrfă politică, în cele două variante logice: bîrfa de opinteală şi bîrfa de eşec.

Bîrfa de opinteală merge de la marele zvon pînă la micul discurs pentru uz neparlamentar. Dacă este adevărat că David l-a învins pe Goliat, atunci nu este defel exclus ca acesta să fi murit pe loc, sufocat de reaua credinţă cu care micul său adversar împrăştia vorbe colţuroase.

Spectacolul bîrfei de opinteală poate fi uneori amuzant, cel puţin atît cît erau luptele de gladiatori odinioară, atunci cînd armele ce li se dădeau erau vădit inegale.

Bîrfa de eşec, fiind bîrfa despre victoria celuilalt, este lipsită de orice speranţă şi produce o senzaţie de disconfort pînă la greaţă, datorită torentului de secreţii.

Oricît ar fi ascultătorul de curios, sau chiar interesat în a specula ulterior amănunte selectate cu discernămînt, bîrfa de eşec nu poate produce nici o încîntare, ci numai un fior specific şedinţelor de spiritism, cînd există certitudinea că cel care vorbeşte este un om mort.

Şi totuşi, nu din punctul de vedere al receptorului-spectator îşi dezvăluie bîrfa politică cea mai interesantă faţetă.

Cel ce bîrfeşte, cel ce suferă, este în acelaşi timp un mare fericit. Ca şi Homer, pe care infirmitatea l-a împiedicat să poarte războaie adevărate, bîrfitorul politic exersează de fapt plăcerea de a povesti războaiele altora, amestecînd oamenii cu zeii pentru a se strecura şi el printre eroi, **în văzul lumii.**

Astfel bîrfa politică, discretă în formă şi indiscretă în conţinut, are privilegiul paradoxal de a fi, în mod intim, un viciu public.

Eugen VASILIU

Mică introducere în zvonistică

Ultima oră în ştiinţa zvonurilor

Colegiul Internaţional de Filosofie a organizat recent la Paris o sesiune de comunicări care a analizat zvonul, acest discurs întotdeauna anonim, prin definiţie de necontrolat, cel mai des răuvoitor. S-a dovedit astfel, că oricît de dinamică ar fi această realitate subterană cu apariţii surprinzătoare la suprafaţă, ea poate fi totuşi clasificată şi studiată.

Actualitatea zvonului este la fel de prodigioasă ca şi istoria sa. Alain Chauvot a povestit cu vervă şi cu simţ al prezentului istoria lui Gallus, prinţ al Imperiului Roman, care a observat ce avantaje poate obţine strîngînd şi exploatînd zvonurile din oraşul Antiohia. A învăţat să le folosească metodic, dar printr-un joc al destinului a sfîrşit prin a fi victima lor. Arlette Farge e interesată de secolul XVIII, cel al monarhiei care înmulţeşte riturile şi solemnităţile "perpetuînd propria ostentaţie", obturînd astfel orice cale de informare şi de comunicare. În acest spaţiu gol zvonul se instalează în mod firesc, în centrul unui sistem care îl neagă în timp ce îl foloseşte.

Desigur, zvonul nu este un fenomen desuet. Şi epoca noastră i se supune. Michel Girard, de exemplu, îi descoperă urmele şi efectele într-un domeniu absolut neaşteptat: cel al relaţiilor internaţionale, punînd sub semnul întrebării sacrosancta suveranitate statală. El este de părere că războiul din Golf a fost minuţios pregătit prin zvonurile privind presupusa forţă a adversarului irakian, asupra riscurilor pe care le înfrunta "coaliţia", atragerea ineluctabilă în "logica războiului", asupra presupuselor şanse ale unui plan de pace francez de ultimă oră... Pe de altă parte, Jacqueline Henen explică rolul zvonului în ţările Europei de Est conduse de regimuri totalitare, sau recent eliberate: purtător al dorinţelor şi speranţelor, zvonurile confirmă indivizilor izolaţia dintr-o masă atomizată (Hannah Arendt) eliberarea deţinuţilor din Gulag sau introducerea alimentelor pe piaţă. Chiar şi evenimentele pur tehnice ale lumii noastre sînt prinse în plasa acestor informaţii anonime. În acest sens Alain Gras analizează zvonurile care au însoţit accidentul din 1988, cînd un Airbus a căzut lîngă satul alsacian Habsheim.

După ce s-au identificat traseele rămîne încercarea de a înţelege semnificaţia şi originea acestui fenomen social permanent. În acest scop pot fi invocate multe discipline şi interesul reuniunii a constat tocmai în solicitarea lor.

Françoise Reumaux după o minuţioasă muncă de cercetare a făcut efortul de a clasa zvonurile în cîteva modele mari, zvonul rămînînd un "fenomen social în toată puterea cuvîntului", ancorat în acelaşi timp în memoria colectivităţii şi în imaginarul social.

Privirea sociologică o continuă pe cea a psihanalistului, sau pe cea a filosofului sau a juristului.

Myriam Revault d'Allones analizează zvonul ca mod de comunicare şi cercetează în ce fel influenţează acesta opiniile. Ea n-are nici o îndoială că informaţiile transmise de la om la om nu creează vreo legătură socială, sau un spaţiu public, "spaţiu al dialogului, spaţiu participativ", în care discursul individual ar impune necesitatea publicării, a analizei critice.

Un jurist ca Michel Miaille a încercat să diferenţieze clar cele două "sfere" în care este receptat zvonul. Societatea civilă nu-l recunoaşte decît dacă îl poate identifica. Funcţionează necesitatea protejării individului împotriva oricărei tentative de denigrare directă sau indirectă. Dimpotrivă, în sfera publică zvonul poate fi considerat ca un element constitutiv al uzanţelor. Şi îl acceptă în aula parlamentară - acolo denigrarea nu este pedepsită - sau în perioada de dinaintea alegerilor, cînd publicarea sondajelor e interzisă.

S-ar putea discuta mai pe larg locul acordat zvonului în societatea modernă. Sociologul britanic Anthony Giddens consideră că într-o societate globală care tinde mai curînd spre universalitate decît spre mondialism - ca aceea în care trăim, societate "constant activă" în care există o confruntare permanentă a expertizelor mereu reînnoite, zvonul e condamnat sau să rămînă la nivelul bîrfei, sau să dispară. Forţînd poate un pic, Michel Maffesoli crede, dimpotrivă, că zvonul este semnul indispensabil al "pasiunii sociale", indice util dar incomod al expresivităţii "voinţei" de a trăi împreună, care se înscrie cu greu în formulele depăşite ale democraţiei pe care le trăim astăzi. Dezbaterea este deschisă.

(Le Monde des débats, aprilie 1993)

© M. Oroveanu

O clasificare a zvonurilor

În orice ştiinţă, prima etapă este în general clasificatoare. Nici teoria zvonurilor nu face excepţie: numeroase au fost încercările de a oferi o tipologie a zvonurilor, o clasificare a lor pe genuri tip (...) în legătură cu care ne-am exprimat însă rezervele.

Aparenta diversitate a zvonurilor poate fi redusă, dacă analizăm felul în care au apărut şi evoluţia lor ulterioară. Vom obţine astfel şase tipuri de zvonuri.

Zvonurile din prima categorie au drept punct de plecare **un eveniment** ce marchează opinia publică la un moment dat. În Franţa, începînd din ianuarie 1980, mai mulţi tineri au fost daţi dispăruţi în apropierea centrului militar de la Mourmelon: e un fapt real. Evenimentul a fost cu atît mai traumatizant cu cît în urma anchetei întreprinse de jandarmerie nici un suspect nu a putut fi indentificat pînă în vara lui 1988.

În tot acest răstimp, în lipsa unui răspuns oficial, opinia publică a încercat să-şi formuleze propria explicaţie care să dea seamă atît de misterioasele dispariţii cît şi de insuccesul anchetei. De aceea, paralel cu acţiunea sistematică a jandarmilor, zvonul nu a întîrziat să avanseze propriile ipoteze: după unii, ar fi fost vorba de un şofer de camion neamţ care i-ar fi luat pe cei dispăruţi cu auto-stopul pentru a-i livra apoi unei reţele de prostituţie masculină din Orientul Mijlociu; după alţii, ar fi fost crime comise de un fost legionar nebun ce trăia izolat, despre care zvonul mai precizează că ar fi fost şi homosexual. În acest prim caz, în lipsa unei explicaţii oficiale rapide şi satisfăcătoare, spectatorii evenimentului şi-au format o viziune personală şi colectivă a faptelor, procesul de formare a acestei viziuni fiind spontan şi natural: grupul generează şi selectează ipotezele care i se par cele mai satisfăcătoare, care conţin cea mai mare probabilitate subiectivă.

A doua categorie de zvonuri presupune implicarea unor factori care urmăresc să profite de pe urma unui eveniment, făcînd să circule deliberat anumite ipoteze. De exemplu, după inundaţiile dramatice de la Nîmes, din octombrie 1988, faţă de cele 8 decese anunţate oficial, zvonul a avansat în scurt timp cifra de 100 de morţi, apoi chiar mai mult de 200! Potrivit zvonului, "nu era de dorit să se cunoască adevărata amploare a catastrofei". Deşi, în general, calamităţile naturale oferă ocazia supraestimării, din cauza intensităţii emoţiei şi a întreruperii sistemelor de comunicare, nu putem totuşi să excludem în acest caz o premisă de natură politică: cu ocazia apropiatelor alegeri municipale, aveau să se confrunte Jean Bousquet şi Georgina Dufoix, două dintre figurile reprezentative ale dreptei şi, respectiv, stîngii franceze.

Zvonurile din cea de a treia categorie au drept punct de plecare **un detaliu**, un semn care trecuse multă vreme neobservat sau căruia nu i se atribuise o semnificaţie specială. Pentru ca un astfel de semn să fie reperat, trebuie să beneficieze de o atenţie foarte selectivă, într-un moment de mare sensibilitate a opiniei publice şi de disponibilitatea de a transforma orice indiciu în dovadă. În Statele Unite, comunităţile religioase fundamentaliste sînt atît de convinse de existenţa fizică a diavolului şi a activităţii lui, încît încearcă necontenit să-i identifice semnele. Aşa s-a întîmplat cu societatea Procter şi Gamble acuzată de colaborare cu diavolul, din pricina aspectului "satanic" al emblemei sale: un bărbat cu barbă, din profil, privind spre stele. S-a afirmat că stelele "desenau" cifra satanică 666, la fel ca şi cîrlionţii din barba bătrînului care, la rîndul său, n-ar fi altceva decît reprezentarea unui berbec, un alt simbol al diavolului.

A patra categorie de zvonuri presupune o componentă intenţională, răspîndirea unor zvonuri de tipul celor din categoria anterioară cu un anumit scop.

Zvonurile din cea de a cincea categorie se caracterizează tocmai prin faptul că **nu pornesc de la nimic**. S-a constatat, în urma investigaţiilor, că la originea acestor zvonuri nu a existat nici o întîmplare, nici un simptom, semn sau detaliu susceptibil de interpretare. Ele sînt rezultatul unei producţii imaginare pure, prezentîndu-se sub forma unor "povestiri exemplare". De cîţiva ani, acestea constituie obiectul unei intense activităţi de cercetare a folcloriştilor anglo-saxoni şi a celor din ţările din est. Ei le-au numit "legende urbane" sau "legende contemporane".

Aceste zvonuri sînt asemeni unor vise colective, se nasc şi renasc spontan, ici şi colo, bucurîndu-se întotdeauna de mare credibilitate.

Trebuie să avem în vedere şi posibilitatea că, într-o bună zi, un maniac al zvonurilor ar putea să inoculeze în mod voit o astfel de poveste exemplară în corpul societăţii (a şasea categorie de zvonuri). Este sigur că un zvon ca cel ce a circulat în oraşul francez Orléans în 1969 - potrivit căruia unele magazine de confecţii la modă făceau parte dintr-o reţea de trafic de femei, multe tinere fiind drogate şi răpite din cabinele de probă - a fost răspîndit apoi intenţionat şi în alte oraşe franceze. Din păcate, nu e posibilă o contabilizare strictă în acest domeniu. Trebuie aşadar să ne ferim de o interpretare paranoică a zvonurilor, de tipul: "totul este complot", dar şi de o viziune angelică potrivit căreia "totul este sociologie pură".

Jean-Nöel KAPFERER - din volumul **Rumeurs, le plus vieux média du monde**
Paris, Seuil 1990 (în curs de apariţie la editura Humanitas)

Selecţie şi traducere de
Marina VAZACA

Despre diaspora şi relaţiile ei cu ţara se discută, în diverse feluri, de trei ani încoace: după atîţia ani de diversiuni şi sistematică săpare a prăpastiei, după ce s-au cheltuit sume imense pentru a ne duşmăni eficient unii pe alţii, era poate normal ca momentul euforic al reîntîlnirii să fie urmat de revigorarea suspiciunii, a reproşurilor reciproce, a neînţelegerii ofensate. Şi totuşi, această anormalitate a "normalului" de tip românesc trebuie depăşită. Ce am fi putut face - şi nu am făcut - noi, românii din ţară şi noi, românii stabiliţi în afara ei, pentru a nu ne simţi îndreptăţiţi acum, după trei ani de liberă circulaţie a oamenilor şi a informaţiei, să ne întoarcem iarăşi spatele şi să ne închidem în "superioritatea" propriilor noastre experienţe? Iată o întrebare pe care Dilema îndrăzneşte să o adreseze cititorilor - fie ei simpatizanţi, fie, deocamdată, adversari ai acestei forme deliberative - şi cărora am dori să le se dea cît mai multe răspunsuri. Desigur, prea multă vreme contactarea şi dialogul propus celor care au părăsit ţara aveau ceva dubios, aberant, compromiţător. Desigur, prea multă vreme cei obligaţi să nu-şi poată închipui cererea şi obţinerea unei vize de călătorie s-au putut gîndi la "norocoşii" care au obţinut-o pentru totdeauna ca la nişte semizei numai buni de linguşit sau ca la nişte psihologi de rînd care au optat pentru calitatea produselor culinare.

Nu ne putem ascunde, totuşi, la nesfîrşit, în spatele istoriei pe care ne-a fost dat s-o trăim. Măcar pentru faptul că n-am trăit-o numai noi. Măcar pentru faptul că ascunzîndu-ne îi împiedicăm pe cei care vor s-o vadă cum trebuie. Cu aceste gînduri introductive deschidem, aşadar, spaţiul unei pagini din Dilema tuturor celor convinşi că atîta vreme cît noi înşine nu vrem să trăim normal, nimeni nu ne va aduce normalitatea.

Mulţumim domnului Nicolae Stroescu-Stînişoară, pentru care schimbul de opinii dintre Andrei Pleşu şi Alexandru Paleologu pe tema exilului n-a fost un motiv de supărare, ci unul de reflecţie şi de dialog, aşa cum, în fond, cei doi l-au şi dorit şi îl doresc încă. Mulţumim, de asemenea, celor care vor simţi nevoia să polemizeze cu revista noastră în mod direct, şi nu prin intermediul altor publicaţii, cum se obişnuia pînă mai acum cîţiva ani în urmă. Le mulţumim însă şi celor care vor rămîne în continuare dispuşi să nu ne acorde onoarea de a le tipări noi înşine opiniile pe tema relaţiilor noastre cu exilul, dar le vor scrie pentru revistele româneşti mai "demne" şi mai puţin capabile de "perversităţi". (E.Ş.)

De la München, pentru "Dilema"

Regăsirea în speranţe şi adevăruri

În cursul unei discuţii bogate în observaţii şi deschideri de perspective, purtată între Andrei Pleşu şi Alexandru Paleologu în săptămînalul "Dilema", în numărul 12 din 8 aprilie, s-a atins şi problema exilului, şi, mai ales, cea a relaţiilor dintre românii din diaspora şi cei din ţară.

Cu regretul de a nu putea reproduce în întregime această parte a discuţiei, spicuiesc mai întîi numai partea în care Andrei Pleşu spune că raporturile dintre românii din diaspora şi cei din ţară trec printr-o criză prelungită, pentru care directorul "Dilemei" crede că ambele părţi se fac vinovate: "Fiecare din cele două tabere a dezvoltat un straniu complex de superioritate faţă de cealaltă". Alexandru Paleologu spune, la rîndul lui, că "Aici, la noi, în răsăritul Europei, apar nişte lunecări de exces, iar dincolo, se produce un fenomen de închistare şi chiar de anchilozare...". Alexandru Paleologu menţionează şi ideea că dacă eşti în exil "eşti curat şi eşti la adăpost de riscul de a greşi, nefiind supus tentaţiilor, ameninţărilor sau şantajelor, în general constrîngerilor teribile". În sfîrşit, Alexandru Paleologu vorbeşte de o neconcordanţă de atitudine şi de apreciere dintre exil şi ţară, care "devine acum ceva într-adevăr maladiv, aproape o patologie, pentru că în continuare se operează cu nişte criterii şi nişte date care nu mai sunt în vigoare".

Abordarea la modul spontan şi dialogal de către Andrei Pleşu şi Alexandru Paleologu a problemei relaţiei dintre românii din diaspora şi cei din ţară poate fi un bun semnal de start pentru alte discuţii nepătimaşe, neînfeudate politic şi negrevate de idei preconcepute asupra unei probleme în care se concentrează atîtea nelinişti, interese şi vibraţii de ordin personal şi colectiv, pe plan uman şi naţional. Pe de altă parte, din analiza unor atitudini esenţiale ale românului din diaspora precum şi a relaţiei lui cu ţara de baştină se poate recupera, dincolo de cazul individual, şi o mai bună înţelegere a ceea ce înseamnă patriotism. Este o analiză care ne-ar putea ajuta să depăşim atît unele inhibiţii cît şi o anumită beţie de cuvinte în privinţa a ceea ce denumim dragoste de ţară. Căci unul dintre criteriile cele mai eficiente pentru interpretarea relaţiei reale dintre diaspora şi ţară este tocmai acela al evaluării existenţei sau neexistenţei unor sentimente şi legături sufleteşti cu oamenii, tradiţiile şi cultura de acolo, ceea ce concentrează în sine şi modelează atitudinea celui din diaspora faţă de ţara lui şi - invers - poate determina pe termen lung şi atitudinea celor din ţară faţă de el. Dacă în condiţiile normalităţii, adică ale vieţuirii în propria ţară, este uşor să vorbeşti la modul teoretic despre inutilitatea sau caracterul desuet al sentimentului patriotic, altfel se pune problema în confruntarea cu experienţa nu arareori traumatizantă a exilului, experienţă care verifică măsura sentimentelor de apartenenţă sau participare mai profundă. Românii din exil - exilaţii în general - sunt susceptibili de o dublă evoluţie simultană: pe de-o parte adoptarea pe nesimţite şi interiorizarea unor noi deprinderi, modèle comportamentale sau optici specifice, pe de altă parte, tocmai prin contactul străin, prin izbirea de o realitate diferită, apare adeseori redescoperirea propriei diferenţe, aprofundarea propriei identităţi, cu o intensitate rar întîlnită atunci cînd nu ai luat drumul străinătăţii, ci ai rămas în cuibul natal. De aceea mi-aş permite să atrag atenţia că din catalogul nedreptăţilor pe care le pot comite unii faţă de alţii românii din ţară şi cei din diaspora poate face parte şi ignorarea de către cei rămaşi acasă a dramelor multiple ale ruperii de comunitatea în care ai crescut, de cercul magic al rudeniei şi prieteniilor, de peisajul uman şi natural cotidian, de o mie de lucruri simple al căror preţ se află numai după ce le-ai pierdut. Fără să mai vorbim de greutăţile de adaptare, sau de barierele lingvistice care pot fi şi bariere umane.

Dar felul cum se structurează relaţiile dintre românii din ţară şi cei din diaspora poate fi şi unul dintre indicatorii şanselor de integrare în lumea contemporană în această epocă dominată de o intercomunicare extinsă la nivel planetar. Pentru o ţară supusă decenii de-a rîndul izolării, relaţiile cu cei din diaspora reprezintă un exerciţiu şi un prim test al capacităţii generale de normalizare a relaţiilor cu lumea din afară, căci aceşti conaţionali au putut asimila în străinătate unele cunoştinţe şi deprinderi care-i pot diferenţia într-o privinţă sau alta, şi de aici sentimentul de contact nou de-o parte şi de alta. De ambele părţi e nevoie de un plus de receptivitate, tact, răbdare, generozitate, capacitate de a asculta cu adevărat la ce spune celălalt şi de a înţelege ceva din experienţele oglindite în cuvintele şi faptele lui. Cel din diaspora are datoria să nu uite fatalitatea totalitară sub care a zăcut ţara lui timp de aproape cinci decenii, iar cel din ţară trebuie să înţeleagă că cel din diaspora poartă cu el nu numai un crîmpei de experienţe inedite, dar şi voinţa naturală de a se face util şi de a împărtăşi nu numai prin vorbe, ci şi prin unele realizări ceva din ce a învăţat şi a aflat.

Relaţiile dintre cei din ţară şi cei din diaspora sunt şi o exemplificare a marelui grad de imprevizibilitate a reacţiilor pe plan individual şi colectiv. Chiar dacă ţinem seama de manipulările organizate intens şi perseverent de cei care au avut interesul să împiedice o solidarizare şi o conlucrare rodnică între românii de dincoace şi de dincolo de graniţă, nu rămîne mai puţin adevărat că, după lunga nostalgie a eliberării ţării comune şi apoi dubla regăsire euforică în primele zile ale revoluţiei, prea multe au fost susceptibilităţile excesive, judecăţile precipitate sau delăsările pur şi simplu care au introdus atîta confuzie, agresivitate excesivă sau răceală obtuză în relaţiile dintre românii din ţară şi cei din diaspora.

Este cu siguranţă nevoie nu numai de fermitate faţă de cei care încearcă în mod interesat să bruieze sau să învenineze relaţiile dintre românii din diaspora şi cei din ţară, în fond fii ai aceluiaşi dificil destin istoric, cu toate durerile şi promisiunile lui, ci mai ales de regăsirea adevărurilor şi speranţelor comune şi de pasiunea lucidă a înţelegerii reciproce.

(Editorial săptămînal difuzat la Radio Europa Liberă, 1 mai 1993)

Nicolae STROESCU-STÎNIŞOARĂ

Între demoni şi demoni

Greu îi este românului, învăţat cu exorcismele din glumeaţa povestire **Kir Ianulea,** a lui Caragiale, să nu zîmbească la citirea stenogramei scoaterii dracilor dintr-o femeie la mănăstirea Sihăstria, publicată recent de un ziar bucureştean ca o premieră în istorie!...

În privinţa abjurării Satanei, există însă, după cum se ştie, numeroase documente cu o vechime de cîteva sute de ani; o penitentă a dictat pînă şi numele demonilor împărţiţi pe ierarhii şi ale sfinţilor protectori în timpul unei astfel de ceremonii, ale cărei etape au fost riguros stabilite în secolul al XVII-lea de către papa Paul al V-lea. La Biblioteca Naţională din Paris se păstrează mai multe pacturi cu Diavolul, iscălite cu sînge, printre care şi cel al preotului Urbain Grandier, ars pe rug în vara anului 1634. Era socotit vinovat de demonomania călugăriţelor ursuline de la Loudun şi a stareţei lor, Jeanne des Anges.

Solemn, cutremurător, sclipitor s-a desfăşurat atunci ritualul exorcizării descris - atît sub aspectul lui măreţ, cît şi sub aspectul lui ambiguu - şi de către Jaroslaw Iwaszkiewicz într-o admirabilă nuvelă, **Maica Ioana a Îngerilor** (1943), ecranizată de Wajda. Nu insistăm asupra deosebirilor dintre artistocratica Ioana şi vioaia noastră posedată, dansatoare de cazacioc, nici asupra diferenţelor dintre Biserici. Credinţa rămîne o constantă. Fericit cel care crede. Fiindcă ne aflăm însă din nou într-o epocă de nesiguranţă, de ură şi de conflicte, iar păcatul e cu adevărat prea spornic prin părţile noastre, parcă întocmai ca odinioară, într-atîta că dintr-un păcat se nasc numaidecît altele multe fără de seamă, ar fi cazul să ne reamintim măcar în treacăt cum stăteau lucrurile în Occidentul din care au plecat demonii "ne mai avînd ce face" şi au năvălit în Estul Europei. (Asta a fost părerea unui vorbitor la primul colocviu al Bisericii române pe tema **demonologiei**).

Pe vremea cînd se dădeau în Apus bătălii serioase cu spiritele infernale, cărora încă nu se ştie de fapt dacă li s-a smuls sau nu o victorie categorică, acţiunile de stîrpire a răului ajunseseră, treptat, la curată nebunie represivă. Dincolo de arderea pe rug a mii de eretici, se înmulţiseră şi faimoşii specialişti în demonologie, capabili să speculeze, să folosească orice fel de mărturisiri în sensul dorit. Nici nu mai era nevoie de tortură. Au apărut cărţi cu clasificarea tipurilor de erezii şi de exorcisme, cu indicarea modurilor de reprimare a fiecărei erezii în parte. Înspăimîntătoare a fost însă **creşterea numărului denunţătorilor**, fără să-i mai punem la socoteală pe cei care se "autodenunţau", gen femeia de la Sihăstria. Culmea ar fi ca temătorii de Dumnezeu de la noi să-şi pîrască vecinii nu la Securitate, ci la Mitropolie!... Altul e cadrul istoric, evident. Să nu uităm totuşi că pînă în zilele noastre a continuat să răsune ameninţarea " ai să mărturiseşti tot ce dorim!" şi că "îndată ce se rupea într-un punct rezistenţa acuzatului, se lărgea breşa, şi semnătură după semnătură, proces-verbal după proces-verbal, se obţineau munţi de hîrtie servind drept adevăr, drept fapte, într-un sistem de birocraţie criminală" - după cum scria una din victimele implicate în diabolicele procese staliniste ale anilor '49-'50.

Bine, se va spune, însă Biserica a început să se depărteze de ideologie şi creştinismul nu se revigorează prin mijloace inchizitorale. Atunci - de ce variaţiuni pe temele Evului Mediu? Se va schimba oare în profunzime mentalitatea de azi a românului făcător de rele? Sofiştii noştri, care mută rapid virtuţile dintr-un vas în altul, pot revalorifica astfel şi teoria cu mari merite (politice) a proliferării **necesare** a Răului. Pentru părintele Brym, din nuvela lui Iwaszkiewicz, cu folos era să-l laşi pe diavol să-şi facă mendrele, să-i dai trupul şi sufletul şi-abia **apoi**, după ce ţi l-ai golit pe acesta... ca într-un pahar... să torni duhul curat al dragostei dumnezeieşti.

Da, numai că sufletul omenesc nu-i asemenea unui potir. Mai curînd seamănă cu nuca, îi replica părintele Suryn, cu bun-simţ. Lui i se părea cam bizară şi "prea nouă" metoda asta de făurit sfinţi, care, la alt nivel al discuţiei proclamă de altfel şi în prezent "o viguroasă dietetică antiumanistă ca să ajungi la umanism". (Vezi André Glucksmann) Convinşi de faptul că viciul apare deseori pe aceeaşi treaptă cu virtutea sau invers, nu credem totuşi că din adîncul puţului mai zăreşti stelele, de la un grad de alterare în sus. Prin prăbuşire, atingi culmile numai prin decantări de ordin abstract, nu la îndemîna oricui, cum rar este şi miracolul.

Departe de noi gîndul de a sugera amendamente acţiunilor Bisericii române. Comentariul acesta pleacă tocmai de la ideea ajutorului pe care un neam uitat de Domnul îl aşteaptă de la Ea: gesturi şi acţiuni de mîntuire, propuse nu în pripă, însă la momentul oportun. De la cuvînt la faptă se poate ajunge diavolesc de repede, ni s-a confimat pînă acum. De ce nu şi dumnezeiesc de repede, cînd modalitatea izbăvitoare e bine aleasă?... Cît despre cei cu "pandalii" pur şi simplu, s-o mai fi găsind vreun Negoiţă care să le şoptească la ureche ce trebuie. Exorcizarea unei întregi epoci căzute în ispită ţine de cu totul altă poveste.

Doina CIUREA

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 633.11.62 ● Telefax: 312.75.59 -312.89.05 ● Abonamentele interne se pot contracta în baza adresei nr. 11270/RODIPET la oficiile poştale ● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.009.401.30.03- BRCE ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU

REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU, Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Dora MEZDREA, Teodor SUGÁR (secretar general de redacţie), Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU (red. şef adjunct)

CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU

TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU

Tiparul executat la PROGRESUL ROMÂNESC SA, Calea Plevnei 114, tel. 637.71.96

Anul I
nr. 19
21-27 mai 1993
16 pagini 50 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE

DIRECTOR: ANDREI PLEȘU

Dacă prin "stînga" înțelegem revoluțiile și pretinsele "transformări ale societății" care conduc spre dictaturi și spre fabuloase regresiuni economice și sociale, atunci, într-adevăr, socialismul a fost de stînga. Dar dacă prin stînga înțelegem spiritul progresist, care lucrează zi de zi cu eficacitate pentru ridicarea nivelului mediu de trai și pentru accesul unui număr tot mai mare de oameni la o cultură liberă, atunci capitalismul este de stînga.

Jean-François Revel
1992

©C. Bumbuț

Stînga-dreapta, dreapta-stînga, astăzi, la noi şi nu numai la noi

■

Radu FLORIAN şi Dan Amedeu LĂZĂRESCU la "Divanul *Dilemei*" *(pag. 4-5)*

■

Articole şi eseuri de:

- Andrei CORBEA şi Bogdan TEODORESCU *(pag. 9)*
- Dinu C. GIURESCU şi Eduard MEZINCESCU *(pag. 10)*

■

- Pierre ROSANVALLON despre "Regîndirea stîngii" *(pag. 14)*
- William PFAFF despre "Inocenţa trădată" *(pag. 15)*

EDITOR: FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Corespondenţă din Tel Aviv

Cocker spaniel

Cîinele este un animal care depinde de cum pui problema. Englezii spun că este "prietenul cel mai bun al omului", dar nu se poate pune bază pe englezi fiindcă ei au stăpînit lumea şi nu i-a iubit nimeni în afară de cîini.

În secolul XIV, un rege englez a adus cîţiva cockeri din America, deşi America încă nu exista atunci fiindcă nu fusese descoperită. I-a adus pentru a-i folosi la vînătoare, dar nu pentru că ar fi fost un vînător bun, ci pentru că era un vînător prost şi pretindea cîinilor să-i aducă prepeliţe chiar cînd trăgea alături şi nu le nimerea.

Cockerul meu este un descendent al acelor cîini care au aşteptat cu stoicism destrămarea imperiului britanic ca să se transforme într-o jucărie neproductivă şi alintată. El nu ştie ce-i aia prepeliţă, dar păstrează cîteva caracteristici ale strămoşilor lui genealogici: este agil, lacom, volubil şi pupăcios. Dar oare numai pentru asta se consideră el un bun prieten? Nu vreau eu să-mi pun mintea cu un căţel, însă ar trebui să i-o spun de la obraz că prietenia înseamnă mai mult decît zbenguieli şi pupături.

Reînhumare legionară (1940)

La urma urmei, de ce să pretindem cîinilor să ne fie prieteni? Animalele cu însuşiri omeneşti sînt la fel de antipatice şi periculoase ca şi oamenii cu apucături animalice. Un cîine care ar da împrumuturi cu dobîndă ar fi respingător ca orice cămătar. Dar chiar şi un cîine liberal, luptător pentru respectarea drepturilor omului ar fi dezgustător.

***

Despre rasa cocker spaniel se ştie că este distrugătoare. Am fost avertizat. Dar cine ia în seamă avertismentele? Totdeauna ele ni se par exagerate, alarmiste.

Distrugerile, la început, nu sînt îngrijorătoare. Căţeluşul roade un colţ de canapea, doboară un vas de cristal, fură o felie de pîine... E nostim. În orice caz, pagubele sînt infime.

- Nici un motiv de panică, mi s-a spus. Mica fiară va creşte, se va maturiza şi se va cuminţi. Maturitatea înseamnă moderaţie, condescendenţă, dinţi tociţi.

Mica fiară a crescut, s-a maturizat, umblă liberă prin toată casa, însă nu văd vreun semn de moderaţie. Încă nu.

A înşfăcat fără să simt cîteva cărţi din bibliotecă şi le-a sfîşiat ca un critic negativist. Am urlat: "Aşa au început şi naziştii - prin distrugerea cărţilor!". Dar amicii m-au liniştit spunîndu-mi că istoria nu se repetă niciodată cu exactitate.

Cînd **cel mai bun prieten al omului** a făcut un salt de pe canapea pe perete şi mi-a rupt un tablou, am vrut să-i zdrobesc oasele. Dar aceiaşi prieteni pacifişti m-au oprit, asigurîndu-mă că violenţa nu constituie o soluţie şi de altfel paguba e neglijabilă, fiindcă tabloul era o reproducere.

Covoarele erau însă originale. **Dar nu persiene**, mi s-a spus. Mobila era nouă. **Nu era nouă, ai cumpărat-o anul trecut**, mi s-a amintit. Am avut trei plăpumi şi nu mai am nici una. **Nu trăieşti în Siberia. E suficient o pătură şi o pijama groasă.**

La un moment dat s-au strîns la uşă o mulţime de dulăi excitaţi. Păreau un batalion de asalt. Dulăi mari, înfricoşători, agresivi. Au rupt uşa, au năvălit în casă şi au devastat-o.

- Am voie să mă plîng? am întrebat.

- Nu. De ce? Cockerul dumitale e căţea. Au venit la ea să facă dragoste. E normal, nu găseşti?

- O fi. Dar ca nişte cîini să-ţi distrugă casa, asta nu-i normal. Protestez! Am să chem hingherii, poliţia. Am să alarmez opinia publică, fiindcă toată opinia publică are case şi căţei. Planează un pericol şi trebuie să acţionăm repede, cît timp haitele astea de cîini nu pun stăpînire pe cartier, pe oraş, pe întreaga ţară, pe toată lumea.

- Eşti un alarmist, mi s-a reproşat. Exagerezi. Vezi totul în negru. Nu-i bine.

- Dar cel puţin lucrurile negre am voie să le văd în negru?

- Nu. Priveşte-le în roz. Rozul e mai colorat şi se poartă.

I. SCHECHTER

Ana Pauker ţinînd o cuvîntare (1946)

Dumnezeul diabolic

Aduse cu poşta

S-ar zice că în ultima vreme se petrece un miracol, receptat ca atare de toţi cei care nu-şi pot crede simţurilor în faţa invaziei de har ceresc pogorît peste creiere nu demult înfierbîntate de lucrări prea lumeşti. Să fi fost o eliberare adevărată de dogma comunistă, s-ar fi găsit o înţelegere la entuziasmul intolerant şi febril al noilor discipoli creştini. Fenomenul se manifestă cu predilecţie printre intelectuali, de marcă sau de rînd, fapt care poate surprinde, luînd în considerare ţinuta opusă constrîngerii şi fanatismului specifică formaţiei lor, cel puţin ideale. După substitute de cultură servite la uriaşa tavă a materialismului dialectic şi istoric, nu e de mirare rătăcirea cognitivă iniţială în care s-au situat gînditorii cetăţii, azvîrliţi dintr-o impusă dar uneori plăcută lene mentală într-un haos de doctrine, religii, ocultisme, curente şi mişcări ce domină întregul spaţiul al spiritualităţii contemporane. Înregimentarea sub un alt stindard nu s-a lăsat, dar, aşteptată. Confuzia ateism-comunism a alimentat, din păcate, o evoluţie în iraţional. Respingerea ideologiei roşii s-a făcut cu preţul unei alunecări spre un fundamentalism religios de o agresivitate încă latentă, cu puseuri ocazionale. Explicaţia rezidă în primirea grăbită, superficială, a ceea ce se cheamă duhul sfînt, după propria lor accepţiune. Cuprinşi de un delir mistic, conjunctural după caz, vajnicii purtători ai Cuvîntului de esenţă divină se complac într-un narcisism nici pe departe reprezentativ pentru bunul credincios, caracterizat mai degrabă prin cumînţenie şi simplitate. Adversarului de idei i se neagă cu încrîncenare dreptul la opinie în virtutea unei mentalităţi niciodată depăşite. Se pare că sechelele totalitarismului nu pot fi eliminate doar prin enunţare şi condamnarea lor oficială, în lipsa unei atît de necesare introspecţii. Orgolii tribale, de castă, stăpînesc azi minţi tulburate de opiul religiei. Nu-şi au sens îndoieli, precauţii, rezerve. Totul se explică, nimic nu se vede, important este să hrăneşti cu vorbe setea de spirit. Argumentele par subjugate de forţa intuiţiei declarate. Lozinci inepte frizează ridicolul prin obstinaţia cu care sînt prezentate drept verigi conceptuale. Imensul avantaj al creaţioniştilor este că pot susţine orice. Inutil să cauţi o contradicţie în spusele lor, ar însemna să se supună unei logici pămîntene. Nu voi spune că noţiunea de Dumnezeu este diabolică! În viziunea lor apocaliptică, orice sistem filosofic ce îndrăzneşte a sfida conformismul unor biserici tot mai retrograde, fără a se pretinde infailibil, este de inspiraţie vădit demonică. Nimic mai uşor! Credinţa noastră seculară cere vigilenţă şi aspra pedepsire a celor atinşi de culpa ereziei. A fi în slujba Crucii devine, iată, un act măreţ, înalt patriotic, sforăitor. Personalităţi şi plebei se înghesuie la noua tribună naţională cu un instinct bine şlefuit sub dictatură. Unde sînt smerenia, blîndeţea, iubirea de semeni, cele des clamate? Îndemnul lui Isus răsună în pustiu: "Ci tu, cînd te rogi, intră în cămăruţa ta, încuie-ţi uşa şi roagă-te Tatălui tău, care este în ascuns" (Matei 6.6). Se cuvine să recunoaştem frumuseţea şi continuitatea creştinismului, cu a sa învăţătură de o fascinantă profunzime. Pe martiriul primilor creştini s-a clădit o lume nu triumfătoare, ci deschisă spiritului dragostei. Căderea într-un militantism iresponsabil, impunerea unui unic reper de conduită morală şi intelectuală în acest sfîrşit de mileniu sînt, evident, gesturi tangente extremismului. Ancorările în istorie, sub pretextul nobil al recuperării tradiţiei, contemplarea pasivă şi idolatră a valorilor trecutului servesc unei laşităţi existenţiale a cărei consecinţă este, inevitabil, descompunerea. Timpul condamnă, insensibil la nostalgii, sentimente sau utopii. Va trebui să ştim să ni-l apropiem, căci, aşa cum spunea Nietzsche: "Murit-a Dumnezeu: din milă pentru oameni a pierit".

Cristian PÎRVU
student Electrotehnică

Văicăreală şi automistificare

1. **Compulsory Happiness, Fericirea obligatorie** se numeşte noua carte a lui Norman Manea apărută de curînd, în urmă cu vreo două-trei săptămîni, în Statele Unite. Este a treia lui carte publicată în ţara unde trăieşte acum. Celelalte două, una tot de proză (**October, Eight O'Clock**) şi alta de eseuri (**On Clowns: The Dictator and the Artist**) au apărut anul trecut şi ambele au fost situate, de cele mai importante publicaţii americane, în **top**-urile apariţiilor memorabile din 1992.

Una dintre ele (**October, Eight O'Clock**) urmează să fie tipărită - dacă nu a şi fost, între timp - în Marea Britanie. În Germania, lui Norman Manea i-au apărut cinci volume, în Franţa două, în Olanda două, în Italia şi în Spania cîte unul, în Mexic tot unul. În România, unde se fac marşuri şi se ţin congrese pentru a se cere acordarea premiului Nobel pentru pace lui Michael Jackson, unde aşadar există mari disponibilităţi culturale, nimic.

Numele lui Norman Manea a cam dispărut însă în România, şi din presă, iar dacă este pomenit e numai pentru a se reaminti că purtătorul lui a "jignit" poporul român, întrucît a publicat un eseu în care analiza legăturile lui Mircea Eliade cu legionarii. Cînd acest eseu a fost făcut cunoscut în România, Norman Manea a determinat coalizarea bruscă şi desigur spontană a unor persoane, personalităţi, publicaţii şi instituţii altminteri aflate - sau dînd impresia că se află - în raporturi de adversitate ireductibilă. A fost sunată mobilizarea generală şi, în consecinţă, Norman Manea a fost proiectat, aproape unanim, în postura unui monstru care atentează la "marile valori ale culturii române". Duşmanul fusese desemnat, puţini au fost cei care nu s-au dezlănţuit.

Între timp, în România renaşte (artificial? natural?) o dreaptă naţionalistă, cu puternice şi neascunse nostalgii legionare, rasistă, antisemită, în sosurile căreia se amestecă atît moştenirea Căpitanului, cît şi aceea a Conducătorului, şi unul şi celălalt vizionari ai "OMULUI NOU".

Numele lui Mircea Eliade este tot mai des invocat de simpatizanţii şi de partizanii acestei orientări. Sînt ei mulţi? Sînt puţini? Sînt, în orice caz, activi. Legionarismul lui Mircea Eliade nu mai este pus sub semnul îndoielii; este, dimpotrivă, considerat un certificat de noblete, o garanţie de valabilitate pentru ceea ce a fost, pentru ceea ce se doreşte a fi extrema dreaptă românească. Se publică, între altele, şi un (mai vechi) comunicat al Mişcării Legionare, din - atenţie! -1954, prin care este dezavuat Horia Sima; la rubrica "personalităţi", comunicatul este semnat şi de Mircea Eliade (cf. "Evenimentul zilei", 31 martie 1993, "Mişcarea" nr.4, aprilie 1993).

Iar mulţii, iritaţii, scandalizaţii apărători ai "valorilor noastre perene", cei care au resimţit ca ofensatoare analiza şi reflecţiile lui Norman Manea despre relaţiile lui Mircea Eliade cu mişcarea legionară, ce fac ei?!

Ei tac. Ei nu se mai revoltă. Ei nu se mai simt jigniţi. Ei nu-l mai apără (!) pe Mircea Eliade de "acuzaţia" că a fost - să zicem - apropiat de mişcarea legionară. Transformarea lui Mircea Eliade (şi nu doar a lui) într-un "sfînt" al neolegionarismului nu mai este resimţită ca jignitoare pentru "cultura şi poporul român". Paradox, incoerenţă?! Faptele, oricum, acestea sînt.

2. În "Süddeutsche Zeitung" nr. 99 (30 aprilie -1/2 mai 1993) a fost publicat un articol despre o iniţiativă diplomatică a Rusiei: ambasadorul acestei ţări la ONU, Voronţov, ar dori să fie eliminată din Carta organizaţiei mondiale clauza referitoare la "statele duşmane". Această clauză, se spune în articol, datează din 1945, anul înfiinţării ONU, şi desemnează statele care în timpul celui de al doilea război mondial au fost un inamic al unuia dintre semnatarii Cartei.

"Statele duşmane" sînt următoarele: Germania, Japonia, România, Italia, Ungaria. Articolul 53 al Cartei - în vigoare şi astăzi, subliniază articolul din "Süddeutsche Zeitung" - precizează că statele membre ale ONU au dreptul să atace oricare dintre "statele duşmane" fără autorizaţia Consiliului de Securitate, în cazul în care şi-ar relua "politica sa agresivă". Între timp, cele cinci "state duşmane" au devenit şi ele membre ale ONU, iar Germania consideră clauza în chestiune ca devenită nulă prin admiterea lor în organizaţia mondială. Japonia, în schimb, a cerut şi cere eliminarea clauzei din Carta ONU. Revizuirea Cartei ONU - solicitată acum şi de ambasadorul rus - s-a izbit însă, notează "Süddeutsche Zeitung", de refuzul energic al Marii Britanii şi Franţei.

Este probabil că o asemenea ştire va tulbura (sau a tulburat, dacă a fost transmisă) pe mulţi români. De unde şi pînă unde, îşi vor spune ei, România "stat duşman"?! Cum adică "stat duşman", cînd: a) România a fost "eliberată de sub jugul fascist de Armata Sovietică"; b) în România s-a petrecut o "revoluţie de eliberare naţională, antifascistă şi anti-imperialistă"; c) România a fost "invadată de hoardele roşii"?! Cele trei "explicaţii" — clişeu îngroapă, fiecare în felul său, un adevăr istoric ţinut cu grijă departe de conştiinţa românilor: în iunie 1941, România **a atacat** Uniunea Sovietică, iar în cursul următoarelor luni a intrat în război cu Marea Britanie, Canada, Noua Zeelandă, Australia, Uniunea Sud Africană şi Statele Unite ale Americii. Un război la capătul căruia România a fost **o ţară învinsă**. Bombardamentele americane nu au fost acte de "barbarie", iar armatele sovietice nu au "năvălit" şi nu au "invadat" România. Faptele, oricum, acestea sînt, iar modificarea lor prin paradoxuri şi incoerenţe nu slujeşte la nimic.

Îndepărtează însă asumarea lucidă şi demnă a propriei istorii. Înlocuind-o prin văicăreală şi automistificare.

Mircea IORGULESCU

Patologie totalitară (III)

În numărul trecut, ne-am ocupat de modul în care autorul **Lumii în gîndire** înţelege să-şi alinte "interlocutorii". Pentru el, a fi intelectual înseamnă a frecventa marile spirite cu un respect subaltern sau cu tupeul inconştienţei. Înainte de a extrage un citat memorabil, omul nostru îşi impune mai întîi un protocol mieros în jurul sursei. Cel citat e îngropat în epitete năstruşnice, pendulînd - cum am văzut - între platitudine crasă şi mister suprarealist. Caracteristică e însă şi formula care **introduce** citatul. Ea îşi propune, în genere, să adauge încă un strat de vopsea festivă peste portretul celui invocat şi, eventual, să anticipeze asupra calităţii (= justeţii) filosofice a textului ce urmează a fi oferit cititorului. Vrei, de pildă, să-l citezi pe Mihai Beniuc? Formula introductivă va suna astfel: "Din interiorul unui focar de inteligenţă, Mihai Beniuc, disociind şi asociind, ne **avertizează** că..." Desigur, există şi variante mai sobre: "A.P.Cehov ne **avertizează** şi cu dibăcie şi cu ironie că..." (E semnificativă tema "avertismentului": din alte pasaje aflăm că şi Stendhal avertizează, şi Seneca şi Taine. Pentru intelectualul de tip nou, lumea spiritului e plină de pericole preponderent ideologice: trebuie, prin urmare, să o parcurgi "avertizat", cu conştiinţa "votului de blam" oricînd posibil). De altfel, punînd laolaltă "manierele" atribuite de pacientul nostru gînditorilor lui preferaţi, obţinem o atmosferă de şedinţă principială şi un ton de proces verbal: "Cehov **apreciază** cu justeţe şi optimism", "G.Enescu ne **înştiinţează**", "Montaigne **opinează**", "H. Spencer **precizează**"("şi **spune textual**"), "G. Călinescu **declară**", (alteori "apreciază"), "R. Martin du Gard **este de părere că**" "J.W.Goethe ne **asigură**" (şi "V.G.Belinski ne asigură"), "Aristotel **consideră** că..." (O.Wilde, mai deştept, "consideră perspicace"), "V. Hugo ne **încredinţează** că...", "Cezar Petrescu **afirmă** cu justeţe", "Alexandru (sic!) Dumas **atenţionează**" (ca şi J. Renard care "ne atenţionează cu acoperire"), d'Holbach **"relevă"**, "La Rochefoucauld **sesizează**", "Helvetius **spune cu toată francheţea**", "Lessing e **pătruns de ideea** că..." Diderot şi A.de St.Exupéry "**sînt convinşi că**...", "G.Ibrăileanu **ne povăţuieşte**" şi "se încumetă să conchidă", "M.Ralea **conchide sintetic**", după ce Esop "**afirmă limpede** că...", iar N.Ceauşescu **"cheamă"**. Inevitabil, apar şi accente de triumfalism pionieresc: "Ioan Grigorescu exclamă cu mîndrie şi adevăr", "I.D.Bălan relevă cu mîndrie", "A.N.Tolstoi constată cu mîndrie", "R. Tagore rosteşte cu mîndrie", "Petru Groza exprimă cu entuziasm". Alteori, însă, tonul e rezervat ("Racine caută a ne convinge că..."), sau chiar mustrător, ("Camil Petrescu se cam grăbea afirmînd că..."). Nu este exclusă nici o anumită demnă neutralitate ("Shakespeare zice", "N. Iorga glăsuieşte", "J.Renard generalizează", "Dumitru Popescu raţionează", "G.Călinescu postulează"). Accidental, întîlnim reflexe de comentator sportiv: "cugetarea de zile mari a neîntrecutului Shakespeare", "Sextus Empiricus ajunge la o cotă înaltă a adevărului sesizînd că..." Cu ce încă se mai ocupă "corifeii"? Ei bine, H.Taine "ne calmează", Dante Alighieri "ne vesteşte pilduitor", Euripide "meditează sugestiv", La Bruyère "e pătruns că...", G.E.Lessing "se desconfiază (sic!) în faţa semenilor lui", Hacob Paronian "opinează original", "G. Ibrăileanu notează cu justeţe tristă". Despre M.P.Musorgski aflăm că "gîndea corect" ("Corect gîndea M.P.Musorgski zicînd că..."), despre Lessing, doar că **"gîndea"**. Unii autori cultivă precauţia: "lui O. Wilde i se părea că..." Alţii sînt strict subiectivi ("H. Avakian notează cu justeţe – cu justeţe că...", "Montesquieu avea să observe că..."), alţii fermi ("J.Renard declară sentenţios"), alţii vag hoţomani (G.Călinescu "spune perspicace"), alţii, în sfîrşit, necruţători: "Gînditorul rus Herzen formula gîndul tăios că...", "Chamfort spune strașnic". Din cînd în cînd, sub abia suportabile tensiuni lirice, citatul e introdus cu o imensă cheltuială de gingăşie: "R.Tagore pictează iubirea pe tavanul dorului zicînd..." O performanţă de imprevizibil e, la un moment dat, "pregătirea terenului" pentru un fragment din Rebreanu: "Nu ştiu cît de bine va fi înţeles marele romancier Liviu Rebreanu arta militară (...) dar nu mă îndoiesc de arta românească."

Ar fi interesant să sistematizăm, cît de cît, şi modulaţiile infinite ale relaţiei dintre autorul nostru şi citatele pe care le propune. Deseori, aceste citate sînt simple **ready-made objects,** obiecte găsite şi livrate ca atare, fără comentarii. Alegerea e însă de aşa natură încît cel citat se contaminează de aura ineptă a "citatorului" (un exemplu, între altele: "Shakespeare zice: «Poţi zîmbi şi iar zîmbi şi, totuşi, fi mişel»"). Cînd apare, comentariul capătă forme dintre cele mai neaşteptate: de la exaltare orgiastică (după un pasaj despre mămăligă al lui Călinescu: "Cîtă diversitate în armonie, cîtă armonie în diversitate. Cîtă poezie a poeziei, cîtă poezie a durerii. Cît optimism şi chemare!") pînă la divagaţia inexplicabilă ("Pentru Heine: «Proştii cred că pentru a cuceri Capitoliul trebuie să ataci mai întîi gîştele». O formă mai originală de a sufla în iaurt"). Comentariul ezită adesea între exclamativ şi interogativ. Exemple: "Eugen Simion crede că: «Viaţa e o cucerire incertă». De ce să nu-i dăm noi puţină certitudine?". Sau: "Dacă Dante Alighieri în a sa **Divina Comedie** consideră că... (urmează un citat oarecare)... de ce unii ţin morţiş să-l contrazică?". Ciuda faţă de cei care l-ar putea contrazice pe marele autor citat face loc, alteori, unei vagi iritări faţă de autorul însuşi: "Vrem sau nu, Petrarca are dreptate": (urmează citatul). Nu o dată, comentariul are onestitatea de a semnala nedumeriri, stupori sau chiar scurte episoade de colaps mental: "Nu ştiu exact ce a vrut să exprime Marcus Aurelius prin cuvintele...", "Nu ştiu exact ce-l făcea pe Arghezi să considere că...", "Ce-a vrut să înţeleagă Anaxagora prin aforismul: «Omul e inteligent pentru că are o mînă» (sic!) e greu de ştiut exact", "Nu ştiu dacă chiar: «Peste tot stăpîneşte aparenţa» cum este convins Xenofon din Colofon (sic!), dar ea, oricum, ocupă un prea larg spaţiu sub soare". Există şi comentariul "de adeziune", dispus chiar să amplifice textul citat: "«Nu cunosc nici o operă mare născută din prudenţă» ne mărturiseşte Octavian Paler" (Şi acum comentariul): "Şi nici n-o să cunoaştem". Adeziunea poate avea accente amar pedagogice: "«Numai nebunii îşi aşează fericirea mai presus de puterile lor» era convins Anatole France. Şi cîţi nu şi-o aşează şi astăzi?" Spectaculoase sînt şi comentariile şugubeţe, dezamorsînd prezumtive procese de intenţie: "Nu! De păcălit n-a vrut, gîndesc, să păcălească pe nimeni. V.Hugo zicînd... (urmează citatul)... De dezamăgit însă, da!". O serie aparte o constituie **malentenduurile** (uneori monumentale). Versul celebru al lui Horaţiu: "Nu voi muri pe de-a-ntregul..." e interpretat, de pildă, ca expresie a unei "încăpăţînări bărbăteşti" şi a "perseverenţei".

Să rezistăm, totuşi, ispitei de a ne cufunda pînă la reverie în vidul aglomerat, inepuizabil, al autorului nostru. Să încheiem, în apoteoză, cu cîteva panseuri originale, simple grăunţe în oceanul fantaziei sale. Le vom prefera, din motive de spaţiu, pe cele concepute în variantă laconică:

1) **Enunţuri absolute:** "Salpetrul nu se găseşte pe toate drumurile", "Fericirea e totdeauna relativă", "Nu tot ce flutură e steag".

2) **Analogii amuţitoare:** "În rouă floarea se simte ca mierla în grîu", "O floare în mînă - o idee mai mult în cap".

3) **Mistere:** "Unele femei se fac că nu înţeleg ceva, altele nu se fac", "A citi ce-ţi cade în mînă e una. A citi numai ce-ţi cade, altceva".

4) **Jocuri muzicale:** "Stilul e omul, trilul e pasărea", "Unele văi au lei, altele zei".

5) **Figuri ale inversării:** "Cultura moartă e una, moartea culturii e alta", "Nu fericirea îl caută pe om, ci invers".

6) **Taxinomii insolite:** "Războaiele sînt de două feluri: înţelese şi declarate".

7) **Inanalizabile:** "Savantul e fericit cînd se simte copil, copilul e savant, cînd nu se simte fericit".

... Şi cîte şi mai cîte, care de care mai teribile în furor-ul lor speculativ. Sîntem dinaintea unui autor neantologabil: nimic nu poate înlocui mersul direct la textul integral, operaţiune faţă de care rapida noastră "fişă clinică" nu e decît o palidă arvună. La sfîrşit, după ceasuri întregi petrecute cu "măiastra carte" pe genunchi, te vezi cuprins, fatalmente, de un soi de "urăamor": eşti exasperat şi moleşit, astenic şi iertător. Pacientul e, în definitiv, cineva care trăieşte impur şi inadecvat o aspiraţiune benignă. În plus e cît se poate de amuzant. Dar te uiţi în jur şi vezi că tipul acesta uman proliferează; e victorios: îl identifici în CNA (la vîrf), în parlament, în presă, în felurite asociaţii, fundaţii, consilii, comisii; te chinuie la cîte o şedinţă, îţi strică cheful la cîte un chef, te face să deteşti cărţile, ideile, înţelepciunea. Ţi-l poţi închipui prezidînd, duminica, prînzul familial şi otrăvind totul cu aforisme, în admiraţia (fie şi trucată) a comesenilor.

... Iar dacă te îndeletniceşti cu scrisul, ai dintr-o dată, în preajma acestui personaj, intuiţia iadului: vei scrie o carte, două, şi, post-mortem, vei fi citat cu pompă de unul ca el; vei fi mestecat, înghiţit şi digerat în pîntecul placid dar tenace al unui monstru binevoitor. Un singur lucru te-ar putea salva: intelectualul de tip nou să adopte obiceiurile intelectualului de tip vechi: să intre, adică, în politică şi, ca urmare, să citească mai puţin, să vorbească mai mult şi să nu mai scrie deloc.

Andrei PLEŞU

Radu Florian: "În România, cultura politică lipseşte atît la stînga, cît şi la dreapta"

"Opoziţia dreapta-stînga continuă să fie relevantă"

- Ce conţinut credeţi că mai acoperă - sau ar trebui să acopere -, în momentul de faţă, noţiunea de "om de stînga"?

- Eu cred că, în ciuda tuturor transformărilor şi mutaţiilor din ultimii ani, care au ajuns să pună sub semnul întrebării înseşi noţiunile de stînga şi dreapta, nu numai la noi, ci în întreaga Europă, cred, deci, că, în ciuda tuturor acestor fenomene, cele două principale curente social-politice continuă să se menţină în viaţa politică a principalelor societăţi europene, iar criteriile lor, deşi trebuie supuse unei analize aprofundate şi privite într-o lumină nouă, pot fi considerate ca invariante. Eu cred că opoziţia dreapta-stînga continuă să fie relevantă, pentru că se întemeiază pe realităţi nu numai economice şi sociale, ci şi culturale. Există o **sensibilitate de stînga**, deosebită de **sensibilitatea de dreapta**. Prin sensibilitate înţeleg atît sensul cotidian al termenului, cît şi o sensibilitate filozofică şi social-politică, adică o atracţie spre anumite valori şi opţiuni specifice.

- Ce valori acopereau stînga şi dreapta în mod tradiţional? Ce valori mai acoperă ele astăzi? Care au fost eventualele momente de transfer, de schimb între cele două, momente tensionate în primul rînd problematic?

- Din punct de vedere cultural, graniţa dintre stînga şi dreapta se situează în principal în două planuri: cel legat de situaţia economico-socială a păturilor defavorizate ale unei societăţi şi cel legat de ameliorarea condiţiei acestor pături în perspectiva a ceva ce eu cred că trebuie menţinut: **progresul istoric**. Prin progres istoric, eu înţeleg o schimbare a condiţiei umane aplicabilă pentru toate categoriile sociale în egală măsură, care să apropie statutul categoriilor defavorizate de statutul categoriilor ce au o poziţie favorizată. Aceasta este diferenţa primordială între stînga şi dreapta, care a fost formulată, însă, diferit în contexte istorice diferite. Dacă aplicăm această grilă la momentul cînd diferenţa dreapta-stînga îşi face apariţia, adică la sfîrşitul secolului XVIII - începutul secolului XIX, vom constata unele trăsături specifice mult diferite de situaţiile care au apărut în a doua jumătate a secolului XIX, cînd s-au conturat "problema muncitorească" şi "problema naţională", cum au fost numite în epocă. Distincţia dreapta-stînga, cu toate că, iniţial, avea o sferă de acoperire relativ restrînsă, şi-a subsumat, treptat, în cursul secolelor XIX şi XX, majoritatea problemelor sociale şi a situaţiilor critice, prin determinarea unor atitudini uneori radical diferite faţă de rezolvarea acestor probleme: ţărănească, muncitorească, naţională, problema democraţiei etc. Diferenţa de sensibilitate se traduce prin atitudini diferite faţă de aceste mari probleme. **Dreapta tradiţională** a purtat pecetea **conservatorismului**. A avut o atitudine de reţinere în primul rînd faţă de ideea de democraţie. Iniţial, dreapta a fost antidemocratică. Ulterior, în Occident, chiar dacă dreapta a aderat la democraţie, a aderat la o **democraţie limitată**. Dreapta a încercat tot timpul să impună restricţii în deschiderea universalistă a drepturilor democratice.

- Reia, cumva, formula dumneavoastră de "democraţie limitată" venerabilul reproş de "democraţie formală" al stîngii?

- Nu, nu este acelaşi lucru. Ar merita să discutăm separat şi cred că voi izbuti să ating unele aspecte privitoare la poziţia comunismului faţă de aceste probleme, ceea ce creează astăzi foarte multe confuzii, unele justificate, altele nu.

Democraţia aceasta limitată s-a păstrat pînă foarte tîrziu în societăţi precum cea americană sau elveţiană, cu privire la drepturile femeilor şi ale comunităţilor cultural-etnice, din pricina dreptei conservatoare. La fel au stat lucrurile şi în problema naţională şi a naţionalităţilor, dreapta conservatoare respingînd, pînă tîrziu, ideea de egalitate în drepturi a naţiunilor şi a minorităţilor naţionale şi culturale.

Dreapta tradiţională a mai fost reticentă şi faţă de ideea ameliorării condiţiilor păturilor defavorizate prin intermediul intervenţiei statului. Ea considera că singurul reglator trebuie să fie jocul pieţii. Încet-încet, unele segmente ale cercurilor guvernante au devenit sensibile la aceste fenomene, şi astfel a apărut, în deceniul opt al secolului trecut, în Germania lui Bismarck, ideea de **protecţie socială**. A trebuit, însă, să treacă aproape un secol pînă ce această idee să devină o politică cu deschidere largă.

Iată de ce procesul de evoluţie a democraţiei, a instituţiilor acesteia, a recunoaşterii dreptului la existenţă a unor partide ale clasei muncitoare, a sindicatelor, aceste schimbări treptate s-au realizat sub impactul forţelor de stînga. Care nu au guvernat decît episodic. Deci nu mă refer la acţiunea guvernamentală a forţelor de stînga, ci la acţiunea lor ca forţe de opoziţie, care au organizat segmente ale societăţii civile. Democraţia occidentală actuală este rezultatul unui proces foarte îndelungat, marcat nu de puţine discontinuităţi şi involuţii, dar care, în perioada postbelică, şi-a asumat cîteva din marile concluzii ale crizelor şi catastrofelor istoriei europene. Cu toate acestea, regăsim şi astăzi în peisajul socio-politic al Europei diferenţele dintre dreapta şi stînga, chiar dacă au apărut unele elemente noi ce pot suscita o discuţie cu privire la continuitatea lor istorică. Avem oare de-a face cu aceeaşi dreaptă, cu aceeaşi stînga, sau este vorba de denumiri pe care continuăm să le aplicăm unor realităţi diferite de cele anterioare dintr-o tendinţă reducţionistă a gîndirii? Eu nu cred. Eu cred că trebuie să vorbim de procese evolutive diferite ale stîngii şi ale dreptei.

"Dreapta a redevenit greu onorabilă"

Dreapta conservatoare a suferit un proces de evoluţie ca urmare a necesităţii adaptării capitalismului în perioada postbelică, necesitate care s-a datorat, pe de o parte, şocului reprezentat de criza din '29-'33, care a dus la apariţia şi extinderea fascismului, apoi la declanşarea celui de-al doilea război mondial. Au existat gînditori importanţi ai burgheziei care, în perioada interbelică, au atras atenţia asupra riscului repetării unor astfel de crize. Unul dintre ei, Keynes, are meritul de a fi elaborat o politică de reacţie, alternativă la mecanismul pieţii libere absolute. Alternativă nu doar economică, ci care întemeiază şi o nouă politică socială a burgheziei. Ea pregăteşte formarea unei burghezii reformiste. Pentru readaptarea capitalismului la noile condiţii interne, dar şi la politica expansionistă a Uniunii Sovietice, se conturează o direcţie reformistă a burgheziei, care conduce la o reamenajare a capitalismului. Capitalismul postbelic este mult diferit de capitalismul secolului XIX şi de cel interbelic, atît în plan economic, cît şi socio-politic. Aşa s-a ajuns la economiile mixte, la politicile redistributive care constituie terenul noii politici sociale promovate după război şi care nu poate fi redusă la o simplă politică de protecţie socială. În cadrul acestui curent burghez reformist se întîlnesc democraţia creştină germană şi italiană, gaullismul francez, partidul democrat american. Această politică reformistă proprie burgheziei s-a întîlnit cu poziţii asemănătoare din interiorul partidelor social-democrate şi socialiste şi a fost favorizată de acţiuni revendicative conduse de sindicate şi chiar de unele partide comuniste occidentale. Toate acestea au dus la transformarea structurală a capitalismului.

Expresia "de dreapta" a fost evitată, în Franţa, pînă la sfîrşitul deceniului opt, ceea ce este foarte semnificativ. Termenul era compromis de experienţa interbelică şi de favorizarea fascismului.

- Era cumva un fenomen similar cu ceea ce se întîmplă acum cu expresia "de stînga"?

- Exact. Numai că primul fenomen a avut loc în Vest, iar celălalt are loc în Est. Abia la începutul anilor '80 calificativul "de dreapta" a început să poată fi afişat. O personalitate precum Valéry Giscard d'Estaing s-a vrut întotdeauna "de centru". Dreapta a redevenit greu onorabilă. Imediat după război, dreapta a fost profund compromisă de colaborarea şi sprijinirea fascismului, de aceea, timp de trei decenii, nu a existat o dreaptă. Deci, această nouă dreaptă trebuie analizată altfel decît dreapta dinainte de război. Este o dreaptă care şi-a asumat o politică neoliberală, care acceptă rolul reglator al statului în plan economic şi social, chiar dacă tinde spre restrîngerea lui la minimum. Dreapta secolului trecut refuza orice fel de intervenţie a statului. Dreapta actuală a înţeles că fără intervenţia statului, economia poate ajunge la crize deosebit de grave.

- Dar de ce mai este ea, totuşi, o dreaptă?

- Pentru că este opacă la ideea promovării egalităţii şanselor pentru toţi oamenii. Problema egalităţii, care distingea încă de la început stînga de dreapta, continuă să fie şi azi relevantă ca element de diferenţiere. Diferenţa dintre dreapta şi stînga o constituie posibilitatea corelării organice între principiile fundatoare ale democraţiei: principiul **libertăţii**, principiul **proprietăţii** şi principiul **egalităţii**. Egalitatea poate fi privită ca egalitate juridico-politică, civică, dar problema apare cînd acest nivel al egalităţii trebuie pus în corelaţie cu egalitatea socială, cu asigurarea şansei de acces la utilizarea libertăţilor pentru toţi oamenii. Aici e marea problemă. Aici apare diferenţa dintre stînga şi dreapta. Dreapta consideră că problema egalităţii e rezolvată prin simpla asigurare a egalităţii civice, în timp ce stînga leagă egalitatea de justiţia şi de solidaritatea socială. S-a dovedit faptul că, prin asigurarea justiţiei şi a solidarităţii sociale, se realizează şi o mai mare eficienţă, rentabilitate şi stabilitate economică. Nu este, aşadar, vorba de un factor ideal.

Stînga, apoi, este mult mai atentă la promovarea acelor valori ce nu sînt legate de piaţă. E drept, ea nu a reuşit să-şi respecte întotdeauna angajamentele. Stînga este mult mai sensibilă la universalitatea respectării valorilor democratice. Ea nu consideră că instituţiile democratice pot fi îngheţate la stadiul lor actual. Mă refer, de pildă, la atitudinea faţă de minorităţile culturale care au asigurat procesele productive "murdare" pe care se întemeiază prosperitatea societăţilor occidentale. Dreapta tinde să uite rolul acestor grupuri, să limiteze drepturile lor.

"În Est, stînga s-a comportat ca o dreaptă specifică"

- În clipa de faţă, există în România o stînga, o astfel de stînga?

- Mie mi se pare că procesul de evoluţie democratică a Vestului s-a realizat sub impactul unor forţe extrem de variate de stînga. La noi se contestă acum acest fapt. I se refuză stîngii orice fel de contribuţie la dezvoltarea democraţiei. Ceea ce dovedeşte o ignoranţă totală. Stînga nu s-a redus la marxism. Cum trebuie să percepem noi, azi, rolul partidelor comuniste occidentale în toată această evoluţie convulsivă? Analiza nu e simplă şi nu poate fi rezolvată prin reducţionism maniheist. Eu cred că partidele comuniste occidentale au avut o contribuţie în stimularea şi organizarea revendicărilor păturilor sociale defavorizate care nu poate fi neglijată. Aceste lupte sociale se înscriau în cadrul capitalismului. Fără ele, reamenajarea structurală a capitalismului şi reformularea dreptei înseşi nu ar fi fost posibile. Ca să nu mai vorbim de rolul partidelor comuniste în organizarea rezistenţei antifasciste în ţările care s-au aflat sub ocupaţie.

După război, partidele comuniste, în moduri şi proporţii diferite, au început să-şi reconsidere poziţia faţă de problema democraţiei parlamentare, renunţînd la erorile anterioare. S-au despărţit, unele radical, de moştenirea leninistă şi au adoptat o atitudine pozitivă faţă de democraţie. Ceea ce înseamnă că ele şi-au adus o contribuţie importantă la reformarea postbelică a capitalismului.

Faţă de partidele comuniste care au ajuns forţe guvernamentale, în Europa de Est, trebuie, însă, să avem o altă percepţie decît în cazul unor segmente ale mişcării comuniste din Occident. Partidele comuniste din Europa de Est, devenind partide de guvernămînt, s-au comportat ca o **dreaptă specifică**, diferită, deci, de dreapta conservatoare din societăţile capitaliste. Ele sînt, însă, o dreaptă specifică, pentru că au abandonat valorile stîngii şi au adoptat poziţii conservatoare, antiprogresiste. Ele au respins democraţia de tip parlamentar, abandonînd întreaga tradiţie a social-democraţiei, care văzuse în democraţie o valoare la fel de importantă ca lichidarea exploatării. Aceasta pentru că au recurs, în guvernare, la violenţa politică, care le-a deplasat imediat spre totalitarism, spre o politică identică cu aceea a fascismului. Naţionalismul, propriu dintotdeauna dreptei, a ajuns un instrument specific al partidelor comuniste din Est, care încetaseră de mult a mai promova ideile şi valorile universaliste ale stîngii.

"A venit momentul unei regîndiri politice a stîngii"

Ajungînd, acum, la situaţia prezentă din România, este clar că există, într-o bună parte a societăţii civile, o sensibilitate de stînga, mai exact o **stare de spirit de stînga**, legată de valori ale justiţiei şi egalităţii sociale care, însă, nu are un corespondent într-o conştiinţă politică clară în ceea ce priveşte valorile şi ideile stîngii şi diferenţa acestora de cele ale ne-stîngii. Această stare de spirit nu se bazează pe o cultură politică. E şi prea devreme! De ce am cere noi stîngii ceea ce nu putea să dea, obiectiv, societatea românească, nici prin tradiţie, nici prin cultura anterioară, în care componentele stîngii, nu socialiste sau social-democrate, ci ale unei stîngi democratice, liberale, erau foarte puţin numeroase? Ele au existat, dar nu au avut un impact considerabil. O tradiţie a culturii de stînga nu s-a creat la noi, după părerea mea. Iar impunerea aşa-numitei ideologii marxist-leniniste cu mijloacele autoritarismului a spulberat şi mai mult şansele constituirii unei astfel de culturi a valorilor de stînga. De aceea, aş spune că la noi nu există încă un curent politic de stînga coerent. Nu aveam doctrine ale unei stîngi democratice şi cu atît mai puţin social-democrate. Nu există, în acelaşi timp, nici o cultură de dreapta. Partidele sînt exclusiv grupuri de interese. Astfel încît se poate spune că o cultură politică lipseşte atît la stînga, cît şi la dreapta. Ceea ce duce la un fenomen atît de extins şi de specific ţărilor din Estul Europei precum confuzia dintre o dreaptă şi înveştmîntarea ei în limbaj de stînga. Noile partide naţionalist-extremiste nu sînt decît dreaptă îmbrăcată în stînga, de aici decurgînd şi primejdia lor potenţială.

Stînga trece în momentul de faţă printr-o criză în toată Europa - mă refer la stînga socialistă şi social-democrată. Aceasta criză se datorează nu atît prăbuşirii comunismului, cît unor cauze interne, şi în special faptului că partidele de stînga care au guvernat au dus o politică prea puţin diferită de aceea a partidelor consevatoare. Cazul Franţei este mai mult decît elocvent. Partidele social-democrate şi socialiste plătesc preţul unui pragmatism care a sacrificat valorile sociale din pricina unor constrîngeri practice care au dus la nerespectarea acelor idealuri în numele cărora aceste partide ajunseseră la putere.

În întreaga Europă, cred că a venit momentul unei regîndiri politice a stîngii.

- Vă mulţumesc foarte mult.

După execuţia asasinilor lui Armand Călinescu (1939)

Dan Amedeu Lăzărescu: "Avem nevoie nu de ideologii, ci de inteligență"

"În general, traiectoria este de la stînga la dreapta"

- Cum v-ați defini din punctul de vedere al dichotomiei tradiționale dreapta-stînga?

- Dichotomia aceasta nu este atît de tranșantă precum pare, pentru că între cele două concepte antinomice există nenumărate nuanțe. Eu m-aș defini ca un deviaționist permanent, pentru că mă încăpățînez să rămîn la centru atunci cînd opinia publică oficială se deplasează fie la dreapta, fie la stînga.

Dichotomia dintre dreapta și stînga provine, ca foarte multe alte concepte politice, de pe vremea Revoluției franceze. În Constituanta din 1789-1791, partizanii Revoluției se așezau în băncile din stînga președintelui, iar partizanii vechiului Regim, ai monarhiei și aristocrației, în băncile din dreapta acestuia, astfel încît președintele - sîntem încă în epoca foarte politicoasă a Revoluției franceze! - se adresa cu cuvintele: **"Ces Messieurs de la droite", "Ces Messieurs de la gauche"**. Cu vremea, însă, o serie întreagă de concepte și de partide politice au trecut fie de la stînga la dreapta, fie de la dreapta la stînga. Dar, în general, traiectoria este de la stînga la dreapta. De plidă, partidul liberal a început, în Europa, imediat după căderea lui Napoleon, în 1815, ca un partid revoluționar, masonic. Era organizat după modelul ventelor și lojelor masonice și carbonare și recurgea chiar și la asasinate politice. Deci liberalismul era, pe atunci, foarte de stînga, de extrema stîngă, chiar. Secolul binefăcător al Europei, secolul care începe în 1815, după lichidarea imperiului napoleonian și a Revoluției franceze, și se încheie cu catastrofa primului război civil european, dezlănțuit de un maniac patologic, împăratul Wilhelm al II-lea, în 1914, a fost un secol în care puterea politică s-a analizat într-o luptă, în mare măsură pașnică, parlamentară, electorală, între două forțe: **forța de mișcare**, reprezentată inițial de partidul liberal-revoluționar, care dorea un progres cît mai rapid, și **forța de rezistență**, reprezentată de partidele conservatoare, care nu se opuneau progresului (cu excepția lui Metternich, în Austria), dar înțelegeau să îi reducă ritmul. Iar ce s-a petrecut în România, sub înțeleapta domnie a lui Carol I, a fost ilustrarea unui fenomen extrem de interesant: în afara asasinării lui Barbu Catargiu sub Cuza și a monarhiei autoritare introduse de Cuza prin lovitura de stat de la 2 mai 1864, România nu a cunoscut, în secolul trecut, așa cum avea să cunoască în secolul nostru, nici asasinate politice, nici procese politice, nici lagăre de concentrare, nici război civil, nimic de felul acesta. Sub înțeleptul patronaj al lui Carol I, viața politică românească s-a dezvoltat într-o permanentă antinomie între forțele liberale și forțele conservatoare, antinomie care se desfășura în parlament și prin presă.

În România, Partidul Liberal este continuatorul asociației masonice "Dreptate-Frăție", înființate pe Dealul Filaretului, în toamna anului 1843, de către Ion Ghica, Nicolae Bălcescu și maiorul, pe atunci, Christian Tell. Acest partid a dezlănțuit revoluția de la 1848, la cererea șefului masoneriei franceze, Alphonse de Lamartine, care a trimis în România un membru al asociației ca să-i determine pe revoluționarii români să facă o revoluție împotriva țarului - și aceștia au făcut-o, revoluția de la Islaz. Partidul Liberal era, deci, în fruntea stîngii, în fruntea opiniei publice revoluționare. Cînd a ajuns la putere, sub Carol I, acest partid s-a scindat, însă, în două ramuri foarte inegale. Pe de o parte, extrema stîngă, condusă de C.A. Rosetti și Eugeniu Carada, care era republican și a refuzat toată viața să accepte vreo demnitate ca să nu fie nevoit să depună jurămînt de credință în fața regelui. Și, pe de altă parte, Ion C. Brătianu, care era, împreună cu frații Golești, mult mai oportunist și tindea spre centru-stînga. După moartea lui Ion C. Brătianu, prin venirea în fruntea Partidului Liberal a lui Dimitrie Sturdza, acest partid a trecut la centru, chiar centru-dreapta, unde s-a menținut pînă astăzi. Vedeți, deci, cum se oscilează în România de la stînga la dreapta!

"Oportunismul înseamnă trecerea de la stînga la dreapta"

- Constituie o lege verificabilă și în alte cazuri acest fel de evoluție: intrare în spectrul politic pe la stînga și deplasare spre dreapta odată cu ajungerea la putere? Se poate asocia dreapta cu puterea, în general?

- Politica este o artă a complexităților. În măsura în care nu există o ideologie precisă, precum cea socialistă, comunistă sau fascistă, un partid își făurește în opoziție un program ideal și, dacă ajunge la putere, își dă seama că acel program nu se potrivește în întregime și uneori chiar deloc la realitățile pe care trebuie să le administreze. Și atunci oportunismul este ceva fatal! În mare măsură, oportunismul este o abdicare de la o ideologie, de la o doctrină politică în funcție de dificultățile descoperite la putere.

Franța, de pildă, a cunoscut, și ea, o evoluție constantă de la stînga la dreapta. Sub prima Restaurație, între 1815 și 1830, între partidul nostalgic al Vechiului Regim - dreapta - și partidul nostalgic al Revoluției franceze - stînga - s-a format încetul cu încetul un partid oportunist care a guvernat cu foarte multă abilitate și cu mult succes, pentru că a reușit să facă din Franța, sleită de puteri sub Napoleon, o Franță foarte bogată și prosperă, mai ales prin primul ministru Villèle, care fusese de dreapta, dar la putere a evoluat ușor spre centru. Sub Louis-Philippe, în timpul celei de-a doua restaurații, tonul a fost dat de centru, centru-dreapta. Napoleon al III-lea a practicat o politică de despotism luminat, cum nu mai cunoscuse Franța decît sub Napoleon I, unchiul lui. Iar sub cea de-a III-a Republică, conducătorii acesteia au fost împinși "ca de o mînă invizibilă", cum ar spune Adam Smith, de la stînga la dreapta: Gambetta, Jules Ferry, chiar și Clémenceau, care era cel mai radical și mai revoluționar dintre toți oamenii politici francezi, apoi Raymond Poincaré au sfîrșit într-o poziție de centru, centru-dreapta.

Același lucru s-a petrecut și în Anglia, unde liberalii au fost foarte de stînga. Lloyd George era un om de stînga, poate chiar de extrema stîngă, însă a sfîrșit prin a face o alianță cu partidul conservator.

Așa încît, pare a exista o lege psihologică, o lege a realităților, care silește pe oamenii politici, care își făuresc în liniștea cabinetului un program și o ideologie, să evolueze, în fața realităților, cînd ajung la putere, în sens oportunist. Oportunismul înseamnă trecerea de la stînga la dreapta.

Problema este dacă ideologiile se pot situa la stînga sau la dreapta. **La stînga** sînt spiritele oarecum abstracte, care merg pe linia **egalității totale** a oamenilor și, în mod firesc, ajung de la egalitatea politică la egalitatea socială și la cea economică adică de la liberalism la comunism, trecînd prin socialism. **La dreapta** sînt spiritele moderate, care refuză să creadă în egalitate, însă acceptă **principiul libertății**, generator de creativitate, de prosperitate. Aceste spirite pun accentul nu pe mase, pe forțele electorale, ci pe valorile individuale. În perspectivă istorică, opoziția dreapta-stînga s-a redus la o opoziție ireductibilă între forțele revoluționare și forțele reacționare, care susțineau menținerea Vechiului Regim. Dar este de constatat că, în exemplul britanic, mai ales, liberalismul acceptă un regim parlamentar aristocratic, deci libertatea împotriva egalității. Liberalii nu acceptă egalitatea decît ca egalitate în fața legii: suprimare a privilegiilor de clasă. Liberalismul este împotriva egalității în sfera socială și economică. Nu o acceptă decît în sfera juridică și cel mult politică. Spun "cel mult" pentru că liberalismul s-a acomodat foarte bine, în multe țări, cu sistemul cenzitar. Ion Brătianu și-a dat seama că nu se poate guverna cu o masă în proporție de 90% analfabetă. Și prea mult el nu a făcut pentru țărani. Abia fiul său, Ionel, deși era mult mai la dreapta decît tatăl lui, a făcut două reforme ultraradicale, aproape socialiste, două reforme de structură în sens egalitar: votul universal și împroprietărirea țăranilor.

Noi, acum, trebuie să ne bazăm pe ideea liberală a creativității individuale, pe libertate și nu pe egalitate. Egalitatea trebuie limitată la egalitate în fața legii - să nu existe privilegii -, care nu trebuie confundată cu o egalitate absurdă pe plan economic. Forțele creatoare ale individului trebuie descătușate și lăsate să creeze pentru produsul național, nu ținute în șah prin fel de fel de manipulări ideologice și mai ales birocratice. Salvarea nu ne mai poate veni de la egalitarismul social. Socialismul, cel puțin așa cum a fost practicat la noi, urmărea să interzică oricărui cetățean să se îmbogățească. Interzicîndu-i să se îmbogățească pe căi legale, îl silea să se îmbogățească pe căi ilegale. Ceea ce a dus la situația penibilă de astăzi cînd România își poate lua ca deviză celebra formulă a lui Hobbes, ușor amendată, **furtum omnium contra omnes**. Și încă n-ar fi rău dacă toată lumea fură, pentru că totul intră în patrimoniul social. Partea proastă e că nimeni nu mănîncă.

"Stînga și dreapta sînt elemente de decor și de psihologie"

- În momentul de față, distincția clasică dreapta-stînga mai este relevantă la noi? Și dacă da, care ar fi forțele politice pe care ea le acoperă?

- România, fiind o țară ortodoxă, are o situație specială, greu de comparat cu o țară catolică, precum Franța, sau cu o țară în care coexistă protestantismul și catolicismul, precum Germania etc. Faptul că este o țară ortodoxă interzice existența unui partid religios creștin-social, așa cum există în toate țările catolice și în multe țări protestante. Faptul că este o țară ortodoxă înseamnă și o deficiență educativă. În al doilea rînd, din pricina lipsei de inteligență politică a corpului electoral, România a favorizat **partide personale**, create în jurul unor personalități exacerbate: partidul averescan (Averescu bucurîndu-se de o paradoxală popularitate în lumea rurală după ce înăbușise cu tunurile răscoalele de la 1907), partidul lui Take Ionescu, cel al profesorului A.C. Cuza, partidul legionar condus de Codreanu. La ora actuală, noi revenim, din nefericire, la acest sistem al partidelor personale: FSN, FDSN - care este partidul președintelui -, PNL, PNȚCD etc. Partidele înseși nu știu dacă sînt de dreapta, de stînga sau de centru. Este un haos! În afara partidelor fatal de stînga, precum cel socialist sau comunist, care nu pot ieși din stînga, și cele fasciste, care nu pot ieși din dreapta, deși între ele există puntea comună a totalitarismului: și unele și altele resping individualismul, liberalismul, critica.

În vizită în Valea Jiului

- Pe acestea le definiți la început ca partide fără evoluție, cu o ideologie prea puternică...

- Au o ideologie atît de puternică, încît le ține pe loc, frînează orice evoluție în funcție de realități. Totalitarismul refuză și critica, și testarea: nu ține seama de realități. Émile Faguet spunea despre socialiști, în 1903, că sînt niște economiști pentru care economia politică este inexistentă.

- Deci, acum, la noi, opoziția dreapta-stînga este inoperantă?

- Da, este inoperantă. Există oameni cu temperamente de stînga, cu porniri populiste, care se simt fericiți cînd fac băi de entuziasm popular, și oameni politici cu temperamente de dreapta, care manifestă nu dispreț, ci mefiență față de mase și încearcă să realizeze o politică **pentru popor**, dar nu **prin popor**. Definiția perfectă a politicii de stînga îi aparține lui Abraham Lincoln, în 1863: **"Guvernul poporului, prin popor și pentru popor"**. La noi, amîndoi Brătienii au guvernat **pentru popor**, dar nu **prin popor**. Așa încît, dreapta și stînga și-au pierdut la noi în mare măsură sensul, și ori de cîte ori aud vorbindu-se de dreapta și stînga îmi aduc aminte de o formulă foarte interesantă pe care a dat-o unul din oamenii politici francezi cei mai inteligenți ai secolului nostru, celebrul Paul Reynaud. Acesta a venit la București în 1939 și a ținut o conferință la Fundația Dalles, după care a acceptat să i se pună întrebări. Și a fost întrebat unde se situează pe eșichierul politic francez: la dreapta sau la stînga? La care Reynaud a răspuns: **"Nu sînt nici de dreapta, nici de stînga, sînt inteligent"**.

Toată lumea este de acord că românii sînt foarte deștepți, unul din popoarele cele mai deștepte din Europa. Ceea ce nu înseamnă neapărat că este și inteligent. Deșteptăciunea este o viteză mai accelerată a manevrării conceptelor și o reacție foarte rapidă față de realități. Inteligența este o înțelegere complexă a realităților, a fenomenelor. De multe ori, inteligența este în conflict cu deșteptăciunea. Deșteptăciunea poate fi la un moment dat o piedică pentru dezvoltarea corectă a unei societăți.

- Eu am să-mi joc rolul pînă la capăt, așa că am să insist: avem nevoie de o dreaptă sau de o stînga mai elaborate, mai conștiente de identitatea lor?

- Nu avem nevoie nici de o dreaptă, nici de o stîngă prea elaborate, avem nevoie, cum am mai spus, să fim inteligenți. Avem nevoie de un partid de dreapta, care să reia ce se mai poate relua din vechea doctrină legionară. Apoi, la centru-dreapta, avem nevoie de un partid liberal care să pună accentul pe creativitatea individualităților. La centru... Vedeți, un partid național, țărănesc, creștin și democrat este foarte greu de situat, pentru că la noi nu există nici naționalism adevărat, nici țărănism, nici creștinism social și nici democrație! Democrația creștină implică catolicism, nu ortodoxie. Țăranii nu mai vor să existe. Peste tot în lume, ei vor să fie fermieri. La noi, problema esențială este cea agricolă, nu problema țărănească, țărănimea nu mai există. Noi trebuie să creăm o clasă de fermieri așa cum există în Danemarca, în Olanda, în Statele Unite, care să îngăduie industrializarea inteligentă - nu intensivă - a României.

Prin urmare, dreapta și stînga sînt, la noi, un fel de elemente de decor, dar și elemente de psihologie. Există oameni psihologic, patologic, de stînga și oameni psihologic, patologic, de dreapta, care merg pînă la disprețuirea totală a poporului. Cu astfel de psihologii nu se poate lucra. Ideologia, însă, complică foarte mult lucrurile, pentru că silește inteligențele cele mai subtile să renunțe la tot avîntul lor creator. Or noi, cum am mai spus, de inteligență avem în primul rînd, acum, nevoie.

- Vă mulțumesc foarte mult.

Pagini realizate de Bogdan GHIU

Puncte de vedere

Ion Antonescu (II)

Cum spuneam, se depuneau pe lîngă Antonescu mari stăruinţe pentru încetarea ostilităţilor. Semnificativă e rezistenţa unor generali comandanţi de armată şi divizie (Nicolae Ciupercă, Alex. Orăşanu), iar în ianuarie 1942, cînd războiul ajunsese în Crimeea, chiar a generalului I. Iacovici, şeful Marelui Stat Major care se opunea continuării războiului. E demis împreună cu trei generali, subordonaţii săi. Liderii celor două partide istorice, P.N.Ţ. şi P.N.L., înaintează memorii în acelaşi sens către mareşal. Nici vorbă de un răspuns favorabil. El se considera un ostaş loial angajamentului asumat. Chiar dacă şi-l asumase singur - fără a consulta pe nimeni - în numele ţării. Şi în minuta convorbirii Antonescu-Hitler din 12 aprilie 1943 se specifica: "El (Antonescu n.m.) a impus ţării sale politica Germaniei". Şi îl asigura pe Hitler că "întreaga naţiune română îl sprijină (pe Antonescu n.m.) acum mai mult ca oricînd şi că nu permite nimănui să ducă o altfel de politică decît cea pe care el (Antonescu) o consideră cea mai bună, în interesul ţării sale şi al Europei". În sfîrşit, se arăta ofensat că Hitler nu consideră România "unul din cei mai loiali aliaţi, mai ales cu un număr atît de mare de jertfe. Îl roagă pe Führer să-l creadă, căci pentru el, personal, loiaitatea este calitatea principală şi a urmat în viaţă întotdeauna un drum drept". Şi o spunea asta în 1943, cînd catastrofa militară de la Stalingrad arătase lumii că dezastrul Axei în război e inevitabil. O ştia pînă şi Hitler încă din 1942. Dar Antonescu refuza să accepte realitatea, continuînd un război care nu putea duce decît la înfrîngere, declarîndu-i lui Hitler, la acea întrevedere, că "România îşi va continua drumul alături de Germania pînă la sfîrşitul războiului", deşi menţiona că am pierdut, pînă atunci, 200.000 ostaşi morţi şi 180.000 răniţi.

Adevărul este că începuseră tratative, iniţiate de Opoziţie, cu puterile aliate, cu asentimentul lui Mihai Antonescu, Hitler aflase şi i-a reproşat mareşalului defecţiunea. Acesta a negat, evident. Dar tratative începuseră, prin intermediul prinţului Barbu Ştirbei, la Cairo, unde aliaţii aveau o reprezentanţă. Iuliu Maniu a vorbit pe larg despre această acţiune diplomatică în cuvîntul său, ca martor, în procesul Ion Antonescu din 1947, specificînd că "tratativele erau dirijate de mine avînd legătură directă secretă cu Cairo". Dar, cînd şi cînd, îl informa pe Mihai Antonescu despre stadiul tratativelor, după cum e adevărat că ministrul nostru de Externe îi ceruse mareşalului îngăduinţa de a i se elibera paşapoarte lui Ştirbei, apoi şi lui Constantin Vişoianu. Mareşalul a consimţit, convins fiind că din aceste tratative nu poate ieşi nimic pozitiv şi pentru a nu încorda raporturile cu Maniu. În convorbirea cu Hitler din aprilie 1943, Antonescu i-a declarat că "nu se poate atinge de Maniu, deoarece el (Antonescu) îşi cunoaşte poporul şi nu doreşte ca prin măsuri luate împotriva lui Maniu să facă o jertfă din acest om înaintat în vîrstă şi cu idei negative, dîndu-i prin aceasta ceva ce dorea de mult să obţină". Realitatea a fost că nici Opoziţia nu găsise calea eficientă de intervenţie pentru ieşirea din război. După înţelegerea de la Teheran (1943), cînd România a fost cedată, cinic, sovieticilor, anglo-americanii, în care îşi puneau mari speranţe Maniu-Brătianu, nu puteau face nimic pentru noi. Şi, din păcate, această nefericită realitate nu a fost înţeleasă (nu era cunoscută) nici mai tîrziu, stăruinţele continuînd să se depună pe lîngă anglo-americani.

Mareşalul, sfătuit de Mihai Antonescu, a pornit şi el tratative pentru un armistiţiu. La început pe canale folosite şi de Opoziţie, dar mai tîrziu, la 15 noiembrie 1943, a angajat tratative cu Rusia Sovietică prin ambasadoarea acestei ţări la Stockholm, Kolontay. Dar, arogant, neînţelegînd nimic din devenirea istoriei de aproape, punea condiţii. Tratativele au durat mult, sovieticii, fermi în cerinţele lor, trăgînd de timp, ştiind bine că România le era cedată. Şi, între timp, situaţia de pe front ne era defavorabilă iar în aprilie 1944 avioane anglo-americane bombardează, năucitor, Bucureştiul, făcînd mii de victime. Oamenii lucizi îi cer mareşalului să oprească, neîntîrziat, carnagiul, memoriul celor 65 de personalităţi ale vieţii intelectuale fiind numai un exemplu, totuşi edificator. Opoziţia, prin fruntaşii ei, stăruie, din nou, să se oprească războiul. Asta în timp ce sovieticii pătrunseseră pe teritoriul României, la 7 aprilie fiind ocupat oraşul Botoşani, frontul apropiindu-se de zona Iaşului. Antonescu, gonind după năluci, continua să spere în tratativele de la Stockholm. Ştia că sovieticii voiau să ajungă mai repede, cel puţin odată cu aliaţii vestici, în teritoriul Reichului şi, de aceea, ar fi fost interesaţi să încheie armistiţiu cu România, acceptîndu-i condiţiile. Pamfil Şeicaru a fost informat de Antonescu la 7 august 1944 că tratativele de la Stockholm se apropie de un acord. Cum a mărturisit apoi Şeicaru, Antonescu i-ar fi spus: "Am obţinut trei puncte, mai sunt încă două puncte; le vom avea. Ruşii nu vor să-i apuce iarna. Carpaţii anulează valoarea tancurilor. De aceea avem nevoie, dat fiind că armistiţiul se va încheia, de o bază de apărare în afara hotarelor ţării. Ruşii vor semna armistiţiul aşa cum îl cred eu favorabil, în condiţiile actuale, ţării noastre. Sigur că vor fi încălcări şi nu vom putea protesta în presa noastră. Aşa cum am vorbit, avem nevoie în afara României de organe (de presă) prin care să denunţăm opiniei internaţionale orice încălcare a acordului de armistiţiu. Spania este ţara în care ne vom putea desfăşura denunţările ruseşti... Vei pleca imediat acolo, la Madrid, vei căuta să închiriezi sau să cumperi o tipografie... După ce ai aranjat totul te întorci ca să stabilim programul de lucru". Evident, n-a mai putut fi vorba de reîntoarcerea lui Şeicaru. Uimitor e însă faptul că Antonescu mai credea, la începutul lui august 1944, că el va putea dicta condiţiile de armistiţiu, că se va menţine în demnitatea de conducător al statului şi după armistiţiu, putînd face presiuni asupra ruşilor învingători şi a celorlalţi aliaţi prin gazetele sale din străinătate. Oricum, o mai evidentă pierdere a simţului realului e greu de imaginat. Din păcate, cei care îl glorifică azi pe mareşalul Antonescu se folosesc de documente ale acestor tratative de la Stockholm şi, comparîndu-le cu actul de la 23 august 1944, agită superioritatea condiţiilor puse, şi acceptate, de sovietici. Inutilă, cred, această operaţie comparatistă. Sovieticii, repet, trăgeau de timp şi dacă - prin absurd - armistiţiul ar fi fost încheiat de Antonescu, cu condiţiile sale "avantajoase", soarta noastră era aceeaşi. Fuseserăm cedaţi zonei de influenţă sovietică (la Teheran şi la Ialta) şi ocupanţii nu l-ar fi tolerat pe Antonescu, respectîndu-i, colac peste pupăză, avantajoasele-i condiţii de armistiţiu.

Singura noastră soluţie, în situaţia dată, era ieşirea din război şi întoarcerea armelor, alăturîndu-ne forţelor antinaziste - dar Antonescu refuza, tot aşteptînd dezlegările fericite de la Stockholm. Altfel, ameninţa, nu cedează, organizînd rezistenţa armată pe linia Focşani - Galaţi - Nămoloasa. Îşi reluase mai vechea sa opinie că onoarea de ostaş îl obligă să-şi respecte cuvîntul şi să lupte pînă la capăt. Cunoscutul om politic Valer Pop a avut o întrevedere cu Antonescu în 1943, care merită relatată: "Discutăm situaţia politică şi militară. Îi arăt gravitatea ei complicată prin lipsa oricărei acţiuni de îndrumare şi stăpînire a opiniei publice. Conducerea ţării se complace într-o atitudine de totală pasivitate, care pune în pericol ieşirea norocoasă din riscurile războiului şi existenţa ţării. Afirmă că este hotărît să ducă războiul pînă la ultima limită alături de Germania, iar dacă soarta războiului ar fi pînă la urmă nefericită, este ferm decis să se retranşeze cu 2-3 divizii în munţii Vrancei şi să moară pînă la ultimul om, realizînd gloriosul sfîrşit al lui Decebal. Îi obiectez că această soluţie spectaculoasă poate fi o dezlegare pentru el personal, dar nu şi pentru România, care vrea şi trebuie să trăiască. De altfel, contest că ar mai fi stăpîn absolut pe armată. Enervat, răspunde că şi Maniu şi Brătianu îl critică şi nu sunt mulţumiţi de linia sa de conduită. Le-a oferit că dacă nu sunt mulţumiţi de el, le cedează locul, ca să conducă ţara mai bine ca el. Aceeaşi ofertă mi-o face şi mie. După cîteva minute însă spune că este ferm hotărît să rămînă în fruntea ţării şi va zdrobi cu ultima energie pe oricine care se va ridica împotriva lui". Pagina de jurnal al lui Valer Pop e aproape o fişă clinică a personajului care era conducătorul statului. Nenorocirea era că îşi păstrase maniile toate şi acum refuza să se supună realului. Intervenţia opoziţiei, în frunte cu regele Mihai, a fost unica soluţie salvatoare pentru ţară, arestîndu-l pe mareşal, semnînd armistiţiul şi întorcînd armele.

În favoarea lui Antonescu se mai produce o probă. Că a salvat evreii din vechiul regat, refuzînd să se supună sugestiei lui Hitler de a-i extermina după azi ştiutele soluţii finale. Este adevărat că a procedat astfel cu evreii din vechiul regat (aproape trei sute mii suflete). Dar, tot Antonescu este cel care a dispus, în iunie 1941, măsuri pedepsitoare împotriva populaţiei evreieşti din Basarabia şi Bucovina de Nord. Motivaţia acestei decizii a fost că evreii ar fi insultat sau lovit ostaşi români la retragerea armatei după cedarea silită a acestor teritorii către Rusia sovietică în 1940. E posibil ca astfel de acte scandaloase să se fi produs, deşi probe scriptice nu există. Dar fărădelegea unor indivizi nu justifică - ca pedeapsă - asasinarea unei întregi etnii dintr-un teritoriu. Am găsit într-un volum antologînd rezoluţii ale mareşalului, una din 19 octombrie 1941, pusă pe un memoriu al Federaţiei uniunilor de comunităţi evreieşti din România, în care se precizează iritat: "Am dat răspunsul cuvenit. Am luat angajament faţă de evreii din vechiul regat. Le menţin. Nu am luat nici un angajament faţă de evreii din noile ţinuturi. Aceştia, în marea lor majoritate, au fost nişte brute. Nu pot fi găsiţi adevăraţii vinovaţi, toţi vinovaţii... Statutul anunţat se va face". Şi au murit, în chinuri abominale, oameni nevinovaţi, în lagăre, ghetouri, pe drumul convoaielor ce transportau evreii spre noi destinaţii. Cifrele cele mai moderate sînt de 80.000 oameni. De curînd, într-un remarcabil studiu din revista 22, domnul Andrei Pippidi dădea, după o sursă recentă, cifra de 105.000 de victime. Absolvă această omucidere în masă salvarea celorlalţi? Întrebarea e retorică. Nici acest argument utilizat pentru aureolarea lui Ion Antonescu nu rezistă analizei riguroase a faptelor.

Nostalgiile - pe alăturea de fapte - sînt totdeauna nu stînjenitoare, ci efectiv pernicioase. Ion Antonescu e departe de a fi fost eroul salvator al neamului. A stat, şi va rămîne în istorie, alături de Hitler şi Mussolini.

Z. ORNEA

Foştii securişti, actuali parlamentari, vor controla SRI?

Din subiectele "grase" ce la anunţa pentru presă, Parlamentul n-a scos la "vînzare" mai nimic, "presarii" mulţumindu-se cu "buticurile" surselor private de informaţii care "delapidează" cum pot "transparenţa" actualei puteri. Astfel, Proiectul legii privind organizarea şi funcţionarea societăţii de Radiofuziune şi a celei de Televiziune, Regulamentul Senatului, medierea la Legea 35 care încearcă să dea investitorilor străini dreptul de a cumpăra teren, prezenţa d-lui Măgureanu în Parlament - toate aceste "urgenţe" au fost amînate, sau s-a "apelat" la tradiţionala jumătate de măsură, proprie "omului nou"!

Luni, 10 mai, de "ex-sărbătoarea naţională a românilor", doar un singur parlamentar a "îndrăznit" să amintească că istoria nu trebuie uitată în integralitatea ei şi a rostit numele Regelui. Apoi, Senatul a trecut la interpelările adresate Guvernului, ai cărui reprezentanţi erau în sală ca să "răspundă". Dintre "problemele importante" s-a remarcat pericolul mistreţilor care cere înarmarea populaţiei rurale din zonă; şi pericolul pentru imaginea ţării pe care îl reprezintă "tinerii" ce candidează la duzina de posturi libere de ambasadori, deşi sînt la pensie şi nici nu prea vorbesc altceva decît româneşte. Domnii Tocaci şi Sabin Ivan au adus în discuţie "cazul Gen. Florică", somînd să se stabilească dacă acuzaţiile de corupţie sînt sau nu adevărate: dar Parlamentul şi Guvernul "au trecut mai departe"!

La Camera Deputaţilor, parlamentarii au cerut ca dl. Everac să vină în parlament şi să răspundă pentru maniera în care "conduce" o instituţie de interes naţional, "care nu face politică"!

Unii parlamentari au protestat faţă de neluarea în seamă a acuzaţiilor de corupţie din presă, iar deputatul Vasile Popovici a declarat grevă parlamentară; dar răspunsul a venit prompt din sală: "mai bine că ne lasă"!

Marţi, trei ceasuri rele, anunţatul proiect de lege care urma să reglementeze şi despartă Televiziunea şi Radioul a fost scos de pe ordinea de zi sub pretextul că există neînţelegeri între comisia de cultură, artă şi mass-media şi comisia juridică. Motivul care a "sărit în ochi" pentru presă a fost altul, şi anume prezenţa în sală a domnului Ninosu pentru care s-a pus "la bătaie" toată şedinţa, discutîndu-se Codul de procedură civilă plus Codul familiei. Adevărul e că domnul Ninosu, printre altele şi ministrul justiţiei, se grăbea pentru o delegaţie. Pe culoare se "trăia cu ameninţarea" Comisiei pentru controlul SRI.

La Cameră, s-au "reaşezat" salariile preşedintelui şi ale Guvernului, plus personalul aferent (păi, degeaba au luptat sindicatele?). Astfel, preşedintele ar urma să aibă un salariu de 293.600 lei, primul ministru - 209.300 lei, un consilier prezidenţial - 170.900 lei, un ministru de stat - 182.000 lei, un ministru simplu - 179.900 lei (pînă şi aici ce e "de stat" e mai bine cotat).

Miercuri, Senatul s-a ocupat de problema divorţului, încercînd să lase mai mare libertate despărţirii familiilor prost întemeiate. Dar mare parte din parlamentari au venit cu argumente contra, încercînd un fel de apărare a familiei ca pe vremea răposatului, cu argumente foarte diferite (de lege), ca de pildă creştinismul, Biblia - din partea d-lui I. Alexandru, care este ferm împotriva divorţului "cu una, cu două". Pînă la urmă s-a decis ca doar pe o perioadă de doi ani de la căsătorie, nu cinci cum doreau unii, să nu se poată divorţa imediat. Nu s-a ocolit nici problema homosexualilor, mai ales că Occidentul ne-o "pune" drept condiţie pentru "intrarea în el"! După circul cu divorţul şi libertatea sexuală, s-a trecut la drepturile celor persecutaţi de comunism, aceştia fiind "recompensaţi" cu indemnizaţii variind în jurul sumei de 10.000 lei şi eventualitatea reprimirii fostelor proprietăţi (dar asta e cu "cîntec", pentru că onor cartierul Primăverii strîmbă din nas!).

Joi, mare agitaţie în Dealul Mitropoliei: vine-nu vine dl. Măgureanu? N-a venit, nici nu avea de ce, dar Comisia despre care se spune că o să-l controleze a început cu greu să se formeze.

Ea va cuprinde 9 membri şi va fi structurată "conform alegerilor" din septembrie '92, adică 5 membri din partea FDSN şi restul "opoziţia", deci PUNR, PSM, PRM, ş.a. Cel puţin aşa se intenţionează, cum s-a hotărît deja prin comisii, deşi plenul Camerelor n-a decis încă decît pe jumătate (măsura la români!). Ba "zvonerii" zic că unii din actualii membri ai Comisiilor de apărare, foşti securişti, vor deveni controlori ai SRI! Şi asta o spun chiar ei! Aşa că, după cum apreciază "lucizii" din toate partidele parlamentare, acest control va fi o mare cacialma! "Cum credeţi dv. că cei care au controlat atîta vreme se vor lăsa controlaţi?!", se întreba un senator.

Petru IONESCU

Doctrine politice cu înlocuitori

După trei ani de la primele alegeri libere, inadecvarea la realitate a formaţiunilor noastre politice se vede mai limpede decît oricînd. Atît de limpede că începe să le deranjeze pînă şi pe ele însele.

Dificultăţile tranziţiei, degringolada cuantificabilă economic, amestecul mocirlos a două lumi şi a milioane de forme de disperare au fost puse, cu vehemenţă, doar pe seama celeilalte/celorlalte părţi: fie a puterii (mincinoasă, nehotărîtă, meschin interesată), fie a societăţii civile (primitivă, speriată, inerţioasă), fie a opoziţiei (destabilizatoare, nerealistă, frustrată). Toţi cei intraţi în politică au refuzat să se vadă (pe ei) aşa cum sînt. Nimeni nu le poate cere să o facă; acest refuz caracterizează politicianul de pretutindeni. De cînd lumea, însă, partidele şi conducătorii lor **trebuie** să-i vadă pe cei cărora li se adresează şi să-şi pună o dublă întrebare elementară: care e segmentul social cu interese nereprezentate (încă) în plan politic şi cum se pot apăra aceste interese?

În România, felul în care au apărut partidele politice explică inclusiv modul cum acestea s-au războit între ele. Cele care au luat fiinţă într-o a doua etapă au profitat de ura dintre taberele deja formate în fostul F.S.N. şi de conflictul ireconciliabil dintre acestea şi partidele istorice. Tocmai de aceea P.R.M. (de exemplu) alimentează sistematic tensiunile cu pricina şi le descrie în termeni de catastrofă planetară. Ultranaţionaliştii, ca şi naţionaliştii "moderaţi", nu văd interesul naţional decît în dimensiunea lui ceauşistă, autarhică, agresiv izolaţionistă. În felul acesta ei acţionează împotriva propriilor susţinători, pe care-i obligă să creadă că singura cale de a iubi patria e aceea de a accepta sărăcia şi de a dispreţui bunăstarea vecinilor (pentru că ea e obţinută în mod dubios). Românul, ca şi sîrbul, ca şi armeanul ori slovacul, poate fi "ajutat" să asocieze ceea ce în subconştientul lui e oricum asociat, adică pacea şi comunismul. Alegătorul nostru are însă nevoie nu doar de linişte şi de siguranţă, ci şi de un trai mai bun. Partidul de guvernămînt a cîştigat alegerile pentru că a răspuns primului strat al unei necesităţi omeneşti, cultivînd speranţa că nu-l va neglija pe cel de-al doilea. Numai că, aşa cum se întîmplă mereu şi oriunde, un partid ajuns la putere e obligat să ţină cont şi de un alt scop decît cel urmărit în campania electorală (contrar şi limitativ faţă de interesele propriului electorat): e vorba de păstrarea puterii. Pentru a-şi "acoperi" acest nou interes, F.D.S.N. nu are decît şansa exploatării interesului naţional: spre halca respectivă se înghesuie însă toate celelalte formaţiuni şi - în conexiune cu declinul economic - interesul naţional începe să fie apărat din ce în ce mai prost. Din veşnica existenţă a problemei minorităţilor, vecinii noştri au ştiut să profite în plan economic, iar noi n-am reuşit decît să pierdem, inclusiv în plan politic. Dacă modificarea frontierelor nu poate fi, pentru Budapesta, un ideal, în schimb, întreţinerea unei veşnice stări tensionale e extrem de profitabilă. Cei care răspund, însă, de la Bucureşti sau de la Cluj, cu aceeaşi monedă, n-o fac în interesul nostru, ci întotdeauna în interesul propriilor lor adversari. Politicieni sau nu, guvernanţi sau opozanţi, patrioţi naţionalişti sau patrioţi internaţionalişti, gazetari "obiectivi" sau misionari inflamaţi se lasă amăgiţi de plăcerea propriilor intervenţii, pe care o confundă - adesea - cu interesul politic. Excesele, invectivele, veşnicele scandaluri interetnice nu aduc doar bani şi solidaritate occidentală Budapestei, ci şi justificări pentru P.U.N.R. şi U.D.M.R., care-şi menţin astfel dreptul la existenţă politică. Din această împletire de motivaţii şi din jalnica grabă cu care noi ne simţim datori să ne transformăm patriotismul în antipatriotism iese ce e mai rău. Pentru noi toţi, pentru acel **noi** din care face parte şi minoritatea maghiară. Numai că răul nostru îi ţine pe creasta valului pe lideri şi pe "luptători", îi mediatizează şi îi transformă în eroi. Ca şi pînă acum cîţiva ani.

Partidele "rezonabile", moderate (ori complexate) în problema naţională trăiesc drama marginalizării, a neputinţei de a sparge zidul agresivităţii politice a celor două tabere înţepenite spate în spate. Partidele istorice ştiu că în sigla lor există cuvîntul "naţional" şi ştiu că existenţa acestuia nu e întîmplătoare. Ele văd însă că tradiţia şi suferinţele suportate sub comunism şi înainte de el nu mai folosesc la nimic. P.A.C. continuă să fie tras - aşa cum a fost de la început - între creştin-democraţie şi liberalism, între cosmopolitism şi convingerea că prietenia cu maghiarii îi diminuează şansele, între opţiunea republicană şi nostalgia monarhică. F.S.N., ţintuit undeva, într-un colţ îngust, între eşecul guvernării şi cearta cu foştii aliaţi, nu-şi poate nici valorifica etichetele puse de adversari, nici dovedi că s-a lepădat de ele.

Structurate pe vanităţi, nostalgii, fantasme ori angajamente ale unor lideri autoinvestiţi, principalele formaţiuni politice s-au trezit fie că fac opoziţie fără să aibă o bază socială, fie că acţionează - după ce au cîştigat două scrutinuri - împotriva celor ce le-au votat.

Vînzoleala reorientării doctrinare, de care au fost cuprinse în ultima vreme şi F.D.S.N., şi F.S.N., şi P.A.C., şi P.U.N.R., dovedeşte că ele nu-şi mai pot permite perpetuarea confuziei mizînd numai pe greşelile celorlalţi.

Ura, spaima şi dispreţul nu ţin loc de ideologie; iar în absenţa oricărei ideologii nu se poate structura o clasă politică.

Elena ŞTEFOI

De jur împrejur

Nodul

Violente manifestaţii antiguvernamentale în Bulgaria, conflicte sociale în Polonia, grevă în Germania - nici banii, nici devotamentul anticomunist al liderilor nu asigură idila tranziţiei. Peste tot procesul este dificil şi dureros şi incertitudinile cu privire la corectitudinea şi eficienţa soluţiilor nasc îndoieli în legătură cu legitimitatea lui. Principiul simetriei nu funcţionează. În 1948, la trei ani după căderea Berlinului, lucrurile erau mult mai clare decît astăzi la peste trei ani după căderea zidului din acelaşi oraş. Comunismul s-a impus ca structură economică şi socială prin forţă, minciunile simple ale ideologiei justificînd mereu contrîngerile prezentului prin fericirea care aştepta liniştită generaţia următoare. Pluralismul, statul de drept, economia de piaţă nu promit nimic, creînd complexul psihologic atît de inconfortabil al singurătăţii în sărăcie.

Căderea comunismului n-a creat o situaţie de criză doar în Rusia şi fostele ţări satelit, ci şi în ideologia şi practica economico-socială a Vestului. Statele Unite - singura mare putere militară în funcţiune - preferă microdiplomaţia - macrodeciziilor, aşa cum o dovedeşte politica administraţiei Clinton faţă de criza iugoslavă. Japonia - singurul macromodel economic eficient – poartă tradiţia unei culturi închise - ea exportă pe bani produse, nu soluţii pe gratis. Europa îşi reformulează din mers propriile obiective economice şi politice. Unită în faţa ameniţării comuniste, ea îşi etalează acum la vedere contradicţiile, temerile, disfuncţiile. Cu excepţia totuşi grăitoare a Angliei, stînga gestionară a capitalismului cunoaşte un evident recul, triumfînd mai peste tot cei care preferă eficienţa generozităţii. Şi în timp ce ţările din Est fac eforturi patetice pentru a corespunde unor convenţionale "standarde europene" care să le asigure accesul la organismele comunitare, evoluţia acestor organisme stă într-un fir de păr: votul capricios al Danemarcei în legătură cu tratatul de la Maastricht. Dincolo de obiecţiile de detaliu, Danemarca, împreună cu cercuri largi ale populaţiei din Franţa sau din Marea Britanie se tem de cedarea unor elemente importante ale suveranităţii naţionale birocraţiei comunitare. Argumentele anti-Maastricht sînt preluate trunchiat şi folosite partizan în Estul Europei, pentru a demonstra zădărnicia eforturilor de integrare în economia continentului, inutilitatea dezvoltării structurilor democratice. Dincolo de demagogia cu "interesele celor mulţi", probabil că nici o forţă politică nu doreşte reinstaurarea comunismului în forma sa "clasică". Se doreşte încetinirea procesului, eventual oprirea lui, izolarea, starea de haos favorizînd continuitatea politică a pescuitorilor în apă tulbure. Nimeni nu mai cere astăzi conducătorilor din fosta Iugoslavie performanţă economică. Nimeni nu se mai întreabă dacă Miloşevici, Tudjman sau Karadjici sînt comunişti, naţionalişti sau democraţi. Toată lumea ar fi mulţumită dacă ei ar putea şi ar vrea să oprească luptele. Criza Estului şi a Vestului, cu motive şi consecinţe atît de diferite, înnoadă urnele din Danemarca şi armamentul greu de la Mostar şi nici un om politic contemporan nu pare bîntuit de talentul lui Alexandru Macedon. Poate că e spre bine.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre ...

"Dosarul corupţiei"

Cu cît se lasă mai greu şi scîrţîie mai tare (pe româneşte) porţile Consiliului Europei, cu atît noi sîntem mai mimetic-europeni: vine dreapta la putere în Paris – la Bucureşti (unde-i bine să fii mai catolic decît Papa!) se anunţă că "Vremea biruinţei legionare nu e departe"; îi critică Manfred Woerner (secretar general NATO) pe germani, pentru reţinerea de care dau dovadă în angajarea trupelor lor în operaţiuni militare internaţionale – sare şi directorul TVR să arate cu degetul dezastrul apocaliptic pus la cale, desupra, dedesupt şi pe laterală, de acel **cineva** hotărît să stîrpească tot ce e mai bun în naţia română; se năruie mituri politice şi castèle mafiote la Roma – ei, bine, nici noi nu sîntem mai prejos: n-om fi avînd "mîini curate" dar, în schimb, putem face oricînd doi paşi înainte ("pac la războiu ") cu dosarul generalului-maior Gheorghe Florică în braţe.

Pentru a nu ne mai îndoi de noi înşine, **Adevărul** de luni (10 mai 1993) ne aduce la cunoştinţă, prin gura procurorului general Vasile Manea Drăgulin, un "panseu" cu bătaie adîncă: "Birocraţia facilitează corupţia". Cum însă o astfel de cugetare poate stimula fel de fel de interpretări, redactorul şef al cotidianului amintit simte nevoia unor delimitări: "Între economia centralizată – că a venit vorba – şi economia de piaţă care este mai favorabilă corupţiei?", îşi întreabă domnia-sa interlocutorul. Răspunsul taie în carne vie: "Cred că economia de piaţă". "Dar după ce depăşim tranziţia?" **Şi după:** "o societate liberă generează mai multă corupţie decît una totalitară", ne spune senin domnul procuror.

Ei, nu ne rămîne decît să alegem: ori în economie de piaţă, dar cu mare corupţie, ori în economie centralizată şi curaţi ca lacrima! Pînă să ne gîndim însă la o soluţie pentru noi toţi, presa ne obligă să ne gîndim la "împricinaţii" ultimului scandal: "Generalul Florică, ameninţat", anunţă **România liberă** (de marţi, 11 mai) "Cu moartea", desigur – altfel ce haz ar avea informaţia? "Să vedem cine-i asigură protecţia. După dezvăluirile sale, doar în armată s-ar mai putea încrede", conchide domnul P.M.B. Pentru că o echipă de cascadori celebri s-a şi arătat gata să-şi asume misiunea în cauză, albastrul **Eveniment** al zilei din aceeaşi dată nu are decît obsesia unui armistiţiu politic: "Parlamentarii F.S.N. au cerut anchetarea actualilor demnitari F.D.S.N. Parlamentarii F.D.S.N. au cerut, la rîndul lor, anchetarea foştilor demnitari F.S.N. Din această dilemă se poate ieşi mult mai bine decît în Caragiale. Sau cele două grupări cad la pace şi ne vom întoarce iar la frumoasele vremuri ale guvernării F.S.N., cînd şi actualii şi foştii făceau afaceri. Sau cele două grupări se anchetează reciproc şi atunci scăpăm de amîndouă". De data asta, **Evenimentul** e în consens inclusiv cu... **Cronica română**: "În fond, cine pe cine are dreptul să judece şi cum pot fi ţinute de o parte interesele de partid şi rivalităţile politice, cînd trebuie anchetat un reprezentant al altei grupări sau unul al puterii?". O zi mai tîrziu, (adică la 12 mai) **Cotidianul** ne ajută să înţelegem că deasupra supoziţiilor gazetarilor trebuie puse hotărîrile clasei politice: "F.D.S.N. nu va menaja în nici un fel persoanele vizate care se vor dovedi vinovate de corupţie se afirmă în comunicatul Biroului Executiv Central al F.D.S.N., prezentat ieri la conferinţa de presă a acestui partid, ca reacţie la dezvăluirile fostului comisar-şef al Gărzii Financiare. Comunicatul precizează că ancheta va porni de la prezumţia de nevinovăţie şi că F.D.S.N. nu intenţionează să influenţeze ancheta". Dacă se va dovedi c-a influenţat-o fără intenţie, nu poate fi la mijloc decît "mîna legionarilor": în aceeaşi Conferinţă de presă domnul Gherman a cerut scoaterea în afara legii a partidelor "Mişcarea pentru România" şi "Noua Dreaptă". **Azi**, interesat mai puţin de democraţia preşedintelui Senatului şi mai mult de "mica mare revoluţie" a expeditorului de scrisori închise Adrian Năstase, umblă (în aceeaşi zi de 12 mai) "Pe urmele generalului Florică". Ca orice spion veritabil, şi cel de la **Azi** se dă anonim: "Am revenit în Drumul Taberei, la apartamentul generalului Florică. De data asta nu ne-a mai răspuns nimeni. Am băgat un bilet pe sub uşă. A dispărut. Cineva era totuşi acasă." (Or fi fost, doamne-fereşte, cei de la **Evenimentul zilei**, care declară – tot în 12 mai! – că pe ei i-a invitat fiul generalului să viziteze apartamentul). "Vom reveni, avem un fir, dacă domnul general nu e admiratorul însingurat al lui Oxygenell, atunci domnia-sa e plecat într-adevăr din Bucureşti. Într-un loc pe care l-am aflat şi spre care ne îndreptăm la ora cînd dumneavoastră citiţi aceste rînduri", ne asigură detectivul-editorialist al **Azi**-ului. În timp ce respectivul condei înaripat visa "pe fir", "la fir" ori "între fire", Mircea Bunea decreta, în **Adevărul**, că tot ceea ce noi citim "în materie de «dezvăluiri senzaţionale» prin alte ziare n-are nimic comun nici cu cinstea, nici cu corectitudinea, nici cu lupta anticorupţie. Este o **reglare de conturi** şi nimic mai mult". Acuzaţii nu s-au lăsat nici ei mai prejos: în **Meridian** din 13 mai defilează patru dintre ei: Triţă Făniţă (generos): "Iartă-l, Doamne!"..., Viorel Hrebenciuc: "Este numai mîna F.S.N.-ului; contraamiral Emil "Cico" Dumitrescu: "Nu pot fi acuzat de nimic".

"Bomba" din 14 mai stă însă pe prima pagină din **Adevărul**: "nu m-am ascuns de nimeni..." mărturiseşte (lîngă propria-i poză) fostul comisar şef al Gărzii finaciare: "Sînt în concediu şi m-am retras în casa tatălui meu din comuna Stroeşti, judeţul Vîlcea". De atîta surpriză, mai că ne vine să-i dăm dreptate premierului Văcăroiu, care-şi alesese drept gazdă **Curierul naţional** (din 13 mai) pentru a ne aduce la cunoştinţă că nu crede în dezvăluirile generalului Florică. Cum să accepţi însă că totul nu-i decît un joc de-a hoţii şi vardiştii, cînd **Tineretul liber** adaugă în "oala corupţiei", necesara cantitate de... condiment sindical? "Din cercuri sindicale de vîrf ale marilor confederaţii care au pregătit greva generală de la începutul acestei luni, un redactor **A.M. Press** a aflat că e foarte posibilă într-un viitor apropiat o adevărată explozie de dezvăluiri privind implicarea multora dintre cei numiţi în Consiliile Împuterniciţilor Mandataţi ai Statului în mari afaceri ilegale".

Chiar dacă **Azi** îşi clamează dorinţa de a afla "**Adevărul**, pînă la **capăt**", iar **Cotidianul** crede că "generalul Florică a rămas ce-a fost: romantic", noi mai că am înclina spre concluzia din **Meridian** (15 mai): "În România nu există corupţie". Numai că n-o putem spune (de frică): dacă – aşa cum crede procurorul general – avem corupţie pentru că avem economie de piaţă şi dacă – aşa cum afirmă premierul Văcăroiu (în **Curierul naţional**) – "Corupţia de la noi îi descurajează pe investorii străini, nu cumva susţinînd că nu avem corupţie putem fi repede acuzaţi de... trădare de ţară?!

Teribilismul unei vîrste?

În ultima vreme, declaraţiile de la radio şi televiziune ale lui Marian Munteanu au produs o oarecare vîlvă. MPR este o formaţiune al cărei mesaj politic se îndreaptă, în special, către generaţia tînără. Se pare că, în general, asemenea ideologii, accentuat de dreapta, au priză în rîndul tinerilor. Mişcarea legionară avea, la rîndu-i, o mulţime de aderenţi printre liceeni şi alte categorii de tineri. Aşadar, ne-am propus să facem o anchetă prin cîteva licee şi în alte locuri frecventate de tineri sub 20 de ani, pentru a afla în ce măsură aceştia sînt informaţi asupra MPR şi ce părere au despre fenomenul în cauză, sau, cu alte cuvinte, cum percep ei "Mişcarea Pentru România".

Mihai (clasa a XII-a, "Sf. Sava"): Despre MPR ştiu cîteva lucruri. Ziarul lor, **Mişcarea**, publică nişte chestii asemănătoare cu cele din **România Mare**. Naţionalismul, după părerea mea, înseamnă să ţii cu poporul tău şi să-i aperi interesele, fără să ai neapărat ceva cu alte popoare (evrei, ţigani, unguri etc.). Ăla ar fi fascism. Iar MPR alunecă puţin, cum spuneam, pe calea PRM. Ideile astea fasciste sînt vînturate de foştii securişti şi comunişti, care vor, astfel, să facă o aiureală de pe urma căreia să profite. Mişcarea lui Munteanu e gîndită pentru tineret şi ar putea să prindă. Totuşi, cred că tinerii fac imediat legătura cu PRM, cu care nu ţin deloc şi au ajuns să aibă o repulsie faţă de naţionalism şi tot ce e legat de el.

Alt elev (cl. a XI-a, "Sf. Sava"): Nu-mi dau numele; poate mă descoperă tata şi nu-mi convine. Nu mă prea preocupă politica, dar cu ăştia de la MPR ţin, fiindcă sînt mai originali. După un timp însă, probabil, că şi ideea asta se va eroda şi n-o să mă mai intereseze deloc. Sînt cam schimbător de felul meu, dar acum, dacă aş putea, cred că aş vota cu ei. Nu m-aş înscrie în partid pentru că nu vreau să mă leg la cap.

Adrian şi atît (cl. a XII-a, "Sf. Sava"): MPR-ul a susţinut la alegeri că n-are nici o legătură cu legionarii, iar acum, la o emisiune a **Uniplusului**, a încercat o reabilitare a legionarilor. Nu putem ignora ce s-a întîmplat în acea vreme. Părerea mea e că ar trebui ţinuţi în frîu cumva, chiar dacă vor începe să facă scandal, cum că-i dreptul lor şi că asta nu-i democraţie şi la-la-la şi lu-lu-lu. Ştim noi cum e chestia.

Stăvaru Ştefan (cl. a XII-a, "Sf. Sava"): Simpatizez de cînd mă ştiu cu mişcările de dreapta şi nu pot să le înghit pe cele de stînga, ca PRM-ul de exemplu. Partidele de dreapta, la noi, au fost conduse de oameni mari, care ştiau ce fac. Sper ca MPR-ul să fie o mişcare care să-i educe pe elevii ăştia cu capul în nori şi dezaxaţi şi să le deschidă ochii către adevăratele valori. Aş dori să se constituie într-o forţă care să-i unească pe tineri şi să-i facă să acţioneze împreună, chiar şi violent, fiindcă în România trebuie să fie şi violenţă, ca să se rezolve ceva. Oricînd aş adera la mişcarea asta.

Doru (cl. a VIII-a, Liceul "M. Eminescu"): Nu prea sînt de acord. Ce rost ar avea o asemenea platformă, de extremă dreaptă? Printre colegii mei mai mari, de la liceul "M. Eminescu", sînt destui cu această mişcare. Marian Munteanu n-ar fi trebuit să înfiinţeze aşa ceva..., el, fostul secretar U.T.C. de pe vremea lui Ceauşescu. În timpul Pieţei Universităţii, poziţia lui a fost corectă. Acum, ce mi-e că pică în extrema dreaptă sau că pică în extrema stîngă? Tot aia.

Ilie Claudiu (cl. a XI-a, "Gh. Lazăr"): Sînt pentru ordine şi disciplină în stat şi am o părere foarte bună despre mişcările de extremă dreapta. Îmi plac naziştii. Chiar şi folosirea forţei e bună, după opinia mea, fiindcă e necesară o purificare. Despre Marian Munteanu n-am o părere bună.

Miriţă Alexandru (anul I, ASE): Am auzit de MPR, care ar fi o mişcare asemănătoare cu cea legionară. Personal nu sînt de acord cu mişcarea legionară, pentru că, sub masca unui fals patriotism, s-a încercat atunci o lovitură de stat şi se ştie ce-a ieşit. Mai mult ca sigur, însă, că MPR o să prindă la tineret, pentru că acum majoritatea tinerilor nu au un ideal, nu au pentru ce să moară, şi dacă se înveleşte ceva într-un ambalaj destul de sclipitor şi frumos, sînt gata să moară pentru asta. Cîteodată, nu-i aşa, te simţi mai bine dacă mori pentru o idee, chiar falsă, decît dacă nu mori pentru nimic!

Ichim Silviu (20 de ani, bodyguard la Herăstrău): N-am informaţii precise despre MPR, dar cred că ar fi mai bine cu ei decît cu Iliescu. În orice caz, să nu fie ceva violent. Nu e bine să se ajungă la extremisme.

Dumitru Cristian Paul (19 ani, elev, punkist, are coamă şi cercei în nas şi-n urechi): Eu sînt membru în Partidul Noii Drepte Naţionale al lui R. Sorescu. Mi se pare că, deocamdată, nu avem ce face. Adică, pînă nu se vor înfiinţa nişte gărzi civice, aşa cum de fapt scrie şi în revista noastră, nu cred că se va întîmpla nimic. Ce putem face cu mîinile goale? Mă gîndesc la violenţe, care-s necesare; altfel nu se mai poate. Cu ţiganii ăştia... Ca idee, şi Mişcarea lui Munteanu e bună. M-aş duce şi la ei.

Grădinaru Radu (cl. a XII-a, Liceul "G. Coşbuc"): Sînt de acord cu mişcarea asta şi la fel şi cu cea legionară, fiindcă oricum, mai rău decît acum nu se poate şi ar fi de dorit să vină alţii, oricare ar fi ei. Mi-ar fi frică, totuşi, să nu se dedea la extremisme.

Smarandache Elena (elevă, depeche-istă): Bau-bau. Ăştia-s bau-bau, cum a zis Munteanu. E bună şi o sperietoare de-asta. Dar mi-e frică să nu fie tot comunişti sau securişti, că peste tot sînt băgaţi.

Constantin Răzvan (punkist, cercei peste tot): Poate e bună treaba, dar nu mă interesează. Marian Munteanu s-a schimbat mult de la Piaţa Universităţii. Nu ştiu dacă e bine sau rău. Nici nu-mi pasă.

În încheiere ar trebui să spunem că aproximativ un sfert din cei chestionaţi au avut cîte o părere, unii venind chiar neîntrebaţi să-şi spună gîndurile, fără reticenţe şi fără să se simtă intimidaţi la vederea reportofonului, aşa cum se întîmplă adesea cu adulţii. Restul, recunoscîndu-şi lipsa de informare, erau curioşi să afle mai multe despre aceste lucruri, fără a părea să aibă vreun fel de prejudecăţi la adresa legionarilor şi a extremei drepte. Cei mai mulţi aprobă asemenea manifestări în mod spontan, fără să ştie prea bine despre ce e vorba. Însă de-a dreptul şocantă a fost aprobarea violenţei de către o bună parte a intervievaţilor. Să fie numai un simplu teribilism juvenil, sau să fi ajuns generaţia lor la capătul răbdării?

A consemnat
Andrei MANOLESCU

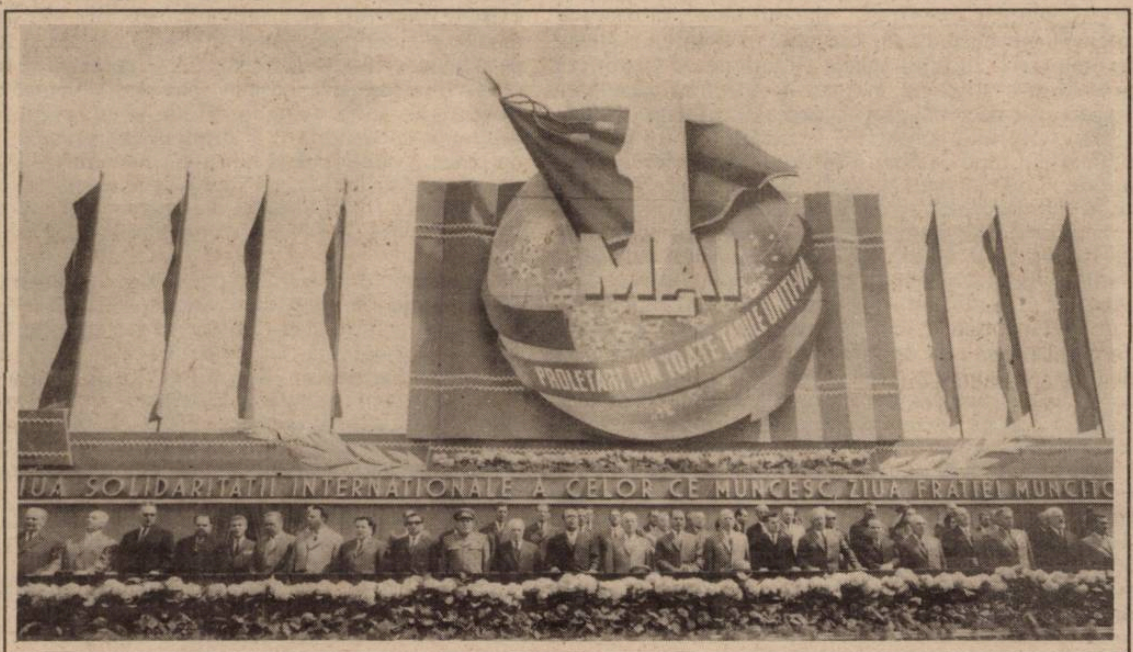

Tribuna oficială la 1 mai 1965

Ce spun parlamentarii

● *Ce se înţelege prin stînga şi dreapta, în general, şi în lumea politică românească postdecembristă. Cum vă motivaţi propriile opţiuni?*

Emil Tocaci (senator independent în grupul civic-liberal)

Părerea mea este că nici în politica românească, şi nici în lume, nu se mai poate vorbi de o împărţire clară stînga-dreapta. Există un domeniu unde se mişcă partide democrate, iar în afara acestei arii, cu diferite nuanţe, partidele cu tentă totalitară. Plasarea partidelor pe o axă algebrică, cu un centru şi extinderi spre stînga şi dreapta, nu mai corespunde situaţiei reale din România şi de aiurea. Asta pentru că extremele au început să aibă elemente comune - comunismul şi ceea ce am numit fascism sau ceva asemănător. Acest antagonism între extremele amintite s-a cam şters şi extremele au cam dispărut. Lumea se împarte acum într-un domeniu al democraticului şi unul care se opune democraţiei, totalitar. E adevărat că multe partide la noi îşi zic de stînga sau de dreapta. Dar cele de stînga subliniază apropierea lor de comunism. Dreapta, în virtutea inerţiei, prin tradiţie, mai poate fi identificată ca dreapta centrului. Adică, dacă domeniul pe care l-am numit democratic îl plasăm într-o corespondenţă biunivocă pe un segment ce se referă doar la domeniul democratic, pe acest segment, deci, putem conveni că în stînga lui se găseşte social-democraţia, la dreapta liberalismul, iar între cele două, creştin-democraţia. Toţi oamenii politici din România sînt insuficient definiţi politic, de asta pot trece aşa uşor dintr-o parte în alta, de la un partid la altul. Diferenţele de nuanţă între marile curente politice ale vremii ne sînt "interzise" pe moment, noi aflîndu-ne în faţa unei opţiuni binare: între doctrina democrată şi ceea ce se găseşte dincolo de democraţie, în autoritarism. După ce opţiunea aceasta se va realiza şi ne vom plasa ferm, sper, pe direcţia spre democraţie, atunci se va trece la diferenţieri de finete.

Tudor Mohora (deputat PSM, liderul grupului parlamentar Partida Naţională)

În ultima sută de ani a fost o anume evoluţie a acestor concepte cînd mai la stînga, cînd mai la dreapta. La noi, acum, e o mare confuzie generată de contextul economic, social etc. Societatea noastră e într-un proces de căutare a partidelor care să reprezinte interesele diverselor grupuri sociale. Aşa că tulburarea e firească. Dacă, în '90, un partid socialist era etichetat cu uşurinţă drept nostalgic comunist, iar partidele istorice considerate ca "purtătoare" de patroni şi moşieri, care dispăruseră de mult, azi, deja, putem discuta altfel, mai avizat şi civilizat, formîndu-se chiar o bază socială de unde partidele îşi pot racola clar adepţii ale căror interese să le reprezinte. Traversăm un proces de clarificare doctrinară. Partidul Socialist al Muncii a afirmat de la început că e de stînga. Chiar de esenţă socialistă, caracterizare pe care n-a prea îndrăznit nimeni să şi-o facă în societatea românească după decembrie '89. Majoritatea au mers pe un fel de social-democraţie, sau chiar dacă şi-au adăugat termenul de socialist, l-au combinat cu "muncitoresc", "democratic" etc., sărind cu abilitate, sau fără, peste ultimii 50 de ani, de parcă nici n-ar fi fost. Sigur, ideea socialistă a fost confiscată de Comintern prin intermediul PCR, care a fost o agentură cominternistă în România, dirijată de sovietici, care ne-a adus mari prejudicii. Ideea socialistă de guvernare fiind adusă în România pe tancurile sovietice şi impusă cu forţa, în structura PCR s-au confruntat chiar de la început două tendinţe diametral opuse: filiera cominternistă, cu Ana Pauker, şi filiera naţionalistă, condusă de Gheorghiu-Dej. A învins, cum ştim, filiera naţională care a scos pînă la urmă, prima din Est, trupele sovietice din ţară şi ne-a separat de ruşi prin declaraţia din 1964. N-a rupt relaţiile cu Israelul, cu China, n-a intrat în Ceho-Slovacia în '68. Dar, nepermiţînd pluralismul politic, PCR a ajuns la suprasaturare, minîndu-se din interior, căzînd de la putere din prea multă guvernare! Eu acum nu mă refer şi la orientările de dreapta, astea sînt grijile lor, vor vorbi ai lor, eu sînt cu ale mele. În ce priveşte chestia asta cu stînga-dreapta, eu cred că unele partide se declară de stînga în funcţie de conjunctură, ca FSN-ul, iar partide de dreapta manifestă anume exigenţe în planul eticii sociale, care aduc aminte de practicile egalitariste din trecut. Opţiunea de dreapta a partidelor noastre istorice e doar ca expresie, pentru că de multe ori ne întîlnim cu ele surprinzător, votînd împreună unele legi populiste clare. Atitudinea PNŢCD în legătură cu Legea alocaţiei pentru copii, chiar şi a PAC-ului, demonstrează că sînt, de fapt, consecvenţi cu anume declaraţii din programul electoral populist. Aţi văzut că partidele de extremă dreaptă acuză partidele respective din Parlament că nu sînt autentici reprezentanţi ai dreptei. În FDSN este confuzie. Partide de centru la noi nu sînt, societatea noastră e net împărţită acum şi un partid de centru devine practic apolitic. Se exclude din viaţa politică. PUNR e undeva între stînga şi centru. PRM are mai mult valenţe naţionale, social fiind mai slab consolidaţi, pe Vadim şi ceilalţi eu neauzindu-i insistînd pe economic. Ei par la stînga, dar nu au o doctrină clară în acest sens. În general vorbind, acum, politicienii noştri se ocupă să-şi clădească un viitor luminos personal.

A consemnat
Petru IONESCU

De la dilemă la confuzie

Recitind deunăzi un articol pe care l-am publicat acum trei ani şi mai bine, înregistram cu o uşoară melancolie frecvenţa cu care mînuiam pe vremea aceea vocabulele din cîmpul semantic al substantivului "surpriză". Constatam atunci, "perplex" şi "uluit", "uimit" şi "stupefiat", cum ruptura din decembrie 1989 a provocat, pe lîngă o firească nevoie de autodefinire politică a fiecăruia, fost "membru" sau "ne-membru" al PCR, şi un delir "fripturist" al semnului invers, al negaţiunii oportuniste şi răstălmăcitoare, al certitudinii că "schimbarea la faţă" coincide cu "comanda socială". M-a "şocat" virajul public, în primul rînd public, de la o "stînga" scălîmbă, de mult golită de tot ce putuse cîndva solidariza, fie şi la modul utopic, în jurul dreptăţii căpitanului Dreyfuss or al Republicii Spaniole vînate din aer, de pe mare şi de pe uscat de fascism, o "stîngă" peste care plutea stalinista efigie mustăcioasă şi posomorîtă plus rînjetul vioi şi "naţional" al Ceauşescului, spre o "dreaptă" anchilozată în tiparele în care o surprinsese teribilul accident istoric de cu o jumătate de veac mai devreme, o "dreaptă" resentimentară, exclusivistă în delimitarea brutală dintre "opozanţi" şi "disidenţi", ea însăşi grevată de funciare ambiguităţi ideologice şi de moştenirea doctrinară a unui naţionalism nu întotdeauna "pozitiv" şi "democratic", deraiat cîndva în sîngeroasa aventură totalitară a celor "trei dictaturi" şi în alianţa "oportună" cu Hitler. M-a "frapat" fascinaţia nominalistă (şi asurzitor de gălăgioasă) pentru procustiana perdea de fum a "conceptelor fără fond", destinate să acopere mesajul dintîi al lui 22 Decembrie şi cu el adevărata dilemă a societăţii româneşti din primele luni ale lui 1990: alegerea între o mărturisită sau nu "continuitate" - fie în succesiunea fortuită a lui 1989, fie în cea "anistorică" a lui 1945 - oricum restaurativă, conservatoare, nostalgică, în ambele-i ipostaze pătrunsă de mitologia belicos discursivă a "identităţii" colective (etnice, clasă, "întregul popor") frustrate şi complexate, monologizante şi suspicioase faţă de alteritatea dinlăuntru şi dinafară - şi discontinuitatea asumată, ruptura, întoarcerea privirii dinspre trecut spre prezent, opţiunea (neipocrită, în dublă contabilitate) pentru modelul occidental, democratic şi "cosmopolit", ca şi pentru apropierea sa necondiţionată.

Constat cu nu mai puţină melancolie că nu mai simt astăzi nici "uluire" şi nici "stupefacţie", vizavi chiar şi de întîmplări oricît de ciudate. De pildă: am avut parte în această primăvară de reproşurile "amicale" ale unor colegi de specialităţi diferite şi fără vreo legătură între ei cum că profesorii (vest) germani ce-i vizitaseră prin mijlocirea mea aveau idei "de stînga". Unul ţinuse cursuri de istoria sociologiei, în care, discutîndu-l pe Max Weber, îl citase copios şi fără vreo chemare spre autocenzură pe Karl Marx; celălalt comentase nefavorabil excesul doctrinar (vezi anticomunist) al studiilor germane şi occidentale de istorie est-europeană din perioada postbelică. Puritatea ideologică a fost dintotdeauna punctul nostru tare, mi-am zis resemnat, în admiraţie pentru imperturbabila "consecvenţă" a celor doi critici ai "stîngii", după ce decenii de-a rîndul criticaseră "dreapta", neobosiţi şi fără preget. Agresiunea cotidiană a "conversiunilor" şi "convertiţilor" de această specie s-a banalizat prea de tot pentru a mă grăbi să atribui sensuri paulinice fluctuaţiei verbioase de la "stînga" la "dreapta", pe care experienţa ultimilor trei ani şi mai bine m-a învăţat s-o privesc drept ilustrare pe dos a tezei conform căreia sub orice "stare" se ascunde o "mişcare", printr-o dibaci exersată capodoperă a disimulaţiei, o "mişcare" oricît de spectaculoasă pe traiectul mai sus amintit ascunde, de fapt, o obstinată înţepenire /paralizie/ încremenire într-un punct fix, în care se întîlnesc, fără să se fi despărţit vreodată, amăgitoare repere ale unor amăgitoare conversiuni. Politicianul român Farfuridi ne-a sugerat-o mai demult în dialectica lui "să nu se schimbe nimica"!

Horia Sima primit de ofiţerii germani

Ridicolă, dacă n-ar fi adînc întristătoare, istoria iscată în jurul "stîngismului" lui Mihnea Berindei e făcută parcă să probeze galimatiasul derutant al delimitărilor ce nu delimitează nimic pentru a nu delimita ceea ce e delimitabil. Nu-mi propun să revin nici asupra ei, decît că, pentru altădată poate aş recomanda lectura paralelă - aşa cum dintr-o pură întîmplare, mi-a fost mie dată - a două texte: unul violent acuzator la adresa aceluiaşi M.B., text emanat dinspre exilul de "dreapta", unde învinuirea fundamentală priveşte însă "internaţionala marxistă" a lui Willy Brandt, Jacques Delors şi Catherine Lalumière (sic!), pusă pe formularea unor "standarde ale democraţiei" cu scopul a supune statele est-europene "prin promisiuni sau represalii economice şi diplomatice" şi a le distruge acestora, cu ajutorul agenturii proprii, nu alta decît fosta disidenţă ("surogatul denumit societate civilă - o ficţiune artificial reprezentată de nişte intelectuali adulaţi şi de o elită de impostură"), "identitatea naţională, culturală şi religioasă", altul publicat de un fost critic literar în **România Mare,** unde "holocaustul culturii române" este atribuit grupării "cominterniste", pornită de la **Cuvîntul liber** antebelic şi prelungită pînă la disidenţii anticeauşişti, denunţaţi odată cu **Europa liberă** ca fiind dubli agenţi ai imperialismului şi ai fostei puteri. E inutil să glosăm asupra afinităţilor "conţinutistice" şi stilistice evidente ale celor două producţii din surse aparent atît de reciproc contradictorii, şi poate şi mai inutil e să ne întrebăm dacă atacul vine de la "dreapta" sau de la "stînga". Intelectualul român este obligatoriu "de dreapta", s-au grăbit să afirme deopotrivă neatenţii la asocieri şi disocieri, riscînd, odată cu euforice utopii de convergenţă "democratică" a tuturor ne- şi anti-comuniştilor din ţară sau exil (şi în ciuda puţinelor avertismente lucide de genul: "cei care sînt anticomunişti nu sînt neapărat democraţi"), eşecuri şi decepţii dureroase, care au marcat inclusiv istoria Pieţei Universităţii, cu al ei excesiv credit acordat unora ce pretind a fi acum "cu ochii pe noi". Iar de cealaltă parte, o veche cunoştinţă de la 1940 încoace, dl. I.C. Drăgan, depune mărturie într-un recent interviu cum că un fost atotputernic secretar al CC al PCR îl asigura prin anii '70 că unica-i obsesie e lucrarea în folosul naţiunii. Vorba aceea: "Lăsaţi-l că-i de-ai noştri: e patriot!".

La trei ani şi mai bine după Decembrie 1989, confuzia bine temperată i-a tocit criteriile şi i-a înghiţit dilemele.

Andrei CORBEA

De la stînga la dreapta, din doi în doi, numără

S-ar putea spune că în viaţa politică românească, de la stînga spre dreapta, există cam toate curentele necesare. Sînt cîteva partide ce-şi spun social-democrate, o mare de partide liberale, avem şi un pic de creştin-democraţie, partide socialiste şi comuniste, din belşug mişcări naţionaliste, partide etnice, cîteva bucăţele de extremă dreaptă şi iar un puhoi de forţe politice care-şi revendică centrul. Există lideri politici, există ideologie, se tipăresc platforme şi programe, cei mai bogaţi au şi nişte organe de presă care încearcă să le susţină orientarea... Pînă aici totul este aproape normal. Desigur, s-ar putea discuta despre numărul prea ridicat al partidelor, dar, mai mult ca sigur, timpul va rezolva singur această problemă. La următoarele alegeri vor fi şi mai puţine partide parlamentare şi, oricum, mai puţine partide în viaţă. Anormalitatea o constituie lipsa totală de suport pentru acest incipient de viaţă politică. Între politic şi alegător s-a instalat cortina indiferenţei. Nici în primele alegeri, nici în cele două de anul trecut nu s-a votat nici o singură clipă o ideologie. Partidele puternice, reprezentate în parlament şi care prin acţiunile lor determină viaţa noastră de zi cu zi, au, de fapt, o mînă de membri. O vizită în provincie, la sedii de organizaţii locale este un soi de călătorie a tinerei Alice într-o lume desenată de Urmuz. Desueta formulă a vieţii de partid, care tuturor ne evocă amintiri legate de şedinţe interminabile, colectat sticle goale şi citit **Scînteia** a fost înlocuită cu mese rotunde la care participă toţi liderii locali şi două, trei rude ale acestora care umplu jumătate din primul rînd al casei de cultură. La ora actuală îndrăznesc să afirm că nici un partid nu poate desfăşura, prin sistemul său organizatoric, o acţiune de dimensiuni naţionale, coordonată de la centru. Fiindcă nu are cu cine. Pornind de aici, discuţiile despre spectre politice devin simple speculaţii, desigur interesante - un soi de război la lada de nisip, dar fără a şti nici măcar aproximativ numărul soldaţilor de care dispui. Ambiguitatea mesajelor politice, pe de o parte, şi identificarea caracterologică a majorităţii politicienilor pe de altă parte, au condus la uniformizarea impresiei generale despre această zonă a societăţii româneşti. S-a vorbit mult despre lipsa de cultură politică a românului, dar s-a insistat foarte puţin asupra lipsei de substanţă a demersului omului politic şi mai ales asupra lipsei de contact între alegători şi ales. O simplă trecere în revistă a cuvintelor folosite în discursurile stîngii, dreptei sau centrului va demonstra instaurarea unei noi limbi de lemn şi a unui nou şablon al comunicării. Inexistenţa finalităţii cheamă după sine inexistenţa interesului. Şi astfel se întîmplă că, în politica românească, clase întregi sociale nu sînt reprezentate politic. Astfel, în buna tradiţie comunistă, partidele de stînga şi de extremă stînga au atacat greva sindicatelor, aceasta fiind susţinută de aşa-numita dreaptă politică. Partidul de guvernămînt, după ce a cîştigat alegerile vorbind despre protecţie socială şi despre o reformă care să protejeze oamenii săraci, formează o coaliţie cu partide bine cunoscute pentru atitudinea antireformistă, pentru ca toate la un loc să continue aplicarea acelor mecanisme ale reformei care afectează decisiv nivelul de trai al cetăţeanului. Interpelaţii în această direcţie răspund năucitor: "Una este campania electorală, alta este guvernarea propriu-zisă". În mod normal, reacţia unui simplu alegător, pentru a parafraza o replică istorică, este lehamitea. Şi, din acel moment, dreapta sau stînga devin la fel de importante ca frumoasele braţe ale lui Venus din Milo. Care-i stînga şi care-i dreapta?

Bogdan TEODORESCU

O falsă dilemă: stânga sau dreapta

Conceptele politice "stânga" şi "dreapta" se înţeleg mai ales în legătură cu realităţile unei societăţi, într-o ţară, într-un anume timp. Ele se schimbă de la o etapă la alta. În anii domniei regelui Carol I liberalii erau spre stânga, conservatorii la dreapta. După marea unire din 1918, Partidul Ţărănesc, fondat de Ion Mihalache, cât şi social-democraţii aveau programe radicale în comparaţie cu Partidul Naţional-Liberal. Exemple pot continua cu alte ţări, Franţa, Germania, Italia, Spania, Danemarca, Suedia, Norvegia, Finlanda, Austria... înainte şi după al doilea război mondial.

În discuţie intră însă numai partidele situate spre "stânga" sau "dreapta" care urmăresc schimbarea în bine prin evoluţie, prin transformare treptată.

Extremele se aşază în altă categorie. Nazismul şi comunismul au urmărit transformarea radicală a oamenilor şi a lumii, pornind de la o ideologie şi o doctrină. Aceste regimuri au silit realităţile să intre în tipare teoretice, de fapt într-o cămaşă de forţă.

Scopul practic era perpetuarea unei caste de putere. Urmările şi dezastrele experimentelor comuniste sunt trăite astăzi de sute de milioane de oameni în Europa de Est şi în statele din fosta Uniune Sovietică.

Prezenţa şi competiţia cu lumea normală clădită pe proprietatea individuală prin libertate, concurenţă, pluralism politic şi cultural, pe o creştere certă a bunei stări generale, pe o protecţie socială tot mai cuprinzătoare, o atare competiţie a dus la falimentul regimurilor comuniste în Europa.

Este relevantă, are înţeles o diviziune între "stânga" şi "dreapta" politică în România de astăzi?

Regimul comunist a distrus sistematic o lume şi a încercat s-o înlocuiască şi în România cu alte întocmiri şi cu un "om nou", produs al ideologiei şi prea supus statului şi puterii.

Regimul politic ca atare s-a cufundat în Răul pe care-l produsese, în zilele din decembrie 1989.

Au rămas însă oamenii, modelaţi de mecanismele autointitulate "socialiste". Între 1948 şi 1989 s-a constituit în România, ca şi în toate ţările est-europene "socialiste", un foarte numeros aparat politic, administrativ, economic şi cultural, fără de care întreaga maşinărie a regimului nu ar fi funcţionat de fel. Această birocraţie este prezentă oriunde, de la centru şi până în sate şi comune şi în toate domeniile. Cât de mulţi? Cifrele continuă să fie secrete şi în 1993!

România are acum o sumă de instituţii politice asemănătoare celor din centrul, vestul şi nordul continentului. În aceste instituţii - unele reiau şi tradiţii proprii româneşti (ante 1938) - reprezentanţii birocraţiei amintite se află în absolută majoritate.

Fenomenul intră, oarecum, în firea lucrurilor. Nimeni nu părăseşte de bună voie locul relativ comod pe care-l ocupă, nimeni nu vrea să lase puterea - mare sau mică - şi avantajele ei.

Dincolo de denumirea partidelor, lumea politică românească se împarte, însă, de fapt, în două.

O parte, deocamdată în minoritate numerică, are priceperea profesională, capacitatea şi voinţa politică de a gândi şi pune în practică ansamblul de măsuri, inclusiv cele radicale, prin care România poate reveni la o viaţă normală şi civilizată, aşa cum se desfăşoară ea în multe ţări, la acest sfârşit de secol şi de mileniu.

O altă parte a lumii politice, încă majoritară numeric deţine puterea. Ea vorbeşte constant de reformă, dar pusă încet de tot în practică. Mai precis în vreo 15, poate 20 de ani. Până când titularii vor ieşi la pensie. După care, vom mai vedea.

Între cele două grupuri principale se află "cei mulţi", de felurite profesii, cu salarii mijlocii şi mai ales mici. Se întreabă ce vor deveni, ei şi copiii lor. La capătul drumului, stau pensionarii, aproape fără speranţă.

"Cei mulţi" au meserii, au capacitatea de a înţelege, de a acţiona, ştiu să şi strângă cureaua când li se arată limpede că ne îndreptăm spre mai bine şi că pentru aceasta trebuie procedat în anumele feluri. "Cei mulţi" au înţelegere, mai ales când văd că faptele cârmuitorilor se potrivesc cu promisiunile şi programele anunţate.

În România lucrurile se petrec totuşi altminterea.

Oamenii sunt învăluiţi, ameţiţi şi chiar înecaţi prin vorbe.

Îmbrobodirea a milioane de oameni cu ajutorul unor vorbe amestecate şi rostogolite se desfăşoară tot mai cuprinzătoare.

Până la punctul când omul nu mai înţelege ce se întâmplă în ţară. De fapt, nici nu trebuie să priceapă. Principalul este să-l duci cu vorba. Unele binecunoscute emisiuni ale televiziunii contribuie şi ele, cu vădit succes, la ameţirea privitorilor. Circa optzeci la sută din locuitorii ţării îşi iau informaţiile şi îşi fac o părere numai prin ceea ce li se spune şi văd la televiziunea română.

A discuta în România anului 1993 de o "stângă" şi de o "dreaptă" politică nu este de actualitate.

Fondul dezbaterii este altul: cine are puterea şi încotro ne îndreptăm?

Deocamdată, balanţa înclină net spre reprezentanţii birocraţiei de stat administrative, economice şi culturale constituite până în 1989. Aceşti reprezentanţi deţin majoritatea posturilor în instituţiile şi unităţile noi (sau cu nume schimbat). Tendinţa lor de a ocupa toate locurile "vacante" s-a accentuat recent, începând cu luna noiembrie 1992. Ei vorbesc între timp de reformă. Cândva, la timpul viitor.

Pentru România de astăzi, dilema nu este între "dreapta" şi "stânga" politică.

România are altă alternativă: ne apropiem de normal în patru-cinci ani cel mult? Sau o lăsăm încet de tot, în vreo 15-20 de ani, până când se va retrage, pe cale biologică, o întreagă generaţie? Între timp, oamenii ţării îndură greul, an de an.

Conducerea P.M.R. în vizită de lucru (1959)

Dinu C. GIURESCU

Cum mai stăm cu clasa muncitoare

Pentru unii teoreticieni, problema e rezolvată: în societatea modernă, post-industrială, nu mai există clase sociale, ci numai grupuri socio-profesionale. Cu puţină osteneală s-ar vedea însă că definirea acestora nu diferă substanţial de definiţia marxistă a claselor sociale. Acest aspect al problemei nu are însă nici o importanţă pentru consideraţiile ce ni se par necesare în legătură cu obiectul acestui eseu.

Într-un interval extrem de scurt, confundabil din punct de vedere istoric cu simultaneitatea, regimurile aşa-zis "socialiste" din Europa şi dintr-o parte a Asiei s-au prăbuşit în mod lamentabil. Fără violenţă - cu excepţia României - şi cu o uimitoare lipsă de zvîrcoliri şi de rezistenţă. În acelaşi timp au dispărut, nu numai de pe primul plan, ci din viaţa politică, partidele comuniste şi "muncitoreşti", care au constituit "detaşamentul de avangardă" al clasei muncitoare, iar prin protipendada lor au exercitat "dictatura proletariatului" în opt ţări europene - Albania, Bulgaria, Cehoslovacia, Iugoslavia, Polonia, Republica Democrată Germană, România şi Ungaria; într-o ţară euro-asiatică - URSS; şi în una asiatică sadea - Mongolia. Lăsînd la o parte Etiopia, despre a cărei situaţie am foarte puţină informaţie, socialismul s-a prăbuşit în ţara care a rupt cea dintîi "lanţul capitalismului", în noiembrie 1917, şi în toate ţările în care s-a instalat ca urmare a ocupaţiei militare sovietice, la finele celui de al doilea război mondial. (Excepţie - Iugoslavia şi Albania, în care trecerea la socialism s-a făcut prin acţiunea forţelor interne, în condiţiile favorabile create de ocupaţia militară sovietică a Europei de răsărit.) Ansamblul acestor ţări ocupă circa 25 milioane de kilometri pătraţi din suprafaţa uscatului terestru, cu o populaţie de circa 400 milioane de oameni.

Soarta socialismului, ca sistem socio-economic, s-a încheiat odată cu prăbuşirea regimului instalat în Rusia imperială şi colonialistă în noiembrie 1917, precedată de prăbuşirea în lanţ a regimurilor impuse ţărilor din răsăritul şi centrul Europei, după cel de al doilea război mondial.

Odată cu aceasta s-a spulberat şi **mitul clasei muncitoare**, ca "forţă conducătoare" a societăţii. Clasa muncitoare s-a dovedit incapabilă să conducă societatea, iar această incapacitate s-a asociat şi se asociază cu lipsa de interes pentru activităţi şi predominanţă politică. Numai aşa se poate explica acel subit şi quasi-simultan colaps al regimurilor teoretic "emanate" de la clasa muncitoare, în desfăşurarea căruia clasa de la care "emana" puterea şi ale cărei interese erau apărate de această putere nu a făcut nici cel mai mic efort pentru a le salva. Dimpotrivă, grosul demonstranţilor împotriva regimurilor despotice elaborate şi dominate de clicile de politicieni miopi şi corupţi, care constituiau clasa politică din ţările socialiste, a fost alcătuit de muncitorimea din fabrici, uzine şi şantiere. Lipsa aceasta de interes pentru apărarea şi salvarea de la pieire a regimurilor "socialiste" nu poate avea ca sursă decît totala alienare politică a clasei muncitoare de regimurile care, chipurile, asigurau rolul său conducător în societate.

Care ar putea fi temeiurile acestei curioase reactivităţi? Le enumăr în ordinea în care-mi vin în minte:

1. Clasa muncitoare are o orientare esenţial **revendicativă** faţă de dătătorii de muncă şi, de la caz la caz, faţă de statul care ocroteşte, reprezintă sau personifică dătătorii de muncă. Această orientare are ca obiectiv: cît mai puţină muncă, cît mai bine retribuită. O astfel de orientare socio-economică nu poate asigura progresul, dezvoltarea societăţii.

2. Muncitorii cu calificare superioară, cu abilităţi deosebite, spirit de iniţiativă şi de întreprindere au în mod firesc tendinţa de a **ieşi** din rîndurile clasei muncitoare şi a deveni întreprinzători pe cont propriu, transformîndu-se astfel din vînzători ai forţei de muncă în cumpărători de forţă de muncă. Cum, în condiţiile socialismului, posibilitatea de a dezvolta pe cont propriu spiritul de iniţiativă şi de întreprindere era nulă, aceasta explică deopotrivă nivelul scăzut al productivităţii muncii şi refuzul clasei muncitoare de a lua apărarea regimurilor care, chipurile, emanau de la dînsa, o reprezentau şi asigurau apărarea intereselor sale.

3. Clasa muncitoare nu este nici producătoarea, nici deţinătoarea culturii acumulate de societate de la începuturile ei şi pînă azi; ea nu ia parte la penetrarea tainelor universului material decît în limitele strîmte ale unor îndeletniciri manuale sau mecanice, în cadrul cărora poate iniţia şi realiza unele ameliorări de performanţă, dar nu şi schimbări revoluţionare. Cele mai educate vîrfuri ale clasei muncitoare, deopotrivă cu filosofii şi economiştii care li s-au alăturat, nu s-au dovedit în stare nici să emită o apreciere lucidă asupra stadiului de dezvoltare în care se află societatea umană, nici să elaboreze un sistem viabil şi competitiv de producţie a bunurilor materiale.

4. Clasa muncitoare este sortită să dispară în secolul XXI, cel puţin în ţările cu dezvoltare economică şi industrială foarte înaintată. Noile tehnologii, care revoluţionează rînd pe rînd diferitele ramuri de producţie a bunurilor materiale, determină:

a. Reducerea considerabilă a mîinii de lucru angajate în variatele procese de producţie; de unde tendinţa de diminuare numerică progresivă, scădere a ponderei clasei muncitoare în ansamblul populaţiei diferitelor entităţi statale, şi

b. Ridicarea constantă a nivelului de cunoştinţe şi abilităţi a operatorilor diverselor instalaţii tehnice - în general automatizate şi robotizate - care transformă muncitorul manual într-un tehnician de tip mediu, cu nivel de sub-inginer (cel puţin), deschizînd astfel calea pentru dispariţia deosebirilor dintre munca manuală şi cea intelectuală.

O clasă sortită istoriceşte dispariţiei, într-un viitor apropiat, a cărei dispariţie este legată de însăşi progresul societăţii, nu poate fi sau deveni clasă conducătoare, decît dacă se acceptă perspectiva dispariţiei societăţii umane, ca obiectiv al dezvoltării sociale.

Nefiind deţinătoare a culturii şi deschizătoare de drumuri în domeniul cercetării ştiinţifice şi tehnice, clasa muncitoare poate contribui la **ameliorarea** unor tehnologii sau procese de producţie, dar nu şi la **revoluţionarea lor**, deoarece revoluţionarea proceselor de producţie are loc numai prin aflarea căilor şi metodelor de a aplica la variatele procese de producţie rezultatele investigaţiilor teoretice din diferitele ramuri ale ştiinţei. Aplicarea aceasta nu poate fi făcută de ignoranţi sau semidocţi, ci numai de indivizi care posedă şi înţeleg deopotrivă cunoştinţele teoretice din diversele ramuri ale ştiinţei şi problemele tehnice şi de performanţă ale instalaţiilor diverse de producţie a bunurilor materiale. Aceştia nu aparţin şi nu pot aparţine - prin definiţie - clasei muncitoare. Încercarea de a extinde aria clasei muncitoare, în mod arbitrar, prin decretarea încorporării în ansamblul său a intelectualităţii "tehnice", a fost lipsită de sens şi de consecinţe. În schimb, lipsa de înţelegere a fenomenului cultural, manifestată în tendinţa de izolare a mediilor intelectuale şi de limitare a accesului lor la informaţie şi la comunicarea directă, pe plan internaţional, a determinat considerabile rămîneri în urmă în ce priveşte dezvoltarea cercetării ştiinţifice şi aplicarea cuceririlor ştiinţei la procesele de producţie a bunurilor materiale în fostele ţări socialiste.

Un alt exemplu edificator pentru incapacitatea clasei muncitoare de a conduce şi de a asigura dezvoltarea societăţii sau, măcar, supravieţuirea ei, este furnizat de cele ce s-au întîmplat şi se întîmplă în ţările în care s-au prăbuşit aşa-zisele regimuri socialiste: în toate aceste ţări - ţara noastră nefăcînd excepţie - acţionînd în concordanţă cu prima trăsătură caracteristică semnalată mai sus - tendinţa de a munci cît mai puţin şi de a cîştiga cît mai mult-, clasa muncitoare a constituit - în strînsă corelaţie cu înapoierea tehnologică a instalaţiilor industriale - principalul factor de destabilizare şi de reducere catastrofală a producţiei şi a eficienţei economice. În contradicţie cu cele mai elementare legităţi economice, retribuirea forţei de muncă în ţara noastră şi-a încrucişat curba de mişcare cu cea a scăderii considerabile a. productivităţii muncii, în condiţii cînd creşterea veniturilor producătorilor direcţi nu poate fi asigurată decît de creşterea corespunzătoare a randamentului muncii prestate. Impunerea acestei reguli, cu adaptarea consecutivă a mentalităţii de "clasă" a clasei muncitoare, constituie una din problemele cele mai spinoase ale tranziţiei de la o economie în afara legilor economice la o economie eficientă de piaţă. Ea are loc pe foarte dureroasa cale a creşterii şomajului, care elimină surplusul braţelor de muncă din întreprinderi şi asigură presiunea regulatoare asupra tendinţelor revendicative ale producătorilor direcţi.

Nu e uşoară o astfel de recunoaştere, după nu mai spun cîte decenii de încredere în capacitatea clasei muncitoare de a conduce statul şi de a făuri o societate incomparabil mai bună decît tot ce a cunoscut omenirea pînă la ea, dar evidenţa constituie un argument inflexibil.

27 septembrie 1992

Eduard MEZINCESCU

"Ca toţi să fie una , după cum Tu, părinte, întru Mine şi Eu întru Tine" (Ioan, 17, 21)

Este ecumenismul o conlucrare intercreştină?

"Iar voi sînteţi trupul lui Hristos şi mădulare (fiecare) în parte", **spunea Sf. Apostol PAVEL corintenilor (I Corinteni 12, 27), iar romanilor le arăta:** ***"Ci precum într-un singur trup avem multe mădulare şi mădularele nu au toate aceeaşi lucrare, Aşa şi noi, cei mulţi, un trup sîntem în Hristos şi fiecare sîntem mădulare unii altora"*** **(Romani 12, 4-5). De ce toate acestea?** ***"Pentru că într-un Duh ne-am botezat noi toţi, ca să fim un singur trup, fie iudei, fie elini, fie robi, fie liberi, şi toţi la un Duh ne-am adăpat"***; **(I Corinteni 12, 13).**

Ariadna Zeck: Părinte Profesor Nicolae D. Necula, vă rog să explicaţi ce anume ar putea justifica - pe de-o parte - rezervele romano-catolicilor faţă de Mişcarea ecumenică şi – pe de altă parte - condamnarea acestui fenomen religios de cea mai mare importanţă pentru viaţa şi activitatea Bisericilor creştine de către înalţi reprezentanţi ai ortodoxiei?

Pr. prof. Nicolae D. Necula (Catedra de teologie liturgică):

Grecescul **"oikoumene"**, care înseamnă **"toată lumea"**, aplicat mişcării creştine, defineşte angajarea Bisericilor creştine din toată lumea pentru realizarea unităţii lor. Am putea spune că orice autoritate care se denumeşte ecumenistă este sinonimă cu o lucrare de cunoaştere şi apropiere a Bisericilor creştine în scopul unirii lor, conform voinţei Capului sau Întemeietorului Bisericii, **"ca toţi să fie una"** (IOAN 17, 21).

Ideea de unire a Bisericilor creştine a pornit de la voinţa de a realiza dorinţa Mîntuitorului Hristos ca Trupul său mistic, adică Biserica, să fie una. La stabilirea acestui deziderat au contribuit situaţii şi cauze concrete din viaţa Bisericilor: necesitatea de solidaritate creştină şi umană, dorinţa de a înlătura dezbinarea dintre Biserici, apropierea, cunoaşterea şi împăcarea teologilor diferitelor confesiuni şi denominaţiuni şi descoperirea punctelor de convergenţă dintre diferitele sisteme teologice.

Istoria **Mişcării ecumenice** vine să confirme că, în ciuda schismelor şi a conflictelor dintre creştini de-a lungul secolelor, ideea unităţii bisericilor n-a dispărut niciodată, numai că, abia după Conferinţa mondială de la EDINBURGH din 1990, această idee începe să prindă contur. Mai întîi s-au constituit trei mişcări înrudite: **Consiliul Misionar Internaţional** (1921), **Mişcarea Creştinismului practic** (1925), cu caracter social, şi **Mişcarea Credinţă şi Constituţie** (1927), care trebuia să soluţioneze problemele teologice divergente care au dus la despărţirea Bisericilor. În anul 1920, Patriarhia Ecumenică cerea înfiinţarea unei **Ligi a Bisericilor**, ceea ce a constituit prima propunere oficială din partea unei Biserici pentru instituţionalizarea ecumenismului mondial.

Alcătuită în 1948 din 147 de Biserici, **Consiliul Ecumenic al Bisericilor** (C.E.B.), care, conform cu Constituţia sa, este **"o comuniune de Biserici care mărturisesc pe Iisus Hristos ca Dumnezeu şi Mîntuitor în conformitate cu Sfînta Scriptură şi care se străduiesc să împlinească împreună chemarea lor comună spre slava lui Dumnezeu-Unul, Tatăl, Fiul şi Sfîntul Duh"**, cuprinde astăzi 306 de Biserici membre, fiind un organism internaţional. E adevărat că Biserica Romano-Catolică nu este membră a acestui organism, dar are forme de colaborare cu el, iar marea majoritate a Bisericilor, confesiunilor şi denominaţiunilor religioase care alcătuiesc Consiliul Ecumenic al Bisericilor sînt protestante şi neoprotestante.

În corpul Consiliului Ecumenic al Bisericilor sau al Mişcării ecumenice în general, ortodoxia reprezintă o minoritate faţă de marea masă protestantă şi neoprotestantă.

Mişcarea ecumenică este astăzi într-un impas datorat schimbărilor radicale care au avut loc în viaţa unor Biserici membre ale Consiliului Ecumenic al Bisericilor şi mai ales prozelitismului care se manifestă tot mai violent. De aici şi atitudinile diferite ale unor teologi ortodocşi faţă de ecumenism în general, socotindu-l **"o erezie absolută... cea mai mare primejdie pentru Biserica Ortodoxă..."**, după expresia profesorului grec CONSTANTIN MOURATIDIS. Tot aşa de antiecumenistă este şi părerea teologului sîrb IUSTIN POPOVICI, care consideră ecumenismul **"erezia secolului XX"**.

Se înţelege că asemenea poziţii şi exprimări sînt extremiste şi prea conservatoare pentru că neagă o activitate vrednică de luat în seamă de aproape 100 de ani şi dorinţa sinceră de unitate care a stat şi stă la baza ecumenismului. Pe de altă parte, afirmaţiile devin importante dacă avem în vedere că multe din Bisericile, confesiunile şi denominaţiunile creştine membre socotesc unitatea ca pe o contopire a tuturor Bisericilor într-un sistem eclectic de învăţătură de credinţă care în felul acesta se îndepărtează de structurile fundamentale ale creştinismului formulate de Sinoadele Ecumenice, pe baza Sfintei Scripturi. Apoi mai e teama de erezie, produsă şi de realitatea tristă că în corpul Consiliului Ecumenic al Bisericilor sau al Mişcării ecumenice în general, ortodoxia reprezintă o minoritate faţă de marea masă protestantă şi neoprotestantă care nu poate înţelege bogăţia şi adîncimea teologiei ortodoxe. Pentru a-şi putea continua existenţa şi activitatea în Mişcarea ecumenică, Bisericile Ortodoxe sînt în pericol de a face concesii şi compromisuri grave. De exemplu, mi se pare foarte periculos să ne însuşim atît forme de cult hibride, propuse uneori în cadrul instruirilor ecumeniste, cum ar fi faimoasa **Liturghie de la LIMA**, care semnifică pur şi simplu o blasfemie la adresa Sfintei Euharistii şi a Liturghiei ortodoxe în general, cît şi transformarea orelor de serviciu divin ecumenist în adevărate forme de dans în ritm de tam-tam şi tamburină însoţite de chiote.

Iată de ce socot că participarea Bisericilor Ortodoxe la activităţile ecumeniste se impune, dar cu păstrarea nealterată a identităţii cultice ca expresii ale credinţei celei adevărate. De la baza trinitară pînă la găsirea unor puncte de convergenţă care să constituie adevărate temeiuri ale unităţii şi unirii Bisericilor, calea este lungă şi anevoioasă, dar datoria de creştini ne obligă să persistăm în găsirea soluţiilor de refacere a unităţii Trupului lui Hristos – BISERICA.

"Încă de la început, Biserica a fost concepută ca o comunitate euharistică. După CINZECIME, Biserica este acolo unde se înfăptuieşte koinonia euharistică, în care toţi se integrează în HRISTOS ca membrele Sale concorporale şi consanguine transcendînd astfel orice fărîmiţare."

(Paul EVDOKIMOV – L'Orthodoxie)

"Consiliul n-are nici o dorinţă să uzurpe vreuna din funcţiile proprii Bisericilor membre, nici de a le controla ori de a legifera pentru ele. Străduindu-se în mod activ să creeze o unitate de gîndire şi acţiune în membrele lui, Consiliul refuză orice gînd de a se transforma într-o structură bisericească unificată, independentă de Bisericile întrunite în el, sau într-un organism supus unei autorităţi administrative centrale. Consiliul vrea să-şi exprime unitatea sa într-alt fel. Unitatea izvorăşte din dragoste faţă de Dumnezeu în ISUS HRISTOS, legînd de El Bisericile membre, le leagă în acelaşi timp întreolaltă. Consiliul doreşte fierbinte să lege mai strîns Bisericile de HRISTOS, apropiindu-le astfel una de alta, şi să se întărească mutual în cultul şi mărturia lor, purtîndu-şi sarcinile lor reciproce şi împlinind astfel legea lui HRISTOS. Prin însăşi existenţa sa, Consiliul constituie un mod nou, fără precedent, de a aborda problema relaţiilor între Biserici. El este un răspuns provizoriu la împărţirile existente între Biserici, împărţiri care n-ar trebui să existe, căci ele sînt în contradicţie cu natura Bisericii. Problema este de a formula implicaţiile eclesiologice ale unui organism în sînul căruia se înfruntă atîtea concepţii diferite ale Bisericii, fără a uza de categorii sau termeni împrumutaţi uneia din concepţiile particulare ale Bisericii."

(Declaraţia **Comitetului central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor**, TORONTO, 1950)

© M. Oroveanu

"Soarta voastră este de a trăi împreună cu cei care, în marea lor majoritate, deşi nu împărtăşesc credinţa creştină, se declară ascultători faţă de Dumnezeu, supuşi lui Dumnezeu şi chiar slujitori ai lui Dumnezeu, expresii asemănătoare celor folosite de Sfîntul Apostol PETRU (I Petru 2, 16); ei au, deci, ca şi voi, credinţa lui AVRAAM în Dumnezeul unic, atotputernic şi milostiv. Noi cinstim deci pe musulmani care, ca şi noi, adoră pe Dumnezeul unic, viu şi subzistent, mult milostiv şi atotputernic, creator al cerului şi al pămîntului, care a vorbit oamenilor. Ei caută să se supună din tot sufletul poruncilor lui Dumnezeu, chiar dacă acestea sînt ascunse, precum s-a supus AVRAAM lui Dumnezeu, la care credinţa islamică se referă mereu. Deşi nu recunosc pe ISUS ca Dumnezeu, ei îl venerează ca profet; ei cinstesc pe MARIA, feciorelnica Sa maică şi uneori o invocă chiar cu pietate. În plus, ei aşteaptă ziua Judecăţii cînd Dumnezeu va răsplăti pe toţi care învie. De asemenea, ei au respect faţă de viaţa morală şi aduc cinstire lui Dumnezeu, mai ales prin rugăciune, milostenie şi post. Este deci urgent necesar să recunoaştem şi să dezvoltăm legăturile spirituale care ne unesc, pentru a proteja şi promova împreună, spre folosul obştesc, dreptatea socială, valorile morale, pacea şi libertatea."

(Declaraţia **Papei IOAN PAUL al II-lea** cu prilejul vizitei făcute în TURCIA, noiembrie 1989)

"Prima chestiune care ne vine în minte este de a şti care este natura raporturilor dintre Biserici în **Mişcarea ecumenică** în general şi mai ales în cadrul **Consiliului ecumenic**. Căci există un fel de paradox în asociaţia Bisericilor care se deosebesc în materie de doctrină, de disciplină, care refuză comuniunea întreolaltă. Pot ele da o mărturie comună? Pot ele să acţioneze în mod cinstit, să slujească în comun în domeniul mărturiei publice, morale şi sociale **«ca şi cînd»** ar constitui într-adevăr un singur corp, după cum preconiza Conferinţa episcopilor anglicani de la LAMBETH, în 1920, şi **patriarhul ecumenic al Constantinopolului prin enciclica sa tot din anul 1920**? În 1948 deja s-a observat cu claritate primejdia unor astfel de formule, deoarece cooperarea practică nu este unitate şi a se opri aici constituie un risc pentru dezvoltarea unităţii autentice. Ar fi un relativism doctrinal inadmisibil. În fapt, Mişcarea ecumenică este posibilă doar pentru că ISUS HRISTOS este acela care adună. Scrisoarea de invitare redactată de arhiepiscopul TEMPLE, care a prezentat proiectul de creare a Consiliului Ecumenic al Bisericilor, a spus-o clar: **«Natura însăşi a Bisericii cere ca aceasta să arate în lume unitatea în HRISTOS a tuturor celor care cred în El. Desăvîrşirea unităţii Bisericii rămîne obiectul străduinţilor şi rugăciunilor noastre, dar ea este o unitate întemeiată pe supunere faţă de Domnul nostru ISUS HRISTOS pe care avem datoria s-o manifestăm. Noi nu voim să afirmăm o unitate mai mare decît cea care există real, dar în măsura în care ea este o realitate, trebuie să sprijinim pe ea faptele noastre».**"

Madeleine BAROT –
(Le mouvement oecuménique)

Pagină realizată de Ariadna ZECK

Idiosincrazii

MINUS: cuvîntul **dumneata** (altoire nereuşită între **dumneavostră** şi **tu**), geamurile murdare, telefoanele cu robot (vorbeşti duhului celui absent, ca-ntr-un fel de spiritism tehnicizat), banii murdari (la propriu şi la figurat), pisicile mari, oamenii care se îmbracă să plece şi mai stau o oră îmbrăcaţi pînă să plece cu adevărat, blănurile, circul (în toate variantele), hainele de piele, expesiile "treaba ta!" "măi dragă!" "măi animalule!", lumina de neon, vorbitul tare şi mult şi strident, reclama cu sinistrele lame de cuţit care taie orice, cafeaua cu zahăr, timbrele româneşti care contrazic expresia "se lipeşte ca marca de scrisoare", bunătatea lipsită de tact şi inteligenţă (la fel de periculoasă ca răutatea şi cu acelaşi rezultat), amînările, teatrul radiofonic, copiile, văicărelile, calele, tabletele, etichetele.

PLUS: jaluzelele, politeţea (chiar şi în exces), superstiţiile, cheile, zada proaspăt înverzită, minciuna "sans profit ni préjudice de soi ou d'autrui" care este ficţiune (Rousseau), urşii panda, planoarele, pantofii de antilopă, pianele uitate deschise, paturile comode, semiotica, arheologia, baloanele de săpun, fulgii (de pinguin, de zăpadă, de păpădie, de porumb), casele de lemn, rîsul, scorţişoara şi cuişoarele, sunetul limbii portugheze, mansardele, muzeele mineralogice, înotul pe sub apă cu ochii deschişi, ochelarii (de vedere, de soare, de schi) şi îmi plac la nebunie ceasurile, de orice fel şi de orice dimensiuni, de la cele solare la cele lichide (inclusiv ale lui Dali), de la cele de pe clopotniţe pînă la cele de buzunar (inclusiv al iepurelui din Alice...)

Notă

Spre deosebire de **Bonurile de lectură** de pînă acum, idiosincraziile nu costă bani. De aceea mi-am şi permis o asemenea abundenţă.

Ioana PÂRVULESCU

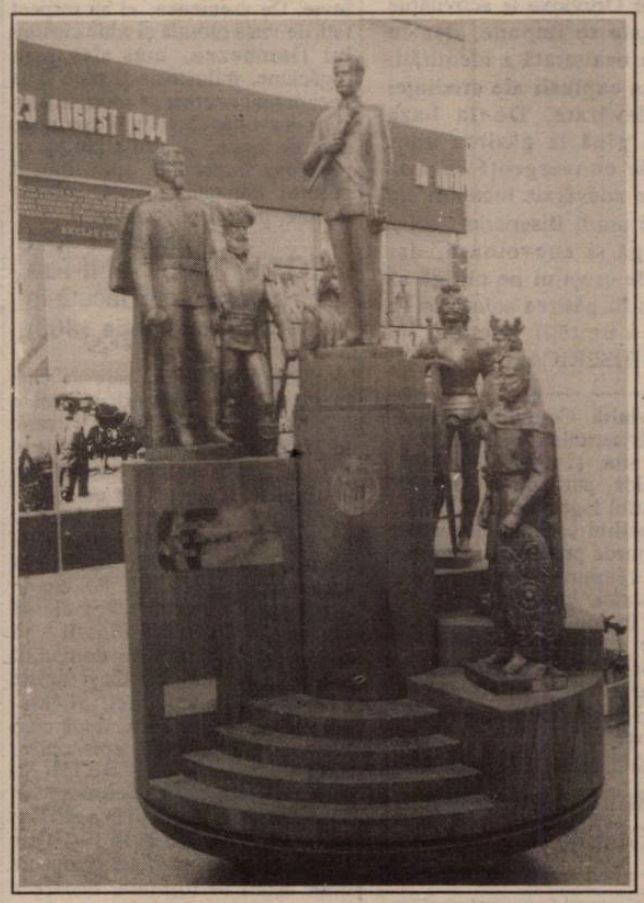

Sculptură de Gheorghe Adoc

Cărţi poştale

● "Ieri seară am aterizat la o grupă de reşerşă animată de camarada Kristeva, cu ocazia căreia am asistat la o suită de abracadabrante jonglerii în jurul morţii autorelui, răposat, resuscitat pe divan prin retourul sujet-ului, şi uite-aşa, din pathos în bathos, la o înşiruire de parole, parole fără prea multă rostuială... Steiner a coborît pe malurile Senei în toamnă, primit ridicol de Pivot şi dubios de terorismele mass-mediatice, apropos de Antigone. Deh, sclavie! Îţi rostogolesc o buldenejă de pe balconul meu care dă înspre «périphérique sud-est», ..."

● "Dragă..., chiar înainte de Crăciun am fost invitaţi la un party **incredibil** (ştiinţifico-fantastic, de fapt!) la Ambasada "sovietică" - cînd un membru al familei regale britanice a trecut graţios prin dreptul unui enorm portret al lui Lenin! Cît despre ruşi, aceştia ne-au "amuzat" cu un mim îngrozitor... În plus, a mai fost şi un cvartet de coarde, şi cine crezi că era la vioară? - nepotul vecinului nostru Miron Grindea, David (**cred** că-l cheamă David?!...) A părut foarte surprins să afle că tocmai ne-am văzut şi ţi-a trimis complimente. Love, ..."

● "Iată faimoasa hîrţoagă. Iartă-mă de întîrziere: speţa bürocratiquă e identiquă şi similară pe tot globul, iar ruda noastră mai mare din latina gintă face totul ca să nu-şi complice existenţa (vezi aventurile şi elegantlîcurile lui Ton-ton pe malurile Dîmboviţei şi strînsa prietenie). Mă rog, poate că e deplasat să fac astfelea de comentarii. Văzut, pupat Merică (et co.). Să vezi tu halal mimă! Aruncă o c. p. în cutia poştală să ştiu că ţi-a aterizat hîrtia. Te pup invers proporţional cu densitatea epistolarului, ..."

Din viaţa unui extremist de centru

Complicitatea la humor deosebit de grav

Nu sînt apolitic, nu sînt al Puterii, nici al Opoziţiei, sînt nuvelist.

Am Puterile şi Opoziţiile mele, cu care ţin şi nu ţin.

Nu pot fi om politic, dar pot scrie haiku-uri.

Pentru a scrie nuvele şi haiku-uri, iau o ascuţitoare şi un creion.

Ţin în dreapta ascuţitoarea şi în stînga creionul bont, introduc creionul în ascuţitoare şi aud materia vibrînd.

Cu aceeaşi stîngă şi aceeaşi dreaptă, apăs pe capacul maşinii electrice de rîşnit cafea; boabele fărămiţîndu-se, bat voioase în plexiglasul capacului, prefăcîndu-se în praf; e un zvon al vieţii pe care îl înţeleg pînă la identificare; dacă aş fi compozitor, singura fugă pe care aş scrie-o este aceasta, dintre boabele de cafea bine rîşnite şi creionul bine ascuţit.

Nu sînt compozitor, sînt un manipulat. Manipulat de "o stîngă" şi de "o dreaptă" - aşa se zice, elegant şi precis. Probabil că nu sînt mai mult, cosmic vorbind, decît un creion băgat într-o ascuţitoare. Mă simt bine ca zoon-creion. Fiind şi dedublat, ca tot creiomul, fireşte că sînt şi un bob de cafea rîşnit de dimineaţă.

Am două vieţi, aşa cum am două mîini.

Cu una din ele ridic telefonul redacţional şi cineva ne ia foarte tare fiindcă în numărul nostru consacrat mitocăniei, am lăsat să se înţeleagă că dreapta anticomunistă, în sincerităţile ei oricît de brutale, chiar vulgare, ar fi la fel de mitocană ca stînga în ipocriziile ei neocomuniste. Există o mitocănie de dreapta şi o mitocănie de stînga? Fireşte, drăguţule! Şi una ar fi superioară, de preferat, celeilalte? Exact, idiotule! Nu-mi pierd cumpătul şi întreb: "Ce fel de idiot?" Americanii - mi-a explicat ieri, un om de-acolo - au inventat această întrebare în faţa unei evidenţe ştiinţifice: "Toţi sîntem idioţi. OK. Problema e: ce fel de idioţi?"

Ca bob de cafea am amintiri, bibliografie, proiecte - sînt, deci, gata să mă definesc şi ca idiot. Nu trebuie pentru asta să am "salariu ca în America" - argumentul suprem pentru a pune punct în orice discuţie de idei:

nu ştiu care-s dreapta şi stînga, azi, în România, precum fetiţa aceea nenorocită din "Suflete moarte", adusă de mizerie în stadiul acela de a nu-i putea arăta lui Cicikov, la o răscruce de drum, încotro s-o ia, fiindcă nu ştia care-i mîna dreaptă şi care stînga; de trei ani, n-aud decît o singură cerinţă: "mai în faţă!" Nu sînt capabil să deosebesc vreo superioritate între proştii, şmecherii şi mitocanii de dreapta sau de stînga, cei cinstiţi, drepţi şi deştepţi fiind, pentru mine, fără partid şi, prin urmare, fără cenzură; consider că şi comunismul şi anticomunismul au emanat la fel de mulţi proşti mulţumiţi că devotamentul le asigură inteligenţa şi cam tot atîţia oameni inteligenţi gata să rupă cu acest blocaj pe care Raymond Aron îl considera, în secolul acesta, "o hemiplegie a spiritului".

Decît hemiplegic - mai bine confuz.

Decît blocat - mai bine rîşnit.

În sfîrşit, cînd mi se strigă: "fii serios măcar o clipă!", exact într-o clipă am sinceritatea să nu văd altă soluţie decît aceea a "odiosului Franco" la sfîrşitul vieţii sale, ridicînd, lîngă Madrid, un imens monument în care sînt urnele tuturor celor care s-au duşmănit, comunişti şi fascişti, anarhişti şi sindicalişti, toţi sub această inscripţie: "Fiecare a murit pentru Spania şi idealul său!" Nu e serios? N-avem salarii pentru a gîndi aşa? Mie, imaginea asta îmi îngheaţă creionul.

Dacă şi după ea mi se strigă "fii serios!", atunci accept - accept să fiu ridicat într-o noapte, aruncat într-o boxă, judecat pentru "complicitate la humor deosebit de grav", condamnat să mi se ridice ambele vieţi: de creion în ascuţitoare şi bob de cafea în rîşniţă.

Radu COSAŞU

Scrisori deschise

Unul dintre avantajele coaforului

"Mon cher (sarkisian),

apăi poate omul să moară, să se înece, să piară, să perişeze, că alde voi nici că daţi vreun semn de vieaţă. Da' aşa e ea, maică, aspră şi complexă, înăspreşte duhurile şi desparte drumurile... Cred că ai aflat între timp că m-am întîlnit cu buna ta amică secundar chineză, care mi-a mai zis oarece o bot diu şeval, în două minute cît am vorbit; marele avantaj - aber - al discuţiei cu ea a fost că am aflat cum se pune corect cunoscuta ideogramă porbonior S h o u, pe care eu, evident, o purtam invers: unul din avantajele coaforului a devenit, iată, învăţarea limbilor orientale.

Tu, în ultima vreme, ce? Eu, în ultima vreme: diverse activităţi intelectuale, profesionale, învăţat plozi să spună dză + activităţi sportive. Cînd o să mă vezi n-ai să mă mai recunoşti, întrucît voi fi devenit un al doilea Arnold Schwarzenegger (treceţi această propoziţie în vorbire indirectă)! Dă-mi voie să întrerup epistola 2 minute şi să cad în extaz, se aud dulcile glasuri de clopoţei ale lui Şeicaru + Hruşcă. Toată lumea din jur a-nţepenit.

Hii bun, maică, mai spune-i şi lu'... să se mai facă simţită, şi tu la fel, am auzit că ai preocupări noi, obiceie noi, bordeie noi. Mai ţineţi-mă şi pe mine la curent (220 V), pentru că eu în jur nu aud decît reţete de spanac, de murături, cum fac diverşi plozi "îh" şi "ah", trebuie să am tot timpul un paravan contra perturbaţiilor cretinogene...

Aibi pietate! Hasta la vista, Lau Tze"

Ştirile de pe Sky News erau teribile

"Dragul meu..., mă bucur nespus că ţi-a plăcut Lyonul, nu-i aşa că e superb? Dacă aventurile tale acolo au fost măcar pe jumătate atît de nemaipomenite ca ale lui Ruth şi cu mine, sînt sigur că te-ai îndrăgostit de-acel loc! Ai mai rămas în Franţa, sau te-ai întors în România? Ştirile de pe Sky News erau teribile. Dar, de cînd cu războiul din Golf, nu cred nici o iotă din ce se spune la TV. Cunosc o doamnă din Israel, care acum locuieşte la Dublin, şi căreia familia ei rămasă în Israel i-a spus să nu se omoare urmărind ştirile cu războiul, sînt atît de trucate încît ar face mai bine să citească în cafea... Aşa că nu ştiu dacă informaţiile despre România sînt exagerate, sau dacă nu sînt cumva chiar mai blînde faţă de ce se întîmplă acolo; sper doar că eşti bine sănătos!

Cît despre mine: nu cred că mi-au acceptat articolul la **Nouvel Obs**... Ştiam de altfel că n-or să înţeleagă nimic, pentru că Franţa e o naţiune de filozofi, iar Irlanda, una de mistici: cele două puncte de vedere se exclud reciproc. Am fost totuşi foarte ocupat, jucînd în **Casa păpuşilor** a lui Ibsen, îmi place de personajul pe care-l joc, dr.Rank - un estet decadent ce moare de sifilis, îndrăgostit lulea de o femeie căsătorită. Majoritatea personajelor lui Ibsen sînt atît de plicticoase, nişte idioţi mic-burghezi, aproape la fel de insuportabili cu cei din George Bernard Shaw - celălalt dramaturg pe care nu-l pot suferi...

Mă gîndeam s-ajung la Cannes anul acesta - tu ce faci? Jim o să fie acolo, apoi Frannie - colega mea de cameră de la New York, care e nebună sadea, te distrezi de milioane cu ea, e ca un film de Andy Warhol ambulant!

Scrie-mi curînd, love..."

Părinţii filozofiei comuniste

"Dragul meu...,

Nici nu poţi să-ţi închipui ce bucurie mi-ai făcut cu răvăşelul tău trimis prin mama! Am fost touché. Ce să-ţi mai spun de ultimul tramway şi strada din Rio de Janeiro... Iar pe Jeanne, trebuie să-ţi spun sincer, numai după buze şi gură am recunoscut-o. Doamne, şi parcă aş fi auzit-o zicînd: "Combien je regrette/ Mon bras si dodu,/ Ma jambe bien faite/ Et le temps perdu" în actuala ei ipostază.

Nu pot să uit, în prima ta scrisoare din armată îmi povesteai impresiile tale la căderea primei zăpezi. Ei bine ieri, de Sf.Dumitru, m-am gîndit mult la tine: a "dat" prima zăpadă. Ce-i interesant, că de cînd mă aflu aici, gîndindu-mă şi amintindu-mi de "prima ta" zăpadă am aşteptat acest moment întrebîndu-mă: oare eu o să prind prima zăpadă? Ca regulă a jocului şi a prieteniei noastre am fost fericit de această reluare. Aici, într-adevăr, totul se desfăşoară parcă sub semnul celei de-a şaptea arte: Fellini (filmările din Cheile Rîşnoavei, corul şi serbarea de ziua armatei); Hitchcock (în "parcul" garnizoanei se strîng în fiecare seară nori imenşi de ciori croncănitoare), Daneliuc, la care se adaugă puţin din toate: Deşertul tătarilor, Castelul etc. Poate nu ştiai care sînt cei 3 mari filozofi, părinţi ai filozofiei comuniste; ei bine, aceştia sînt Karl şi Marx şi Engels... Perla provine de la locotenentul plutonului meu. Pe această notă te îmbrăţişez cu prietenie, al tău..."

Telefonul galeriilor

Magda Cârneci

(face bilanțul expoziției-eveniment **București, anii 20-30: între avangardă și modernism.** care mai este deschisă la Galeria 3/4 a Teatrului Național pînă săptămîna aceasta)

"Cum declarau și tezele expoziției, a fost o primă încercare de aducere în atenția opiniei culturale românești a acestui fragment strict delimitat din mișcarea artistică interbelică. Important mi se pare faptul că ea **este un reînceput,** ce dorește să repună în discuție problematica avangardei românești - a celei istorice, dar și a avangardei în general; ea și-a asumat deci un unghi de vedere parțial, subiectiv dacă vrei... față de ceea ce afirmai în articolul publicat în **Dilema** (vezi nr. 15), vreau să-ți spun că am avut și noi - **dacă se putea** ideea să delimităm mai clar momentele (sau curentele) care s-ar fi succedat în mișcarea avangardistă de la noi; or, cercetarea făcută anterior de suficienți istorici literari sau de artă și propria noastră cercetare ne-au dus la concluzia că ar fi fost dificil să delimităm strict aceste curente - așa cum s-a întîmplat în arta occidentală. Mișcarea de avangardă românească se caracterizează printr-un fel de sincretism între tendințe, ceea ce face ca aceste direcții să nu fie foarte clar delimitate între ele - ei chiar propunîndu-și, o dată cu integralismul, sinteza modernă între toate aceste curente. Trebuind să trăiască în mediul românesc, deloc dispus să-i accepte, ei au încercat o soluție de mediere între inerțiile culturale puternice ale mediului și propria lor formulă. În plus, aveau și o opinie, cum să spun? pozitivă, optimistă, asupra rolului avangardei într-un metabolism cultural - spre deosebire de dadaiști, de Tristan Tzara de pildă, care mergea pe latura negativă.... Chiar Marcel Iancu, camaradul său, se delimitează la un moment dat de el și încearcă să implanteze în mediul românesc fermentul pozitiv - constructiv...

- Cred că asta se observă foarte bine la partea de arhitectură, și aici intervine și o problemă: cum trebuie luată arhitectura? Unii spun: nu e avangardă, este pur și simplu modernism... Or, eu cred că trebuie făcută distincția între stil și mentalitate: în paradigma mentală a spațiului românesc, apariția unor imobile moderniste constituia o ruptură foarte semnificativă, care reflectă clar o atitudine de avangardă... Te gîndești cumva să urmărești fenomenul pînă în zilele noastre?

- Tema este tentantă, dar și dificilă: nu e ușor să reconstitui supraviețuirea acestui sîmbure avangardist în cultura română postbelică... Pentru că **noi trăim în continuare cu prejudecata că cultura română este rebarbativă la avangardă, că de fapt noi sîntem un spirit moderat, care excludem extremele și că avangarda este un corp străin!** Cred că, **în măsura în care noi sîntem în modernitate, și sîntem o cultură modernă, nu avem cum să excludem din paradigma aceasta fermentul avangardist** - care este aspectul ei radical, apărînd ciclic (cum spune Adrian Marino) în orice cultură modernă... deci, inevitabil și la noi. Că el este ilustrat cu un om, cu trei sau cu cincizeci - asta este altă problemă! Eu cred că în fiecare generație au existat cîțiva oameni care au fost exponenți ai avangardei, și care de cele mai multe ori au fost marginali - pentru că însăși condiția de avangardă îți impune o anumită marginalitate, discreție sau excentricitate.

...&:

NU RATAȚI Expoziția Frank Lloyd Wright de la Centrul Cultural American (în colaborare cu Fundația Culturală Română).

Lloyd Wright, poate cel mai mare arhitect american, este autorul celebrului Muzeu Guggenheim din New-York. Într-o casă construită de el se petrece ultima parte a acțiunii filmului **La nord prin nord-vest,** realizat de Hitchcock în 1959. Expoziția este deschisă pînă în 28 mai.

De joi pînă joi

Vineri: Îngerul albastru (J. von Sternberg, 1930): cu Marlene Dietrich și Emil Jannings. La Cinematecă, sala Union, orele 12, 14, 15, 16,30 - "Ich bin von Kopf bis Fuss Auf Liebe eingestellt"... Geniul lui Sternberg, picioarele și vocea Ei - și restul nu mai contează (Profesorul Unrat este "marele Emil Jannings", filmul este după Heinrich Mann etc., etc.) • **La vie et rien d'autre** (Bertrand Tavernier, 1989): cu Philippe Noiret și Sabine Azéma. La Institutul francez, ora 16,30 - În Franța de după "Marele război" două tinere îl caută pe bărbatul pe care-l iubesc, dispărut în vîltoarea evenimentelor... parcă așa se spune, nu? În film mai apare și-un "comandant Dellaplane", care se ocupă de Biroul de căutări și identificări ai militarilor uciși sau dispăruți; "circumstanțele îl vor apropia pe Dellaplane (nu, nu Deltaplan!) de una din tinere"..., se spune în programul Institutului ... Eh! așa-i viața, și nimic altceva.

Sîmbătă: Bellissima (Visconti, 1951): cu Anna Magnani. La Cinematecă, sala Eforie, ora 12,15. Un film, cum spuneam și cu altă ocazie, destul de oarecare al maestrului; în plus, fetița e foarte urîtă; și antipatică. Cronica lui Radu Cosașu la acest film (apărută hăt, demult prin '70 în "România literară") este antologică; în plus, (știu eu) amîndoi o iubim pe Anna M. - n'est-ce pas? • **Îngerul albastru** (sala Union, ora 14,15) - Cît despre Lola-Lola, ce să mai vorbim... (Sînt, totuși, dintre cei ce consideră că frumusețea Marlenei a crescut cu timpul, ca un vin vechi: drept pentru care o prefer în **Stage Fright** sau chiar **Procesul de la Nürnberg!**)

Duminică: Mesia sălbatic (Ken Russell, 1972); cu Helen Mirren și Lindsay Kemp. La Cinematecă, sala Eforie, orele 10, 12,15 - Una din capodoperele lui Russell - nu sînt multe, dar aceasta este! Viața sculptorului Gaudier-Brzeska (sper că l-am scris bine), care l-a cunoscut pe Brâncuși e tutti quanti..., sigur că asta n-are nici o importanță, Russell face (mă rog, făcea) cinema și dintr-o cratiță uitată-n debara, și din Rudolf Valentino (uitat tot acolo); observați că îi amintesc în distribuția acestui film pe H.M. (care avea să joace "la Greenaway") și pe L.K., marele coregraf și dansator, deși aici ei apar în roluri secundare. Un **must** absolut, altminteri duminica dvs. n-are nici un farmec. • **Sîntem femei** (scheciuri din 1953 de Franciolini, Rossellini, Zampa și Visconti): cu Alida Valli, Ingrid Bergman, Isa Miranda, Anna Magnani. La Cinematecă, sala Eforie, orele 14,30 și 19. - Este un film cu femei. În episoade. Puteți rămîne la toate, în felul acesta veți vedea mai multe femei. Dar tot în episoade...

Luni: Sîntem femei (Eforie, 14,20 și 16,45) - Sînt și mai multe... Centrul cultural al Republicii Ungare (str. Batiștei nr.39): ora 18. - Vernisajul pictorului Labancz László. • **Morocco** (von Sternberg, 1930): cu Marlene Dietrich, Gary Cooper, Adolphe Menjou. La Cinematecă, sala Union ora 16,30. - O dramă sentimentală în decor exotic - dar toate sînt fîs pe lîngă exotismul (sternbergian) al Marlenei... • Insitutul francez: ora 18,30. - Conferința "Comment peut-on écrire l'histoire de la France aujourd'hui" a dlui **Jacques Revel** (a nu se confunda cu Jean-François R.!), director la École des Hautes Études en Sciences Sociales, autorul unui mare număr de cărți istoriografice, dar și al unui **Foucault: lire l'oeuvre** (1992) • **Desculț în parc** (Gene Saks, 1967): cu Jane Fonda, Robert Redford, Charles Boyer. La Cinemateca, sala Eforie, ora 19. - O comicăreală drăguță (oricum, printre puținele filme unde R.R. este suportabil!!); cumva după Neil Simon? parcă-parcă... Scena suirii scărilor e mortală.

Marți: Desculț în parc (Eforie, orele 10 și 14,30) - Scena suirii scărilor. E într-adevăr mortală... • **Viață sportivă** (Lindsay Anderson, 1963): cu Rachel Roberts, Richard Harris. Tot la Eforie, de la 12,15. - Nu mă omor după **free-cinema**, englez, dar acest Anderson nu e chiar rău - vreau să spun, nu e mai rău decît Singurătatea alergătorului de cursă lungă Sîmbătă noaptea duminică dimineața și alte gusturi ale mierii... • **Morocco** (la Union, orele 10, 16,30 și 18,45) - Dacă n-ați văzut-o pe Marlene, e preferabil unei vieți sportive... ba chiar și • **La Discrète** (C. Vincent, 1990, cu Fabrice Luchini, la Institutul francez ora 16,30 - comme d'habitude) - subiectul e prea complicat pentru puținul spațiu care mi-a mai rămas...

Miercuri: Nopți albe (Visconti, 1957): cu Marcello Mastroianni, Maria Schell, Jean Marais. La Cinematecă, sala Eforie, orele 10, 14,30 și 19. - Altă dramă sentimentală... dar asta (mi-amintesc) e-atît de plicticoasă încît nu cred că reușiți să stați pînă la final. Unul din cele mai proaste filme ale lui Visconti, cu o combinație de actori absolut stupefiantă (nu, nu doar Jean Marais e groaznic, ci și Maria Schell; cît despre Mastroianni, acesta are aerul că se-ntreabă ce caută în acest film?...) • **Dezonorata** (von Sternberg, 1931): cu Marlene Dietrich, Victor McLaglen. La sala Union, orele 10, 12, 14,15. - Acesta da! Preferăm o dezonorată de Von Sternberg unei nopți albe cu M. Schell... Și-apoi, scena aceea în care Marlene își retușează machiajul în oglinda unei săbii..., așa ceva, trebuia să fi fost von Sternberg pentru a imagina!

Joi: Blonda Venus (Sternberg, 1932): cu Marlene Dietrich, Cary Grant. La sala Union (ora 16,30), ca și • **Dezonorata** (ora 18,45) - sau barocul lui von Sternberg **forever**...• **Mesia sălbatic** (Russell), la sala Eforie, orele 16,45 și 19. A NU SE PIERDE DIN VEDERE .

Kitschtesențe

Moravuri comportamentale la români

Subiectul: Nu poți trasa un portret robot. Sînt tinere sau bătrîne, grase sau slabe, înalte sau scunde, cu studii sau fără, cu origini sociale diferite. Le unește pe toate, în cuget și-n simțiri, o mică grijă: coafura. Își piaptănă pletele, cosițele, buclele unde vrei și (mai ales) unde nu vrei: pe terasa unei cofetării (și în acest caz prăjitura din fața ta capătă brusc un gust de mătreață), într-o sală de spectacole (și ai impresia că se pregătește să-l seducă pe junele prim de pe scenă), într-un autobuz (troleibuz, tramvai) etc.

Obiectul: Pieptene sau - de preferință - perie. Varietatea periilor e de-a dreptul derutantă. Există perii clasice, dar și perii pliabile, portabile, gonflabile, rabatabile, miniaturale, circulare, perii de poșetă, perii de borsetă, perii de buzunar, perii de geamantan. Au mînere de plastic, argint, aur platină, aliaje metalice, oțel inoxidabil și infatigabil.

Acțiunea: Gesturi scurte, sigure, metodic, șuviță cu șuviță. În acest timp subiectul se poate privi într-o oglindă de buzunar, de poșetă, de pudrieră, sau într-o vitrină, ori geamul unui vehicul. Odată acțiunea terminată începe adunarea firelor de păr rămase în perii periei. Apoi, cu generozitate, aceste fire sînt aruncate în dreapta și în stînga. (De obicei în dreapta, dar există și subiecți stîngaci).

Concluzie: Transformarea camerelor de toaletă în simple locuri pentru ușurarea intestinelor sau a vezicii a dus la transferarea în public a unor gesturi intime. Nu văd vreo mare diferență între pieptănatul în public și scobitul în nas sau curățatul urechilor.

Addenda: Pentru a nu fi acuzat de misoginism trebuie să adaug că și bărbații se pieptănă în public. Numai că o femeie care-și perie cosița dă mai bine în cadru decît un bărbat ce-și mîngîie chelia.

Morala: Pelicanul sau babița.

Rolland MAN

Pagini realizate de
Alex. Leo ȘERBAN

Adolf Hitler la deschiderea "Expoziției de artă degenerată" (1936)

Pierre Rosanvallon

Regîndirea stîngii

Dislocată de un seism, uzată de un deceniu de putere, stînga se află în stare de urgenţă. Unde i-a dispărut virtutea, ce s-a ales de valorile ei? Calea salvării este cea propusă de Michel Rocard? Pentru Pierre Rosanvallon răspunsul este da, fără îndoială. Director de studii la Şcoala practică de înalte studii în ştiinţe sociale, lucrările sale de istorie a gîndirii Statul în Franţa (Seuil) sau Sacrul şi cetăţeanul (Gallimard) – vin în sprijinul reflecţiei asupra societăţii contemporane, asupra crizei Statului-providenţă (Seuil), mai mult, asupra reprezentării politice în Republica centrului (Pluriel, în colaborare cu Jacques Julliard şi François Furet). În anii '70, Pierre Rosanvallon a fost unul din intelectualii acuzaţi de a fi provocat cutremurul edificiului ortodoxiei socialiste. Aceştia s-au dovedit atunci prea grăbiţi să lichideze dogmatismul doctrinal în economie - propunînd naţionalizări, planificare - pentru o mai bună adaptare a stîngii la mutaţiile sociale. Partea a doua a programului rămîne de înfăptuit astăzi; însă, după un deceniu de guvernare, socialiştii s-au schimbat mai mult decît într-un secol de istorie. Cu preţul unui examen de conştiinţă sever, ei ar trebui să redevină "acel pol pozitiv, generator de dezbateri" de a cărui pierdere societatea suferă.

- Ce înseamnă stînga astăzi?

- Ceva foarte vag. Aici e problema. Pînă de curînd a fost un sistem geologic complex, compus dintr-o serie de straturi istorice: un vechi soclu republican, acoperit de sedimente socialiste şi comuniste, deci partizane ale libertăţii absolute. Ansamblu foarte eterogen, care avea totuşi o coerenţă dată de cele trei forţe comune: o cultură politică – marxismul; o sociologie – axată pe "muncitori"; o anumită morală.

Critica totalitarismului, apoi căderea socialismului au provocat un seism major. Evoluţia societăţii a făcut apoi restul, cu degradarea morală legată de uzura puterii în cei zece ani de guvernare. Criza este deci profundă şi atinge înseşi rădăcinile stîngii, depăşind chestiunea Partidului Socialist.

- Amploarea distrugerii permite o refacere?

- În privinţa principiilor de fond, iniţiativa lui Michel Rocard (big-bang) este în continuitate directă cu obiectul căutărilor noii stîngi din anii '70. Toate eforturile intelectuale din acea perioadă vizau evoluţia socialismului de la o cultură de opoziţie la una de guvernămînt; centrarea viziunii politice asupra societăţii, mai degrabă decît asupra statului şi economiei. Numai prima parte a acestei conversiuni a fost realizată în deceniul care a urmat. Scopul ultim al noii stîngi era de a redefini socialismul, separîndu-l radical de aderenţele sale la universul marxist şi comunist. Neîncrederea în Michel Rocard vine din faptul că acest obiectiv era respins de mulţi socialişti.

- Pentru că el cere o reevaluare a doctrinei?

- Întocmai. În 1983, cînd conducătorii socialişti decid să schimbe politica economică, aceasta înseamnă că ei acceptă să se înscrie într-o acţiune de durată. Este un eveniment istoric: pentru prima dată stînga iese din tradiţia sa de opoziţie. Pînă atunci singura ei perspectivă era de a irumpe în scena politică pentru o scurtă perioadă de reforme foarte intense. Obsedaţi de viitorul luminos al revoluţiei, socialiştii erau convinşi că în interiorul capitalismului nu aveau altă posibilitate în afara acestor raiduri, instituţioanle sau redistributive. După care dreapta revenea la putere pentru a digera costul şi consecinţele. Era, de altfel, rolul ei, ea era deţinătoarea culturii guvernării. Primul viraj făcut în 1983 a coincis cu recunoaşterea regulilor economiei de piaţă. Acum însă este repusă în discuţie însăşi concepţia socialismului, care încetează de a mai fi un mod de organizare a economiei, de identificare cu planificarea, cu naţionalizările; astăzi se validează prăbuşirea identităţii sale statale. Problema este că recentrarea asupra societăţii n-a avut loc. Lipsind conţinutul pozitiv, mutaţia s-a tradus printr-o diminuare a identităţii, care apasă greu asupra socialismului din 1988. Paguba s-a agravat în cursul ultimilor doi ani.

- Şi "afacerile"? Cum explicaţi amploarea pe care au luat-o, ţinînd cont de pretenţiile morale ale stîngii?

- Nu poţi să reprezinţi mult timp o cultură de opoziţie, fără să dezvolţi către sfîrşit anumite patologii. Dincolo de persoane, de ce au "afacerile" un preţ atît de ridicat? Deoarece ele subliniază o anumită incapacitate a stîngii de a trece la cultura de guvernare.

- Totuşi, a existat o absenţă a celei mai elementare probităţi, care a şocat opinia publică...

- Fără a putea spune că raportul a fost de la cauză la efect, corupţia individuală a găsit un teren favorabil în această concepţie a bunului public. Şeful statului a dezvoltat o viziune aproape de "clan" asupra politicii, bazată pe fidelităţi personale, nu a contribuit la o reechilibrare a raporturilor.

- Dar stînga la putere nu a căzut pradă aceloraşi tentaţii pe care le-a trăit şi dreapta la rîndul ei?

- În mod paradoxal, dreapta nu a împins atît de departe ideea că statul i-ar reveni ca un bun propriu. Persoanele corupte nu au fost mai puţin numeroase în rîndurile ei, dar ea a recunoscut întotdeauna că nu era reprezentativă pentru întreaga societate franceză. A avut o îndoială privitor la legitimitatea sa morală.

- A ascuns-o bine...

- Un guvern de dreapta nu putea să nege realitatea socială a sindicalismului, de exemplu. Vrînd, nevrînd, era obligat să consimtă la un anumit pluralism social. Pe cînd socialiştii au crezut că ei reprezintă întreaga societate. Ei au căzut într-o ambiţie totalizatoare a reprezentativităţii. Astăzi, stînga nu va putea redeveni o forţă credibilă din punct de vedere politic şi moral decît după un examen de conştiinţă asupra acestei probleme centrale.

- Ce a devenit identitatea sa tradiţională? Mai există oare valorile stîngii?

- În ce constă identitatea socialistă? Imposibil să afli fără să te apleci asupra relaţiilor dintre stînga şi dreapta, deci asupra istoriei. Există mai multe nivele de înţelegere. Primul este acela al valorilor şi temperamentelor politice şi a avut o importanţă considerabilă. Diferenţa între dreapta şi stînga nu înseamnă numai de o parte valorile ordinii, de cealaltă ale justiţiei. Există o distanţă mare între valorile de guvernare - care fac apel la reglementări, la echilibru, la gestiune - şi valorile societăţii - care se referă la lupta împotriva inegalităţilor, la rolul statului în redistribuirea bogăţiei. În spatele acestor opoziţii şi a istoriei lor se profilează temperamentele: datorită lor se reunesc indivizii după preferinţe. Desigur, există şi trăsături psihologice în joc, gustul pentru ierarhie sau, invers, pentru egalitarism...

- Ori generozitatea, devotamentul pentru binele comun...

- Bineînţeles. Unele temperamente şi apartenenţe sociale le întăresc. Dincolo de acestea, intrăm în universul identităţilor. De ce oare votul variază în anumite regiuni, de exemplu, atît de puţin în timp? Dacă eşti muncitor ori patron, faptul că oferi votul tău unui anumit candidat nu exprimă atît o preferinţă politică, cît apartenenţa la o colectivitate. În timp, politica trebuie înţeleasă ca un sistem de reprezentare şi de afirmare a sinelui în raport cu ceilalţi. Opoziţia dreapta-stînga era deci un element fundamental a ceea ce se poate numi o democraţie a identificării.

- O încercare de refacere a stîngii poate să evite reactivarea vechilor poluri de ruptură cu dreapta?

- Nu cred. Este surprinzător că marile clivaje în organizarea politicii franceze au fost toate orientate spre viitor, ele sînt însă puternic înrădăcinate în Istorie.

- Aceasta nu este o trăsătură a particularismului francez?

- Exact. Şi dintr-o raţiune foarte simplă. Dacă raportul cu Istoria este fundamental în Franţa în definirea politicii, aceasta se întîmplă pentru că aici Istoria a fost un laborator al democraţiei în mod mult mai radical şi mai controversat decît în alte ţări. Înfruntarea dintre liberalism şi autoritarism a fost extrem de puternică. Politica, la noi, este un model redus în care s-au ascuţit toate contradicţiile modernităţii. Adaug că viziunea universală proprie culturii franceze a accentuat rolul acestui raport cu Istoria.

- În sensul unei fidelităţi?

- Şi a definirii de sine prin această istorie. În clipa în care identitatea socialistă este în dificultate, marea iluzie, mereu prezentă, ar fi revenirea la imaginea istorică. O parte a dreptei cedează, de asemenea, acestei iluzii, prin felul ei de a celebra ori mai degrabă de a se lamenta asupra morţii lui Ludovic al XVI-lea, într-un amestec de naivitate şi isterie. Nu este atît de lipsit de importanţă cum s-ar crede. Cînd o nouă organizare politică nu este percepută, resimţită ca necesară, politica însăşi repetă scene deja jucate. În logica acestei idei, stînga este în faza cultului emoţionant al republicii. Ca şi cum viitorul ideii socialiste ar ţine de Gambetta şi de Jules Ferry!

- În ce manieră se redefineşte astăzi opoziţia clasică dreapta-stînga?

- Faptul de a nu disocia cultura de guvernare de cea de opoziţie este deja un progres. Apoi, în mod clar, politica nu mai este trăită la modul identificării cu ea. Societatea franceză, depăşind vîrsta ideologiei, este pe cale de a intra într-o democraţie a deliberării. Iată o schimbare considerabilă. E de ajuns să priveşti comportamentul alegătorului. El a devenit "strateg", cum spun anumiţi politologi, el nu mai reacţionează numai în funcţie de clasa sa socială, de localitatea sa, de istoria ei, ci pornind de la alegerea unui program, care poate să varieze în timp. El este acum capabil de infidelitate.

- Se dovedeşte instabil?

- Acesta este cuvîntul! Ieşirea din democraţia identificării se manifestă prin această instabilitate crescîndă a sufragiilor. Ansamblul acestor mutaţii demonstrează o privire mai lucidă a Franţei asupra ei înseşi; ea a încetat să trăiască politica sub spectrul războiului.

- Este oare acesta semnul unei maturizări a societăţii?

- Desigur. Aş spune chiar: în sfîrşit! Din păcate, pentru unii, consecinţa este resimţită ca un mare gol, tot ce le rămîne este consensul flasc. Eroare! Să privim în jurul nostru. În ţările în care partidele socialiste au evoluat în linişte spre social-democraţie, în înseşi ţările social-democrate, se constată o disensiune, au loc dezbateri cum în societatea franceză nu există. Trebuie să reînvăţăm cultura politică a conflictului, a contradicţiei, la nivelul programelor. Se vede limpede această necesitate, deoarece subiectele de actualitate sînt modalităţile de luptă împotriva şomajului, politica fiscală, a securităţii sociale, marile investiţii ori raporturile dintre generaţii. Conţinutul însuşi al vieţii sociale este pe cale să-şi schimbe natura.

- În relaţia cu munca ori cu solidaritatea, de exemplu?

- Mai mult decît atît. Pînă acum, politica socială era percepută ca organizare a raporturilor între diferite categorii ale populaţiei. Ca un fel de inginerie cu efecte redistributive. Astăzi problema se pune mai degrabă în termeni de vîrstă şi de gestionare a situaţiilor individuale. Un tînăr muncitor specialist şi un absolvent universitar la început de carieră au mai multe puncte comune decît un muncitor de 20 de ani cu unul de 50. Cît despre excluderea socială, problema majoră a societăţii noastre, ea este înainte de toate situaţia particulară a unei persoane, deci un proces individual care trebuie tratat ca atare. Această poziţie va răsturna referinţele sociale clasice. Or, în acest domeniu, ca şi în altele, domină perplexitatea asupra soluţiilor. Aceasta nu înseamnă, însă, aşa cum gîndesc tehnocraţii politicii, că există "o soluţie". Pentru ei, pluralismul rezultă întotdeauna dintr-o neînţelegere sau dintr-o lipsă de inteligenţă. Pe de o parte, se află experţii care ştiu, pe de alta, indivizii care nu ştiu nimic. Este suficient ca aceştia din urmă să fie raţionali şi bine informaţi pentru a ajunge la concluziile celor dintîi. Problema cea mai gravă a societăţii franceze este capacitatea sa de a ajunge la o viziune politică pluralistă.

- Pe care n-a avut-o niciodată?

- Ea a gîndit întotdeauna în termeni univoci, monişti, am spune noi, filosofic. Proaspăt eliberaţi de obsesiile noastre revoluţionare, noi nu ne-am eliberat încă de viziunea consensuală, raţionalistă, tehnocratică a politicii, atitudine fundamentală în cultura acestei ţări. Iată de ce ieşirea din excepţie devine atît de dureroasă, iar accesul este tulbure, plin de decepţii şi de amărăciune. Singura posibilitate este de a găsi calea pluralismului, a deliberării.

Traducere de
Sofia L.OPRESCU
(L'Express, 25-31 martie 1993)

Ana Pauker (1949)

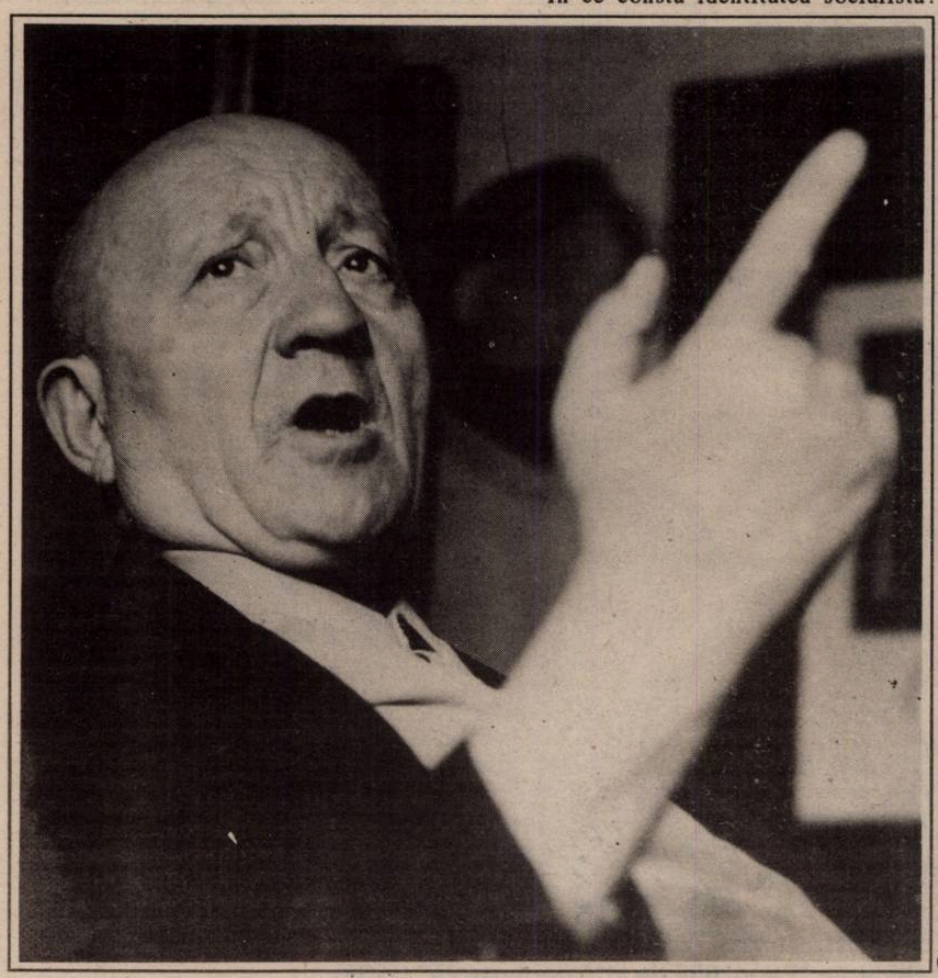

Petre Ţuţea

© M. Oroveanu

William Pfaff

Inocenţa trădată: socialismul european pe patul de moarte

Se poate vorbi de un colaps moral al stîngii Europei occidentale, implicat în cel cvasi-politic. Mişcarea socialistă, care în urmă cu şase ani era la putere în nouă din cele 17 naţiuni vest-europene, supravieţuieşte în prezent în doar şase formaţiuni guvernamentale. În două din acestea este ameninţată. În Italia, unde întregul sistem politic e pe marginea unei reconstrucţii cvasi-revoluţionare, Partidul Socialist e profund compromis, în urma scandalului corupţiei. Bettino Craxi, fostul prim-ministru socialist, şi-a găsit refugiu împotriva acuzaţiilor de corupţie care i s-au adus de către magistraţi în imunitatea parlamentară.

Spania e confruntată la 6 iunie cu alegeri parlamentare. Ele sunt provocate de primul ministru, Felipe Gonzales, care se simte ameninţat, ca lider al guvernului socialist, de probele de corupţie existente în cazul unora din colegii socialişti de putere.

Există un simbolism aparte în sinuciderea, la 1 Mai, Ziua Internaţională a Muncii, a fostului prim-ministru francez Pierre Bérégovoy. Simbolismul unei anumite forme de inocenţă trădată. Nimeni nu crede că Pierre Bérégovoy a fost un om corupt, dar ultimele săptămîni ale guvernării sale au fost umbrite de revelaţia unui împrumut fără dobîndă, pe care fostul demnitar l-a acceptat în urmă cu şapte ani, din partea unui financiar de reputaţie îndoielnică; un amic, totuşi, de lungă durată, al preşedintelui Mitterrand.

Pierre Bérégovoy provenea dintr-o familie de muncitori imigranţi şi a urmat o şcoală comercială de profil feroviar, cu ambiţia de a deveni şef de gară. Înscrierea în partidul socialist l-a pus pe altă linie, care, în cele din urmă, l-a condus pe fotoliul de ministru al economiei, şi, mai tîrziu, de prim-ministru. În aceste poziţii el a fost constrîns să adopte politici economice care au putut părea multor tovarăşi socialişti în totală contradicţie cu reformistul social şi utopismul socialismului tradiţional.

Mulţi specialişti francezi au crezut că angajamentul lui Pierre Bérégovoy pentru o politică de austeritate economică şi felul în care a apărat ideea unei monede naţionale forte într-o perioadă de instabilitate financiară ar fi fost vinovate de eşecul spectaculos al guvernului socialist în alegerile naţionale din martie. S-a spus că, după aceste alegeri, destui deputaţi socialişti l-au evitat sau chiar au refuzat pe culoarele Adunării Naţionale să strîngă mîna fostului prim-ministru.

Cu 10, 12 ani în urmă, tinerii socialişti care au ajuns la putere în Franţa şi Spania credeau cu adevărat că sunt capabili să schimbe viaţa oamenilor; şi nu doar condiţiile materiale de viaţă, ci însăşi natura societăţii. Aceasta a fost diferenţa dintre stînga în Europa şi stînga în Statele Unite. În Europa, stînga a aspirat mereu spre utopie, influenţată de milenarismul marxist şi de idealismul privind eliberarea lumii a treia. Stînga europeană a crezut că un guvern socialist poate să schimbe radical sistemul economic internaţional dominat de capitalism.

În Statele Unite, utopismul a fost un fenomen specific doar unor zone marginale ale stîngii. Liberalismul american, mereu progresist din punct de vedere al doctrinei sociale, a fost mereu, şi în mod consecvent, pragmatic în acţiune. Doctrina "New-Deal" a lui Franklin Roosevelt sau "New Society" a lui Lyndon Johnson au fost experimentale şi pragmatice, deloc ideologice sau utopice.

În Statele Unite, politicienii sunt optimişti, inclusiv cei calificaţi drept reacţionari sau conservatori; toată lumea crede acolo că ideile pot transforma societatea, făcînd-o mai bună. Europa e populată de pesimişti. Dacă eşti optimist în Europa şi crezi în schimbări pozitive în viaţa tuturor, eşti identificat în mod automat ca membru al stîngii politice.

Colapsul socialismului european se explică în primul rînd prin caracterul non-practic al utopicelor sale programe originare. Ele trebuie abandonate. Socialiştii vest-germani au făcut-o în 1959, sub Willy Brandt. Socialiştii francezi şi spanioli au renunţat şi ei la programele iniţiale, îndată după ce-au ajuns la putere, la începutul anilor '80. Toţi socialiştii occidentali, inclusiv scandinavii, au practicat, în exerciţiul guvernării, politici economice şi sociale foarte apropiate de cele ale rivalilor conservatori sau de centru dreapta.

Austeritatea determinată de acţiunea forţelor economice a provocat imediat şomaj masiv, impozite mai mari şi cheltuieli sociale mai mici. Această situaţie a echivalat nu doar cu o trădare a idealismului socialist, dar a avut în acelaşi timp consecinţa practică a subminării bazei electorale a partidelor socialiste. Votul clasei muncitoare a fost drenat astfel spre mişcările populiste şi anti-imigraţioniste, ori a fost fisurat de controverse sociale şi "culturale". Simpatizanţii clasei de mijloc au trecut la Verzi (ecologişti). În Germania, dezbaterea constituţională privind refugiaţii politici şi posibilitatea folosirii în străinătate a armatei naţionale a divizat stînga.

Liderii socialişti înşişi, în general lipsiţi de sponsori individuali sau colectivi cu bună-stare, au tolerat sau stimulat "contribuţiile" ilegale. Nu toţi banii obţinuţi astfel au ajuns în trezoreria partidului. Scandalurile financiare au avut efecte ruinătoare asupra succesului politic al partidelor socialiste italian, francez şi spaniol.

Mai există un viitor pentru socialism în prezent? Iată o întrebare interesantă. Va exista întotdeauna un partid al reformei în sistemele democratice, firește, dar e foarte posibil ca însăşi mişcarea socialistă, cu ataşamentul ei istoric faţă de marxism şi concepţiile discreditate ale proprietăţii de stat asupra resurselor productive, să-şi realizeze singură eşecul.

Demisia ei va fi fost grăbită de corupţia liderilor autoetichetaţi ca superiori, din punct de vedere moral, rivalilor politici; dar faptul esenţial rămîne acela că socialismul de tip clasic, istoric, şi-a epuizat resursele: a venit vremea pentru altceva.

(Din International Herald Tribune; copyright: Los Angeles Times Syndicate)

În românește de Emil HUREZEANU

Ion Antonescu şi Horia Sima (1940)

Naţionalismul la răscrucea mileniilor

Antisemitism – fără evrei

În două ediţii succesive ale revistei "A Hèt", filosoful şi politologul clujean Gáll Ernő propune o investigaţie a naţionalismului la răscruce de milenii. Pentru tematica acestei ediţii a Dilemei **ni se pare incitant un fragment din acest eseu, anume dialogul lui sui-generis cu o reputată analistă a fenomenului totalitar, Hannah Arendt, precum şi o privire retrospectivă asupra naţionalismului de început de veac.**

Dacă e adevărat că, mai ales, **antisemitismul fără evrei** constituie un simptom, un semn al dezagregării sociale, al degringoladei spiritual-morale, atunci evoluţiile din prezentul imediat sînt de rău augur. Dacă e adevărată constatarea lui Hannah Arendt potrivit căreia antisemitismul este "o ruşine a raţiunii pure", apoi da, raţiunea în discuţie are varii motive pentru a se ruşina. Interpretarea antisemitismului a constituit dintotdeauna o întreprindere dificilă, urmînd a se lua în seamă, obligatoriu, un angrenaj de factori diverşi, de sorginte istorică, socială, economică, religioasă, politică, culturală, din domeniul psihologiei de masă. Nu se poate eluda nici psihopatologia, numeroşi analişti remarcîndu-i caracterul maladiv. Angoasele paranoide, complexele de inferioritate, isteriile colective l-au însoţit sistematic, alimentîndu-l. Antisemitismul s-a dovedit a fi, îndeobşte, un instrument eficient al manipulării politice.

Din acest ansamblu de fenomene - în conformitate cu unghiul de vedere ce incumbă temei acestui demers - voi examina numai corelaţiile antisemitismului aflat în simbioză cu naţionalismul propriu-zis.

Voi începe printr-o confruntare cu postulatele Hannei Arendt. În lucrarea sa fundamentală - **Originile totalitarismului** - politologul german consideră ca expediată identificarea lui cu naţionalismul, cu "accesele sale de xenofobie". La sfîrşitul anilor '50, cînd a fost scrisă această carte, Arendt considera că - dimpotrivă - antisemitismul modern a sporit considerabil în putere tocmai atunci cînd se lăsa amurgul "naţionalismului tradiţional..." Între altele, autorul rechizitoriului totalitarismului se referea, probabil, la desfăşurarea marilor procese integraţioniste, vizînd pretenţiile internaţionale atît ale nazismului, cît şi ale bolşevismului deopotrivă. Referirile aveau acoperire în realitate. Arendt însă omisese să aibă în vedere o anume circumstanţă care, pe-atunci, nu era atît de evidentă ca în zilele noastre: progresul de nestăvilit al globalizării şi componenta ei nedisociabilă, restrîngerea suveranităţilor naţionale nu se asociază cu o tranşantă restrîngere a statalităţii naţionale. Procesul nu induce o renunţare la aspiraţii, la lupta pentru întemeierea şi edificarea unor state naţionale independente. În zilele noastre ne aflăm, tocmai, victime ale angrenajului specific dintre integrare şi diseminare, al desfăşurării lanţului de reacţii stîrnit de "existenţa ca stat mic", conducînd uneori la consecinţe iraţionale. Sîntem martorii resurecţiei deosebit de viguroase a naţionalismului şi a corolarului său, antisemitismul "fără obiect".

Arierplanul exploziei naţionalismului extremist şi al antisemitismului "platonic" este asigurat de procesul naşterii "Europei unite", un proces deosebit de dificil, mai contradictoriu şi mai dureros decît se estimase, alimentat tocmai de noi deziluzii, frustrări şi antagonisme stîrnite de fenomenul în desfăşurare. Unul din factorii stimulatori este tocmai "haosul organizat" diseminat de la Bruxelles, politica întreprinderilor multinaţionale a-toate-acaparatoare şi care supune totul propriilor interese. Este o afirmare a intereselor care urmează o logică a capitalului şi, acolo unde izbuteşte, - fără un antidot social eficient - induce ameninţarea terapiei de şoc, a inflaţiei galopante şi a şomajului fără remedii. Se instaurează irepresibile tensiuni şi grave conflicte sociale. Pe solul lor pot rodi, precum cele mai prolifice buruieni, demersurile populiste şi dobîndesc "lumină verde" vechile - noile reprezentări terifiante ale "inamicului", prejudecăţile etnocentriste şi pasiunile anti-alogene. Dictatura trusturilor internaţionale - de-acum, cu adevărat, nemaiavînd opreliştile frontierelor - se exercită prin intermediul uriaşului mecanism al diferitelor instituţii integratoare, care au o postură tehnocrată inflexibilă.

Cunoaşterea respectivelor procese e în stare să conducă la o explicitare a feluritelor "comploturi cu participare internaţională" şi a fabulaţiilor asociate, răspîndite cu dărnicie. A înţelege - firește - nu înseamnă încă a certifica. Nu poate fi legitimată astfel apărarea - cu metodele xenofobiei - a valorilor naţionale.

Revenind la conceptul Hannei Arendt, se cuvine să-i dăm dreptate atunci cînd afirmă că nu se poate aşeza pur şi simplu semnul egalităţii între naţionalism şi antisemitismul "modern". Cu adevărat, nu orice tip de naţionalism deversează în antisemitism, precum nu fiece etapă/moment al devenirii naţionalismului se poate asocia cu el. Există prejudecăţi xenofobe care sînt clar direcţionate împotriva romilor, a negrilor, a turcilor ş.a.m.d. Dar, deseori, schimbările de culoare şi timbru ale naţionalismelor dobîndesc un caracter antisemit. Istoria o dovedeşte: spre exemplu, antisemitismul din epocile apropiate nouă era puternic legat de mişcarea Marii Germanii, de pangermanism. Să ne gîndim o clipă la naţionalismul şi rasismul lui Richard Wagner. Ori, la direcţia populistă a partidului creştin-socialist al faimosului primar al Vienei, dr. Lüger, inseparabilă de anti-evreism, din al cărui program s-a "inspirat" ulterior, Hitler însuşi. Se pot identifica, în istoria şi pe teritoriul fostei Monarhii Austro-Ungare, felurite conglomerate specifice ale amalgamării naţionalismului cu antisemitismul, în chiar poziţiile publice a cîtorva gazetari şi fruntaşi ai naţionalităţilor. Evreimea, mai cu seamă pătura ei burgheză, asimilată, era dovada de marcă a procesului de germanizare, respectiv de maghiarizare. Este o concepţie prezentă deja în publicistica lui Octavian Goga; opinii similare ale intelectualităţii slovace erau împărtăşite prin răspunsurile date de Anton Stefanek la o anchetă a revistei **Huszadik Század** (Secolul al XX-lea), realizată de Jàszi Oszkár.

Gáll ERNŐ

(În românește de T.SUGÁR după revista "A Hét", nr.16, 17/1993)

Spectatorul bine temperat

O noţiune uitată: democraţia economică

Dacă prin **societate democratică** înţelegem acea societate în care guvernarea se întemeiază pe acordul liber exprimat al guvernanţilor, înseamnă că orice se opune acestei libere exprimări trebuie privit ca obstacol la democraţie. Şi din rîndul acestor posibile obstacole nu pot lipsi cele ce implică dimensiunea economică: căci orice formă de presiune economică asupra individului îi poate teoretic limita acestuia dreptul la libera exprimare. Urmează deci că oriunde formele democraţiei politice operează într-o societate în care economia scapă oricărui control politic, aceste forme pot, în principiu cel puţin, să fie pervertite. Democraţia politică nu poate funcţiona acolo unde diferenţele în putere economică sînt atît de mari încît un grup poate manipula alte grupuri prin mijloace strict economice, deci extra-politice. Adevărata democraţie politică implică deci dreptul guvernanţilor de a controla - prin reprezentanţi, desigur - politica economică. Ajungem astfel la conceptul (mai degrabă uitat, după impresia mea) de **democraţie economică:** aceasta se referă la dreptul comunităţii, organizată ca **producători şi consumatori**, de a-şi stabili strategia dezvoltării economice. Orice alte probleme - privind formele de proprietate şi sferele lor de cuprindere, ca şi organizarea şi conducerea vieţii economice - ar trebui apoi să fie rezolvate (democratic) ţinînd seama de cel puţin două criterii extra-economice: de modul în care orice soluţie asigură abundenţa de bunuri şi servicii pentru cea mai mare parte a grupului social considerat (abundenţă fără de care democraţia politică rămîne în bună parte o vorbă goală), şi modul în care această soluţie întăreşte însuşi procesul democraţiei (politice), aşa cum a fost el definit înainte.

Văd deja pe cititorul român, sensibilizat de retorica "pieţii libere", urmărind cu suspiciune raţionamentele de mai sus: nu seamănă ele ameninţător cu aşa-zisa logică (non-economică) a socialismului populist şi chiar egalitar, dacă nu chiar a comunismului, de care facem atîtea eforturi să ne despărţim?

Desigur, nu. Să observăm întîi că economia comunistă de comandă iese de la început în sfera democraţiei economice, aşa cum a fost definită aici. Într-adevăr, nu este nevoie să mai repet că ordinea comunistă, în România cel puţin, nu a fost instalată democratic prin voinţa liber exprimată a alegătorilor; prin urmare, nici politica economică comunistă - şi, în particular, distrugerea economiei de piaţă ce opera în anii '40 şi înlocuirea ei, cu imense jertfe, printr-o falimentară economie de comandă ca rezultat al naţionalizărilor şi colectivizărilor - nu au fost rezultatul consultării libere a societăţii. În plus, este evident că, într-o economie comunistă (de stat), minoritatea ce controlează statul (partidul comunist şi conducerea sa) are puterea discreţionară de a controla întreaga viaţă economică şi socială; mai trebuie oare adăugat că în astfel de condiţii voinţa alegătorului nu numai că nu este liberă, nu numai că este influenţată de factori extra-politici, dar rămîne total independentă de capriciile puterii? Şi mai ales după prăbuşirea spectaculoasă a economiilor centralizate, cu dezvăluirea realităţilor atîta vreme denaturate de o nerušinată propagandă, mai este necesar să remarcăm că abundenţa nu numai că nu a ajuns la "cei mulţi", dar a fost înlocuită de mizerie planificată de termen lung?

Pe o posibilă scală abstractă de la totalitarism la democraţie, economia de comandă comunistă rămîne expresia cea mai evidentă **a totalitarismului economic,** deci se află exact la polul fundamental opus **democraţiei economice,** aşa cum a fost aceasta definită înainte.

Trebuie apoi adăugat că democraţia economică este compatibilă cu soluţii "de stînga" şi "de dreapta" (economică), exact aşa cum democraţia politică rămîne deschisă la guvernări "de stînga" ori "de dreapta" (politice): cu alte cuvinte, că ea nu face obligatoriu apel la demersuri social-democratice în viaţa economică, aşa cum ar putea părea unui observator grăbit. Aş spune deci că ea nu oferă decît un cadru în care piaţa se socializează şi chiar umanizează, rămînînd sub controlul comunităţii. Şi este desigur de prisos observaţia că, aşa cum se întîmplă şi în viaţa politică, o strategie stabilită în mod democratic nu este neapărat bună, şi că şi aici erorile sînt posibile: este de aşteptat însă ca societatea în ansambul său să-şi asume ea însăşi responsabilitatea pentru astfel de posibile eşecuri şi, învăţînd din ele, să-şi găsească singură, şi cu cît mai puţine traume, ieşirea spre mai bine.

Rezultă oare din cele de mai sus că democraţia economică, ca, de altfel, şi democraţia politică, rămîn obiective utopice, de aceeaşi natură cu defunctul egalitarism comunist? Şi da, dar **mai ales** nu. Într-adevăr, nu există nicăieri în lume perfectă democraţie politică şi, evident, nici democraţie economică fără cusur. Dar aceasta nu trebuie să ne împiedice să folosim aceste concepte în comparaţii şi evaluări, tot aşa cum faptul că nu există om perfect sănătos nu ne opreşte să operăm în practică cu conceptul de "sănătate". Prin analogie, deci, putem să vorbim despre grade de democraţie economică şi să definim procesul de democratizare economică ca un proces în care acest grad sporeşte.

... Utilizarea noţiunilor de democraţie economică şi democratizare economică în tratarea problemelor tranziţiei în lumea post-comunistă îmi pare din multe puncte de vedere avantajoasă. În primul rînd, ea ar permite o necesară unificare a aparatului conceptual. Nu am mai avea de a face cu două planuri separate, politic şi economic, şi cu obiective diferite de atins simultan - şi anume democraţia pluralistă (politic) şi economia de piaţă (economic), cu expresii ce ar mai avea nevoie de clarificări (căci "piaţa" în discuţie este desigur diferită de "Piaţa Amzei"): "ieşirea din roşu" ar putea fi descrisă, simplu şi unitar, ca trecerea de la **totalitarism** politic şi economic (comunism) la **democraţie** politică şi economică (printr-un proces de democratizare politică şi economică). În al doilea rînd, înţelegerea reformei economice nu ca succesiune de decizii tehnice ale guvernanţilor ci ca proces de democratizare care, la fel ca în politică, implică fundamental libertatea dar nu se reduce la aceasta, ne permite să descoperim şi adevăratul rol al privatizării, atît de discutat astăzi: aceasta joacă, pentru democraţia economică, exact rolul pe care îl joacă libertatea pentru democraţia politică. Şi, aşa cum din "libertatea mea", "libertatea ta" şi "libertatea lui" numai democraţia ne ajută să construim ceva ce convenim să numim "libertatea noastră", şi din unităţile economice privatizate numai democraţia (economică) ne poate arăta cum putem construi o economie pe care s-o înţelegem şi s-o simţim cu toţii în folosul nostru. În sfîrşit, reforma economică privită ca proces de democratizare economică ne ajută să înţelegem faptul esenţial că ea implică, la fel ca şi democratizarea politică, nu numai răbdare stoică şi resemnată aşteptare, ci o adevărată mutaţie în planul mentalităţilor. Ceea ce, în acest fierbinte început de mai, îmi pare că nu ne aducem cu toţii aminte.

Mihai BOTEZ

Bon de lectură

Jean -François Revel

Cunoaşterea inutilă*

"Informaţia este tiranul epocii moderne; dar tot ea este şi slujitoarea acesteia (...) Care este deci destinul informaţiei într-o civilizaţie care trăieşte prin informaţie? (**Ce este civilizaţia noastră?**) A devenit o banalitate faptul că minciuna este parte intergrantă a vieţii politice... Dar este adevărat, totodată, că obişnuinţa noastră cu această "banalitate" a sfîrşit prin a ne oculta amploarea, intensitatea şi forţa de influenţare a realităţii pe care o deţine. (**Despre minciuna simplă**)... Simplul fapt că tratamentul constă în a pune semnul echivalenţei între cele două totalitarisme îţi taxează automat poziţia ca fiind de dreapta. Există o limită în ostilitatea faţă de comunism. (**Marele tabu**). În ce-i priveşte pe liberali, ei cad în capcanele stîngii, acceptîndu-i postulatele în speranţa de a reînnoda dialogul bunei credinţe. (**Funcţia politică a rasismului**) Stînga culturală se revelă... mai datoare inerţiei dogmatice decît stînga politică. (...) Ideologia este principala sursă a tulburării informaţiei. (**Despre minciuna complexă**) ... În istoria noastră culturală, cel mai aprig duşman al informaţiei este însuşi martorul ocular. (**Nevoia de ideologie**) E deci legitim să pledăm pentru dreptul la eroare? Ne putem gîndi la el atunci cînd e vorba de analize, comentarii, opinii, presiuni. Dar dreptul la eroare este inadmisibil în informaţie; cel mult putem discuta lucrurile... Totalitarismul nu poate supravieţui decît prin minciună, în timp ce democraţia nu poate supravieţui decît prin adevăr. (...) Subiectul cărţii de faţă: ce face omul cu facultatea de a şti şi de a spune ceea ce ştie. (...) Lumea de azi se împarte în ţări unde guvernul vrea să înlocuiască presa şi ţări în care presa vrea să se substituie guvernului (**Puterea adulteră**). Caracteristica faptului televizat e separarea lui de faptele antecedente, ca şi de realitatea contextuală. (...) Esenţială este violenţa imaginilor şi nu semnificaţia lor. (**Trădarea profesorilor**) Intelectualul nu deţine nicidecum, prin însăşi condiţia lui, monopolul lucidităţii. (...) Contrar a tot ceea ce se crede îndeobşte, în epoca noastră, intelectualii sînt cei rămaşi în urmă, şi nu politicienii. (...) Este aici... o alienare ideologică de tip clasic: intelectualii rescriu realitatea în funcţie de ideile lor, şi nu invers, cum ar fi normal. (...) E imposibil să-i faci să înţeleagă că s-au înşelat! (...) Omul se fanatizează aproape fără vina sa, dar este asta o scuză? (**Eşecul culturii**) etc. etc...

Iată numai cîteva din "sentinţele" fără drept de apel ale cărţii pe care v-o recomand; Dan C. Mihăilescu a găsit, excelent, **tonul** ce se potrivea acestei "puneri la zid" a minciunilor stîngii, sau numai a tăcerilor ei (e totuna). Vehemenţa atacului lui Revel nu trebuie să surprindă: surprinde doar faptul că el vine din partea unui occidental - şi, aici, Revel este încă o dată "atipic" căci, cu cîteva excepţii (R. Aron), stînga a fost criticată de pe poziţiile Estului - cobai al ororilor ei mai degrabă decît de pe cele ale Vestului-martor (adesea ipocrit). Există şi un anume fanatism în ardoarea cu care Revel a urmărit stînga pînă în pînzele ei albe (negre, de fapt). Un Wiesenthal al erorii, am spune, dublat de un Chamfort. Nu e mai puţin adevărat, însă, că tocmai verva aceasta (cînd, cum se spune, "sclipitoare", cînd, pur şi simplu, eficace) are darul de a ne pune pe gînduri - pe mine, cel puţin; am tendinţa (păcatul) de a suspecta orice afirmaţie făcută cu prea mult panaş. Şi există, în această carte, suficiente pasaje care trec "bara" mai mult împinse de suflul stilului decît de soliditatea argumentelor; acestea sînt, nu-i vorbă, puzderie, însă orice contraargument este expediat, adesea, cu un "Ce prostie!" sau "de o imensă stupiditate" ce dau, e drept, "bice" pamfletului de faţă - nu însă şi convingerii.

Care ar fi rezervele mele? Iată doar cîteva: cunoaşterea este, într-adevăr, "inutilă" pentru că informaţiile rareori schimbă ceva în convingerile politice ale receptorilor (li se dau, pur şi simplu, alte "interpretări"). Asta, pentru că grila politică (sau ideologică) e prezentă **nu doar** la cei care transmit informaţiile, **ci şi** la cei ce le recepteaza. Grila de lectură funcţionează în aceeaşi măsură ca şi cea de producere: mai crede cineva în utopia ziarelor care transmit realitatea "aşa cum e"? Înseamnă a uita că fiecare ziar are un public **ciblé** care aşteaptă de la acesta **un anumit adevăr** (sau o anumită parte din el, cea care le confirmă prejudecăţile). O publicaţie ce-şi schimbă brusc polaritatea devine suspectă - şi, în cele din urmă, futilă. (Să ne imaginăm **România Mare** publicînd un manifest promonarhist!) Feed-back-ul este omniprezent: ziarele creează publicul, care condiţionează, la rîndu-i, ziarele.

Există, apoi, ceea ce se numeşte (totuşi!) **interpretare**: nu există fapt "brut", în absenţa contextului. Simplul "fapt" de a-l scoate din context înseamnă a-l **interpreta,** a-i da o dimensiune exemplară - a-l valorifica. Or, a pretinde că jurnalistica este "obiectivă" este adevărat atîta timp cît admitem această relativitate: ea este obiectivă **în anumite limite**. (A se compara, de pildă, modul în care două instituţii reputate cum sînt BBC-ul şi RFI-ul au transmis ştirea morţii lui Bérégovoy). Că există o presiune ideologică, este evident; dar **mai există şi o presiune fenomenologică.**

Apoi: Revel nu pare să speculeze îndeajuns (deşi se apropie mult de acest aspect în capitolul **Nevoia de ideologie**) contaminările stînga-dreapta: sînt oare acestea atît de pure cum apar în teorie (şi pe hîrtie)? (Mai) există, altfel spus, o Stîngă şi o Dreaptă? Şi, mai important poate: mai sînt acestea acolo unde ne-am aştepta să le găsim?

Termenul de "genocid", apoi, nu cred că-l putem aplica - aşa cum pledează Revel - mai departe în timp decît în sec. XX: e oare normal să vorbim de "genocid" în legătură cu indienii din America masacraţi de albi?...

Cît despre Heidegger, Revel e de părere că acesta nu doar a practicat nazismul, ci a şi făcut o "filozofie nazistă"... (Întîmplător, el se întîlneşte aici cu teza lui Bourdieu - om de stînga!) Şi-n acest caz însă, sentinţele peremptorii ţin loc de analiză.

Nu cred, în fine, că etichetele "extremism de stînga", "extremism de dreapta" au vreo eficacitate: cum extremismele sînt opţiuni **pulsionale** şi nu **raţionale**, ele - cum spune proverbul - "se ating". (Şi aici, Revel trece pe lîngă un subiect interesant.) Rămîn însă, indiscutabil, pasajele absolut devastatoare consacrate prostiei intelectuale; mai puţin alergia sa (cronică) la structuralism - pus, într-un fel, să plătească toate relele stîngismului francez - cît, demonstrarea incontinenţei "savanţilor": aici, Revel, este, într-adevăr, irezistibil! Numai că el nu analizează tocmai **substratul** acestei atitudini: **incapacitatea intelectualului de a renunţa la utopii,** asumarea convingerii că, uneori, nu există alternativă (la capitalism, de pildă). Aici Revel (repet) are de o mie de ori dreptate - dar, din păcate, dincolo de un portret **au vitriol** al Intelectualului tipic (francez, - şi, deci, "universal"!), nu ne alegem cu prea mult... cu aceste (minime) rezerve - sau poate, tocmai datorită faptului că Revel te incită să-l contrazici, să-l "cauţi la argumente"-, cartea tradusă de Dan C. Mihăilescu pentru **Humanitas** este, categorie, evenimentul editorial al acestei jumătăţi de an.

Alex. Leo ŞERBAN

** Traducere de Dan C. Mihăilescu, Editura Humanitas, 382 pagini, 490 lei.*

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 633.11.62 ● Telefax: 312.75.59 -312.89.05 ● Abonamentele interne se pot contracta în baza adresei nr. 11270/RODIPET la oficiile poştale ● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.009.401.30.03- BRCE ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU, Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Dora MEZDREA, Teodor SUGÁR (secretar general de redacţie), Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU (red. şef adjunct)
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU
Tiparul executat la PROGRESUL ROMÂNESC SA, Calea Plevnei 114, tel. 637.71.96

Anul I
nr. 20
28 mai - 3 iunie 1993
16 pagini 50 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE

DIRECTOR: ANDREI PLEȘU

În dezbatere:

VIOLENȚA – CAUZE (INCLUSIV ISTORICE)
– FORME DE MANIFESTARE
– METODE (SIMPLE) DE PROFILAXIE

Paginile: 2, 4, 5, 8, 9, 10

© M. Oroveanu

25 decembrie 1989

■ Colaborează:

Rodica ZAFIU, Aurelia IONESCU STOIAN,
Nicolae GROSU, Emil IONESCU, Mariana CODRUȚ,
Adriana BITTEL, Horia VASILESCU,
Victor NEUMANN, dr. Dan PRELIPCEANU

EDITOR: FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

De la domeniul privat la cel public şi din oralitate în scris

Relaţia dintre limbaj şi violenţă nu e lipsită de ambiguităţi. Există acte de limbaj echivalente gestului brutal: **insultă, înjurătură, ameninţare** - după cum există şi un limbaj al reprezentării violenţei, similar imaginii şocante. Violenţa verbală poate fi interpretată ca un substitut al celei fizice, descărcînd din rezervele de agresivitate - dar şi ca un mijloc de amplificare a stării de iritare: înjurătura înlocuieşte sau atrage "ghiontuiala". (Efectul e în orice caz diferit cînd insulta are ca obiect un absent - şi cînd e adresată direct interlocutorului.) Uneori, violenţa e percepută în formă - în vorbirea ţipată, răcnită, icnită, cu contururi intonaţionale simple, tinzînd spre interjecţie, pe care o auzim foarte des în jur; alteori e identificată în conţinut: în enunţurile dezacordului, prin care interlocutorul e contrazis cu energie.

Discursul public românesc oferă multor observatori imaginea unei violenţe care proliferează; de fapt, e vorba mai ales de o extindere a agresivităţii din domeniul privat în cel public - şi din oralitate în scris: în medii nespecifice excesului afectiv. Violenţa e, de altfel, indisociabilă de afectivitate: de aceea negaţia fermă, obiecţiile critice, actul de contestare nu sînt în sine purtătoare de violenţă; sînt chiar contrariul acesteia, cînd se construiesc exclusiv prin articulaţii logice, prin structuri argumentative intelectuale. Subiectivitatea - ca prezenţă a unui punct de vedere - nuanţează şi modulează discursul; afectivitatea, în schimb, e gregară, şablonizată - deci impersonală. Violenţa nu e un atribut al subiectivităţii normale, al afirmării individuale, ci - mult mai adesea - un efect al îmbulzelii anonime.

În categoria actelor de agresiune verbală se poate observa o neobişnuită coagulare: insulta şi imprecaţia, fundamental apropiate de strigăt, răbufniri momentane de violenţă, se asociază în forme de discurs cvasi-instituţionalizate, pe care le ilustrează, de pildă, în circuitul particular - **scrisoarea de ameninţare** - şi în cel public - **pamfletul.** Cînd insulele de violenţă din limbaj tind să devină texte (anulînd diferenţa dintre interjecţia spontană şi limbajul articulat), confuzia creşte, distincţiile între agresivitatea reală şi cea aparentă sînt tot mai greu de făcut. Criteriile gramaticale şi stilistice se dovedesc înşelătoare: injuria nu este neapărat agramată, ameninţarea nu adoptă automat un limbaj vulgar. Dimpotrivă: persoanele şi publicaţiile producătoare de violenţă practică frecvent confuzia stilurilor. O revistă ca "România Mare" acoperă toate combinaţiile posibile: limbaj vulgar şi act de ameninţare în unele articole; stil "înalt" (preluat din canonul didactic) asociat actului de ameninţare în altele (mai ales în discursurile naţionaliste); în fine, limbaj vulgar gratuit (lipsit de ameninţare), în delir suprarealist cu efecte de umor rudimentar. Confuzia stilistică favorizează confuziile deja existente între lexicul vulgar şi violenţă, între poziţia de respingere şi agresivitate.

Tipul de act de limbaj violent nu derivă din trăsături inerente cuvintelor, deşi există categorii lexicale cu care el se asociază cu predilecţie (nucleul vulgar omis de dicţionare - cu referent sexual, scatologic etc.; adjectivele depreciative-injurioase; într-o mult mai mică măsură, limbajul familiar şi argotic); judecarea agresivităţii nu se poate însă întemeia decît pe o analiză a sensurilor după criterii care aparţin clar comportamentului etic. Deprecierea bătrîneţii, deprecierea defectelor fizice, deprecierea străinului, anunţarea ca proximă a morţii (sau a pedepsirii) celuilalt sînt atitudini care încalcă interdicţii de comportament şi care se fixează uneori în conotaţiile cîtorva cuvinte-cheie: **fosilă, boşorog, bozgor** etc. Enunţurile încalcă normele politeţii, acţionînd direct asupra celuilalt: prin apostrofă şi imperativ, prin suprimarea distanţei.

Violenţa limbajului îmi pare susţinută în acest moment din două direcţii: dinspre exprimarea spontană, necultivată, puternic marcată afectiv, rudimentară - dar şi (oricît ar părea de ciudat) dinspre modelul estetic literar - care îi oferă o justificare. Poate că suportul proliferării violenţei în limbaj e tocmai hipertrofia pitorescului artistic, în absenţa unui cod neutru - al politeţii şi rigorii. Suferim probabil efectele unei educaţii bazate pe modelul literaturii, al pitorescului de limbaj, al intersectării stilurilor (metaforă, contrast stilistic, umor) - în absenţa unei tradiţii a limbajului standard nuanţat şi politicos, a corectitudinii, conciziei şi adecvării, a tehnicilor de argumentare. În dezbaterile din jurul pamfletului se aduce mereu argumentul justificării sale literare: e un simptom al absolutizării codului estetic, aplicat în zone de comportament social în care el e inoperant.

Limbajul violent - monocord, elementar, afectiv - poate fi susţinut în discursul public doar de o educaţie a hibridului, a amestecului, a dezordinii: cu o redusă rigoare intelectuală şi de comportament. Îmbulzeala naşte, în autobuz, agresivitate - dintr-o exasperare a promiscuităţii. Politeţea nu e o simplă mască a violenţei - ci chiar o dezamorsare a ei - prin crearea de spaţiu. Limbajul poate crea şi binevenite distanţe între vorbitor şi interlocutor, între vorbitor şi obiectul discursului său; limbajul poate menţine violenţa în limite acceptabile - prin convenţionalitate, reţinere, raţionalitate; chiar cînd realitatea îi scapă parţial de sub control.

Rodica ZAFIU

> Violenţa este, s-ar părea, unul dintre fenomenele definitorii ale lumii contemporane: de la invazii armate la agresiuni asupra persoanei, de la acte de terorism la conflicte de stradă între grupuri sociale sau etnice. Societatea românească a ultimilor trei ani n-a fost lipsită, nici ea, de asemenea evenimente, din acest punct de vedere "alinierea la standardele mondiale" producîndu-se rapid şi "cu asupra de măsură". Dedicăm numărul de faţă al **Dilemei** violenţei ca fenomen psihosocial. Aşa cum am procedat şi în alte cazuri, am invitat cîţiva colaboratori din domenii diferite, încercînd să abordăm din unghiuri diverse - nu numai "teoretice", dar şi pliate pe o actualitate complexă şi dramatică - atît violenţa, cît şi multiplele sale manifestări. **(M. V.)**

Anastase
– între Rucăr şi Treviso –

"Ştiinţa nu a contaminat jocul liber al expresiei artistice, ea nu i-a tăiat izvoarele sale spirituale. Om din sud-estul european, românul, cu toate că foarte receptiv la mijloacele moderne ale vieţii în ce priveşte confortul fizic, ştie să fie umil în faţa unei forţe care nu este a lui, care este mai presus de toate şi îi dirijează destinul. Nici ideologia individuală sau materialistă, care au marcat atît de puternic Europa Occidentală modernă, nici ideologia de distrugere a valorilor a marxism-comunismului nu au nimic comun cu sufletul şi gîndul omului care trăieşte între Nistru, Dunăre şi Marea Neagră."
(DUMITRU ANASTASE, 1959)

În curînd, la 12 iunie, se vor împlini nouă ani de cînd o puternică personalitate a culturii române s-a săvîrşit întru Domnul în localitatea Treviso din centrul Italiei. Ne referim la Dumitru Anastase, unul din cei mai mari sculptori români contemporani, dar prea puţin cunoscut de intelectualii din ţară.

S-a născut în satul Rucăr, sat renumit pentru frumuseţea caselor ţărăneşti şi a peisajului muntos care le înconjoară. Familia sa, binecunoscută printre moşnenii Muscelului, era o familie de intelectuali autentici. Mama, tata, cei doi fraţi, toţi erau licenţiaţi. Educaţia primită în familie a fost severă datorită funcţiei publice pe care o deţinea tatăl său, inginerul silvic Anastasescu, multă vreme director general al Casei Autonome a Pădurilor Statului.

După absolvirea liceului Cantemir din Bucureşti, Dumitru Anastasescu este trimis la Paris pentru a se înscrie la Facultatea de Drept. După primul trimestru, în 1927 îl vom găsi făcînd parte din clasa de sculptură a profesorului Jean Boucher la École Supérieure des Beaux-Arts de Paris. Breton de origină, profesorului i-a plăcut caracterul dinamic şi ferm al tînărului şi talentatului său elev, ocupîndu-se în mod deosebit de formarea lui profesională. La Paris, Dumitru Anastasescu a fost căsătorit cu o româncă, licenţiată în filosofie şi cu mari aptitudini intelectuale, Ella Cancicov. În 1934 se întorc în ţară şi hotărăsc să se despartă pentru ca fiecare să-şi urmeze vocaţia. Dumitru Anastasescu era consacrat în Franţa, unde în 1931 obţinuse un premiu pentru un "tors" expus la Salonul de toamnă al artiştilor francezi. În ţară, pentru lucrări executate, obţine în 1937 Premiul oraşului Bucureşti, Premiul Muzeului Simu şi Premiul Naţional. Execută numeroase portrete, fîntîni şi monumente funerare, toate într-o perfectă unitate stilistică şi pline de monumentalitate. Se specializează în basoreliefuri de mari dimensiuni.

După arestarea prietenului său Joja, în toamna anului 1848 Dumitru Anastasescu trece clandestin graniţa în Iugoslavia şi, după un an de lagăr, i se permite plecarea în Franţa, care îi acordă azil politic. Prietenii şi colegii de la Beaux-Arts îl întîmpină cu bucurie. Părăseşte sculptura de mari dimensiuni consacrîndu-se medaliilor. De la prima medalie, este considerat printre cei mai buni medaliori ai Franţei. Pînă la decesul lui în 1984, Monetăria Franceză îi va ştanţa 44 de medalii, dintre care multe adevărate capodopere ale sculpturii.

De remarcat că mai mult de jumătate din medalii au subiect religios. Toate poartă semnătura **Anastase**, nume adoptat în străinătate, preluat din numele vechi al familiei. Comentariile, deosebit de favorabile, nu lipsesc, printre ele, ale lui Jean Guitton de la Academia Franceză. Recunoaşterea oficială nu întîrzie să se producă.

În 1971 i se conferă premiul "Renouveau de la Medaille", iar în 1976 este numit "Chevalier de L'Ordre des Arts et Lettres". Vaticanul îi acordă titlul de Cavaler al Medaliei cu dreptul de sejur permanent în Italia. Se recăsătoreşte în Italia cu Irina Gasperoni, românca de origine, care îi va purta numele de Anastase şi dragostea şi după moartea lui.

Anastase: "Barca Sfinţilor Apostoli"

Trebuie spus că Dumitru Anastase, ca şi mulţi alţii care şi-au iubit ţara, cu toate elogiile şi recunoaşterea meritelor ce i s-au făcut de ţările în care a trăit cea mare parte a vieţii, nu a renunţat niciodată la cetăţenia română.

Doamna Irina Anastase, soţia lui, şi domnul arhitect Radu Mănăilă din Elveţia, legatarul moral al sculptorului Anastase, doresc să aducă în ţară colecţiile lor de medalii, pentru a face cunoscută publicului din ţară opera din exil a unuia din cei mai talentaţi sculptori români moderni.

Nicolae GOGA
arhitect

"Propunere de *dilemă* pentru numărul viitor: RESTAURAŢIA – ÎNCOTRO?

© C. Bumbuț

Labirintul variantelor (I)

● În revista **Literatorul** (nr. 15-16, 16 aprilie 1993), la "cronica literară" este publicat un articol de acad. Eugen Simion, articol intitulat **Fenomenul Panait Istrati**. Articolul este însoțit de o notă, unde se precizează: "Însemnările de față reprezintă varianta prescurtată a articolului apărut recent în **Cahiers Panait Istrati**, nr. 10, condus de Dominique Foufelle".

În realitate, atît articolul din **Literatorul** cît și articolul din **Chariers Panait Istrati** nr.10 sînt variante ale unui alt text, apărut inițial în **Caiete Critice**, nr. 3-4/1985, sub titlul **Morala "omului învins"**.

● La o editură din Cluj (**Delta Press**) a fost tipărit de curînd un volum de Panait Istrati cu titlul **Cruciada mea sau a noastră**. Este a patra culegere cu acest titlu existentă în bibliografia istratiană.

Cea dintîi este opera lui Alexandru Talex. După moartea lui Panait Istrati (16 aprilie 1935), Alexandru Talex a strîns într-un volum cele 11 articole publicate de acesta în revista **Cruciada Românismului** între 20 decembrie 1934 și 28 martie 1935, cărora le-a adăugat o serie de texte antume, apărute inițial în altă parte decît în **Cruciada Românismului**, precum și cîteva postume (texte rămase în manuscris, dar nedestinate **Cruciadei Românismului**). Atît titlul culegerii - **Cruciada mea sau a noastră** - cît și conținutul ei nu aparțin lui Panait Istrati. În epocă i s-a repoșat, de altfel, editorului că ar fi încercat, procedînd în acest chip, să-l anexeze pe Panait Istrati mișcării "Cruciada Românismului", a cărei expresie publicistică fusese revista cu aceeași denumire. Sigur este, în orice caz, că nu există nici o dovadă a intenției lui Panait Istrati de a-și strînge într-un volum articolele din **Cruciada Românismului** și că titlul culegerii, semnificînd măcar o solidarizare, de nu și o adeziune, nu-i aparține. Volumul compus de Alexandru Talex în numele lui Panait Istrati a apărut în 1936, la editura "Cruciada Românismului".

Al doilea volum intitulat **Cruciada mea sau a noastră** și atribuit lui Panait Istrati a apărut în 1937 (sau 1938) în limba spaniolă, la Buenos Aires, în Argentina. Este o traducere a culegerii lui Alexandru Talex, făcută de Titus Livio Băncescu și are o prefață de Eugen Relgis. Nu l-am văzut.

Al treilea volum, de asemenea o raritate bibliografică, a fost scos în Franța, în 1941, la o editură proprie, de un personaj bizar, Ion Căpățînă - anarhist, esperantist, ecologist **avant la lettre**. Căpățînă a păstrat titlul culegerii lui Alexandru Talex, dar i-a modificat acesteia conținutul. **Ma Croisade ou notre croisade** cuprinde articolele lui Istrati din **Cruciada Românismului**, înlocuind însă ceea ce adăugase Talex acestora cu alte texte. Mai mult, Căpățînă nu a tradus pur și simplu articolele lui Istrati, ci le-a modificat în funcție de ceea ce voia el să demonstreze. Culegerea lui Căpățînă este o rescriere, nu o traducere. **Ma Croisade ou notre croisade** este fructul colaborării lui Căpățînă cu textele lui Istrati. Acestea sînt orientate în sensul vederilor lui Căpățînă, care, în 1941, în prefața **volumului său** (dar atribuit lui... Panait Istrati!), făcea apologia "vieții eroice" și elogia tineretului german, cel japonez și cel balcanic pentru că ar fi "răspuns prezent la chemarea vieții noi". Totodată, în Franța ocupată de naziști, co-autorul nemărturisit (falsificările aveau să fie descoperite mult mai tîrziu) al lui Istrati găsea nimerit să certe "tineretul occidental" (cel francez, de fapt) că este absent la "această chemare", chemarea căreia îi răspunsese tineretul german... Ion Căpățînă, care a murit în 1942, otrăvit, pare-se, de o ciupercă pe care o mîncase crudă (originalul personaj locuia într-o baracă, într-o pădure din regiunea pariziană, unde-și înjghebase o imprimerie și o editură proprie), n-a mai apucat să vadă ce s-a ales din "lumea nouă" a cărei venire o predicase. Traducerea lui (de fapt: prelucrarea lui) a făcut însă carieră printre "istratofilii" francezi, fiind - pînă în 1989 - singura lor sursă pentru a-și face o idee despre colaborarea lui Istrati la **Cruciada Românismului**. Avea să se descopere, atunci, dar cam cu jumătate de gură, că Istrati tradus de Căpățînă este un pseudo-Istrati.

Volumul apărut la Cluj are în comun cu cele anterioare doar titlul și cele 11 articole publicate de Istrati în revista **Cruciada Românismului**. Culegerea, editată de un "student jurnalist", Ciprian Moga, conține 10 (zece) articole de Mihail Stelescu și 4 (patru) de Alexandru Talex, scoase de editor din paginile revistei "Cruciada Românismului", în intenția de a se oferi cititorului de azi "o bună călăuză" în ... actualitate. De ce, totuși, cartea nu poartă decît numele lui Istrati, cîtă vreme cel puțin jumătate din cuprinsul ei aparține lui Mihail Stelescu și lui Alexandru Talex, nu se poate ști. Prezentată ca "nouă ediție", **Cruciada mea sau a noastră** de Panait Istrati este, în realitate, o carte nouă; un volum de Ciprian Moga, cu texte de Panait Istrati, Mihail Stelescu și Alexandru Talex.

O variantă la variante: industria falsurilor înflorește și în literatură, nu doar în artele plastice.

Mircea IORGULESCU

Cineva, altcineva, nimeni

Se spune tot mai des - ultima oară am auzit-o într-o sîmbătă seara, la televiziune - că **cineva** ne vrea răul. Lucrurile merg prost: cresc prețurile, crește corupția, se muncește puțin, integrarea țării în structurile europene se amînă, ne certăm între noi, partidele se fragmentează, minate de zîzanii interne, mă rog, totul stă sub grimasa crizei (o criză numită, elegant, tranziție). Motivul? Sabotaj, conspirație, "unele cercuri" interesate. **Cineva**. Cineva vrea să ne otrăvească cu zahăr, cineva ne împinge să furăm, cineva ne învață să facem lucrurile de mîntuială, cineva ne vorbește de rău, cineva ne îneacă în publicații porno ca să ne lovească în caracter, cineva ne vinde țara și cineva ne-o cumpără. Dacă întrebi **cine** e, în definitiv, dihania asta ubicuă și hapsînă, răspunsurile se colorează politic și, ca să zicem așa, cutumier: ovreii, masonii, ungurii, rușii (KGB), americanii (CIA), opoziția ("agenturi"), guvernul (comuniștii, securiștii), socialiștii francezi, catolicii (Papa!), dracii, intelectualii, moldovenii (cu votul lor bezmetic!), țăranii (cu primitivismul lor politic). Pe scurt: mai toată lumea. Dar "toată lumea" înțeleasă ca "**ceilalți**". Cineva e întotdeauna **altcineva**. De vină nu sîntem niciodată **noi**. Nu Nelu, Gheorghe și Marilena; nu băcanul de la colț, nu funcționarul de la ghișeu, negustorul de la tejghea, magazionerul, strungarul X care rebutează, publicistul Y care minte, politicianul Z care, ateu și lingușitor sub comuniști devine mistic și reformator în parlamentul de azi, stricîndu-ne viața cu obrăznicia lui fără fisură. Nu există vinovați identificabili, individualmente identificabili. În consecință, nu există vină amendabilă, ci doar una generică, misterioasă, categorială. Cineva. Știm noi cine! Cineva, care va să zică, **altul**. Noi? Noi sîntem un popor extraordinar: sîntem curați, omenoși, buni (**prea** buni, fraieri!), harnici și deștepți, consumați mioritic de doruri trace, doinitori, plini de jale istorică, victime ale unui mapamond de balauri, inocenți, creștini de dinainte de Christos, incapabili să gîndim altfel, decît mitologic și sublim, incapabili să vorbim altfel decît "în poezii": o nație de ciobănei florali, înamorați de "sărăcia" și "nevoile" lor. Ș iată că plutind uleios prin lume, drapați ca niște zîne, surîzători și melancolici, ambetați de îndărătnicia vremilor, sîntem acostați de tot soiul de inamici provocatori și ispititori care ne trag la rele: iau mîinile noastre dalbe și le vîră în bugetul de stat, sucesc mințile virginale ale țărăncuțelor noastre și le trimit pe corso la Istanbul, ne întrerup din petrecerea noastră cîmpenească și ne obligă să facem contrabandă, să ne ticăloșim în matrapazlîcuri mari și mici și să cerem pașaport de Argentina. Ne învață să dăm cu bîta și cu cuțitul - pe noi, care nu știm să mînuim decît fluierul, ne învață să ne batjocorim unii pe alții, noi, care sîntem tăcuți ca pietrele, mîndri și demni, campioni ai cuviinței și ai măsurii. Haiducii devin mineri, moș Ion Roată devine activist, Badea Cîrțan - diplomat de carieră. Încet-încet, ne-am transformat, s-ar zice, în inversul propriei noastre imagini. Ieri lumină, azi întuneric!

Sîntem noi vinovați cu ceva? Firește că nu. De vină e neapărat altcineva, **cineva** care ne-a pus gînd rău, care și-a făcut un conținut de viață din persecuția poporului român. Noi nu sîntem decît niște blegi cosmici, plastilina tuturor veneticilor, materia primă, inertă, placidă a unor răufăcători internaționali. Îndărătul schimonosirii noastre stă farmazonul cu mistria, ovreiul cu gîsca, ungurul cu Marika lui cea sexy, care nu se mărită decît cu politicieni americani pentru a face amor anti-românesc.

Risc să cad în același păcat și să spun: **cineva** are interes să ne transforme într-un popor de **iresponsabili**. S-a încercat asta și înainte: la orice neregulă, învățasem să ridicăm din umeri și să arătăm în sus. Singur Ceaușescu arăta în jos, spre massele netrebnice, care nu-i înțelegeau misiunea. Era în firea lucrurilor, sub comunism, să descurajezi decizia individuală și să obții astfel, naturi umane slabe, preluate de o tutelă politică dictatorială. A nu-ți asuma răspunderi devenise o formă de supraviețuire. Era însă de sperat ca, după 1989, să ne recuperăm maturitatea: să ne deprindem iarăși cu asumarea lucidă a reușitelor și eșecurilor noastre. Să știm ce vrem și ce putem, să ne confruntăm necomplezent cu noi înșine. Dar "cineva" ne vrea, în continuare, **infantili**: ne tratează ca pe o adunătură debilă care trebuie răzgîiată. "Cineva" vrea să ne demobilizeze: căci dacă pentru tot ce pățim sînt mereu vinovați **alții**, dacă noi subzistăm palid, manipulați în eternitate de sorți nemiloși, înseamnă că **nu e nimic de făcut**. De la "vinovat e altcineva", la "nu e **nimeni** vinovat", nu e decît un pas. Transferul culpelor, delegarea răspunderilor asupra unor instanțe vagi, veșnic **exterioare** comunității noastre sînt procedee de dezadaptare și semne de carență vitală. Numai după ce ne vom fi răfuit, bărbătește, cu nevrednicia proprie, ne vom cîștiga dreptul să semnalăm vina altora în ce ne privește, atîta cîtă e. Deocamdată însă preferăm inerția candorii, a impunității și, în consecință, a unei pasivități minerale: dacă vinovați sînt întotdeauna alții, atunci **alții** sînt și cei de la care trebuie să așteptăm soluții, dezlegări, îndurare. Discursul despre "cineva" care ne catastrofează e, subiacent, un discurs despre lipsa noastră de vigoare, despre vulnerabilitatea noastră: în final, ne trezim scutiți de orice vină, dar, simultan, goliți de virtute. Căci "cineva" e eficient, doar dacă **nimeni** nu-i opune rezistență. "Cineva" e ipostazierea precarității noastre. Pentru a atenua această precaritate, prima urgență e să nu-l identificăm pe **cineva** cu **altcineva**, ci mai curînd cu noi înșine.

Andrei PLEȘU

Natural, legitim şi anormal sau cum se ajunge de la frustrare la extremism

Invitaţi:

- Aurelia IONESCU STOIAN, doctor în psihologie, Spitalul "Gheorghe Marinescu"
- prof. dr. Nicolae GROSU, sociolog, Universitatea Ecologică
- lector dr. Emil IONESCU, lingvist, Facultatea de Litere din Bucureşti.

Mircea Vasilescu: Din decembrie 1989 încoace, manifestările violente au însoţit aproape fiecare nouă "cucerire revoluţionară". Pe de altă parte, ziarele sînt pline, zi de zi, de relatări despre tot felul de agresiuni asupra persoanei. Violenţa mi se pare, aşadar, o temă actuală şi - o spun cu tristeţe - "de viitor". V-aş propune, pentru început, să ne definim termenii. Ce înţelegeţi prin violenţă?

Nicolae Grosu: Din perspectivă sociologică, trebuie să începem cu premisele. De cînd e lumea, omul a fost condiţionat să caute forme tot mai bune de a munci ca să supravieţuiască. Comunismul l-a condiţionat să găsească forme de a chiuli. Ceea ce nu înseamnă mai puţină muncă, ci falsă muncă. Apare astfel şi o falsificare a motivaţiei muncii. Iar dacă ţinem cont de faptul că motivaţia muncii este prima motivaţie specific umană, omul ajunge astfel să se falsifice pe sine. În procesul de agresiune comunistă, partea slabă a societăţii - făcută din imaturi, din proşti, din depravaţi - s-a falsificat. Partea valoroasă a societăţii a fost închisă, omorîtă sau a plecat. Partea potenţial valoroasă a societăţii, aflată în formare, a avut anumite condiţii pentru a se pregăti; dar pregătirea era controlată de partid, rămînînd astfel fără finalitate, fără sens. Astfel, omul cu o valoare potenţială s-a devalorizat. În asemenea condiţii o societate intră într-un proces de destructurare valorică şi normativă. Pierzîndu-se normativul, începe să se manifeste agresivitatea.

Emil Ionescu: Din punctul de vedere al limbajului violenţa îmi pare a fi reprezentativă pentru frustraţi, pentru marginalizaţi, pentru indivizii care sînt periferiali din punct de vedere social. De exemplu, stînga americană (un segment periferial din punct de vedere social şi politic) s-a caracterizat, mai ales în anii mişcării hippy, printr-o extremă violenţă a discursului public. Sigur, ideea că violenţa este caracteristică marginalizaţilor nu poate fi redusă la aspectul limbajului; e mai degrabă o chestiune de intersecţie, în care psihologia şi sociologia au multe de spus.

Aurelia Ionescu Stoian: Mi-aş permite să observ că această plasare a problemelor la alţii exprimă o teribilă teamă de a recunoaşte lucrurile grave cu care ne confruntăm.

Emil Ionescu: Daţi-mi voie să mă explic. Dacă aş fi pus problema violenţei de limbaj referindu-mă direct la **România Mare** sau **Europa**, nu am certitudinea că, din punct de vedere sociologic, grupurile pe care le reprezintă cei care sînt strînşi acolo sînt marginale, aşa cum sînt marginale expresiile lingvistice ale stîngii în societatea americană. Nu am certitudinea că în societatea noastră violenţa de limbaj este cu totul legată de frustrarea socială. A existat totuşi un moment în care publicaţii de o mare violenţă lingvistică ţineau topul în vînzări. Dacă este aşa, pentru cazul nostru ar trebui să-mi revizuiesc teza de la care am pornit; oare la noi să fie vorba despre altceva? Dar nicidecum nu vreau să evadez din realitatea românească şi sper că vom reveni la ea pe parcurs.

Aurelia Ionescu Stoian: Atunci daţi-mi voie să răspund şi eu la prima întrebare. Genul proxim al violenţei este agresivitatea şi, oricît de didactic ar părea, ar trebui să ne raportăm la reperele ei biologice, la dimensiunile ei psihologice, pentru ca apoi să ne întrebăm de ce s-a ajuns la aceste modalităţi de expresie; pentru a răspunde trebuie să privim în trecutul nostru. Am trăit într-o societate în care nu era autorizată expresia agresivităţii în dimensiunea ei sănătoasă. Agresivitatea nu are, din punct de vedere biologic şi psihologic, o conotaţie în primul rînd distructivă. Ea este un dat energetic pozitiv în intenţie, care înseamnă a merge înainte, a te afirma ca persoană, trecînd peste obstacole - dar obstacole proporţionale cu propriile forţe. Noi am trăit nişte decenii în care nimic instituţional şi social nu permitea agresivitatea sănătoasă. S-a ajuns astfel la anihilarea acestei trăiri pînă la negarea trăirii.

Nicolae Grosu: După atîţia ani de negare, s-a simţit nevoia intensă de afirmare, inclusiv de afirmare negativă. Tocmai aceste forţe depotenţate, sufocate au explodat. În mod corelativ, era firesc ca şi receptorul să fie pe măsură - să fie curios. Dar pe măsură ce această stare s-a detensionat, şi publicul s-a relaxat; **România Mare** nu mai are sute de mii de exemplare. Dar starea marginală de care vorbea dl. Ionescu este de fapt o rezultantă. Şi orice rezultantă are o dominantă. Tocmai pentru faptul că această agresivitate de tip **România Mare** are un caracter pervers, ea este expresia unei marginalizări **morale**. Acolo sînt adunaţi, într-o sinteză sufletească specifică, nu cei care sînt marginali din punctul de vedere al statutului social, ci tocmai cei care, fiind dedublaţi, sînt marginalizaţi moral şi încearcă această formă de compensare. Este o dorinţă de afirmare cu orice preţ, inclusiv cu poalele-n cap. Pentru că nu poate convinge la nivel de esenţă, încearcă să şocheze la nivel de aparenţă, la nivelul limbajului.

Mircea Vasilescu: În ce măsură şi în ce forme violenţa este caracterisitcă pentru societatea românească din ultimii trei ani?

Emil Ionescu: Cred că dacă n-am fi considerat-o caracteristică, n-am fi participat la această discuţie. Nu ştiu dacă de aici vom putea desprinde nişte concluzii privind profilaxia violenţei.

Nicolae Grosu: În ultimii trei ani şi jumătate, modificările fundamentale n-au fost de ordin psihologic, ci de ordin sociologic. Iar schimbările sociologice au permis eliberarea manifestărilor psihologice. După momentul de detensionare al revoluţiei, a început - firesc - o perioadă de relansare, în care aspiraţiile sînt foarte mari, dar mijloacele sînt cele dinainte, adică foarte mici. Apare astfel o contradicţie între aspiraţii şi mijloace, iar această contradicţie creează starea de disonanţă, de dezamăgire. Aceasta se transpune fie într-o autoagresivitate (sinuciderea), fie într-o heteroagresivitate. Scopurile fiind înalte, iar mijloacele reduse, omul e nevoit să recurgă, pentru a-şi împlini aspiraţiile, la mijloace nelegitime. Violenţa este unul dintre ele.

Emil Ionescu: Cred că n-ar strica să ne gîndim la o clasificare a formelor de violenţă.

Aurelia Ionescu Stoian: Pentru asta trebuie să ne stabilim clar criteriile şi să definim mai precis violenţa. Ce e, de fapt, violenţa? O trecere impulsivă la un act fără posibilitate de control, cu descărcare masivă şi distructivă. Este superlativul agresivităţii, care are forme diferite. Să le luăm pe rînd: constrîngerea, umilirea, exercitarea puterii, dominarea - iată o clasificare după intensitatea manifestării. S-ar mai putea face una după mijlocul de expresie: violenţa fizică, violenţa lingvistică, faţă de lucruri sau faţă de fiinţe, faţă de persoane cu care eşti înrudit sau faţă de străini, dar toate au în comun ceva resimţit ca ură.

Nicolae Grosu: Clasificarea se face şi în funcţie de formele de manifestare ale personalităţii: gînd, expresie, comportament. Violenţa este, prin sine, non-normativă, ea nu poate avea normă, nefiind un act reflexiv, ci unul reactiv.

Emil Ionescu: Dumneavoastră vorbiţi acum despre nivelul individual de manifestare a violenţei. Dacă admitem însă că există - şi există - crimă organizată de sindicate ale crimei, care se manifestă în această societate (ştiţi că au fost ucişi oameni în plină stradă într-un stil profesional, la Timişoara au fost confruntări între poliţie şi indivizi foarte bine dotaţi şi înarmaţi etc.), atunci n-aş mai spune că e vorba despre o absenţă a normei. Dimpotrivă, este un fel de instituţie care stăpîneşte o adevărată tehnologie a violenţei.

Aurelia Ionescu Stoian: Aici e vorba de nişte norme perverse.

Nicolae Grosu: Desigur, manifestările violente se pot instituţionaliza şi, în acest fel, devin o subcultură paralelă cu cultura dominantă, oficială, care îşi construieşte norme de comportament, criterii de clasificare ş.a.m.d.

Violenţa în tranziţie

Mircea Vasilescu: Cred că asupra distincţiei dintre violenţa individuală şi cea colectivă (sau "de grup") ar merita să insistăm, cu atît mai mult cu cît din decembrie '89 pînă acum nu se poate spune că ne-au lipsit asemenea episoade.

Nicolae Grosu: Violenţa individuală a persistat în timpul comunismului. Statistic, ea a fost cam la fel de mare ca şi acum. Dar societatea comunistă a fost atît de represivă încît nu a permis sinteza violenţei individuale în subculturi, astfel încît ea să treacă de la individ la manifestări sectorial-sociale. O subcultură îşi creează valori, norme, moduri de comportament paralele şi de semn contrar în raport cu cele oficiale. Apar astfel ierarhii proprii în interiorul acestor subculturi. Se pune deci problema luptei între societate şi nişte subculturi potrivnice ei. Pînă la revoluţie, se punea problema confruntării dintre societate şi manifestările individuale - care rămîneau însă **individuale.**

Emil Ionescu: Cred că nu vă înţeleg greşit dacă din ceea ce spuneţi trag concluzia că violenţa este mai degrabă reprezentativă pentru perioada pe care o trăim acum decît pentru perioada societăţii comuniste.

Nicolae Grosu: Da, acum s-a trecut de la manifestările individuale la o subcultură a violenţei. Dar simt nevoia unei nuanţări. Violenţa de după comunism aparţine de fapt întregii societăţi. Este un proces de detensionare.

Emil Ionescu: Mie mi se pare că violenţa este în acelaşi timp şi expresia unui fenomen de continuitate faţă de societatea pe care se presupune că am lăsat-o în urmă (e greu de spus dacă am lăsat-o sau nu). Dacă este admis că la originea unor manifestări violente ale unei persoane stă, de cele mai multe ori, ura, eu cred că societatea aceea încuraja violenţa prin aceea că încuraja ura între indivizi. În al doilea rînd, o caracteristică a violenţei - atît în comunism, cît şi acum - este următoarea: în societăţile occidentale, statul şi instituţiile sale reprezintă de obicei ţinta acţiunilor violente (din partea grupurilor teroriste, fie ele arabe, naziste ori de alt fel, din partea unor grupuri de alt tip etc.). La noi, atît în comunism cît şi acum, statul ori încurajează violenţa împotriva cetăţenilor săi (sau măcar o tolerează), ori chiar o promovează, devenind astfel nu o ţintă, ci un agent al agresiunii. Şi lucrul cel mai rău nu mi se pare faptul că statul este un agent al violenţei, pentru că la urma urmei orice jurist ne va spune că statul este acea instituţie care îşi permite să folosească în mod legitim forţa, deci violenţa. Grav este faptul că statul a dat de înţeles unor grupuri sociale (care **nu sînt** mai mult decît grupuri sociale) că între el, statul, ca instituţie şi acele grupuri sociale există nişte pacte. Or, aceste pacte, neîncheiate în termeni expliciţi, deci ambigue, se pot întoarce chiar împotriva statului. Eu aşa îmi explic formele extraordinare de violenţă la care am asistat. Fac aici o paranteză: după cîte ştiu, nimeni din străinătate nu a protestat în momentul în care la Ministerul de Interne, în 13 iunie, a fost împuşcat un individ care ataca sediul; am cerut părerea unui ziarist francez, care mi-a spus că pentru a se apăra de un atac, ministerul are dreptul să folosească forţa şi chiar să ucidă. Nu acest gen de violenţă trebuie pus în discuţie, pentru că se înscrie în nişte reguli ale statului. Problema gravă este că statul a încurajat unele grupuri să lovească în altele, cu efecte foarte grave pe termen lung.

Mircea Vasilescu: Dl. profesor Grosu spunea mai devreme că, de la revoluţie încoace, schimbările majore au fost de ordin sociologic, şi nu psihologic; discuţia noastră a urmat mai curînd aceeastă direcţie. Aş vrea s-o întreb acum pe doamna Aurelia Ionescu Stoian cum vede repercutarea schimbărilor de ordin sociologic la nivel psihologic - evident, ţinînd seama de specificul temei noastre.

Aurelia Ionescu Stoian: Cred că afirmaţia d-lui profesor este tributară macro-observabilului. Violenţa a fost, în comunism, extrem de perfidă, pentru că apărea sub forma coerciţiei, ca un fel de dat cu care ne-am născut cu toţii. Oamenii s-au adaptat în forme diferite la acest "dat". Unii s-au identificat cu agresiunea şi agresorul (modelul liderilor mai mici care spuneau: sînt umilit - vă umilesc; mi se ordonă - vă ordon; mi se impune - vă impun; cu scuza de rigoare: "înţeleg nu numai să supravieţuiesc, dar să trăiesc şi bine în acest sistem"); au existat însă şi multe moduri de a supravieţui fără frondă (deci fără a fi intrat în categoria deţinuţilor politici sau a disidenţilor): omul de rînd care a rămas om. Interesant este însă felul în care fiecare a ieşit din acest sistem. Schimbarea de formă care s-a produs după decembrie '89 este expresia primară a ceea ce simţeam: **ţipatul**. Dincolo de asta n-am mai putut trece. Am încercat să fugim în teoretizării, în discuţii sterile, în bani, în orice altceva decît reflecţia asupra acestor lucruri pe care le-am trăit şi de care sîntem marcaţi. Într-un fel sau altul, în regimul trecut fiecare dintre noi a trebuit să accepte lucruri cu care nu era de acord. Numai că la apariţia regimului comunist au existat oameni care aveau deja un sistem de valori, pe care şi l-au menţinut, s-au dedublat şi au ştiut foarte bine de la ce norme fac rabat şi oameni

care au deschis ochii în acest sistem anomic şi care de multe ori nici măcar nu puteau aprecia de la ce norme se abat.

Societatea noastră - tort, salată sau terci?

Mircea Vasilescu: Să acceptăm că violenţa de astăzi se explică în cea mai mare măsură prin ceea ce am moştenit de la regimul trecut. Dar este singura explicaţie? Spre deosebire de celelalte ţări socialiste, la noi ieşirea din sistemul comunist s-a făcut într-o manieră violentă. Apoi, aproape fiecare pas mai mult sau mai puţin "istoric" pe care l-am făcut a fost însoţit de evenimente violente (să ne amintim: formarea CPUN-ului, alegerile din mai '90, 13-15 iunie, căderea guvernului Roman). Există o pornire generală spre violenţă? Există o legătură între aceste forme de violenţă colectivă şi creşterea numărului de cazuri de violenţă individuală (jafuri, violuri, crime)?

Nicolae Grosu: Cred că trebuie să facem următoarea delimitare: fiecare sistem social constituie o paradigmă, o matrice. Cînd au intrat germanii în Iugoslavia pe timpul războiului, şi autorităţile au părăsit Belgradul, ştiţi care a fost cea dintîi şi cea mai dureroasă aşteptare a belgrădenilor? Să vină cît mai repede germanii! De ce? Pentru că în lipsa oricărei autorităţi, grupurile marginale au atacat cartierele rezidenţiale, au jefuit etc. Deci, mai bine cu o autoritate rea decît fără nici una. La noi nu s-a petrecut, de fapt, o trecere de la un sistem la alt sistem, ci doar o relaxare, o destructurare a vechiului sistem, care duce la haos. Or, haosul este relativ şi faptic: fiecare se poate manifesta după cum a fost croit înainte, se poate demisiona. Ca să se prefigureze ceva din punct de vedere politic, e nevoie de o structurare socială şi economică. O societate normală trebuie să arate precum straturile unui tort; or, societatea românească actuală arată ca un terci în care au apărut ici şi colo cocoloaşe mai mici sau mai mari.

Emil Ionescu: Sau ca o salată boeuf.

Nicolae Grosu: Şi cu cît cocoloaşele sînt mai puţin consistente, cu atît se manifestă mai violent, pentru a-şi crea un ascendent. Mai sînt, desigur, şi manifestări de bun-simţ, dar acestea sînt inerţiale, ele au scăpat din eroare de represiunea comunistă. L-am auzit pe Ion Raţiu spunînd la Strasbourg că realizările ultimilor ani sînt libertatea presei, a cuvîntului etc. Acestea nu sînt realizări, ci simple relaxări. Atîta tot. Altminteri, în această tranziţie haotică, necontrolată, e normal să se manifeste orice fel de comportament.

Mircea Vasilescu: Şi credeţi că acest haos are ecou şi în violenţele săvîrşite de unii indivizi? Citim în ziare că delincvenţa e în creştere, că numărul de crime a fost din ce în ce mai mare în ultimii trei ani...

Aurelia Ionescu Stoian: Şi numărul de sinucideri la fel; iar sinuciderea este tot o formă de agresiune, dar altfel orientată.

Mircea Vasilescu: Şi cum explicaţi toate aceste fenomene din punct de vedere psihologic? Ce legătură este între un agresor oarecare şi, să zicem, cunoscuta scenă a minerilor care lovesc oameni în centrul capitalei ţării?

Aurelia Ionescu Stoian: Scena minerilor care lovesc oameni pe străzi a fost mult mai traumatizantă decît ne dăm noi seama, pentru că după ani de zile în care am trăit cu toţii "doar" sub ameninţare, această scenă a reprezentat concretizarea pericolului de moarte pentru oricare din noi, o întruchipare explicită a ideii că nu există nici o lege. Ameninţarea era un fenomen fără îndoială pernicios, cu efecte profunde, insesizabile, dar venirea minerilor a însemnat cu totul altceva; a fost prima dată cînd mi-am reprezentat pe viu anii '50, a fost prima dată cînd am înţeles tăcerile părinţilor mei. Or, pericolul de moarte mobilizează o angoasă care nu poate fi limitată de nimic şi care poate lua şi forma primitivă "mă ataci-ucid"... Eu nu eram aici în zilele acelea. Din cîte ştiu, însă, minerii îi aveau în vedere mai ales pe acei oameni care ieşeau din media cenuşie (purtau barbă sau ochelari etc.). E un mod primitiv de a resimţi

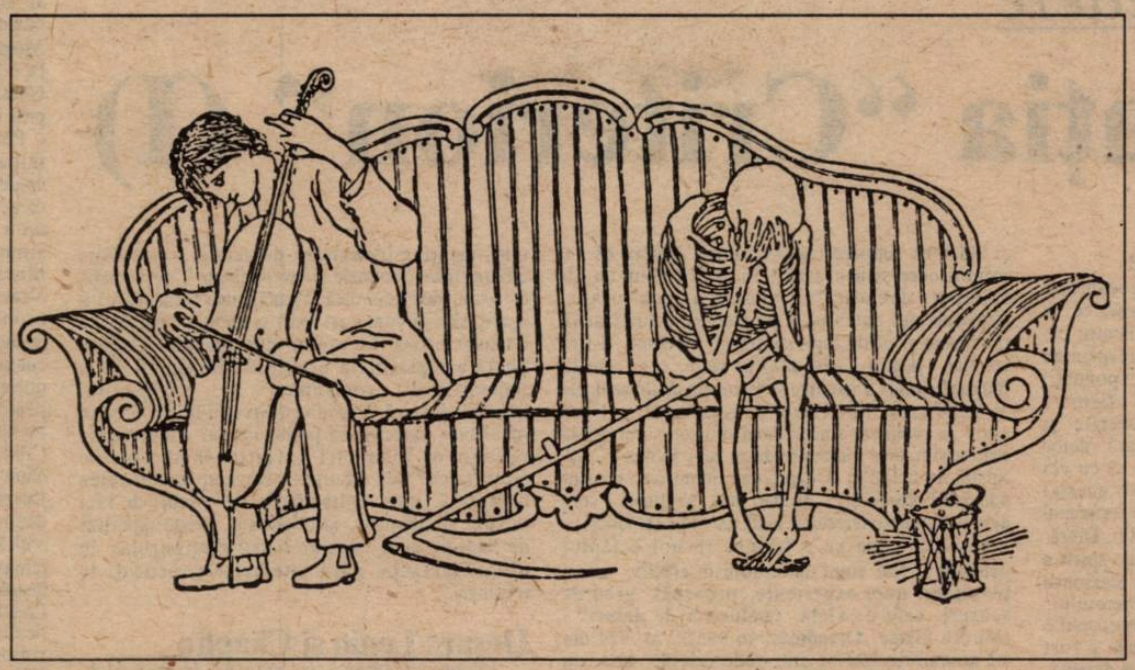

diferenţa ca pe un posibil pericol.

Mircea Vasilescu: În afară de mineri, au existat însă şi oameni de pe stradă, trecători, care îi aplaudau şi le aprobau actele de violenţă. Această aprobare a agresivităţii nu este, într-un fel, mai gravă şi mai alarmantă decît agresivitatea însăşi?

Nicolae Grosu: O societate îşi stăpîneşte indivizii prin funcţia de control social...

Aurelia Ionescu Stoian: ... numai în măsura în care îşi satisface mandatul de deţinător al puterii şi al legii, dar al unei legi protectoare pentru indivizi.

Nicolae Grosu: Sînt două tipuri de control social: extern (exercitat de societate prin norme, reguli, legi) şi intern (realizat de individ prin interiorizarea normelor, prin socializare). Talcott Parsons, un mare sociolog american, spune că o societate este aptă să controleze din punct de vedere extern dacă a reuşit să-şi stăpînească indivizii din punct de vedere intern. La noi, controlul social extern a fost incapabil să mai domine...

Emil Ionescu: ... sau n-a vrut s-o facă.

Nicolae Grosu: Dar n-a funcţionat nici controlul intern, întrucît individul a fost format în comunism în spiritul dedublării. Pe de altă parte, societatea a fost incapabilă sau pervers interesată să exercite controlul extern. Iar o manifestare perversă a controlului extern a fost manipularea forţelor. Venirea minerilor este un asemenea caz. Aparent, minerii au fost scăpaţi de sub control. De fapt, ei au fost supuşi unui control negativ.

Emil Ionescu: După cîte ştiu (din afirmaţiile făcute de generalul Stănculescu la vremea respectivă), minerii au fost duşi în cîteva unităţi militare din Bucureşti, unde au fost încazarmaţi, li s-a dat să mănînce, li s-au dat chiar haine şi au rămas acolo două sau trei zile. În aceste condiţii, nu mai putem vorbi despre o incapacitate de a-i controla.

Nicolae Grosu: Desigur, venirea lor nu dovedeşte lipsa de control social, ci utilizarea perversă a controlului social. E adevărat, trebuie să ţinem seama şi de o situaţie specială: prin regimul de viaţă au o predispoziţie către violenţă, şi apoi ei reprezintă o categorie socială supralicitată de comunism - Ceauşescu însuşi s-a declarat "întîiul miner al ţării". Ca atare, minerii au considerat că au o menire socială majoră şi au venit ca mari eliberatori. Sigur, ei l-au urît pe Ceauşescu pentru că şi-a luat titlul de "miner", dar şi-au însuşit importanţa pe care acesta le-a acordat-o.

Soluţiile nu pot fi decît individualizate

Aurelia Ionescu Stoian: Mă gîndeam dacă din punctul de vedere al unor oameni care nu sînt psihologi se simte că persoana agresivă este de fapt o persoană în suferinţă, care probabil cu alte modalităţi de expresie şi cu alte vicii de elaborare trăieşte la o altă scară ceea ce unii dintre noi trăiesc mai fantasmat, mai elaborat, mai puţin sau altfel exprimat. Din acest punct de vedere, putem spera într-o recuperare a marginalizaţilor delincvenţi.

Mircea Vasilescu: Şi nu numai într-o recuperare, dar şi într-o formă sau alta de profilaxie a violenţei, mai ales cînd e vorba de evenimente sociale.

Aurelia Ionescu Stoian: Drumul spre profilaxie trece prin căutarea unor explicaţii. Fără parti-pris, eu cred că soluţiile nu pot fi altele decît psihologice şi individualizate.

Emil Ionescu: Dacă ar fi să stabilim ce fel de instituţii ar putea face asta, eu mă declar complet dezorientat. Vă gîndiţi cumva la un soi de apostolat, la salvarea socială a acestor indivizi? Cred că aşa ceva nu este posibil, în orice caz n-ar da nişte rezultate concrete şi relevante la nivel social.

Nicolae Grosu: Dacă aş încerca un astfel de apostolat cu un copil vagabond din Gara de Nord, cred că m-ar da gata şi ar deveni el apostolul meu.

Aurelia Ionescu Stoian: O să vă mire, probabil, dar chiar în momentele de după săvîrşirea agresiunii, posibilităţile de comunicare cu agresorul sînt mai mari decît oricînd. De aceea cred că soluţiile trebuie să plece de la individ, chiar dacă discuţia s-a purtat pînă acum mai ales pe plan instituţional.

Emil Ionescu: Am pus problemele astfel pentru că eu cred că e o trăsătură a civilizaţiilor democratice să gîndeşti nu în termeni de indivizi, ci în termeni de instituţii. Cred că acesta este unghiul privilegiat de abordare.

Aurelia Ionescu Stoian: În primul rînd, la noi nu funcţionează legăturile dintre indivizi.

Individul tarat va crea instituţii tarate

Mircea Vasilescu: Şi atunci, ce putem întreprinde? Şi care ar fi primii paşi în profilaxia violenţei?

Aurelia Ionescu Stoian: Chiar discutarea acestui subiect se înscrie într-o mişcare spontană de analiză şi reflecţie asupra unei probleme strigătoare la cer. Dar cred că după trei ani de semnalare, de punere în cuvinte, de descriere factuală, este momentul să ne dăm seama că există nişte relaţii de congeneritate între aceste manifestări spectaculoase - stigmatele noastre: handicapaţii spun ceva extrem de dureros despre o schimbare de mentalitate, copilul, care era "bulgărele de aur" în orice familie, a devenit o povară aruncată oriunde. Dar dincolo de cancanuri, de publicitate, de cîştiguri băneşti şi de instituţii peste instituţii, după trei ani în care am trecut de spaima de a ne vedea într-o astfel de oglindă, datoria noastră este să ne întrebăm, dincolo de asta, în ce fel de cultură am fost imersaţi? În ce fel sîntem amputaţi? Ce fel de dimensiuni au murit înainte de a se fi născut? Pentru că altminteri sîntem noi înşine robii aceloraşi suferinţe! Disimulate altfel, suportate, anesteziate şi teoretizate.

Mircea Vasilescu: Care ar fi formele posibile de implicare în profilaxia violenţei?

Emil Ionescu: Pentru mine, o formă necesară - deşi nu suficientă - ar fi ca instituţiile pe care le avem să şi funcţioneze. Cred că stă în puterea fiecăruia.

Nicolae Grosu: Instituţiile se bazează pe oamenii din societate; iar individul tarat va crea instituţii tarate.

Mircea Vasilescu: În ultima vreme apar grupări care îşi asumă violenţa ca pe o necesitate; apar partide care se declară naţionaliste şi care scriu în propriile gazete "Scoateţi pistoalele, puturoşilor!", ori, pentru o banală rubrică de "revistă a presei", folosesc un titlu cu subînţeles agresiv: "Sîntem cu ochii pe voi!". Asemenea manifestări, atîta timp cît sînt tolerate, îşi iau din mers iluzia legitimităţii.

Emil Ionescu: Ei se consideră legitimi în raport cu ceea ce ei consideră că sînt duşmanii lor: "noi existăm pentru că voi existaţi". Aşa că totul devine extrem de simplu.

Mircea Vasilescu: Există forme de violenţă legitimă?

Nicolae Grosu: Partidele extremiste nu trebuie înţelese subiectiv, că ar aparţine unor descreieraţi, ci obiectiv, că sînt determinate de o cauză. De o cauză gravă şi de neputinţa faţă de această stare. Aşa a apărut şi Mişcarea Legionară, din neputinţa faţă de stare.

Emil Ionescu: Faţă de asemenea fenomene, tot instituţiile sînt cele care trebuie să reacţioneze, iar într-o a doua etapă ar trebui să urmeze recuperarea indivizilor.

Nicolae Grosu: Dar pentru ca societatea să fie aptă să recupereze este nevoie ca instituţiile să fie conduse de oameni de valoare, iar la nivelul subiectiv al formării generaţiilor trebuie să aibă un rol important valoarea morală. Dar pentru asta, ţinînd cont de faptul că ne aflăm pe o traiectorie democratică, valoarea trebuie să fie aleasă. Alegerea are o anumită particularitate. Ţinînd seamă de faptul că regimul comunist a distrus personalitatea, personalitatea a devenit neputincioasă, deci dependentă. Şi cum relaţia dintre tiran şi victimă este exclusivă (victima îl cunoaşte numai pe propriul ei tiran), victima întinde mîna spre tiran şi îi cere: "vreau pîine!"; iar tiranul îi dă; astfel că victimele supravieţuiesc prin propriii lor tirani.

Dacă tiranii şi-ar decapita victimele din prima zi, n-ar mai avea peste cine să fie tirani. Ceea ce înseamnă că între tiran şi victimă se creează o relaţie specială de simbioză, de sinteză perversă. Şi dacă tiranul nu e chiar tiran, ci e vice-tiran şi ştie să şi zîmbească, atunci mîna se întinde cu entuziasm. Oamenii sînt în situaţia de a alege între valori şi tiranul care i-a tiranizat, dar e singurul pe care îl cunoaşte (căci, spuneam, relaţia a fost exclusivă).

Emil Ionescu: Aleg ceea ce se potriveşte cu sistemul lor de valori.

Nicolae Grosu: Deci aleg oameni pe măsură, care nu fac decît să perpetueze sistemul.

Emil Ionescu: Nu cred că e chiar aşa de simplu; mai sînt hopuri, piedici, nu totul se perpetuează aşa, mecanic.

Nicolae Grosu: Din punct de vedere perceptiv, ţăranii n-au văzut altceva decît domnul Iliescu "şi parcă mai era cineva". Atunci, opţiunea pentru dl. Iliescu sau pentru echivalentul său se poate perpetua.

Mircea Vasilescu: Credeţi că violenţa reprezintă, astăzi, un pericol pentru societatea românească? La ce ne mai putem aştepta?

Aurelia Ionescu Stoian: Ne putem aştepta la o dezolantă imagine asupra noastră înşine.

Nicolae Grosu: Noi am părăsit un sistem fără să fi pus altul în loc, sîntem într-o perioadă de tranziţie prin haos. În aceste condiţii, societatea este incapabilă să asigure controlul social extern, iar familia este incapabilă să transmită controlul social intern. De aceea, pînă cînd societatea va începe să se structureze, riscul agresivităţii se va agrava. Faţă de violenţă, va exista o reacţie violentă, care s-ar putea să aibă drept consecinţă o temporizare la nivelul efectelor, dar nu va acţiona asupra cauzelor. Totul depinde de procesul de structurare a societăţii.

Emil Ionescu: Eu cred că există nişte potenţialuri de agresivitate, iar în momentul de faţă nu văd motive care să ne ducă la concluzia că aceste potenţialuri nu se vor reactiva. Cred că nişte grupuri sociale care au fost îndemnate să creadă că vor trăi între nişte parametri vor constata că nu pot trăi între acei parametri care le-au fost promişi, iar de aici ar putea să apară tulburări sociale. Cu alte cuvinte, sursa violenţei mi se pare ruperea unui soi de pact social între putere şi baza ei electorală. Cînd pactul acesta se va rupe - şi dacă baza electorală nu va fi fărîmiţată la timp, astfel încît ea să nu mai fie periculoasă - se va crea riscul unor mari tulburări.

Pagini realizate de
Mircea VASILESCU

Puncte de vedere

Asociaţia "Criterion" (I)

Un strigăt întru căutare

Cred că e nimerit să mă opresc, deocamdată printr-un element al său semnificativ, la ceea ce, în anii interbelici, a fost noua generaţie. Pentru că, dincolo de dascăli şi personalităţile îndeplinind funcţiuni de directori de conştiinţe, exponenţii tinerei generaţii, acum în plină afirmare spectaculoasă, au întreţinut dezbaterile şi înfruntările între membrii acestei generaţii, deloc convergentă în opinii, pe de o parte, şi cu cei "bătrîni" pe de altă parte. Ei, membrii acestei generaţii tinere şi nonconformiste, au fost fermentul luptei de idei, întreţinînd-o şi potenţînd-o. Oferă, totodată, un termometru pentru starea de spirit a tineretului. Lucru important, pentru că presiunea politică a vremii se exercită asupra tineretului, mereu chemat în prim plan. Nu era legionarismul o mişcare politică a tineretului? Şi nu a fost legionarismul, printre grupările de extremă dreaptă, cea mai agresivă?

Prin 1927 tînăra generaţie abia se constituia Mircea Eliade are meritul de a o fi trezit, chemînd-o la unitate şi ţeluri comune. **Itinerariu spiritual**, ciclul de 12 foiletoane apărut în **Cuvîntul** din 1927, fost, de fapt, programul acestei generaţii care se considera a fi "prima generaţie românească necondiţionată de un obiectiv istoric de realizat", întrucît Marea Unire din 1918 înfăptuise un vis şi o misiune seculară. Aveau, cei ce se vor aduna în jurul **Itinerariului** lansat de Eliade, între 20 şi 25 de ani. Îşi căutau, toţi, puncte de orientare. Şi Eliade are meritul de a le fi revelat, febricitant, cu poticneli, dar vădind năzuinţe de regăsire în plan spiritual. "Noi am cunoscut - scria Eliade în primul foileton - o viaţă mai **completă**. Am trecut experienţe care ne-au condus la raţiune, la artă, la misticism... În noi izbîndeşte **Spiritul**... Una din trăsăturile generaţiei care se ridică va fi, aşadar, critica raţiunii suficiente". (Mircea Eliade, **Linii de orientare, Cuvîntul**, III, nr. 857 din 6 septembrie 1927). Altădată, adăuga că "generaţia noastră, obsedată de echilibru şi sinteză, nu mai poate fi mulţumită de munca ştiinţifică. Aceasta nu înseamnă că o disprețuieşte sau o neagă... Dar noi năzuim să completăm viziunea ştiinţifică cu rezultatele altor funcţiuni". (Mircea Eliade, **Între catedră şi laborator, loc. cit.**, nr. 867 din 16 septembrie 1927). Nega existenţa unei culturi etnice pentru că n-au fost suficient folosite poziţiile spirituale, cît de puţine, pe care le dăruia religia ortodoxă. Socotea că, pentru generaţia sa, literatura beletristică, ca act creator, e insuficientă, pentru că e numai un aspect al culturii şi năzuinţa necesarei sinteze presupune transcenderea dincolo de beletristica pură. Se arăta interesat de noile preocupări ale spiritualului, de la teozofie, învăţăturile lui Tagore, pînă la misticism; întrucît "pentru noi, tinerii, misticismul e deja o realitate" şi îndemna "întoarcerea la Biserică" pentru că "e mîntuitoare şi necesară". În sfîrşit, într-un alt foileton, declara: "Ortodoxia e, pentru noi, Creştinismul autentic, care trebuie actualizat în proaspete şi calde fapte sufleteşti. Trebuie să fim creştini - pentru a găsi un sens vieţii, sens care să întreacă simpla umanitate şi să cuprindă din acel suc al metafizicii, care singur ne orientează ... Dacă voim să rămînem sinceri pînă la urmă, trebuie să mărturisim: acei dintre ortodocşi care au dus o viaţă lipsită de nelinişti şi experienţe lăuntrice, nu sînt adevăraţi ortodocşi... Aşadar, noi, cei tineri - vom ajunge, nu ne interesează cînd, creştini ortodocşi... De altfel, ceea ce e frumos în noi e faptul **căutării**... Noi voim un creştinism efectiv - adică rezultatul unei experienţe, proaspăt, greu de sensuri, cald de viaţă, strălucitor de daruri" - (Mircea Eliade, **Ortodoxie**, în loc.cit. nr. 924 din 12 noiembrie 1927). Era, vede oricine, aici, un strigăt întru căutare în care Papini, Gide şi Rudolf Steiner făceau casă bună cu ortodoxia.

Experienţele care sapă prăpăstii

Şerban Cioculescu a comentat **Itinerariul** lui Eliade în **Viaţa literară** din 26 mai 1928, din perspectiva raţionalistă, şi observa că partea lui cea mai vulnerabilă ar fi afirmarea superiorităţii morale a ortodoxiei, bizuită pe afirmaţiile lui Nae Ionescu, care, de fapt, "figurează o ortodoxie pe tipul catolicismului, în luptă cu un fel de individualism protestant, în preoţimea noastră. Semnalînd incompatibilitatea dintre ortodoxie (şi în genere orice credinţă dogmatică) şi misticism, prin definiţie individualist; şi insuficienţa unei mistice «redusă la căutarea şi găsirea credinţei»", Eliade a revenit, precizînd: "Conştiinţa generaţiei noastre e polivalentă. Lîngă valoarea empiricului şi logicului, s-a aşezat o valoare etică şi religioasă. S-au aşezat după o experienţă. Şi sînt experienţe pe care nu le îndură decît asemenea generaţii. Şi care sapă prăpăstii între înţelegerea lor şi a predecesorilor; pentru că prăpastia există între **valorile** pe care aceştia le acordă marilor coeficienţi ai vieţii şi duhului". Cum Cioculescu îi reproşase depărtarea de raţional şi neacceptarea adevărului că spiritualul poate fi, deopotrivă, laic şi religios, Eliade replică: "Mă interesa, în cel dintîi rînd, **specificul**, ineditul duhului noii generaţii. Iar specificul său nu e gravitatea către materialism, nici negarea **valorilor raţionale** - ci încercarea de sinteză, de armonizare a necesităţilor duhului, întemeiate pe robustul trunchi al personalităţii" - (Mircea Eliade, Sensul **"Itinerariului spiritual"**, **Viaţa literară**, III, nr. 86 din 9 iunie 1928). A revenit, în replică, şi Cioculescu, în aceeaşi revistă, tocmai în 17 noiembrie 1928, constatînd că "domnia-sa (Eliade n.n.) menţine identitatea decretată şi postulată arbitrar între ortodoxie şi spiritualitate", deşi relaţia e, acum, mai bemolată. Mentalitatea românească îi apare, clădită cum e pe rituri şi tradiţie, mai curînd o similicredinţă. De aceea, interoghează: "Ce bine poate aştepta biata ortodoxie indigenă de la impenitentul romantism şi exasperatul individualism al domnului Mircea Eliade, a cărui idealitate maschează poate numai o dureroasă refulare de instincte, invertite în spasme de metafizică?" Şi adaugă: "Între spiritualitatea divagantă, intercontinentală, de trocuri de idei asiatice şi europene, şi ortodoxie, există raporturi de fantezie pură, pe care bunul simţ popular, în ultimă instanţă, dacă intelectul e recuzat, le respinge".

Despre Lenin şi Chaplin

Acest document, cu valoare de manifest, semnat de Eliade în 1927, treptat, va determina constituirea noii generaţii. Nu va fi unitară în opţiuni, dar dincolo de diversitatea opiniilor, se va constitui ca un corp distinct. Fără pretenţie de exhaustivitate, amintesc componenţii acestei generaţii ce începe să se afirme în anii treizeci: Mircea Eliade, Mircea Vulcănescu, Paul Sterian, Dan Botta, Emil Cioran, Constantin Noica, Anton Golopenţia, Henri H. Stahl, Ion I. Cantacuzino, Alex. Cristian Tell, Mihail Polihroniade, Mihail Sebastian, Petru Comarnescu, Ionel Jianu, Toma Vlădescu, Petre Ţuţea, Traian Herseni, Octavian Neamţu, Paul Costin Deleanu, Constantin Mateescu, Vasile Băncilă, Arşavir şi Haig Acterian, Gh. Racoveanu, Eugen Ionescu, D.C. Amzăr, Ion Ionică, Petru Manoliu, Sandu Tudor, Nicolae Roşu. Liantul sau factorul formativ îl constituia profesorul lor admirat de metafizică şi logică, Nae Ionescu. Prin laboratoarele cursului şi seminariilor sale trecuseră toţi şi la a sa gazetă, **Cuvîntul**, îşi făcuseră, cei mai mulţi, debutul în dezbaterea de idei. Apoi şi-au întemeiat gazete proprii: **Floarea de Foc**, **Credinţa**, **Dreapta, Ideea Românească**, **Rînduiala**, **Discobol**, **Decembrie, Axa** şi încă destule altele. Iar cei mai importanţi, aveau sau vor avea rubrici la citita **Vremea**. Gruparea era, de fapt, mai numeroasă, unele nume neimpunîndu-se ori fiind pierdute pe drum. Altele erau ale unor plasticieni (Mac Constantinescu, Marcel Iancu, Milița Pătrașcu), actriţe, coregrafe (Marietta Sadova, Lily Popovici, Flora Capsali, Sorana Ţopa, Marietta Rareş) care se întîlneau, în acelaşi cerc, dar nu vor face parte efectivă şi din "noua generaţie". Iar media de vîrstă nu depăşea 25 de ani.

Înainte de a le analiza luările de atitudine scriptice, în cele două etape distincte - faza dintîi, fremătătoare şi fascinant căutătoare întru împlinire, şi cea de a doua, cînd cei mai mulţi, dar nu toţi, prin 1936, se rinocerizează gardist - , cred că e necesar să aduc în scenă "Asociaţia Criterion". Ideea constituirii ei, după cum mărturiseşte Eliade în **Memorii**, s-a născut într-o după-amiază duminicală, la o întîlnire amicală, în grădina soţilor Mac Constantinescu şi Flora Capsali. Trebuie să fi fost prin 1932 iar cel ce avusese ideea a fost - cine altul? - Petru Comarnescu. Asociaţia, după ideea iniţiatorului, trebuia să organizeze un ciclu de conferinţe. Propunerea a fost acceptată şi s-a stabilit că acel ciclu iniţial trebuie să fie consacrat evocării unor personalităţi. Primul ciclu a programat simpozioane despre Freud, Gandhi, Lenin, Mussolini, Chaplin, Proust, Gide, Picasso, Stravinski. Altele trebuiau să aibă ca obiect cîteva probleme de mare interes: romanul românesc contemporan, arta românească modernă, America şi cultura americană, Asia văzută din Occident etc. Şi unele şi celelalte fuseseră închipuite ca simpozioane, pentru că despre acelaşi subiect conferenţiau cîţiva vorbitori din perspective deosebite şi contradictorii. Cînd era necesar, erau invitate şi competenţe din afara grupării, cum s-a întîmplat cu Belu Zilber şi Lucreţiu Pătrăşcanu care au vorbit la conferinţe despre Lenin, alături de ei Polihroniade şi M. Vulcănescu. Prima conferinţă - simpozion a avut ca temă personalitatea lui Lenin (13 octombrie), a doua despre Freud (20 octombrie), urmate de cele despre Chaplin, Gide, Mussolini, Bergson, Krishnamurti, Greta Garbo, Gandhi, Valéry (15 decembrie). La simpozionul despre Freud s-a remarcat Eliade, alături de Vulcănescu şi Polihroniade. Conferinţa, programată - cu bilete de intrare - în sala Fundaţiei Culturale Carol I, a recoltat un asemenea spectaculos succes, încît a fost de două ori repetată şi, apoi, reluată, în turneu, în cîteva oraşe de provincie. Au urmat, cu acelaşi succes, de două ori pe săptămînă, celelalte simpozioane. La cel despre Gide, întrucît scriitorul călătorise curînd în U.R.S.S. şi scrisese despre acea ţară cu elogii, studenţii cuzişti au asaltat sala, izbutind să pătrundă şi înăuntru, provocînd incidente. S-a spus chiar că au crezut că Gide (după pronunţia numelui) e evreu şi, de aceea, au scandat "jos jidanul". La simpozionul despre Chaplin, cuvîntul lui Sebastian a fost, de la început, întrerupt, de aceiaşi cuzişti, cu apostrofa: "Un ovrei despre alt ovrei". Alb de jignire, Sebastian ar fi rupt foiţa cu planul cuvîntului său, adresîndu-se asistenţei: "atunci, da, voi vorbi ca evreu despre evreul Chaplin". Şi a dezvoltat o conferinţă foarte apreciată. În jurul acestor simpozioane, atît de asaltate de public, s-a iscat mare zarvă, de la gazetari, public intelectual, pînă la Siguranţa Statului. Gazetarii şi cei de la Siguranţa Statului erau iritaţi, unii pentru succesul de public, ceilalţi pentru "pericolul" potenţial reprezentat de aceste manifestări. A urmat al doilea ciclu, programat în acelaşi timp (manifestările aveau loc bisăptămînal) cu tema "Cultura română actuală". S-a discutat despre poezie, roman, teatru, critica şi eseul, ziaristica, artele plastice, muzica şi dansul, arhitectura, filosofia, curente ideologice. Firește, aceste manifestări au impus gruparea în opinia publică, potenţînd interesul şi pentru scrierile acestor tineri. Se repeta, aproape aidoma, episodul propulsării **Junimii**, în faza dinaintea apariţiei **Convorbirilor literare**, prin ciclul de conferinţe, cunoscute, în epocă, sub denumirea de "prelecţiuni populare".

Z. ORNEA

Politică... dar cu "ridicata"

Odată precedentul creat la Cotroceni, parlamentarii s-au repezit şi ei hămesiţi la presă, cu formulele "magice": "propun ridicarea acreditărilor ziarului... " (C.T. Dragomir), "să se ridice acreditarea ziariştilor de la... " (A. Popescu-Necşeşti), "nu mai avem loc de presă în loji" (senator FDSN), "legea presei, legea presei" (voci din sală) etc. Un val "reformator de reală democraţie" înalţă Parlamentul spre nişte "culmi" unde ar vrea să ia şi presa cu "ridicata", în virtutea devizei - nu ne putem prăbuşi decît împreună!

Chiar de la începutul săptămînii parlamentare, după o scurtă "furie" anti-corupţie şi eşuarea în vag a iniţiativei de a se crea o comisie de anchetare a celor dezvăluite de gen. Gh. Florică, senatorii s-au reorientat "just" către presă - "sursa" tuturor cazurilor de corupţie din România! Păi nu?! Scapi de ziare, şi ai eradicat corupţia, sau mă rog, notorietatea ei, ceea ce-i cam acelaşi lucru într-o democraţie originală! După ce vanitatea aleşilor faţă de "dreptul la imaginea proprie" a fost cît de cît satisfăcută, au descoperit că nici între ei nu-i totul "pe măsură", adică statutul senatorului şi deputatului egalizează cele două Camere, "cineva" urmărind să creeze o nouă Mare Adunare Naţională, un parlament unicameral. Această acuză a venit din toate direcţiile politice, senatorii considerîndu-se jigniţi de faptul că sînt comparaţi cu deputaţii, ba chiar descoperindu-se că de conţinutul statutului senatorului nu ştiau decît cîţiva deputaţi "de încredere"!

Camera Deputaţilor a înregistrat chiar, à propos de vanitate, un episod penibil. Crearea unei Comisii pentru cercetarea epidemiei de hepatită din oraşul Sebeş-Alba a fost obstrucţionată timp de două ore de intervenţiile puerile ale deputatului Dan Marţian, care ţinea morţiş ca în Comisie să fie şi un fedesenist! Ce legătură o fi avînd hepatita cu politica, nici majoritatea FDSN din sală nu a priceput, drept care Comisia a fost votată "apolitic".

De asemenea, în Camera Deputaţilor discuţiile asupra oportunităţii convocării cît mai urgent a unei şedinţe comune a celor două Camere, pentru stabilirea Comisiilor de anchetare a cazurilor de corupţie şi pentru controlul SRI, au "prilejuit" încălcarea Constituţiei de cîteva ori, fapt calificat de "prezidentul" şedinţei, dl. Ioan Gavra, ca "regulamentar"!

Marţi şi miercuri, cele două camere au tot "tras sforile" în culise, pardon, în "activitate pe comisii", în chestiunea convocării pentru joi 20 mai a şedinţei comune a Parlamentului, pentru a se continua "edificarea" Comisiei pentru controlul SRI, în cele din urmă ajungîndu-se la concluzia că "ăia de la Consiliul Europei" vor fi mulţumiţi dacă Parlamentul definitivează legile din aria juridicului cît şi Proiectul de Lege pentru modificarea Legii 118/90, pentru conferirea unor drepturi celor care au avut de suferit de pe urma regimului comunist instaurat la 6 martie 1945.

© C. Bumbuț

De asemenea, a fost definitivat - nu fără a se constata falimentul metodelor etatiste - proiectul de lege privind sistemul asigurărilor sociale şi de pensii pentru cei din cooperaţia meşteşugărească - CASCOM. Camera a votat scoaterea la mezat a creditorilor, încercînd să se pună capăt finanţării falimentelor!

Joi, în locul şedinţei comune, Senatul a adoptat Legea pentru organizarea instanţelor militare şi a dezbătut Legea pentru completarea şi modificarea Legii 48/1991, cu privire la salarizarea Preşedintelui şi Guvernului şi a personalului aferent! Camera a votat o serie de facilităţi care să apropie economiile României şi Republicii Moldova, dar despre Tiraspol nu s-a suflat nici un cuvînt!

Trei puncte de maxim interes pentru evoluţia reformei, atît în plan economic cît şi politic, respectiv: medierea la Legea 35, privind investitorii străini şi dreptul lor de a cumpăra terenuri în România, constituirea Comisiei parlamentare pentru controlul SRI şi Regulamentul Senatului, au fost din nou amînate. Cît priveşte al patrulea, Comisia pentru cercetarea cazurilor de corupţie, el depinde în mare măsură şi de primele trei.

Petru IONESCU

Duşmănii patriotice

Furtuna mediatică iscată de "cazul Florică" şi reacţiile "împricinaţilor" caracterizează stadiul democraţiei noastre mai bine decît ar putea-o face studiile sociologice şi sondajele specializate. "Bogatul greşeşte şi săracul îşi cere iertare", se spunea înainte de comunism. Apoi, cînd bogăţia devenise colectivă şi sărăcia bine mascată, despre bogaţi şi săraci nu se mai vorbea decît din unghiul luptei de clasă. Acum, societatea pare să se fi împărţit în trei categorii: politicieni & demnitari (care se îmbogăţesc pe căi necinstite), gazetari (care se îmbogăţesc "dînd lovitura" şi pîndind cum dosarele alunecă miraculos dintr-o parte în alta a scenei politice) şi cetăţeni (din ce în ce mai uimiţi de bunăstarea descurcăreţilor fără nimic sfînt, dispuşi să confunde zbaterea necîştigătoare a celor care încă respectă legea - cu prostia). Ultimilor li se cere, din toate părţile, să fie morali, să muncească, să voteze în favoarea democraţiei. Şi li se mai cere fie să nu observe matrapazlîcurile "ajunşilor", fie să le interpreteze ca pe o inevitabilă rundă de box între cîştigătorii alegerilor şi duşmanii lor.

Nimeni nu neagă existenţa corupţiei şi dimensiunile sale naţionale. Toată lumea consideră însă că numai un joc politic destabilizator putea duce la dezvăluirea unor nume de demnitari. Altfel, nu-i aşa, cine ce interes ar fi avut să facă valuri?! Apelurile presei au şi ele ceva de piesă de teatru, de vreme ce presa însăşi luptă pentru propria ei putere, înainte de a lupta pentru... "sănătatea organismului social". Executivul, legislativul, partidele politice şi preşedinţia s-au arătat, pe rînd, iritate, jignite, îngrijorate şi convinse că răul trebuie stîrpit. Şi totuşi fiecare dintre aceste instituţii democratice are motive serioase în favoarea tergiversării acţiunilor de cercetare, a stingerii focului peste care gazetarii se străduie să mai pună zilnic o mînă de paie. Guvernul a promis încă de la instalare măsuri drastice împotriva corupţiei: se gîndea însă exclusiv la predecesori, detestaţi îndeajuns pentru calităţile lor de "bişniţari", calităţi vizibile mai ales dinspre Cotroceni şi strigate în gura mare în campania electorală. Cît despre corupţii sau coruptibilii din propriul său cabinet, premierul actual se simte îndreptăţit să declare ritos: "Aceste scenarii vizează lupta pentru putere". În viziunea primului ministru, lupta pentru putere e ceva mult mai urît decît traficul de influenţă ori luarea de mită. Ca atare, dacă miniştrii sînt prinşi cu ocaua mică, lipsa lor de onestitate nu-i decît dovada lipsei de caracter a opoziţiei. Tot aşa se văd lucrurile şi la preşedinţie, deci şi pentru majoritatea parlamentară. Motivul e simplu: partidul de guvernămînt şi aliaţii săi constată că se duce pe apa Sîmbetei principalul lor ideal politic - adică "desfiinţarea" concurenţei din tabăra Roman şi condamnarea (la propriu) a cabinetelor anterioare. Ciudat e însă altceva: inclusiv cea mai mare parte a opoziţiei parlamentare se căzneşte să convingă spectatorii "neutri" că peste scandalul corupţiei va cădea o roşie cortină, întrucît el însoţeşte o simplă bătălie între foştii tovarăşi de drum. Partitura concurenţei vexate cu formaţiunea lui Petre Roman se joacă - tot mai puţin subtil - pe mai multe planuri. Pentru a nu lăsa celor mai tineri avantajul iniţiativelor politice ori rolul de lideri ai opoziţiei, ţărăniştii preferă să tacă sau să se plaseze discret de partea F.D.S.N. Au procedat în felul acesta de mai multe ori, atunci cînd partidul majoritar avea şanse să iasă şifonat dintr-un duel public cu F.S.N. O fac şi de data aceasta, deşi Convenţia Democratică ar trebui să aibă motive - ca oricare alt partid de opoziţie - să dorească pedepsirea exemplară a celor vinovaţi. Faptul că din rezolvarea noului scandal naţional ar beneficia mai mult formaţiunile rivale, dar antiguvernamentale, nu justifică pasivitatea creştin-democraţilor, ori duplicitatea culpabilă a bătrînilor liberali. Concurenţa politică a rămas, în Parlamentul nostru, în faza păcălelii adolescentine. Pentru că nici nu-şi pune problema să depăşească această fază, un important segment al opoziţiei parlamentare decodifică scandalul corupţiei prin grila partidului aflat la putere. Din pricina conflictelor politice şi a inerţioasei raportări la "ceea ce-a fost", legislativul "acoperă" şi de data aceasta executivul, preferînd statu qou-ul. În fond, toate părţile interesate îşi dau seama că probarea vinovăţiei celor înscrişi pe lista generalului Florică poate avea ca efect imediat o forţată refacere a echilibrului parlamentar. Preşedinţiei ar trebui să-i convină această modificare, deşi e mai bine ca "mişcarea" să fie provocată de alţii. Unei părţi din F.D.S.N. se pare că îi surîde ideea, dar riscul e mare şi nu se ştie cît de mulţi sînt membrii partidului de guvernămînt fascinaţi de demagogia Partidei Naţionale. P.U.N.R. şi P.R.M. s-ar simţi, în cazul acesta, definitiv trădate; şi e de presupus că forţa lor provoacă mai multă spaimă decît refuzul Consiliului Europei sau neacordarea clauzei. P.A.C., F.S.N. şi liberalii tineri fac de cîtăva vreme eforturi să şi obţină o astfel de regrupare parlamentară. Eforturile respective au adîncit însă distanţa dintre ei şi ţărănişti, pe de o parte, şi au stimulat ura Partidului Naţional Liberal, pe de altă parte. E firesc, desigur, ca toate aceste frămîntări şi adversităţi să intre în joc într-un moment precum este cel al dezvăluirilor pe tema corupţiei. Tot atît de firesc e însă ca obsesia supremaţiei politice să nu împiedice ori să deformeze demersul justiţiei. Numai că tot ce este firesc e şi imposibil. Aici şi acum.

Pe asta se bazează, la noi - şi nu de azi de ieri - mincinoşii, hoţii şi impostorii. E mai bine să credem că există guvernanţi şi politicieni corupţi pentru că liderul F.S.N. tînjeşte să fie din nou prim-ministru, decît să răsturnăm acest raţionament cu susul în jos. Iar dacă tot nu ne liniştim, n-avem decît să ne aducem aminte că în spatele oricărei "mutări" spectaculoase stă de veacuri surda şi patriotica duşmănie dintre serviciile de informaţii şi armata română.

Elena ŞTEFOI

De jur împrejur

O abordare pragmatică

La un miting la San Francisco, în faţa unei săli pline, Ross Perot, candidatul la preşedinţia Americii, care nu consideră că misiunea sa s-a încheiat odată cu ocuparea Biroului Oval, a afirmat că "violurile, crimele şi celelalte atrocităţi din Bosnia sînt nişte tragedii" şi apoi a întrebat cine din asistenţă este gata să-şi trimită fiul sau fiica "să lupte şi să moară în Bosnia". Nu s-a ridicat nici o mînă. "Nu mai am nimic de spus" - a încheiat ex-candidatul independent.

Planul de acţiune comună elaborat de Statele Unite, Rusia, Marea Britanie, Franţa şi Spania, plan care jalonează o strategie de pacificare a fostei Iugoslavii, este rezultanta directă a acestei stări de spirit. Cu toate calităţile sale, planul Vance-Owen avea un defect fundamental: nu putea fi pus în practică. Crearea celor zece zone distincte presupunea că sîrbii din Bosnia vor retroceda, de bună voie, musulmanilor o parte din teritoriile cucerite. Ceea ce toată lumea ştia că nu se va întîmpla. Posibilele soluţii - ridicarea embargoului permiţînd să se furnizeze arme musulmanilor, "lovituri aeriene defensive" împotriva bazelor sîrbeşti, angajarea trupelor terestre NATO (cu acordul Consailiului de Securitate) - prezintă toate riscul internaţionalizării conflictului şi nici o perspectivă pozitivă imediată. Luptele dintre croaţi şi musulmani, din jurul oraşului Mostar, care se desfăşoară sfidînd toate semnăturile şi declaraţiile liderilor dovedesc cît de accidentat este drumul între diplomaţie şi realitate, transformînd hărţile Vance-Owen într-o mîzgăleală cu creioane colorate.

Nimeni nu vrea să moară pentru a opri tragedia din Bosnia, tragedie care îi loveşte pe toţi, pe musulmani, pe croaţi, pe sîrbi, pe învinşi şi pe învingători.

Nehotărîrea Washingtonului, dorinţa Rusiei de a-şi pune numele pe o iniţiativă diplomatică, reţinerea Europei au contribuit în egală măsură la elaborarea acestui nou plan care i-a redat umorul liderului sîrb Radovan Karadjici, i-a stimulat pe croaţi să-şi continue acţiunile militare şi i-a nemulţumit profund pe musulmani. Prin el se legitimează decupajul teritorial creat prin forţă, existenţa unei Bosnii independente - aşa cum a fost ea recunoscuă acum un an de comunitatea internaţională - este pusă sub semnul întrebării. "Consfinţire a genocidului şi a purificării etnice, crearea unor rezervaţii musulmane după modelul celor în care locuiesc **pieile-roşii** în Statele Unite" - îşi motivează preşedintele Izetbegovici refuzul de a accepta noul plan, despre care nu se înţelege dacă e o negare a celui vechi, sau o modalitate de a-l pune în aplicare.

Capitulare, abandon, faliment - susţin într-un glas oamenii politici americani nelegaţi de centrele de decizie şi presa franceză de toate culorile. Cei care decid, dar şi cei care trebuie să moară, sînt bîntuiţi de memoria Vietnamului, a Afganistanului, a Libanului, a Cambodgiei. Nicăieri intervenţia străină n-a izbutit să impună dreptatea.

Singura scuză a recentului plan de pace este că a demontat iluzia unei raţiuni superioare care ar putea fi impusă cu forţa renunţînd la ceea ce ar fi bine pentru ceea ce se poate. Eşecul politicii prin analogie e evident. Lumea s-a schimbat şi Bosnia plăteşte preţul la vedere.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre ...

Turneul prin fosta Iugoslavie

În timp ce gazetarii lumii stau cu ochii aţintiţi spre Sarajevo, Belgrad, Zagreb, Mostar şi împrejurimi, ai noştri se înghesuie spre reşedinţa ori spre miezul declaraţiilor generalului Florică. Planurile de pace, referendumurile ori întîlnirile la nivel înalt nu pot deloc - dar deloc, deloc, deloc! - scădea importanţa dîmboviţeană a mocnitului incendiu iscat pe tema corupţiei. Într-un fel sau altul, de "stingerea" lui depinde absolut totul: redresarea economică, echilibrul parlamentar, intrarea în Europa. Din această cauză n-au cum să ne intereseze cu adevărat nici zarva din jurul Maastricht-ului, nici "lecţia" de la Pale, nici tratatul de prietenie ungaro-ucrainean. Poziţia domnului Hrebenciuc şi distanţa dintre Năstase şi Solcanu sînt tot atît vital-naţionale cît sînt pentru sîrbii bosniaci liniile trasate pe hartă prin planul Vance-Owen: dacă preşedintele se plasează contra sau pro, dacă domnul Văcăroiu îşi pedepseşte soţia, dacă Vadim îl "dă în gît pe Roman", dacă **Libertatea** nu se mai încaieră cu cei de la **Azi**, iar **Adevărul** îl uită pe Triţă Făniţă pentru că patriotismul obligă la înlocuirea lui definitivă cu Mugur Isărescu, ce ne pasă nouă ce vor face trupele americane şi cîte sute de ani se va perpetua conflictul din Balcani?! Pe această "logică" (şi pe marile ei "adevăruri") s-au bazat inclusiv obsesiile gazetăreşti de săptămîna trecută. Ea a fost dublată, ca întotdeauna, de "logica" partizanatului politic: ziarele de opoziţie au întors spatele fostei Iugoslavii doar pentru că preşedintele Iliescu se afla în zonă şi domnia sa nu trebuie prea mult băgat în seamă. Deci, dacă şeful statului călătoreşte la Ljubljana, Zagreb şi Belgrad, noi ne cantonăm în Bucureştiul Pieţei Universităţii pentru a-l pedepsi încă o dată cum se cuvine: asta şi face **Romînia liberă** din 16 mai, folosind, cu măiestrie, şfichiuitoarea nuia antiprezidenţială a domnului Petre Roman. În plus, pentru a ne da mereu seama că nimic din ce se întîmplă dincolo de Dunăre nu egalează în semnificaţie ceea ce s-a întîmplat deja la noi, neobositul Petre Mihai Băcanu se ocupă nu doar de iţele mineriadei, ci şi de publicarea unor noi dovezi în sprijinul ideii că alegerile au fost falsificate. Fără să poată totuşi neglija complet turneul balcanic al celui instalat pentru patru ani la Cotroceni, cotidianul amintit ne oferă, profesionist, o ştire de primă pagină: **Preşedintele accidentat în fosta Iugoslavie**. Sub acest titlu, care acoperă exact atîta spaţiu tipografic ca şi informaţia însăşi, aflăm că: "În timp ce ieşise la iarbă verde, preşedintele s-a împiedicat şi a căzut. Cum mîna dreaptă o ţinea înfiptă în buzunarul pantalonilor, toată greutatea corpului a rămas în mîna stîngă. S-a ales cu o luxaţie uşoară la încheietura mîinii". (joi, 20 mai). Pe celălalt talger al balanţei, **Cronica română** (din 19 mai) ne atrăsese atenţia că la Zagreb a avut loc o "întîlnire de referinţă: Iliescu - Izetbegovici". Învălmăşitele explicaţii televizate ale doamnei Becleanu capătă, în prezidenţialofilul cotidian condus de domnul Horia Alexandrescu, accente lirice în stil faxat: "O oră şi un sfert de convorbiri în apropierea unui conflict cald înseamnă un dialog de substanţă, nu numai un simplu schimb de puncte de vedere". Concluzia redacţională despre "vizita în Croaţia a preşedintelui Iliescu" ne învaţă că tot ceea ce nu e de ignorat e numai bine de relatat în limbaj de lemn: "Nu trebuie ignorat însă elementul relevat pentru acest turneu de preşedintele Iliescu, potrivit căruia punctul de plecare în relaţiile cu fiecare dintre ţările vizitate în parte îl constituie faptul că România nu a avut şi nu are la activul său litigii cu nici unul dintre aceste state. Dimpotrivă, există o anumită experienţă în colaborarea loc cu România, deloc de ignorat". Ce anume înseamnă pentru ţara noastră dialogurile la nivel înalt din fostele republici iugoslave şi cum anume merită ele privite în actualul context, presa de la Bucureşti n-are motive să dezbată ori să constate. Între relatarea tip proces-verbal de la o şedinţă de partid şi "comentariul" academic à la Caţavencu nu există cale de mijloc. În numărul 19(145) din **Expres Magazin** găsim contrariul a ceea ce găsisem în ziua apariţiei respectivei reviste în **Cronica Română**: "Porumbelul păcii din Balcani a ajuns în Slovenia şi Croaţia. Prima întîlnire, de o deosebită importanţă teoretică şi practică, cu preşedintele Alia Izetbegovici, n-a mai avut loc. Din motive de gloanţe şi şrapnele. Ce să facă, dragul de el, domnul preşedinte Iliescu, părăsit de toţi? A intrat în peştera Postojna. Fireşte, cu doamna Rodica Becleanu (...) Au fost admirate oareşce (sic!) vieţuitoare care dădeau din coadă. Semănau a scorpioni. Doamna Rodica Becleanu a fost vitează, simţind alături, aşa cum s-a văzut pe micul ecran, umărul viguros al primului bărbat al ţării. Ziaristele, o parte a lor, înfierate la T.V. în tableta-coprol a domnului Everac, au fost geloase. Ele trebuie să se ocupe de banalitatea subiectului numit corupţie, în timp ce despre alesul de la Cotroceni numai doamna se poate ocupa". Alături de aceste "convingătoare" fraze, într-o **serioasă** pledoarie intitulată "pariul cu suta de lei", **Expres-Magazin** ne îndeamnă să-l cumpărăm renunţînd la o pîine pe săptămînă. În schimb, **Curierul naţional** (printre puţinele publicaţii care au rămas pînă acum la preţul vechi) nu-şi permite nici să facă haz de necaz, nici să nu pună în pagină informaţiile primite **de la preşedinţie**: "Convorbirile de la Ljubljana, Zagreb şi Belgrad nu au avut ca scop armonizarea poziţiilor, ci informarea reciprocă" (sîmbătă, 22 mai). Întîlnirea cu ziariştii, la care purtătorul de cuvînt al Preşedinţiei, domnul ambasador Traian Chebeleu, a evaluat rezultatele vizitei oficiale în Slovenia, Croaţia şi Serbia nu i-a prea interesat nici ea pe reprezentanţii marilor publicaţii: în ediţiile de sîmbătă şi duminică (22-23 mai) din **Adevărul, Evenimentul zilei** şi **Cotidianul** lipsesc cu desăvîrşire referirile la acest subiect.

Ele pot fi găsite însă în **Azi** (sub titlul "Raport la preşedinţie"): "Preşedintele Iliescu a încurajat părţile să colaboreze pe baza planului Vance-Owen, plan care a fost apreciat de către toţi interlocutorii ca fiind «singura soluţie pentru reglementarea paşnică a conflictului»". Spusele domnului Chebeleu sînt flancate de două "ştiri" cu titluri mult mai "atrăgătoare": **Preşedintele Iliescu avansează în grad generalii acuzaţi de corupţie** (sus) şi **Preşedintele Iliescu ezită** (jos). "Generalii" avansaţi sînt George Ioan Dănescu, Emil (Cico) Dumitrescu, Gheorghe Arădăvoaicei, Dan Gheorghe, Ion Pitulescu, Dumitru Ciobanu şi Ioan Chiş. Din cele 16 rînduri ale ştirii **AM Press** reiese însă că e vorba mai ales despre colonei. Fie şi-aşa! Cît despre ezitarea şefului statului - făcută publică prin aceeaşi agenţie de presă -, ea nu e provocată nici de situaţia din Balcani, nici de condiţiile puse de Consiliul Europei, ci - bineînţeles -, de invitaţia primită de la Complexul muzeal Mărţişor (pentru a participa la o manifestare comemorativă dedicată poetului Tudor Arghezi): "Surse de la Cotroceni afirmă că preşedintele Ion Iliescu (...) nu s-a arătat prea entuziasmat de această idee". Nici într-o "parte a presei", nici în cealaltă, nu s-a precizat însă dacă lipsa de entuziasm prezidenţial a fost remarcată înainte sau după vizita din peştera Postojna. Ceea ce, trebuie să recunoaştem, e o scăpare impardonabilă pentru o presă atît de preocupată de esenţial ca a noastră.

Ce spun parlamentarii

● Consideraţi manifestările de violenţă o caracteristică a democraţiei? ● De ce oscilează poporul român între răbdare şi nerăbdare, între blîndeţe şi agresivitate? ● Cît de uşor se trece, în Parlament, de la violenţă verbală la agresiuni fizice?

Ioan Alexandru (PNŢCD)

Cumpătarea ţine în mod sigur de virtuţile cardinale ale tradiţiei creştine, catolice şi ortodoxe, care-ţi cere să-ţi stăpîneşti pornirile violente. Dacă violenţa nu exista, nu trebuia să apară o virtute cardinală care s-o tempereze. Violenţa apare, biblic vorbind, chiar la primii oameni. Primul om pe care-l naşte Eva este un violent: Cain, care-şi ucide fratele. De la Cain pînă la tîlharul de pe cruce care strigă la Hristos cu violenţă furibundă, sau pînă la procesul lui Iisus, violenţa este în firea omului! Iată o pildă: la puşcăria din judeţul Arad am ţinut o predică despre Înviere. Directorul de-acolo mi-a zis că de obicei deţinuţii se bat între ei ca chiorii! Şi chiar se omoară, ba se şi sinucid prin spînzurare. E o violenţă teribilă! Dar cum credeţi că o pot potoli?! Au observat că în urma unor vizite ale cîtorva evanghelişti din America, atmosfera s-a schimbat treptat. Ei au constatat că fiarele alea omeneşti care se omoară între ele, se îmblînzesc ca nişte miei cînd aud de iubire, de minunea care este Iisus Hristos! Acum, ca să revenim, democraţia este în primul rînd legată de libertate. Şi libertatea Dumnezeu a îngăduit-o! De ce? Pentru ca eu să pot crede în El liber! Răspunsul dat de români şi evrei, la teroare, prin credinţa în Dumnezeu, nu este adevărat, just, zice Eliade. Din teroare nu iese decît o relaţie falsă cu Dumnezeu. Deci violenţa este expresia inexistenţei libertăţii. Omul liber are libertatea de a nu fi violent, deci posibilitatea de a renunţa la o stare care îl îndepărtează de Dumnezeu! Violenţa care a izbucnit în România după decembrie '89 se datorează faptului că ieşeam din teroare şi primul act a fost de rebeliune. Dar acum oamenii se potolesc. Ce a fost după 1989 era normal pentru că tocmai ieşeam dintr-un ghettou, din anormal. Apropo, să ştiţi că America nu-i cum se zice, ţara violenţelor. Violenţa e un fenomen marginal în orice societate liberă. Cît priveşte nerăbdarea românilor de a ajunge într-un context de relaţii care să-i pună în valoare ca în Occident - este normală. Există o nerăbdare în a te îmbogăţi, am văzut-o în special la ţărani. De-abia aşteaptă să-şi vadă hambarele pline după 50 de ani şi atunci muncesc ca sălbaticii, chiar la 80 de ani. Cît despre blîndeţe, eu cred că nerăbdarea de a se îmbogăţi, numai oamenii blînzi o au. Să nu confundăm blîndeţea cu lenea!

Dumitru Căluianu (PL)

Nu cred că democraţia este caracterizată astfel. Sigur că în regimurile democratice apar tensiuni care sînt generate de greşita înţelegere a libertăţii. În concepţia liberală, statul se găseşte în interiorul societăţii şi are rol de atenuator al tensiunilor, al violenţelor, dar de multe ori el, statul, nu-şi îndeplineşte acest rol. Mai sînt şi acumulările din vremea dictaturii, cum e la noi. Iar acum, în România nu se poate vorbi de democraţie. E doar un început de încercare de-a ajunge în democraţie. Evenimente ca cele din 13-15 iunie 1990, septembrie '91 şi bineînţeles din decembrie '89 sînt de înţeles pentru stadiul societăţii civile româneşti. Dar într-o democraţie consolidată, violenţele sînt ceva izolat, controlat. Dictatura e însă violenţa dusă la rangul de putere de stat. Fără doar şi poate că violenţa verbală din Parlament, poate degenera în violenţă fizică. Am avut chiar un exemplu, la votarea bugetului, dar era cam pe seară, lumea obosită, iar dorinţa unor stahanovişti (în ghilimele) de a se afla-n treabă pînă noaptea tîrziu, a creat tensiuni şi s-a ajuns la bătaie. Poporul român este răbdător numai în aparenţă. Acumulează mai mult şi apoi izbucneşte, dar la intervale foarte mari, ca vulcanii. Dar s-ar putea ca odată cu venirea democraţiei, cu această specifică perioadă de tranziţie, perioadele să se mai scurteze. Cred că violenţele post-decembriste de pînă acum au fost fabricate de putere pentru a se putea menţine; au fost diversiuni, nu rezultatul acumulărilor de care vorbeam.

Ticu Dumitrescu (Preşedinte al Comisiei de abuzuri)

În nici un caz, violenţa nu este răul necesar al democraţiei! Violenţa şi democraţia sunt antagonice, iar atunci cînd coexistă demonstrează disfuncţionalitatea democraţiei. În această democraţie originală, cu indivizi ticăloşiţi de comunism, se creează condiţiile înscăunării totalitarismului. Prin violenţă verbală nu trebuie înţeles tonul ridicat, ci folosirea insultei, a trivialităţilor. Este o ipoteză prezumţioasă că violenţa verbală s-ar putea transforma în violenţa fizică, în Senatul României, ajungîndu-se la limite sub-umane. În general, la români, violenţa verbală nu presupune "ieşirea la bătaie". Un om politic care ajunge la asemenea manifestări - fie el parlamentar sau chiar preşedinte - se descalifică definitiv în faţa opiniei publice. Sîntem un popor dacă nu blînd, cel puţin răbdător, care ştie să ierte. Dar n-ar trebui să uite uşor anumite evenimente din istoria sa. E răbdător deci, dar ferească Dumnezeu să-i ajungă cuţitul la os!

Elena Preda (senator, vicepreşedinte FDSN)

Fără a intra în determinismul intrapsihic, sau în interrelaţia ambientală a fiinţei umane, fac precizarea că violenţa este una din slăbiciunile omeneşti. Deşi poate să pară paradoxal, nu e o dovadă de forţă. Ea apare în absenţa argumentelor civilizate prin care un individ, sau un grup, s-ar putea impune într-o dispută. Dacă democraţia o favorizează? Mai degrabă criza de autoritate a insituţiilor legislative, executive, sau criza de încredere a unor structuri sociale, dacă nu luăm în discuţie exhibiţiile unor lideri care n-au alt mod de a ieşi în evidenţă. Pe scurt, violenţa socială cea mai recentă, de la noi, este un efect al decomprimării bruşte de după '89! Trecerea la violenţa fizică, în Parlament de exemplu, e prilejuită de conjuncturi neaşteptate. În general, sîntem un popor blînd, poate prea răbdător: drept urmare am acumulat tensiuni şi energii negative care răbufnesc cînd ţi-e lumea mai dragă! Frustarea la români e o temă de gîndire plină de dileme şi doar viitorul ne-ar putea aduce ceva sigur!

A consemnat Petru IONESCU

Violenţa ca artă

Animalele nu devin violente decît atunci cînd trebuie să-şi apere sectorul, femela(familia) sau prada.

Dată fiind... evoluţia pe scara biologică, multe din manifestările noastre violente au însă, inevitabil, o mare doză de gratuitate. Violenţa ca artă e practicată de copii şi adolescenţi, cu deosebire. **Împăratul muştelor** sau **Portocala mecanică** sînt primele dovezi care-mi vin în minte. Prin urmare, violenţa face parte din zestrea noastră, e una din componentele structurii noastre. Raţiunea, educaţia şi cadrul legic sînt singurele în stare să o ţină sub control.

Violenţa ca artă e un atribut şi al detracaţilor. **Evenimentul zilei** oferă nenumărate cazuri de mutilări înfiorătoare făcute de aceştia. Dar, detracaţii sînt o categorie care, din punct de vedere sociologic, nu prezintă interes decît ca număr al rebuturilor umane dintr-o colectivitate.

Violenţa ca artă e şi apanajul vremurilor din care tocmai am ieşit. Nu fac greşeala să-mi însuşesc formula devenită loc comun "Secolul XX - un secol al violenţei" - pentru că de-a lungul istoriei omeneşti fenomenul şi-a avut partea lui, consistentă; cum nu vreau să absolutizez nici în considerarea comunismului (a cărui cădere, iată, Zinoviev o deplîngere, văzînd că "ţărişoara" lui, nemaifiind imperiu, şi-a pierdut locul de a doua putere în lume) drept proprietar al violenţei. Dar comunismul a făcut din ea un rafinament, o artă. Dacă ar fi să ne gîndim "numai" la tratamentul incredibil aplicat deţinuţilor politici în celebrele închisori Piteşti, Aiud, Canal etc. etc. şi ar fi arhisuficient. Mulţi ne-am întrebat de ce depuneau gardienii (care, personal, n-aveau nimic de împărţit cu "azilanţii") atîta zel, împingînd tortura pînă la pragul demenţei. Gratuitate pură, se pare. Violenţa dusă pînă la artă, şi încă de nişte perfecţionişti. Nu erau detracaţi (şi, cu atît mai puţin, puberi) nici torţionarii direcţi, nici "ideologii". Psihiatria, în tot cazul, nu le face faţă, pentru că ei nu şi-au pierdut minţile nici înainte, nici în timpul, nici după consumarea experimentului; ba chiar, după cum am putut vedea în **Memorialul durerii**, au trăit pînă la adînci bătrîneţi calmi şi împăcaţi, apreciind mîncarea, amorul şi arta, ca tot omul care ştie că şi-a făcut bine datoria.

Să zicem că experimentul puşcăriilor a fost forma nedisimulată, concretă a violenţei. Dar regimul defunct a făcut artă şi din violenţa mascată. Unele sloganuri, aparent inocente, citite cu atenţie, vădesc a conţine toate "promisiunile" vremurilor cumplite care au urmat căderii monarhiei în România. Iată unul din timpul colectivizării: "În colectiva agricolă nu vor fi primiţi chiaburii, ci numai ţăranii săraci şi mijlocaşi!". Citit, cum spuneam, cu atenţie sloganul zice următoarele: mai întîi insinuează ideea de premiu - nu oricine poate fi primit în rai, ci numai cei buni, adică săracii şi mijlocaşii; chiaburii sînt cei răi; ei sînt duşmanii celor buni, duşmanii colectivei şi duşmanii statului în acelaşi timp, stat care-i va apăra pe premiaţi de răi. E, aici, promisiunea luptei de clasă, a colectivei ca unic viitor de aur şi promisiunea că răii vor fi stîrpiţi. Regimul a fost "corect", şi-a ţinut toate promisiunile. Sloganul respectiv nu e doar un îndemn la răfuială, o ameninţare, ci reprezintă o chintesenţă de istorie estică.

La fel de inocent - ei, nu, mult mai inocent!- părea şi "Trăiască lupta pentru pace!". De cîte ori îl citeam, atenţia nu mi se concentra niciodată pe cuvîntul "pace" cum ar fi fost firesc, ci pe primele două: "trăiască lupta", cuvinte care transformau lozinca într-un oximoronic "curat-murdar". Un mesaj pacifist conţinea în el cuvîntul "luptă" care, orice s-ar spune, nu te duce cu gîndul la mari lanţuri umane cu porumbei pe umeri şi steguleţe multicolore în mîini, ci la mitraliere şi tancuri. Şi ideea de luptă era exaltată, (nu?), aproape futurist, prin acest elansat "trăiască!"

Ţi se sugera că pacea ar fi ceva aruncat între două tabere - cea comunistă şi cea capitalistă; cei care se înarmau neîncetat erau (numai!) capitaliştii, deci ei o ameninţau, motiv pentru care comuniştii, responsabili cu binele în lume, erau obligaţi să vegheze şi să menţină treaz flăcăra luptei pentru apărarea păcii. Prin urmare, un mesaj pacifist care, de fapt, îndemna la violenţă şi îi atribuia acesteia virtuţi umaniste.

Vremurile postcomuniste au adus pe aici forme de violenţă şi sloganuri noi. Nu e greu de observat însă că şi metodele şi sloganurile devin din ce în ce mai... troglodite, mai directe. Totul e foarte clar, univoc în ciomăgeala clasică aplicată intelectualilor şi reprezentanţilor opoziţiei de către mineri (care, dirijaţi, au vrut să ofere probabil un leac de spaimă à la Lăpuşneanu contracandidaţilor puterii) sau în lozinci ca: "Moarte intelectualilor!", "Noi muncim, noi nu gîndim!", "S-au demascat!" etc.

Adică să fim noi mai puţin subtili decît "foştii"? Noi, postmoderniştii? Ne! Dar timpul nu mai are răbdare cu noi şi cine e grăbit nu face artă. Apoi au reapărut taberele - puterea şi opoziţia - deci conflictul e deschis, a devenit luptă făţişă. În plus, lucrăm fără perspectivă, spre deosebire de comunism care, ştiindu-se stăpîn absolut pe situaţie, se pregătea pentru o domnie eternă - din care cauză a trecut cu acribie la schimbarea mentalităţilor. Or, ca orice lucru gingaş, mentalitatea suporta doar o abordare... artistică. Ei, bine, troglodite sloganuri şi metoda de azi sînt rolul acestei abordări "artistice" a mentalităţii părinţilor noştri.

Dar, indiferent de cauze, te apucă tristeţea: hélas, ce vremuri, ce moravuri! Pînă şi violenţa s-a degradat!

Mariana CODRUŢ

Incoerent, în temă

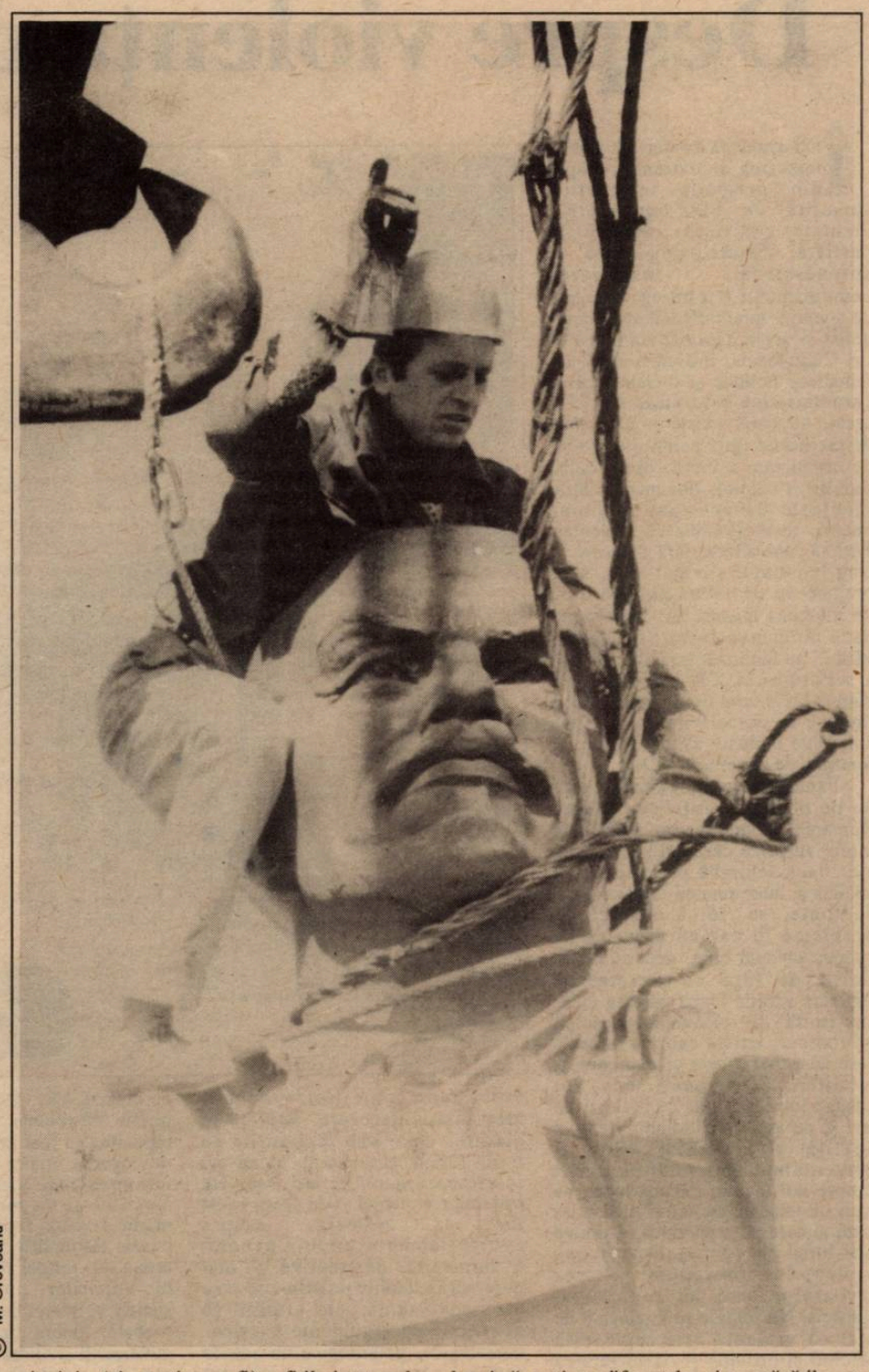
© M. Oroveanu

La o emisiune-dezbatere de la T.V.5, avînd ca subiect criminalitatea infantilă, am văzut un scurt documentar care m-a uluit. Institutul de cercetare a psihologiei copilului din Franţa a făcut un experiment: într-o încăpere amenajată special cu obstacole, tentaţii, capcane – obiecte uşoare şi neprimejdioase –, o duzină de bebeluşi în jur de un an au fost lăsaţi să facă ce poftesc şi urmăriţi cu camera ascunsă. Unii nici nu se ţineau încă bine pe picioare, se tîrau de-a buşilea explorînd locul, descoperindu-se unul pe altul. Erau toţi extrem de drăgălaşi – înduioşători – comici, cum sînt copiii foarte mici, dar pe măsură ce filmul avansa urmărindu-i în escalade, în tunele, printre mingi, cuburi şi coloane, temperamentele se diferenţiau, apărea competiţia cu ghionţi, brînciuri şi tras de păr, cu zbierete după ajutor şi lacrimi de durere ori de furie. Totul a culminat în jurul unei cutii cu cîrpe colorate viu, mai puţine decît numărul copiilor. Acolo a început bătaia generală. Nu numai că puştii care înhăţaseră una le voiau pe toate, în special pe cea din mîna vecinului, care şi-o apăra cu dinţii la propriu, dar cei care rămăseseră fără se luptau cu şi mai mare îndîrjire şi – ceea ce m-a cutremurat – aceşti frustraţi au năvălit la un moment dat pe cel mai slab, căzut de la început la pămînt, pe cel ce renunţase. Cu mutrişoarele angelice schimonosite îl pocneau şi-l trăgeau de haine; cu cît victima urla mai abitir îi dădeau mai tare, li se alăturaseră toţi, în timp ce cîrpele colorate zăceau uitate împrejur. Aici filmul se oprea.

Docţii participanţi la emisiune – psihologi, psihiatri, pedagogi şi jurişti au comentat violenţa instinctivă şi contagioasă relevată de film, punînd accentul pe educaţie, au vorbit despre căile benigne de eşapare – sport, artă, muncă fizică -, despre cenzură şi modelarea personalităţii sub presiunea convenienţelor sociale (cineva făcea chiar elogiul ipocriziei care filtrează ceea ce se cuvine de ce nu), s-a vorbit despre etica violenţei ofensive şi defensive, despre culpabilitate şi metode punitive – mă rog, totul foarte interesant. Nimeni n-a comentat însă ceea ce pentru mine rămîne cel mai ciudat: pofta, plăcerea drăcească a micuţilor inconştienţi de a lovi în cel rămas oricum pe dinafară, în învins.

● În copilărie, violenţele de ton şi de limbaj mă înfricoşau mai tare decît molestările propriu-zise. Ţipetele care împroşcau răutate mă făceau să plîng, ceea ce palmele, nuiaua şi ciupiturile dureroase nu reuşeau niciodată. Asta, acasă. Cît priveşte tovarăşii de joacă, după primele stupefacţii m-am obişnuit cu **tîmpită, nebună, vacă** şi **gîscă**, nu mă sfiam să întorc insultele completate cu tot ce mai ştiam din zootehnie şi "balamuc", mîndră de mine ce urît vorbesc, nu cu mult mai prejos decît ceilalţi. Degeaba încercam însă, cînd eram singură, să-mi înving repulsia şi spaima şi să exersez şi cuvintele fruste ce numeau funcţii fiziologice sau cele din sfera sexuală. Mi se lua piuitul. Chiar în gînd dacă le spuneam ele-mi păreau şi mai groaznice, decît pe buzele ţigănuşilor care le rosteau cu un anume firesc, fiindcă nu le spusese nimeni cît de oribile sînt.

● Limbajul străzii tinde să-şi generalizeze azi agresivitatea vulgară, înjurăturile ţîşnesc reflex, la rău ca şi la bine, în chip de superlative, ceva jegos-lipicios şi care pute a contaminat, odată cu accentul periferic, şi centrul şi vîrfurile; chiar la prieteni vechi descopăr cîte o intonaţie, o expresie, un gest trivial adoptat cu o oarecare stingherealã şi jucînd parodia, atunci cînd vor să pară dezinvolţi şi simpatici, mai ales în compania tinerilor.

● Scenă: o tamponare uşoară pe Calea Victoriei. Din cele două automobile coboară nişte, după aspect, cucoane, cu tocuri şi cercei, care dau drumul una spre cealaltă şuvoaielor de înjurături tipic masculine, cu băga-mi-aş ş.a.m.d., tot promisiuni de grozăvii pe care n-au cum să le îndeplinească, iar lumea de gură-cască nu sesizează deloc grotescul schimbului de ameninţări, comentează doar care ar fi de vină şi cît va costa reparaţia. Înjurăturile murdare intră automat în ideea de ceartă, oricît de inadecvate ar fi.

● Liceenii şi studenţii au adoptat şi ei accentul necultivat şi limbajul porcos, băieţii - fiindcă li se pare un semn de virilitate, fetele – ca o dovadă de curaj şi dezinhibiţie. În argoul lor, americănismele fac casă bună cu ţigănismele, tot ce e şocant e O.K., iar tot ce ţine de bune maniere, bun-simţ, discreţie, măsură şi alte bunuri de care se face atîta caz e disprețuit ca o fandoseală inutilă, ceva bătrînicios şi devitalizat. Supăraţi pe lume din principiu (ei, motive ar fi), sfidînd tot ce le depăşeşte puterea de înţelegere şi puterea materială, dezorientaţi în lipsa unui ideal acceptabil, se ascund sub masca cinismului şi a şmecheriei, arborează insigna anarhismului şi vor să fie băgaţi în seamă cu orice preţ. Nu-i prea greu de pătruns sub crusta vulgară, la miezul bun. Totul e să-ţi aduci bine aminte cum erai la vîrsta lor şi să cauţi nu diferenţele, ci asemănările, cu bunăvoinţă. Dacă le găseşti, ostilitatea faţă de comportamentul lor dispare, înlocuită de compasiune şi de convingerea că, precum bolile copilăriei, şi violenţa juvenilă de limbaj dă celor cu adevărat inteligenţi imunitate pe viaţă. Din fericire sau din păcate, naiba mai ştie.

Adriana BITTEL

Agresivitate şi tranziţie

Nici o tranziţie nu este uşoară. Faptul este cu atît mai adevărat în cazul nostru: societatea românească nu posedă nici datele tradiţionale şi nici experienţa istorică pentru a rezista unui stress prelungit, mai bine zis unei înşiruiri de evenimente sociale majore care presupun, într-o formă sau alta, implicarea fiecărui individ, fie că acesta o doreşte, fie că nu (nevoia de linişte atît de des invocată de către oamenii simpli şi de sloganurile electorale este totuşi un lucru extrem de greu de realizat în afara unei dictaturi).

Întîmplările prin care trece societatea, adică instabilitatea economică, socială, anomia, agresiunea informaţională şi dezinformarea, frustrările etc. duc în mod inevitabil pe plan individual la percepţia difuză, greu de explicat raţional, a unei ameninţări, la **anxietate**. Experienţa îi permite fiecăruia să-şi atenueze această anxietate sau chiar să se elibereze de ea. Unii (destul de puţini) reuşesc să identifice în mod conştient motivele şi soluţiile eliberării de teamă. Ceilalţi, cei mulţi, nu au la îndemînă decît paleativele, anxioliticele de o clipă: alcoolul, distonocalmul, descărcarea nervilor pe cei slabi, spectacolele sportive, televiziunea.

Uitarea trecătoare nu rezolvă tensiunea esenţială şi aceasta tinde să se transforme, în funcţie de structura fiecăruia şi de conjunctură, fie într-o stare de nemulţumire faţă de propria persoană, fie într-o stare de nemulţumire, de continuă iritare faţă de ceilalţi exprimată prin **agresivitate**.

Agresivitatea limbajului, de altminteri tradiţională, se accentuează din ce în ce mai mult. Limbajul dur, răstit, căutînd parcă întărîtarea celuilalt, mînjirea sa cu noroi, trivialitatea, trimiterile frecvente la origină sau aiurea, par să fie utilizate de mult mai multă lume, mai frecvent şi de la vîrste mai fragede.

Azi îndeosebi, agresivitatea de comunicare (dar agresivitatea este o incapacitate de comunicare) se manifestă mai periculos în planul discursului politic prin instigarea unor grupuri sociale împotriva altora. O practică atît cei familiarizaţi cu tehnicile de dezbinare cît şi cei iresponsabili (din punct de vedere politic sau moral, să zicem). În perioadele de tranziţie şi mai cu seamă după regimuri totalitare, masele sînt uşor de manevrat şi de isterizat. Iar instinctul destructiv este, după cum zice Erich Fromm, încă foarte puternic la om.

De multe ori puterea are tendinţa de a-şi manifesta agresivitatea într-un mod particular, defensiv, dar iritant şi ameninţător, inventînd gărzi înarmate, garduri, bariere, tot felul de oprelişti, vădind incapacitatea de a dialoga cu cei mulţi, pe care de fapt îi serveşte.

Locul unde agresivitatea se manifestă cel mai pregnant şi de unde se transmite generaţiilor următoare este "nucleul de bază al societăţii", familia. Aici poate omul să-şi verse ofu!, să-şi exprime frustrările şi neputinţa. Modelul paternalist tradiţional permite membrilor mai "tari" ai familiei să se comporte după cum vor: părinţii au dreptul să-şi educe copiii după cum cred de cuviinţă, familia este singurul spaţiu în care cel puţin unul din membrii săi se poate simţi stăpîn. Consecinţele se pot vedea însă bine, stau exemplu sutele de copii care azi preferă să trăiască în stradă şi care sînt, în majoritate, victime ale familiei.

Rezultatul vizibil al agresivităţii difuze a societăţii este **violenţa**.

Fenomenul violenţei provoacă intensă nelinişte populaţiei, mai ales azi, cînd mijloacele de informare în masă se străduie să acapareze atenţia publicului. Presa încearcă (şi chiar reuşeşte) să prezinte publicului banalul ca pe ceva senzaţional. În cazul crimei violente realitatea este puţin spectaculoasă: cam 80% din omoruri, de exemplu, se petrec în familie sau între cunoscuţi şi au legătură cu consumul de băuturi alcoolice (fie făptaşul, fie victima, fie ambii se află sub influenţa alcoolului în momentul respectiv). Modul în care se produc actele de violenţe relevă caracterul irațional al acestora, incapacitatea criminalului de a conştientiza rapid şi, deci, de a controla o situaţie.

Nu se poate contesta că faţă de 1989 criminalitatea violentă a crescut simţitor în România, ceea ce se explică parţial prin accentuarea agresivităţii societăţii. Am fost confruntaţi şi cu noi tipuri de violenţe: de la lupte între diferite grupuri sociale pînă la reglarea de conturi cu ajutorul ucigaşilor plătiţi. Faţă de violenţele mai puţin importante sau de infracţiunile fără violenţă (doar circa 40% din acestea ajung să fie cunoscute, iar violurile şi mai puţin), omorurile şi tîlhăriile provoacă o spectaculoasă mobilizare a aparatului judiciar, astfel că făptaşii sînt identificaţi şi prinşi destul de rapid.

Nivelul criminalităţii violente va înregistra suişuri şi coborîşuri, dependent de modul şi conjunctura în care va evolua societatea. Mai stabilă în timp, dar şi mai importantă ni se pare că este violenţa în familie (de la maltratarea copiilor, femeilor, bătrînilor la abuzuri sexuale) asupra căreia justiţia nu poate interveni eficient pentru a o preveni şi combate. Aici rolul opiniei publice, al educaţiei şi mai ales al acţiunii comunitare ni se pare esenţial. Şi orice acţiune comunitară nu poate decît să influenţeze pozitiv sentimentul de responsabilitate individuală şi colectivă: adică ceea ce este necesar pentru ca tranziţia să pară mai blîndă.

Horia VASILESCU

Despre violenţa de ieri şi de astăzi

Înăbuşirea răscoalei din 1907, mişcarea de extremă dreaptă din perioada interbelică (însoţită de bine-cunoscutele atentate politice), dictaturile carlistă, fascisto-legionară şi antonesciană, instaurarea comunismului (cu întreg cortegiul de şocuri), totalitarismul staliniano-dejist şi acela naţional-comunist al lui Ceauşescu, indică o suită de fenomene politice şi sociale a căror caracteristică este violenţa. Mai arată, totodată, existenţa unei stări de civilizaţie (provenind din modul de organizare a vieţii, din şcoală, familie şi cultură, din mentalităţile inculcate de acestea) propice, uneori, instituţionalizării violenţei. Fără să generalizez, fără să încerc să trag concluzii şi, mai ales, fără prejudecăţi de natură politică (ori, de alt gen) mi-am pus întrebarea dacă nu cumva factori mai puţin vizibili au favorizat tragedia română a secolului al XX-lea. Dacă nu cumva un anume tip de constrîngeri impuse de colectivitate şi-au pus amprenta inclusiv asupra formei şi fondului de guvernare al ţării.

Examinată confuz şi adesea nu de pe poziţii ştiinţifice, istoria României ultimului veac oferă încă multe surprize cercetătorului, mai ales dacă schimbă perspectiva în analiza şi interpretarea faptelor. Întîi de toate, se ridică o sumă de probleme în caz că vrem să ne cunoaştem mai bine, deci să aflăm liniile de fugă ce traversează submers istoria. După părerea mea, susţinută de cîteva observaţii preliminar, există cauze profunde care au generat cele cinci regimuri totalitare. Şi, în acest sens, voi adăuga imediat: culisele politicii de ieri şi de astăzi, cotidianul deseori neglijat al trecutului, ca şi al prezentului, spun mult mai mult despre noi înşine, despre scena pe care ne mişcăm ca actori ai acestei lumi şi care ne reprezintă pe durate mai lungi ale istoriei. Dezvăluirea violenţelor presupune aflarea izvoarelor care au radicalizat spiritele. Nu trebuie să înţelegem de aici că violenţa este regăsibilă oricînd şi oriunde şi că societatea românească luată în ansamblul ei ar putea fi făcută răspunzătoare pentru ea. Există suficiente exemple care

vorbesc de contrariul violenţei: toleranţă, înţelegere, supleţe în gîndire, chiar sub regimurile de tristă faimă. Doar că pe mine mă interesează acum şi aici secretul originilor violenţei şi de aceea insist în a reflecta asupra comportamentului ce a generat evenimentele destructive. Şi mai utile vor fi studiile propriu-zise pe o asemenea temă, ele urmînd să dezvăluie cu argumente istorice, sociologice, psihologice un adevăr asupra căruia nu s-a meditat îndeajuns.

S-a scris mult despre revolta din decembrie '89, despre tragediile din martie '90 şi iunie '90, s-au întocmit rapoarte, au fost imaginate scenarii, descoperite cîteva cauze. Mult, dar fără prea mare atenţie la relaţia cu trecutul şi cu mentalităţile. Nu numai violenţa fizică manifestată cu ocazia răsturnării lui Ceauşescu sau aceea din timpul repetatelor invazii ale minerilor, nu doar tensiunile sociale şi interetnice, dar şi violenţa verbală a unora dintre parlamentari, guvernanţi şi dintre jurnalişti, atrage atenţia asupra incapacităţii temporare de adaptare la regulile jocului democratic a cîtorva importante segmente sociale. Structurile cotidianului indică, pe ici-colo, un anume apetit pentru defăimare, furt, distrugere, chiar omucidere, într-un cuvînt, pentru intoleranţă. Tocmai pentru a aşeza cît mai convenabil problema violenţei trebuie să recurgem la momentele invocate ale trecutului. Am beneficia cel puţin de explicaţii parţiale privind evoluţia civilizaţiei româneşti în epoca modernă. Am afla că tranziţia de astăzi se situează, ori poate fi conexată vechilor tranziţii neterminate. Obişnuită să propage o imagine idilică despre sine însăşi, să vadă în trecut doar eroi şi cărturari, să înşiruie evenimentele conform intereselor şi ideologiilor momentului, învăţată să îmbrăţişeze teoriile patetice privind "reînvierea" poporului, să declare (fără spirit de discernămînt) o opţiune politică drept "principiu sacru", cultivînd şi exaltînd "specificitatea", supralicitînd discursul de tip monolit, societatea românească de la sfîrşitul acestui mileniu se confruntă cu propria ei mentalitate. Tragedia ei de astăzi (vizibilă în toate articulaţiile şi mai ales dezarticulaţiile sale) este rezultatul formării în şi prin istorie, familie, şcoală, biserică, armată. Neîncrederea ei este sursa contradicţiilor, iar neputinţa asumării condiţiei de individ (decît în cazul disidenţei), de fiinţă gînditoare - capabilă să decidă pentru sine fără ajutorul altuia (datorată blocajului instituit de colectivitate) conduce cel mai adesea la violenţă. Urmăriţi scenele de familie, dezbinările din sînul partidelor politice, modul de coordonare şi, deci, de organizare şi funcţionare al instituţiilor şi abia atunci sînteţi în măsură să aflaţi cum omul subjugat, exclus, are tentaţia revoltei permanente. O civilizaţie întemeiată pe robie sugerează principiul destructiv al stării sociale. Fără o emancipare reală de sub servituţile impuse de colectivism ori de cel ce vrea mereu să simbolizeze un centru fix, nu se poate însuşi lecţia democraţiei. Cîtă vreme în matricea culturală din România funcţionează legile înrădăcinate prin transmisia familială (aşa cum le-am invocat deja), libertatea va fi prost înţeleasă şi nu arareori va fi însoţită de violenţă.

Respingerea înnoirii, a deschiderii, teama de celălalt se explică prin supravieţuirea formelor de viaţă retardatare. Tipologia obştii ţărăneşti medievale a fost prelungită **sine die,** mai mult, în ultimele decenii a fost transferată în mediul urban. Regimurile autoritariste (exemplu: acela pseudo-liberal de la sfîrşitul secolului trecut şi începutul secolului nostru), ca şi cele cinci dictaturi care s-au succedat începînd cu 1938, au folosit în favoarea lor această mulţime mută, retezînd posibilitatea ei de luminare. Cînd facem o comparaţie între opţiunile electoratului de dinainte de al doilea război mondial şi acela din '90 sau '92 regăsim lumile care comunică între ele, regăsim aceeaşi **forma mentis** colectivă. Abia atunci ne repunem întrebarea: de ce? şi căutînd să aflăm răspunsul potrivit nu vom ignora fragilul teren al psihologiei persoanei şi colectivităţii, nivelul de instrucţie şi inteligenţa medie. Vom şti astfel să articulăm mai bine analiza şi să ne situăm într-un punct de întîlnire, acolo unde se interferează planul social cu acela politic.

Spectacolul României de astăzi creează un şoc în ochii Occidentului deprins să pună în prim plan conştiinţa omului. Pentru el, atitudinea combativă, şablonul după care se susţine "bunăstarea cauzei generale", nu are altă valoare decît o zvîrcolire retorică, ce caută să influenţeze liberul exerciţiu al democraţiei. Dincolo de comparaţii e necesară dobîndirea sau (acolo unde e cazul) redobîndirea conştiinţei universale a restului lumii, ceea ce va face să dispară violenţa (ori tentaţia ei) şi va aşeza România între celelalte culturi şi civilizaţii ale Europei. Ultimii doi ani conţin şi semne de bun augur, ceea ce mă face să cred (în pofida imaginii sugerate mai sus) că pentru prima oară în istoria ei, această ţară are şansa de a-şi apropia şi a-şi însuşi triplul ideal al democraţiei: eficacitatea tehnică, supunerea în faţa legilor, libertatea conştiinţei persoanei.

Victor NEUMANN

Antropomorfizarea agresivităţii

Ziarele scriau înainte despre violenţa caracteristică "societăţii capitaliste". Acum vorbesc despre violenţa crescîndă din chiar societatea noastră, "aflată în tranziţie", ca una din consecinţele "ieşirii din totalitarism". Dincolo de vizibilitatea socială a fenomenului, de propaganda ideologică sau de explicaţiile posibile, violenţa se manifestă sub multiple forme. Unii o reproşează altora, aducînd-o ca argument sau contra-argument pentru a critica sau justifica funcţionarea unor instituţii, pentru a legitima/infirma chiar rostul schimbării. Predomină explicaţiile de sorginte sociologică (stress-ul social al tranziţiei, anomia) sau politologică (resuscitarea sentimentelor naţionaliste). Primul obstacol în calea stabilirii unei explicaţii coerente este, cred, chiar dificultatea definirii violenţei, ca fenomen individual şi social. Violenţa este o formă extremă a agresivităţii acut percepute prin formele ei de manifestare printre celelalte comportamente individuale sau de grup. Ea terifiază şi, în acelaşi timp atrage (vezi reţetele gen "sex şi violenţă" ale filmelor de succes din ultimii ani, scrierile de "serie neagră" etc.). O definiţie nu poate fi găsită în nici un tratat sau dicţionar, ci doar descrieri care apelează la adjective. Este, pînă la urmă, un cuvînt aproape profan utilizat de criminologia clinică, de exemplu, sau de psihiatrie, pentru a restrînge sensul agresivităţii (mult mai extinsă în înţeles, ca şi pe scara fiinţelor vii) la anumite comportamente izolate sau reiterate din existenţa unui ins sau grup (de exemplu violenţa de cuplu sau maritală, violenţa grupurilor organizate etc.). S-a spus că violenţa este agresivitatea umană manifestată îndeosebi în plan social, cu repercusiuni sociale grave. Am putea zice, la fel de bine, că violenţa este agresivitatea antropomorfizată. Într-adevăr, nu spunem despre un animal de pradă că şi-a atacat victima cu violenţă, nici chiar atunci cînd – în situaţii limită, de maximă înfometare – un lup atacă un alt lup. Vorbim de agresivitate intra-specifică şi nu de violenţă. Constatăm că violenţa este un adjectiv atribuit unor comportamente, ale unor oameni împotriva altora. Este adevărat că sînt cunoscute actele de deosebită cruzime ale copiilor faţă de animalele inofensive din imediata lor apropiere, dar ele apar – se pare – la copiii cu risc crescut de delincvenţă la vîrsta adultă, fiind probabil un surogat al viitoarelor acte de violenţă homo-specifice. În plus, diferite componente sociologice (urbanizarea, migraţia populaţiei, subculturile deviante, marginalitatea periferiilor imunde ale marilor metropole, stress-ul tranziţiilor sociale rapide, alcoolul, drogurile) acţionează extrem de diferenţiat, singure sau asociate, pentru a creşte rata violenţei, cu variaţii mari ale criminalităţii sau tipologiei infracţionale în diferite grupuri sociale. Există în plus multe variaţiuni determinate cultural, pe diverse arii geografice îndepărtate ale globului, aşa cum au arătat antropologia şi psihiatria transculturală.

Violenţa face parte din existenţa umană. Mă îndoiesc să poată spune cineva despre sine că nu a fost niciodată violent, într-un fel sau altul. Ea nu este însă o constantă **necesară** a existenţei umane, aşa cum este agresivitatea. Violenţa este pe de o parte abaterea de la norma şi cutuma socială (care acceptă un anume rang, rezonabil, de exteriorizare a agresivităţii), şi care duce totdeauna la lezarea, prejudicierea altuia (violenţa verbală care poate atrage procesul de calomnie) şi pe de alta acţiunea impulsivă, hetero-direcţionată, care contrazice însăşi condiţia umanului. Întrezărim deci un sens mai profund, de natură, aş zice, spirituală: iraţionalitatea şi intempestivitatea violenţei contravin nu numai oricărei morale, ci chiar ideii supreme de Om. Putem conchide că lupul de care vorbeam nu poate fi violent, oricît de crud ar fi, pentru simplul fapt că nu are vocaţia violenţei. În plus violenţa este şi o formă distorsionată de comunicare, uneori malignă, alteori de-a dreptul funcţională (ca în cazul cuplului sado-masochist), pentru că între doi termeni aflaţi în interacţiune se stabileşte totdeauna un sistem de comunicare.

Privim fenomenul însă, de cele mai multe ori, sub aspectele lui superficiale (dar nu mai puţin cutremurătoare sau numai oripilante): în ziare sau la coada la lapte violenţa este abordată doar factual senzaţional, ceea ce trădează fie goana noastră după spectaculosul cotidian, fie nivelul liminal al unei morale simplificatoare (dar nu mai puţin utile social).

Erich Fromm promova posibile tehnici de reducere a "narcisismului de grup" şi de "satisfacere a nevoilor fundamentale" ale tuturor, ca mijloace de dezamorsare a violenţei. Mai ştim noi şi alte utopii, chiar foarte recente, care urmăreau să "perfecţioneze" omul pînă la a-l face un fel de "aplaudac" baljin şi liniştit. Dar istoria a schimbat totul şi "aplaudacul" a început să dea, printre altele, şi semne de violenţă. Să fie acestă un nou argument al "antropomofizării" unor nebănuite latenţe de agresivitate?

Dr. Dan PRELIPCEANU
medic primar psihiatru

"Un dumnezeu fals transformă suferinţa în violenţă. Adevăratul Dumnezeu transformă violenţa în suferinţă" (Simone Weil)

Valorificări spirituale ale violenţei

«Cred că nu se pot descrie extazul şi elevaţia, acea avîntare a sufletului, pe care o simţi după ce ai scăpat astfel de la moarte. Am înţeles atunci temeinicia obiceiului de a se aduce răufăcătorului, care îşi are funia legată de gît, odată cu vestea graţierii, şi un chirurg care să-i scoată sînge chiar în clipa marii veşti, astfel ca surpriza sa nu-i alunge din inimă duhul şi să-l răpună: "Căci bucuriile neaşteptate, ca şi necazurile, la început tot una par"». (Daniel Defoe, Robinson Crusoe)

Două ar fi deci, după Robinson, trăsăturile unei experienţe violente: pe de o parte, ea poate separa radical, poate secţiona legăturile cele mai intime ale fiinţei; pe de altă parte, poate depăşi dubletul care ne subjugă în regim ordinar, plasîndu-ne "la început", la sursa indistincţiei lucrurilor. Bucuria, ca şi necazul, potenţată pînă la intolerabil te plasează pe limita condiţiei curente provocînd o explozie care proiectează fie în sus (ilumineză) fie în jos (distruge). Cu observaţia că distrucţie este, în ambele cazuri, pentru relaţiile orizontale obişnuite care nu pun în joc decît nivelele mărunte ale omului. **Meister Eckhart** interpretează violenţa lui Iisus izgonind pe negustători din templu ca pe o respingere a faptelor celor mai lăudabile practicate în vederea răsplăţii (post, veghe, rugăciune sunt eliminate dacă constituie un "negoţ" cu El, dacă rămîn la nivelul unei compensaţii "naturale").

În afară de experienţa separării de regimul curent şi de cea a indistincţiei, violenţa poate oferi, mai ales, experienţa instantaneităţii, a fulguranţei. Prin "surpriză", violenţa străbate dincolo de incintele de apărare ale eu-lui, prin "intensitate" îl poate desfiinţa, prin "fulguranţă" îl poate transfigura. Cu asemenea promiţătoare virtualităţi, e de la sine înţeles că violenţa a fost utilizată spiritual, din plin, de "căile dure", plasate sub aspectul de forţă şi de rigoare ale divinului. Mai periculoase dar mai eficace (şi ca ritm şi ca înălţime a realizării), ele vizează separaţia bruscă şi radicală de orice aspect limitativ şi sunt centrate pe lumina mai mult decît pe căldura spiritului. În mediu hindus, ele stau sub girul lui Shiva, zeul violent şi distrugător, maestrul iniţierilor. Calea "seacă", calea violentă se concentrează pe îndemnuri de tipul "Împărăţia lui Dumnezeu trebuie luată cu sila (prin violenţă)" sau "Împărăţia lui Dumnezeu va veni asemenea unui fur, la timp de noapte", mai degrabă decît pe "veniţi la mine toţi cei osteniţi şi eu vă voi odihni pe voi". Ea pune accent mai mult pe Majestatea decît pe Mizericordia divină dar poate atinge "fulgerător" punctul în care cele două una sunt. "Faţa slavei", a Majestăţii nu se manifestă decît excepţional şi electiv pentru că violenţa ei ar desfiinţa lumea; lumina ar orbi tenebrele, desfiinţînd dualitatea pe care stă universul. Dar experienţa ei pulsează în toate zonele sacrului care menţionează misterul, simultan, cutremurător şi transfigurator: Semele mistuită de fulgerul lui Zeus, Sinaiul cuprins de fulgere şi fum şi Moise coborînd cu faţa acoperită pentru ca lumina lui Dumnezeu să nu orbească poporul, Iisus pe Tabor cu ucenicii rostogoliţi la poala muntelui, limbile de foc învîrtejite de la Rusalii arată căşi comunicarea transcendenţei implică o violenţă extremă. Pentru ea fiecare trebuie să se pregătească, pentru că o va simţi atunci cînd Hristos va veni pe norii cerului, în slavă. (A.M.)

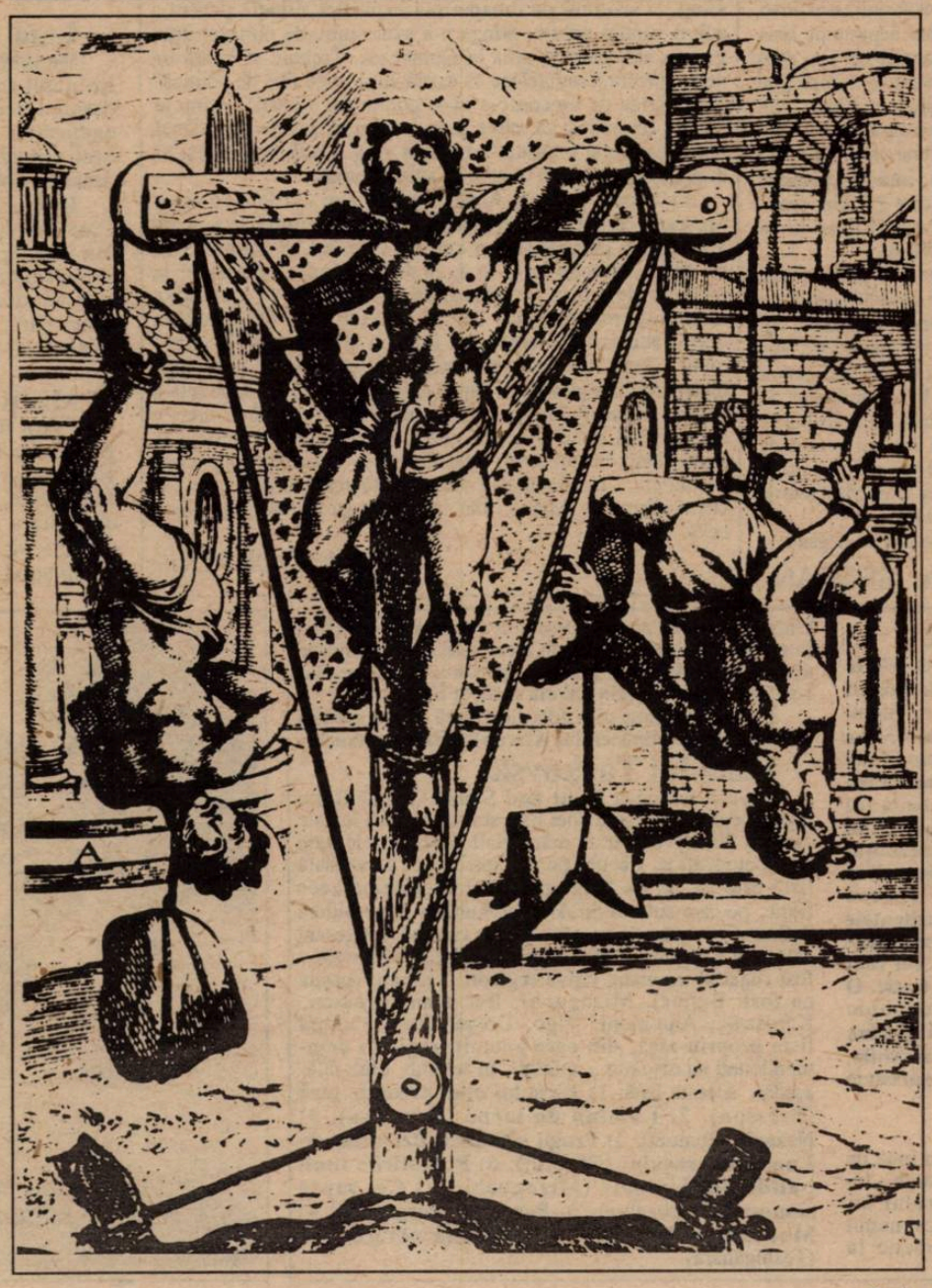

Valorificarea violenţei

Omul nu scapă de sub legile lumii acesteia decît pe durata unui fulger. Clipe de oprire, de contemplaţie, de intuiţie pură, de vid mental, de acceptare a vidului moral. În asemenea clipe, omul este capabil de supranatural. Cine suportă o clipă vidul, fie primeşte pîinea supranaturală, fie cade. Risc teribil, pe care trebuie să ţi-l iei lipsit, pentru o clipă, chiar şi de speranţă. Nu trebuie, însă, ca tu să te arunci spre el.

Pentru a atinge detaşarea totală, nenorocirea nu e de ajuns. E nevoie de o nenorocire lipsită de consolare. Nu trebuie să existe consolare. Nici o consolare reprezentabilă. Atunci se coboară inefabila consolare.

Iertarea datoriilor. Acceptarea trecutului fără a cere compensaţii viitorului. Oprirea timpului în clipă. Ceea ce înseamnă şi acceptarea morţii.

"S-a deşertat de dumnezeirea sa." Să te deşerţi de lume. Să îmbraci natura unui sclav. Să te reduci la punctul pe care îl ocupi în spaţiu şi în timp. La nimic. Să te despoi de regalitatea imaginară a lumii. Singurătate absolută. Atunci posezi adevărul lumii.

Să-l iubeşti pe Dumnezeu în distrugerea Troiei şi a Cartaginei, şi fără consolare. Iubirea nu e consolare, e lumină.

Mizeria umană ar fi intolerabilă dacă nu ar fi diluată de timp. Să împiedici diluarea **pentru** ca durerea să fie intolerabilă. "Şi cînd fură sătui de lacrimi" (Iliada) - încă un mijloc pentru ca cea mai grozavă suferinţă să devină tolerabilă. Nu trebuie plîns pentru ca să nu fi consolat. Durerea care nu detaşează e durere pierdută.

Aparenţa se lipeşte pe fiinţă şi numai durerea le poate smulge una alteia. Cine are fiinţă nu poate avea aparenţă. Aparenţa înlănţuie fiinţa.

Curgerea timpului smulge ceea ce pare de pe ceea ce este şi ceea ce este din ceea ce pare; cu violenţă. Timpul arată că nu este veşnicie. Trebuie să te dezrădăcinezi. Să tai arborele şi să faci din el o cruce pe care s-o porţi în fiecare zi.

Am nevoie de Dumnezeu să mă apuce cu forţa pentru că dacă, acum, moartea ar suprima ecranul de carne şi m-ar pune faţă în faţă cu el, aş fugi.

Timpul implică violenţă; e singura violenţă. Un altul te va încinge şi te va duce unde nu voieşti să mergi; timpul ne duce unde nu voim să mergem. Dacă aş fi condamnată la moarte şi, pînă la execuţie, timpul s-ar opri, ea n-ar mai avea loc. Însă oricît de îngrozitoare lucruri s-ar întîmpla, poţi oare dori ca timpul să se oprească, ca stelele să se oprească? Violenţa timpului sfîşie sufletul: prin sfîşiere se insinuează eternitatea.

Crucea. Arborele păcatului a fost un pom adevărat, arborele vieţii a fost un lemn. Ceva care nu dă fructe; doar mişcare verticală. "Trebuie ca fiul omului să se înalţe şi vă va trage la sine." E posibil să ucizi în tine energia vitală pentru a menţine numai mişcarea verticală. Frunzele şi fructele sunt risipă de energie atunci cînd vrei doar să urci.

Dimensiunile milei lui Hristos sunt date de distanţa dintre Dumnezeu şi creatură. Funcţia mediatoare, în sine, implică sfîrtecare... De aceea coborîrea lui Dumnezeu spre om şi urcuşul omului spre Dumnezeu nu pot fi concepute fără sfîrtecare.

Durerea are, ca funcţie proprie, rolul de a separa unirea contrariilor pentru a le reuni pe planul de deasupra unirii lor prime. Pulsaţie de durere-bucurie. Însă bucuria este întotdeauna, matematic riguros, mai tare.

(Simone Weil, **La Pesanteur et la Grâce**, Plon, 1948)

"... pretutindeni formă nesfîrşită"

Arjuna a spus:

De la tine Cel cu ochii ca frunza de lotus, am auzit în amănunt naşterea şi pieirea fiinţelor, ca şi neclintita ta măreţie.

Aşa este, precum mi-ai spus tu însuţi Supremule Stăpîn Divin; doresc să-ţi văd forma ta de Stăpîn Divin, o Spirite Suprem.

De crezi că e cu putinţă a fi văzut de mine, puternice Stăpîn Divin peste yoga, atunci arată-mi Sinele tău neclintit.

Bhagavat a spus:

Priveşte, o fiu al lui Prtha, formele-mi divine, cu sutele, cu miile, felurite, deosebite la culoare şi alcătuire...

Priveşte aici, Gudakesa, în trupul meu stînd la un loc întreaga lume...

Tu nu mă poţi însă privi cu propria-ţi vedere; îţi dau vederea divină; priveşte la forţa mea magică divină!...

Cu ochi şi guri nenumărate, cu nenumărate arătări uluitoare, cu nenumărate podoabe, cu nenumărate arme cereşti ridicare spre ameninţare.

Purtînd ghirlande şi veşminte divine, uns cu balsamuri divine, întrupare a tuturor minunilor, zeu fără de sfîrşit cu faţa în toate părţile.

Dacă o mie de sori s-ar ridica deodată pe cer, strălucirea lor ar fi asemeni strălucirii acestui mare suflet (*mahatman*).

Atunci a văzut fiul lui Pandu întreaga lume fărîmiţată la nesfîrşit, stînd la un loc în trupul zeului zeilor.

Atunci, pătruns de uimire, cu părul zburlit, Dhananjaya plecîndu-şi capul în faţa zeului, cu mîinile împreunate spre gură, spuse:

Arjuna a spus:

Văzînd toţi zeii în trupul tău, o zeule, şi feluritele fiinţe adunate, pe Brahman Stăpînul aşezat pe lotus, pe Rsi şi pe toţi şerpii divini.

Te văd cu nenumărate braţe, pîntece, guri şi ochi, pretutindeni formă nesfîrşită; nici sfîrşitul, nici mijlocul şi nici chiar începutul nu ţi le văd, Stăpîn al Lumii! Formă a Lumii!

Purtînd coroană, ghioagă şi disc te văd, rug de lumină strălucind pretutindeni, greu de privit pe de-a întregul, nemăsurată strălucire a soarelui-de-foc arzător.

Tu trebuie să fii cunoscut ca indestructibil, suprem, tu eşti orînduitorul suprem al acestei lumi, tu eşti neclintitul păzitor al Legii eterne; eşti pentru mine Spiritul cel Veşnic.

Te văd fără început, fără mijloc şi fără sfîrşit, putere nesfîrşită, braţe nesfîrşite; drept ochi, Soarele şi Luna; gura, rug aprins şi flacăra ei încinge lumea toată.

Întinderea dintre pămînt şi cer este cuprinsă de tine singur, ca şi toate zările; văzîndu-ţi forma ta uluitoare şi groaznică, cele trei lumi sînt cutremurate, o Mare Suflet...

Privind colţii tăi îngrozitori şi gurile tale ca focul Timpului de Apoi, nu mai ştiu unde-s zările, nu-mi găsesc loc de apărare; îndurare Stăpîne al zeilor, adăpost al lumii!

Şi toţi aceşti fii ai lui Dhrtarastra împreună cu mulţimea regilor pămînteni, Bhisma, Drona şi fiul lui Suta cu căpeteniile noastre de oşti,

Se îndreaptă în grabă spre gurile tale înfiorătoare, cu dinţi îngrozitori; unii, prinşi între dinţi, se văd cu ţestele sfărîmate.

Precum valurile cele multe ale fluviilor curg numai spre ocean, aşa şi eroii din lumea oamenilor intră în gurile tale care aruncă flăcări.

Precum spre flacăra aprinsă fluturii merg în grabă, la pieire, aşa merge în grabă şi omenirea spre gurile tale, la pieire...

Bhagavat a spus:

Eu sunt Timpul atotputernic, distrugător de lumi, pus în mişcare spre a absorbi lumea; chiar fără tine, ei tot nu vor mai fi, luptători orînduiţi în armate duşmane.

Ridică-te deci, dobîndeşte gloria; învingîndu-ţi duşmanii, bucură-te de o domnie împlinită; ei sînt dinainte doboriţi de mine; tu fii doar unealta, o Savyasacin (cel cu două mîini drepte)...

Forma-mi cea greu de văzut, tu ai văzut-o; înşişi zeii năzuiesc mereu s-o vadă...

Cel care săvîrşeşte faptele întru mine, mă are pe mine ca ultim scop, dăruit mie, liber de înlănţuire, fără ură pentru toate fiinţele, acela merge la mine, o fiu al lui Pandu.

(Bhagavat-gita, cartea a XI-a: Viziunea celui cu multe forme, traducere Sergiu Al-George)

Pagină realizată de Anca MANOLESCU

Idiosincrazii

Pasiunea turismului sau turistele pasiunii

Ca tot omul mi-aş fi dorit şi eu un titlu, acolo, care, agăţat, fie înaintea numelui, fie după el, să mă deosebească de alţi oameni (recent, o poloneză, a fost convinsă că stă de vorbă cu Eugen Ionescu). Dacă nu am avut parte nici de un titlu nobiliar, nici măcar de cel de membru de partid (partidul acela!) mi-am zis că singurul încă posibil este cel de hagiu, fapt pentru care, înaintea Paştelui am luat drumul Ierusalimului. Fascinat de tot ce am văzut în îndelungatele peregrinări prin Ţara Sfîntă, recunosc - poate este vina mea - că am simţit fiorii credinţei mai curînd în faţa peisajului sau a unor locuri încărcate de amintirea lui Christos, decît în biserici.

Credincioşi-turişti sau turişt-credincioşi se îngrămădeau să vadă, să pipăie, să fotografieze, să-şi croncăne între ei impresiile, să consulte ghidurile şi să treacă neobosiţi la alt monument sau biserică, bîfind, cu atenţie, încă un "obiectiv mistic". De aceea cred că clipele petrecute pe malul Tiberiadei sau pe coastele Muntelui Tabor sînt cu mult mai tulburătoare decît vecinătatea, prea densă, a hoardelor organizate ale semenilor noştri.

Momentul hotărîtor al ruperii mele de comunitate s-a petrecut tocmai pe Via Dolorosa.

Pornind pe calea cea mai dureroasă a Patimilor, pe străzile în pantă sau în trepte ale vechiului Ierusalim, mărginite cu tarabe, negustori, vorbăreţi, cafegii şi nenumăraţi gură-cască, între popasurile 5 şi 6 ajung din urmă un grup de 7-8 femei de vîrstă peste mijlocie, purtînd toate pe cap caschete cu cozoroc, donaţii graţioase ale companiilor care le-au transportat spre Holly Land (Fly by..., Welcome to..., Pan-Am etc.). În fruntea lor, două membre ale grupului (hai să-i spunem Grupul Pasiunii) purtau cu icnituri pe umeri, o cruce de lemn, de vreo 2 m şi evident grea. Cu ochii aţintiţi spre Golgota, evaluau lungimea drumului şi, desigur, greutatea absolvirii de păcate.

După acest spectacol de orgolioasă blasfemie am luat drumul Nazaretului unde, într-o biserică mai modestă, mai necercetată de vajnicele penitente, am înţeles că sînt zile de Paşti.

Radu IONESCU

Bustul Thaliei

Jocul început cu colegii mei de pagină mă obligă să scriu despre un subiect care nu-mi place defel: teatrul. Parafrazîndu-l pe distinsul domn Dumitru Solomon, care s-a referit în **Dilema** de-acum cîteva numere la acelaşi lucru, aş îndrăzni chiar să afirm că pe mine nu mă interesează teatrul, ci teoria lui... În plus, **evenimenţial** vorbind (pentru că eu consider că e bine să existe neologisme care să definească înţelesuri noi), reprezentaţiile care mi-au reţinut atenţia în timpul din urmă se plasează mai degrabă la întretăierea mai multor arte: de pildă **Le Grand Jeu** (Christian Trouillas - Theatrum Mundi) a fost o evidentă - şi superbă - **perfomance**, după cum extraordinarul Josef Nadj cu a sa **Comedia Tempio** mergea chiar mai departe pe linia "confuziei genurilor", producînd - poate - spectacolul cel mai dens (conceptual) şi impresionant (estetic) văzut vreodată la Bucureşti (îmi măsor cuvintele!). Sigur, există cazuri "pure" precum **Visul**... lui Ciulei (de o frumuseţe ce-ţi taie răsuflarea), pe care aş fi nebun să le neg; mai există apoi experienţe totale (în sensul "bruscării" limitelor) cum este Kantor - văzut, din fericire pentru mine, **încă** cu compania Cricot 2 la Edinburgh în 1991; dintre cele despre care am aflat doar - nevăzîndu-le - , sînt convins că m-ar fi atras "Living Theater"-ul lui Beck, şi mi se pare extrem de fecund ce face Bob Wilson.

Revin însă la ce afirmam mai sus: preocuparea mea pentru teatru se manifestă **numai** în măsura în care trece printr-o posibilă teoretizare a fenomenului. Sînt curios să descopăr noi **forme** de teatru, nu practicarea celor deja existente; iar formele însele mă interesează atîta vreme cît nu pretind a fi altceva. Nu mă duc la teatru nici pentru "conţinuturi", nici pentru "magia" intrinsecă. Mi s-a întîmplat, la **Troienele** lui Şeban, să fiu aruncat (cu destulă brutalitate) în spaţiul de joc; am resimţit acest lucru ca un imens ultraj! Nu am nevoie de psihoterapie, nici de "revelarea adevărului despre mine"; mi se pare ingenuă - dacă nu prezumţioasă - reclama că teatrul îţi dă răspunsurile la nu-ştiu-ce: cred că este o falsă concepţie despre teatru.

Mă duc la teatru (dacă, şi cînd) pentru a găsi încuietori elegante.

Alex. Leo. ŞERBAN

Din viaţa unui extremist de centru

"Bomba umană" după "bestia umană"

Nu s-au prea înghesuit confraţii noştri să foarfece cum se cuvine ultima nebunie semnată "BH" - "bomba umană" de la Neuilly, lîngă Paris, capitala ţării care a dat "Bestia umană" (filmul şi romanul!). Cînd Bérégovoy şi-a tras un glonte în cap, multă lume bună a căpătat înspiraţie. O sinucidere de fost prim-ministru - fie vorba între noi - zguduie cît zguduie, dar mai şi place. Un nebun serios care cere 100 de milioane de franci, demisia preşedintelui Franţei, a primului ministru şi a celui de interne - indiferent că unii-s de dreapta şi altul de stînga - pentru a elibera copiii unei grădiniţe luaţi ca ostateci şi ţinuţi sub ameninţarea unei explozii, dacă poliţia va încerca să-l atace - scenariul ăsta nu a spus prea multe, ba mai nimic, presei noastre, acestei Ziţe mereu prinse în nopţi furtunoase, cu "Misterele Parisului" şi "Paris-Match" citite toate, mulţumită să poată spune în fiecare zi că-i jună, belă şi "de nimeni nu depand", pentru a striga zilnic pe 6 coloane: "săriţi mitocanul!, săriţi S.R.I.-ul!, săriţi F.M.I.-ul!, săriţi că ne omoară!" Un spirit de Ziţă adorabilă respiră în presa noastră de bărbaţi dîrji în editoriale şi angeli radioşi în analize.

Cu "BH" însă, tăcere. De ce? Au fost cel puţin trei scene bune care scot filmul acesta din categoria celor "de groază" plicticoasă.

A fost, mai întîi, uciderea monstrului, graţie tehnicii celei mai noi şi vicleniei bătrîne, dezvoltate în veacuri de vînătoare şi pîndă: s-a instalat, pe ascuns, o cameră video în clasa unde bestia s-a baricadat lîngă copii şi printre tuburile de dinamită, i s-au numărat, bilet cu bilet, o parte din milioanele aduse de la Banca Franţei şi au aşteptat să-l cuprindă oboseala, urmărindu-i fiecare gest, fiecare semn că-l ia somnul. E legea care guvernează toate tratativele cu ticăloşii cei mai ticăloşi: obosiţi-i! Nici o fiinţă nu scapă oboselii, oricît ar fi de înarmată şi decisă la cele mai rele.

Propria oboseală e duşmanul cel mai mare al violenţei. E aici o şansă - mă gîndesc, bolnav rău de non-violenţă şi dracii ei, că şi ea are draci.

După aceea, a fost reacţia clasei politice franceze care - după luni şi luni de campanie electorală aprigă - a înţeles că în faţa unui nebun nu te mai dai deştept de dreapta sau deştept de stînga. Un ministru de interne ca domnul Pasqua care, cum se spune pe acolo, nu lucrează în dantelărie, s-a exprimat cu toată severitatea lui gasconardă: "trebuie salvaţi copiii - copiii sînt sfinţi". Guvernul de dreapta n-a exploatat situaţia pentru a aduna capital politic, stînga n-a avut nimic de obiectat unui guvern antisocialist pînă la Dumnezeu. Trebuie să apară un nebun pentru a se înţelege că există clipe grele fără de politică? Sau e criza de ipocrizie a unor politicieni versaţi? - cum ar întreba cei harnici la minte şi la suspiciuni. Foarte bine. Dacă ipocrizia are şi o ştiinţă a bunului simţ - încă nu e cazul să descurajăm pentru că omul e un animal curios.

În sfîrşit, e gestul final al directoarei - o femeie care, împreună cu alte două doctoriţe, a trăit, ca nimeni alta, toată atrocitatea psihologică a celor 48 de ore în tratative cu monstrul, cu ochii în 4, în 8, în 48, la copii, la dinamită, la părinţii de afară şi mişcările dinăuntru; ea devenise întruchiparea binelui - cum se zice atît de lesne în televocabularul contemporan, înrăit şi el în basme; la cîteva minute după "the end", cînd coşmarul se dezleagă şi învinge binele prin trei gloanţe în capul celui aţipit, ea urcă fuga într-o maşină şi pleacă, împreună cu soţul şi copilul ei, într-o direcţie necunoscută şi nu-i va mai vedea nimeni; cei mai harnici la minte rămîn înmărmuriţi, înţelegînd; i se va conferi "Legiunea de onoare", în absenţă; o coincidenţă scandaloasă face s-o cheme Dreyfus. Asta e chiar prea mult ca să mai poţi spune ceva.

Radu COSAŞU

De joi pînă joi

Vineri

Exercices de conversation et de diction françaises pour étudiants américains, după Eugène Ionesco (adaptare şi regie: Despina Maria Ionescu, interpretează: "Asterix", trupă a Şcolii Centrale din Bucureşti). La Institutul francez, ora 18,30.

Desculţ în parc (G. Saks, 1967): cu Jane Fonda, Robert Redford, Charles Boyer. La sala Eforie a Cinematecii, orele 10,00. - Cum vă spuneam şi-n numărul trecut, există în acest film o scenă adorabilă, în care R.R. suie scările şi-i cît p-aci să facă infarct... (Din păcate, îşi revine).

Blonda Venus (J. von Sternberg, 1932): cu Marlene Dietrich, Gary Grant. La sala Union, orele 10,00, 12,00, 14, 15. - Aceasta este una din cele mai "flamboaiante" producţii sternbergiene: un MUST absolut pentru admiratorii lui MARLENE în "compoziţie (chimică) von Sternberg"...

Sîmbătă

Păcatul (Mihai Mihăescu, 1991): cu Remus Mărgineanu, Nicoleta Todoroi, Dorian Boguţă, Ovidiu Ghiniţă. La sala Eforie, orele 14,00 şi 16,45. - În program scrie "dramă"; de fapt, această ecranizare (Republica Moldova) a "Păcatului boieresc" de Sadoveanu **este de un comic irezistibil**. Nu se cade (nu să cadî) să-l ocoliţi în ruptu' capului: treceţi-l cu vederea doar... Păcat că nu puteţi s-o faceţi în derulare rapidă: aţi pierde, ce e drept, muzica (unui "veteran al muzicii de film: H. Maiorovici"), care este, în sine, un capitol! Oricum l-aţi vedea însă, veţi muri de rîs.

Duminică

Rocco şi fraţii săi (L. Visconti, 1960): cu Annie Girardot, Alain Delon, Renato Salvatori, Paolo Stoppa, Katina Paxinou. La sala Eforie, orele 12,00 şi 15,30. - O capodoperă indiscutabilă, acest film al lui Visconti face trecerea de la tematica "Pămîntului se cutremură" la cea din "Tremurătoarele stele ale Ursei" (film subestimat): există, aşadar, în această dramă neorealistă ceva de final, somptuos şi decadent totodată... Aspectul "operatic" (din "Senso" de pildă) se topeşte undeva în spatele decorului - stăruind ca o amintire, ca un dublu-relief al gesturilor personajelor. O interpretare magistrală şi o scenă de un rafinament plastic sfidător: cea din clopotniţă.

Shanghai Express (von Sternberg, 1932): cu Marlene Dietrich, Clive Brook. La sala Union, orele 12,00, 14,15, 16,30. - Marlene este Shanghai Lily în acest film de o superbă perversitate... în rest? Restul - cînd vine **după** von Sternberg - nu poate fi decît tăcere.

Luni

De sable et de sang..., mai multe nu vă spun: rulează la Institutul francez, este un film de 1 oră şi 40 minute cu şi despre toreadori. Care mie mi se par revoltători! Ca şi toate explicaţiile "estetice" din jurul coridei!! "Sînge şi nisip"? Mai degrabă, barbarie în stare pură; şi-n plin soare, pe deasupra. NU vă recomand!

Rocco şi fraţii săi (Visconti). La sala Eforie a Cinematecii, orele 14,30 şi 18,00. - Aici, sîngele este, într-adevăr, istorie - istoria unei familii amărîte ducînd nisipul Siciliei natale, pe tălpi, la oraş; chiar dacă inima aristocratului Visconti bătea, indubitabil, "la stînga" - în acest film, nimic fals, nimic îngroşat: nu este un film "tezist", ci teza (unică) a unui cinematograf de autor. Mare.

Marţi

Coup de foudre (Diane Kurys, 1982): cu Miou-Miou şi Isabelle Huppert. Pe 16 mm. La Institutul francez, ora 16,30. - La Lyon, în 1952, povestea a două femei, Lena şi Madeleine, care, plictisite de soţii lor, găsesc compania una-alteia mult mai plăcută... Nu e ce credeţi, totuşi, oricum, vă recomand **o autoare: Diane Kurys**, care a adus un nu-ştiu-ce foarte fermecător în cinematografia franceză.

Francezii despre Daneliuc

Dacă mensualul **Cahiers du cinéma** îl budează, în schimb ultimul număr (mai) al revistei rivale **Positif** elogiază, sub semnătura lui Olivier de Bruyn, filmul **Patul conjugal**; făcînd bilanţul celui de-al 43-lea Festival de la Berlin, de Bruyn vorbeşte despre filmul lui Daneliuc ca despre **"o revelaţie... farsă macabră care nu are nimic de invidiat faţă de** Balanţa **lui Pintilie. Privire sinistră şi lugubră a României lui Ceaucescu (sic), filmul evita totuşi complexenţa. Vena grotescă transformă anecdotele în alegorii şi cineastul refuză sistematic să joace cartea simbolismului. (...) Daneliuc amestecă ingredientele tragice şi comice în sprijinul unei fabule iconoclaste şi vizionare care debutează în realismul cel mai trivial şi se încheie în science-fiction, în fantastic. O lecţie de cinema, nimic mai puţin**, conchide cronicarul revistei **Positif, care ne permite să sperăm o viitoare distribuire a acestei bombe inclasabile, depăşind de departe simplul statut de mărturie istorică sau sociologică.**

Un profesor de marcă

Richard Demarco, care a fost timp de mai bine de două decenii sufletul Festivalului de la Edinburgh - lui i se datorează, mai ales, impunerea teatrului lui Tadeusz Kantor şi a trupei sale Cricot 2 - a fost numit recent profesor de studii culturale europene la Universitatea Kingston. Demarco a fost şi în România în urmă cu doi ani, făcînd un tur al ţării şi întîlnindu-se cu o serie de artişti plastici - pe care, de asemenea, i-a făcut cunoscuţi prin galeria sa de la Edinburgh.

În 1991, Demarco a fost nevoit să vîndă această celebră galerie Ministerului Afacerilor Externe italian.

Lista lui Tarkovski

Revista britanică **Sight and Sound** (numărul din martie) consacră o notă unei liste scrise de mînă în care Andrei Tarkovski ar fi mărturisit preferinţele sale cinematografice. Făcută pe 16 aprilie 1972, această listă este un fel de "top" personal cuprinzînd zece filme, pe care autorul lui **Andrei Rubliov** le considera definitorii pentru viziunea sa despre cinema. Interesant este cum s-a ajuns la lista finală: mai întîi, Tarkovski a fost rugat să enumere cîţiva regizori preferaţi; aceştia au fost: Bunuel, Mizoguchi, Bergman, Bresson, Kurosawa, Antonioni, Vigo, Dreyer. Apoi a urmat lista propriu-zisă, din care anumiţi regizori deja-menţionaţi au dispărut... apărînd, în schimb, alţii; iată, aşadar, această listă: 1) **Jurnalul unui preot de ţară** (Bresson); 2) **Lumină de iarnă** (Bergman); 3) **Nazarin** (Bunuel); 4) **Fragii sălbatici** (Bergman); 5) **Luminile oraşului** (Chaplin); 6) **Povestirile lunii palide după ploaie** (Mizoguchi); 7) **Cei şapte samurai** (Kurosawa); 8) **Persona** (Bergmîan); 9) **Mouchette** (Bresson); 10) **Femeia nisipurilor** (Teshigahara).

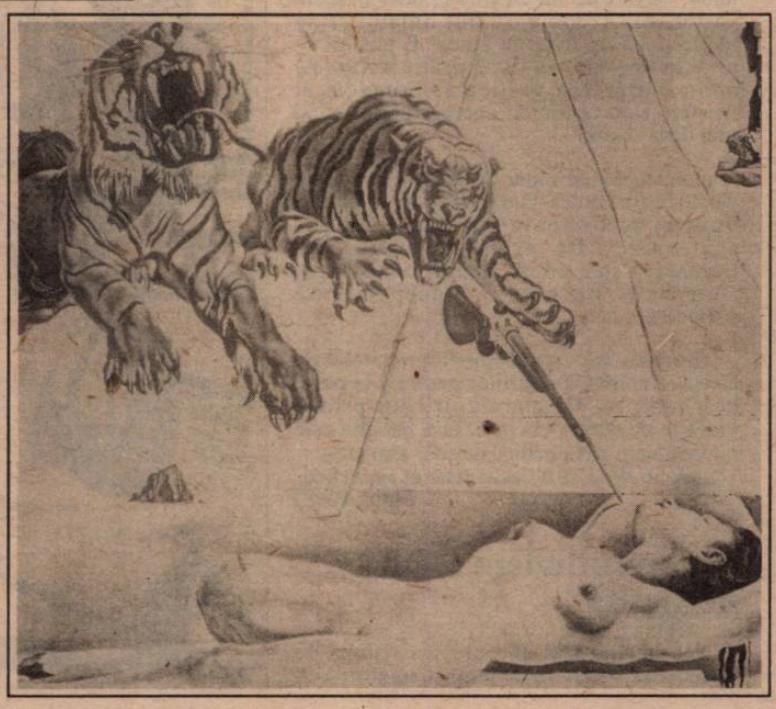

Bon de lectură

Dacă nu o dilemă, măcar o opţiune vă propunem în **bonul de lectură** de săptămîna aceasta. Aveţi de ales între două traduceri: una de franceză, una din engleză, una de poezie, cealaltă de proză, una de citit cu încetinitorul, cealaltă de citit în viteza automobilului trenului, avionului sau, de ce nu, vaporului. În viaţa dumneavoastră - şi-aşa plină de dileme şi opţiuni - se mai ivesc patru posibilităţi: să alegeţi volumul de poezie (305 lei), să-l alegeţi pe cel de proză (165 lei), să vi le cumpăraţi pe amîndouă (470 lei) sau pe nici unul (0 lei). (Nu vă sfătuim totuşi să preferaţi această ultimă variantă pentru că abia atunci vor începe adevăratele dileme în privinţa posibilităţilor de investire a acestei deloc exagerate sume.) Traducătorul celor două volume este acelaşi (deci, aici nu mai încape opţiunea): Petre Solomon. Iată şi cărţile:

Rimbaud, Integrala poetică, Editura **Eminescu**, Bucureşti, 1992, 358 p.

şi/sau

Graham Greene, **La drum cu mătuşămea**, Editura **Divers Press**, Bucureşti, 1992, 222 p.

Cu Rimbaud, Editura Eminescu a inaugurat o nouă serie de poezie modernă în care au mai apărut de atunci şi Mallarmé şi Baudelaire. Ediţia pe care o prezentăm beneficiază de o prefaţă antidogmatică (asemenea poetului tradus), din care citäm: "Rimbaud a presimţit şi a prooroçit multe din evoluţiile şi revoluţiile secolului 20, trecînd personal prin toate experienţele posibile la vremea lui. A fost comunard (...) A fost un «golan» (voyou) (...), după experienţa tragică a Comunei din Paris (...) ţăranul pragmatic şi ahtiat de cîştig a ieşit la iveală, înlăturîndu-l cu brutalitate pe poet. Rimbaud s-a «privatizat» total (...) A apărut astfel «Rimbaud negustorul»" (vezi şi Mircea Dinescu). Prefaţa, ca şi tabelul cronologic şi notele ample sînt semnate tot de Petre Solomon.

Dacă v-aţi hotărît pentru "literatura mătuşilor", adică pentru Graham Greene (şi nu Unamuno, Llosa sau Radu Cosaşu) vă veţi întîlni cu un personaj fermecător (ca toate mătuşile), Augusta, a cărei filosofie de viaţă, deloc "înţeleaptă" şi a cărei viaţă, deloc stabilă, vă pot concilia cu multe dintre "relele" lumii.

Ioana PÂRVULESCU

Trecerea prin reviste

CUCERIREA MEXICULUI este titlul dezbaterii fascinante pe care o publică revista **Le Débat** nr. 73, la care participă Ignacio Bernal, Octavio Paz şi Tzvetan Todorov; de fapt, textul este transcrierea unor strategii metodologice: Todorov începe prin a citi un rezumat al tezei dezvoltate în cartea sa **Cucerirea Americii** (Seuil, 1982), concentrîndu-se asupra unor aspecte legate de **comunicare şi diferenţă**. Dar **discursul diferenţei este unul dificil**, arată T.T.; **fie, conform ideologiei dominante a epocii noastre, susţinem principiul egalităţii, dar acest lucru ne conduce la afirmarea identităţii: întrucît toţi oamenii sînt peste tot egali, refuzăm să le recunoaştem diferenţele semnificative. Fie, admiţîndu-le diferenţele, le traducem în termeni de superioritate şi inferioritate, presupunînd deci, încă o dată, identitatea.** Demarată astfel, discuţia "prinde"; I. Bernal, istoric, discerne cu finеţe două tipuri de a concepe războiul pe vremea cuceririlor: spaniolii, moştenitori ai Romei şi ai întregii istorii europene, îl considerau o cucerire, ocuparea materială a unui teritoriu; pentru Moctezuma, în schimb, războiul era mai degrabă un "raid" - în urma căruia soldaţii se retrăgeau. **Secretul Cuceririi rezidă în opoziţia între o civilizaţie de tip istoric, în care omul este personajul esenţial, şi o civilizaţie rituală, în care factorul determinant este relaţia omului cu natura concepută ca o realitate supranaturală** - intervine Paz, şi, de aici înainte, discuţia este dominată de punctul de vedere al marelui poet mexican, ce pare să-i trimită pe ceilalţi la lecturile lor... **Un fapt esenţial: izolarea precolumbienilor** - arată Paz: **Pînă la sosirea spaniolilor, ei nu au făcut niciodată experienţa** Celuilalt. (...) **Drama Cuceririi este în acelaşi timp istorie şi teatru.** Citîndu-l pe Lévi-Strauss, Paz subliniază că Occidentul modern este prima civilizaţie pradă remuşcărilor; intuiţia nietzscheeană, conform căreia creştinismul a inventat ceva străin lumii antice: examenul de conştiinţă, preluat de Paz, îl face să conchidă: **Todorov are dreptate asupra unui punct: ideea de a-l lua pe celălalt în alteritatea sa... este baza oricărei veritabile civilizaţii şi, bineînţeles, dincolo de creştinism. Dar originea ei este occidentală şi creştină.** CUCERIRILE ŞI ÎNFRÎNGEREA STRUCTURALISMULUI ar putea fi tema celuilalt grupaj din **Le Débat**, "structurat" în jurul apariţiei mult-controversatei **Istorii a structuralismului** a lui François Dosse; opinii pro şi contra (cărţii) - dar, mai ales, o foarte binevenită punere în chestiune a "moştenirii" structuraliste înseşi (unii susţin că n-ar exista!), din care am reţinut: **Ieşirea din stucturalism este asemeni ieşirii din orice formă de adicţiune, ca ieşirea din comunism sau dintr-un drog: tristă şi dezamăgită** - spune D.-R. Dufour; **De la sfîrşitul structuralismului, ne plictisim. Am schimbat oare o nevroză teoretică flamboaiantă cu o fericire banală?** se mai întreabă acesta; **ne rămîne de la structuralism exigenţa rigorii precum şi renunţarea la marile teorii unitare**, mai spune Dufour, înainte de a pune degetul pe rană: **structuralismul a murit, cert, dar, în acelaşi timp, el este peste tot, demistificat, adus la cea mai elementară expresie a sa - cine ar îndrăzni să citească astăzi un text ca înaintea structuralismului?** Thomas Pavel scrie un foarte fin-maliţios eseu, intitulat "Despre spiritul de cucerire printre intelectuali", din care nu rezist să nu citez: **Aşa cum îl prezintă Dosse, structuralismul nu este... decît sinteza între filozofie şi ştiinţele umaniste.** "Spiritul de cucerire" s-ar manifesta, în acest caz, printr-o devansare constantă a datelor "ştiinţifice" în sensul ideologiilor (sau ideologiei), printr-o avangardă teoretică surprinzătoare (şi seducătoare) ce n-ar fi ţinut totdeauna pasul cu cuceririle pur factuale: cum foarte plastic spune T. Pavel, a avea dreptul de a lansa teze provocatoare, **cocktailuri Molotov intelectuale** - slăbiciunea unor Foucault, Barthes şi alţii fiind de a se fi comportat ca nişte **profesionişti ai surprizei, dînd francezilor, precum Napoleon, periodic, ceva nou.** "Accelerarea" filozofică pe fondul (mai degrabă) al unei "frîne" empirice - iată ce reproşează T.P. "avîntului" structuralist. Făcînd o analiză a acestuia, Rémy Rieffel se întreabă, chiar din titlu, cu ce avem de a face în acest caz: cu o "Amprentă profundă sau urmă superficială?" Astfel "dilematizat", dosarul structuralist din **Le Débat** este la fel de captivant ca şi masa rotundă deja-amintită. CUCERIREA EURO-DISNEYLANDULUI, iată ce ne propune, în fine, Jean-Yves Guiomar sub titlul "Conservatorul neantului": după două vizite la faţa locului, "cucerirea" anunţată este mai degrabă o înfrîngere... "Un abator de vise", subtitrează sumbru Guiomar apropo de un loc care, mi-amintesc, pe un Pascal Bruckner l-a entuziasmat: cunoscută fiind însă alergia franceză la "importul americănesc", poate că ar trebui să fim circumspecţi... oricum, în "circumspect" există **circ**, iar acesta, la noi, este "tematizat" cotidian! **(A.L.Ş.)**

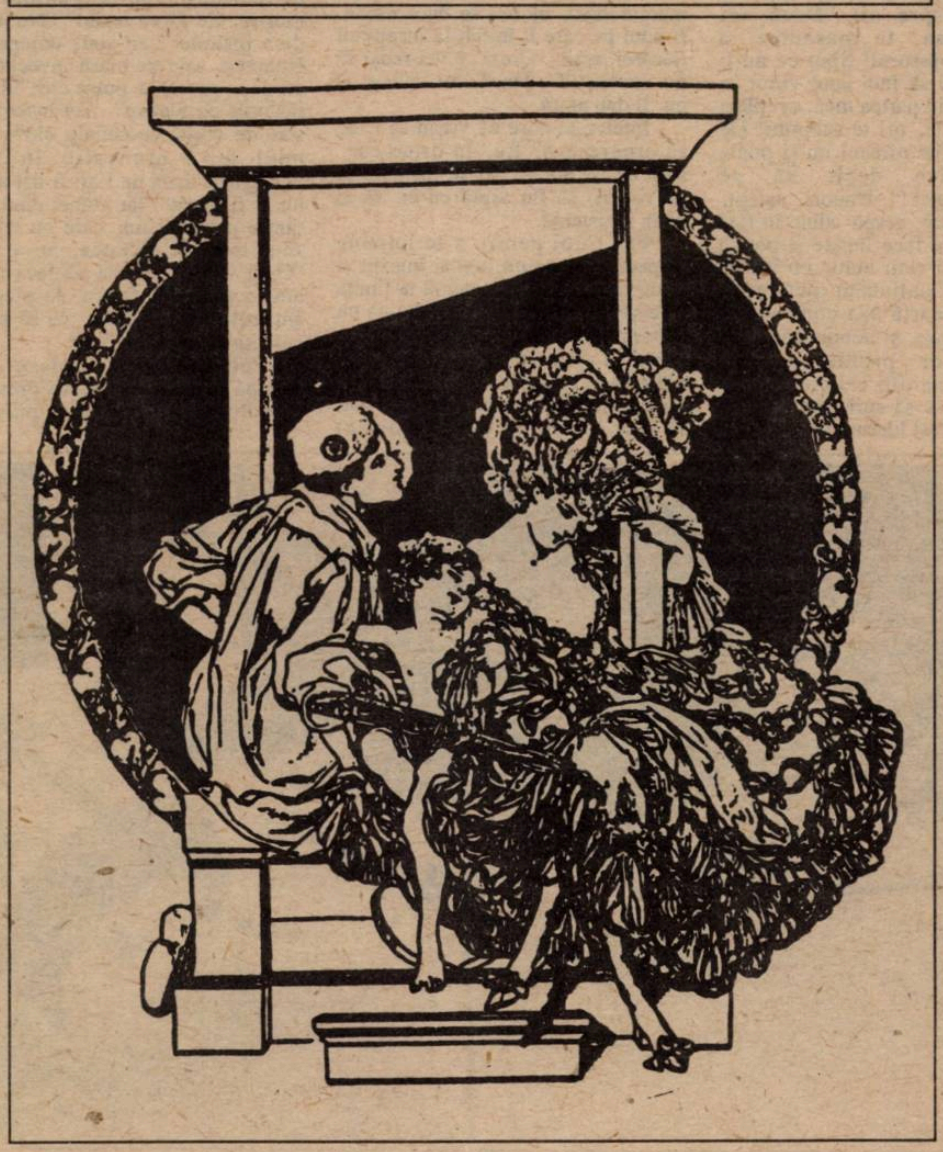

Kitschtesenţe

Moravuri vestimentare la români

Cu tenişi chinezeşti, de la coafor pînă la piaţă

Pentru mine, mersul cu metroul este o călătorie de plăcere. Mă desfăt cu spectacolul vizual (uneori şi audio) oferit de zecile de călători. În general - dacă nu este sfîrşit de săptămînă (adică vineri sau sîmbătă seara, cînd lumea se mai duce la o agapă, o petrecere sau o aniversare) - în timpul săptămînii, călătorii metroului se îmbracă banal, ca pentru activităţile zilnice. Ei oferă însă un bun fundal de contrast pentru apariţiile particulare, originale sau ciudate. Ochiul meu înregistrează imagini ca o cameră de filmat. Zilnic, acest spectacol îmi oferă un "regal de solistică vestimentară".

Întîi, zăresc un cap cu plete roşcate, fără îndoială de provenienţă feminină, coafate perfect. Spun "uite, domnule, o femeie care se respectă!". O tunsoare modernă, cu plete tăiate drept deasupra umerilor ce descriu un volum bine conturat. Ai senzaţia că părul a fost aranjat fir cu fir şi fixat cu fixativ. Dama îşi ţine capul ţeapăn, ca şi cum i-ar fi frică să nu i se clintească vreun fir de păr şi să-i strice mîndreţe de coafură. Caută un loc cît mai liber, din acelaşi motiv. Faţa ei este ştearsă, dar foarte bine machiată şi fardată. Am senzaţia unui cap de păpuşă "Barbie".

Şi-apoi vine dezastrul. De sus în jos: un sacou alb de in, cu umeri largi, purtat peste un pulover vişiniu de Angora, subţire. Arată ca un tricou-rochie, pentru că tivul lui depăşeşte cu mult poalele sacoului, oprindu-se undeva deasupra genunchiului. Urmează o pereche de colanţi negri, lucioşi, de lycra. Apoi o pereche de şosete albe, din acelea pentru fetiţe, cu gărgăriţe roz brodate. Iar în picioare, tenişi chinezeşti albi, care din cauza aglomeraţiei nu mai sînt chiar atît de albi. Pe umăr, o poşetă de piele neagră, de-a dreptul geantă tip :"fondul plastic", cu catarame, bumbi, carabine şi închizători din alamă lustruită. Într-o mînă, o sacoşă de plastic din care ies victorioase şi pline de sevă mustăţile vegetale ale unor mănunchiuri de ceapă verde. Doamna mai posedă degete încărcate de inele aurii şi argintii, precum şi unghii extrem de lungi şi extrem de bine manicurate, lăcuite cu o ojă stacojie.

Morala: valoarea vestimentar-estetică a unei perechi de tenişi chinezeşti albi este direct proporţională cu valoarea culinar olfactivă a unui kilogram de ceapă. Nu verde, degerată.

Cristian CRISBĂŞAN

...&:

Pe un text de Matei Vişniec, Cătălina Buzoianu a compus un spectacol: **Teatrul descompus**. Nu pierdeţi prilejul: la Institutul francez se poate vedea acest spectacol exemplar din portofoliul unui teatru de proiecte culturale - **Theatrum Mundi**, în zilele de miercuri 2, joi 3 iunie, ora 19,30, cînd are loc premiera în limba franceză.

Pagini realizate de
Alex. Leo ŞERBAN

Violența în școală

Rîndurile de mai jos reprezintă un document. "În sfîrșit, un profesor care are curajul să vorbească!", exclama, în nota ce însoțea textul din care am ales pentru acest număr al **Dilemei** fragmentele cele mai semnificative, săptămînalul francez **Le Nouvel Observateur**, în numărul său de la începutul lunii februarie a anului trecut. Sînt mărturiile unei profesoare care predă franceza într-un colegiu dintr-o periferie pariziană "dificilă". Clasele sînt compuse din imigranți și din ceea ce francezii numesc "defavorizați". Între profesoara în cauză și elevii ei domnește o formă cînd subtilă, cînd brutală de violență care le otrăvește viața de zi cu zi, batjocorește ideea de autoritate și pune în pericol viitorul acestor tineri, dacă nu chiar al societății în ansamblul ei. Profesoara care a spart zidul tăcerii, întreținut de majoritatea colegilor ei, a ținut, totuși, să-și păstreze anonimatul. Să fie acesta, pentru noi, doar documentul unei lumi "exotice"? Să sperăm.

În prima zi a anului școlar am intrat, pentru o clipă, în panică. Primii mei elevi au intrat în clasă ca o turmă. Mi-au trebuit cîteva clipe bune pînă să realizez că acea clasă a cincea era compusă numai din vlăjgani în jeans și bluze de trening și din fete care erau deja femei. Cum să crezi că aveau între 12 și 15 ani? Mă priveau fără să scoată o vorbă. L-am zărit atunci, în fundul coridorului, pe unul care întîrziase: cu fața congestionată și mers de pachiderm, trebuie că avea 1,75 metri înălțime și 80 de kilograme greutate, ceea ce, pentru mine, era deja prea mult, nu putea să fie din clasa mea, probabil se înșelase. Nu-l voiam!

Desigur că elevii habar nu aveau că debutam în această meserie la 40 de ani, după ce-mi crescusem copiii și-mi obținusem diploma cu numai doi ani în urmă, din dragoste pentru literatură. Avusesem cel dintîi șoc suind în autobuzul care mă adusese de la mine din Montmartre pînă la acest colegiu din Seine - Saint-Denis: eram înconjurată numai de imigranți. După care am ajuns pe un imens maidan presărat cu cîteva clădiri mari. Am rămas interzisă de toate acele prefabricate aflate în stare jalnică, unde nici o ușă nu putea fi deschisă decît cu lovituri de picior, ca și de sala de clasă aflată în paragină, unde un geam spart fusese înlocuit cu o bucată de placaj.

Prima săptămînă a fost de groază. În primele ore ne-am observat - eu și elevii mei - reciproc. Le-am ținut și un frumos discurs de stînga: "Mulți dintre voi au două culturi și vorbesc două limbi, ceea ce reprezintă o șansă: eu nu vorbesc decît o singură limbă. Dar vouă vă este mai greu decît celorlalți, care vorbesc corect franceza și duc o viață mai ușoară. Voi trebuie să munciți de zece ori mai mult decît ei, însă munciți de cinci ori mai puțin!". Le-am amintit și despre una din fiicele mele, care, deși de aceeași vîrstă cu ei, era deja într-a patra. Mi-au răspuns: "Ce legătură avem noi cu ea?". Mi-am mușcat buzele. Încolo, au stat liniștiți. Nu au înțeles, oricum, nimic din tot ce le-am spus. Le-am mai spus că nu am de gînd să-mi bat joc de materia pe care o am de predat. Urma, de altfel, să le vorbesc despre Guillaume Apollinaire și să facem caligrame. Pentru ei, eu nu sînt decît noua profă de franceză care vine de la Paris. La sfîrșitul primei ore, o singură fată a îndrăznit să mă sfideze: m-a anunțat cu vădită satisfacție că proful de mate de anul trecut făcuse o depresie nervoasă.

Au oroare de momentele de liniște

În cîteva zile mi-a fost dat să descopăr nemaipomenita violență care ține, în cazul acestor elevi, loc de mod de comunicare. Imposibil să-i determini să intre normal în clasă, să-și pună lucrurile cum trebuie și să păstreze liniștea. Am nevoie de cel puțin un sfert de ceas la fiecare oră ca să încerc să-i fac să tacă. De altfel, directorul mă sfătuise încă din prima zi "să consacru primul trimestru pentru a-i face să se potolească". Și astăzi, încă, înaintea fiecărei ore, mă mai întreb dacă am să izbutesc. Elevii par incapabili să-și controleze corpul. Îți vine să crezi că nu au trecut prin nici un fel de instituție de învățămînt, că vin, de fiecare dată, pentru prima oară la școală. Repet la nesfîrșit: "Unde ți-e rigla? Dar stiloul? Ce faci acolo? Ia loc în bancă! Aruncă guma de mestecat! Ce tot ai de spus? De ce vorbești? Atenție, am stat deja de vorbă cu tatăl tău, am să stau și cu mama ta". Elevii mei au oroare de momentele de liniște. Chiar și în timpul cîte unei lucrări de control trebuie să se găsească unul care să înceapă, din senin, să spună nu contează ce, de pildă: "Cine are niște soluție de șters?", și vacarmul se și declanșează. Iar eu repet pentru a mia oară: "Vreau să vă aud gîndind, e singurul zgomot pe care-l suport".

Nu pot prevedea niciodată incidentele, acestea survin de fiecare dată în mod brutal, pe neașteptate. "Pe mă-ta!", se aude dintr-o dată. E înjurătura cea mai frecventă. Sau se întîmplă ca unul să înceapă brusc să urle, arătînd cu degetul spre un altul: "Doamna, m-a înjurat". Nu de puține ori, trec la fapte: o fată se ridică brusc în picioare, se întoarce spre vecinul din spatele ei, apucă pupitrul acestuia și dă cu el de podea. Un băiat ia o trusă de lîngă el și o aruncă pe fereastră., Proprietarul trusei scoate un urlet și se duce să și-o recupereze. Înainte de vacanța de iarnă, Amadou, de obicei liniștit, s-a ridicat ca un nebun din bancă și s-a dus s-o ia la pumni pe o antileză "care îl provoca de multă vreme". La început, în astfel de momente intram în panică. Mă feream să le arăt disprețul meu, și i-am detestat pînă în clipa în care mi-au apărut fiecare în individualitatea lui și am început să simt că între unii dintre ei și mine se stabilesc punți de legătură. În numai cîteva săptămîni, devenisem și eu violentă, acasă țipam tot timpul și, dacă se întîmpla să mă atingă cineva, urlam: "Ce vrei, de ce mă provoci?". Apoi mi-am revenit.

Niște adulți, dar se comportă ca niște preșcolari

Nu am nici o metodă prestabilită. Mă descurs pas cu pas. Mi se întîmplă să strig exact ce gîndesc despre ei: "Dacă vei continua așa, te masacrez la consiliul profesoral! Spui că nu-ți pasă, că vrei să faci anul viitor în particular? Din partea mea, ori pleci cît mai repede, ori te schimbi! De un elev ca tine nimeni nu-și poate dori altceva decît să se descotorosească!". Uneori, aștept, joc puțin teatru, respir adînc în fața lor pînă ce se face liniște și pot să continui ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat: "Continuăm dictarea!". Uneori se ceartă așa cum numai acasă o pot face, și trebuie atunci să mă ocup de problemele lor familiale. Una din victoriile mele este să reușesc să surîd atunci cînd se insultă. Acest lucru îi provoacă în mod neviolent, îi descumpănește. Îmi mai place să-i enervez spunîndu-le "copiii mei" sau înfulecînd sub nasul lor un ștrudel, înainte de a le oferi la sfîrșitul orei prăjiturile puse deoparte în mod special. Sînt, însă, foarte atentă la felul cum recurg la umor, așa cum m-a sfătuit un bun inspector în timpul stagiului de pregătire de anul trecut.

Am o clasă a cincea pe care i-am botezat "Ticăloșii" și pe care trebuie să-i suport șase ore pe săptămînă. Fizic, sînt aproape niște adulți, dar se comportă ca niște copii de grădiniță. Aceștia îmi scapă complet, îmi alunecă printre degete. Pînă și fetele ajung să fie înfiorătoare. Adevărate harpii! Una din ele, Zorah, frumoasă de pică, devine insuportabilă de cum deschide gura. Ai zice că rage, nu vorbește. De multe ori îi spun să reia fraza cu voce calmă. Mă privește cu ochi ca de ciută și-mi spune: "Scuzați-mă, doamnă".

Mă silesc să fiu dură cu ei. Am avut recent un "duel" cu Kader. Era insuportabil. L-am amenințat că-i scad nota la gramatică. M-a sfidat. A sfîrșit prin a primi un 3. Mi-a spus: "Nu aveți nici un drept să faceți asta". I-am răspuns: "Ba tu ești cel care nu ai dreptul să te porți în halul ăsta. Atîta vreme cît n-ai să te comporți ca un adevărat elev, nici eu nu am să mă port cu tine ca o profesoară. Vrei să dai peste cap toată clasa, dar nu ai să reușești". E de ajuns un singur elev marginalizat, că ora se duce naibii. E unul pe care îl întreb la începutul fiecărei lecții: "Crezi că vei reuși să nu vorbești?". Dacă îmi spune că nu, îl dau afară.

Înțeleg ei oare că vreau să-i fac să progreseze? Eu, în orice caz, simt ce își doresc: să le răspund la provocări, să fiu aspră cu ei, să le opun rezistență.

Fac totul pentru a le impune respect: utilizez un limbaj îngrijit și foarte politicos. Sînt atentă la ținuta mea vestimentară. Nu îngădui ca un elev să se apropie prea mult de mine și atunci cînd nu sînt respectuoși îi oblig să-și ceară scuze. Dar vorbele nu sînt întotdeauna de folos: ce poți să mai spui cînd trei haidamaci năvălesc în caneelarie, întrebînd dacă se țin sau nu ore și ieșind în hohote nebune de rîs? Nu am fost insultată sau amenințată fizic niciodată. Dar era cît pe ce: "Doamnă, dumneavoastră m-ați distrus", mi-a spus în decembrie o africană ce provine dintr-o familie cu patru mame și douăzeci și opt de copii. "Vă dau un sfat: copiii dumneavoastră să nu puneți piciorul pe aici, că-i spargem. E normal, sînt copiii profului, așa e viața".

Cînd mi-a fost frică

Nu mi-a fost pînă acum frică decît o singură dată, timp de o săptămînă, după moartea lui Steeve, un elev dintr-a cincea. Am fost rugată să-l suport pe perioada iernii, pentru că nimeni nu știa ce să facem cu el. L-am suportat atîta timp cît se mulțumea doar să vorbească și să se ia de toată lumea în ore, ca să-și alunge plictiseala. Însă în ziua în care și-a petrecut aproape toată ora spunînd tot felul de obscenități, m-am dus la director și i-am spus că așa nu mai merge, ori Steeve, ori eu. Nu eram singura care să mă plîng de comportarea lui. În așteptarea găsirii unei alte soluții, directorul mi-a zis să nu-l mai primesc la ore.

Steeve nu a mai venit la școală. I-am anunțat pe ceilalți elevi că rolul meu nu era acela de a ține lecții celor al căror loc nu este în școală. Într-o luni de dimineață am aflat că Steeve căzuse de pe acoperișul supermagazinului și murise. Ce făcea acolo? "Ne jucam de-a pisicile", au spus colegii lui. Noaptea, sala de clasă învecinată a ars și pe perete se putea citi: "Îl vom răzbuna pe Steeve". Am încercat să stau de vorbă cu ceilalți elevi, însă unul mi-a aruncat-o în față: "Doamnă, dacă nu l-ați fi dat afară, nu ar fi murit". Iar atunci cînd unul dintre prietenii lui, care nu izbutea să-și termine dictarea, mi-a spus: "O să vedeți ce-o să vă facă tata", am încremenit. Seara, la plecare, am luat-o pe alt drum, ca să nu fiu nevoită să trec prin oraș.

Polițiștilor nu le place să se depună plîngeri. Așa ceva provoacă nemulțumiri în rîndul populației, i-au explicat ei profesorului de engleză, atunci cînd fiul acestuia fusese jefuit. Un elev nu poate fi eliminat definitiv. Poate fi cel mult amenințat cu eliminarea. Cînd, totuși, se întîmplă să fie eliminat, colegiul învecinat este obligat să-l reînscrie: cazurile dificile sînt plimbate de colo-colo. "Orice am face, nu ni se poate întîmpla nimic", spun elevii.

Trebuie să recunoaștem toate aceste greutăți pe care le întîmpinăm și să nu tăcem, așa cum fac majoritatea profesorilor. Anul trecut, de pildă, în timpul stagiului pe care l-am petrecut într-un colegiu parizian cu destule probleme de disciplină, i-am întrebat pe profesorii mai cu experiență cum procedează, și ce credeți că mi-au răspuns: că nu au nici un fel de probleme! La noi, în cancelarie, ne defulăm, uneori, într-un limbaj destul de frust. "A, nu știi, tatăl lui Cutare e în Bahamas!". Bahamas i se spune închisorii Fleury-Mérogis.

Sînt foarte rari profesorii care îndrăznesc să afirme, în ședințe, că o clasă anume este un infern. I-am zis într-o zi directorului: "Vă spun că totul este în ordine pentru că asta vă place să auziți". În general, însă, cînd am o problemă, mă sfătuiesc cu consilierul pe probleme de educație sau cu dirigintele și îi chem la școală pe părinți. Unii vin, alții nu. Nu există nici un loc special amenajat pentru discuțiile cu părinții, așa că vorbim pe hol, în picioare.

Efectul războiului din Golf

Pericolul constă în banalizarea acestor lucruri. În a ajunge să credem că acesta e normalul. Totuși, viața în colegiu nu este chiar infernul, zic unii, subliniind că nu sîntem agresați fizic. Asta așa e! Nu departe, în Saint-Denis, colegi de-ai noștri sînt loviți cu pietre cînd trec cu mașina pe bulevardul periferic.

Te uzezi repede în astfel de condiții. Pînă și cei mai experimentați cad pradă descurajării. Spun că războiul din Golf a alterat atmosfera. Simt, totuși, un început de revoltă în rîndul profesorilor. Trimestrul trecut, o colegă, profesoară de matematică, a fost amenințată de sora unui elev pe care ea îl împiedicase să-l lovească pe un alt elev. I s-a spus că fiul profei "o să plătească". Or, băiatul, elev la liceul din apropiere, fusese bătut cu două luni înainte de o bandă de elevi care, după aceea, au declarat că voiseră să lovească în cineva de proveniență europeană. Ne-am pus cu toții de acord și am făcut presiuni asupra directorului ca să depună plîngere. Primarul ne-a răspuns, anunțîndu-ne că va întări controalele polițienești la periferia orașului. Vederea unor mașini de poliție semnalează, măcar, că mai există, totuși, autoritate.

Vreau să plec de aici. Prea repede te obișnuiești cu orice, ceea ce e periculos. Cum ar fi cu obligația de a nu avea încredere în nimeni, de a nu lăsa nimic în buzunarele paltonului, de a avea grijă să închizi ferestrele și ușa cu cheia, de a renumăra cele cincisprezece dicționare după fiecare oră. Dacă aș rămîne aici m-aș rata, nu aș mai învăța nimic și nu aș mai fi capabilă să predau la liceu. Aici, problemele sociale îi ucid pe profesori la foc mic. Nu sînt nici educatoare, nici misionară, și nu vreau să devin o fiară. Vreau să-mi fac meseria, să mențin legătura cu marile texte, să-mi păstrez gustul pentru efort și să continui a crede că îi pot face pe elevi să cunoască lumea. Firește că mi-ar fi mai ușor printre burghezi decît printre cei de aici. Dar pe acei elevi-model mi-ar plăcea să îi trezesc la viață. Mă și văd spunîndu-le: "Nu este totul să fii inteligent, să provii dintr-un mediu favorizat și să știi să asculți ce ți se spune. Nu vreau să vorbesc unor inși morți, care nu sînt capabili decît să înregistreze ce le spun. Cînd eram la Seine - Saint-Denis măcar nu mă plictiseam!"

Traducere și adaptare de
Bogdan GHIU

© C. Bumbut

Aljoša MIMICA

Toqueville şi despotismul democratic

Aljoša Mimica, sociolog şi istoric, este profesor la Universitatea din Belgrad. Traducător al lui Montesquieu - **L'esprit des lois** - şi al lui Alexis de Tocqueville - **L'Anciene Régime et la Révolution** -, el face parte din "Cercul de la Belgrad", grupare de intelectuali ce se opune naţionalismului regimului actual şi fomelor sale violente de manifestare.

Mimica este, totodată, autorul a numeroase articole publicate în presa autohtonă şi franceză dedicate acestui subiect. Croat cu o soţie de origine sîrbă, deci unul din multiplele exemple de căsătorie mixtă, profesorul Mimica este o dovadă a unei posibile coexistenţe naţionale.

Textul de mai jos a fost citit şi dezbătut în cadrul colocviului "Tocqueville şi Revoluţia", organizat de **Serviciile culturale franceze**, la Bucureşti, în mai 1992.

O frază din "Vechiul regim şi revoluţia" pare să rezume convingerea lui Tocqueville că în istorie pot fi identificate anumite reguli generale, deci că ar fi posibil să ne ridicăm deasupra convingerii comune conform căreia evenimentele, în încremenirea lor, "ar fi incomparabile între ele." "Se vede că istoria" - spune el, resemnat - "este o galerie de tablouri în care puţine sînt lucrările originale, majoritatea fiind còpii". Citatul de mai sus mă încurajează în efortul meu de a explica că dintr-un unghi, cel puţin, evenimentele tragice din ţara mea nu fac parte din ceva complet nou şi nemaivăzut în istorie. Cheia principală, pentru a înţelege evenimentele ce fac să se cutremure Serbia, "spaţiu pînă ieri iugoslav", o vom căuta analizînd şi definind tipul de regim politic stabilit în această republică acum cîţiva ani. Tocqueville, cred eu, este cel care mă va ajuta să dau un nume corespunzător acestui regim. Necesitatea, în politică, de a desemna lucrurile pe numele lor adevărat nu vine, cum s-ar putea crede, dintr-un exces de academism: aici, ca şi în alte domenii ale existenţei supuse observaţiei sistematice şi deci explicaţiei, a diagnostica nu înseamnă atît a pronostica, cît a acţiona în mod eficient, conform unui vechi dicton: **să ştii pentru a prevedea, să prevezi pentru a putea!**

În efortul lor de a descrie tipul de putere al lui Slobodan Miloşevici, observatorii par să fi epuizat un repertoriu foarte divers de concepte prin care, din punct de vedere teoretic, au putut fi surprinse formele cele mai excentrice de regimuri politice. Ziariştii, cercetătorii, opozanţii politici, diplomaţii şi chiar oamenii de rînd s-au străduit să caute în bogata experienţă a istoriei sau în cadrul teoriei politice, regimul "ideal tipic" ce ar corespunde puterii lui Miloşevici. Cînd analiştilor mai prudenţi le-a devenit clar că nu este vorba, încă o dată, de una din manifestările empirice ale dictaturii comuniste tradiţionale, ei au găsit alte concepte cu referire directă la forme politice dispărute din spaţiile europene: "naţional-socialism", "totalitarism", "fascism corporativ", "tiranie" etc... În toate situaţiile menţionate se indică fără echivoc un anumit tip de putere personală, care este, fără îndoială, trăsătura principală a regimului despre care vorbim. Nu putem, totuşi, să ne mulţumim cu aceste determinări generale ce pierd din vedere caracteristicile specifice inovaţiei politice făcute de Miloşevici.

La o primă privire s-ar putea crede că este greu de dat un răspuns univoc. Improvizarea lui Miloşevici se întinde pe mai mulţi ani şi pare să corespundă, în parte, fiecărui tip de putere menţionat: el a încercat - în funcţie de "circumstanţe", în Serbia, şi de "raporturile de forţă", în Iugoslavia - să aplice diferite tehnici politice ce fac parte din arsenalul unor regimuri de natură diferită. El a fost activistul de partid care a pregătit minuţios şi a realizat perfect un puci în timpul congresului partidului.

A fost salvatorul şi apărătorul poporului căruia doar el i-a putut reda "demnitatea naţională". El a fost precursorul "revoluţiei anti-birocratice" şi instigatorul unei mişcări populiste agresive ce a avut răsunet în toată fosta Iugoslavie. El a fost stăpînul feudal care a început războiul vămilor şi a creat, pe teritoriile altora, state vasale. El a fost demagogul al cărui aşa-zis anticomunism i-a atras pe opozanţii fermi ai comunismului, dar a fost şi comunistul în care cred "adevăraţii" comunişti. Pînă şi biserica l-a plăcut: ea nu numai că nu l-a denigrat, ci i-a permis să devină o forţă politică. Numeroşi intelectuali şi academicieni l-au îmbrăţişat datorită faptului că nu mai erau urmăriţi cu tenacitatea obişnuită regimurilor autoritare, l-au acceptat şi au dat curs liber conştiinţei lor naţionale frustrate ori brusc trezite. Sprijinindu-se pe el au dorit să-şi realizeze visul: "Serbia Mare"; iar el a încercat să păstreze legitimitatea pierdută a comunismului prin reînvierea miturilor naţionale invocate de aceştia. În numele unor aşa-zise interese naţionale mai înalte, el a reuşit să-i oprească pe muncitorii sărăciţi să intre în grevă, chiar cînd aceştia păreau hotărîţi să-şi apere drepturile. Opunînd un grup socio-profesional celuilalt, el a reuşit să împiedice stabilirea unei mişcări sindicale unite şi independente. A declanşat războaie declarînd totodată că "Serbia nu este în război". S-a prezentat şi se prezintă încă în ochii opiniei publice internaţionale drept un pacifist, dar de-abia după ce a cucerit ceea ce putea cuceri. S-a ocupat şi se ocupă puţin de economie, cel mai adesea fără succes. A evitat să organizeze alegeri optînd pentru referendumuri şi plebiscite. Cînd a "permis", în fine, ca alegerile să aibă loc, a reuşit să pună opoziţia într-o inegalitate atît de acuzată, încît cele douăzeci de procente cîştigate pot fi considerate un succes important. El a legat mîinile partidelor democrate, deja slăbite, cu ameninţarea că cel ce va ridica vocea va fi declarat trădător al naţiunii; le-a forţat în mod constant să intre în competiţie cu el pe terenul naţionalismului, deci pe un teren în care era imbatabil, creînd în acelaşi timp partide satelite pentru a da iluzia pluralismului politic. A declarat deschis un pact cu dreapta fascistă, semănînd astfel confuzia la centru. A creat un nou stat şi a încălcat constituţia fără a consulta pe cineva. Şi în fine, lucrul cel mai important, şi-a prezentat toate **eşecurile** în plan politic, economic şi diplomatic drept **victorii** de care puţini se mai îndoiesc azi în Serbia.

Să revenim la Tocqueville. Opera sa ar fi de interes academic dacă ea ar rămîne în planul istoric îndepărtat. Tocqueville nu se mărgineşte să descrie doar un eveniment caracteristic, unic, el oferă un **model** care se poate folosi în explicarea situaţiilor istorice analoge. În mod general este vorba de problema tranziţiei de la "vechiul regim" la un "nou regim", mai limpede - de la organizarea politică de tip autoritar la cea de tip democratic. În această formulă doar primul element este variabil, adică regimul autoritar poate avea în spaţiu şi în timp forme diferite (în comparaţia istorică ce ne interesează, de la monarhia absolută la dictatura bolşevică), pe cînd cel de-al doilea element rămîne constant: exemplul este cel al regimurilor de după Revoluţia franceză care au evoluat mai greu în direcţia democraţiei. Această mişcare bine determinată este greoaie, contradictorie şi pîndită de pericolul unei reveniri la trecut, reîntoarcere ce ştie să îmbrace haine noi şi să dea iluzia unei rupturi radicale. Distrugerea Bastiliei, căderea zidului berlinez desemnează doar **simbolic** începutul unui proces lung şi frămîntat al "cuceririi" sau al "inventării" democraţiei. Vechiul regim fiind consacrat prin tradiţie, deci profund înrădăcinat în conştiinţa oamenilor, cu instituţii ferm stabilite pe care s-a sprijinit sute de ani (în cazul nostru zeci de ani), rezistă cu încăpăţînare schimbărilor. S-a constatat de mult că situaţia cea mai potrivnică instalării democraţiei este cea descrisă de Motesquieu, în care "lovitura a fost dată împotriva tiranului şi nu a tiraniei" (**De l'esprit des lois,** III, 3). Cu alte cuvinte, aşa cum a spus-o şi Tocqueville "dominatorul cade, dar ce este mai substanţial în opera lui rămîne în picioare". În aceste epoci de tranziţie apare o formă de regim pe care Tocqueville o numeşte **despotism democratic** şi a cărei definiţie corespunde stării în care se află Serbia azi.

Termenul de despotism este folosit de Tocqueville cu mai multe semnificaţii, în funcţie de circumstanţele istorice şi politice descrise, ceea ce face mai dificilă tentativa noastră de a deduce conţinutul real al conceptului. "Înzestrînd despotismul cu o forţă care îi aparţinea, Montesquieu i-a dat o onoare pe care nu o merita", spune filosoful nostru. Drept care el nu va utiliza în mod consecvent şi univoc acest concept atît de îndrăgit în secolul XVIII. La Tocqueville, "despotismul inteligent" înseamnă uneori absolutism luminat, "despotismul majorităţiii" este sinonim cu ceea ce el însuşi numeşte, în altă parte - şi credem noi mai corect - "tirania majorităţii"; într-un alt loc, în fine, conceptul are vechiul înţeles utilizat şi de Montesquieu: "despotism asiatic" de tipul aceluia din Turcia ori China. Deoarece conceptul este utilizat numai în sensul tradiţional, ori în cel metaforic, aceste semnificaţii nu ne servesc intenţiile. Totuşi, în operele principale, în "Democraţia în America" şi în "Vechiul regim şi revoluţia" întîlnim frecvent termenul de **despotism democratic**. În capitolul III din **L'Ancien Régime**, Tocqueville vorbeşte explicit despre viitorul socialism de tip statal: "Această formă specială a tiraniei numită despotism democratic, pe care evul mediu nu a cunoscut-o, le este deja familiară (economiştilor, N.A.). Fără o ierarhizare socială, fără clase diferenţiate, fără ranguri prestabilite; un popor format din indivizi aproape identici şi complet egali, o masă confuză recunoscută drept unic suveran legitim, lipsită însă de orice posibilitate care i-ar permite să conducă sau să-şi supravegheze propria-i guvernare. Deasupra acestei mase, un mandatar unic, însărcinat să facă totul în numele ei fără a o consulta. Pentru a-l controla pe acesta - raţiunea publică, lipsită de organismele necesare; pentru a-l aresta - revoluţii şi nu legi; conform legislaţiei - un agent subordonat, în fapt - un stăpîn."

Fără îndoială că în acest fragment Tocqueville identifică trăsăturile esenţiale ale regimului numit de Jacob L. Talmon "democraţie totalitară", şi care se va defini mai clar, cu diferitele sale amprente ideologice, de abia în cursul secolului nostru: atotputernicia statului, o societate civilă dizolvată într-o masă omogenă, abolirea oricărei forme de organizare secundare, legitimarea puterii absolute printr-o "voinţă generală" subînţeleasă metafizic şi care nu primeşte nici o verificare empirică, absenţa unui regim legal clar stabilit etc. Cu toate că acest regim se bazează **de facto** pe moştenirea comunistă, el introduce anumite inovaţii în comparaţie cu imaginea ideal-tipică a acelui deja "vechi regim" din veacul XX. Deci nu va fi vorba despre proiectarea perspicace a unui viitor sumbru totalitar făcută de Tocqueville, ci de descrierea fragmentară a unui tip de regim ce s-a născut de două ori din revoluţiile democratice din Franţa: în 1789 şi 1848. Mă gîndesc desigur la "bonapartismul" lui Napoleon I şi mai ales la cel al lui Napoleon al III-lea. Acestui tip de organizare politică îi corespunde cel mai bine expresia de "despotism democratic",

În "Democraţia în America", deja, Tocqueville indică tentaţiile care ameninţă libertatea după căderea unei puteri absolute: "Oricît am repeta-o nu va fi îndeajuns: nu există nimic mai fecund în minuni ca arta de a fi liber; dar nici nimic mai greu de învăţat ca libertatea. Nu acelaşi lucru se întîmplă cu despotismul. Adesea el apare ca reparatorul tuturor relelor suferite, sprijinul dreptăţii, susţinătorul oprimaţilor şi fondatorul ordinii"... Perfect conştient că odată cu eşecul fostului regim nu a dispărut pericolul restabilirii unui regim despotic de tip nou, aşa cum pentru noi căderea comunismului nu înseamnă libertate de la sine înţeleasă, Tocqueville ne pune în gardă: "Monarhiile absolute au dezonorat despotismul; să fim atenţi ca republicile democratice să nu-l reabiliteze, şi făcîndu-l mai greu de suportat pentru unii să nu-i ascundă, totodată, aspectul odios şi caracterul înjositor în ochii celor mai mulţi". Sau: "Dacă puterea absolută s-ar restabili la popoarele democrate din Europa, nu mă îndoiesc că ar face-o într-o formă nouă, de nerecunoscut pentru părinţii noştri".

În toate aceste citate este vorba de o situaţie paradoxală, în care o societate democratică este condusă în mod despotic. De altfel Tocqueville ne spune: "despotismul este periculos în toate vremurile, cu atît mai de temut în secolele democratice. Desigur, el nu la socialism s-a referit, să nu uităm că sîntem în 1830, şi experienţa de la '48, care va lăsa urme în paginile din "Vechiul regim", este încă departe. Este tot atît de puţin probabil că ar fi prevăzut un asemenea viitor Statelor Unite: pericolul ce pîndeşte democraţia lor este o tiranie psihologică ori instituţională a majorităţii - datorată mecanismelor instituţionale, şi nu despotismului unei persoane care îşi bazează puterea pe acceptarea sa generală, presupusă ori reală, de către popor. Aici Tocqueville îl vizează pe Napoleon Bonaparte ca reprezentant al unei puteri personale legitime instaurate după primele probe democratice: "Odată ce prestigiul regalităţii s-a stins în mijlocul tumultului revoluţionar, după ce regii, succedîndu-se pe tron au expus privirii poporului slăbiciunea justiţiei şi asprimea faptelor, nimeni nu mai vede în suveran pe părintele statului, fiecare zăreşte în el pe stăpîn. Dacă e slab îl dispreţuieşte, îl urăşte dacă este puternic. El însuşi este plin de mînie şi de teamă; se comportă ca un străin în ţara lui şi îşi tratează supuşii ca pe nişte învinşi".

În "Vechiul regim" Tocqueville este mult mai explicit în ceea ce priveşte natura politică şi chiar sociologică a puterii bonapartiste. Aici el se ocupă direct de istoria ţării sale şi vizîndu-l pe Napoleon I el regretă că francezii "au abandonat prima ţintă şi, uitînd de libertate, n-au mai dorit decît să devină servitorii egali ai stăpînului lumii".

Uzurpatorul fără nume a stabilit o putere "mai mare şi mai absolută decît aceea pe care o răsturnat-o Revoluţia" înlocuind libertăţile cîştigate cu "imaginile lor lipsite de conţinut şi numind drept suveranitate a poporului sufragiile electorilor care nu pot nici să se informeze, nici să se sfătuiască, nici să aleagă... ". Iată însăşi esenţa despotismului democratic pe care-l extragem din scrierile lui Tocqueville: puterea personală, care se sprijină pe suportul poporului diluat în masă, popor care a pierdut voinţa libertăţii în clipa în care a avut posibilitatea de a recuceri această libertate şi se lasă cu uşurinţă pe mîinile unui stăpîn. Şi această imagine se defineşte şi mai bine cînd Tocqueville deplînge indiferenţa compatrioţilor săi care se mulţumesc să trăiască în această "sumbră gaură". În numeroase locuri constată prezenţa acestei indiferenţe; o variantă a ideii lui Montesquieu după care sufletele oamenilor care au trăit mult timp sub o putere despotică s-ar usca odată cu trecerea vremii şi, atunci cînd libertatea apare, nu mai sînt în stare să o primească. Tocqueville va spune: "O naţiune obosită de lungi dezbateri consimte să fie înşelată cu condiţia să fie lăsată în pace şi istoria ne învaţă că, atunci, pentru a o mulţumi, este de ajuns să aduni din ţară un număr de oameni obscuri şi dependenţi pe care să-i faci să joace rolul unei adunări politice, în schimbul unui salariu".

Comparînd fragmentele citate şi comentate cu descrierea situaţiei actuale din Serbia făcută la început, constatăm că definiţia dată de Tocqueville **despotismului democratic** corespunde cel mai bine pentru a o caracteriza.

Aceasta înseamnă, la nivel **politic şi instituţional**, o putere prezidenţială neobişnuit de mare ale cărei ingerinţe sînt egale cu prerogativele unui monarh absolut; un parlament redus la trăncăneală, fără puterea de a interveni, servind numai la legitimarea **a posteriori** a deciziilor luate de preşedinte; partide politice amăgite cu loialitatea faţă de "interesul naţional", sau create pur şi simplu "de sus", pentru a semăna confuzia în spaţiul politic şi pentru a servi drept decor în faţa lumii; centralizare generală şi etatizarea tuturor serviciilor publice care chiar sub "vechiul regim" se bucurau de o oarecare autonomie.

Aceasta înseamnă, la nivel **sociologic,** o structură socială diluată în masa care este reunită, tot mai rar, pentru a susţine gesturile preşedintelui; îngrămădirea unor populaţii dezrădăcinate care, de cînd cu campaniile din războiul declanşat, asemeni mulţimilor de lumpen-proletariat de altă dată, servesc drept reazem principal regimului (în dicţionarul oficial al regimului se vorbeşte de "omogenizare şi mobilizare"), un egoism persuasiv care face imposibilă orice organizare profesională, sindicală ori politică serioasă.

Aceasta înseamnă, la nivelul **politicii externe,** declanşarea de războaie tot mai absurde, pierdute de la bun început. Apoi cîteva tuşe de "culoare locală": o mitologizare fără precedent a trecutului naţional, rezistenţa la orice schimbare modernizatoare a unei societăţi patriarhale, semi-dezvoltate, fuga de lume interpretată ca o apărare a "cauzei juste" ameninţată de conspiraţia internaţională împotriva "poporului astral"... Iată inovaţiile aduse modelului tocquevillian al **despotismului democratic.**

Revenind la ideea de debut: dacă istoria nu este "decît o galerie de tablouri în care puţine sînt originale, majoritatea fiind còpii", care ar fi destinul regimului definit conform precedentelor istorice? Slobodan Miloşevici nu este nici primul, nici al treilea Napoleon, ci omul "vechiului regim", care a găsit o manieră nouă de legitimare a puterii personale. Poporul sîrb şi cetăţenii Serbiei vor şti ei înşişi să pună capăt acestei puteri sau vor aştepta să se termine totul precum în cele două exemple descrise de Tocqueville, adică prin **înfrîngere externă?** Aceasta ar fi, desigur, cea mai rea soluţie.

Traducere şi adaptare de
Sofia L. OPRESCU

Spectatorul bine temperat

O noţiune utilă: democraţia informaţională

Dacă definim societatea democratică drept societate în care guvernanţii guvernează avînd consimţămîntul liber exprimat al guvernaţilor, şi, deci, considerăm obstacole în calea democraţiei orice limitează formularea şi exprimarea liberă a opţiunilor, vom conchide că nu puţine dintre aceste obstacole derivă din gestiunea informaţiei care circulă în societate. Căci, în formularea pertinentă a regretatului meu ilustru coleg de la Institutul Hoover, S. Hook, "un individ nu are mai mare libertate de acţiune atunci cînd mintea sa este în mod deliberat ţinută în ignoranţă decît atunci cînd mîinile sale sînt ţinute în lanţuri". *) Iar ignoranţa aduce în discuţie posibilele ei cauze: acestea ţin de **educaţie** şi de **gestiunea informaţiei** sociale.

Noţiunea de "educaţie", ca şi practica educaţiei aşa cum au fost moştenite de la ordinea comunistă, sînt printre primele responsabile de ignoranţa socială atît de evidentă în epoca post-comunistă. În cadrul paradigmei socialiste, educaţia era de fapt redusă la pregătirea forţei de muncă pentru nevoi sociale precis anticipate şi planificate; şi, în această perspectivă, monopolul asupra educaţiei era mai degrabă firesc. Nu este deci de mirare că, în ciuda volumului (impresionant) şi calităţii (remarcabile) (a) informaţiei difuzată în învăţămîntul comunist - căci şcoala românească a fost şi a rămas o şcoală excelentă - generaţii de absolvenţi au fost antrenaţi exclusiv pentru performanţa în cadrul societăţii comuniste: aceasta înseamnă în subsidiar cultivarea reflexelor necesare adaptării şi succesului într-o societate totalitară. Nu este deci surprinzător că rolul de model paternalist al dascălului a fost preamărit: elevul ori studentul obişnuit cu o figură dominantă, atotştiutoare şi atotsfătuitoare, trebuia să fie pregătit să se simtă în largul său într-o societate în care rolul profesorului era preluat de şeful ori liderul atotputernic; în acelaşi spirit, ştiinţa şi cultura erau reduse la fişiere de probleme rezolvate - sugerînd că îndoiala şi disputa sînt semne ale imaturităţii ori insuficienţei (temporare) a mijloacelor de cercetare ori evaluare; logica lui "da" şi "nu" şi etica lui "bine" şi "rău" au devenit astfel singurele acceptabile, şi orice altceva, nou, era deci în mod tacit invitat să se aşeze în aceleaşi scheme pre-stabilite. Aş spune, deci, că învăţămîntul comunist era într-un anume sens **totalitar**, aşa cum era şi societatea pe care o servea. Acest învăţămînt - prelungit şi în celelalte forme de educaţie prin care ordinea comunistă îşi cultiva forţa de muncă - crea deci schemele mentale care guvernau apoi producţia, circulaţia şi consumul întregii informaţii utilizate de societatea comunistă. Aproape o jumătate de secol românii au avut, astfel, (oficial, desigur) acces la o singură sursă de informaţie - şi au fost obligaţi să asculte o singură interpretare a acestei informaţii -, deci au auzit o singură voce în şcoală, în întreprindere, la radio ori la televiziune, şi au citit (în fond) un singur ziar; orice ieşea din acest cadru era considerat greşit, dacă nu chiar periculos. Nu îmi pare astfel exagerată afirmaţia că şi sub raport informaţional comunismul a însemnat exclusivism **totalitar**.

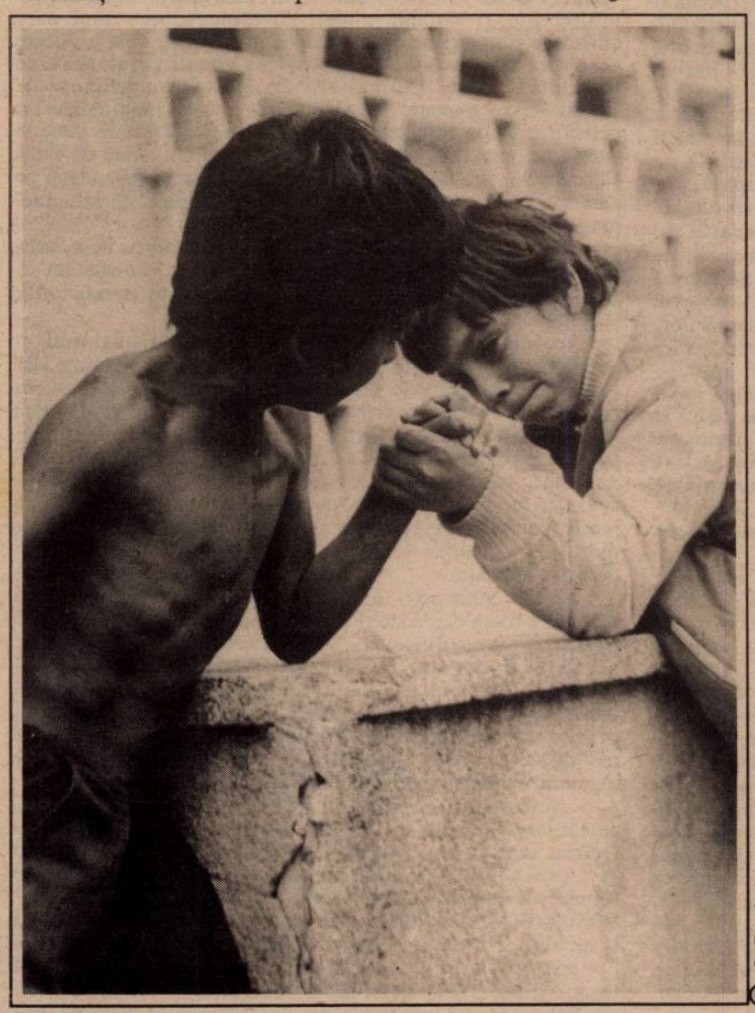

© C. Bumbuţ

Educaţia şi informaţia totalitară, în sensurile de mai sus, au creat acea **ignoranţă** socială, ce se poate opune democraţiei: nu este vorba desigur de simpla lipsă de cunoştinţe, ci de cultivarea lipsei de înţelegere pentru orice altceva în afara totalitarismului exclusivist - şi, în particular, pentru legitimitatea alternativelor şi pentru valoarea socială a formulării şi exprimării opţiunilor proprii (politice, economice, sociale, culturale).

A schimbat oare binecuvîntata cădere a comunismului toate acestea? Şi da, şi nu - după părerea mea. Într-adevăr, învăţămîntul dă semne de democratizare (şi, desigur, ar fi absurd să aşteptăm rezultate de masă în cîţiva ani: pentru o reală modificare este nevoie probabil de o generaţie...). Şi, într-o ţară cu atîtea partide politice, ziare şi reviste, şi în care se vorbeşte despre privatizarea mijloacelor de comunicare audio-vizuală (deşi s-a făcut, relativ, puţin în această direcţie), îmi pare totuşi necinstit să nu se constate că nu mai este deloc vorba de "un singur glas", ca înainte.

... Şi, cu toate acestea, multe dintre sechelele informaţionale ale ordinii totalitare sînt încă prezente. Am scăpat într-adevăr de tirania "punctului de vedere (unic şi obligatoriu) al partidului comunist şi liderului său": dar, citind presa din România '93, nu am impresia că am scăpat cu aceasta şi de nevoia **unui unic punct de vedere**, de convingerea că **numai acesta** este cel adevărat (ori bun, ori drept) şi că deci orice alternativă este **greşită**. Şi producătorii de informaţie (ori cronicarii, cum sînt ziariştii), şi consumatorii de informaţie par să rămînă prizonierii aceleiaşi paradigme informatice totalitare a unicului punct de vedere **corect**: la nivel social diferenţa apare numai în faptul (esenţial) că înregistrăm mai multe puncte de vedere, diferite, şi că ele se pot exprima (şi "consuma") fără opreliştile cu care ne-a obişnuit dictatura... Dar, în fond, toată lumea socoate că numai **unul** dintre aceste punete de vedere rămîne cel "just" (chiar dacă "nu se cade" de acord asupra lui).

Vedem deci că, în plan informaţional - ca şi în plan politic, şi în parte economic nu am depăşit încă, plecînd de la dictatură (ori totalitarism), nivelul (adevărat, fundamental) al libertăţii, şi deci nu am ajuns la democraţie - definită prin modul de a deriva, din libertatea mea, a ta şi a sa, ceea ce convenim să numim **libertatea noastră**. Informaţia în România '93 "se produce" şi "circulă" liber (cu restricţiile evidente ale "economiei de piaţă" primitive, ce domină viaţa economică); informaţia "se consumă" liber (cu aceleaşi restricţii). În producerea şi consumul ei sîntem însă încă marcaţi de sechele totalitare, aşa cum am văzut. Şi adesea, în practică, libertatea mea (de a informa şi de a fi informat) limitează libertatea ta ori a sa (de a informa şi a de a fi informaţi). Spre a evita ridicularizările vulgare, bănuiesc că oricine înţelege că nu m-am referit, în formulările (retorice!) de mai sus, la informaţie şi informatori în sensul (să sperăm, defunct) (al) urmaşilor lui Dzerjinski...

Iată de ce cred că putem vorbi despre o necesară **democraţie informaţională**, înţeleasă ca putere a comunităţii, (organizată în **producători** şi **consumatori** de informaţie), de a determina (în mod democratic) obiectivele şi strategiile informaţionale. Evident, un nou proiect, parte din proiectul "noua democraţie".

Procesul tranziţiei de la totalitarismul comunist la democraţie îşi descoperă, astfel, o nouă dimensiune, după părerea mea esenţială pentru reforma politică şi economică: **democratizarea informaţională.**

Mihai BOTEZ

---

*) S. Hook, **Reason, Social Myths and Democracy**, Prometheus Book, 1991, p. 287.

Elveţia sau Panjab

De-acum un truism că politica este o prelungire a istoriei. Cu toate acestea marii politicieni de azi nu sunt buni cunoscători de istorie. Era uşor de prevăzut că prăbuşirea comunismului va implica fenomene asemănătoare acelora de după destrămarea Imperiului Britanic (ne-am gîndit la acesta fiindcă e mai aproape în timp).

India-Pakistan, Palestina, Cipru, Africa de Sud, Nigeria-Biafra îşi au proiecţiile lor: Serbia-Croaţia, Gruzia-Abhazia-Osetia, Basarabia-Transnistria etc.

Bosnia aduce foarte mult cu Kashmir-Panjab. Alături, Croaţia catolică şi Serbia ortodoxă cu puternice comunităţi în interior, la fel cum dincolo sunt Pakistanul musulman şi India Vedantină. În plus, aici islamicii, de naţionalitate sîrbă în fond, şi dincolo sikhs-şii, indieni sadea pînă în sec.al XV-lea, sunt "sarea şi piperul". Dacă n-ar fi fost aceştia, ţările respective s-ar fi împărţit frumos între vecini şi gata. Dar, ce nu au putut sikhs-şii, au putut bosniacii, adică şi-au proclamat independenţa! Aşa a început încă o tragedie balcanică. Şi ca şi cum trecutul nu ne învaţă nimic, vin să rezolve problema oameni şi ţări de departe, care ştiu prea puţine despre ale locului şi care nu vor face probabil altceva decît să amplifice totul.

În primul rînd Bosnia-Herţegovina este o zonă muntoasă, iar muntenii, ca indivizi, sunt mai degrabă violenţi decît conciliaţi. Din cauza asta marile religii, născute în pustiuri , şi-au confruntat misionarismele în ţinuturi muntoase. Tot datorită munţilor, tradiţiile, şi ale unora şi ale altora, sunt încă puternice şi vor fi greu de europenizat; iată bascii, iată corsicanii, iată bretanii în timpul Revoluţiei franceze, ca să exemplificăm numai cu Europa. Slabele interferenţe mai mult au separat decît au apropiat şi asta numai datorită unor apăsări străine. Croaţii şi sîrbii au acţionat în comun datorită stăpînirii turceşti la fel cum mahomedanii au colaborat cu indienii vedantini **datorită** pătrunderii spre Afganistan a britanicilor.

În al doilea rînd, sistemic vorbind, ţara e mult prea coborîtă în ea însăşi ca să simtă influenţe dinafară, darămite să i se mai şi potrivească.

Aşadar, construirea păcii trebuie să respecte "ritualul de construcţie" etern, adică trebuie sacrificate nişte interese şi aceste interese nu pot fi decît ale Rusiei. Ea este "mireasa" Balcanilor. Prinsă între graniţe corecte, fără "coridoare secrete", mănăstirea va dura! Altminteri?

Abia pe urmă vin factorii direct implicaţi: biserica catolică, iredentismul sîrb şi fundamentalismul islamic, care ei singuri vor aşeza temeiul. Embargo-ul Consiliului de Securitate a încurcat mai mult pe vecinii beligeranţilor, mîncarea paraşutelor americane i-a făcut pe flămînzi să se omoare între ei, iar protecţia electronică NATO creează mari temeri Ungariei. Din partea Serbiei, bineînţeles!

Şi harta elveţiană îi este nepotrivită. Fiindcă Elveţia nu este izomorfă cu Bosnia de azi. Pentru a ajunge congruentă cu Elveţia, Bosnia-Herţegovina trebuie să intre pe condiţiile care au făurit Elveţia. După repede-stinsul război civil din 1847, Elveţia a devenit un soi de **porto-franco** al Europei Occidentale. Şi azi se depun acolo bani "necuraţi" şi iată, proveniența lor în atîtea conturi secrete, care trebuie dezvăluită, creează nemulţumiri. Deci, dacă nu se vor cheltui bani puţini acum fie şi pentru o pace de tip Camp David, mîine se vor ruina averi.

Deja sîrbii bosniaci au ales, între Elveţia şi Panjab, ultima soluţie. Ne e greu de prevăzut ce va însemna asta. Ei devin, în locul musulmanilor bosniaci, adevăraţi sikhs-şi ai Europei. De admirat ca tenacitate, dar de temut ca procedee, genul de oameni care revendică tot raiul şi pe care-l umplu de tranşee.

Ion MIHAI

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 633.11.62 ● Telefax: 312.75.59 -312.89.05 ● Abonamentele interne se pot contracta în baza adresei nr. 11270/RODIPET la oficiile poştale ● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.009.401.30.03- BRCE ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU, Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Dora MEZDREA, Teodor SUGÁR (secretar general de redacţie), Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU (red. şef adjunct)
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU

Tiparul executat la PROGRESUL ROMÂNESC SA, Calea Plevnei 114, tel. 637.71.96

Anul I
nr. 23
18-24 iunie 1993
16 pagini 75 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE
DIRECTOR: ANDREI PLEȘU

PRESA: TOȚI ȘTIM CĂ NU-I BUNĂ, TOȚI O CITIM

©E. Tănjală

Din sumar:

■ Divanul *Dilemei*: Mihai COMAN, Neculai Constantin MUNTEANU, Radu NICOLAU

■ S-au pronunţat în tema propusă: Mihai BOTEZ, Marc CAPELLE, Pavel CÂMPEANU, Anneli Ute GABANYI, Z. ORNEA, Alexandru PAPILIAN, ROSTÁS Zoltán, Gina STOICIU, Antoaneta TĂNĂSESCU, Roger TESSIER şi mulţi alţii.

EDITOR: FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Mihai Botez: "La aşa ziarişti, aşa cititori..."

Colaboratorul nostru, dl. Mihai Botez este noul ambasador al României la O.N.U. Nu putem garanta tuturor celorlalţi colaboratori ai noştri un succes asemănător, dar nu ne vom ascunde satisfacţia de a fi oferit o rubrică unui atît de marcant diplomat, pe vremea cînd evoluţia D-sale nu era previzibilă. Sîntem bucuroşi, de asemenea, să-i informăm pe cititorii *Dilemei* că (în pofida zvonurilor întreţinute de "o anumită parte a presei") dl. Botez are amabilitatea de a-şi menţine şi în continuare rubrica săptămînală, la locul ştiut.

De data aceasta, i-am adresat domnului ambasador cîteva întrebări pe tema numărului de faţă, adică a presei libere şi... profesioniste.

Dilema: Din dubla dumneavoastră experienţă - aceea de intervievat de către presa occidentală şi aceea de "hăcuit" (în cel puţin două reprize) de către majoritatea jurnaliştilor români - care credeţi că sînt - acum - virtuţile şi defectele presei noastre?

Mihai Botez: Întrebarea dumneavoastră cuprinde, poate numai din bună intuiţie gazetărească, ceea ce aş fi vrut oricum să subliniez de la început: experienţa mea "cu" presa română este extrem de limitată, şi orice încercare de generalizare, de la aventura mea personală la nivelul întregii acestei temute "a patra putere în stat", este riscantă. Veţi deduce de aici, desigur, şi dificultăţile unei paralele cuprinzătoare între presa occidentală - să mai adaug platitudinea că şi aceasta este diversă? - şi presa noastră - ce nu-mi pare defel omogenă şi uşor de adunat sub acelaşi pavilion, nici măcar profesional. Acestea fiind zise, spre liniştirea conştiinţei mele temătoare de nedreptate, ce pot să spun? Ziariştii occidentali cu care am avut de-a face mi-au părut mai degrabă întîi profesionişti modeşti în căutarea unor răspunsuri ce interesează publicul, ori cronicari ai realităţilor aşa-cum-sînt, şi abia apoi comentatori partizani ori sarcastici moralişti. Poate că expresie a reflexelor adînc înrădăcinate ale pieţei, presa din Occident îmi pare preocupată întîi de cititor, de curiozitatea lui, de interesul lui, de aşteptările lui, şi apoi de altele - incluzînd desigur, la unele publicaţii, interesele partizane ori, simplu, educarea şi schimbarea (prin cunoaştere) a consumatorului. Ziariştii occidentali care mi-au luat interviuri păreau chiar interesaţi să afle părerile mele, şi să le comunice publicului fără perturbaţii, prezentîndu-mă astfel prin "ceea ce sînt". Comentariile lor erau strict şi vizibil delimitate de modestele mele opinii. Iar în articolele ce privesc "situaţii" - economice, politice ori sociale - jurnaliştii occidentali se feresc, de regulă, să apeleze la o singură părere. În cronica unui conflict de muncă, de pildă, găseşti părerea sindicatului, părerea patronatului, părerea mediatorului guvernamental - chiar dacă ziarul, de regulă, este al sindicatelor, al patronatului, al guvernului ori (aparent) independent. Faptele se relatează sec, cu cît mai puţine comentarii (dacă nu se poate chiar fără comentarii); iar în interpretarea lor se caută, aş zice că uneori chiar cu oarecare ostentaţie, pluralitatea (reprodusă fidel) (a) punctelor de vedere alternative. "Evenimentul" se deschide deci spre public: pe un fişier de informaţii sigure, şi numai cu sugestii plurale de interpretare, cititorul este indirect invitat să-şi construiască propria sa imagine asupra evenimentului. Este oare nevoie să adaug că, în această tradiţie de transparenţă (poate mai accentuată în presa anglo-saxonă, şi în special în cea americană, decît în cea europeană, cum ar fi cea franceză), manipulările şi partizanatul nu dispar? Desigur, nu - şi acestea justifică şi denumirea de "putere" (ocultă) în stat. Ele reclamă însă mijloace mai rafinate şi tehnici mai sofisticate decît elogiul ori înjurătura.

Vă las pe dumneavoastră să decideţi în ce măsură caracterele "presei occidentale", aşa cum apar ele în însemnările mele, se regăsesc şi în presa noastră, post-revoluţionară. Din experienţa mea mi-e greu să trag concluzii. Am întîlnit şi ziarişti ce păreau interesaţi să mă asculte, dar şi ziarişti ce ştiau dinainte răspunsurile "juste"la întrebările mele, şi care mă priveau deci ori cu superioară aprobare - dacă nu mă îndepărtam de la aceste răspunsuri -, ori cu amuzată, îndurerată sau nedumerită îngăduinţă - dacă, din felurite motive, nu eram în stare să ajung la "adevăr" (al lor, firește); şi mi s-a întîmplat ca, în dragostea lor protectoare pentru mine, naivul ori păcătosul, unii din colegii Dvs. de breaslă să mă ajute direct să-mi îmbunătăţesc părerile, care în forma lor originală mă puteau probabil compromite, cu mijloace la care şacalii presei occidentale nici nu gîndesc... Iar dacă trec de la interviuri la relatări, lucrurile sînt şi mai clare: scăpaţi de tirania punctului de vedere al partidului unic - dar nu şi de oboseala unui **singur** punct de vedere, cel "adevărat" - ziariştii prezintă de regulă o singură viziune asupra evenimentelor - pe care adesea, în grabă, uită să le şi descrie, ceea ce pentru un cititor din California, ca mine, face ca de regulă comentariul partizan să preceadă cunoaşterea pedestră a faptelor ce l-au generat, punîndu-mă în amuzanta situaţie de a încerca să decodific, ca odinioară în "Scînteia", despre ce este în fond vorba... Bănuiesc însă că şi cititorii nu au scăpat de obsesia unui unic punct de vedere posibil just, astfel încît partizanatul presei şi al publicului se mai echilibrează, în perspectiva unei mai degrabă ciudate solidarităţi de piaţă - ori, mai pe şleau, la aşa ziarişti, aşa cititori (şi viceversa). Toate acestea se referă, desigur, la presa de larg consum, deschisă spre cititor. Iar "restul" presei - intelectuale, inteligente şi sofisticate - îmi pare mai degrabă "o lume" în ea însăşi, decît un producător pentru public. Ziarele par mai preocupate să-şi vorbească între ele, decît să se adreseze publicului - fie el chiar sofisticat. Imense orgolii şi veleităţi animează polemici şi dezbateri pentru care cu greu, îmi pare mie din California, s-ar găsi o piaţă (de interese de data aceasta, desigur). Întrebările sînt aproape totdeauna... pe bază de "nu-i aşa" şi "după cum ştiţi"; obiectivul interviului este, după caz, să arate nimicitor că ziaristul este brillant, ori că intervievatul este ceva - brillant, imbecil, naiv ori chiar trădător - cînd de fapt ar trebui, cu puţină grijă, să-l arate simplu, aşa cum este (ceea ce, în principiu, poate însemna combinaţii din toate cele de mai sus).

Pentru cineva ca mine, însă, care am părăsit "presa românească" în 1988, marele şoc (pozitiv, de data asta) vine de la altceva, şi anume de la calitatea scrisului. Faptul că mulţi scriitori s-au apucat de gazetărie, şi combat în continuare, a creat această nouă presă, în care mînuirea cuvîntului românesc duce desigur la cu totul altceva decît uitata "limbă de lemn" (cu toate că, în anumite zone, aceasta n-a dispărut, şi chiar s-a transformat într-o neo-...). Se scrie de multe ori superb în ziarele româneşti din 1993; dar oare nu avea dreptate profesorul Gr. C. Moisil cînd spunea odată că, dacă scrii bine, nu înseamnă automat că şi ce scrii e bine?

Dilema: În calitate de viitorolog, consideraţi că presa - mai ales într-o perioadă de tranziţie - trebuie să joace şi un rol prospectiv, să prevadă şi să prevină, înainte de a-şi permite să judece?

M.B.: Ca viitorolog, cum aveţi amabilitatea să mă numiţi, v-aş spune că, în principal, nu ştiu cum poţi să descrii şi să judeci ceva fără să urmăreşti şi consecinţele, bune şi rele, ale oricărei situaţii ori decizii; după cum nu ştiu cum poţi să înţelegi ce faci azi, fără să faci apel la obiectivele sau ţelurile acţiunii. Or, atît urmărirea consecinţelor, cît şi stabilirea obiectivelor, antrenează anticipări ori, mai general, explorări previzionale. În principiu, deci, ar fi desigur de dorit ca astfel de "ieşiri din prezent" (spre viitor) să întovărăşească orice analize, în particular analizele presei. Mă întreb însă dacă ar fi realist să cerem comentatorilor să fie şi viitorologi ori măcar să rămînă într-un cîmp de speculaţii prospective "de bun simţ". Căci, dacă toată lumea are probabil impresia că se pricepe "la viitor" - ca la fotbal ori la muzică uşoară - noi, cei ce încercăm să aducem puţină rigoare în domeniu, vă putem încredinţa că să spui lucruri de bun simţ privind viitorul nu este deloc uşor. Şi, în loc de aiureli prospective, poate ar fi mai bine... fără.

Dilema: A fost, este (pentru un "spectator bine temperat") presa românească a ultimilor ani, un agent transformativ, un factor capabil de restructurare a societăţii?

M.B.: Dumneavoastră, care urmăriţi, bănuiesc **întreaga** presă din ultimii ani cred că puteţi răspunde mai bine decît mine, din California, cu acces sporadic şi nu ştiu cît de semnificativ la presa post-revoluţionară, la această întrebare atît de generală. S-au scris tomuri despre modul în care mass-media, şi presa în special, prin informaţia pe care o difuzează, schimbă imaginile-ghid de acţiune, şi în acest mod modifică acţiunile însele (vezi, de pildă, teoria lui K. Boulding, intitulată iconică); şi nu cred că un astfel de proces, valabil peste tot, nu s-ar petrece şi sub ochii noştri, în România. Dacă însă acest potenţial transformator a devenit într-adevăr operant, şi influenţează direct decizia şi comportamentul guvernanţilor şi guvernaţilor, vă las pe Dumneavoastră să hotărîţi.

Dilema: Puteţi detecta trei-patru semne ale evoluţiei (de formulă, de program, de metode) jurnalisticii româneşti? Putem spera - în sens mai larg - într-o "adaptare" la realităţile lumii contremporane?

M.B.: După cum ştiţi, sînt optimist, şi cred că şi presa noastră evoluează, odată cu întreaga societate. Îmi pare greu de negat că azi găsim mai puţină isterie partizană şi mai multă toleranţă şi înţelegere pentru parteneri în mai largi segmente ale presei româneşti decît cu trei ani înainte. Şi parcă a scăzut şi cantitatea de sentinţe justiţiare definitive, cu caracter de generalitate, demonstrate (greşeală logică!) prin exemple. Sînt desigur semne bune; şi, dacă luăm în consideraţie şi talentul **per capita** al gazetarului român, nu cred că avem motive să credem că presa va rămîne "în urma" societăţii în dificila epocă a tranziţiei.

11 iunie 1993

A consemnat
Elena ŞTEFOI

Propunere de *dileme* pentru viitor:

● CUM NE SUPĂRĂM UNII PE ALŢII? (nr. 24)

● "ERA MAI BINE ÎNAINTE" (nr. 25)

Antinostalgia

Despre caracterul ziarelor noastre

O tablă neagră a fabricilor rămase în urmă, care după naţionalizare au rămas un model de dezorganizare, destrămare, murdărie, huliganism şi trîndăvie, avem? Nu avem. Dar asemenea fabrici **există**. Noi nu putem să ne îndeplinim datoria fără de a duce **război** împotriva acestor "custozi ai tradiţiilor capitalismului". Noi nu sîntem comunişti, ci nişte cîrpaci, atîta timp cît tolerăm, pe tăcute, asemenea fabrici. Noi nu ştim să ducem lupta de clasă în coloanele ziarelor aşa cum a dus-o burghezia. Amintiţi-vă cît de bine **hărţuia** ea în presă pe duşmanii ei de clasă, cum îşi bătea joc de ei, cum îi acoperea de ruşine, cum le făcea viaţa imposibilă. Iar noi? Oare lupta de clasă în epoca de trecere de la capitalism la socialism nu constă în a apăra interesele clasei muncitoare împotriva acelor mănunchiuri, grupuri, pături de muncitori care se cramponează cu încăpăţînare de tradiţiile (deprinderile) capitalismului şi continuă să privească Statul sovietic ca înainte: a-i da "lui" muncă cît mai puţină şi cît mai proastă, - a smulge de la "el" bani cît mai mulţi? Sînt oare puţini asemenea ticăloşi, chiar printre zeţarii din tipografiile sovietice, printre muncitorii de la Sormovo şi Putilov etc.? Pe cîţi dintre aceştia i-am prins, pe cîţi i-am demascat, pe cîţi i-am ţintuit la stîlpul infamiei?

Presa nu suflă un cuvînt despre toate acestea. Iar dacă scrie, o face în chip formal, birocratic, şi nu ca o presă **revoluţionară**, nu ca un organ al **dictaturii** unei clase care dovedeşte prin faptele ei că împotrivirea capitaliştilor şi a trîndavilor care păstrează deprinderile capitaliste va fi înfrîntă cu mînă de fier. (...)

La noi se acordă prea puţină atenţie aspectului **de toate zilele** al vieţii dinăuntrul fabricii, dinăuntrul satului, dinăuntrul regimentului, unde se zideşte cel mai mult nou, unde e nevoie de cît mai multă atenţie, publicitate, critică publică, combatere a tot ceea ce nu e bun, de îndemn de a învăţa din ceea ce este bun.

Mai puţină trăncăneală politică. Mai puţine raţionamente intelectualiste. Mai aproape de viaţă. Mai multă atenţie pentru **noul** pe care masa muncitorească şi ţărănească îl zideşte **în fapt** în munca ei de toate zilele. Mai multă **verificare** pentru a vedea în ce măsură acest nou este **comunist.**

(V.I. LENIN - Despre cultură şi artă, 1918)

Un corn, o copită, un muget

S-a spus, mai întîi, că **a întinat** idealurile nobile ale comunismului. S-a spus, apoi, că nici nu a fost, în definitiv, român; ci ţigan, turc, tătar, ţigan-tătar; orice, dar nu român.

Se spune, mai nou, că nu a fost naţionalist. Cum să fie Ceauşescu naţionalist - raţionează patetic un vechi prieten al meu, pe care, desigur, îl voi supăra din nou -, cum să fi fost el naţionalist, dacă dărîma biserici?!

Vasăzică, totuşi! **a întinat. A întinat** nobilele idealuri ale naţionalismului!

Judecînd aşa, nici legionarii nu au fost naţionalişti, de vreme ce, de pildă, l-au asasinat pe N.Iorga. Cum să fie naţionalişti veritabili nişte inşi care au doborît catedrala vie a neamului?!

Da, se răspunde, însă n-au făcut-o legionarii dintîi, nu adevăraţii legionari l-au ucis pe N.Iorga; mişcarea, autentica Mişcare, a avut idealuri nobile, dar ele au fost **întinate** de succesor.

Ştiind, întrebi: cel dintîi nu a ucis şi el?! Nu a ordonat, şi el, uciderí?!

Iar atunci ţi se răspunde, prompt, că întîiul nu a fost, de fapt, român; că el, întîiul, era o corcitură - şi că a fost o nenorocire pentru nobilele idealuri ale românismului cocoţarea lui în fruntea Mişcării. **Le-a întinat!**

... Şi tot aşa: ici un corn, colo o copită, dincoace un muget: din ce se-ntrupează Rinocerul?!

***

În 1965, cînd la Teatrul de Comedie din Bucureşti s-a montat **Rinocerii** de Eugen Ionescu, la vizionarea prealabilă a spectacolului de către cenzori unul dintre aceştia a fost de părere că unele replici ale piesei ar trebui eliminate. "Aşa am fi cu toţii mai liniştiţi", şi-a explicat el opinia, care, de fapt, era o "sugestie", adică o dispoziţie.

I s-a spus cenzorului că omisiunile nu ar trece neobservate, mai ales că teatrul se pregătea de un turneu european şi spectacolul putea fi văzut şi de Eugen Ionescu însuşi. Recuperarea eventuală putea fi, deci, compromisă; mai rău, cel aflat "în război cu toată lumea" era în stare să provoace un scandal imens.

Între teama de un posibil scandal stîrnit de replicile neconvenabile şi teama de un posibil scandal stîrnit de eliminarea lor a fost găsită o soluţie parşivă şi genială. Replicile neconvenabile aveau să fie rostite de actori, dar acoperite de tropăitul şi de mugetul rinocerilor, înregistrate pe bandă.

***

Sînt posibile, desigur, mai multe interpretări ale acestei întîmplări (pe care o povesteşte, sec, B.Elvin în **Lettre Internationale**, ediţia română, nr.4).

Replici sub muget: o frumoasă imagine - şi tonică! - pentru, desigur, "rezistenţa culturală" etc.

Replici acceptate: sub muget şi sub tropăit se putea spune, totuşi, mult. În fond, mugetul şi tropăitul rinocerilor protejează: poţi spune orice. Ştiind că oricum nu se aude, îi poţi înjura liniştit pe rinoceri.

Replici mimate: la urma urmelor, nici nu trebuie să rosteşti ceva anume. Ajunge să mimezi. Deschizi gura şi mişti din buze, fără să scoţi vreun sunet.

Iar dacă ai chef, poţi mugi şi tu însuţi. E reconfortant, din cînd în cînd: nu e chiar comod să fii singur. În cor te simţi mai puternic. Mugeşti şi tropăi. Ca toţi ceilalţi...

***

Întrebarea este dacă nu cumva între mugete şi replici nu a existat o simbioză. Dacă nu cumva s-a petrecut un subtil transfer, ca în orice îndelungată convieţuire. Sînt mugete care aduc a replici, sînt replici care aduc a mugete.

Ici un corn, colo o copită, dincoace un muget, zvon de tropăit, în zare: "să sperăm - îmi spune un prieten înţelept - că din oamenii cumsecade vor ieşi nişte rinoceri cumsecade".

Să sperăm...

Mircea IORGULESCU

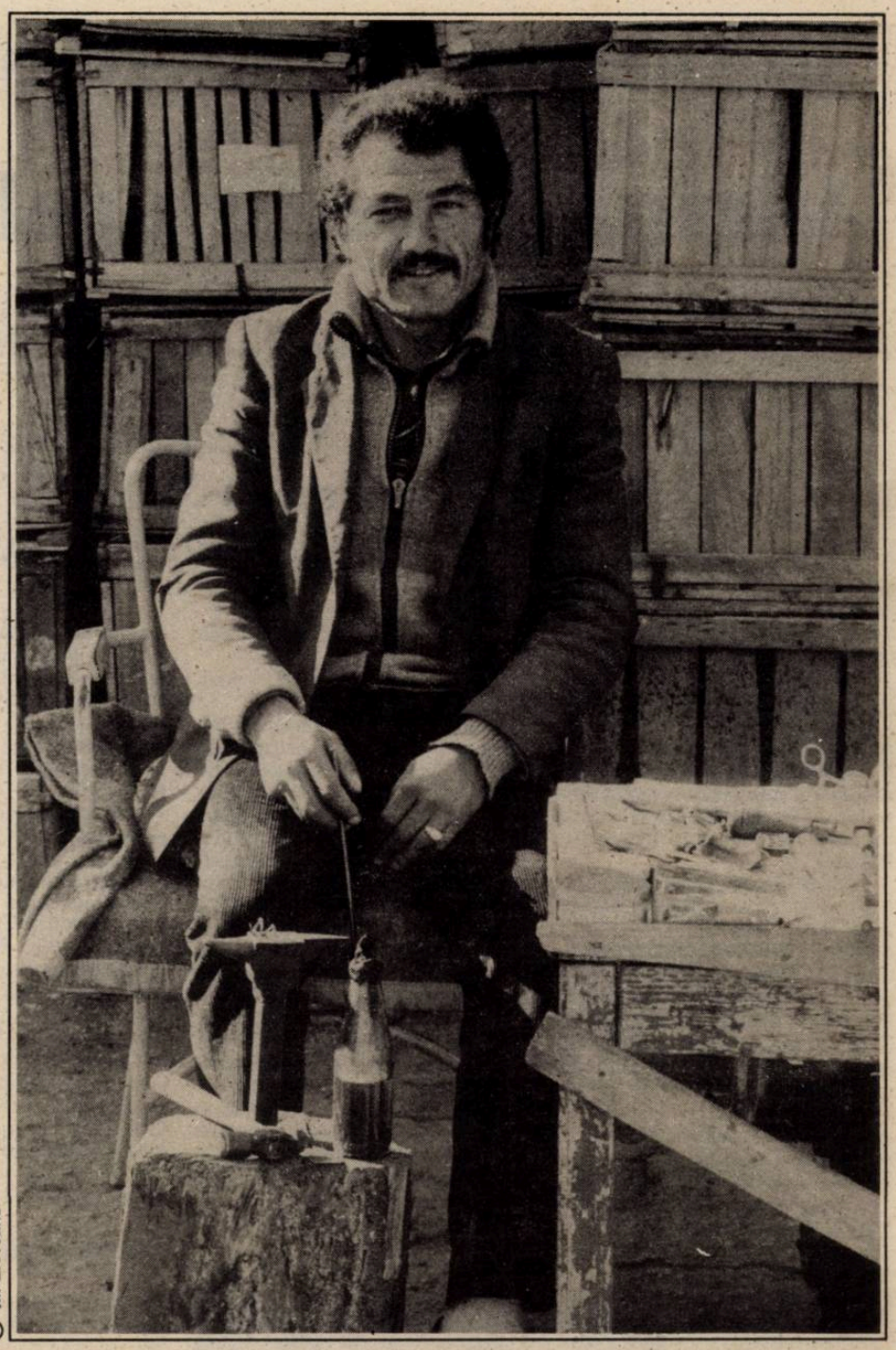

© M. Oroveanu

O sectă: "scenariştii"

Existau şi înainte. Dar nu aveau elanul şi justificările pe care le au astăzi. Scenariul la care ne gîndeam cu toţii era, în fond, unul singur, şi ilustra nevoia noastră legitimă de a suporta disperarea: încercam să anticipăm dispariţia lui Ceauşescu. "O să-l dea jos Gorbaciov" - suna acest scenariu, în varianta lui cea mai simplă. "Se vor înţelege Reagan cu Gorbaciov să-l înlăture" - suna o altă variantă. Cei mai mulţi însă mizau pe "subversiunea" biologică: "arată prost", "are cancer", "a slăbit enorm", "nu mai e el, e sosia lui", "are o paloare cadaverică" etc. etc. Nimeni nu-şi închipuia că lucrurile se vor întîmpla chiar aşa cum s-au întîmplat. Realitatea a fost - ca mai întotdeauna - dincolo de scenarii.

După 1989, scenariile şi scenariştii s-au diversificat galopant, fie pentru că "materia" evenimentelor a devenit mai bogată, mai stimulatoare, fie pentru că libertatea proaspăt recuperată s-a putut manifesta nestingherit pe latura ei fabulatorie. Specialistul în scenarii e unul din personajele cele mai active şi mai caracteristice ale perioadei post-totalitare. Viziunea istorică a acestui personaj e foarte aproape de mistică: e **un cult al inevidenţei**, un mod de a credita, necondiţionat, **inargumentabilul**. Evenimentele sînt trăite în variantă rebusistă, ceea ce se vede e socotit din principiu, înşelător, construit pe "dedesupturi" subtile. Pe scurt, istoria e o şmecherie, pe care numai proştii o iau în serios, ca atare. Deştepţii au acces la resorturi ascunse, la subtexte, la infra- şi suprastructuri. Acest punct de vedere nu e lipsit de oarecari întemeieri metafizice. Se ştie, de la Platon la Goethe, că aparenţele trebuie "salvate" prin cercetarea principiilor lor nevăzute, că "tot ce se-ntîmplă e doar simbol", că există trepte de profunzime ale realului, cărora li se adresează trepte de perspicacitate ale spiritului. Unii văd doar parterul lumii, alţii cîteva caturi, alţii toată clădirea. Dar amatorii de scenarii nu pot invoca o asemenea filosofie (şi, de altfel, nici nu le trece prin cap să o facă) din cel puţin trei motive:

1. Filosofia cu pricina e valabilă la nivel cosmologic şi, scuzaţi fandoseala, teleologic. Ea e un **model** explicativ al universului creat şi al rosturilor lui, în perspectiva armoniei finale, garantată prin **ordinea** creaţiei. "Văzutele" se bizuie pe "nevăzute", iar nevăzutele se exprimă în cele văzute. Dar lumea nu se împarte numai în "văzute" şi "nevăzute". Un alt criteriu distinge între "substanţial" şi "accidental". Accidentalul nu poate fi judecat după aceleaşi reguli - şi cu aceeaşi morgă - după care judeci ceea ce este substanţial. Nu contempli un taburet cum contempli stelele (cel dintîi e un accident manufacturier, un artificiu, celelalte sînt "substanţă" cosmică). Nu analizezi căderea unui guvern după tipicul cu care sondezi misterul morţii. Aici stă marea **inadecvare** a amatorilor de scenarii. Ei confundă misterul cu enigma, contingenţa sub-lunară cu strategiile Duhului Sfînt. Ei nu explică văzutul prin nevăzut, nici măcar accidentalul prin substanţial: tot ce fac e să lămurească un accident prin altul, o evidenţă de primă instanţă, printr-una, fictivă, de a doua instanţă.

2. Din această atitudine rezultă, ca un corolar, faptul că "scenariştii" nu au acces la "dedesupturile" realului: ei rămîn, mereu, **în acelaşi plan**. Nu deduc etajul patru din etajul trei sau din desenul fundaţiei, ci descriu ceea ce se întîmplă într-un apartament prin referire la o probabilă conspiraţie din apartamentul vecin. "Fenomenologia" scenariului e una a secţiunii **orizontale**. Ea nu merge destul de adînc pentru a identifica arhetipuri, sau nuclee de raţionalitate, şi nici destul de sus pentru a ajunge la Dumnezeu. Scenaristul e, de aceea, o specie hibridă, incertă, de nesituat. Pare să combată "întîmplătorul" prin "coerenţă" logică şi nu reuşeşte decît înlocuirea imediatului prin ficţiune probabilistă. Pare, pe de altă parte, să întrevadă, **prin** fapte, ordinea lor tainică şi nu reuşeşte decît să dubleze confuzia curentă printr-o confuzie secundă, "de substrat".

3. Nu tot ce este "semnificativ" e, cu necesitate, misterios. Altfel spus, explicaţia unui fenomen nu trebuie să fie, obligatoriu, mai complicată decît fenomenul însuşi. Cînd cineva dă o palmă aproapelui său, e mai plauzibilă motivaţia unei iritări circumstanţiale, decît o construcţie rafinată care implică "manipulări" abile, "transferuri" psihanalizabile, sau teleghidajul unor asociaţii secrete. Firește, toate acestea rămîn **posibile**, cu condiţia să poată fi dovedite. Dar scenaristul nu se împiedică, de regulă, în problema dovezii. El **crede** pur şi simplu în scenariul său. E sectantul propriei sale convingeri. Ca orice credincios, e de neînduplecat, de neconvertit. Dacă îi ceri argumente, dacă întrebi "pe ce te bazezi?", răspunsul vine prompt, ca un subînţeles oarecare: "gîndeşte-te şi dumneata!". După care urmează un eşafodaj baroc de analogii ingenioase, de coincidenţe "concludente", de silogisme "irefutabile", menite să transforme "convingerea" în dogmă.

În efortul de a dovedi că totul e hotărît dinainte de un soi de "comitet central" al planetei (masonic, evreiesc, extraterestru etc.), care mişcă steguleţe pe harta lumii, după o stratagemă geometrică (şi neapărat malignă), "scenariştii" se cred mai "inspiraţi" şi mai inteligenţi decît toţi semenii lor şi decît îngerii înşişi. Pentru ei, lumea e un roman poliţist: tacticienii istoriei sînt geniali şi infailibili, iar ei, "scenariştii", interpreţi ai evenimentelor istorice sînt de o fineţe analitică, de o virtuozitate mentală ameţitoare.

Amatorii de scenarii cred în eficacitatea **absolută** a unor instituţii omeneşti şi în înzestrarea **absolută** a spiritului lor detectiv. Ei nu lasă loc pentru imaginaţia oamenilor şi pentru libertatea lui Dumnezeu; marele organism universal e, din punctul lor de vedere, o schemă, o exemplificare cuminte a cîtorva idiosincrasii, prejudecăţi şi idei fixe. Rezultatul unei asemenea prezumţii e, inevitabil, nociv. Se creează, involuntar, diversiuni nebuloase, astfel încît proliferarea "scenariilor", mai mult sau mai puţin credibile, îngreunează indefinit sarcina celui care caută scenariul corect. Cu cît apar mai multe "variante" limpezitoare, cu atît faptele devin mai opace. Psihologic, se obţine o mahmureală paralizantă: dacă totul e decis la nivele oculte, nu ne rămîne decît să ne resemnăm sau să ne sinucidem. Există o contradicţie de principiu între hermeneutica **totală** a "scenariştilor" şi combativitatea lor civico-politică: la ce bun să te lupţi, cînd jocurile sînt făcute dinainte?

Scenariştii sînt o sectă care uzurpează **pronia** divină: ei se substituie providenţei cu o vinovată nonşalanţă, ca şi cum ar participa nemijlocit, la ţeserea sorţii. Imbecilizaţi de propria fantezie şi de o sterilă ingeniozitate, ei creează lumi paralele care ne dezvaţă să modelăm lumea din care facem parte. Îmi amintesc de telefonul - cutremurător prin inocenţă - al unui tînăr publicist care, cu vreo doi ani în urmă, vroia să afle rapid dacă l-am cunoscut pe Virgil Măgureanu în micul meu exil moldovenesc din lunile anterioare lui decembrie 1989. "Nu, nu l-am cunoscut" - am răspuns perplex. "Păcat!" - a exclamat interlocutorul meu, făcîndu-mi onoarea să mă creadă: "Dacă l-aţi fi cunoscut, aş fi propus un scenariu al evenimentelor care să explice totul!". M-am simţit vinovat, ca şi cînd aş fi distrus o capodoperă. Cum să explic însă scenaristului meu că realităţile sînt mai banale, mai plicticoase, mai **fireşti** decît scenariile; şi că tocmai firescul lor inanalizabil le face atît de misterioase şi de palpitante.

***

- Ce zici de încercarea lui Pleşu de a relativiza ideea "scenariului"? Ne ia de proşti. Vrea să ne adoarmă vigilenţa. De altfel, nu e prima dată cînd face jocul unor cercuri obscure. Ştim noi care!

- Dar dacă chiar nu crede în scenarii? Dacă e prost, sau zănatec şi nu pricepe dedesupturile vremii?

- Aş! Nu fii naiv! Gîndeşte-te şi dumneata...

Andrei PLEŞU

"Cică niște cronicari/ Duceau lipsă de șalvari" (URMUZ)

Vîrsta fragedă a celei de-a patra puteri

Invitați (în ordine alfabetică):

- Mihai COMAN (decanul Facultății de Jurnalistică)
- Neculai Constantin MUNTEANU (Radio Europa Liberă)
- Radu NICOLAU (Televiziunea Română)

"Nostalgia și prestigiul cuvîntului tipărit"

Bogdan Ghiu: Pentru a începe, v-aș întreba dacă, în acești trei ani și jumătate de cînd este posibilă în România, presa a înregistrat o evoluție, o involuție sau o rămînere pe loc. Altfel spus, au existat mutații semnificative în presa liberă din România?

Mihai Coman: Chiar dacă nu ar fi progresat, presa a cunoscut oricum o mișcare. O primă evoluție o constituie reducerea numărului de titluri. În prima fază, am avut de-a face cu un fenomen de efervescență, în care nu **funcția de informare** conta, ci aceea de **expresie**. Originile acestei nevoi generale și diversificate de expresie publică nu mai trebuie explicate. Ea se putea manifesta, desigur, în viața publică, dar canalul mass-media conferea mai mult prestigiu, pentru că, să nu uităm, civilizația noastră are însă nostalgia textului scris. Poate peste cincizeci de ani va fi mai puternică nostalgia audiovizualului, și oamenii nu vor mai vrea să-și vadă numele scris sub un articol, ci chipul.

Bogdan Ghiu: De ce această nostalgie a cuvîntului scris?

Mihai Coman: Continuăm să fim o cultură livrescă. Nu ne putem aroga încă o cultură a audiovizualului, cînd avem acces la numai cinci canale de televiziune în metropolă. Se poate vorbi de o cultură a audiovizualului abia atunci cînd **totul** e audiovizual: cînd clădirile și străzile dispar literalmente sub afișe și panouri publicitare, cînd televiziunea îți oferă patruzeci de canale - douăzeci prin aer, douăzeci prin cablu -, cînd comunicarea se face vizual, de la felul în care te îmbraci pînă la toată teatralizarea cotidiană etc. Noi avem încă nostalgia prestigiului pe care îl dă textul scris.

Radu Nicolau: O schimbare în acest sens s-a produs, totuși, dacă ne gîndim la accesul celor de la sate la noua civilizație, acces care se face prin televizor și prin radio.

Neculai Constantin Munteanu: Din păcate!...

Mihai Coman: Civilizația rurală a rămas consecventă cu ea însăși: ea nu ieșise încă din oralitate, nu intrase în Galaxia Gutenberg. Televiziunea nu a făcut decît să-i dea ceea ce exista deja.

Bogdan Ghiu: Dar, **à propos** de scris și oralitate: cît de **scrisă** este presa scrisă?

Mihai Coman: Aceasta-este o problemă de **stil**. Problema presei românești este că avem niște stiliști formidabili. Jurnalismul nostru a fost dintotdeauna unul de expresie. Ceea ce noi nu avem sînt ziariștii profesioniști după standardul occidental. Nu discut acum dacă acel standard este mai bun sau mai rău, dar este clar că e diferit de al nostru. Noi excelăm în ziariști extrem de puternici pe latura expresiei. Dar aceștia sînt ziariști **de birou**, nu **de teren**. Un ziarist de teren a fost Cornel Nistorescu, dar a renunțat. Noi nu avem nici ziariști de investigație, nici ziariști de informație, ci doar ziariști de expresie.

Cererea, oferta și clasa de mijloc

Neculai Constantin Munteanu: Părerea mea este că, în ultimii trei ani, am trăit un moment fabulos din punctul de vedere al presei. S-a creat o efervescență și în meseria de jurnalist, și în abordarea informației, și în modalitățile de expresie propriu-zise. Evoluția a fost fabuloasă și din alt punct de vedere. La puțin timp după decembrie '89, am văzut cu ochii mei un document semnat de domnul Ion Iliescu pe care scria: "Pe prima pagină a tuturor ziarelor!". Or, primul lucru pe care l-a făcut presa românească a fost să nu se mai supună unui astfel de gen de indicații. Acesta este un cîștig care avea să le dezvolte pe toate celelalte. Au apărut ziariști uluitori, oameni, este adevărat, mai curînd de expresie, de atitudine și de opinie decît de informare. De altfel, și acum, după mai bine de trei ani de presă liberă, sectorul informativ este cel mai în suferință. Dar evoluțiile sînt rapide. O mulțime de scriitori au intrat în ritmurile presei. Un exemplu îl contituie Ion Cristoiu, care nu doar scrie un editorial zilnic, cu care poți să fii sau nu de acord, dar a și făcut un ziar care acum este hulit și imitat de aproape toată lumea.

Radu Nicolau: **Evenimentul zilei** este cel mai reprezentativ eveniment publicistic din ultimii trei ani.

Neculai Constantin Munteanu: El nu este propriu României. În spațiul anglo-saxon - mai puțin în cel francez și în general latin - există astfel de ziare: **Bild** în Germania și **The Sun** în Anglia sînt tabloide, care trăiesc din acest sistem de a face gazetărie.

Elena Ștefoi: Eu cred că ceea ce noi continuăm să ignorăm este faptul că presa - așa cum e ea - a fost printre puținele instituții care s-au văzut obligate să țină cont de legea cererii și ofertei. Ea nu s-a schimbat neapărat în funcție de modelele occidentale, nici în funcție de mutațiile tabloului politic. Publicul pe care presa își dorea să-l formeze și să-l modifice a obligat-o pe ea însăși să se transforme. Apariția **Evenimentului zilei** este, într-un fel, rezultatul unui test psihologic de excepție, simplu de făcut în rîndul publicului român, dar pe care nici unul din ziarele noastre nu l-a făcut. Ele plecau de la un proiect și de la o realitate pe care își închipuiau că o servesc fără s-o vadă.

Radu Nicolau: Și de la un orgoliu foarte mare: acela că servesc fiecare o cauză.

Bogdan Ghiu: Oare preponderența modelului ofertei asupra aceluia al cererii nu consona cu tipul de jurnalism de expresie?

Mihai Coman: Imediat după '89, presa s-a polarizat și s-a politizat, de unde sentimentul fiecăruia că servește o cauză. Însă această polarizare nu făcea decît să reproducă structurile anterioare. Ziariștii nu au făcut altceva decît să inverseze, simbolic, semnele, dar au continuat, în mare, același discurs. Pe măsură ce evoluția politică, socială, economică a marcat presa, pe măsură ce polarizarea surselor de subvenționare politică (vezi cazurile ziarelor de partid, care au dispărut, au avut mai puțină viață decît se credea) a devenit mai puțin evidentă, ziarele au trebuit să răspundă jocului dintre cerere și ofertă. Multă lume a crezut că **Evenimentul zilei**, de pildă - care nu este de condamnat decît dintr-o perspectivă elitistă și didactică -, va fi un fenomen de un an și jumătate, pentru că își va epuiza gloanțele. Citind, însă, în ultima vreme, mai multe lucruri despre istoria presei americane - și mă gîndesc în special la admirabila carte a lui Michael Schudson, **Discovering the News** -, descopăr că același lucru s-a întîmplat în secolul 19 în America: la ieșirea din presa polarizată și controlată politic a sfîrșitului de secol 18 - începutului de secol 19, presa americană s-a îndreptat către un jurnalism care nu era cel de informare, pe care îl promovează acum ca model, ci spre un jurnalism de scandal și de senzațional. Acest lucru corespunde procesului social al apariției **clasei de mijloc**. Or, exact același lucru se întîmplă, acum, în România: din clase populare începe să se configureze o clasă de mijloc, ale cărei interese, cînd se va dezvolta, vor merge în sensul informării. Fiind, însă, abia în curs de configurare, nu o interesează deocamdată acest lucru. Ceea ce o atrage sînt, în schimb, elementele de **universalitate**: o crimă și o sinucidere sînt totdeauna universale. De aceea, senzaționalismul nu este altceva decît **auto-publicitate**. Un ziar ca **Evenimentul zilei** trăiește din senzaționalism fiindcă își face auto-publicitate și răspunde nevoii de universalitate.

Un post de radio care s-a transformat...

Elena Ștefoi: Eu aș vrea să-i întreb pe cei doi reprezentanți ai presei audiovizuale de succes de la noi - Radio Europa Liberă și Televiziunea Română -, aflate la extreme și importante pentru un segment sau altul al publicului, și de multe ori, surse paralele de informare, aș vrea, deci, să îi întreb cum receptează presa audiovizuală apariția acestui soi de publicație care este **Evenimentul zilei**, dar și a altora care vor veni? Pentru că sînt aproape sigură că nu ne vom opri la această formulă, ce fel de concurență reprezintă ea și cum își propune Radioteleviziunea să răspundă acestei provocări?

Neculai Constantin Munteanu: În cazul Europei Libere, aproape nimic nu mai este ca înainte. Noi eram niște vehiculatori de informație mereu intermediată sau care trebuia luată în răspăr, citită printre rînduri. Era mult mai simplu. Eram niște jurnaliști de birou, care veneau la 9 și plecau acasă la 5. După revoluție, cînd am început să luăm noi înșine contact cu realitatea, am trecut la un fel cu totul și cu totul nou de gazetărie, pentru că am început să alergăm noi după informații. A fost o muncă absolut nouă, cu dificultăți enorme. A fost o mutație spectaculoasă. Ceea ce nu înseamnă că numărul de ascultători a crescut. Dimpotrivă, a scăzut, pentru că spectrul informațional s-a lărgit enorm, iar posibilitățile de petrecere a timpului liber, care drenează un număr important de ascultători, s-au înmulțit considerabil. Există cinematografele, televiziunea - care s-a schimbat, chiar dacă nu reușește să fie încă ceea ce ar trebui să fie -, ziarele, săptămînalele. Bucureștiul și marile orașe sînt cvasiîmpînzite cu antene parabolice. Au apărut, apoi, posturile de radio FM. Deci oferta și receptorul s-au diversificat. Înainte, toată lumea era cu noi pentru că noi eram împotriva **lor**. Puteam să facem cu ochiul și toată lumea ne înțelegea. Acum, spectrul politic și al atitudinilor este foarte larg. Unii dintre cei care ne apreciază pentru activitatea din trecut au ajuns să ne deteste pentru cea de astăzi, deși noi încercăm, ca și înainte, să păstrăm o dreaptă cumpănă și am reușit să nu cădem în păcatul afectivului de care suferă o bună parte a presei românești.

...și o televiziune cenușie și fără viitor

Elena Ștefoi: Dacă Europa Liberă a plecat cu un mare atù, Televiziunea Română a plecat cu un mare handicap.

Neculai Constantin Munteanu: Dar are toate atuurile în mînă acum!

Radu Nicolau: Televiziunea nu a plecat de la un handicap. Ea are și acum exact același statut ca și înainte și care trebuie privit ca un mare avantaj. Ea a plecat de la o situație de monopol care nu s-a schimbat nici acum. SOTI nu reprezintă deloc o amenințare pentru TVR.

Elena Ștefoi: Handicapul, din punctul meu de vedere, era unul față de receptor. Dacă Europa Liberă era crezută, TVR nu era.

Radu Nicolau: Televiziunea era pur și simplu ignorată. Drama actuală a televiziunii pleacă tocmai de la statutul ei de unică televiziune națională. Este împînzită de oameni vechi. Media de vîrstă la nivel decizional este extraordinar de ridicată. Sînt oameni în vîrstă, foarte mulți în pragul pensiei, care nu simt nici un fel de motivație în sensul schimbării. Pentru ei, orice schimbare nu ar însemna decît neliniște. Soluția cea mai la îndemînă este, prin urmare, o televiziune cenușie, care să

nu spună, să nu facă, să nu transmită nimic. Puţină muzică, un mic film fără probleme, dar în nici un caz implicare în realitate.

Bogdan Ghiu: Au fost, totuşi, să nu uităm, momente cînd, dimpotrivă, Televiziunea Română s-a "implicat" în realitate dincolo de orice măsură!

Radu Nicolau: Este la fel de grav. Exact în momentele în care anumite departamente ale televiziunii se implicau foarte puternic în distorsionarea realităţii, celelalte îşi pregăteau această nuanţă de cenuşiu. Este o legătură biunivocă între informaţiile pe care le dau **Actualităţile** şi restul programelor Televiziunii Române. Orice televiziune trebuie să îşi structureze informaţia pe trei nivele: să plece de la **ştire**, pe care apoi să o trateze în **contextul** momentului, ajungînd pînă la analizarea ei într-un **documentar**. La noi, acum, informaţia nu este informaţie, pentru că nu mă interesează că s-a întîlnit cineva cu cineva, ci **de ce** s-au întîlnit, ce a rezultat din această întîlnire şi ce implicaţii va avea ea pentru noi toţi.

Bogdan Ghiu: Informaţia este, deci, menţinută la un nivel indiferent.

Radu Nicolau: Nici nu este o informaţie, ci o constatare pasivă a realităţii. Nivelul imediat superior, care ar trebui să analizeze **momentul** - cu invitaţi, în cadrul unor **talk-show**-uri, de cîteva ori pe săptămînă - lipseşte cu desăvîrşire. Se încearcă trecerea direct în faza a treia: "hai să facem un documentar", adică transformăm totul în istorie. Azi e ştire, mîine e istorie. În plus, ce subiect aş putea eu să abordez **acum**, cînd ştiu că el va fi transmis **la toamnă**? Avem de-a face cu un mecanism foarte bine pus la punct care asigură liniştea tuturor conducătorilor de redacţii şi departamente, pentru că nu poţi, totuşi, să spui că nu se face informare, în fiecare seară, şi încă vreme de patruzeci de minute...

Neculai Constantin Munteanu: Patruzeci de minute e chiar prea mult!

Elena Ştefoi: Dar indiferent de atitudinea celor din televiziune, aceasta există şi produce nişte efecte, oricare ar fi ele. Are televiziunea noastră, pe direcţia pe care se află acum, vreun viitor?

Radu Nicolau: Absolut nici unul, dacă nu reuşeşte să-şi schimbe, cît de cît, mentalitatea. Acum aproape că nici nu e o televiziune propriu-zisă, de multe ori devine un fel de cineclub. Intră, pe diverse aranjamente, materiale, interviuri etc. care nu interesează pe nimeni. Eu, totuşi, cred că televiziunea poate fi adusă pe calea cea bună. În toate ţările europene există televiziuni publice care funcţionează bine şi au o menire foarte clară.

Neculai Constantin Munteanu: Şi reuşind să mulţumească întreg spectrul social şi politic.

Radu Nicolau: La noi este o risipă de mijloace pentru nişte programe total neinteresante, pentru că nu se doreşte în nici un fel **competiţia** în interiorul televiziunii. Există foarte mulţi oameni, şi noi, şi vechi, care ar vrea să schimbe, care vin tot timpul cu propuneri, dar li se răspunde că **"nu e momentul"**. Mai este încă ceva: ideea - moştenită - că realitatea trebuie reflectată numai prin **vîrfurile societăţii**. Omul de rînd nu are nici un cuvînt de spus.

Elena Ştefoi: Dar de ce nu a încurajat competiţia celălalt post de televiziune, pentru care s-a bătut întreaga noastră opoziţie, pentru care s-a făcut chiar greva foamei?

Radu Nicolau: Pentru că a plecat din start ca un post al opoziţiei. A făcut o greşeală esenţială; a vrut să fie o televiziune "alternativă", adică situată "de partea cealaltă".

Bogdan Ghiu: Politic, nu profesional.

Partizanat şi profesionalism

Elena Ştefoi: Ajungem, astfel, la problema **profesionalismului** şi a **partizanatului**, care nu pot fi ocolite într-o discuţie despre presă. Poate fi presa şi partizană, şi profesionistă? Publicaţiile şi organele de presă partizane au înregistrat, la noi, un eşec total al acţiunii lor.

Radu Nicolau: Cu excepţia televiziunii, pentru că ea deţine monopolul.

Elena Ştefoi: Din punctul meu de vedere, televiziunea face un partizanat prost.

Bogdan Ghiu: Dar poate să existe vreo formă de **partizanat bun** în presă?

Radu Nicolau: Nu există partizanat bun.

Elena Ştefoi: Ba da, dacă serveşte interesele acelei forţe în slujba căreia se pune. Dacă obţine efectul invers a ceea ce-şi propune - fenomen care la noi poate fi copios exemplificat -, înseamnă că face un partizanat prost. Deci eu consider că televiziunea face un astfel de partizanat, manifestîndu-se **împotriva** puterii pe care crede, de fapt, că o serveşte.

Bogdan Ghiu: Consider că lucrul este valabil nu numai pentru televiziune. Există o confuzie; o suprapunere terminologică foarte frecventă şi foarte semnificativă. Aceea dintre presa numită **"independentă"**, **"liberă"** şi presa numită **"de opoziţie"**. Ce fel de "opoziţie" poate face presa?

Radu Nicolau: Noţiunea de presă "de opoziţie" a fost dislocată tocmai de **Evenimentul zilei**, care a devenit, poate, mai periculos chiar decît televiziunea, pentru că pătrunde sub un aer de obiectivitate.

Mihai Coman: O presă polarizată politic serveşte o cauză exterioară ei. O presă de senzaţional îşi serveşte propria cauză. Profesional vorbind, este un salt. Senzaţionalul nu e pe toate drumurile, trebuie căutat, în vreme ce opinia politică este uşor de făcut, este imediată. Studiile de sociologie arată că presa de senzaţional nu este diferită conţinutistic de cea de informare, numai tonul şi structura paginilor diferă. În realitate, este vorba de un proces subteran care va face să implodeze **Evenimentul zilei**. El creează deja forme care, cu timpul, în cinci-şase ani, îl va marginaliza. Este vorba de căutarea informaţiei ca atare, nemarcată de senzaţional. Dar acest proces pleacă de aici, nu de la presa partizană. Partizanatul nu are nevoie de informaţii.

Neculai Constantin Munteanu: Informaţiile din **Evenimentul zilei** se clasează pe un concept anglo-saxon de informaţie. Din acest ziar afli repede **cine**, **ce**, **unde**, **cînd**, **de ce**.

Mihai Coman: **De ce**-ul este discutabil!...

Neculai Constantin Munteanu: Da, e adevărat. Dar ceea ce fac ei este foarte important. Acesta e punctul din care trebuie să pornească şi presa bănuită de partizanat şi care evită sistematic să informeze rapid cititorul. Peste 15-20 de ani, cînd o să încercăm să refacem epoca aceasta din presă, o să avem enorm de suferit pentru că nu o să găsim datele esenţiale despre evenimentele petrecute. În plus, organele de presă suferă cumplit de o chestiune foarte politizată mai ales în prima fază: **difuzarea**. Organele de difuzare din România au făcut politică mai mult chiar decît ziariştii, pentru că se aflau în mîna celor care deţineau puterea.

Mihai Coman: În Occident, toate ziarele au dreptul la acelaşi spaţiu de expunere, indiferent de tiraj sau de tendinţă.

Neculai Constantin Munteanu: Evident, pentru că difuzorul nu are decît de cîştigat. Ceea ce la noi nu a funcţionat, mai ales la început. De aceea, multe publicaţii au simţit nevoia să-şi facă propriile lor organe de difuzare. Există şi foarte mulţi factori economici care împiedică obiectiv ca ziarele să ajungă la cititori.

Elena Ştefoi: De aceea eu am plecat de la premisa că, în următorii ani, adevărata putere în presă va fi a audiovizualului, ceea ce, în mod normal, ar trebui să producă unele transformări în cônceperea programelor.

Neculai Constantin Munteanu: Dar presa audiovizuală nu o va face să dispară pe cea scrisă. Dar o va marca şi o va face să fie mult mai informativă şi mai rapidă. Presa scrisă va mai fi presată şi de un alt factor economic, **publicitatea**, care este importantă şi pentru susţinerea

© M. Oroveanu

financiară a organelor de presă, dar şi pentru vehicularea unor mesaje specifice.

Mihai Coman: Noi vorbim foarte mult despre **profesionalism**, dar ce este, în fond, acesta? Jurnalistica este o meserie tînără în comparaţie cu medicina sau avocatura. Profesionalismul nu este, în aceste condiţii, decît un instrument cu ajutorul căruia un grup socio-profesional încearcă să-şi impună valorile şi prestigiul. El stabileşte o serie de practici - cum trebuie făcută meseria - şi un ansamblu de imagini despre cum **ar trebui** executate acele practici. Or, de multe ori, aceste imagini sînt **mitologice**. Majoritatea filmelor despre ziarişti de prin anii '50 arătau o figură cu chiştocul în colţul gurii, vorbind repede, uşor mahmur şi cu hainele boţite. Noua imagine despre ziarist este ori aceea a tehnocratului, ori aceea a personajului aventurier care se duce în prima linie, la locul faptelor şi al evenimentelor. Toate aceste imagini au exclus ideea de partizanat, pentru că această idee venea în contradicţie cu una dintre imaginile-cheie: aceea a **neutralităţii**. Nevoia de neutralitate era, de fapt, o nevoie **economică**. În locul unei **audienţe focalizate**, ziarele au avut nevoie de o **audienţă în evantai** care să îi permită ziaristului-manager să crească sumele percepute pentru servicii de publicitate. Neutralitatea vine dintr-o presiune economică. La noi, publicitatea nu este, la ora actuală, un factor real economic. Se întîmplă cu ea ca şi cu blazonul medieval: arată, anunţă că cineva - o firmă - există. Dar ea nu are un impact economic real, pentru că produsele oferite sînt inaccesibile maselor. Deci ziarul nu poate miza cu adevărat pe publicitate. Pentru mine, problema-cheie o constituie **sursele de finanţare** ale majorităţii ziarelor din România. Noi nu ştim cum reuşesc multe dintre ele să se menţină pe linia de plutire. De aceea esenţială mi se pare, în momentul de faţă, nu o **lege a presei**, ci o **lege a întreprinderii de presă**, care s-o oblige pe aceasta să funcţioneze economic, în sistemul economiei de piaţă. Abia atunci se va elimina posibilitatea de a califica un ziar drept "independent" şi de a-l utiliza în cu totul alte scopuri.

Întoarcerea la TVR: lumea pe dos

Neculai Constantin Munteanu: Revenind la statutul informaţiilor la TVR, în afară de ştirea distorsionată, de omisiune, de uitare, de interpretare etc., problema cea mai gravă mi se pare a fi aceea a **ştirii inventate**, a ştirii care nu există, a ştirii care nu este, de fapt, ştire. Ai la dispoziţie patruzeci de minute de ştiri, seara, te uiţi la tot telejurnalul şi nu ştii ce s-a întîmplat în ţara ta şi în lume în ziua respectivă. Punerea ştirilor în pagină este haotică, evenimentul cu adevărat esenţial nu este sesizat.

Radu Nicolau: Pentru că sînt inversate personalităţile. Acestea sînt exclusiv preşedintele, membrii guvernului şi ai parlamentului. Atîta vreme cît numai cei sus-puşi sînt cei care creează ştirea, care fac evenimentul, nu se poate pagina ca lumea un jurnal.

Neculai Constantin Munteanu: De aşa ceva nu se poate face, totuşi, abstracţie.

Radu Nicolau: În Occident, Foreign Office, State Department află ce se întîmplă în lume de la televiziune. La noi e invers: presa informează cu ceea ce i se oferă din partea autorităţilor. Este o răsturnare a rolului presei.

Neculai Constantin Munteanu: Pe mine, repet, mă preocupă în primul rînd **falsele ştiri**, nu în sensul că nu sînt adevărate, ci că nu interesează opinia publică la nivel naţional. Nu este o ştire, de pildă, faptul că s-a deschis o expoziţie de desene de copii la Curtea de Argeş. Ea poate fi cel mult de interes strict local, dar nu reprezintă o informaţie pentru un post public cu acoperire naţională. Televiziunea noastră abundă în astfel de "ştiri" care le diluează şi pe celelalte.

Bogdan Ghiu: Practic, jurnalul nostru se termină, în zilele lui bune - sîmbăta şi duminica e un dezastru! -, cam pe la 20,10.

Elena Ştefoi: Se poate oare presupune că TVR şi-a făcut o strategie din evitarea esenţialului?

Neculai Constantin Munteanu: Eu nu cred că e strategie, e inerţie.

Radu Nicolau: Falsele ştiri au tocmai menirea să nu deranjeze, să umple un spaţiu.

Neculai Constantin Munteanu: Nu sînt de acord cu ideea că avem de-a face neapărat cu o strategie. Este vorba, mai curînd, de reflexul a ceea ce am trăit vreme de decenii, ceea ce face ca telespectatorul să nu fie deranjat de acest lucru şi să nu protesteze. Pentru el, falsele ştiri, ştirile de umplutură, care nu-şi pot avea locul în principalul jurnal de actualităţi al unui post naţional de televiziune, sînt ca inserturile de publicitate pentru mine, la München: **pauze**.

Radu Nicolau: Nu uitaţi, însă, că toată lumea se bate, la noi, pentru controlul asupra televiziunii, toate formele puterii doresc un acces privilegiat, considerînd că televiziunea se află sub controlul parlamentului. Fals! Ea ar trebui să se afle sub controlul publicului. O televiziune publică nu este controlată, ca acces şi ca program, de către Parlament. Există emisiuni care sînt impuse televiziunii de către Parlament, ceea ce, alături de presiunile economice, creează această televiziune cenuşie, în care apar emisiuni neinteresante, în care vin politicieni şi vorbesc ca să se audă şi aşa cum vor ei, nu cum vor oamenii din televiziune, ceea ce mi se pare aberant.

Neculai Constantin Munteanu: Vreau să vă spun că nicăieri în lume nu există emisiuni gen **Din viaţa parlamentului**. Dacă parlamentul are viaţă şi face cu adevărat ceva, rezultatele activităţii lui îşi găsesc locul acolo unde trebuie: la emisiunea de ştiri şi pe dimensiunile unei ştiri. Nu vine fiecare lider de partid să-şi spună neapărat opinia fără a comunica nimic. Dar acest lucru se datorează şi trecutului şi faptului că puterea a acaparat televiziunea şi toată lumea ştie că doar pe această cale poată să ajungă pînă la România profundă, pînă la voturile potenţiale. De unde această presiune care nu este benefică nici pentru informaţie, nici pentru public şi, pînă la urmă, nici pentru partide.

Elena Ştefoi: În plus, oamenii noştri politici nu sînt deloc atenţi la efectul pe care-l provoacă apariţia lor la televiziune. Ei nu ştiu că există o mare masă de receptori care abia aşteaptă să le fie confirmată o imagine preconceputăşi inculcată, iar ei nu fac decît să vină în întîmpinarea ei şi să-şi îndepărteze un potenţial electorat. Acestea sînt efecte perverse elementare pe care televiziunea noastră le provoacă.

Radu Nicolau: Aşa cum mulţi oameni politici români nu ştiu să folosească parlamentul ca instrument politic, nu ştiu să folosească nici mass-media.

Neculai Constantin Munteanu: Şi mai este şi **epicizarea** a ceea ce au de comunicat. Nici un om politic român nu este în stare să esenţializeze o idee, o atitudine, are nevoie de şapte-opt minute fără a spune, de multe ori, absolut nimic. Cei mai mulţi redactori de la televiziune sînt crispaţi şi nu îndrăznesc să taie. Nici preşedintelui Clinton, cît e el de preşedinte al Statelor Unite, nu i se acordă mai mult de 30 de secunde!

Radu Nicolau: Acest lucru se întîmplă pentru că factorii de decizie din televiziune au încă umilinţă faţă de putere. În concepţia lor, ei sînt cei care au nevoie de guvern, pentru că au senzaţia că emisiunile se fac prin ceea ce transmite guvernul, nu guvernul este cel care are nevoie de televiziune pentru a informa, prin intermediul ei, opinia publică, nu politicianul are nevoie de televiziune pentru a-şi crea o imagine, aşa cum e normal. Din nou, o răsturnare a valorilor. Televiziunea are nevoie de politicieni, sau politicienii de televiziune?!

Mihai Coman: Nu instituţia ca atare are nevoie, ci diferiţi indivizi din televiziune. Este o utilizare instrumentală a instituţiilor de către grupuri sau indivizi pentru interesele lor personale.

Neculai Constantin Munteanu: Este o presiune de care, aşa cum arătam la început, presa scrisă a reuşit să scape. Ceea ce reprezintă un pas înainte şi faţă de televiziune, şi faţă de modelele de la care am pornit.

Radu Nicolau: Numai concurenţa a făcut acest lucru.

Neculai Constantin Munteanu: Lucrurile sînt în schimbare. Se formează, deja, un nou tip de consumator de presă, care va reuşi să îşi impună exigenţele proprii, cum a şi început să o facă.

Bogdan Ghiu: Vă mulţumesc foarte mult. Pentru a nu risca să cădem sub unele dintre reproşurile pe care le-aţi formulat aici, cred că a venit timpul să ne oprim.

Pagini realizate de
Elena ŞTEFOI

Puncte de vedere

Presa de altădată

Ocupîndu-mă, ca istoric literar, de vreo trei decenii, de trecutul cultural românesc şi al său spirit public am tot citit presa noastră din trecut. Profesiunea m-a determinat să citesc presa metodic, colecţii întregi, în toată diacronia unor publicaţii. Şi au fost enorm de multe, acoperind întreg spectrul orientărilor literar-culturale şi politice. Lectura a posteriori, mărturisesc, are un alt unghi de perspectivă, decît cel al imediatului contemporan. Tipul de lectură a posteriori, pe colecţii, e unul cu totul diferit. Citeşti ziarul sau revista cu o anume detaşare, numai pentru interesul, cîteodată, pur epic al faptelor. Ceea ce în epocă a fost senzaţional, stîrnind patimi şi controverse învăpăiate îşi pierde, total, din acuitate. Lucrurile s-au aşezat, învolburarea s-a potolit şi acum urmăreşti evenimentele, cum spuneam, pentru epicitatea pură. Lectura presei devine un adjuvant, un instrument de lucru pentru reconstituirea unei epoci, un segment al ei, pentru colectare de informaţii, pentru cunoaşterea - pe viu - a unei personalităţi. Şi, cufundat în lectura presei de altădată, realizezi, de îndată, caraghioslîcul disputei dintre foiletonişti (practicanţii criticii de întîmpinare) şi adepţii studiilor de sinteză. Cea de a doua tabără, care reproşează celei dintîi frivolitatea cheltuirii inutile în foiletonistica de o clipă, de îndată ce se decid să scrie un studiu încep, invariabil, prin a citi, hămesit, în scopuri de informare, presa vremii, adică foiletonistica pe care o tot luau în răspăr. Vorba lui Lovinescu, ironia lucrurilor e mai adîncă decît a oamenilor.

Mai are putere circulatorie un **adagio** vechi de cînd există presa. O gazetă, ca şi articolul ei, trăieşte o zi şi apoi moare, risipindu-se în negura uitării. Pot depune mărturie că acest adagio e neadevărat. Tot ce am notat mai sus despre lectura sistematică a presei dinainte în scopuri de informare absolut necesară, îmi vine în sprijin. Publicaţiile unei epoci se constituie în mărturii ale fizionomiei acelei perioade. Fără ele, epoca ar rămâne mută şi oarbă, neputîndu-ne comunica nimic despre ceea ce a fost şi a voit să fie. Tendinţe şi deziderate, visări şi militantism, eşecuri şi suferinţe, toate pot fi aflate numai în aceste efemere "existenţe de o zi". Dincolo de vreme, revenind la ele, realizezi instantaneu că "efemeridele" au durată şi durabilitate, că sînt investite cu puterea de a vorbi viitorului despre trecut. Ba chiar, poate de aceea, pentru că sînt singurele mărturii de necontestat şi de neocolit. Ironiile împotriva inutilităţii efemerului gazetăresc sînt răzbunate. Numai că, din păcate, cei ce le primiseră, risipindu-se în fumul amintirii, nu mai pot trăi satisfacţia răzbunării. Pentru că, - nu-i aşa? -, pe cine mai încălzeşte răzbunarea posterităţii.

• Înflăcărînd sau vituperînd

Ce-i drept, nu puţini dintre aceşti autori ai efemerului de o zi, au avut parte, în timpul vieţii, de multă putere şi mare capacitate de influenţă. Faptul s-a petrecut tocmai spre sfîrşitul veacului trecut, crescînd mereu în intensitate, pentru a atinge apogeul în deceniile dintre războaie. Gazetarii au cîştigat, lent dar hotărît, statutul de creatori de opinie publică. Forţa lor s-a impus. Nu se făceau atunci clasificări pentru a şti a cîta putere este în stat. Dar că reprezenta o forţă, era incontestabil. Aş spune că rolul acesta l-au îndeplinit gazete independente (**Adevărul, Dimineaţa, Universul, Cuvîntul, Curentul, Facla, Timpul, Argus**) şi nu cele de partid (**Dreptatea, Viitorul, Îndreptarea, Epoca**). Tirajul îl aveau cele dintîi (cu deosebire **Adevărul, Dimineaţa, Universul, Curentul**) şi ele se constituiau, de aceea, în factori de opinie. Sau, mai bine, recoltau tiraje confortabile pentru că ştiau să păstreze echidistanţa faţă de partide, cucerind interesul cititorilor. Erau, altfel zicînd, credibile şi chiar ascultate, ajungîndu-se pînă acolo că unii cititori fideli ai unei gazete independente să conchidă, de fiecare dată, după lectură, că se întîlnesc, în opinie cu aceea a gazetei, neştiind că ajunseseră la acest rezultat pentru că, treptat, gazeta le modelase gustul şi convingerile. Fireşte că aceste gazete independente aveau orientări distincte. **Adevărul, Dimineaţa, Facla** erau gazete democratice, de centru-stînga. **Universul** era de centru-dreapta, **Curentul** şi **Cuvîntul** de dreapta sau, cîteodată, de extremă dreaptă. Ştiau să-şi apere convingerile, să dezvăluie matrapazlîcuri (cu ghiotura, atunci, ca întotdeauna), să apere cetăţeanul, să dezvăluie tensiuni de culise în ale politichiei, să informeze modern şi prompt. Nu lipseau, desigur, nici campaniile de presă, conduse, cînd era necesar, cu o stăruinţă tenace şi feroce, pînă la istovirea adversarului. **Curentul** lui Pamfil Şeicaru era specializat în astfel de campanii, fără a face cu totul figură aparte din acest punct de vedere. Dar cum apăruse mai tîrziu în arena presei (în 1928) şi voind să se impună şi să se rostuiască (tipografie, clădire impunătoare) s-a specializat în campanii duse împotriva unor puternice societăţi industriale, bancare, comerciale, care, pentru potolirea larmei, "lăsau lapţii". Văzînd cum se înalţă, repede şi mîndru, palatul **Curentului,** gazetarii cu umor lansaseră vorba "Şantajul şi etajul". Vor fi fost, desigur, mai multe şantaje pentru un etaj. Dar scopul fusese atins.

Nu uit să adaug că aceste gazete erau bine, profesionist scrise. Şi nu-mi pot reprima exclamaţia: Ce extraordinari gazetari a avut această ţară a noastră! Eminescu, C.A.Rosetti, Slavici, Mille, Arghezi, Const.Graur, N.D.Cocea, Nae Ionescu, Ion Vinea, N.Carandino, T.Teodorescu-Branişte, Pamfil Şeicaru, B.Brănişteanu, Cezar Petrescu, Mircea Grigorescu, Grigore Gafencu, Mihai Ralea, Romulus Seişanu, Zaharia Stancu, Emil Fagure, L.Kalustian, Romulus Dianu şi atîţia mulţi alţii.

Cum s-a văzut din această parcimonioasă înşiruire, mulţi dintre gazetari au fost mari scriitori. A fost, într-adevăr, o frumoasă tradiţie ca scriitorii să coboare în for, cu condeiul, înflăcărînd sau vituperînd. Oricum, rostindu-şi opinia. Iar scrisul lor nu s-a recomandat a fi şi nu este o scăpărare de o clipă. Efemerida lor din cursivul gazetei a dăinuit, citindu-se şi azi cu interes.

Aş adăuga imediat că acele cotidiane ştiau să facă loc scriitorilor, creîndu-le rubrici speciale, care le confereau fizionomie şi ţinută. Condeiul "de subţire" ale acestor gazetari-scriitori înnobila o gazetă. Şi, apoi, cum să ignori că aceste gazete au ştiut să insereze în corpul lor cronici pe genurile artistice, contribuind, şi pe această cale, la îndrumarea conştiinţei publice (Şerban Cioculescu, Perpessicius, Călinescu, Pompiliu Constantinescu, M.Sebastian au ţinut cronica literară la aceste gazete, ocupînd - săptămînal - spaţiul foiletonului, adică desfăţîndu-se cu largheţe în spaţiu tipografic.

• Cum e ţara, aşa este şi presa ei

Sigur, au fost şi gazete imunde, unele de extremă dreaptă declarată (**Calendarul** lui Nichifor Crainic, **Porunca Vremii** a lui Ilie Rădulescu - zis Lăptărie, **Sfarmă Piatră** tot a lui Crainic, **Chemarea Vremii** a lui Ion Sîn Georgiu, **Buna Vestire** şi cîte altele), veninoase peste măsură, antidemocratice, gregar antisemite, promovînd dictatura, forţa, adulînd hitlerismul şi fascismul, militînd pentru instalarea, în fruntea ţării, a legionarismului. E bine să nu eludăm faptul că şi paginile acestor gazete erau pline de semnăturile unor scriitori. Cît rău au făcut ţării aceste gazete şi aceşti gazetari e inutil să insist! Dar nu pot fi excluse din peisajul publicisticii unei epoci, pentru că-şi aveau cititorii lor, fiind şi ele factori de influenţă a opiniei publice.

Contemplînd spectacolul presei de azi îmi spun, adesea, că e în născare şi creştere ca şi toate cele ale democraţiei în ţara noastră. Cum e ţara, s-o recunoaştem onest, aşa este şi presa ei. Cîţiva gazetari cu nume cîştigat pe merit, avem neîndoielnic. Rostul şi mecanismul campaniilor de presă au fost învăţate destul de repede, chiar dacă mereu se înfundă şi, uneori, nu duc niciunde. Mai e drum pînă la dreptate. Că, după inevitabile procese de cernere, vor rămîne, din cele de astăzi, cîteva gazete, e dincolo de îndoială. Li se vor adăuga altele. Dar că ele, aceste gazete, aşa cum sînt, vor constitui, pentru viitorime, mărturii edificatoare despre ceea ce a fost în aceşti ani, sînt perfect convins. Şi îmi pare imens de rău că timpul nu-mi va îngădui să le citesc (recitesc), la rece şi profesional, peste vreo trei decenii, pentru a scrie o carte de sinteză despre tensiunea de idei în România anilor nouăzeci.

Z.ORNEA

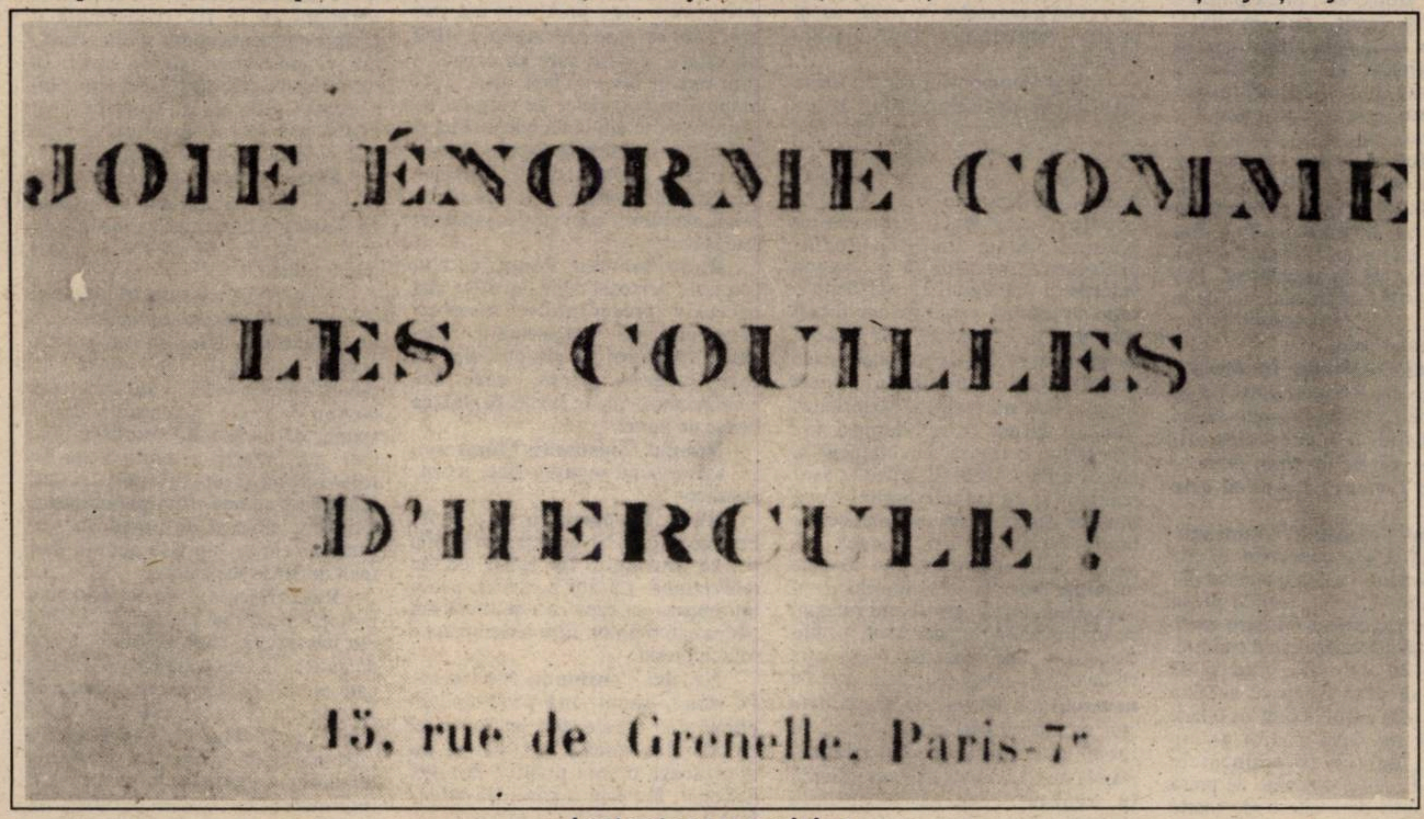

Instantaneu parizian

Dumitraşcu &

Prostie, diversiune, sau şi una şi alta - astfel se caracterizează mersul din lac în puţ al Parlamentului, în special - reunit! Se vorbeşte chiar de un diabolic plan de a se dovedi ineficienţa uneia dintre Camere şi instituirea în noul sediu al Casei Republicii a unui Parlament unicameral! Triumviratul Vadim, Păunescu, Dumitraşcu a deturnat şedinţele Parlamentului cînd a vrut (cine?) şi cînd nu! Ne apropiem de sfîrşitul sesiunii şi nici o lege importantă nu a fost adoptată, totul fiind blocat de lupta pentru putere şi de interesele strict personale. Parlamentarii se retrag în ambasade şi Comisii. Iată **greva perfectă**, anihilarea legislativului.

Luni, 7 iunie, Senatul a "îmbrîncit", prin vocea "Vetrei Româneşti", alias Ion Coja, legea investiţiilor străine, spre toamnă, "după ce SRI-ul va prezenta un raport asupra riscurilor pe care le comportă cumpărarea de teren de către investitorii străini, în România"! În rest, s-a discutat despre mizeria animalelor care nu au furaje, solicitîndu-se o stare de urgenţă în zootehnie! Am mai remarcat tristeţea domnului Ticu Dumitrescu că nu figurează pe lista neagră a "României Mari".

Camera Deputaţilor a redescoperit sesiunea extraordinară pe care a propus-o pentru o parte din luna iulie, dar n-a fost în stare să prezinte Raportul asupra cazului Vadim Tudor şi "glumeaţa" lui gardă. Şi nici măcar medierea la Legea alocaţiei pentru copii n-a putut fi parafată, deputaţii PNŢCD şi FDSN invocînd discriminări puerile.

Marţi, Senatul a "gîndit" puţin Legea Televiziunii şi a Radioului, la modul general, după care a fost dată uitării şi s-a trecut la Regulament, respectiv la dreptul senatorilor de a invita pe cineva la Parlament pe propria răspundere, fără ca invitatul să fie controlat la intrare. Camera Deputaţilor a dezbătut Legea pentru modificarea Legii protecţiei şomerilor. S-a convenit la un procent de 80% din salariul brut, ca ajutor de şomaj.

Şedinţa comună a celor două Camere, de **miercuri 9 iunie**, întrunită pentru definitivarea statutului Comisiei pentru controlul SRI, a scos la iveală faptul că o bună parte a majorităţii nu doreşte un real control al SRI, motivînd, prin "purtătorii de cuvînt", Păunescu şi Dumitraşcu, că siguranţa naţională e în afara oricărui control şi că, aşa cum a afirmat senatorul Dumitraşcu, "atîta timp cît această dreaptă (gest spre opoziţie) nu va lua puterea în ţara asta, va mai exista un stat românesc!". În acest moment "dreapta" - formată din social-democraţi, liberali şi creştin-democraţi(!), a protestat, solicitînd scuze, ca şi preşedintele Adrian Năstase, dar cum nu s-a obţinut nimic de la posedatul de patriotism Dumitraşcu, opoziţia s-a "îndreptat" spre ieşire, totul rămînînd să se tranşeze a două zi: scuze din partea senatorului Dumitraşcu, ori părăsirea definitivă a lucrărilor Parlamentului de către opoziţie, lucru care a fost precizat de toţi liderii grupurilor parlamentare de "dreapta", la o conferinţă de presă convocată pe loc, la Sala Presei. Mă rog, au simţit oamenii nevoia să vorbească unde undeva nu-i bruia nimeni. O terapie "de şoc"!

Joi, 10 iunie, dimineaţa, în şedinţele separate ale Camerelor, problema s-a reluat, deşi FDSN-ul şi-ai lor speraseră că totul se va da uitării. În Senat, opoziţia a părăsit sala pentru că senatorul Dumitraşcu nu şi-a cerut scuze; dl. Gherman a dat o pauză care s-a întins pe vreo două ore - din cele patru de lucru - pentru ca liderii tuturor grupurilor parlamentare să se întîlnească şi să hotărască împreună nişte măsuri faţă de senatorul Dumitraşcu. Cînd totul părea aranjat, vorbindu-se de o "sacrificare" a **dumitraşcului** pentru partid(!), eroul zilei a luat cuvîntul ca să ceară scuze, dar cînd a vorbit s-a dovedit că era o cacealma ca să "tulbure hotărîrea liderilor, de care se simţea ameninţat (adevărul e că l-au cam trecut sudorile pe istoric"), adică şi-a cerut scuze, dar numai faţă de partidul său, FDSN, recunoscînd gafa politică, nu jignirea opoziţiei! Totuşi, dl. Văcaru a considerat aceste scuze originale, ca suficiente şi a comunicat că va citi documentul care urma să-l incrimineze pe senatorul Dumitraşcu, dar neoficial, aşa, doar cu titlu informativ! Cum opoziţia a respins aşa-zisele scuze ale "tribunului" de Constanţa, s-a convenit "deferirea" acestuia Comisiei de validări şi imunităţi, adică s-a înmormîntat cazul, alături de cel a lui Vadim-mă rog, şi pe lumea cealaltă tot împreună!

Despre SRI, nimic. Poate, cu ajutorul celui "de sus", cel mult o Comisie. Care nu trebuie scăpată din ochi nici ea, să nu ne vîndă agenturilor, ungurilor etc., cum au semnalat nişte vigilenţi.

Petru IONESCU

Dreapta, boala de copilărie a stîngii

Perioada grevelor de la sfîrşitul lui aprilie şi începutul lui mai a suscitat diverse interpretări şi fiecare client al Puterii, sufocat la gîndul că se poate face util, s-a simţit obligat să-şi compenseze golul intelectual sau cel pur-şi-simplu de informaţie formulînd ipoteze hazardate şi difamante în legătură cu premisele mişcărilor de protest. Cel mai coerent afront îl găsim în **Noua dreaptă**, numărul 3. Conform acestei reviste, greva generală este "starea maximă de conflict între cele două clase sociale, burghezia şi proletariatul - patronatul şi sindicatele". Conform aceluiaşi articol, democraţia atenteză la pacea socială, constituţionalizîndu-şi conflictele. Greva generală este un exemplu. Această legitimare, e de părere autorul articolului, dă dreptul democraţiei burgheze să exercite legal actul de înaltă trădare faţă de naţiune şi ţară. Acelaşi articol apreciază că greva generală instituie principiul forţei ca ultim argument al sindicatelor împotriva organismelor statale. Să încheiem această fetidă lectură, reţinînd din concluziile articolului că, de fapt, greva e "tot o armă a burgheziei împotriva muncitorimii", o invitaţie legalizată la violenţa organizată, democraţia proletară avînd marele avantaj că muncitorimea, odată venită la putere, dă de asemenea drepturi, dar pe care, de această dată, **"le dirijează ea"**.

Aşadar, pentru a extrage un fir epic - burghezia a încurajat în România greva generală pentru a compromite, în ochii proletariatului, ideea de protest sindical. Muncitorimea, de ar fi la putere, ar şti mai bine să distribuie privilegiile şi nu ar mai fi necesare actele de nesupunere. Că există o deosebire între nesupunerea civică şi cea productivă, că obiectivele (de pildă) violenţei organizate nu corespund întru totul, ba chiar deloc, cu acelea ale protestului sindical, nu trebuie să mai spunem. Că nu putem vorbi despre burghezie sau proletariat decît din naivitate politic-istorică nu este mai puţin adevărat. Delirul sistematic expus mai sus are corespondente, e drept diluate, şi în alte publicaţii. Iată de ce lucrurile trebuie puse la punct.

Relaţia cetăţeanului cu statul este tranzacţională. Un bun stat este un stat care se poate susţine, poate investi şi poate creşte economic din comerţul şi libera negociere a bunurilor sale. Cea mai importantă tranzacţie se face la nivelul pieţei muncii. Tocmai de aceea, fenomenul cel mai evident la nivelul modificărilor infrastructurale este cel al migraţiei dinspre sectorul de stat către cel particular şi dinspre producţie către servicii. De ar putea, sectorul proprietăţii particulare ar asimila toată forţa de muncă disponibilă. Ingerinţe de ordin legislativ şi, mai ales, politice, blochează această destructurare a sectorului de stat. În fapt, acesta asigură, prin beneficii, subzistenţa unui socialism de piaţă, dominat de bun plac şi anarhie. Aşadar, acesta este patronul - statul care-şi menţine privilegiile, subvenţionînd zonele muribunde ale economiei şi ignorîndu-le pe cele eficiente. "Proletariatul" pomenit în articolul **Noii drepte** se vede nevoit să negocieze cu acest patron. Este, de fapt, semnificativ faptul că iniţial se prezentase la masa tratativelor şi un patronat fictiv, acum decapitat, prin concedierea patronului şef, fostul director al RENEL. În cele din urmă, statul a renunţat la ipocrizii şi amînări (conflictele de muncă fiind declarate) şi şi-a demis intermediarii, adică patronii (i.e., directorii) din comisia tripartită.

Statul este, în 95% dintre cazuri, patronul. Dar tot statul este cel care a întocmit şi aprobat proiectul legilor care reglementau pactul social dintre patroni (adică el însuşi) şi sindicate. Şi asta pentru că relaţia anterioară nu mai era de susţinut. Între sindicate şi patronat nu mai putea fi o relaţie politică. Măcar şi pentru că rostul sindicatului este să ceară şi să conteste deciziile guvernamentale. În primul rînd pentru că vrea să se convingă că partenerul social este avizat, adică dacă îşi poate legitima pretenţiile printr-o evaluare lucidă şi realistă a propriilor sale posibilităţi şi pîrghii. Guvernul Stolojan nu a cunoscut tensiunile sociale pentru că premierul a ştiut să ofere - bune, rele - argumente. Tocmai de aceea, nici un sindicat serios nu cere anchetarea guvernului Stolojan. Să revenim, însă, la problema noastră - poate avea şi altă retorică dialogul patron-sindicate, decît aceea a protestului? În cazul păcii sociale şi al stabilităţii economice - cu certitudine, da! Majoritatea conflictelor se rezolvă la masa verde. Tensiunile se înregistrează, de multe ori, la date fixe, cu precizie de ceasornic. Şi puţini sînt cei care, după decenii de protest oarecum regizat, oarecum ipocrit, mereu însă motivat şi legal, mai pot afirma, în ţările "burgheze", că o grevă este "un imens eşec doctrinar consfinţind dreptul naţiunii de a se scinda şi a se autodistruge". Să recapitulăm - statul este, aici şi acum, patron în toate zonele care s-au decis (dar nu au şi acţionat) pentru greva generală. Aceste zone nu sînt altceva decît muncitorimea, altceva decît românii salariaţi ai statului! Ei nu pot deveni o armă împotriva "proletariatului" sau un mod de compromitere a protestului sindical (o inconsecvenţă a ideologului din **Noua dreaptă** care, de altminteri, nu accepta ideea de protest) pentru că ei **sînt** sindicalişti şi protestul este **al lor.**

Democraţia cunoaşte, desigur, multe forme. Puţine dictaturi şi-au asumat condiţia de dictatură. În fapt, constituţiile României postbelice, de pildă, sau cea a sovietelor, nu au afirmat că ţările sovietizate ar fi altfel decît democrate. Popular democrate. Ba chiar dictatorial proletare. Că muncitorimea ar putea conduce, nu se îndoieşte nimeni. Cele trei mari centrale sindicale reunite o vreme îndelungată în Consiliul Naţional Consultativ, au participat, sub programul unui partid social democrat (Convenţia Solidarităţii Sociale) în turul general de anul trecut, dar nu au primit cele trei procente pentru a intra în Parlament. Blocul Naţional Sindical a preferat să fie lobby-ul Convenţiei Democrate, oferindu-şi voturile acestei alianţe. Lobby-ul sindical este un fapt cert şi constant în viaţa politică a Occidentului.

Aşadar, acestea sînt tezele sociale ale partidului **Noua dreaptă**. Contractul social dintre cele trei părţi (de fapt, două, după cum am văzut) poate fi încălcat cu uşurinţă de patron, prin lipsă de voinţă executorie sau pur-şi-simplu din insolenţă. Forţa de muncă, însă, trebuie să se supună, sub ameninţarea oprobriului public. Nimic despre voinţa individuală, despre necesitatea liberei negocieri a mărfii de care dispun muncitorii (dar statul nu!), adică munca. Nimic despre libera asociere şi despre opţiuni. În viziunea ideologilor "noii drepte", chiar şi alegerile sînt act de insubordonare şi prilej de violenţă legalizată. Rundele electorale sînt, după cum rezultă, lovituri de stat date de naţiune. Şi, în acest haos terminologic, nu e de mirare că autorul articolului crede că în democraţie un sindicat poate să dea un vot de neîncredere guvernului. Poţi compune fără să auzi, poţi picta fără să vezi, de ce n-ai scrie fără să pricepi nimic? Adică cele cinci luni de încercări eşuate de dialog nu au fost un vot de neîncredere suficient de întemeiat pe care sindicatele l-au acordat guvernului?

Că vrem sau nu, sindicatele sînt o parte a concertului social. Ce poate suna mai comic, în aceste condiţii, ca titlul articolului - **Greva generală, act de înaltă trădare?** Comic, dar lămuritor! Căci ne aflăm în faţa unei grupări politice care contestă eficienţa şi utilitatea publică a organismelor democratice - în totalitatea lor. România este, ca întotdeauna, într-o situaţie insolită - căci fiecare ţară se mulţumeşte cu cîte un partid comunist şi altul naţional-extremist. Noi avem, acum, cel puţin cinci din fiecare. Este ironia istoriei, dar poate şi salvarea noastră fiindcă, mai devreme sau mai tîrziu, prin crima ideologică (România tratează prostia şi răutatea cu blîndeţe) sau crima făţişă (de la filologie se ajunge, nu-i aşa? mereu la crimă!) aceste turme de troglodiţi vor sfîrşi prin a se sfîşia în parte, disputîndu-şi teritoriul atît de vast, totuşi, al neputinţei agresive. Deja unul dintre eroii neamului nu a ezitat, în Parlament, să dea proba laşităţii sale. Mai devreme sau mai tîrziu, de vor fi lăsaţi să fie ce-au fost şi mai mult decît atît, ne vor arăta ei de ce sînt capabili, în sălbăticia lipsită de constrîngeri a propriei lor condiţii.

Sorin ŞERB

De jur împrejur

Maxima flexibilitate

Pragul convenţional al celor 100 de zile a trecut şi e evident că noua administraţie americană e departe de a satisface aşteptările stimulate de dinamismul campaniei electorale, de euforia ceremoniei de instalare.

"Noii democraţi" promiseseră soluţii pentru ieşirea din recesiune concomitent cu diminuarea uriaşei datorii interne. Altfel spus, Clinton a dat nenumărate asigurări că va cheltui fără a risipi, că ştie ce trebuie făcut pentru a reda fiecărui american încrederea într-un sistem, care cultivînd individualismul nu neglijează binele comun. Discursul lui Clinton apela la sprijinul popular care - aşa cum s-a întîmplat pe vremea preşedintelui Roosevelt - i-ar fi putut asigura succesul dincolo de ezitările şi reticenţele politicienilor. De reticenţe şi ezitări are parte din plin la fiecare iniţiativă. Sprijinul popular îi lipseşte însă cu desăvîrşire. Îi lipseşte pentru că nobilele şi generoasele promisiuni ale campaniei electorale au fost dorinţe pioase şi nu expresia unui plan consistent şi competent. Dorinţa de a fi pe placul tuturor, care i-a folosit atît de mult în campania electorală, se întoarce împotriva lui, în exerciţiul deciziei. "Neputinţa lui de a se decide e patologică" afirma un democrat moderat din Congres. Abilitatea sa de a asculta şi de a aprecia valoarea argumentaţiei adversarilor săi, atît de plăcută pe plan intelectual, este contraproductivă pe plan politic. Şi cei care simt cel mai acut această disfuncţie sînt colaboratorii săi apropiaţi. Presa, publicul, lumea, toţi au privit cu simpatie modul în care tinerii au pus stăpînire pe birourile Casei Albe, introducînd alt stil, altă muzică, alte gusturi. Simpatia nu înseamnă însă şi acceptare. Tot mai greu izbuteşte preşedintele Clinton să-şi impună candidaţii pentru funcţiile publice. Renunţarea la susţinerea profesoarei de drept Lani Guinier pentru postul de şef al diviziei Drepturilor civile din Departamentul de Justiţie este în această ordine un fapt semnificativ.

Preşedintele preţuieşte la superlativ inteligenţa, integritatea şi caracterul acestei doamne, veche prietenă a familiei Clinton, dar senatorii care trebuiau s-o confirme pe post aveau rezerve serioase în legătură cu opiniile ei radicale exprimate în presă. I se reproşează intervenţii care cer garanţii legale sporite în exercitarea dreptului de vot, garanţii care ar putea duce la practicarea unor politici preferenţiale faţă de candidaţii negri. Cînd sondajele înregistrează o atît de spectaculoasă scădere a numărului de cetăţeni mulţumiţi de politica sa, preşedintele care în campania electorală s-a vrut reprezentantul tuturor minorităţilor, evită acum să fie identificat cu ele. După penibile ezitări, la vedere, Clinton i-a retras sprijinul. Echipa din Casa Albă e îngrijorată: flexibilitatea preşedintelui, prin care ei au justificat atîtea poticneli şi amînări începe să fie considerată inconsecvenţă, lipsă de caracter, diletantism.

Supunîndu-se conjuncturii Clinton îşi îndepărtează prietenii, fără a izbuti să obţină sprijinul adversarilor. Ceea ce a fost eficient pentru candidat nu poate fi acceptat pentru preşedinte. Principalele sale probleme sînt relansarea economică şi crizele externe. Tot dovedind maxima flexibilitate, aşteptînd rezultatele pozitive ale sondajelor, preşedintele Americii se comportă ca reprezentantul unei mărci de detergenţi, nu ca omul care şi-a asumat primenirea politică a ţării. Flexibilitatea nu poate fi niciodată maximă cînd există un scop clar. Poate că doamna Guinier nu era candidatura cea mai potrivită, dar dacă domnul Clinton e nesigur cînd decide în privinţa propriilor prieteni, ce credit i se poate acorda cînd tranşează în relaţiile cu Saddam Hussein sau Karadjici?

Magdalena BOIANGIU

Presa despre ...

Întîlniri şi schimbări de macaz

De-o vreme încoace, presa nu se mai ţine de speculaţii: are de numărat pistoale şi de identificat pistolari (cu legitimaţie de parlamentar), de publicat liste (lungi, dar semnificative), cu "hoţi şi trădători de ţară", precum şi de adus la cunoştinţa opiniei publice (pe bază de documente) falsuri, fraude şi găinării (oficiale). Totuşi, nimic nu e mai important decît vînzoleala politică, pentru că de sensurile ei (giratorii?) depind (deopotrivă) rezultatele comisiilor însărcinate în fel şi chip şi "căderea sau mărirea" capetelor înscrise pe-o listă ori alta. Cea de-a doua săptămînă din iunie a stat, inevitabil, sub semnul "cutremurelor à la Sinaia": adică nici deloc, dar nici într-atît încît să se dărîme ceva. Întîi şi-ntîi s-au surpat malurile dinspre **România liberă**: "Preşedintele Iliescu s-a întîlnit în secret cu dl. Corneliu Coposu" (7 iunie). Semnatarul acestor alarmante "noutăţi" (adică J.Ricã), convins că "Preşedinţia curtează opoziţia", îşi ia măsuri de precauţie şi pune "seismul" sub semnul îndoielii: "Se pare că dl. Iliescu se pregăteşte să sacrifice guvernul Văcăroiu, abatorul prezidenţial intenţionînd să prepare un salam guvernamental pentru export. Menţionăm că noile preparative au fost iniţiate în urma apelului liderului PD(FSN), dl. Petre Roman, către preşedintele Iliescu, de a schimba configuraţia majorităţii parlamentare pentru formarea unui guvern de coaliţie fără extremişti".

Cu o logică gramaticală mai simplă, dar plecînd din altă direcţie, **Curierul naţional** susţine aceeaşi logică politică: "Confruntări aprige în interiorul CDR: PL-1993 şi PAC vor să izoleze PNŢCD-ul". Mai mult decît atît, "se pregăteşte calea admiterii PD(FSN) în CDR". Cine pe cine izolează şi cine pe cine nu lasă să intre e simplu: "PL-1993 şi PAC au cerut înlăturarea d-lor Nicolae Cerveni, preşedintele PNL-CD şi Otto Weber, preşedintele PER, din forul decizional al CDR" pentru că cei doi "sunt împotriva intrării PD(FSN)". Nimeni nu ne spune dacă PNŢCD rămîne sau iese. Aflăm, în schimb, că "Mişu Negriţoiu îl «sapă» pe Petre Roman în faţa străinătăţii", că "la Cotroceni au avut loc consultări politice despre care observatori avizaţi consideră că se fac fie în vederea unei remanieri guvernamentale, care ar putea avea loc după lunile iunie-iulie, fie în vederea potolirii spiritelor politice în maniera dlui Iliescu". Cum propria nepotolire le încîntă peste măsură, "spiritele politice" s-au prins repede despre ce e vorba: "Ne aflăm în cea mai gravă criză politică de după revoluţie", e de părere dl. Stelian Tănase în **Ora** (ediţia de luni, 7 iunie). Şi nu era decît începutul de săptămînă. A doua zi s-au spus lucrurilor pe nume din mai multe părţi: "FDSN nu are încredere decît în PNŢCD şi PAC"; "Dl. Corneliu Coposu dezminte «România liberă»: Întîlnirea de la Cotroceni nu a fost secretă" (**Curierul naţional**); "PAC şi PL şi-au impus punctul de vedere în CDR"; "Liderii PSM critică aspru partidul de guvernămînt: FDSN nu ne tratează ca pe nişte aliaţi" (**Evenimentul zilei**); "După 4 ore de discuţii cu preşedintele, dl. Coposu conchide; Dl. Iliescu are la îndemînă toate soluţiile pentru obţinerea unei stabilităţi guvernamentale" (**Ora**); "Dl. Coposu este tranşant: va fi o schimbare de guvern" (**România liberă**). Pînă şi **Libertatea** înţelege, în aceeaşi zi, că a trecut vremea în care nu putea scrie despre opoziţie decît în bătaie de joc: "Contrariat de afirmaţiile apărute în «România liberă» – că preşedintele Iliescu s-a întîlnit în secret cu dl. Corneliu Coposu – liderul PNŢCD a exclamat: «De unde aţi mai scos-o şi pe asta, domnule?» Este foarte adevărat – a continuat domnia-sa – că am fost la Cotroceni şi m-am întîlnit cu preşedintele Iliescu, dar n-am făcut-o pe ascuns»". Încet-încet, ne putem dumiri: dl. Iliescu s-a întîlnit **în secret** cu dl. Coposu, şi nu invers!

Miercuri, 8 iunie, lucrurile devin şi mai limpezi: "PNŢCD schimbă macazul. Pentru prima oară, dl. Corneliu Coposu afirmă: «Dacă dl. Adrian Năstase va reuşi să facă din FDSN un partid de oameni serioşi, atunci acesta va putea constitui un partid de colaborare pentru noi». Această declaraţie a fost făcută după întîlnirea de ieri cu consilierul prezidenţial Paul Dobrescu" (**Ora**, pe prima pagină, cu litere de-o şchioapă). "FDSN îşi vede de program" (**Adevărul**, pe pagina 2, sec, dar nu prea convingător).

Pentru 48 de ore subiectul a fost aproape uitat: Gheorghe Dumitraşcu s-a dat în stambă, opoziţia a găsit în sfîrşit prilejul să pară că pune piciorul în prag, noul ambasador la ONU a fost "forfecat" de toată lumea şi a "ţinut" preţ de un interval între scandaluri primele pagini ale gazetelor. Apoi firul s-a înnodat de acolo de unde se rupsese: "Consultările cu partidele politice care se desfăşoară la Preşedinţie «nu au caracter de campanie» şi nu-şi propun deci să acopere, într-o perioadă de timp limitată, întreg spectrul politic românesc" (**Cronica română** din 12/13 iunie – care susţine însă că se află cu o lună în urmă: în caseta din stînga sus scrie citeţ: Anul I, nr. 118, sîmbătă-duminică, 12/13 mai 1993, 6 pagini 35 lei). Mai jos, ni se spune că "PD(FSN) a fost înregistrat" şi, bineînţeles, cum "a traversat Bucureştiul «Cuşca Suspinelor»". E greu să fii şi la zi, şi cu o lună în urmă, dar **Cronica română** ştie să se autodepăşească.

Imposibil de trecut cu vederea este concluzia săptămînii, mai ales că ea, ca toate concluziile, se vede în mai multe feluri, în funcţie de "organul de presă" prin care-o priveşti. **România liberă** e convinsă că prin "semnarea noului protocol de funcţionare al CDR unitatea Opoziţiei este întărită". Ni se dau amănunte şi asigurări: "Problemele de fond nerezolvate în România – în opinia domnului Constantinescu, rămîn reforma economică şi integrarea în structurile europene, dar – **în privinţa rezolvărilor – preşedintele Iliescu, şi, mai ales, Guvernul se manifestă doar declarativ**. Reformele reale nu pot fi realizate cu sprijinul actualei majorităţi parlamentare, alianţa FDSN-ului cu partidele extremiste aducînd doar un cîştig politic de moment, dar pe termen lung dăunează intereselor naţionale reale, de integrare în mecanismele europene". (Inutil, poate, să precizăm că am respectat şi de data aceasta semnele grafice ale gazetei citate).

Exact pe dos se văd lucrurile prin ocheanul **Evenimentului zilei**, care a descifrat, pentru noi şi pentru alţii, "O schimbare de tactică a opoziţiei". Ea pleacă de la constatarea că "tactica de pînă acum – cea a abordării globale lipsite de nuanţare a FDSN şi a lui Ion Iliescu – s-a dovedit greşită. Din septembrie 1992 şi pînă acum, FDSN şi Ion Iliescu au avut poziţii contradictorii faţă de reformă, faţă de democraţie, faţă de intrarea noastră în Europa. Opoziţia le-a etichetat, însă, pe toate, în bloc, drept neocomuniste. Această tactică a dus la întărirea forţelor conservatoare din FDSN şi din jurul preşedintelui Ion Iliescu. Abordarea diferenţiată a FDSN şi a poziţiilor lui Ion Iliescu va determina, în mod inevitabil, întărirea forţelor moderate din FDSN şi din jurul lui Ion Iliescu".

Oricît ar fi de diferite, cele două opinii mizează pe un concept comun: acela al întăririi. Opinia publică, tot mai înmuiată de căldură şi de datorii, nu mai are, aşadar, motive să intre în panică: puterea şi opoziţia se tot întăresc, separat, împreună şi reciproc! (E.Ş.)

Faxuri către colegi

● Publicaţia dvs. a fost vreodată pusă în situaţia de a tipări neadevăruri?

● În ce condiţii?

● Daţi, vă rugăm, unu-două exemple.

● Ce efecte a avut o astfel de situaţie asupra publicaţiei dvs.?

Dumitru TINU
(redactor şef al cotidianului *Adevărul*):

● Din păcate, da. Pe vremea cînd fostul director Darie Novăceanu subordonase ziarul intereselor puterii. Exemplul cel mai jenant a fost reflectarea evenimentelor din 14 şi 15 iunie 1990, cînd au fost reproduse bazaconiile fabricate la guvern pentru discreditarea opoziţiei. Pe atunci cititorii ziarului erau în marea lor majoritate susţinători ai puterii şi nu s-au înregistrat efecte imediate. Credibilitatea ziarului a avut însă de suferit. Într-un fel, aceasta a şi grăbit ruptura noastră cu Novăceanu. Cum am ieşit din situaţia de atunci? Făcând un ziar echilibrat, echidistant faţă de toate formaţiunile politice, deci cu adevărat independent.

Mircea ŢICUDEAN
(redactor şef al revistei *Cuvîntul*):

● Astăzi, în România se vorbeşte mult şi se cugetă ceva mai puţin, iar noi nu ne permitem să ne abatem de la specificul naţional. Ni s-a întîmplat şi nouă să aproximăm adevărul, în cîteva rînduri, dar niciodată să-l deformăm voit. Cînd eroarea a fost dovedită, vinovaţii au suferit consecinţele, în văzul lumii. N-am ajuns, prin urmare, în închisoarea mincinoşilor, iar de exagerări sau confuzii am dat seamă în faţa cititorilor, care se vede treaba că ne-au iertat, de vreme ce continuă să ne citească.

Ne caracterizează incisivitatea, dar ne e străină calomnia, căreia i-am fost mai degrabă victime decît slujitori. De greşelile noastre şi ale altora vom scăpa cu toţii numai cînd presa românească va ieşi din starea de cenaclu şi va intra în aceea de industrie a informaţiei, cu legi, pedepse şi exigenţe mai înalte.

Nota redacţiei:

● Întrebarea de mai sus a fost trimisă şi următoarelor publicaţii: **Evenimentul zilei, Libertatea, România liberă.** Pînă la închiderea ediţiei (marţi 15 iunie, ora 12) n-am primit însă nici un răspuns. Ar trebui, poate, să apelăm la dicţionarul de maxime şi cugetări, din care putem afla că "şi tăcerea e un răspuns". Dar mai bine nu.

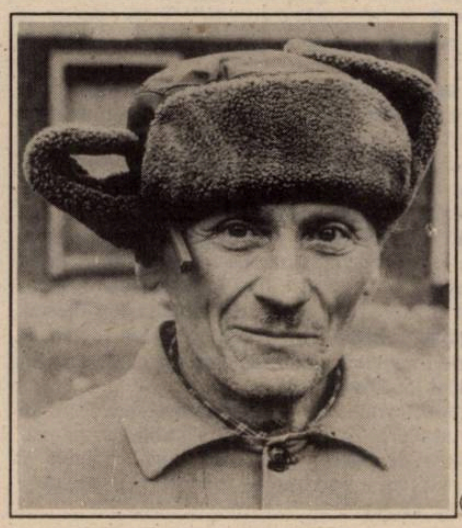

© M. Oroveanu

"Presa ne duce de laţ ca pe urs"

– Sondaj de opinie pe tema credibilităţii presei –

Un sondaj de opinie pe tema presei va avea, chiar în vremuri de oarecare lîncezire a spiritului civic şi a strigării libertăţilor, un efect de trăgaci asupra celor interogaţi. Chiar dacă întrebările puse sînt: l) Aveţi încredere în presă? şi 2) Există vreun articol care v-a impresionat în mod deosebit şi "v-a incitat" la o reacţie concretă?, subiecţii anchetei, rămînînd fideli principiului devierii de la tema de bază, au plonjat, ce-i drept cu mai multă resemnare ca altădată, în bălăceala preţurilor, a moralei, mafiei, handicapaţilor, domnului Everac, crimelor, violurilor şi familiei Ewing. De la elevi de şcoală generală la pensionari, s-a constatat că, noţiunea de presă se zbate undeva între rîndurile devoratoare ale **Evenimentului zilei** şi răbufnirile arhaico-neologizante ale domnului Everac. Problema credibilităţii presei, a fost, de asemenea, deturnată în general spre mai vasta chestiune a citirii sau necitirii ziarelor, iar tratarea ei a fost urmată de sugestii şi manifestări explicite de preferinţe. Gama de răspunsuri oscilează între negarea totală a presei şi lauda adusă meritelor ei democratice. Astfel, **Sandu Gabi, şeful magazinului de discuri "Simfonia"** se situează hotărît de partea celor care neagă: "Răspunsul meu s-ar putea să vă blegească pe mulţi, însă cred că nu e numai starea mea. Din 1991, de la jumătatea anului nu mai citesc presă, ci am redescoperit cărţile. În presă, prea se termină toate în coadă de peşte. Nici la televizor nu mă uit, căci este un jeg, care ne transmite acel perimat moral Ewing". Necredinciosul Sandu Gabi crede totuşi într-unul din multele subiecte mediatizate: "Corupţie, da, va fi, în toată Europa de Est, mai rea ca-n America. O să se tragă-n plină stradă. Dacă s-ar face un magazin de arme, mi-aş lua şi eu una". De la negarea absolută, din exterior, pericol de atingeri, şi contacte directe, nu e decît un pas pînă la refuzul din interior, prin saturaţie. D-na **Marioara Vişan, ospătar, în vîrstă de 30 de ani**, citeşte ziarele şi afirmă: "Nu cred ce se scrie în presă, se minte foarte mult ca să se vîndă ziarul. Fiind haosul ăsta general, parcă toată lumea e handicapată mintal. Ziarele îşi fură ideile şi nu oferă nimic nou şi concret. **Evenimentul** am renunţat să-l mai cumpăr. Iau numai **Magazinul**, care cuprinde cam tot ce se întîmplă".

Tendinţei sentenţioase şi imboldului spre sinteză, d-na Vişan le adaugă cîteva sugestii personale: "Deşi nu eu sînt să fac ordine, totuşi, mai bine decît crime din Iaşi sau că s-a furat o maşină pe prima pagină ar fi probleme politice grave."

Nu numai sugestii, ci chiar pedepse justiţiare ar oferi pensionarul **Niculae Ştefan, de pe strada Vergiliu**, dacă ar putea: "Presa nu e adevărată, şi trebuie să se ia pedepse în primul rînd. A ajuns ţara de rîs, şi sîntem în domeniu ca să ne prăpădim, după ce trei ani de zile am fost o ţară fără datorii. Pe vremea lui răposatu' Gheorghiu Dej, cînd prindea pe unul cu 100 de grame la cîntar, îl băga la puşcărie. De ce nu se face la fel şi acum, cînd castraveţii sînt 1000 de lei?"

Împletind în judecata sa tendinţe nostalgice cu zbateri morale şi curba preţurilor, **dl. Niculae Ştefan** vede soluţii în afara luminii tiparului: "Vreau să ajung la Preşedinte să-i dau nişte idei, pentru că toţi ziariştii nu au făcut nimic pentru ţara asta". Tot de aceeaşi părere, dar la altă scară, este şi **dl. Biolan Costache, de 50 de ani**. Întîlnit în Cişmigiu, el este preocupat de problema fetiţei violate în Herăstrău: "Cu fata de la lac, ziariştii au

© M. Oroveanu

făcut neclarificări şi au încurcat iţele şi zilele. Cînd o să aflăm adevărul?" Partea feminină interogată tinde să se situeze pe o traiectorie ascendentă, dar totuşi selectivă a încrederii în presă. Opiniile **Ruxandrei Ioniţă, de 83 de ani**, fostă femeie de serviciu, sînt mai sceptice datorită dispariţiei de trei ani a fiului ei în Miercurea Ciuc, sugerîndu-ne să-l anunţăm pe această cale că-l aşteaptă. În rest: "Ziarele ne duc de la Ana la Caiafa, de nas ca pe un urs de laţ. Ceva o fi adevărat, că-n blocul meu, în care stau din '49, n-au fost jafuri şi omoruri, dar nici eu nu prea ies noaptea pe drum. Noi, oamenii de pe pămînt ne cam mîntim unii pe alţii, şi-i păcat." **Albu Florentina, 31 de ani**, şomeră cu doi copii este amatoare de senzaţii tari: "De cînd ne-au desfiinţat secţia de blană sintetică la ADESGO, citesc despre crime şi furturi şi violuri pentru că acum lumea-şi dă în cap. Nu-mi plac acele "domni-şoare" care se prezintă în **Evenimentul,** sînt foarte vulgare şi le plac nişte chestii care la noi nu s-au practicat pînă acum. La televiziune, de cînd au venit dl.Everac şi Jeana Gheorghiu, parcă sînt emisiuni mai bune." De aceeaşi vulgaritate încearcă s-o ferească părinţii pe **Chiţu Andreea, de 12 ani**: "Citesc în timpul liber şi numai articole cu cîntăreţi. Părinţii stau lîngă mine cînd citesc ziarele." Cultura îşi găseşte şi ea un oarecare loc în preferinţele feminine: "Cred în anumite ziare culturale, în **Dilema**, şi nu le cred pe cele extremiste. Ca să ştiu că e adevărat ar trebui ca informaţia să apară în mai multe ziare deodată, mărturiseşte **Popescu Mihaela, 23 de ani**, studentă la Sociologie. Există însă şi persoane care mai cred încă, idealist, în libertatea şi puterea presei. **Dl. Rogozea Marcel, 63 de ani**, inginer pensionar şi patron la Pompe Funebre consideră că "Presa e liberă şi e un factor important de menţinere a echilibrului în societatea de astăzi. În proporţie de 80-90 la sută am încredere în ce scriu unele ziare, cum ar fi **România liberă** sau **Academia Caţavencu**. "Lucrurile neverificate sau exagerate pot fi corectate prin dreptul la replică." **Pianistul Dan Grigore** manifestă o încredere şi mai largă în fenomenul presei: "Am încredere în presă ca fenomen complex, în manifestările sale corelate în amploarea lor. Reacţionez cu precădere la informaţii din două-trei surse şi la editoriale." Încrederea totală în cuvîntul tipărit o are însă un plutonier major de la "Editura militară", care nu a putut să-şi deconspire numele. "Eu sînt de acord cu ziarele pe care le iau şi cu problemele care se întîmplă. Sînt militar şi n-am voie să discut."

Iaromira POPOVICI

Mod de întrebuinţare a ziarelor după utilizare

"O, pădure tînără"-încă mai exclamă groaznic personajul lui Delavrancea. de aceea, noi vom spune că o pădure tînără de ziare sînt tipărite, difuzate, cumpărate şi citite. Cu destinul editorului şi cel al difuzorilor se ocupă patronii, cu cel al cititorului se ocupă reporterul. Noi ne propunem să prezentăm cîteva întrebuinţări ale ziarului după ce acesta a fost citit. O, pădure tînără – vorbe care dau seamă de tragedia acestor cărnuri, brînzeturi sau verdeţuri, cum vreţi să le spuneţi, care sînt ziarele. Alimente cotidiene, deci efemere, supuse capriciilor politicii editoriale, greşelilor sau minciunilor reportericeşti, supuse modelor, retehnologizărilor ori vechiturilor, omorîte de evenimentul de mîine, proaspăt şi mereu senzaţional. O pădure tînără de ziare realizată dintr-o hîrtie a cărei ţesătură interioară nu rezistă mai mult timp la intemperii, lumină. Nu rezistă nici măcar în biblioteci, unde consumul de căldură termică este raţionalizat sau egal cu zero. Poeţii au plîns moartea fecioarei, trecerea anotimpurilor, căderea acrobatului de la trapez, dar n-au imortalizat sau nemurit moartea ziarului.

● "Eu citesc ziarul de la colegii mei de birou. Cînd văd ceva care să mă intereseze, cumpăr ziarul, tai articolul, iar restul ziarului îl folosesc la gunoi. Îl pun pe fundul coşului de gunoi." **(Ionescu Mircea, inginer, 43 ani)**

● "Cumpăr ziarele la ora cinci dimineaţa, cînd intru în schimb, şi le citesc în metrou la dus şi la întors. Le citesc de mă murdăresc de cerneală. Acasă le pun sub masă într-o stivă, de unde le ia nevastă-mea, le face bucăţi-bucăţi şi ne ştergem la nas cu ele, pune rămăşiţele de la zarzavat pe ele ca să nu vină gîndacii la coşul de gunoi!" **(Pantelimon Gheorghe, mecanic, 28 de ani)**

● "Citesc peste umărul vreunuia în troleibuz. Nevastă-mea cumpără ziare. Mai ales de cînd cu crimele astea şi cu violurile, femeile gonflabile şi învierea dracilor în nu ştiu ce biserică, nevastă-mea le cumpără ca să se ferească. După ce le citeşte, le lasă pe te miri unde, îşi taie unghiile pe ele; o dată am dormit sub cearceaf cu ziare şi nu ştiam ce mă supără cînd mă întorceam de pe o parte pe alta." **(Stanciu Gerald, patron de butic în Piaţa Berceni, 37 de ani)**

● "Citesc mai mult reviste cu vieţi de actori şi de cîntăreţi. Ţin cu cerneală fiecare rînd că altfel nu mă pot concentra. Fac colecţie într-un colţ de casă. Da, să ştiţi că eu merg la toate înmormîntările oamenilor celebri, stau aici lîngă Bellu, şi lucrurile stau ca-n ziare. Să vă spun ce lume a fost la Emınescu pe 15 iunie?" **(Gherman Livia, pensionară, 69 de ani)**

● "În ziare pun oasele care mi-au rămas de pe la masă şi le dau la cîinii vagabonzi de pe stradă. Să mănînce şi ei, săracii." **(Greţu Matilda, 26 de ani, studentă la chimie)**

● "Mi-am lăsat ziarul pe bancheta din stadion. Mîncasem un kilogram de căpşuni în el şi l-am lăsat acolo. Dar dacă e ceva la mijloc, vreun cîştig, poate mă duc să-l iau înapoi." **(Tudose Pîrvu, 31 de ani, ospătar, suporter surprins la ieşirea din stadionul "Giuleşti")**

● "Eu fac dubluri pentru pălărie, bărcuţe şi avionaşe, ciupercuţe. Citesc ziarul şi confecţionez din el după aia." **(Homar Horia, cascador, 35 de ani)**

● "E un frig iarna în mansarda mea că acum vara cumpăr ziare şi-mi tapetez camera cu ele şi pun din ele şi-n geamuri ca să nu vină frigul." **(Ion Ovidiu, 20 de ani, student)**

A cules şi a elegiat,
Eugen ISTODOR

"Ziarele noastre sînt prea mari, cu mult prea mari, pentru numărul, pentru timpul, pentru talentul, pentru hărnicia şi cunoştinţele ziariştilor noştri. Aceşti factori lasă în fiecare zi un deficit de hîrtie albă care trebuie totuşi înnegrită pînă la ceasul apariţiei ." (N. IORGA, 1904)

Orbiţi de lumina ei

Înşelătoare, primejdios de înşelătoare se dovedesc, din perspectiva anilor ce ne despart de cele întîmplate în decembrie, primele impresii declanşate de explozia jurnalistică a anilor '90. Orbiţi de lumina ei, am trecut brusc şi, mulţi dintre noi, total nepregătiţi de la suspiciunea dispreţuitoare faţă de vechile editoriale la încrederea necondiţionată în cele noi. Generalizez cu bună ştiinţă. Nu toată populaţia a citit cu dispreţuitoare suspiciune vechile editoriale. Pe de altă parte, la cei încrezători în nou, vigilenţa critică nu a întîrziat să apară (de altfel, în paranteză fie spus, întrebarea "cînd ţi-ai dat seama că...?" circulă şi acum printre cititorii de ziare şi nu numai printre ei), dar ea a afectat numai secţiuni limitate ale opiniei publice, niciodată ansamblul ei. Căci, în 1990, bucuria faţă de libertăţile cîştigate oarecum definitiv era mai puternică decît izbucnirile de neîncredere. Treptat, însă, aceste izbucniri, ce păreau a avea la început o simplă explicaţie subiectivă, au ajuns, prin acumulare în cascadă şi sub presiunea evidenţei, să tindă spre un orizont al obiectivităţii. Aşa că, referindu-ne strict la problema (natura) adevărului, am înţeles destul de repede că acest cuvînt, care în ştiinţă şi morală acceptă mai ales forma singularului, se cufundă, prin întrebuinţare jurnalistică, mai ales în adîncimile labirintice ale pluralului. Cîte plurale, atîtea drame, îndrăznim să parafrazăm nu fără temei. Căci dacă azi, după trei ani, suspiciunea cu care sînt întîmpinate unele dintre relatările cuprinse în pagina de ziar a revenit poate nu în forţă, în orice caz vizibil, una dintre explicaţii este şi aceasta.

Orbiţi de explozia jurnalistică a anilor '90, am pierdut un timp din vedere că oriunde şi oricînd silueta strălucitoare a informării este însoţită, firesc, de umbra şerpuitoare a dezinformării. A manipulării prin (şi citez din concluziile cărţii lui Henri-Pierre Cathala, **Epoca dezinformării,** carte apărută în 1986 şi tradusă la noi, deloc întîmplător, în 1991): "reţinerea de la publicarea ştirilor, deformarea faptelor, minciuna şi din fericire, mai rar, fabricarea de falsuri". Ceea ce nu este, pînă la un punct, altceva decît una dintre ideile pivot ale analizelor efectuate de Noam Chomsky şi Edward Herman (1988, 1989) cu privire la selectarea informaţiei în funcţie de gradul ei de "utilitate".

Uşor de identificat asemenea procedee în paginile presei bucureştene, singura la care am avut acces, întrucît, cu excepţia **Opiniei studenţeşti** de la Iaşi şi a cîtorva publicaţii transilvane, cea din provincie îmi este ca şi necunoscută. În acelaşi timp, greu de stăpînit mîhnirea în faţa deznădăjduitoarei extinderi a fenomenului şi, mai ales, a întîrzierii acţiunii de restabilire a informaţiei exacte. Un regretabil contrast de viteză între ştire şi adevăr care face ca abia în vara lui '93 o revistă să poată corecta informaţii din vara lui '92 sau o altă revistă să pună în discuţie afirmaţii din vara lui '91. Dar cine mai ţine o atît de complicată contabilitate ce depinde nu numai de calculul lunilor şi anilor, ci şi de al diferenţelor de tiraj, traduse în diferenţa de audienţă? Informaţia trunchiată sau falsă şi-a croit vitejeşte drum spre inimile cititorului, i-a determinat opţiuni teoretice sau practice, şi-a pus pecetea asupra unei atitudini sau mentalităţi. Într-un cuvînt, şi-a atins scopul. Şi cum scopul scuză mijloacele, mai are rost să le luăm în considerare, **à rebours**, pe acestea din urmă?

Se uită, însă, un lucru. Efectul dezinformării se propagă, de obicei, pe termen scurt, pentru că nu se poate (presa are şi în această acţiune de dezintoxicare un mare rol, sau ar trebui, să-l aibă) ca pînă la urmă adevărul să nu iasă la iveală. Pînă la urmă, chiar dacă nu în cuprinsul aceluiaşi an, deceniu sau sfîrşit de mileniu. În aceste condiţii, mijloacele de care vorbeam se întorc împotriva scopului de mai sus, aşa că, abandonat şuvoiului de informaţii contradictorii, cititorul ajunge, parcă în virtutea unei stranii fatalităţi, să se îndoiască nu numai de unele dintre aceste informaţii, ci de toate. Chiar şi de cele limpezi ca lumina zilei. Cum altfel putem explica lipsa de reacţie a opiniei publice la atîtea zeci (poate sute) de dezvăluiri ale presei, dezvăluiri şi nu zvonuri sau calomnii, unele confirmate după o vreme de instanţe judiciare, altele încă îngropate sub greutatea neînchipuită a hîrtiei tipografice?

Mă tem de unul din răspunsurile posibile. Cucerind dreptul de a vorbi despre orice, cu o voce distinctă de a celuilalt, la capătul unor decenii de uniformă şi cenzură, presa a atins deseori, performanţa de a vorbi în pustiu. Nu numai o parte a presei, ci şi cealaltă. Mulţi au văzut aici cea mai abilă şi teribilă diversiune a puterii: "Scrieţi băieţi...", "restul e tăcere". Nu puţini au invocat fragilitatea (originalitatea) tinerei noastre democraţii în care rarele procese dedicate actelor de calomnie prin presă se tot amînă pînă ce se sting ca nişte luminări prea firave pentru a rezista vîntului aspru al istoriei.

Bănuiam, oare, toate acestea atunci cînd, orbiţi de explozia publicistică a anilor '90, întîmpinam orice revistă nouă nu numai cu destulă curiozitate, ci şi cu destulă afecţiune?

Şi totuşi. Păstrez cu îndîrjire dreptul de a apăra această amintire. Poate, această iluzie, poate, această utopie. Căci, înainte de a fi o problemă a vieţii noastre jurnalistice, ea rămîne o problemă morală. Destinul omului este caracterul, s-a spus încă din vechime. Nimic grav nu ni se poate întîmpla, atunci, căci totul depinde de rezistenţa noastră interioară şi devine o chestiune de etică individuală. Aceea de a decide între mai multe soluţii posibile, a alege, însă, nu cu ochii închişi, ci în deplină cunoştinţă de cauză, cîntărind argumentele atent, cu mintea şi cu inima, rezistînd tentaţiei care, pînă la urmă, nu e decît o altă faţă a umilinţei de a îndeplini rolul de marionetă. Uşor de manevrat deoarece, cum se ştie, marionetele nu gîndesc.

Aşa că nu am de ce să mă tem de zilele care vor urma. Sau, cel puţin, sper aceasta. De luni pînă sîmbătă, ele vor fi marcate de apariţia unor ziare sau reviste pe care la aştept cu aceeaşi încrîncenată bucurie pe care am învăţat-o la sfîrşitul lui decembrie 1989.

Antoaneta TĂNĂSESCU

Schiţă de portret non-figurativ

Aş putea zice: presa este un mod de a cunoaşte lumea. Sau: un mod de a ignora lumea, cu sentimentul că o cunoaştem. Acestea sunt însă propoziţii generale, iar unei societăţi în curs de năpîrlire nu îi arde de generalităţi. Fără a-şi fi digerat încă trecutul, perspectiva ei asupra viitorului nu depăşeşte lungul nasului. Între aceste două repere bîntuie un prezent volatil, pe care îl percepem în termenii evidenţei, imediatului şi contingentului.

Asumînd limitele impuse de aceşti termeni, aş remarca, înăuntrul presei, precum şi în relaţiile ei cu societatea, unele diferenţieri care, deşi sar în ochi, nu sunt nesemnificative. Avem, de pildă, publicaţii care sunt, sau se numesc - independente, după cum avem publicaţii care sunt - şi se mărturisesc - de partid. Publicaţiile independente se împart în citite şi necitite; publicaţiile de partid nu se împart, ele nu sunt citite în bloc: învrăjbite prin scriere, ele sunt înfrăţite prin necitire. Cei mai numeroşi dintre concetăţenii noştri se dovedesc mult mai disponibili să-şi dea votul unui anumit partid decît să citească presa partidului pentru care au votat. Vechiul regim pare să fi stors din noi pînă şi ultima picătură de apetenţă pentru ideologie - pentru orice ideologie -, dar nu pentru politică. În comparaţie cu alţii, ne place să votăm, dar ne displace să ni se spună cu cine şi de ce. Timpul gazetăriei predicante a apus pentru majoritatea cititorilor, dar nu şi pentru majoritatea ziariştilor.

Avem, ca să mă exprim astfel, cotidiane zilnice, şi cotidiane care şi-au compus ţinuta unor hebdomadare, dar şi hebdomadare care, deşi apar săptămînal au aerul unor cotidiane. După cum indică tirajele, presa este la noi, proporţional vorbind, mai larg cumpărată, şi, după cum dezvăluie sondajele, mai insistent citită decît pe alte meleaguri. Potrivit aceloraşi surse, impactul publicaţiilor centrale îl copleşeşte pe cel al publicaţiilor locale; în spaţiul social al presei descentralizarea rămîne inoperantă. Vechi mînuitori ai retoricii staliniste, pe cale de a-şi alcătui o altă fizionomie profesională, semnează în vecinătatea unei puzderii de nou-veniţi, mulţi din inginerie, îndemnaţi adesea la această transfigurare nu numai de fascinaţia, ci şi de harul lor pentru gazetărie.

Presa depinde de oamenii care o fac - dar aceştia depind de condiţiile în care trebuie să o facă. Acestea sunt condiţiile unei societăţi în tranziţie, definite, după mine, prin interferenţa a două coordonate: libertate civică şi concurenţă comercială. Pe amîndouă aceste coordonate presa este mai avansată decît corpul social în ansamblul său. Mai aproape atît de democraţie, cît şi de economia de piaţă, presa construieşte acum, fără să intenţioneze, posibilul model al unei experienţe la care societatea va ajunge mai tîrziu.

Văzută din exterior, problema crucială a libertăţii presei nu o constituie eventualitatea suprimării ei, ci realitatea folosirii ei contraproductive. Ca şi restul societăţii, presa nu a intrat în această etapă istorică înzestrată cu exerciţiul libertăţii, ci cu cel al subordonării (în cel mai bun caz simulate). De aici şi principalul ei succes: demonstrarea zilnică a celei mai senzaţionale noutăţi, adică a faptului că pluralismul opiniilor nu este numai îngăduit, ci şi practicat. Tot de aici însă şi incapacitatea presei de a asimila pluralismul fără a-l împinge pînă la scindare. Astfel, libertatea ziariştilor de a fi diferiţi este convertită în libertatea de a fi divizaţi. Nu sunt multe alte bresle intelectuale organizate în două asociaţii, dotate cu două facultăţi de calificare superioară etc. În privinţa aceasta, modelul de scindare pe care presa îl prezintă societăţii stimulează tendinţele acesteia spre dezintegrare.

Libertatea presei şi concurenţa între publicaţii sunt inseparabile. Atîta vreme cît nu se produc deformări de tip monopolist, în presă concurenţa se desfăşoară pe trei paliere: al vînzării, al informării, şi al publicităţii. Tarifele publicitare depind de anvergura tirajelor care, la rîndul lor, depind de virtuţile informaţiilor. Urmarea: goana după inedit şi după senzaţional. Uneori această goană se dovedeşte socialmente benefică. Un exemplu recent: iniţierea de către presă a campaniei contra corupţiei, care a determinat preşedinţia, Parlamentul şi Guvernul să ia, într-un fel, atitudine. Nu de puţine ori însă, libertatea de informare a degenerat în libertate faţă de informare. Aceasta este una dintre numeroasele versiuni ale libertăţii contraproductive - "negative freedom", cum au conceptualizat-o anglo-saxonii - şi se bazează în genere pe un procedeu substitutiv. La noi, acum, acest procedeu foloseşte cu predilecţie două formule, înlocuind informaţia fie prin eseu, fie prin zvon.

Spre deosebire de zvon, eseul este un gen jurnalistic perfect onorabil, problema nu e una de legitimitate, ci de asiduitate. Cu totul altfel stau lucrurile în privinţa zvonurilor, şi asta în primul rînd pentru că vreme de mulţi ani ne-am deprins să compensăm starea de subinformare printr-o supraproducţie de zvonuri. Libertatea presei este pe cale să demoleze temeiurile acestei stări ale cărei efecte persistă. Din acest motiv reacţia noastră spontană faţă de informaţii este îndoiala, o circumspecţie aproape invariabilă, generată de un soi de "prezumţie a neîncrederii". În măsura în care din pripeală, din uşurinţă, sau din interes, presa ne alimentează cu zvonuri, ea ne menţine sub aspect psihologic într-un trecut din care şi aşa ne desprindem cu greu. Metamorfozată în difuzare de zvonuri, libertatea presei intră în coliziune cu libertatea societăţii.

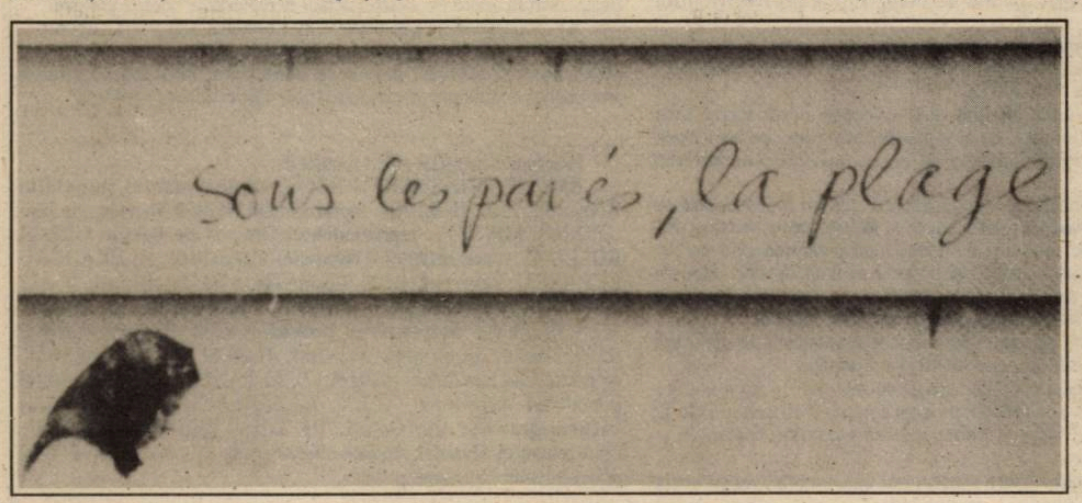

Descriptor al unei societăţi în derivă, presa nu poate rămîne onestă fără a deveni un aducător de veşti proaste. Unele publicaţii încearcă să tempereze acest rol, altele par să se delecteze exercitîndu-l. Oricum ar fi, celor care spun: în România nu s-a schimbat nimic, le-aş sugera să deschidă două ziare la alegere, unul dinainte, celălalt de după decembrie '89. Constatarea se impune de la sine: revoluţia a transformat presa mai profund decît societatea.

Pavel CÂMPEANU

CIRCULARA D-LUI MINISTRU DE JUSTIŢIE NR. 12 240 DIN 13 OCTOMBRIE 1876 CĂTRE D-NII PROCURORI GENERALI AI CURŢII DE APEL DIN ŢARĂ

Ministrul justiţiei, EUGENIU STĂTESCU despre care BEIZADEA MITICĂ STĂTESCU a spus în Senat: **"Dacă în lume ar fi o oca de venin, trei litre sînt în Stătescu!"** trimite la 13 octombrie 1876 o lungă circulară procurorilor generali cărora, între altele, le-a indicat să respecte libertatea presei şi să nu mai aresteze preventiv pe nici un ziarist.

Iată pasajul privitor la libertatea presei.

"Aşadar, domnule procuror general, nu numai că se va părăsi cu totul sistemul arbitrar admis pînă ieri de a se închide preventiv ziariştii, sistem care nu s-a putut introduce decît printr-o abuzivă interpretare a legii, dar încă veţi binevoi a interzice formal orice urmărire directă din partea Parchetului contra ziarelor pentru delicte comise contra guvernului sau a reprezentanţilor săi."

Această circulară a făcut mult zgomot şi în străinătate, unde România era dată drept exemplu ca una din ţările cele mai liberale din lume.

Ziarul LA FRANCE, între altele scria:

"Pînă acum am avut obiceiul de a ne duce să căutăm termeni de comparaţie, exemple şi lecţiuni de bună politică în Anglia şi-n America. Astăzi, iată, un mic popor născut ieri şi poate în ajunul unui război spăimîntător, care vine la rîndul său să ne arate cum se guvernează şi să umilească patriotismul nostru. În momentul cînd îşi mobilizează armata, (pentru a fi gata la orice eveniment) România proclamă ce? - Starea de asediu? - Nu! Ea proclamă libertatea absolută a presei!"

● În luna decembrie a anului 1876 Parlamentul a votat Legea care desfiinţa arestarea preventivă în materia delictelor de presă.

După *Românul* (1876)

Un moment în posteritatea lui Noica

În nr. 11, 1993, al revistei **Dilema** a apărut un dialog între d-nii Andrei Pleşu şi Al. Paleologu, consemnat de Bogdan Ghiu şi purtînd titlul **Amintiri şi anticipări pe tema Noica** în care, în afară de multe lucruri interesante, se pomeneşte şi de nişte presupuse "atacuri" pe care scriitorul acestor rînduri le-ar fi comis la adresa marelui cărturar şi care în oarecare măsură i-au fost reproşate şi într-o convorbire T.V. între d-nii Pleşu şi Iosif Sava, mai acum cîtva timp. Acolo dl. Pleşu exprima surprinzătoarea opinie că punerea în discuţie a celui de curînd dispărut este prematură, nici imaginea acestuia şi nici situaţia lui în contextul cultural actual nefiind, încă, ferm consolidate, pentru a îngădui contestaţii de felul celor ale lui A.G.

Mărturisesc că arareori vreo afirmaţie m-a surprins în asemenea măsură; nu mă aşteptam ca dl. Pleşu să reia o obiecţie tipic nomenklaturistă, în varianta ei literară, eugensimioniană, după care "valorile" nu trebuie clintite nici măcar cu o adiere şi cu un suspin, discuţia, contestaţia, nefiind în principiu sugrumată, ci doar amînată... sine die. Această variantă de cenzură a fost practicată nefast şi stăruitor de autorităţile culturale comuniste, în ultimele două decenii, îndeosebire de metodele brutale şi succinte ale anilor '50. "Nu e momentul!" era vorba celebră a unui Vasile Nicolescu, o figură "distinsă" a cenzurii ultimelor decenii; el nu voia să pară o bîtă, era un subtil, un rafinat, un poet ultrapreţios. Nu interzicea, amîna, ceea ce era cam tot una, căci avea mijloacele de a-l descuraja pe cel care îndrăznea să nu înţeleagă despre ce era vorba...

Cît despre putinţa (reală) de a amîna o judecată, o apreciere, un verdict în asemenea cazuri, să-mi fie îngăduit să evoc pentru dl. Pleşu situaţia individului care se duce într-o seară la teatru, unde urmează să se strîmbe de rîs; dar el stă încleştat pe scaun, se întoarce liniştit acasă, cinează imperturbabil, se culcă, doarme normal (deşi un mic doctor diabolic, profesorul Freud, ne-a asigurat că abia în somn se produc marile revelaţii şi convulsii)... A doua zi de dimineaţă se scoală netulburat, îşi ia micul dejun şi abia la o oră convenită izbucneşte în rîs. Lăsînd gluma la o parte, eu cred că în aprecierea oricărui fenomen mai complex de pe astă lume critica nu e doar intrinsecă admiraţiei, dar e singura care o face posibilă, e adevarata forma a admiraţiei. Daca dl. Pleşu îl admiră şi azi pe Noica (ca şi mine) o face datorită spiritului său analitic, discriminator şi mai ales critic. Altfel ar fi admiratorul altuia sau al tuturor...

Dar să lăsăm vorbele şi să revenim la cele scripte. Dl. Pleşu scrie negru pe alb: (1) "Brusc, după '89, au apărut foarte mulţi oameni doritori să anuleze ceva din personalitatea lui. (2) Ea se înscrie într-un context în care, în general, tot ce e valoare de cultură este grav atacat, e un delir al dizolvării, al subminării şi al compromiterii oricărei valori intelectuale, mai toate ziarele sînt pline de atacuri, calomnii, suspiciuni care au urîţit pur şi simplu chipul vieţii intelectuale de la noi. (3) Şi în contextul acesta plăcerea de a lovi şi în Noica... mă face să cred că lucrurile se întîmplă ca şi cum lucrul cel mai urgent care era de făcut după '89 era lichidarea (4) odată pentru totdeauna cu aceşti idoli ai culturii româneşti postbelice, care în fond, nu-i aşa, nu sînt chiar ce zice lumea (5) că sînt (...) Cînd lucrurile vin din partea lui Alexandru George, îţi pui inevitabil întrebarea, bizuită chiar pe o declaraţie a domniei sale (6), cum că pe el nu-l interesează filosofia lui Noica, de ce, dacă nu-l interesează, se apucă să discute despre acest subiect, pentru că Noica asta e, filosof, în primul rînd"... Am oprit aici citatul, numerotînd locurile pe care vrem să le discutăm, deşi întregul text, plin de discordanţe şi de născociri denigratoare la adresa mea, ar merita o replică pe măsură. În (1) primul rînd, nu mi se pare exact că "brusc, după '89" s-ar fi produs un curent de contestaţie barbară la adresa lui Noica, din care s-ar desprinde (cu ce calitate?) vocea lui A.G. Filosoful a cunoscut o adevărată cascadă de omagieri, de studii, de evocări; pagini întregi de reviste i-au fost închinate, scrierile sale s-au editat şi reeditat cu duiumul. Nicicînd în presa recentă nu au apărut articole de contestare echivalînd cu ceea ce scrisese pe vremuri de pildă Mariana Şora despre el şi s-a publicat ca manifestare a unei isterice în **Jurnalul de la Păltiniş,** nici cu ironizarea cruntă a filosofului întreprinsă de Ioan Petru Culianu în textul **Cultura română?** datînd din 1983. Altceva s-a întîmplat: delirul admirativ, neomiţîndu-l pe Noica, a ridicat la cote nemeritate pe un Mircea Vulcănescu sau Petre Ţuţea, ori s-a dirijat spre Mircea Eliade, despre care abia acum s-a putut vorbi **ore rotunde.** În acest climat de patologie a spiritului, nu ne aşteptam să-l vedem pe dl. Pleşu contrariat de o voce a lucidităţii, căreia nu-i pasă de ce "zice lumea" (6).

Dreptul la replică

Dar afirmaţia cea mai gravă din text e aceea că aş fi declarat undeva că nu mă "interesează filosofia lui Noica"... Unde am spus aşa ceva? Unde am iscălit o asemenea "declaraţie"? ÎL SOMEZ PE DL. PLEŞU SĂ CITEZE TEXTUL. Altceva am spus: că, foarte interesat de ceea ce marele om a scris, mi-a scăpat **Devenirea întru fiinţă,** pentru că nu am izbutit să mi-o procur. În evocările mele, am arătat că încă din adolescenţă, neîndrumat de nimeni, l-am descoperit pe Noica şi m-am dus la Andronache de unde am cumpărat de la el şi de la soţia sa de atunci cîteva cărţi, care nu puteau fi decît de filosofie, pentru că altele filosoful nici nu scrisese. Am spus că **Jurnalul** său **filosofic** a constituit o lectură fundamentală pentru mine în anii sinistri de după instaurarea comunismului şi că **Schiţă pentru istoria lui cum e posibil ceva nou** a fost o carte hotărîtoare pentru formaţia mea intelectuală. Unde am scris ceea ce îmi atribuie într-un mod incalificabil dl. Pleşu? ÎL SOMEZ SĂ CITEZE TEXTUL...

Şi ca şi cum asta n-ar fi de ajuns, dl. Paleologu, sub cuvînt că îmi ia apărarea, mai adaugă aceste paie peste fanteziile interlocutorului său: "În cazul lui A.G., lucrul, cum spuneai, este întrucîtva curios, din moment ce nu l-a interesat, din moment ce are un soi de ireceptivitate la tot ce iese din sfera literaturii pure. La cartea mea despre Sadoveanu, pe care nu o consider nici stupidă, nici rău venită, mi-a reproşat că am ieşit din literar şi că m-am lăsat cîştigat de balivernele simbologice şi iniţiatice. (...) Este limpede că A.G. este un spirit cantonat în literarul pur, ceea ce mi se pare a fi o manieră de a văduvi literarul însuşi..." Stau în faţa acestui text şi nu încetez acum, după ce l-am citit de vreo zece ori (cu speranţa pentru dl. Paleologu, că totuşi m-am înşelat asupra înţelesului) şi întreb: de unde inventează d-sa toate acestea? Unde am scris că **Sadoveanu** al d-sale e o baliverna, unde am declarat aşa ceva? ÎL SOMEZ SĂ CITEZE TEXTUL... Cum îşi îngăduie, în scopul de a mă ponegri, să-mi atribuie atitudini atît de contrarii firii mele? (Nu vreau să ating acel mister, insondabil care este binecunoscuta memorie a d-lui Paleologu, dar, ca să-l ajut, să-i amintesc că e victima unei confuzii: am respins altceva, interpretările simbologice în cazul lui Mateiu Caragiale, şi asta pentru că natura operei acestuia le exclude, iar pe cel care a întreprins-o, Vasile Lovinescu, l-am dovedit că nici nu cunoaşte mulţumitor opera de care s-a ocupat într-un studiu extravagant şi nul ca valoare interpretativă. Dl. Paleologu s-o fi simţit vizat, dar îl asigur şi acum că situaţia lui Sadoveanu e cu totul alta...)

Şi apoi, eu să fiu acel critic care să se declare pe undeva şi să fie "cantonat în literarul pur"? E pentru mine o sfîşietoare durere că dl. Pleşu n-a citit nici un rînd de mine (nici măcar articolele de comentarii politice şi istorice apărute în propria-i revistă), dar şi mai adîncă mi-e durerea că nici dl. Paleologu, pe care îl cunosc de cîteva decenii şi căruia i-am dăruit majoritatea cărţilor mele, nu e în altă situaţie. Pe una cred totuşi că a citit-o, căci a fost redactorul ei la "Cartea românească", şi i-a făcut un elogios referat. E vorba de micul meu studiu despre Arghezi, o carte care dovedeşte o oarecare familiaritate cu lumea ideilor, ceea ce a fost relevat de toţi criticii mei, considerînd uneori că am exagerat, ba unul făcînd afirmaţia că adevăratul sens al literarului îmi lipseşte. În tot ce am scris, eseuri, pagini de istorie literară, comentarii diverse, ba chiar şi romane, am depăşit tocmai "literarul pur", m-am afirmat ca un critic de idei (în sens să zicem gourmontian), preocupat de chestiuni controversabile, de probleme, de aspectul ideologic, dar şi politic şi social. După '89, dar şi înainte, am scris o puzderie de articole politice, de comentarii istorice, depăşind cu mult situaţia unui literat pur, sau trădînd condiţia acestuia. Chiar criticele mele la adresa lui Noica n-au fost de ordin literar (ba şi eu, ca şi Cioculescu pe vremuri, i-am recunoscut un mare talent artistic). I-am contestat definiţia falsă a culturii, concepţia sa reducţionistă în această privinţă, inanitatea valorificărilor sale eminesciene, propunerile de modele culturale, ignorarea esenţei culturii româneşti, atacurile împotriva poeţilor tineri... Sunt acestea toate chiar nişte bagatele, cum înclină a sugera dl. Pleşu (7)? M-a consternat că propunerile sale de soluţii coincideau lamentabil cu tezele oficiale ale naţionalismului cultural ceauşist, că reducţionismul său şi blocarea faţă de diversitate resuscitau vechile teze jdanoviste ale comunismului dogmatic. În fine, că respingerea sumară şi categorică a Occidentului era în contrazicere cu propria sa formaţie, după cum era contradictorie pedagogia păltinişeană cu aceea andronachistă din anii '40, pe care eu o luasem în adolescenţă în serios.

Sunt toate aceste obiecţii la îndemîna unui critic "cantonat în literarul pur"? Dar să comunic şi un secret celor doi "adversari" ai mei, printre altele şi cercetători (glorioşi) în domeniul istoriei artei, ba chiar pare-mi-se salariaţi ai unui institut de specialitate. Am făcut cîteva traduceri în sfera lor de activitate, prevăzîndu-le şi cu cîte o prefaţă, care dovedeşte o oarecare familiaritate cu acest domeniu şi îmi pot atribui fără vreun orgoliu special o mică descoperire, ca unul ce am valorificat pentru prima oară într-un studiu adevărata poziţie a lui E. Zola faţă de Cézanne şi faţă de impresionism, într-o carte pe care regretatul Modest Morariu s-a grăbit s-o editeze, sesizîndu-i importanţa... Nu mai vorbesc de celelalte prefeţe care fac din mine poate criticul cu cele mai diverse preocupări extrinseci "literarului pur" (repet: poate în detrimentul meu) din publicistica recentă. Că în toate investigaţiile şi hălăduirile mele nu am atins confinele dezmărginirii şi nici nu am devenit cel mai profund extractor al celei de a cincea esenţe, este altceva, se datoreşte puterilor mele intelectuale puţine, dar dispoziţia nu mi-a lipsit, ba chiar mi-a marcat hotărîtor "opera", dacă e să-i zicem aşa. Iar aceasta, indiferent de nivelul ei, o dovedeşte pentru cei ce o cunosc cît de cît şi ştiu că ea nu are nevoie de avocaţisme inoportune, ci doar de o simplă lectură.

Şi, ca să revenim mai pe şleau, consider o insultă că dl. Paleologu crede cuvenit să-i spună interlocutorului său că n-aş fi chiar ultimul ticălos, ci un "om foarte ştiutor, foarte talentat şi foarte cinstit". Dl. Paleologu ar trebui să ştie, dacă nu în calitatea sa de diplomat marron, în aceea de cititor al lui La Rochefoucauld, qu'l y a des louanges qui médisent... Nu oblig pe nimeni să mă citească, dar puţinii care o fac socot că trinomul Al. Paleologu - A. Pleşu - A.G. are altă configuraţie decît reiese din discuţia primilor doi, şi ultimul n-are nevoie să fie prezentat de cineva curiozităţii şi iertării d-lui director al **Dilemei.** Sunt un eseist care mă cred foarte apropiat de domniile lor, şi nu în numele "filosofiei" aş putea eu să nu le stau alături. Cînd domnii Pleşu sau Paleologu vor ajunge să scrie prima pagină de filosofie (nu de comentarii cu nuanţă filosofică) voi face amendă onorabilă şi vom sta altfel de vorbă, deşi despre **Minima moralia** promit că voi păstra tăcere, tocmai datorită simpatiei pe care dl. Pleşu mi-a inspirat-o totdeauna. Şi d-sa, şi dl. Paleologu nu sunt pînă acum decît (sau sînt în grad suprem) nişte eseişti foarte literari pentru care nu găsesc ca atribut laudativ mai presus decît "încîntători."

Revenind la posteritatea lui Noica, întrucît văd că dl. Pleşu stăruie în prezumţia naivă (tipic păltinişeană) a unei ierarhii spirituale culturale în funcţie de un centru, promit să abordez subiectul altădată.

... Deşi, mă întreb, o, Socrate, dacă avînd asemenea interlocutori, mai are rost să încerc o discuţie.

Alexandru GEORGE

Ce puteri îşi dorea cea de-a patra putere

Rezoluţiile votate în şedinţa întîiului congres al presei din România de la 8/20 noiembrie 1871

I. Naţionalitatea, interesele şi libertăţile ei trebuie a fi regula noastră de conduită, a tuturor, în toate ramurile activităţii publice şi private.

Naţiunea română este complexul întregului popor român: adevărata politică naţională nu poate admite asuprirea unei părţi din naţiune prin cealaltă.

Presa va lupta, dar, pentru realizarea unui guvernămînt românesc, prin naţiune şi pentru naţiune, întemeiat pe adevărata libertate naţională.

II. România, făcînd parte din marea familie latină, presa va lucra, prin toate mijloacele de care dispune, pentru întemeiarea celor mai strînse legături cu naţiunile latine din Occidinte.

III. Germanismul ameninţă pe faţă ţările Dunării. Presa va combate cu tărie orice încercare directă sau indirectă de colonizare a ţării cu nemţi.

Presa va combate societăţile francmasonice din România, ca funeste tuturor intereselor naţionale.

IV. Concesiunile şi întreprinderile la străini sînt funeste intereselor naţiunii române.

Presa va combate dar toate concesiunile şi întreprinderile la străini. Ea va cere completarea construcţiunii căilor noastre ferate cu întreprinderi prin români, şi regia pentru exploatarea lor.

Presa va combate concesiunea vămilor şi ocnelor la străini sau la pămînteni, precum şi monopolul tutunului.

V. Presa va lupta pentru neatîrnarea învăţămîntului public de puterea ministerială şi administrarea lui de către un corp separat şi ales, persoană juridică, dotat cu fonduri speciale. Va stărui ca învăţămîntul general, gratuit şi obligatoriu să devină o realitate şi să fie distribuit într-un mod proporţional şi practic, astfel încît să răspunză la toate trebuinţele noastre politice, sociale şi economice.

Presa va cere desfiinţarea institutelor de educaţiune iezuitică "Sacré coeur" şi altor asemenea, cari s-au înfiinţat în ţară cu scopul de prozelitism.

VI. Autonomia judeţeană şi comunală, în limitele unităţii naţionale, este o chestiune vitală pentru români. Alegerea tuturor magistraţilor judeţeni şi comunali este unul din drepturile fundamentale ale judeţului şi ale comunei. Presa va lupta pentru realizarea lor. Presa va combate asemenea noua împărţire teritorială a României.

VII. Presa va cere înfiinţarea de bănci judeţene şi urbane naţionale, ca unul din cele mai puternice mijloace pentru emanciparea noastră de exploatarea cămătarilor.

VIII. Presa va cere cu stăruinţă aplicarea legii rurale, relativă la împroprietărirea însurăţeilor, protestînd în contra oricărei vînzări ale moşiilor statului, mai înainte de îndeplinirea prescripţiunilor menţionatei legi.

IX. Apărarea ţării este iluzorie fără înarmarea generală a poporului. Presa va stărui pentru realizarea ei: ea va cere asemenea şi introducerea exerciţiilor militare în toate şcolile.

X. Pentru asigurarea justiţiei, presa va cere introducerea unei sisteme mixte de numirea şi de alegerea judecătorilor, pe un termen hotărît, după principiul dominant în organizaţiunea judiciară din Belgia.

XI. Presa va combate orice impozite noi, cari nu se întemeiază pe necesitatea unei îmbunătăţiri determinate şi generalmente recunoscute; va respinge taxele de timbru şi de înregistrare pentru că nimicesc cu totul principiul gratuităţii justiţiei şi lovesc mai mult în acele stări ale societăţii, cari, fiind mai lipsite de instrucţiune, sînt mai lesne împilate. Ea va stărui încă pentru desfiinţarea legii băuturilor spirtoase.

În fine, presa va cere revizuirea sistemei existente de dări, din punctul de vedere al justiţiei, al echităţii şi al egalităţii.

XII. Presa va apăra naţionalitatea şi autocefalia Bisericii noastre cotra încercărilor d-a o subordona supremaţiei Patriarhului de la Constantinopole. Ea va cere îmbunătăţirea poziţiunii materiale şi morale a clerului mirean.

XIII. Presa va stărui pentru conservarea bunelor relaţiuni cu Înalta Poartă, pe baza tratatelor noastre. Ea va denunţa ingerinţa ce se simte în afacerile noastre din partea Prusiei.

Noi datorim tuturor puterilor o egală consideraţiune şi, spre a proba respectul nostru pentru toate deopotrivă, nu putem tolera în România imixtiuni politice, jignitoare demnităţii noastre.

XIV. Presa va combate orice convenţiuni pentru jurisdicţiunea consulară. Nu convenţiuni se cer pentru aceasta, ci simple declaraţiuni de renunţare.

Congresul protestează în contra stabilirii, în mai multe din oraşele noastre, de noi consuli austro-germani cari n-au existat niciodată, cari n-au nici o raţiune de a fi, fiindcă nu se întemeiază pe nici un drept, ci numai pe toleranţa arbitrară a guvernului, şi a căror fiinţă în ţară nu poate decît să aducă noi complicaţiuni în raporturile noastre publice.

XV. Congresul presei declară că libertatea electorală, libertatea cuvîntului, libertatea presei, libertatea întrunirilor, libertatea învăţămîntului naţional, dreptul de petiţionare, instituţiunea juriului sînt punctele cardinale pe cari se reazimă edificiul nostru politic.

Programul-manifest a fost semnat de:
EMILIU CONSTANTINESCU, reprezentantul jurnalului **Românul**; AL.D. HOLBAN, reprezentantul **Uniunii liberale** din Iaşi; GEORGE MISSAIL, reprezentantul **Gazetei de Bacău**; CEZAR BOLLIAC, reprezentantul **Trompetei Carpaţilor**; ALEXANDRU LUPAŞCU, reprezentantul **Sămănătorului** din Bîrlad; V.AL. URECHIĂ, reprezentantul jurnalului **Informaţiunile**; Pr. GR. MUSCELEANU, reprezentantul **Biserica română**; N.T. ORĂŞANU, reprezetantul jurnalului **Daracul**; G.DEM. TEODORESCU, reprezentantul jurnalului **Ghimpele**; DEM. PANDRAV, reprezentantul jurnalului **Asmodeu**; ALEX. LĂZĂRESCU, reprezentantul **Informaţiunilor** din Galaţi; Dr. DUMITRU SEVEREANU, reprezentantul **Gazetei medico-chirurgicale**; M. NERONE POPP, reprezentantul **Opiniunii publice.**

"(...) ci să fiţi cu totul uniţi în acelaşi cuget şi în aceeaşi înţelegere" (Corinteni, 1, 10)

(Re)activarea Mitropoliei Autonome Ortodoxe de stil vechi de la Chişinău, o problemă politică? (II)

– CONVORBIRE CU DL. OCTAVIAN GHIBU, MEMBRU AL CONSILIULUI EPARHIAL AL ARHIEPISCOPIEI BUCUREŞTILOR –

ARIADNA ZECK – E adevărat că nu mai trăim aceleaşi timpuri. Dar nu credeţi că politica promovată de Moscova, pusă ce-i drept, sub ambiţioasa deviză a democraţiei, continuă să rămînă în liniile sale majore aceeaşi?

OCTAVIAN GHIBU – Politica este imperialistă. Cercuri politice importante încearcă să impună acest punct de vedere. Este adevărat că există şi mulţi adepţi ai acestei politici. Numai că, lumea este în schimbare. Oricît ar dori aceste cercuri conservatoare, reacţionare să ţină lumea în loc, adică în subordinea lor, nu vor reuşi pentru că nu se mai poate reuşi, astfel, astăzi. Pe mine mă surprinde însă această lipsă de înţelegere şi de cultură istorică, să-i spunem. Să nu vezi care este mersul omenirii? **Nu mai sîntem în faza oprimării popoarelor.** Nu se mai poate! Sîntem în curs de a trece într-o fază nouă, cea a colaborării în lume. Chiar dacă la un moment dat s-ar întîmpla – ferească Dumnezeu! - să cîştige conservatorii, acest cîştig nu poate fi decît provizoriu. Într-o lume în care se doreşte colaborarea pe toate planurile, menţinerea unui asemenea punct de vedere ar fi anacronică. Iată de ce **consider că o formă de eroare politică este şi încercarea de a ţine Republica Moldova sub control rusesc prin Biserica sa.** Acest lucru am încercat să-l aducem în discuţie cînd am fost la Preşedintele SNEGUR şi la Preşedintele Parlamentului. dl. LUCINSCHI. Ne-am dat seama că dînşii înţeleg acest lucru, dar le e teamă de reacţiunile conservatorilor. Iar în Republica Moldova conservatorii sînt foarte puternici astăzi! Poate chiar mai puternici decît erau acum doi-trei ani! Ei nu ştiu însă că, sfîrşitul nu poate fi decît eliberarea de sub tutela foştilor imperiali. Nu se poate altfel! De această eliberare, colectivitatea a cărei stare morală e dominată de incertitudinile politice şi de sloganurile antiromâneşti, pe care le întîlneşti şi astăzi în presa rusofilă, nu e conştientă.

A.Z. – Dar un sfîrşit amînat la infinit, nu este oare sortit eşecului?

O.G. – Să vă spun drept, acum, acolo, este o atmosferă neconvenabilă ideii de unitate. Este o chestiune de moment. Ofensiva Moscovei este grefată pe lipsa de educaţie a maselor care au fost învăţate în ultimii 50 de ani, că românii au fost nişte exploatatori, că românii au fost nişte ticăloşi, că românii n-au cultură, că românii nu au o limbă şi încă multe, foarte multe enormităţi pe care le-au învăţat şi care le-au intrat în conştiinţă. Să ştiţi că aceste inexactităţi au fost asimilate şi de unele personalităţi de la care te aştepţi la mai mult şi care fac parte astăzi din conducerea Republicii Moldova. N-aş vrea să dau nume, fiindcă sînt nume foarte mari!

Mitropolia Autonomă Ortodoxă de stil vechi fiinţează fără încuviinţarea Guvernului Republicii Moldova

A.Z. – Să ne întoarcem. Oare dl. Preşedinte MIRCEA SNEGUR crede că rearticularea relaţiei cu România poate întîrzia sine die cîtă vreme forţele trecutului ateu sînt încă foarte puternice şi controlează viaţa întemeiată în credinţă?

O.G. – Fără să o spună, aflt dl. SNEGUR cît şi dl. LUCINSCHI îşi dau seama că problema Bisericii Ortodoxe moldovene se impune a fi rezolvată, în sensul în care aceasta trebuie să primească autorizaţia de funcţionare. E un lucru care nu poate fi evitat. Am spus-o şi eu, a spus-o şi I.P.S. ANTONIE. Cu cît se va întîrzia însă mai mult rezolvarea acestei delicate probleme, cu atît tensiunile care există deja, vor creşte. Dacă dl. SNEGUR şi dl. LUCINSCHI doresc ca aceste tensiuni să fie diminuate, atunci ei au obligaţia morală de a rezolva această chestiune. Există cercuri din afară cărora le convine însă această situaţie. Ele cred că prin întreţinerea acestor tensiuni, mişcarea naţională va fi strangulată. Personal nu cred că este în interesul Moldovei ca aceste tensiuni să crească. De ce nu cred? Pentru că independent de alte consideraţii, lucrul care se conturează din ce în ce mai clar, în legătură cu această problemă a Bisericii Autonome Ortodoxe de stil vechi, sînt intervenţiile venite din afară. De exemplu, ambasadoarea Americii, d-na MARY PENDELTON, a discutat cu fruntaşii Republicii Moldova, considerînd că această problemă a Bisericii Autonome Ortodoxe de stil vechi, este o problemă care ţine direct de drepturile omului. S-a mers pînă acolo încît, s-a scris în presa din străinătate că, dacă este vorba ca în Republica Moldova drepturile omului să nu fie respectate, atunci trebuie revăzută neapărat chestiunea acordării Clauzei, prin care această Republică este ajutată să iasă din marasmul economic în care se găseşte.

A.Z. – După decenii de ateism, teologii consideră că numai prin ruga către Dumnezeu a colectivităţii începe vindecarea lumii noastre laice. În care din Bisericile Ortodoxe se roagă astăzi credincioşii moldoveni? În cea pro-moscovită sau în cea pro-bucureşteană?

O.G. – În loc ca oamenii care, timp îndelungat, au fost dezobişnuiţi să meargă la biserică şi să aibă credinţă în Dumnezeu, să (re)devină practicanţi, adică cu adevărat credincioşi, datorită tensiunilor ortodoxo-ortodoxe sînt într-o stare din ce în ce mai mare de confuzie. Nu ştiu ce să facă! Iar în această stare de confuzie, sectele proliferează. E adevărat că nu numai în Basarabia, ci în toate ţările din Estul ortodox al Europei numai că, acolo, poate, chiar mai mult. Această dispută între ortodocşii pro-moscoviţi şi pro-bucureşteni este o adevărată "sărbătoare" pentru secte. Dar un lucru trebuie să ne fie foarte clar. Datorită insistenţelor din partea Bisericii noastre, care sînt foarte pozitive şi care pînă la urmă vor ajunge să cîştige teren acolo, pericolul care există ca ţările occidentale să ia măsuri politice şi economice împotriva Republicii Moldova datorită faptului că Guvernul său amînă acordarea autorizaţiei de funcţionare a acestei Biserici, este real. Amînarea este fără nici un sens. În timp ce se dau aprobări de funcţionare la tot felul de secte, în timp ce i s-a îngăduit Înaltului VLADIMIR să funcţioneze, în acelaşi timp Mitropolia Autonomă Ortodoxă de stil vechi fiinţează fără încuviinţarea Guvernului.

A.Z. – Prea Sfinţitul PETRU acoperă scaunul Mitropoliei de la Chişinău sau este numai locţiitor de Mitropolit?

O.G. – Mitropolitul nu a fost numit încă. Sfîntul Sinod de la Bucureşti va hotărî cine este "vrednic" pentru a deveni Mitropolit şi este normal ca această numire să nu se facă decît atunci cînd lucrurile se vor linişti. În momentul de faţă P.S. PETRU este cel care trebuie să reziste împotriva presiunilor care se fac asupra lui şi a preoţilor care sînt alături de el. Este un lucru pe cît de grav pe atît de trist şi care trebuie să înceteze. Cu cît va înceta mai repede cu atît pericolul în care se găseşte Republica Moldova faţă de străinătate va fi mai repede eliminat. Dacă ei se vor ambiţiona însă, sau vor fi atît de slabi încît să se lase, în continuare, influenţaţi de forţele politice care vor să menţină Biserica basarabeană în sfera Moscovei, atunci se va crea o situaţie din care va fi foarte greu de ieşit.

Credincioşii ucrainieni să ţină de Kiev, credincioşii ruşi de Moscova, iar credincioşii români de Bucureşti

A.Z. – Pornind de la cuvîntul apostolic "Nu mai este iudeu, nici elin; nu mai este nici rob, nici liber; nu mai este parte bărbătească şi parte femeiască, pentru că voi toţi una sînteţi în HRISTOS ISUS;" (Galateni 3, 28) **consideraţi că sintagma** "Biserică naţională" **se justifică?**

O.G. – În ceea ce priveşte Biserica Ortodoxă se justifică. Este o practică dintotdeauna. În canoanele din primele secole, episcopii, adică Bisericile erau episcopi ai poporului respectiv. Şi acest fenomen s-a dezvoltat pe măsura creării statelor naţionale. În decursul istoriei, statele respective şi-au avut Biserica lor, continuînd desigur, să fie state ortodoxe: Biserica Ortodoxă Greacă este Biserica grecilor, Biserica Ortodoxă sîrbă este Biserica sîrbilor, Biserica bulgarilor, românilor, ruşilor...

A.Z.– Atîta timp cît Republica Moldova este un stat independent recunoscut de marile puteri, nu era oare firesc ca şi Biserica sa să fie neatîrnată, adică, în limbaj teologal, autocefală?

O.G. – Autocefalia trebuie să fie recunoscută de toate Patriarhiile ortodoxe, lucru care este foarte complicat şi care nu s-ar fi justificat în cazul unei ţărişoare cum este republica Moldova. Acolo, pe lîngă moldovenii care reprezintă două treimi din populaţia existentă, cealaltă treime ortodoxă – să eliminăm sectanţii – este alcătuită din ruşi, ucrainieni şi bulgari. Nimeni nu are voie să conteste posibilitatea ca practicanţii ruşi din Moldova să ţină de Patriarhia de la Moscova! Foarte bine! Să existe un Vicariat sau o Episcopie rusească la Chişinău sau unde vor să o facă, care să se ocupe de credincioşii ruşi din Republica Moldova. Nimeni nu poate să conteste dreptul Bisericii Ortodoxe Ucrainiene să aibe un Vicariat sau chiar o Episcopie a ucrainienilor din Basarabia, după cum nimeni nu este îndreptăţit să conteste privilegiul moldovenilor de a avea o Episcopie sau o Mitropolie – cum aveau înainte – care să ţină de Bucureşti; credincioşii ucrainieni să ţină de Kiev, credincioşii ruşi de Moscova şi credincioşii români de Bucureşti. Aşa este normal!

A.Z. – În discuţia purtată cu dvs. şi cu Înaltul ANTONIE, dl. Preşedinte MIRCEA SNEGUR şi dl. Preşedinte al Parlamentului PETRU LUCINSCHI au considerat "normală" această "normalitate"?

O.G. – Să vă spun foarte exact, au căutat să nu tragă nici o concluzie, să nu definească "paradoxul" apărut în sînul Bisericii Ortodoxe, pentru că dînşii se simt foarte ameninţaţi de faptul politic. Le e teamă că dacă vor lua o măsură de recunoaştere, acest gest va avea, imediat, consecinţe politice. Degeaba le este teamă! De ce te temi nu scapi! Am încercat să-i facem să înţeleagă acest lucru şi convingerea mea este că fiind personalităţi cu o mare experienţă politică au şi înţeles acest lucru. Probabil, vor căuta să rezolve această problemă fără mult tam-tam. Sper că aceasta va fi şi poziţia lor. Dacă nu se va rezolva această problemă, se vor crea premise pentru intervenţii mai radicale, care pînă acum nu s-au făcut. Biserica noastră s-a abţinut în general de la vorbe mari şi de la acţiuni şi mai mari. S-a abţinut şi Biserica condusă acolo de P.S. PETRU deşi, fiind aşa de agresat, fiind într-o situaţie aşa de grea a încercat totuşi să facă apel direct nu numai la O.N.U. dar şi la alte organisme internaţionale.

Mitropolia Autonomă Ortodoxă de stil vechi de la Chişinău funcţionează în ilegalitate

A.Z. – În Republica Moldova Legea Cultelor a fost promulgată?

O.G. – Există o Lege care recunoaşte toate cultele. Au recunoscut o serie de culte aşa-zis neoprotestante, numai Biserica Autonomă Ortodoxă de stil vechi nu a fost recunoscută.

A.Z. – Ortodoxia nu e legiferată?

O.G. – Asta se întreabă şi ei. Cultul este ortodox numai că avînd în vedere că există două Biserici ortodoxe acolo – tot aşa cum sînt şi în Ucraina două Biserici ortodoxe şi cum se vor crea şi în alte părţi acolo unde sînt situaţii similare –, nu există altă posibilitate decît ca amîndouă să fie recunoscute, pentru ca practicantul să se poată duce la cea de care aparţine, tot aşa cum baptistul se duce la baptişti, adventistul la adventişti sau mormonii la mormoni. Există libertate religioasă nu?

A.Z. – Dar Republica Moldova are o Lege a Cultelor! Am avut-o în faţa ochilor! Punînd în aceşti termeni problema, înseamnă că dvs. i-aţi sugerat atît dlui SNEGUR cît şi dlui LUCINSCHI revizuirea Legii, nu?

O.G.– Dacă refac sau nu Legea, asta e treaba lor. Numai că, ei nu pot să împiedice pe nici un om din Republică să creadă în cine vrea el.

A.Z. – Întru HRISTOS Unul au fost toate neamurile botezate "în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfîntului Duh". **(Matei 28, 19)**

O.G. – Toţi sectanţii cred în HRISTOS. Fiecare din ei spune că el este Biserica cea adevărată a lui HRISTOS. Mă rog, nu discutăm acest lucru. Fapt este că Guvernul Moldovei nu poate să împiedice pe cineva să facă parte dintr-o sectă sau din Biserica care ţine de România. Pentru această opţiune nu se poate ca un ortodox să fie persecutat sau agresat de cei care vor ca Biserica Ortodoxă să ţină numai de Moscova.

A.Z. – În acest moment, în ce fel se oficiază Liturghia în Mitropolia Autonomă Ortodoxă de stil vechi de la Chişinău?

O.G. – În ilegalitate – să-i spunem –, dar funcţionează. Sînt preoţi – e adevărat, puţini la număr – care slujesc în limba română. Ortodocşii ruşi să rămînă cu Biserica lor care ţine de Moscova! Nimeni nu-l va împiedica pe I.P.S. VLADIMIR dacă vrea să rămînă dependent de Moscova, să rămînă supus Moscovei. În acelaşi timp însă, nimeni nu poate să-l împiedice pe P.S. PETRU să fie dependent de Bucureşti. Noi avem un Vicariat Ortodox în Ungaria pentru românii din Ungaria, avem un Vicariat în Serbia pentru românii din Serbia, o Arhiepiscopie la Paris pentru românii din Franţa, acum se face încă una pentru cei din Germania. Credeţi că pe preotul de acolo îl împiedică cineva să-şi exercite activitatea numai pentru faptul că el ţine de Sfîntul Sinod de la Bucureşti? Nimeni nu se gîndeşte să-l împiedice! Dacă credincioşii de acolo vor să ţină de Bucureşti să ţină de Bucureşti, nu poate nimeni să oblige Biserica Ortodoxă din Germania să ţină de Berlin, de protestanţii sau de romano-catolicii de acolo. Există astăzi libertate religioasă!

A.Z. – Acolo unde democraţia este reală.

O.G. – Democraţia se învaţă greu. Incontestabil că în Basarabia oamenii sînt temători. Stau şi cîntăresc mereu, şi tot cîntărind pînă la urmă vor pierde. Ambele discuţii pe care le-am purtat, le-am încheiat cu aceste cuvinte: "Sînt sigur, domnule Preşedinte, că lucrurile vor intra pe făgaşul normal. Trebuie să fie rezolvate şi vor fi rezolvate!"

A.Z. – Vă mulţumesc.

A consemnat
ARIADNA ZECK

29 mai 1993

© N. Horga

Idiosincrazii

Cele două maluri duminicale ale lacului Herăstrău

În duminicile sufocante de vară o parte consistentă a bucureştenilor se revarsă în Parcul Herăstrău. Aer curat, umbra răcoroasă a copacilor, respiraţia stătută a lacului, promenada, trasul cu ochiul. Multă lume caută un refugiu în această oază de verdeaţă şi odată ajunşi acolo, cetăţenii se trezesc ciocnindu-se între ei ca pe Lipscani. Clienţii duminicali ai Herăstrăului nu se amestecă. O excursie pe aria geografică a locului ne arată o împărţire în teritoriu a diferitelor grupuri sociale. Odată intraţi în parc, prin Piaţa Aviatorilor, cetăţenii se împart în două: unii o iau în dreapta, spre "malul select", cel cu clubul de tenis; alţii merg cuminţi spre stînga, spre "malul popular", cel cu Muzeul Satului.

Dar să ne întoarcem la cele două maluri. Să facem o radiografie, folosind procedeul lui "Conu Iancu" din schiţa "La Moşi". "Malul popular": oameni modeşti, mulţi provinciali, grătare fumegînde cu mici, bere "Rahova", sucuri chioare, seminţe şi seminţari, pufuleţi, vată pe băţ, vînzători de nimicuri, dulciuri româneşti, băieţi coloraţi, la bustul gol, dar cu pataloni la dungă şi pantofi decupaţi, cu fete în fuste de stambă sau satin, puradei care fac baie de pe mal sau din bărci, radiouri sau casetofoane ce urlă muzică ţigănească, familişti ce stau trîntiţi la umbră pe vreun cearşaf adus de-acasă, semidezbrăcaţi, descălţaţi, cu sticle de bere goale împrejur şi ambalaje de celofan, cerşetori, ţigănci ghicitoare, cheflii şi beţivi, familii de pensionari picotind la umbră, pe iarbă sau stînd în "formaţiune de juriu" pe băncile cu vopseaua crăpată, tarabe cu pateuri galbene, scorojite la soare, tineri ce joacă leapşa în apă, perechi ce se pupă prin boscheţi, cîini vagabonzi toropiţi de soare, şmecheri de mahala veniţi la agăţat, fiecare palmă de pământ folosită judicios de un furnicar de oameni.

"Malul select": clubul de tenis, maşini şi motociclete străine, terase "privatizate" cu hot-dogs, hamburgers, Coca-Cola, Fanta, Sprite, Seven-Up, muzică de discotecă, doamne, domni, domnişoare şi tinerei cu pisici şi cu căţei, la plimbare, echipamente sportive Puma, Nike, Adidas, Reeboock, rachete de tenis, cafele, Cinzano, ochelari de soare, tunsori şi haine BROS, fete frumoase în costume de baie făcînd plajă păzite de masculi feroce, protipendada în parada modei cu haine de duminică, diplomaţi ieşiţi la aer, cu nevestele sau nu, oameni respectabili, de diferite vîrste făcînd jogging, yachturi, windsurfuri, fuste mini şi pantofi cu toc înalt, cămăşi de mătase, străini, muzică italiană şi Gipsy Kings, chipuri de băieţi "macho" şi femei fatale, copii de bani gata, chinezi, agaţamente, flirturi, Wrigley Spearmint Gum şi Stimorol, restaurante selecte, personalităţi ale vieţii publice şi mondene ascunse sub şepcuţe, băşti, pălării de paie şi ochelari de soare Ray-Ban, play-boys şi play-girls, cluburi private ocrotite de garduri de sîrmă, poliţai în patrulare, negri, arabi, asiatici, "Extaz – aroma trupului meu", "Welcome to the Marlboro Country", grupuri de tineri aflaţi în rebeliune în jurul unor megacasetofoane ce emit muzică rock, îndrăgostiţi "speciali" ce stau împietriţi pe bănci, priviri arogante, ghiuluri, surîsuri languroase, pulpe strălucind în soare, biciclişti, oameni de afaceri discutînd importanţi, aşezaţi la mese de plastic alb sub umbrelele "Rothmans", hippioţi rătăciţi, rockeri, "depeşari", ofiţeri ce nu renunţă la uniformă nici cînd îşi scot nevestele cazone duminica în parc, cutii de bere azvîrlite nonşalant prin iarbă, gesturi studiate, ocheade, grupuri colorate şi gălăgioase...

Pe orice mal, cauţi un loc pustiu, retras, unde să te poţi relaxa, nu găseşti, totul e invadat, totul e cotropit, totul e exploatat. Nu scapi de ceea ce ai vrut să scapi în oraş, venind în parc, nici de mitocănia gregară, nici de cea opulentă şi ghiftuită. Pare că te afli într-un oraş suprasaturat în care nici un colţ nu a rămas nescormonit. Dar nu e vorba de o suprapopulare, ci de un supraapetit pentru distracţia ieftină pentru că, în acest timp, muzeele sînt goale, teatrele nu-şi vînd biletele iar deplasările în afara oraşului sînt prea scumpe...

Cristian CRISBĂŞAN

●

Nau, hau ... bau

Televizorul meu nu mai are imagine (ce se vede acolo sînt imagini?) şi, pentru că o nenorocire nu vine niciodată singură, i-a rămas sunetul. Sîmbătă seara, aşezîndu-mă din greşeală pe manipulatorul de la distanţă, aflat pe un scaun, au început să iasă din partea locului (din T.V.) nişte sunete ciudate. Viaţa mugitoare, în preerie, mi-am spus, crezînd că este Teleenciclopedia. Da' de unde! Animalele mai şi tac, măcar atunci cînd înfulecă: apoi ele nu pronunţă cuvintele **străin, ţară, partid, înainte, ăla, ăştia** etc.

Nedumerit, am încercat să înţeleg minunea şi am bănuit că trebuie să fi fost pe acolo o luptă pentru un ciolan, căci sunetele erau plescăite, aveau ceva flasc de lacrimă stătută, de bocitoare neplătită, doar "nau-hau"-urile aveau forţa mobilizatoare a citatului spontan elaborat.

Şi, minune! Dintr-odată, din colţul din dreapta sus a apărut imaginea încercuită într-un ban: iată silueta cu moţ a clădirii cu unsprezece etaje, avînd agăţată, în partea de jos, un smoc de ceva trandafiri.

Extraordinar, hai totul, ce gust desăvîrşit, strigam cu speranţa de a vedea şi stînga. Degeaba. Stînga rămînea tot confuză. Oare ce o fi fost, oameni buni, acel **nau-hau**? Să fi fost **bau-bau**?

Radu IONESCU

Din viaţa unui extremist de centru

Vara morbidă a lui '58

Se împlinesc, în această vară – firește, pentru cei cîţiva cu ţinere de minte – 35 de ani de la declanşarea luptei împotriva împăciuitorismului în partidul comunist român.

Ce era împăciuitorismul?

Cuvîntul e cu totul uitat, grav şi greoi cum stă, ca un dinosaur lingvistic, în memoria cîtorva contemporani care i-au simţit suflarea rece şi bătaia cozii lungi cît cele 16 litere greu de legat în româneşte. E unul din acele adjective rar folosite în viaţa publică, ceea ce-i dă un caracter abstract, pentru ca un "ism", teoretizant şi terorizant, să-l transforme într-un substantiv care cade, de sus, pe pămînt, strivind capul de locuitor. Existau "codism" – pentru păcătoşii care mergeau în coada maselor – "stîngism", "lichidatorism", dar "împăciuitorism" nu avusesem şi se pronunţa anevoie: "X a fost exclus pentru împăciuitorism"... Pînă se termina propoziţiunea, dura mai mult decît cele două-trei bătăi din gene, semnul obişnuit al unei înţelegeri lesnicioase. Se intra uşor în panică; părea o boală necunoscută şi fără de leac imediat. Istoricii, mai ales cei de după '89, s-au ocupat prea puţin în publicistica lor – timp pentru studii, cum merită, n-a fost! – de această inteligentă şi originală manevră a lui Gheorghiu-Dej şi ideologii lui pentru a împiedica orice proces de destabilizare în partid, după zguduitorul raport al lui Hruşciov, din '56 (interzis quasi-oficial în România). Dej şi Thorez, dacă-l ignorăm pe Enver Hodja, au fost singurele capete care au înţeles, în Europa, cum să se opună hruşciovismului –a existat şi un asemenea substantiv!–, consecinţelor lui dezagregante pentru viaţa de partid bazată pe cultul stalinist al personalităţii (iertare pentru acest limbaj, dar alt lemn, aici, nu se poate inventa!). La doi ani după Budapesta din '56, cînd au fost de partea tancurilor sovietice, Dej şi echipa lui au găsit soluţia pentru a menţine intransigenţa principiilor unei "dictaturi proletare", aşa cum fusese ea elaborată de Stalin: toţi cei care, în această criză, prima de anvergură mondială, se gîndiseră la o modificare a legilor luptei de clasă, în sensul unui dezgheţ (nuvela lui Ehrenburg, cu acest titlu, era detestată de cenzura partinică) au fost declaraţi şi condamnaţi ca împăciuitorişti, ca elemente, adică, dispuse să se împace cu duşmanul burghez, cu imperialiştii anglo-americani, cu "aţîţătorii la război şi slugile lor". Dej i-a încredinţat "secretarului cu organele" raportul la plenara din '58 şi organizarea luptei împotriva tuturor acelora care încercau să stingă lupta de clasă, să-i revizuiască bazele leniniste, să provoace în partid o extrem de periculoasă dezbatere asupra stalinismului. A fost prima afirmare viguroasă a lui Ceauşescu, ca o minte de oţel şi ca o mînă de fier, nemiloasă, intransigentă în slujirea idealurilor – "contribuţie" sistematic obscurizată în înşirarea meritelor sale, după ce a luat puterea! Atunci au căzut – fără mare pagubă, fie vorba... – "tovarăşul Miron" şi "Ioşka", Constantinescu şi Chişinevschi, cei doi care veniseră de la Moscova cu ideea de a face hruşciovism în România; în şedinţe dure au fost blamaţi, înfieraţi, excluşi şi încredinţaţi "morţii civile" toţi cei care se iluzionaseră că ceva se va schimba după moartea lui Stalin; o psihoză a demascării a cuprins din nou ministere, familii, prietenii – am avut un amic care, nesilit, s-a autodenunţat, cum a adus şi cui a citit raportul lui Hruşciov. A fost o vară morbidă.

N-am nici un chef să mă refer la propria mea experienţă, văzîndu-mi prietenii pedepsiţi, în '58, pentru că împăciuitorişti, lipsiţi de vigilenţă, au continuat să se plimbe cu "o javră mic-burgheză", cum fusesem caracterizat încă din '56; ţin pentru literatura mea această perioadă care nu suportă nici interviul orgolios, nici articolul rapid, nici melodrama inocentă. Dar humorul nu-mi lipseşte. După 35 de ani, constat că lupta împotriva împăciuitorismului continuă şi face imposibilă reconcilierea naţională privită, la "dreapta" ca şi la "stînga", cu acel soi de groază bolşevică la gîndul unei stingeri a luptei de clasă. Intransigenţele lucrează spornic, aici, "la mine în sînge, unde istoria contemporană plînge".

Al cui e acest vers nemuritor? E spre binele meu să tac.

Radu COSAŞU

Time-out

Din operele incomplete ale contemporanilor noştri

Sinead O'Connor, cîntăreaţă

"Nu mă trezesc dimineaţa spunîndu-mi: «Bine, hai să mai fac ceva care să stîrnească o controversă!» Nu fac nimic numai pentru a provoca necazuri. Se întîmplă însă că ceea ce fac eu în mod natural cauzează necazuri. Pentru mine e un lucru bun. Sînt mîndră că sînt o persoană ce dă bătăi de cap.

Cred că oamenii nu sînt chiar atît de proşti **cum cred cei din presă** că sînt. Nici nu cred că ei ştiu cu adevărat ce gîndesc ceilalţi. Presa de aici (SUA - n.n.) nu prea încurajează oamenii să gîndească. Dai drumul la radio sau la televizor - nu vezi nimic care să te inspire sau să te facă să gîndeşti cu adevărat. Şi aşa vor să rămînă. Nu vor ca oamenii să gîndească pe cont propriu. Singura cale care le oferă prilejul să gîndească doar cu capetele lor este muzica."

Bret Easton Ellis, scriitor

"La început credeam că reacţia criticilor - ca orice reacţie a altora - este cu adevărat importantă. Într-un tîrziu mi-am dat seama că nu e chiar aşa. Scrii pentru tine însuţi. Este o relaţie între tine şi maşina de scris. N-am învăţat nimic de la nici unul dintre critici. Dacă eşti scriitor şi scrii pentru că speri ca nişte critici să fie drăguţi cu tine, atunci nu eşti în toate minţile. Cred că mulţi scriitori tineri aşteaptă aşa ceva. Doresc cu disperare să se facă plăcuţi. Şi poţi simţi asta în cărţile lor. Ei nu vor să supere pe nimeni. Nu vor să scrie nimic neplăcut sau nebunesc. Mulţi dintre scriitorii pe care îi cunosc vor să creeze ceva care să fie respectat, care să facă jocul prese.. Şi cele mai multe dintre cărţile lor, chiar şi cele mai bune, sînt prea preocupate de aparenţe, de ceea ce am putea numi - în lipsa unui cuvînt mai bun - pupatul fundurilor. E un lucru politicos şi încîntător. Şi există multă sensibilitate. Pe coperta unei cărţi era un citat dintr-o cronică: «La fel de delicat şi de uşor ca un sufleu.»."

David Hokney, pictor

"Nu mă mai interesează fotografia. Cred că fotograful începe să-şi piardă credibilitatea. Timp de 150 de ani el a avut o poziţie privilegiată în raport cu pictura. Credeai că într-un punct în timp şi spaţiu ceva similar cu ceea ce vedeai în fotografie se aflase în faţa obiectivului. Desenul şi pictura nu aveau aceeaşi verosimilitate. Nu mai trebuie să credem în fotografii. Ele pot fi folosite pentru a manipula, ca de exemplu Stalin care l-a înlăturat pe Troţki dintr-o fotografie pentru a face să se creadă că nu era alături de Lenin cînd a avut loc revoluţia. Cu tehnologiile moderne va fi şi mai uşor şi se va întîmpla tot mai des. Acum privesc fotografia cu un oarecare cinism. Ne vom pierde şi mai mult încrederea în fotografie şi în jurnalele televizate pentru că ştim că ele pot fi trucate. În curînd fotografia nu va fi cu nimic mai obiectivă decît pictura."

Nota redacţiei

À propos de fotografii:

În numărul trecut al **Dilemei** (pag.6), în legenda în care îi enumerasem (de la stînga la dreapta) pe Lucreţiu Pătrăşcanu, Iuliu Maniu, A.Vîşinski, C-tin Titel Petrescu, C-tin (Dinu) Brătianu, exista, după primii doi, un plin de ignoranţă semn de întrebare. În locul acestuia rugăm cititorul să citească numele lui **C-tin Sănătescu**. Împreună cu scuzele noastre.

Sâr Peladan (fotografie de epocă)

Bustul Thaliei

Fumul şi confuziile

Eschil, Sofocle, Euripide sînt contemporanii noştrii. Shakespeare - o ştim de la Jan Kott - e şi el de-al veacului acesta. Şi Molière e contemporanul nostru. Deci, cu ocazia împlinirii a 320 de ani de la naşterea lui (cifră rotundă, nu-i aşa?) şi a 325 de la premieră (altă cifră aniversară!) **Amphitryon** este adus pe scena Teatrului de Comedie într-un spectacol semnat de Valeriu Moisescu. Un spectacol care se joacă - trebuie să o spun - cu sălile cam goale. S-a dus vestea că ar fi atît de prost, încît pînă şi actorii se plictisesc. Ca de obicei, zvonurile sînt exagerate. Spectacol slab, da, sînt de acord, dar atunci să se revizuiască...

Deci... Cel mai grav este că - vai! - ţine trei ore. Cu două pauze. Pauze în care rîndurile spectatorilor - şi aşa nu prea dese - se tot răresc. Cel mai mult mi-a plăcut prima parte, de un kitsch aproape fără fisură, dar în care maşinăriile scenice (Deus, totuşi, ex machina!) şi aripioarele Nopţii şi ale lui Mercur sînt atît de drăguţe că stai şi te uiţi ca un copil la zborul personajelor. Din partea a doua încep necazurile. Cum să te înduioşeze soarta Alcmenei, cum să crezi că e o biată femeie păcălită de asemănarea fizică a zeului care o doreşte cu soţul cel viteaz, atunci cînd soţul poartă şosete albe şi genunchiere iar impostorul doar colanţi negri? Păi, dacă nici măcar cum i se îmbracă bărbatul nu ştie, atunci nu e o soţie bună. Sau - cine ştie? - vrea să fie păcălită. Deci, nici o milă pentru ea!

Şi, ca de obicei la Molière, mult mai interesanţi sînt servitorii. Pentru cuplul Mercur-Sosi face să intraţi la teatru, cel puţin în interpretarea lui Florin Anton şi a lui Gheorghe Dănilă. Ar fi şi mai bine dacă nu ar accentua atît "şopîrlele" strecurate în text - un obicei vechi în teatrul românesc, de care tot sperăm să scăpăm, dar care se pare că se ţine scai de actori şi regizori. Nici măcar asta nu atrage publicul. Şi nici nu-i transformă pe clasici în contemporani. Cum nu-i ajută nici fumul răspîndit pe scenă din cînd în cînd, cu şi fără rost, fum creator de confuzii: ne aflăm la teatru pentru cabaret?

Rolland MAN

Antract între Dali şi Pintilie

Miercuri 9 iunie; spre orele apusului, menestreli în acorduri de fluier invadează scările Universităţii bucureştene. Coboară în stradă, stîrnesc curiozitatea, ademenesc spiritul trecătorilor. Învingători apoi, ca Peter Pan, se retrag în foaierul de marmură al Facultăţii de Istorie, urmaţi de victimele (auto-condamnate) de happening-ul abia încheiat, să petreacă alături două ceasuri de bucurii Culturale.

Abilii cuceritori sînt membrii Societăţii Culturale **ANTRACT,** iar capcana se numeşte **BOOK SHOP SHOW;** o întîmplare cu cărţi bune la preţ redus: EUROMEDIA, FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ, HUMANITAS, cu respiraţii artistice surprinzătoare şi titluri incitante. Sub deviza "Minori şi minoritari", astăzi: **Aurolacul de tranziţie.**

Totul se petrece într-un ambient nonconformist; fiecare detaliu are o semnificaţie proprie şi întregitoare totodată: verticala rafturilor, inscripţia "Cultură în curs de amenajare"; vitrina cu ziare şi pietre, "Intrarea liberă" într-o încăpere din altă lume, atemporală; gardoroba menestrelilor; socluri goale în aşteptare programată şi, din nou, ziare mototolite îngrămădite la baza piedestalului ultimului zeu intrat în Parnas: video-ul.

De altfel, el este vedeta serii, căci, iată, într-o curgere firească, victimele fermecate ale **Antracţilor** şi-au luat scaune şi pătrund în lumea lui Dali prin visul-balet al trupei ungare **DREAM-TEAM.** Vraja nu se rupe, nici pentru cei care i-au cunoscut la recent încheiatul festival teatral de la Piatra Neamţ, nici pentru cei care îi văd în premieră, deoarece, parafrazînd şi adaptînd, ne îngăduim a spune că valoarea n-are legătură cu numărul... vizionărilor.

Aplauzele, ca reacţie spontană la final, scutesc de obişnuitul sondaj de opinii sau alte aprecieri.

Doamna **Ana Scarlat** adresează mulţumiri spectatorilor şi organizatorilor, pe care a avut intuiţia de a-i sponsoriza la capitolul "Încredere", oferind această casetă video.

Seara continuă cu un antract, la propriu, de data aceasta. Fete cu figuri imobile servesc spectatorii cu baloane colorate: **Un Aurolac pentru Dumneavoastră!** Amintesc astfel, dacă mai era nevoie, că tema serii - **Aurolacul de tranziţie** - este subiectul următoarei vizionări.

Indiscutabil - surpriză absolută! Prezentarea în avanpremieră a filmului **Eliberare**, căci este filmul produs de Lucian Pintilie şi realizat de operatorul Sorin Ilieşiu, acesta din urmă onorînd cu prezenţa sa proiecţia.

Un film-document, cine-verité despre copiii Gării de Nord. Zîmbind, dansînd, plîngînd, strigînd, acuzînd, ei aduc în faţa camerei universul problematicii lor existenţiale, caracterizat prin registrul grav, tragic uneori, care le însoţeşte în permanenţă gîndurile, întrebările, relatările şi chiar visurile. **Aurolacul** a devenit un substitut universal - pentru hrană, căldură, curăţenie, afecţiune. **Eliberare?**

Impresionaţi şi meditativi, spectatorii primesc binevenita invitaţie finală a Societăţii Culturale **ANTRACT** de a nu-i părăsi, căci ce poate încălzi sufletul mai bine decît mîngîierea cărţilor, a albumelor, a revistelor?

Prin ferestre, Soarele trimite ultimele raze, ca o chemare căreia cu greu i se dă curs. Ultimii musafiri părăsesc locul întîmplărilor tîrziu, în seară, promiţîndu-şi să revină în atît de ademenitorul **BOOK SHOP SHOW,** care şi-a închis porţile la 15 iunie. Sau, poate, cine ştie... e o speranţă pe care o împărtăşim, alături de organizatori.

Anca ROTESCU

La mulţi ani pentru *Voces* !

În perioada 28 mai - 3 iunie a avut loc la Iaşi Festivalul Internaţional "*Voces* şi invitaţii săi", prilejuit de împlinirea a 20 de ani de existenţă a cvartetului de coarde Voces. Au participat pianiştii Hans Leygraf (Austria) şi Rolf Dieter Arens (Germania), formaţia vocală "Organum" (Franţa), violoncelistul Emil Klein (Germania), violonistul Luz Leskowitz (Austria), dirijorul Olivier Granjean (Franţa), grupurile instrumentale "Collegium Musicum Academicum" şi Ansamblul de percuţie (Cluj).

De joi pînă joi

Vineri

Cinemateca, sala Eforie. ora 10: **Procesul** (1962) cu Anthony Perkins, în zilele lui bune, wellesiano - kafkianizat. După unii filmul e o bijuterie. După alţii, un rateu. După mine, e un film. La 12,15, **O vară cu Monika**. Filmul e din 1953, Monika e Harriet Andersson, iar cel care-şi petrecea verile cu ea pe atunci e Ingmar Bergman. La 14,30, 16,45, 19,00: **Străinul** (1967). Visconti, minor, Mastroianni, necovingător. Nu vă sfătuiesc.

La Union, o zi dedicată westernului: la 10, 16,30 şi 18,45 **Draga mea Clementine** (John Ford, 1946), cu antipaticul Henry Fonda; la 12 şi 14,15 **La amiază** (Fred Zinnemann - 1952) cu ceva mai suportabilul Gary Cooper şi Grace Kelly. Vă sfătuiesc să-l alegeţi pe acesta din urmă, chiar dacă vi s-a spus că Ford este cel mai mare regizor de westernuri din istoria cinematografului. Şi la 16,30, la Insitutul francez, **Max et les Ferailleurs**, un Claude Sautet din 1971, încercînd să refacă succesul din 1970 cu **Les choses de la vie**, cu aceiaşi Romy Schneider şi Michel Piccoli.

Sîmbătă

Eforie: 10, 14,30, 16,45, **O vară cu Monika**. Mă tem că la patruzeci de ani de la filmare vara aceasta şi-a pierdut orice farmec. Union: 10, 18,45: **La amiază**. Nu vă place westernul? Nici mie. Totuşi... Scena bătăii din grajd este antologică. La 10,15 şi 16,30: **Legătura** (Shirley Clarke, 1962). Acum vreo treizeci de ani un distins critic scria că nu vede nimic frumos într-o bandă de drogaţi care aşteaptă să vină "omul cu marfa". Se cam înşela. Un film de marcă. Marca şcolii new-yorkeze.

Duminică

Eforie: 16,45 şi 19 - **Julia** (1977). Păi, cînd filmul e regizat de Fred Zinnemann şi are în distribuţie pe Jane Fonda, Vanessa Redgrave, Jason Robards şi Maximilian Schell, alte comentarii sînt de prisos. Union, 12 şi 16,30 - **Legătura**. Din comentariile criticilor mai mari sau mai mici: un film prea teatral, prea artificial, prea apăsat, prea nu-ştiu-cum. Dar aici pînă şi defectele sîn transformate în calităţi. Nu ezitaţi, deci.

Luni

Eforie, 15 şi 18 - **Căderea zeilor** (1969). Primul film al "trilogiei germane" a lui Visconti. În programul Cinematecii citim că aveam de-a face cu "o dramă de familie, frescă socială". Doar atît? Mergeţi să vedeţi, că oricum nu cred că aveţi chef să revedeţi **Bătrînul şi marea** (Jolm Sturges, 1958), la Union, la 16,30 şi 18,45. Una din chestiile cele mai plictisitoare pe care le-a scris Hemingway. Şi cînd te gîndeşti că joacă şi Spencer Tracy, zău că nu te atrage deloc.

Marţi

Eforie: 10,30 şi 13,30, **Căderea zeilor**. Căzuţi sau nu, merită să-i vedeţi pe Dirk Bogarde, Ingrid Thulin, Helmut Berger, Charlotte Rampling, conduşi de Visconti, într-un film.decadent şi pervers. Union, 14,15, 16,30 şi 18,45 - **Deşertul roşu** (1964). E de **bon ton** să exclami: "Ah, Antonioni!" Da, Antonioni a fost mare, dar nu aici, căci "deşertul" său e o capodoperă de plictiseală. Întîlnirea Monica Vitti - Richard Harris nu mi se pare deloc de bun augur. Un film de văzut pe secvenţe.

Miercuri

Eforie, 10 şi 12,15 - Lillian Helma n's **Julia**, dear! La 15,15 şi 18 **Moarte la Veneţia** (Visconti, 1971). "De cînd cinematograful italian s-a dezlegat de parul neorealist a început aşteptarea întîlnirii lui Luchino Visconti cu Thomas Mann", nota la premieră Maurizio Liverani. Dumneavoastră nu aşteptaţi prea mult: mergeţi să vedeţi/ revedeţi filmul. Dirk Bogarde oferă o lecţie practică de actorie tuturor celor interesaţi. Union, ora 12, **Deşertul roşu**. Intraţi, eventual, să mai vedeţi alte secvenţe.

Joi

Eforie, 11 şi 13,45, **Moarte la Veneţia**. Bogarde e Aschenbach, Aschenbach e Mahler? Visconti e mai viscontinian ca oricînd. Păcat că arhiva nu posedă decît o copie alb-negru. Veţi fi privaţi de magnificele culori din final... Ce final! La 16,45 şi 19, **Femei în aşteptare** (Bergman, 1952). Femeile respective sînt Anita Björk, Eva Dahlbeck, Maj-Britt Nilsson. Ele aşteaptă. Ce, oare? Despre film, Peter Cowie scrie că e mai degrabă mediocru. Aşa că faceţi cum vreţi. **(R.M.)**

Kitschtesenţe

Cultura în bouillon

Motto: "(...) că-z asta ni-i misiunea. Datoria ni-i să luminăm jenărăţiunile june; că-z fără instrucţiune şi educăţiune, un popor doară e învins astăzi în lupta pentru existenţa, şi cine-i învins, apoi acela dă-l dracului! Vorba lăkinească: *una salus victus, nullam , sperare salukem!*
(I.L. Caragiale – *Examenul anual*)

Mai întîi se aud galoşii tîrşîiţi.

Apare în uşă, cu căciula de blană rusească (!) pusă à la Napoleon şi cu o fostă haină de piele de fost dinozaur. Poartă un costum soios beige, cravată portocalie cu un nod gigant, ca de carton, cămaşă roz şi şosete cafea-cu-lapte.

În rest, cursuri, cercetări, vizite, contra-vizite, nevastă, copii foarte inteligenţi. Şi opinii.Multe. Domn' profesor predă cazane. Ca să înţelegem mai bine, face tot felul de trimiteri. Iată, spre mai buna Dvs. înţelegere, o mostră: "Aşa e relaţiile astea, uşor de copiat (se referă la el), mai greu e de învăţat. Ca şi-n căsătorie, una-i la vitrină şi alta la cantină...

Şi încep să se perinde în galoşi împăraţi şi împărătese, regi şi reghine, Şahul Persiei, D-zeu să-l ierte, că ştiţi, nu mai e, miniştri, preşedinţi, vii sau foşti, preţul petrolului, criza mondială, pacea mondială, anii de studenţie, amintiri din copilărie, tiparniţa, tiparniţa, un cuvînt n-au scos de la mine. Parcă am fi la fieăria lui Iocan! "Tovarăşi, nu trebuie să ştii totul numai într-un domeniu, totul e să ştii foarte puţin din toate. Ca să nu te faci de rîs. Eu aşa am făcut. Uite, cînd citesc ziarul subliniez, ca să înţeleg. Nu aşa, să învăţ citate pe de rost. Şi d-aia mă şi întreabă toţi în şedinţe: Cum faci domne', de eşti aşa de bine pregătit?..." Noroc că e foarte frig, dacă închizi ochii, poţi să crezi că eşti afară. S-a făcut pauză. Am putea să mai stăm să ascultăm cît de frumoasă era împărăteasa, ea trăieşte, "am văzut-o cu ochii mei, cînd ne-a vizitat ţara şi şcoala, frumoasă, domnule (noi suntem grupă de fete ce mai ...; şi cît de şireţi sînt arabii, cum ne-a păcălit ei pe noi, şi cu Malvinele, ce păcăleală! Noi, intelectualii trebuie să ştim să citim (pr)intre rînduri... Numai din drag pentru cunoaştere.

Oricum, cursul dă cazane îţi dă un fel de "Weltanschauung", la care alte cursuri nici nu (ar)spera.

Afară era o iarnă ca cele pe care le ştiţi, cu mult cenuşiu.

A fost un polei cumplit. Căderi pe capete (şi la propriu şi la figurat).

Maşini deplasat de bine dispuse pentru întreaga atmosferă - dansau încotro - labil.

Erau şi cai fremătînd de furie la fiecare colţ de stradă, neştiind încotro s-o mai ia.

Ne vedem oricum la examen!

P.S. Orice asemănare cu realitatea e pură întîmplare.

Oana DAVID

A învăţa

"De ce un om care face ceva îl face prost? Poate să-l facă cu intenţie: fiindcă vrea ca ceea ce face să nu iasă, să iasă prost. Se cheamă sabotaj şi se pedepseşte conform legii. În timpuri obişnuite e foarte rar. Poate să-l facă prost lucrul acela din lene, din indolenţă, din indiferenţă, din lasă-mă-să-te-las-ism. Aici, dacă lucrul se întîmplă cu un individ izolat, trebuie mers la doctor: vitamine? calciu? Eu nu sînt doctor, cum zicea unul, decît în matematici.

Dacă se întîmplă cu mulţi, se cheamă fenomen social; aici doctorii sînt mulţi; sociologia, psihologia socială şi alte multe discipline se ocupă de astfel de fenomene. Bine fac. Eu nu mă pricep, căci sînt doctor tot în matematici. Alţii ştiu să vindece aceste boli ale societăţii; unii cu bîta, alţii cu sugestia, alţii cu alte mijloace magice.

Cel mai normal este să credem că un om face o prostie din întîmplare şi face multe prostii fiindcă e prost. Despre modul cum o societate bine organizată foloseşte proştii vom vorbi cu altă ocazie." (...)

20 iunie 1969

Grigore Moisil

N.R. Reamintim cititorilor *Dilemei* că în luna mai s-au împlinit 20 de ani de la moartea matematicianului Grigore Moisil.

Deontologia jurnalistului văzută de ...

... universitari

"Confuzia din presă corespunde confuziei sociale, şi invers"

Armande SAINT-JEAN,
profesor la Universitatea Quebec Montreal, Departamentul publicaţii:

***Dilema*: Într-o societate liberă şi în absenţa unei legi a presei, ce limite trebuie să-şi impună ziaristul lui însuşi?**

A.S.-J.: În America de Nord de la sfîrşitul celui de-al doilea război mondial, a avut cîştig de cauză un regim de autoreglementare sau autodisciplină. El prevedea că, în numele responsabilităţii sociale pe care mijloacele de comunicare în masă şi-au atribuit-o, şi pe care pretind că o au, ziariştii trebuie să ştie ei înşişi unde să se oprească, definindu-şi singuri îndatoririle faţă de societate. În mod concret, e vorba de două lucruri. În primul rînd, timp de 40-50 de ani, ziariştii şi-au format coduri de deontologie, declaraţii de principii care cuprind parametrii judecăţii lor etice: să fii integru, drept, echilibrat, liber, să respecţi adevărul, faptele, să disociezi evenimentele de opinia ta asupra lor, să ţii cont de cerinţele publicului căruia i te adresezi. Toţi sînt de acord cu aceste principii, ele nu suscită dezbateri. Problema apare însă atunci cînd între formele enunţate şi realitate se cască o prăpastie adîncă. De aici se desprinde cel de-al doilea aspect al chestiunii: dificultatea libertăţii lăsate de societate pe mîna unui grup social, profesional, fără interdicţii legale. Industria presei trebuie să-şi administreze singură propria-i disciplină, şi e uşor de demonstrat că n-o prea face. Teoretic, modelul autoreglementării e ideal. Practic, el duce la apariţia exceselor şi la carenţe în informaţie. Scăpînd de sub controlul constrîngerilor juridice, un astfel de sistem creează insatisfacţii la un anumit public care se consideră suprainformat în anumite chestiuni şi subinformat în altele. Este, mi se pare mie, inclusiv situaţia presei româneşti. Ceea ce trebuie însă spus e că într-o societate care nu recunoaşte funcţia esenţială a ziaristului, acesta nu poate fi determinat să-şi asume responsabilitatea meseriei sale. În România, confuzia din presă corespunde confuziei sociale, şi invers.

"Ziaristul sărac e în pericol"

Roger TESSIER,
profesor de psihosociologie la Universitatea Quebec din Montreal, titular al unui curs de organizare a comunicării la Facultatea de Jurnalistică a Universităţii din Bucureşti:

Valoarea fundamentală a unui jurnalist stă în integritatea sa personală. Profesionistul veridic şi eficient se manifestă ca atare doar în măsura în care nu se supune influenţelor externe deviante. Tocmai de aceea, ziaristul sărac e în pericol; cel care vrea să placă patronului, un om slab ori un exhibiţionist care vrea să fie mereu în centrul atenţiei sînt de asemenea tipuri de ziarişti rataţi. Ziaristul liber e posesorul unei vieţi personale puternice, care nu va depinde de recompensa celorlalţi ori de notorietate, capabil deci să-şi poarte singur de grijă. Pentru că - trebuie s-o recunoaştem - a fi mereu în ochii publicului, e un lucru periculos. Concurenţa riscă să te scoată mereu din joc, compromisurile îţi fac cu ochiul din toate părţile. Şi atîta vreme cît nu eşti pregătit să accepţi că îţi poţi pierde meseria, nu eşti capabil s-o practici corect.

Problemele presei actuale româneşti nu sînt doar ale ei. Generalizarea mediocrităţii mijloacelor de comunicare în masă, înlocuirea informaţiei cu divertismentul, accentuarea formei în detrimentul conţinutului sînt tendinţe mondiale. Specificul României vine din faptul că ea intră tîrziu în joc şi îşi întreţine iluzia că ar fi putut evita aceste ambuscade, rămînînd la **modelul Caragiale**, adică la un fel de pseudoliteratură făcută de nişte pamfletari mai mult sau mai puţin informaţi, adepţi ai pălăvrăgelii. V-aţi aşezat între două scaune: şi modelul pseudo-literar şi varianta cea mai rea din presa contemporană. Spaţiul dintre cele două modele este îngust. Cred însă că studenţii mei, mai buni profesionişti decît mine, vor şti să aleagă. Au nevoie doar să călătorească, să se specializeze şi într-o altă lume: a petrece doi ani în străinătate e cea mai bună metodă pentru a te convinge că trebuie să revii şi să te reconciliezi cu tine însuţi.

"Tot ce se întîmplă azi în România trebuie să se întîmple"

Gina ŞTOICIU,
profesor de sociologie la Universitatea Quebec Montreal, Departamentul de Comunicaţii:

***Dilema*: Cum vede un universitar canadian, originar din România, presa din ţara noastră? Prin ce se deosebesc punctele dumneavoastră de vedere de ale celorlalţi colegi participanţi la Colocviu? Care ar fi calităţile şi defectele ziarelor noastre, aşa cum le poate detecta un cititor familiarizat cu limba română dar obligat să le compare zilnic cu omoloagele sale occidentale?**

G. S.: În primul rînd, cred că specialiştii occidentali aplică modelul pe care ei îl cunosc, din Quebec sau din altă parte, şi încearcă să-şi explice prin această grilă jurnalele şi jurnalistica românească. Diferenţa e că eu plec de la un peisaj cultural românesc pe care îl cunosc, încerc să identific actorii şi forţele prezentului şi tipul lor de discurs. Mie, decodarea culturală îmi este oricum accesibilă în grad mai mare decît altor cercetători. În plus, eu aşez situaţia actuală într-un context, într-o dimensiune istorică. Pentru ceilalţi, nu există decît tranziţia, totul începe în '89. Pentru mine, presa de azi trebuie privită în perspectivă diacronică, pentru că mulţi dintre cei care utilizează acum

Discuţiile despre presă încep să fie completate cu cercetări despre presă. Cînd aceste cercetări sînt rezultatul unor proiecte de colaborare între o universitate bucureşteană şi una canadiană, ele devin interesante chiar pentru presa însăşi. Colocviul româno-canadian, desfăşurat între 7-11 iunie în sălile Universităţii din Bucureşti a reunit, în cadrul unor ateliere de dezbatere, sociologi, profesori, asistenţi, studenţi şi jurnalişti. Presa scrisă, Televiziunea, problemele cuplului în perioada de tranziţie, aspiraţiile tineretului şi problemele manageriale ale întreprinderilor au fost principalele direcţii tematice abordate. Pentru cercetătorii străini, evoluţia presei româneşti e un important şi serios subiect de studiu; pentru partea universitară română, dialogul cu partenerii occidentali şi aplicarea modelelor acestora la realităţile autohtone constituie un bun prilej de înţelegere a limitelor, a avantajelor şi a perspectivei. Păcat că pentru mulţi jurnalişti bucureşteni, Simpozionul româno-canadian *Tranziţia în România: comunicare şi calitatea vieţii* n-a putut contracara, fie şi pentru o jumătate de zi, fascinaţia scandalului politic. Să sperăm însă că toţi cei absenţi săptămîna trecută de la Universitate, vor fi prezenţi, săptămîna aceasta, la Costineşti, unde presa e pusă în directă legătură cu puterea.

discursurile alternative sau naţionaliste au un trecut şi trebuie să ne întrebăm ce erau ei pînă mai ieri. Eu am acest background cultural şi istoric, plus o anumită înţelegere dinăuntru a comportamentului intelectualităţii româneşti. Cu aceste atuuri şi cu o experienţă occidentală, nu m-aş hazarda totuşi să vorbesc despre defecte şi calităţi. Mi se pare că tot ceea ce se întîmplă azi în România trebuie să se întîmple, şi că presa e o supapă pentru a ne confrunta, public, pentru a ne întreba cine sîntem noi, românii. Or, asta trece prin sumedenie de forme: ori ne criticăm într-un limbaj politic, ori ne atacăm cu expresii dintre cele mai grosiere, ori facem ironie fină à la **Caţavencu**, ori facem analiză elitistă à la **22**, ori sîntem naţionalişti fără limite. Fiecare îşi caută în felul lui un discurs pe măsură. Pînă la urmă, ansamblul tuturor acestor discursuri răspunde unor nevoi simbolice ale oamenilor. Sînt segmente de public care au nevoie de prostituţie, de scandal, de ură, e un mod de a canaliza toată mizeria, toate frustrările dinainte. Sînt unii care cred că dacă-l citim pe Schopenhauer, Platon şi Socrate şi cunoaştem valorile universale, creîndu-ne un model pe hîrtie - vezi şcoala de la Păltiniş - îl aplicăm şi facem terapie socială, sîntem salvaţi. Eu consider necesare toate aceste confruntări, pentru că doar din ele putem afla cine sîntem, şi - mai ales - încotro ne-ndreptăm după ce-am trecut prin ce-am trecut. Diversitatea e reflexul unui public extrem de diversificat şi e bine că s-a intrat deja într-o competiţie.

"Atenţie! Ţinte false!"

ROSTÁS Zoltán ,
profesor, Universitatea Bucureşti, Facultatea de Jurnalistică, Catedra de Antropologie culturală şi comunicare:

***Dilema*: Aţi fost unul dintre participanţii la atelierul "Noile practici de receptare televizuală în familia românească". Din punctul de vedere al sociologului, care ar fi principalele concluzii ale dezbaterii respective?**

R. Z.: Mai întîi e necesară clarificarea sintagmei "receptare televizuală" (sau "folosire a televizorului"). În ultimii 15-20 de ani, atenţia cercetătorilor s-a deplasat de la studiul cantitativ (prin sondaje) al impactului emisiunilor TV asupra telespectatorilor, la cercetarea televiziunii integrate în contextul activităţilor familiale. O serie de cercetări efectuate prin **observaţie directă coparticipativă** şi prin **înregistrări de povestiri de viaţă** foarte puţin dirijate, au relevat că impactul televiziunii a fost şi este (inclusiv la noi) foarte mult exagerat în interpretarea rezultatelor unor sondaje. Pe de altă parte, există o importanţă primordială a comunicării interpersonale în familie. Pe scurt, televizorul este important, dar nu în sensul în care crede elita politică şi mediatică. Este important întrucît (şi în sensul că) este folosit nu de către indivizi, ci de către familii în structurarea spaţiului şi timpului privat. Receptarea emisiunilor TV stimulează comunicarea dintre membrii familiei (şi nu invers, cum din păcate se mai afirmă).

***Dilema*: Aşadar elita politică şi mediatică nu ţine cont de această realitate?**

R.Z.: În marea ei majoritate, nu. Personalităţile mediatice şi mediatizate cred în impactul direct al discursului raţional, cred în rolul informativ al televiziunii noastre, în rolul său propagandistic. Nici vorbă de aşa ceva. Asta nu înseamnă că în straturile politice şi mediatice ale puterii nu ar exista specialişti care ştiu să folosească televizorul. Cum anume? Într-o perioadă în care foarte mulţi oameni au nevoie de duşmani - de persoane, grupuri şi instituţii pe care să se supere, pe seama cărora să-şi descarce insatisfacţiile personale -, televiziunea oferă din belşug ţinte şi ţine locul unor falşi duşmani. Există, în acest scop, personaje (binecunoscute prin publicistica lor TV, prin scandalurile lor mediatice) gata să alimenteze oricînd cu teme false opinia publică, făcînd astfel imense servicii celor responsabili de starea reală a ţării, de mersul reformei, de procesul legislativ. Nu cred însă că toată lumea din Televiziune ar fi manipulată. Mai degrabă presa independentă şi de opoziţie cade în această capcană şi - în libertatea ei - nu găseşte altceva mai bun de făcut decît să tragă în respectivele ţinte false.

...şi de practicanţi

"Dacă interdicţiile sînt puse pe hîrtie, aveţi un stat de drept"

Jean-Pierre BACOT,
responsabil al publicaţiilor unui grup de sociologie de la Centrul Naţional de Studii ale Telecomunicaţiilor - Franţa şi editor al revistei *Réseaux*:

***Dilema*: Într-o societate liberă şi în absenţa unei legi a presei, ce limite trebuie să-şi impună ziaristul lui însuşi?**

J.-P.B: Aceste limite pun chestiunea unui cod deontologic, acelaşi în toate ţările lumii din momentul în care condiţiile libertăţii formale - ca să mă exprim ca un fost marxist - sînt satisfăcute, adică din clipa în care capacitatea libertăţii de expresie e garantată politic. Mai rămîne problema eternă a dictaturii banului, a raportului cu patronatul presei, cu toţi cei care au proprietatea titlurilor şi asigură circuitul difuzării. Ei au, în toate ţările occidentale, deci şi în Franţa, puterea orientării şi selecţiei subiectului, a stabilirii ierarhiilor jurnalistice.

O a doua problemă ar fi aceea a raportării la eveniment, la tratarea faptelor. Trebuie să fii mereu conştient că un fapt nu e niciodată brut, în ciuda a ceea ce susţin unii anglo-saxoni. Cînd informezi, trebuie să ştii ce faci tu însuţi, pentru că te afli oricum într-o procedură asumată de tratare a evenimentului. Există aspecte deontologice care ţin de senzaţional, de dorinţa de a flata publicul, mai ales dacă el a fost multă vreme frustrat. Captarea atenţiei publicului, care funcţionează de mult în societăţile libere, îl împinge pe ziarist să cocheteze cu pornografia, cu faptul divers. În societăţile marcate de interdicţii, unde au circulat doar subteran astfel de informaţii, o evoluţie în acest sens e cu atît mai puţin evitabilă. Tot ce se poate face e ca ziariştii serioşi şi conştienţi să lase astfel de practici pe seama altora, pe care n-are rost să-i numim ziarişti.

României, proaspăt ieşită dintr-o etapă în care nu exista nici o deontologie, nu văd de ce i-ar cădea una din cer. "Întîmplarea" poate acţiona pentru privilegiaţi, pentru cei instalaţi în cultură. Dar cine să instaleze parapeţii pentru majoritatea ziariştilor, pentru a-i feri de ispita defăimării şi a-i învăţa respectul vieţii particulare? Sancţiunile

© M. Oroveanu

Deontologia jurnalistului văzută de ...

pot veni fie din partea tribunalelor, fie din partea unor comisii deontologice formate din confraţi. Dacă nu va fi o lege scrisă, va fi întotdeauna una ocultă. În concluzie, dacă interdicţiile sînt puse pe hîrtie, aveţi un stat de drept, dacă nu, acceptaţi un capitalism sălbatic şi legea fiecăruia într-un coteţ de găini.

"Libertatea e un exerciţiu greu"

Hélène BOYER,
ziaristă profesionistă independentă în Montreal, colaboratoare la cotidianul "Le dévoir" şi la săptămînalul "Les Affaires", autoarea unui studiu asupra presei româneşti actuale pentru teza de doctorat ...

Cred că oricum există o încadrare morală - o limită ce nu poate fi depăşită. Există şi legi care pun baremuri, dar dincolo de aceste legi sînt lucruri care trebuie învăţate: libertatea e un exerciţiu greu, în cadrul căruia este nevoie să se ţină cont mai ales de îndatoriri, de obligaţii de ordin moral. Jurnalistul trebuie să se întrebe mereu şi să-şi răspundă fără ocolişuri: "La ce-mi foloseşte să scriu un articol defăimător, să desfiinţez un individ sau o instituţie?" În fond, ziaristul nu-şi propune căutarea adevărului pentru el însuşi, ci pentru a-l pune la dispoziţia celorlalţi. Nu sîntem ziarişti pentru propriul prestigiu, ci pentru că avem datoria să informăm. Cei care o fac pentru prestigiu personal comit o eroare de judecată. Eu, care sînt probabil puţin idealistă, consider că scopul ziaristului e de a face informaţia palpabilă. Fiindcă defectul societăţilor libere este suprasaturaţia de informaţie pe care cititorul nu ştie să o interpreteze.

Un alt portret al omenirii

Alexandru PAPILIAN,
responsabil al emisiunilor în limba română, Radio France Internationale :

Dilema: Prin ce se caracterizează după '89 încoace, programele care emit pe unde scurte în limba română? Se înscriu ele, astăzi, într-un parteneriat al schimbului de informaţii?

A. P.: Ceea ce francezii numesc "filozofia" unei emisiuni - ideea directoare, cum ar veni -, se poate traduce, în cazul nostru; al emisiunilor în limba română difuzate de **Radio France Internationale**, prin următoarele cuvinte: ancorarea publicului avizat (în marea lui majoritate aflat în România) în civilizaţia europeană - prin intermediul şi cu ajutorul civilizaţiei franceze. Sigur, după 1989, România s-a "deschis" spre lume. Cel puţin comparativ cu perioada de dinainte. Sigur, în România apar mai multe publicaţii ca înainte, mult mai diverse şi mai bogate în informaţii interne. Procesul de integrare în Europa şi în lume a acestei Românii e, însă, departe de a fi terminat.

Primim, aici, la Paris, o cantitate suficientă de ziare româneşti. Putem măsura realul avînt pe care l-a luat presa în România. Trebuie spus însă că nu e vorba încă de o dezvoltare suficient de mare pentru ca presa să fie într-atît de responsabilizată încît să devină - ca în alte părţi ale lumii - o adevărată "a patra putere în stat".

La aceasta se adaugă o disfuncţie (temporară poate) înregistrată pe plan internaţional. În timpul războiului rece, lucrurile erau oarecum clare; existau două tabere importante: comuniştii şi democraţii. Odată această structură sfărîmată, odată marile puteri intrate într-un proces de adaptare la noua situaţie, centrele de interes, legate de difuzarea informaţiilor au început să capete însuşiri specifice, legate de viziunea sau perspectiva înregistrate în aria geo-politică unde îşi desfăşoară activitatea. Astfel, dacă ascultătorul român va asculta în aceeaşi zi emisiunile în limba română realizate în diferite puncte ale globului, va constata că există mari diferenţe între informaţiile răspîndite. Nu contradicţii - ci diferenţe.

Informaţiile se hrănesc din informaţii. Unitatea civilizaţiei contemporane, serios pusă în cauză de reaşezarea liniilor de forţă politice, e prezervată nu numai de factorul militar - foarte stăpîn pe sine pînă la ora aceasta -, nu numai de factorul politic, ci şi de cel informaţional, schimburile publice de informaţii fiind realmente obligatorii în această etapă. Schimburi cît mai libere cu putinţă. Cît mai rapide. Cît mai exacte. Dacă sunt luate laolaltă, ele pot fi acceptate drept portret al omenirii. Un portret în permanentă mişcare, cu nenumărate unghiuri şi jocuri de lumini. Înşelătoare dacă nu sunt confruntate cu celelalte. De neînţeles dacă nu sunt considerate în context. Un portret de care sunt responsabili şi cei care generează informaţia, şi cei care o culeg, şi cei care o formulează, şi cei care o recepţionează şi o asimilează pentru a acţiona în aşa fel încît să rentabilizeze informaţia primită... şi aşa mai departe. Greu de văzut cine poate scăpa cu totul de acest proces. Dacă de un astfel de proces se poate scăpa.

© C. Bumbuţ

CARTA de la München - 1971

• semnată de cele mai multe sindicate europene ale ziariştilor

Preambul

Dreptul la informaţie, la liberă expresie şi la critică este una din libertăţile fundamentale ale oricărei fiinţe umane.

Din acest drept al publicului de a cunoaşte faptele şi opiniile decurge ansamblul de datorii şi de drepturi ale ziariştilor. Responsabilitatea ziariştilor faţă de public primează în faţa oricărei alte responsabilităţi, în particular faţă de cei care i-au angajat şi faţă de puterea publică.

Misiunea de informare comportă în mod necesar limite pe care ziariştii înşişi şi le impun spontan. Acesta este obiectul declaraţiei obligaţiilor formulate aici.

Dar aceste obligaţii nu pot fi efectiv respectate în exercitarea profesiei de ziarist dacă nu sînt satisfăcute condiţiile concrete de independenţă şi demnitate profesională. Acesta este obiectul declaraţiei care urmează.

Declaraţia obligaţiilor

Obligaţiile esenţiale ale ziaristului în investigarea, redactarea şi comentarea evenimentului sînt:

1. În virtutea dreptului pe care-l are publicul să cunoască adevărul, să respecte adevărul oricare ar putea fi consecinţele pentru sine.
2. Să apere libertatea informaţiei, a comentariului şi a criticii.
3. Să publice doar informaţiile a căror origine este cunoscută sau - în caz contrar - să le însoţească de rezervele necesare; să nu elimine informaţiile esenţiale şi să nu modifice textele şi documentele.
4. Să nu utilizeze metode neloiale în obţinerea informaţiei, a fotografiilor şi a documentelor.
5. Să-şi asume obligaţia de a respecta viaţa privată a persoanelor.
6. Să rectifice orice informaţie publică, care s-a dovedit a fi inexactă.
7. Să respecte secretul profesional şi să nu divulge sursa informaţiilor obţinute confidenţial.
8. Să-şi interzică plagiatul, calomnia, defăimarea, acuzaţiile nefondate precum şi obţinerea vreunui avantaj prin publicarea sau suprimarea unei informaţii.
9. Să nu confunde niciodată meseria de ziarist cu aceea de agent de publicitate sau de propagandist şi să nu accepte nici un consemn direct sau indirect din partea celui care vrea să publice anunţul.
10. Să refuze toate presiunile şi să nu accepte directive redacţionale decît din partea responsabililor redacţiei.

Orice ziarist demn de acest nume îşi face o datorie din respectarea strictă a principiilor enunţate mai sus: recunoscînd dreptul în vigoare în fiecare ţară, ziaristul nu acceptă în profesia sa decît jurisdicţia egalilor săi, excluzînd orice ingerinţă guvernamentală, sau de orice alt ordin.

Declaraţia drepturilor

1. Ziariştii revendică liberul acces la toate sursele de informaţii şi dreptul de a ancheta liber toate faptele care condiţionează viaţa publică. În acest caz nu i se poate opune ziaristului principiul secretului treburilor publice sau vieţii private decît ca o excepţie şi în virtutea unor motive clar exprimate.
2. Ziaristul are dreptul să refuze orice subordonare care ar contrazice linia generală a organului de informare la care colaborează aşa cum este ea determinată în scris, figurînd în contractul de angajare, de asemeni orice subordonare care nu e clar implicată în această linie generală.
3. Ziaristul nu poate fi obligat să înfăptuiască un act profesional sau să-şi exprime o opinie contrară convingerilor sau conştiinţei sale.
4. Echipa redacţională trebuie să fie obligatoriu informată în legătură cu orice decizie importantă, de natură să modifice viaţa instituţiei. Ea trebuie măcar consultată înaintea adoptării oricărei decizii definitive, asupra oricărei măsuri care priveşte alcătuirea redacţiei: angajări, concedieri, mutări şi promovări ale gazetarilor.
5. Ţinînd seama de funcţia şi de responsabilităţile sale, ziaristul are dreptul nu doar la beneficiile contractului colectiv ci şi la un contract individual care să-i asigure securitatea materială şi morală, la o remuneraţie corespunzătoare rolului său social şi suficientă pentru garantarea independenţei economice.

Marc CAPELLE,
profesor la Facultatea de Jurnalistică din Lille, Dr Consilier la Facultatea de Jurnalistică din Bucureşti :

Efectele perverse ale concurenţei

Libertatea de opinie, libertatea presei, independenţa jurnaliştilor sînt drepturi pe care le poate pretinde de tot cetăţeanul, dacă el trăieşte într-o democraţie. Dar pluralismul ideilor şi al expresiei presupune o competiţie comercială care nu este lipsită de consecinţe în planul comportamentului mijloacelor de comunicare.

Cu doar cîteva excepţii, presa românească n-a adoptat încă instrumentele economice utilizate de mediile occidentale supuse legilor concurenţei. Acesta este un fapt regretabil şi fericit totodată.

Este un fapt regretabil pentru că unele dintre respectivele instrumente (în mod particular, studiile de piaţă), ar permite celor mai bune jurnale să-şi afirme mai decis propria identitate, celor mai proaste să dispară (şi, astfel, să nu mai consume oxigenul spaţiilor mediatice) precum şi unor echipe redacţionale să dezvolte proiecte editoriale pe măsura aşteptărilor nesatisfăcute pînă în prezent.

Este un fapt fericit pentru că presa românească de azi (şi obligatoriu aceea de mîine) are încă timp şi posibilităţi să reflecteze la efectele perverse generate de o situaţie de concurenţă. În această privinţă observaţia comportamentului mediilor occidentale ar putea fi plină de învăţăminte.

În Franţa, de exemplu, pentru a rezista din punct de vedere economic, responsabilii mijloacelor de informaţie şi comunicare şi-au fixat deja privirea pe cadranele unui tablou de bord cu totul aparte. Parametrii care stabilesc ritmurile de viaţă ale unui jurnal, ale unei staţii de radio, ale unui canal de televiziune se numesc "nivel de audienţă", "difuzare", "procent de penetrare" etc. Fiecare dintre aceste elemente extrem de sofisticate permite măsurarea în permanenţă a succesului sau a eşecului unui concern de presă. Şi acest succes sau acest eşec anunţat condiţionează, bineînţeles, volumul cîştigurilor din publicitate.

Totul e spus. Sistemul funcţionează, şi el lasă din ce în ce mai puţin loc idealiştilor şi - ceea ce e încă mai grav - nonconformiştilor.

Pe culoarele canalului TF1 (principalul post francez de televiziune: 50% din telespectatori) există afişe care anunţă în fiecare zi rezultatele emisiunilor din ajun. Fiecare prezentator, fiecare animator e în felul acesta expus judecăţii confraţilor şi concurenţei. Şi în ziua în care rezultatele nu mai sînt satisfăcătoare, "vinovatul" e chemat în biroul directorial: "E rău. Vă acordăm două săptămîni să ridicaţi ştacheta. Dacă nu...". În acest mic joc nu e deloc vorba de căutarea originalităţii şi nici a calităţii. Ceea ce contează nu-i decît cantitatea telespectatorilor postaţi în faţa micului ecran. Şi astfel, conceptul (foarte interesant, totuşi, la origine) de "televiziune populară" sfîrşeşte destul de repede prin a se potrivi cu acela de "instincte primare". Amatorismului nu i se lasă cîtuşi de puţin loc. Trebuie să fii un mare profesionist pentru a face acest gen de televiziune.

Televiziunea română de astăzi, unde amatorismul ocupă un loc important (şi emoţionant, în măsura în care, după 1990, sumedenie de jurnalişti, de realizatori, de cameramani au avut timp să vadă ce se face în alte părţi) va fi oare gata să accepte mîine toate consecinţele (intelectuale, morale, estetice), ale unei situaţii concurenţiale? Poate dl. Everac ne va face onoarea să consacre unul din editorialele sale de sîmbătă seara acestui subiect, subiect de bază pentru un profesionist.

Într-o situaţie de concurenţă, fiecare jurnal are interesul să-şi convingă cititorii că tot ce s-a scris în paginile sale e important. De fapt, ar trebui să conteze întrebarea pusă invers: este scris tot ce e important? Se alunecă astfel uşor, dar sigur, de pe terenul informaţiei pe cel al comunicării. "Finalitatea comunicării a devenit comunicarea însăşi, divertismentul pe care îl aduce, zgomotul pe care-l face, banul şi puterea pe care le procură, şi nu punerea în raport a două subiectivităţi prin intermediul unui cod", scria Jean-Marie Domenach (**O morală fără moralism**, Flammarion, 1992). Neliniştea exprimată în ultimii ani de către opinia publică şi mediile de informare franceze ilustrează convingător acest lucru. Jurnaliştii se întreabă (uneori) asupra viitorului lor. Sondajele ne arată că publicul nu mai are încredere în presă. Războiul din Golf a dat un remarcabil şi trist exemplu de escrocherie jurnalistică. Cvasitotalitatea mediilor de informare au vîndut zilnic pagini de vînt, bluff şi informaţii supuse cenzurii militare fără ca nimeni (sau aproape nimeni, fiindcă unii s-au indignat totuşi) să îndrăznească să zică "stop". Riscul de a-şi vedea cititorii precipitîndu-se spre jurnalele concurente a fost - judecînd după aparenţe - mai mare decît riscul de a pierde o anumită onestitate intelectuală. E trist să te gîndeşti că li s-a arătat astfel jurnaliştilor, cu un an după revoluţia română, cum se puteau înşela din plin din pricina pripelii. Imediatul nu este întotdeauna compatibil cu interesul şi seriozitatea informaţiilor difuzate.

Partizanii CNN (campionul incontestabil, s-ar zice, al informaţiei non-stop) par că zeflemisesc, în totalitate, ideea de imediat. Logica comercială nu ţine însă cont de stări sufleteşti.

Se va angaja presa românească pe drumul suratei sale occidentale mai vîrstnice? Va deveni emoţia, în coloanele ziarelor bucureştene, mai importantă decît raţiunea? Va înlocui zgomotul dezbaterea de idei? Ne putem teme, din nefericire, că răspunsul poate fi afirmativ. Legile economiei de piaţă nu sînt făcute pentru poeţi. Şi ele sînt făcute din ce în ce mai puţin chiar pentru jurnalişti. Acestora din urmă li se cere, de acum înainte, să ştie să calculeze, să-şi ia rentabilitatea drept religie şi arta competiţiei drept etică. Altădată, patronii mediilor franceze erau oameni de litere, oameni politici, industriaşi înamoraţi de o dansatoare (presa), chiar jurnalişti. Azi ei sînt, din ce în ce mai des, străluciţori absolvenţi ai şcolilor superioare de comerţ. Acesta e poate viitorul pe care îl aşteaptă presa românească.

Există însă şi o altă speranţă. Timp de decenii, regimul comunist a ţinut în viaţă - artificial din punct de vedere economic - reviste literare de bună calitate. Astfel, o bună parte a publicului românesc a fost, **de facto**, obişnuită cu o anumită exigenţă editorială. Acesta e un atu de care ar trebui să ştie să profite presa de azi. În Franţa, presa literară e redusă la proporţii minime. "Nerentabilă", spun contabilii. Publicaţiile româneşti vor avea poate forţa de a se feri de greşelile făcute de mass-media occidentală. Poate că ele nu se vor deda mîine la orgiile "comercialului cu orice preţ", ale comercialului de la un capăt la altul.

(Traducerea textului s-a făcut în redacţie)

Răspunsurile invitaţilor francofoni Armande Saint-Jean, Roger Tessier, J.P.Bacot şi Hélène Boyer au fost transcrise de pe casetă şi traduse de Sofia L. OPRESCU

Pagini realizate de Elena ŞTEFOI

"A priori, antiguvernamentală"

– Convorbire cu doamna Anneli Ute GABANYI, referentă pentru România la Südost-Institut, München –

- Întrucît cunoaşteţi foarte bine presa românească, vă propun o perspectivă oarecum comparativă: cum se situează mediile din România în raport cu cele din Europa Occidentală. În ce constă puterea presei într-o ţară democratică?

- Cred că este vorba, în egală măsură, de o putere benefică şi de una malefică; ambele sînt potenţiale. Eu am fost întotdeauna adepta modului de a face presă al britanicilor, care deosebesc partea de informaţie de partea de comentariu (şi, deci, de influenţare ceva mai făţişă). În ziua de astăzi o asemenea diferenţiere devine mai puţin clară, dacă ne gîndim că şi partea de informaţie influenţează într-un fel sau altul, fie şi prin modul cum au fost selectate ştirile de la diverse agenţii. Problema este, deci, foarte complexă. Puterea de informare a presei este enormă, cei care fac ziare (ca să nu mai vorbim de televiziune şi radio) ştiu bine acest lucru. În Occident - şi aş vrea să vorbesc mai ales despre Germania, ţara unde locuiesc - se petrece un fenomen destul de trist: mediile au început să se orienteze după gustul sau, mai curînd, după lipsa de gust a publicului. Cei de la radio şi mai ales de la televiziune au ajuns la concluzia (periculoasă, după părerea mea) că trebuie să dea publicului ceea ce cred ei că publicul cere; şi atunci dau tot mai puţine ştiri, tot mai puţine emisiuni istorice, sociologice, de **background**, serioase, aş spune. S-a trecut şi în emisiunile politice la blocuri de ştiri foarte scurte, deseori orientate spre senzaţionalul pur, astfel încît consumatorul de presă este tot mai dezorientat. Este o "evoluţie" foarte regretabilă, care are legătură cu apariţia, pe piaţa mediilor electronice, a posturilor comerciale, cu programe de un nivel foarte scăzut. Cele două mari posturi oficiale, ARD şi ZDF, ca să nu piardă publicul, se orientează şi ele spre emisiuni comerciale.

- În afara puterii pe care o are asupra publicului, presa acţionează şi asupra puterii politice. În ce măsură sînt capabile mijloacele de informare să influenţeze puterea politică şi cum funcţionează această relaţie?

- În Germania - dar cred că şi în alte ţări occidentale - pentru un ziar, a fi privit ca un ziar al puterii înseamnă actul de deces. Toată elita presei îşi face, a priori, un titlu de onoare din a fi antiguvernamentală. Dar mai e ceva: eşti antiguvernamental dacă la putere sînt partide considerate conservatoare - cel puţin aşa a fost pînă acum cîtva timp: înainte de căderea zidului Berlinului şi de prăbuşirea sistemului politic din Est, erai considerat progresist cînd erai social-democrat şi exprimai liber aceste idei. Iar cînd la guvernare se afla, de pildă, Willy Brandt, o bună parte din presă era cu el. Există deci o anumită delimitare critică faţă de putere. În Bavaria, unde şi peisajul politic este mai conservator, prin partidul CSU (Uniunea Creştin-Socială), există şi un cotidian, **Münchener Merkur**, cu veche tradiţie, care a fost întotdeauna conservator. Acest cotidian e citit numai de oameni ai locului, care oricum sînt conservatori, şi nu trece de graniţele Bavariei. Pe de altă parte, comunicatele guvernamentale sînt, desigur, publicate, dar nu în marile cotidiane, ci în publicaţii speciale ale Guvernului.

"PROIECTELE DE LEGE A PRESEI M-AU ÎNGROZIT"

- Să trecem acum la realitatea românească de astăzi. Cum vi se pare că funcţionează libertatea presei în România?

- Libertatea de opinie care s-a instaurat este un lucru senzaţional. Se face, însă, după părerea mea, o confuzie periculoasă: libertate nu înseamnă anarhie. Articolul întîi din Constituţia germană (care este o Constituţie născută dintr-o experienţă totalitară îngrozitoare) spune: "Libertatea cetăţeanului se termină acolo unde începe libertatea celuilalt". În presa românească lipseşte o asemenea formă de îngrădire - necesară, zic eu. În România nu s-a reuşit să se facă o lege a presei - şi trebuie să vă spun că proiectele care au existat, şi pe care le-am văzut, m-au îngrozit.

- Din ce cauză?

- Păreau a încerca o îngrădire a libertăţii presei. Eu mi-am spus că un guvern care îngăduie o libertate de opinie atît de totală trebuie să fie necesarmente un guvern liberal, şi nu vrea doar un simplu dezgheţ cum a mai fost după război; atunci, nu poate promova un proiect de lege a presei cu atîtea îngrădiri. Probabil că o să vă pară straniu ce vă spun, dar s-ar putea aplica legea presei din 1974, atîta vreme cît au rămas în vigoare şi alte legi dinainte de 1989. Spun asta pentru că sînteţi într-un spaţiu fără legi, în care se comit foarte multe "fărădelegi de presă". Mă oripilează, de pildă, presa extremistă. Eu trăiesc acum într-o ţară în care orice semn de extremă dreaptă este privit cu mare temere, pentru că toată lumea ştie ce a însemnat Germania nazistă. Aşa încît nu înţeleg pur şi simplu, ce înseamnă, de pildă, legionarismul astăzi printre tineri? Cum se poate să se permită reinventarea unei ideologii care a făcut rău peste tot?

- Credeţi că în condiţiile actuale, cînd nu există o lege specială a presei, autorităţile sînt datoare să reacţioneze mai prompt la ceea ce se întîmplă în presă? De pildă, în Noua dreaptă **sînt incitări la violenţă care pot fi sancţionate pur şi simplu pe baza codului penal. Ca să nu mai vorbim de multele procese de calomnie - nici unul rezolvat - în care e implicat redactorul şef al** României Mari.

- Eu am cunoscut bine şi presa de dinainte de '89. Aşa încît am descoperit că **Gazeta de Vest**, una dintre publicaţiile care se declară "naţionaliste", este condusă de un anume Neştian, care ani la rînd a fost colaborator la **Scînteia**. Acest om a devenit, chipurile, de dreapta. Aşa se întîmplă şi cu alţii: pun în vitrină cîte un vetust, au studiat la repezeală ideologia şi retorica legionară şi se declară oamenii Legiunii. Problema nu e ca puterea **să intervină**, ea trebuia **să nu permită**. E mai greu să intervii dacă ai permis şi permiţi în continuare manifestările şi revistele extremiste. Altfel, nu cred că la tinerii români ar prinde asemenea ideologii, dacă ele nu ar fi sprijinite, într-un fel sau altul. Şi, din cîte ştiu, persoanele care reprezintă partidele extremiste au acces şi la televiziune, în timp ce unele partide de opoziţie îşi văd uneori îngrădit acest acces.

"NAŢIONALISMUL E VENIT DE SUS"

- Probabil că asupra tinerilor acţionează şi tentaţia "fructului oprit", şi lipsa de cunoştinţe despre mişcările de extremă dreaptă: e un subiect care a fost interzis timp de decenii.

- Este adevărat, şi fenomenul nu e valabil doar în România - ca şi în alte cazuri. Celebrul slogan "nu ne vindem ţara", de pildă, a apărut în toate ţările postcomuniste. Apoi, ar fi trebuit de la început să se facă în şcoli o istorie adevărată, pentru ca oamenii să fie informaţi corect. Sigur că este o problemă de ani, dacă nu chiar de decenii, dar în şcoli acest lucru trebuie să înceapă imediat, cu manuale noi. Şi mai e ceva, o idee la care ţin foarte mult: ţările din această parte a Europei ar trebui, cît mai curînd, să-şi pună de acord cărţile de istorie şi să elimine tot ceea ce în cărţile celuilalt înseamnă falsificări ori incitări împotriva altor popoare sau etnii.

- Credeţi că în Europa de Est naţionalismul reprezintă un pericol pentru viitorul imediat?

- Cred că în toate ţările din Est naţionalismul a devenit (sau, în unele, a rămas din epoca trecută) un mijloc de captare politică a maselor şi de legitimizare a puterii politice. Nu este, deci, un fenomen venit "de jos", ci "de sus", e un fenomen de luptă politică. Poate deveni periculos mai ales dacă intelectualii acestor ţări se pun la dispoziţia unor astfel de curente. Eu n-aş spune că toate aceste mişcări naţionaliste sînt de dreapta. De altfel, Adam Michnik spune undeva că diferenţierile între dreapta şi stînga şi-au pierdut orice interes şi orice semnificaţie în lumea post-totalitară. Dacă ne gîndim că dl. István Csurka, din Budapesta, reprezentînd o fracţiune din Forumul Democratic Maghiar, susţine teza că există "cea de-a treia cale", ce fel de dreaptă mai este asta? Jiri Dienstbier spunea că nu există cea de-a treia cale, există numai calea spre lumea a treia.

ÎNTRE NECLARITĂŢI ŞI DORINŢE

- Revenind la problemele presei, credeţi că, în România, viitorul aparţine unor ziare de tip britanic, bazate pe distincţia între informaţie **şi** comentariu, **sau presa noastră va evolua în continuare pe linia afirmării zgomotoase a opiniilor şi atitudinilor?**

- Cred că deocamdată ambele direcţii sînt cerute. Problema este numai a departajării clare. Să luăm cazul **Evenimentul zilei**, de exemplu: dl. Ion Cristoiu este un ziarist foarte inteligent, care a reuşit prin acest ziar nu numai să capteze un anume interes al cititorului, dar chiar să **inventeze** un anumit tip de cititor. A făcut-o însă după o reţetă bazată pe anumite constante ale psihologiei umane (din păcate, cam iremediabilă peste tot), realizînd pandantul românesc pentru anumite apetituri, gusturi şi perversităţi ale acestei fiinţe care se numeşte **om**, din Est în Vest. Ziarul ideal pentru mine este **Neue Züricher Zeitung**, din Elveţia, care e mai englezesc chiar decît în Anglia. (De altfel, şi englezii au de toate: **Evenimentul zilei** s-ar putea compara cu **The Sun**.) În acest ziar comentariile (aparţinînd unor personalităţi cunoscute) sînt aşezate separat şi **date ca atare**, astfel încît publicul să poată vedea ce gîndeşte dl. X sau dl. Y despre cutare problemă. În rest, sînt informaţii şi relatări obiective, neutre, de la evenimentele care au avut loc. Îţi trebuie mult talent şi multă pricepere pentru a face un asemenea "rezumat" neutru, în care să nu-ţi spui opinia la fiecare două fraze. Eu cred că un asemenea lucru este imperios necesar şi în România; omul de rînd, confruntat cu atîtea variante asupra aceluiaşi eveniment, cu atîtea acuzaţii reciproce şi opinii, îşi spune la un moment dat: "dacă ăştia se tot ceartă între ei, eu nu mai înţeleg nimic, mai bine urmăresc televiziunea" - şi acolo rămîne. În România cititorii nu pot deosebi foarte bine ce este adevăr de ce este minciună, zvon ori dezinformare pură. Dacă nu trecem curînd pe calea **informaţiei** corecte, se pierde un moment important: publicul se va obişnui cu acest fel de presă şi nu va mai putea fi reformat, ori pur şi simplu va renunţa la ziare.

- Aveţi ziare sau reviste preferate, dintre cele româneşti?

- Preferinţele se schimbă precum se schimbă şi ziarele. Am citit de la început cu folos - deşi cu unele variaţii de interes - **Lumea**, pentru că are comentarii foarte bune şi o documentaţie substanţială (de pildă, de acolo am aflat foarte multe în problema Basarabiei). A lucrat acolo şi dl. Ilie Şerbănescu - iată că am spus şi un nume pe care îl apreciez foarte mult, îl citesc acum în **22** (o altă revistă pe care o urmăresc, bineînţeles, de la apariţie). Citeam într-o vreme în mod regulat **România liberă**. Sînt abonată, mai nou, la **Cotidianul**. Citesc şi **Adevărul**, pentru că are o linie care completează alte linii. **Meridian**-ul, pe care l-am citit doar cît am stat în România, mi se pare interesant. N-aş putea spune că mă identific însă cu un anumit ziar - de altfel, nici n-ar fi posibil. Citesc, apoi, presa culturală: **România literară**, în primul rînd. Urmăresc şi **Dilema**, şi regret că n-am putut să mă abonez de la început. Îmi place că evitaţi superficialitatea, că încercaţi, prin aceste numere tematice, să priviţi un subiect din mai multe direcţii şi să publicaţi opinii diferite pe aceeaşi temă (nu mi-a plăcut însă, à propos de asta, convorbirea pe care aţi făcut-o cu Petre Mihai Băcanu şi Virgil Măgureanu). Oamenii trebuie să se obişnuiască să-şi spună punctul de vedere, dar să asculte şi opinia celuilalt.

- Cum se vede din afară relaţia presei cu puterea în România? Mă refer şi la relaţia generală, de principiu, dar şi la ceva mai concret: ziariştii se plîng de o capacitate de reacţie foarte lentă (chiar inexistentă, uneori) a autorităţilor faţă de ceea ce se scrie în presă (cazuri de corupţie, încălcări ale legii săvîrşite de unii funcţionari ai statului etc.).

- Cineva ar putea să spună că dacă Preşedinţia sau Guvernul s-ar ocupa numai cu reacţiile la ceea ce se spune în presă, ar trebui să aibă o întreagă armată de angajaţi. În mediile de presă s-a încetăţenit ideea conform căreia "cîinii latră, caravana trece" - şi trece cum vrea ea. Ar fi trist să fie aşa (sau poate că **este** trist că **este** aşa), pentru că eu cred că acest lucru ţine şi de modul specific în care a avut loc în România răsturnarea sistemului anterior. Cineva vorbea odată de "păcatul originar" al revoluţiei române, acela de a fi rămas închisă într-o zonă de penumbră. Aceste neclarităţi se transmit mai departe. Apoi, se simte prin presă şi transmiterea altor neclarităţi, care ţin de oamenii din vîrful societăţii: unii s-au reformat, alţii nu, unii au trecut dintr-o parte în cealaltă, alţii au rămas unde erau şi înainte, aşa încît omul de rînd nu mai ştie de partea cui să fie: pe de o parte nu mai poţi avea încredere în nimeni, pe de altă parte trebuie să te asociezi cu cineva. Observ la foarte mulţi oameni o dorinţă nebună de a putea crede iar în cineva. Este un sindrom la care a contribuit şi presa, prin "dezvăluirile" ei de multe ori false, superficiale sau interesate.

- Dilema vă mulţumeşte foarte mult.

Convorbire realizată de
Mircea VASILESCU

Cum evoluează firescul

Am greşit, Tom

"Crima, jaful, violul, adulterul şi incestul vor fi propagate în mod deschis şi practicate, pămîntul se va îmbiba cu sînge şi naţiunea va fi înnegrită de delicte" scria în 1800 editorialul ziarului **Courant** din Connecticut opunîndu-se alegerii lui Thomas Jefferson ca preşedinte al Statelor Unite. Acum **Courant** din Hartford, a marcat cea de a 250-a aniversare a naşterii lui Jefferson cu scuze:

"Nu e niciodată prea tîrziu ca să recunoşti că ai greşit".

(Time - 26 aprilie 1993)

Firescul de alaltăieri

"Căci un ziarist mare nu este acela care ştie numai să scrie frumos, ori să scrie mult, ori să varieze subiectele, dar mare şi cu înrîurire asupra contemporanilor este ziaristul legat de unele convingeri, cu o puternică temelie morală, cel care iubeşte cu putere ceva din lucrurile mari: patria, poporul său, în general oamenii."

"Nu este operă mai plăpîndă decît opera ziaristului şi nu este scris mai efemer şi mai lipsit de însuşirile vieţii îndelungate."

"Ziaristul, acesta e sorţul său, are datoria să scrie spre a fi înţeles de cei din faţă, iar nu spre a fi apreciat numai de cei viitori. Însă ziaristul care a putut izbuti să fie şi omul zilei de azi, dar şi omul zilei de mîine, acela a fost negreşit un mare profesionist, şi o minte superioară."

"Toate ziarele care apăreau, mai mult sau mai puţin efemer, fie umoristice, fie serioase erau din opoziţie, Guvernul aproape nu avea presă; avea numai ziarul PRESSA şi atît."

(Constantin BACALBAŞA - Bucureştii de altădată)

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 633.11.62 ● Telefax: 312.75.59 -312.89.05 ● Abonamentele interne se pot contracta în baza adresei nr. 11270/RODIPET la oficiile poştale ● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 96 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46.10.009.401.30.03- BRCE ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Mihai BOTEZ, Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Mihai OROVEANU, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU, Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Teodor SUGÁR (secretar general de redacţie), Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Mircea VASILESCU (red. şef adjunct)
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU

Tiparul executat la PROGRESUL ROMÂNESC SA, Calea Plevnei 114, tel. 637.71.96